

॥ तैत्तिरीय संहिता ॥

॥ काण्डम् १ ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयसंहितायां प्रथमकाण्डे प्रथमः प्रश्नः ॥

इ॒षे त्वो॒र्जे त्वा॑ वा॒यवः॑ स्थोपा॒यवः॑ स्थ दे॒वो वः॑
सवि॒ता प्रा॑र्पयतु श्रेष्ठ॑तमाय॒ कर्म॑ण॒ आ प्या॑यध्वमघ्निया
देवभा॒गमूर्ज॑स्वतीः पय॑स्वतीः प्र॒जाव॑तीरनमी॒वा अ॑य॒क्ष्मा मा
वः स्तेन॑ ई॒शत॒ माऽघ॑श॒सो रु॒द्रस्य॑ हे॒तिः परि॑ वो वृणक्तु
ध्रु॒वा अ॒स्मिन्गोप॑तौ स्यात ब॒ह्वीर्य॑ज॒मान॑स्य प॒शून्पा॑हि॥१॥

इ॒षे त्रिच॑त्वारि॒शत्। (1)॥

[१]

यज्ञ॑स्य॒ घोष॑द॒सि प्र॑त्युष्ट॒रक्षः॑ प्र॒त्युष्टा॒ अरा॑तयः
प्रेय॑म॒गाद्धि॑षणा॒ ब॒र्हिर॑च्छ॒ मनु॑ना कृ॒ता स्व॒धया॒ वित॑ष्टा
त आ॑व॒हन्ति॑ क॒वयः॑ पु॒रस्ता॑द्दे॒वेभ्यो॒ जुष्ट॑मि॒ह ब॒र्हिरा॒सदे॑
दे॒वानां॑ परि॒षूत॑म॒सि व॒र्षवृ॑द्धम॒सि दे॒वब॒र्हिर्मा त्वा॒ऽन्व॑ङ्गा
ति॒र्यक्प॑र्व॒ ते रा॒ध्यास॑माच्छे॒त्ता ते मा रि॑षं दे॒वब॒र्हिः
श॒तव॑ल्शं॒ वि रो॑ह स॒हस्र॑वल्श॥२॥

वि व॒यं रु॒हेम पृथि॒व्याः स॒म्पृचः पा॒हि सु॒स॒म्भृतां त्वा॒
स॒म्भ॒रा॒म्यदि॒त्यै रा॒स्नाऽसी॒न्द्रा॒ण्यै स॒न्नह॑नं पू॒षा ते॑ ग्र॒न्थिं ग्र॑थातु
स ते॒ माऽऽस्था॒दिन्द्र॑स्य त्वा बा॒हुभ्या॑मुद्य॑च्छे बृह॒स्पते॑र्मूर्धा
ह॑रा॒म्युर्व॑न्तरि॒क्षम॑न्वि॒हि दे॒वङ्ग॑मम॑सि ॥ ३ ॥

सहस्रं वल्शा अष्टात्रिंशच्च। (2) ॥ [२]

शु॒भ्रध्वं॑ दै॒व्याय॑ क॒र्मणे॑ दे॒वय॑ज्यायै मा॒तरि॒श्व॑नो घ॒र्मोऽसि॑
द्यौर॑सि पृथि॒व्यासि॑ वि॒श्वधा॑या अ॒सि पर॑मे॒ण धा॒म्रा दृ॒ह॑स्व
मा ह्वा॒र्वसू॑नां प॒वित्र॑मसि श॒तधा॑रं वसू॑नां प॒वित्र॑मसि
स॒हस्र॑धा॒रं हु॒तः स्तो॒को हु॒तो द्र॒प्सोऽग्न॑ये बृह॒ते ना॒काय॑
स्वाहा॒ द्यावा॑पृथि॒वीभ्या॑ सा वि॒श्वायुः॑ सा वि॒श्वव्य॑चाः
सा वि॒श्वक॑र्मा स॒म्पृच्य॑ध्वमृ॒ताव॑रीरू॒र्मिणी॑र्मधु॒मत्त॑मा म॒न्द्रा
धन॑स्य सा॒तये॑ सोमे॒न त्वाऽऽत॑न॒च्मीन्द्रा॑य दधि॒ विष्णो॑
ह॒व्यं र॑क्षस्व ॥ ४ ॥

सोमेनाष्टौ च। (3) ॥ [३]

क॒र्मणे॑ वां दे॒वेभ्यः॑ श॒केयं॑ वे॒षाय॑ त्वा प्र॒त्युष्ट॑ रक्षः प्र॒त्युष्टा॑
अ॒रा॒तयो॑ धू॒रसि॑ धूर्व॒ धूर्व॑न्तं धूर्व॒ तं योऽस्मान्धूर्व॑ति॒ तं धूर्व॑

यं वयं धूर्वा॑म॒स्त्वं दे॒वाना॑म॒सि स॒स्त्रित॑मं प॒प्रित॑मं जुष्ट॑तमं
व॒ह्नि॒तमं दे॒व॒हू॒तम॒म॒हु॒तम॑सि ह॒वि॒र्धानं॑ द॒ह॒स्व मा ह्वा॑र्मि॒त्रस्य॑
त्वा चक्षु॑षा प्रेक्षे॒ मा भे॑र्मा सं वि॒क्था मा त्वा॑ ॥ ५ ॥

हि॒सि॒षमु॑रु वा॒ताय॑ दे॒वस्य॑ त्वा स॒वि॒तुः प्र॑स॒वे-
ऽश्वि॑नो॒र्बा॒हु॒भ्यां पृ॒ष्णो ह॒स्ता॑भ्याम॒ग्नये॑ जुष्टं निर्व॑पाम्य॒ग्नी-
षो॒मा॑भ्यामि॒दं दे॒वाना॑मि॒दमु॑ नः स॒ह स्फा॑त्यै त्वा
ना॒रा॑त्यै सु॒व॒र॒भि वि॒ ख्ये॑षं वै॒श्वान॒रं ज्योति॑र्द॒ह॒न्ता॒न्दुर्या॑
द्यावा॑पृ॒थि॒व्यो॒रु॒र्वन्त॑रि॒क्षम॑न्वि॒ह्यदि॑त्यास्त्वो॒पस्थे॑ सा॒दया॑म्य॒ग्ने
ह॒व्यं र॑क्ष॒स्व ॥ ६ ॥

मा त्वा षट्त्वारिंशच्च। (4) ॥ [४]

दे॒वो वः॑ स॒वि॒तोत्पु॑ना॒त्वच्छि॑द्रेण प॒वि॒त्रेण॑ व॒सोः सूर्य॑स्य
र॒श्मि॒भिरा॑पो दे॒वीर॑ग्रेपु॒वो अ॒ग्रेगु॑वोऽग्रे॒ इमं॑ य॒ज्ञं न॑य॒ताग्रे॑
य॒ज्ञप॑तिं ध॒त्त यु॑ष्मानिन्द्रोऽवृ॑णीत वृ॒त्रतू॑र्ये यू॒यमि॑न्द्रमवृ॒णीध्वं॑
वृ॒त्रतू॑र्ये प्रोक्षि॑ताः स्था॒ग्नये॑ वो जुष्टं प्रोक्षा॑म्य॒ग्नीषो॒मा॑भ्यां
शु॒न्ध॒ध्वं दै॒व्याय॑ कर्म॒णे दे॒वय॑ज्याया॒ अव॑धू॒तं र॑क्षोऽव॑धू॒ता
अ॒रा॒तयो॑ऽदि॒त्यास्त्व॑ग॒ंसि प्र॑ति॒ त्वा ॥ ७ ॥

पृथिवी वै॑त्त्वधि॒षव॑णमसि वानस्प॒त्यं प्रति॒ त्वा-
 ऽदि॒त्या॒स्त्वग्वे॑त्त्व॒ग्नेस्त॒नूर॑सि वा॒चो वि॒सर्ज॑नं दे॒ववी॑तये त्वा
 गृ॒ह्णाम्य॒द्रिर॑सि वानस्प॒त्यः स इ॒दं दे॒वेभ्यो॑ ह॒व्यः सु॒शमि॑
 शमि॒ष्वेष॑मा व॒दोर्ज॑मा व॒द द्यु॒मद्व॑दत व॒यः स॑ङ्घा॒तं जे॑ष्म
 व॒र॒षवृ॑द्धमसि॒ प्रति॒ त्वा व॒र॒षवृ॑द्धं वे॒त्तु परा॑पू॒तः रक्षः॑
 परा॑पू॒ता अ॒रा॒तयो॑ रक्ष॑सां भा॒गोऽसि॑ वा॒युर्वो॑ वि॒वि॒नक्तु॑ दे॒वो
 वः सवि॒ता हि॒र॒ण्यपा॑णिः प्रति॑ गृ॒ह्णातु॥८॥

त्वा भा॒ग एका॑दश च। (5)॥ [५]

अव॑धू॒तः रक्षो॑ऽव॑धू॒ता अ॒रा॒तयो॑ऽदि॒त्या॒स्त्वग्ग॑सि॒ प्रति॒ त्वा
 पृथि॒वी वै॑त्तु दि॒वः स्क्व॑म्भ॒निर॑सि॒ प्रति॒ त्वाऽदि॒त्या॒स्त्वग्वे॑त्तु
 धि॒षणा॑ऽसि पर्व॒त्या प्रति॑ त्वा दि॒वः स्क्व॑म्भ॒निर्वे॑त्तु धि॒षणा॑-
 ऽसि पा॒र्वते॒यी प्रति॑ त्वा पर्व॒तिर्वे॑त्तु दे॒वस्य॑ त्वा सवि॒तुः
 प्र॑स॒वेऽश्विनो॑र्बा॒हुभ्यां॑ पू॒ष्णो ह॑स्ता॒भ्यामधि॑वपामि धा॒न्यम॑सि
 धि॒नुहि॑ दे॒वान्प्रा॑णाय॒ त्वाऽपा॑नाय॒ त्वा व्या॑नाय॒ त्वा दी॒र्घाम॑नु
 प्र॑सि॒तिमा॑युषे धां दे॒वो वः सवि॒ता हि॒र॒ण्यपा॑णिः प्रति॑
 गृ॒ह्णातु॥९॥

प्रा॒णाय॑ त्वा पञ्च॑दश च। (6)॥ [६]

धृष्टिरसि ब्रह्मं यच्छापां ऽग्ने ऽग्निमामादं जहि निष्क्रव्यादं
 सेधा देवयजं वह निदग्धं रक्षो निदग्धा अरातयो ध्रुवमसि
 पृथिवीं दृ२हा ऽऽयुर्दृ२ह प्रजां दृ२ह सजातानस्मै यजमानाय
 पर्यूह धृत्रमस्यन्तरिक्षं दृ२ह प्राणं दृ२हापानं दृ२ह सजाता-
 नस्मै यजमानाय पर्यूह धरुणमसि दिवं दृ२ह चक्षुर॥१०॥

दृ२ह श्रोत्रं दृ२ह सजातानस्मै यजमानाय पर्यूह
 धर्मा ऽसि दिशो दृ२ह योनिं दृ२ह प्रजां दृ२ह
 सजातानस्मै यजमानाय पर्यूह चितः स्थ प्रजामस्मै
 रयिमस्मै सजातानस्मै यजमानाय पर्यूह भृगूणामङ्गिरसां
 तपसा तप्यध्वं यानि घर्मे कपालान्युपचिन्वन्ति वेधसः।
 पूष्णस्तान्यपि व्रत इन्द्रवायू वि मुञ्चताम्॥११॥

चक्षुरष्टाचत्वारिंशच्च। (7)॥ ————— [७]

सं वपामि समापो अद्भिरंगमतु समोषधयो रसेन
 स२ रेवतीर्जगतीभिर्मधुमतीर्मधुमतीभिः सृज्यध्वमद्भ्यः परि
 प्रजाताः स्थ समद्भिः पृच्यध्वं जनयत्यै त्वा सं यौम्यग्रयै
 त्वा ऽग्नीषोमाभ्यां मुखस्य शिरो ऽसि घर्मो ऽसि विश्वायुरु

प्रथस्वोरु ते यज्ञपतिः प्रथतां त्वचं गृहीष्वाऽन्तरितं
 रक्षोऽन्तरिता अरातयो देवस्त्वा सविता श्रपयतु वर्षष्टे
 अधि नाकेऽग्निस्ते तनुवं माऽति धागग्ने हव्यं रक्षस्व
 सं ब्रह्मणा पृच्यस्वैकताय स्वाहा द्विताय स्वाहा त्रिताय
 स्वाहा ॥१२॥

सविता द्वाविंशतिश्च। (8) ॥ [८]

आदद् इन्द्रस्य बाहुरसि दक्षिणः सहस्रभृष्टिः शततेजा
 वायुरसि तिग्मतेजाः पृथिवि देवयजन्योषध्यास्ते मूलं मा
 हिंसिषमपहतोऽरुः पृथिव्यै व्रजं गच्छ गोस्थानं वर्षतु
 ते द्यौर्बधान देव सवितः परमस्यां परावति शतेन पाशैर्यो-
 ऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मस्तमतो मा मौगपहतोऽरुः
 पृथिव्यै देवयजन्यै व्रजं ॥१३॥

गच्छ गोस्थानं वर्षतु ते द्यौर्बधान देव सवितः परमस्यां
 परावति शतेन पाशैर्योऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मस्तमतो मा
 मौगपहतोऽरुः पृथिव्या अदेवयजनो व्रजं गच्छ गोस्थानं
 वर्षतु ते द्यौर्बधान देव सवितः परमस्यां परावति शतेन
 पाशैर्योऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मस्तमतो मा ॥१४॥

मौ॒ग॒रु॒स्ते दि॒वं मा स्का॒न् वस॑वस्त्वा॒ परि॑गृह्णन्तु
 गा॒य॒त्रेण॒ छन्द॑सा रु॒द्रास्त्वा॒ परि॑गृह्णन्तु त्रैष्टु॑भेन॒ छन्द॑साऽ-
 ऽदि॒त्यास्त्वा॒ परि॑गृह्णन्तु जा॒ग॒तेन॒ छन्द॑सा दे॒वस्य॑ सवि॒तुः
 स॒वे क॒र्म कृ॑ण्वन्ति वे॒धसं ऋ॒तम॑स्यृ॒तस॑दनमस्यृ॒तश्री॑र॒सि
 धा अ॑सि स्व॒धा अ॑स्यु॒र्वी चा॑सि व॒स्वी चा॑सि पु॒रा कू॑रस्य
 वि॒सृपो॑ वि॒रप्शि॑न्नुदा॒दाय॑ पृथि॒वीं जी॑रदा॒नुर्या॑मैर॒यं च॒न्द्रम॑सि
 स्व॒धाभि॑स्ता॒न्धीरा॑सो अनु॒दृश्य॑ यजन्ते॥१५॥

दे॒व॒य॒ज॒न्यै व्र॒ज॒न्त॒म॒तो मा वि॑रप्शि॒न्नेका॑दश च। (9)॥ [९]

प्र॒त्युष्ट॑ꣳ रक्षः प्र॒त्युष्टा॒ अरा॑तयोऽग्ने॒र्वस्ते॑जि॒ष्ठेन॒ तेज॑सा॒
 निष्ट॑पामि गो॒ष्ठं मा निर्मृ॑क्षं वा॒जिनं॑ त्वा स॒पत्न॑सा॒हꣳ
 सम्मा॑ज्मि॒ वाचं॑ प्रा॒णं चक्षुः॑ श्रोत्रं प्र॒जां योनिं॑ मा निर्मृ॑क्षं
 वा॒जिनीं॑ त्वा स॒पत्न॑सा॒हीꣳ सम्मा॑ज्म्या॒शासा॑ना सौम॒न॒सं
 प्र॒जाꣳ सौभा॑ग्यं त॒नूम्। अ॒ग्नेर॑नु॒व्रता॑ भू॒त्वा सन्न॑ह्ये सु॒कृता॑य॒
 कम्। सु॒प्र॒ज॒स॑स्त्वा व॒यꣳ सु॒प॒त्नीरु॑प॥१६॥

सेदि॒म। अ॒ग्ने स॒प॒त्न॒द॒म्भ॒न॒म॒द॒ब्धा॒सो अ॒दा॒भ्य॒म्। इ॒मं
 वि॒ष्या॑मि वरु॒णस्य॑ पाशं॒ यम॑ब॒ध्री॒त स॒वि॒ता सु॒शेवः॑। धा॒तुश्च॒
 यो॒नौ सु॒कृ॒तस्य॑ लो॒के स्यो॒नं मै स॒ह प॒त्या॑ करोमि।

समायुषा सम्प्रजया समग्ने वर्चसा पुनः। सम्पत्नी पत्याऽहं
गच्छे समात्मा तनुवा मम। महीनाम्पयोऽस्योषधीनां
रसस्तस्य तेऽक्षीयमाणस्य निर्॥१७॥

वंपामि महीनां पयोऽस्योषधीनां रसोऽदब्धेन त्वा
चक्षुषाऽवैक्षे सुप्रजास्त्वाय तेजोऽसि तेजोऽनु प्रेह्यग्निस्ते
तेजो मा वि नैदग्नेर्जिह्वाऽसि सुभूर्देवानां धाम्नेधाम्ने देवेभ्यो
यजुषेयजुषे भव शुक्रमसि ज्योतिरसि तेजोऽसि देवो वः
सवितोत्पुनात्वच्छिद्रेण पवित्रेण वसोः सूर्यस्य रश्मिभिः
शुक्रं त्वा शुक्रायां धाम्नेधाम्ने देवेभ्यो यजुषेयजुषे गृह्णामि
ज्योतिस्त्वा ज्योतिष्यर्चिस्त्वाऽर्चिषि धाम्नेधाम्ने देवेभ्यो
यजुषेयजुषे गृह्णामि॥१८॥

उप नी रश्मिभिः शुक्रं षोडश च। (10)॥ [१०]

कृष्णोऽस्याखरेष्ठोऽग्नये त्वा स्वाहा वेदिरसि बर्हिषे त्वा
स्वाहा बर्हिरसि सुग्न्यस्त्वा स्वाहा दिवे त्वाऽन्तरिक्षाय त्वा
पृथिव्यै त्वा स्वधा पितृभ्य ऊर्गभव बर्हिषद्भ्य ऊर्जा पृथिवीं
गच्छत विष्णोः स्तूपोऽस्यूर्णाम्रदसं त्वा स्तृणामि स्वासस्थं

देवेभ्यो॑ गन्धर्वो॑ऽसि विश्वाव॑सुर्विश्व॑स्मादीष॑तो यज॑मानस्य
परि॒धिरि॒ड ईडि॑त इन्द्र॑स्य बा॒हुर॑सि॒॥११॥

दक्षि॑णो यज॑मानस्य परि॒धिरि॒ड ईडि॑तो मि॒त्रावरु॑णौ
त्वोत्तर॑तः परि॒धत्तां ध्रु॑वेण॒ धर्म॑णा यज॑मानस्य परि॒धिरि॒ड
ईडि॑तः सूर्य॑स्त्वा पु॒रस्ता॑त्पातु॒ कस्या॑श्चिद॒भिष॑स्त्या
वी॒तिहो॑त्रं त्वा कवे॑ द्युमन्त॑ꣳ समि॑धीम॒ह्यग्रे॑ बृहन्त॑मध्व॒रे
वि॒शो य॒न्त्रे स्थो॑ वसू॑नाꣳ रु॒द्राणा॑मादि॒त्यानाꣳ सद॑सि सीद
जुहू॑रुप॒भृद्भु॒वाऽसि॑ घृ॒ताची॑ नाम्ना॑ प्रि॒येण॒ नाम्ना॑ प्रि॒ये सद॑सि
सीद॑ता अ॒सद॑न्त्सुकृ॒तस्य॑ लो॒के ता वि॑ष्णो पाहि पा॒हि य॒ज्ञं
पा॒हि य॒ज्ञप॑तिं पा॒हि मां य॑ज्ञ॒निय॑म्॥२०॥

बा॒हुर॑सि प्रि॒ये सद॑सि पञ्चद॑श च। (11)॥ [११]

भुव॑नमसि॒ वि प्र॑थ॒स्वाग्रे॑ यष्ट॑रिदं नमः। जु॒हेह्य॑ग्निस्त्वा॑
ह्वय॑ति देव॒य॒ज्याया॒ उप॑भृदेहि॑ दे॒वस्त्वा॑ सवि॒ता ह्वय॑ति
देव॒य॒ज्याया॒ अग्ना॑विष्णू॒ मा वा॑मव॑ क्रमिषं॒ वि जि॑हाथां
मा मा॒ सन्ता॑प्तं लो॒कं मे॑ लो॒ककृ॑तौ कृणु॑तं विष्णोः
स्थान॑मसी॒त इन्द्रो॑ अकृ॒णोद्दी॒र्याणि॑ समा॒रभ्यो॑र्ध्वो अ॒ध्वरो

दिविस्पृशमहुतो यज्ञो यज्ञपतेरिन्द्रावान्त्स्वाहा बृहद्वाः पाहि
माँऽग्ने दुश्चरितादा मा सुचरिते भज मुखस्य शिरोऽसि सं
ज्योतिषा ज्योतिरङ्गाम्॥ २१॥

अहुत् एकंविंशतिश्च। (12)॥ [१२]

वाजस्य मा प्रसवेनोद्ग्राभेणोदग्रभीत्। अथा सपत्ना५ इन्द्रो
मे निग्राभेणाधरा५ अकः। उद्ग्राभं च निग्राभं च ब्रह्म देवा
अवीवृधन्। अथा सपत्नानिन्द्राग्री मे विषूचीनान्व्यस्यताम्।
वसुभ्यस्त्वा रुद्रेभ्यस्त्वाऽऽदित्येभ्यस्त्वाऽक्त५ रिहाणा
वियन्तु वयः। प्रजां योनिं मा निर्मृक्षमा प्यायन्तामाप
ओषधयो मरुताम्पृषतयः स्थ दिवं॥ २२॥

गच्छ ततो नो वृष्टिमेरया आयुष्पा अग्नेऽस्यायुर्मे पाहि
चक्षुष्पा अग्नेऽसि चक्षुर्मे पाहि ध्रुवाऽसि यं परिधिम्पर्यधत्था
अग्ने देव पुणिभिर्वीयमाणः। तन्त एतमनु जोषं भरामि नेदेष
त्वदपचेतयातै यज्ञस्य पाथ उप समित५ सः५ स्रावभागाः
स्थेषा बृहन्तः प्रस्तरेष्ठा बर्हिषदश्च॥ २३॥

देवा इमां वाचमभि विश्वे गृणन्त आसद्यास्मिन्बर्हिषि
मादयध्वमग्नेर्वामपन्नगृहस्य सदसि सादयामि सुम्नाय सुम्निनी

सु॒म्ने मा॑ धत्तं धु॒रि धु॒र्यौ पा॒त॒म॒ग्नेऽद॒व्यायोऽशी॑ततनो पा॒हि
 मा॒ऽद्य दि॒वः पा॒हि प्र॑सित्यै पा॒हि दु॒रि॑ष्ठ्यै पा॒हि दु॒र॒द्भ॒न्यै
 पा॒हि दु॒श्च॑रिता॒दवि॑षन्नः पि॒तुं कृ॑णु सु॒षदा॒ योनि॑ः॒ स्वाहा॒
 दे॒वा गा॑तुविदो गा॒तुं वि॒त्वा गा॒तुमि॑त॒ मन॑सस्पत इ॒मं नो॑ दे॒व
 दे॒वेषु॑ य॒ज्ञः स्वाहा॑ वा॒चि स्वाहा॑ वा॒ते धाः॥ २४॥

दिवंश्च वि॒त्वा गा॒तुन्न॑योदश च। (13)॥ ————— [१३]

उ॒भा वा॑मिन्द्रा॒ग्नी आ॒हुव॑ध्या॒ उ॒भा रा॑धंसः सु॒ह मा॑दय॒ध्व्यै।
 उ॒भा दा॒तारा॑वि॒षाः र॑यी॒णामु॒भा वा॑जस्य सा॒तये॑ हुवे
 वा॒म्। अ॒श्रव॑ः हि भू॒रि॒दाव॑त्तरा वां वि जा॑मातुरु॒त वा॑ घा
 स्या॒लात्। अथा॒ सोम॑स्य॒ प्रय॑ती यु॒वभ्या॑मिन्द्रा॒ग्नी स्तोमं॑
 जन॑यामि नव्यम्। इन्द्रा॒ग्नी नव॑तिं पु॒रो दा॑सप॒त्नीर॑धूनुतम्।
 सा॒कमे॑के॒न क॑र्मणा। शुचिं॑ नु स्तोमं॑ नव॑जातम॒द्येन्द्रा॑ग्नी
 वृ॒त्रह॑णा जु॒षेथा॑म्॥ २५॥

उ॒भा हि वा॑ सु॒हवा॒ जोह॑वीमि॒ ता वा॑जः सु॒द्य
 उ॑श॒ते धे॑ष्ठा॑। व॒यमु॑ त्वा पथस्प॒ते रथं॑ न वा॑जसा॒तये।
 धि॒ये पू॑षन्नयु॒ज्महि॑। प॒थस्प॑थः परि॑पतिं वच॒स्या का॑मै॒न
 कृ॒तो अ॒भ्या॑नड॒र्कम्। स नो॑ रा॒सच्छु॑रु॒धश्च॑न्द्रा॒ग्ना धि॑यं

धिय९ सीषधाति॒ प्र पूषा॑। क्षेत्र॑स्य॒ पति॑ना व॒य९ हिते॑ने॒व
जयाम॑सि। गाम॑श्च॒म्पोष॑यित्वा स नो॑॥२६॥

मृ॒डाती॒दृशे॑। क्षेत्र॑स्य॒ पते॒ मधु॑मन्त॒मूर्मि॑ धे॒नुरि॑व॒ पयो॑
अ॒स्मासु॑ धु॒क्ष्व। म॒धुश्चु॑तं घृ॒तमि॑व॒ सुपू॑त॒मृत॑स्य॒ नः॒ पत॑यो
मृ॒डय॑न्तु। अ॒ग्ने न॑य॒ सुप॑था॒ राये॑ अ॒स्मान् विश्वा॑नि दे॒व
व॒युना॑नि वि॒द्वान्। यु॒यो॒ध्य॑स्मञ्जु॒हुरा॑णमे॒नो भू॑यि॒ष्ठान्ते॒ नम॑
उ॒क्तिं वि॑धेम। आ दे॒वाना॑मपि॒ पन्था॑मगन्म॒ यच्छु॑क्र॒वा॑म॒
तदनु॑ प्र॒वो॑ढुम्। अ॒ग्निर्वि॑द्वान्त्स य॑जा॒त्॥२७॥ त्वं से॒दु हो॒ता
सो अ॑ध्व॒रान्त्स ऋ॒तून्क॑ल्पयाति। यद्वाहि॑ष्ठं तद॒ग्नये॑ बृ॒हदर्च॑
वि॒भाव॑सो। महि॑षीव॒ त्वद्र॑यिस्त्वद्वाजा॒ उदी॑रते। अ॒ग्ने त्वं
पा॑रया॒ नव्यो॑ अ॒स्मान्त्स्व॑स्तिभि॒रति॑ दु॒र्गाणि॒ विश्वा॑। पू॒श्च
पृ॒थ्वी ब॑हु॒ला न॑ उ॒र्वी भ॒वा तो॑काय॒ तन॑याय॒ शं योः। त्वम॑ग्ने
व्रत॑पा अ॑सि दे॒व आ म॑र्त्ये॒ष्व। त्वं य॒ज्ञेष्वी॒ड्यः। यद्वो॑ व॒यं
प्र॑मि॒नाम॑ व्र॒तानि॑ वि॒दुषा॑ दे॒वा अ॒वि॒दुष्ट॑रासः। अ॒ग्निष्ट॑द्वि॒श्वमा॒
पृ॑णाति वि॒द्वान् येभि॑र्दे॒वा९ ऋ॒तुभिः॑ क॒ल्पया॑ति॥२८॥

जुषेथा॒मा स नो॑ यजा॒दा त्रयो॑वि॒शति॑श्च॥ [१४]

[इ॒षे त्वा॑ य॒ज्ञस्य॒ शुन्ध॑ध्वं कर्म॑णे दे॒वोऽव॑धूत॒न्यष्टिः॑ सं व॑पा॒म्या द॑दे प्रत्यु॑ष्टं कृ॒ष्णोऽसि॑

भुवनमसि वाजस्योभा वां चतुर्दश॥14॥ इषे दृह भुवनमष्टाविंशतिः॥28॥ इषे त्वां कल्पयति॥]

॥द्वितीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां प्रथमकाण्डे द्वितीयः प्रश्नः॥

आपं उन्दन्तु जीवसे दीर्घायुत्वाय वर्चस ओषधे
त्रायस्वैनः स्वधिते मैनः हिंसीर्देवश्रूरेतानि प्र वपे
स्वस्त्युत्तराण्यशीयाऽऽपो अस्मान्मातरः शुन्धन्तु घृतेन नो
घृतपुवः पुनन्तु विश्वमस्मत्प्र वहन्तु रिप्रमुदाभ्यः शुचिरा
पूत एमि सोमस्य तनूरसि तनुवं मे पाहि महीनां पयोऽसि
वर्चोधा असि वर्चो॥१॥

मयि धेहि वृत्रस्य कनीनिकाऽसि चक्षुष्या असि
चक्षुर्मे पाहि चित्पतिस्त्वा पुनातु वाक्पतिस्त्वा पुनातु
देवस्त्वा सविता पुनात्वच्छिद्रेण पवित्रेण वसोः सूर्यस्य
रश्मिभिस्तस्य ते पवित्रपते पवित्रेण यस्मै कं पुने
तच्छकेयमा वो देवास ईमहे सत्यधर्माणो अध्वरे यद्वो
देवास आगुरे यज्ञियासो हवामह इन्द्राग्नी द्यावापृथिवी आपं
ओषधीस्त्वं दीक्षाणामधिपतिरसीह मा सन्तं पाहि॥२॥

वचं ओषधीरुष्टौ च॥१॥ [१]

आकू॑त्यै प्र॒युजे॑ऽग्नये॒ स्वाहा॑ मे॒धायै॑ मन॑सेऽग्नये॒ स्वाहा॑
दी॒क्षायै॑ तप॑सेऽग्नये॒ स्वाहा॑ सर॑स्वत्यै पू॒ष्णेऽग्नये॒ स्वाहा॑ऽऽपो॑
देवी॑र्बृ॒हतीर्वि॑श्वश॒म्भुवो॑ द्यावा॑पृथि॒वी उ॒र्वन्तरि॑क्षं बृ॒हस्पति॑र्नो
ह॒विषा॑ वृ॒धातु॑ स्वाहा॒ विश्वे॑ दे॒वस्य॑ ने॒तुर्मर्तो॑ऽवृणीत स॒ख्यं
विश्वे॑ रा॒य इ॒षुध्य॑सि द्यु॒म्नं वृ॑णीत पु॒ष्यसे॒ स्वाहा॑र्ख्सा॒मयोः
शिल्पे॑ स्थ॒स्ते वा॒मा र॑भे ते मा॥३॥

पा॒त॒माऽस्य॑ य॒ज्ञस्यो॑दृच॒ इमां॑ धि॒य॒ः शि॒क्ष॑माणस्य दे॒व
ऋतुं॑ दक्षं वरुण॒ स॒ः शि॑शाधि॒ यया॑ऽति॒ विश्वा॑ दुरि॒ता तरे॑म
सु॒त॒र्मा॑ण॒मधि॑ नाव॒ः रुहे॑मोर्गस्याङ्गि॒र॒स्यूर्ण॑म्रदा ऊ॒र्जं मे॑ यच्छ
पा॒हि मा॒ मा मां॑ हि॒ः सी॒र्विष्णोः॑ श॒र्मासि॑ श॒र्म यज॑मानस्य॒ शर्म॑
मे॑ यच्छ॒ नक्ष॑त्राणां मा॒ऽतीका॑शात् पा॒हीन्द्र॑स्य॒ योनि॑रसि॥४॥

मा मां॑ हि॒ः सीः॑ कृ॒ष्यै त्वा॑ सु॒स॒स्यायै॑ सु॒पिप्प॒लाभ्य॑स्त्वौष॑-
धी॒भ्यः॑ सू॒प॒स्था दे॒वो वन॑स्पति॒रू॒र्ध्वो मां॑ पा॒ह्योदृचः॑ स्वाहा॑ य॒ज्ञं
मन॑सा॒ स्वाहा॑ द्यावा॑पृथि॒वीभ्या॑ः स्वा॒होरोर॑न्तरि॒क्षात्स्वाहा॑
य॒ज्ञं वा॒तादा॑ र॑भे॥५॥

मा योनि॑रसि त्रि॒ःश॑च्च॥२॥ [२]

दैवीं धियं मनामहे सुमृडीकामभिष्टये वर्चोधां यज्ञवाहसः
 सुपारा नो असद्वशे। ये देवा मनोजाता मनोयुजः सुदक्षा
 दक्षपितारस्ते नः पान्तु ते नोऽवन्तु तेभ्यो नमस्तेभ्यः स्वाहा-
 ऽग्ने त्वः सु जागृहि वयः सु मन्दिषीमहि गोपाय नः
 स्वस्तये प्रबुधे नः पुनर्ददः। त्वमग्ने व्रतपा असि देव आ
 मर्त्येष्व। त्वं॥६॥

यज्ञेष्वीड्यः॥ विश्वे देवा अभि मा माऽववृत्रन् पूषा सन्या
 सोमो राधसा देवः सविता वसोर्वसुदावा रास्वेयथ्सोमाऽ-
 ऽभूयो भर मा पृणन्पूर्या वि राधि माऽहमायुषा चन्द्रमसि
 मम भोगाय भव वस्त्रमसि मम भोगाय भवोस्त्राऽसि मम
 भोगाय भव हयोऽसि मम भोगाय भव॥७॥

छागोऽसि मम भोगाय भव मेषोऽसि मम भोगाय भव
 वायवे त्वा वरुणाय त्वा निर्ऋत्यै त्वा रुद्राय त्वा देवीरापो
 अपां नपाद्य ऊर्मिर्हविष्य इन्द्रियावांन्मदिन्तमस्तं वो मा-
 ऽवक्रमिषमच्छिन्नं तन्तु पृथिव्या अनु गेषं भद्रादभि श्रेयः
 प्रेहि बृहस्पतिः पुरएता ते अस्त्वथेमव स्य वर आ पृथिव्या
 आरे शत्रून् कृणुहि सर्ववीर एदमंगन्म देवयजनं पृथिव्या

विश्वे देवा यदजुषन्त पूर्वं ऋक्सामाभ्यां यजुषा सन्तरन्तो
रायस्पोषेण समिषा मदेम॥८॥

आ त्व९ ह्योऽसि मम भोगाय भव स्य पञ्चविंशतिश्च॥३॥ [३]

इयं ते शुक्र तनूरिदं वर्चस्तया सं भव भ्राजं गच्छ जूरसि
धृता मनसा जुष्टा विष्णवे तस्यांस्ते सत्यसंवसः प्रसवे वाचो
यन्नमशीय स्वाहा शुक्रमस्यमृतमसि वैश्वदेव९ हविः सूर्यस्य
चक्षुराऽरुहमग्नेरक्षणः कनीनिकां यदेतंशेभिरीयसे भ्राजमानो
विपश्चिता चिदसि मनाऽसि धीरसि दक्षिणा-॥९॥

ऽसि यज्ञियाऽसि क्षत्रियाऽस्यदितिरस्युभयतःशीर्ष्णी सा
नः सुप्राची सुप्रतीची सं भव मित्रस्त्वां पदि बध्नातु पूषा-
ऽध्वनः पात्विन्द्रायाध्यक्षायानु त्वा माता मन्यतामनु पिताऽनु
भ्राता सगर्भ्योऽनु सखा सयूथ्यः सा देवि देवमच्छेहीन्द्राय
सोम९ रुद्रस्त्वाऽऽवर्तयतु मित्रस्य पथा स्वस्ति सोमसखा
पुनरेहि सह रय्या॥१०॥

दक्षिणा सोमसखा पञ्च च॥४॥ [४]

वस्यसि रुद्राऽस्यदितिरस्यादित्याऽसि शुक्राऽसि
चन्द्राऽसि बृहस्पतिस्त्वा सुम्ने रण्वतु रुद्रो वसुभिरा चिकेतु

पृथिव्यास्त्वा मूर्धन्ना जिघर्मि देवयजन् इडायाः पदे घृतवन्ति
 स्वाहा परिलिखितं रक्षः परिलिखिता अरातय इदमहं
 रक्षसो ग्रीवा अपि कृन्तामि योऽस्मान् द्वेष्टि यं च वयं
 द्विष्म इदमस्य ग्रीवा॥११॥

अपि कृन्ताम्यस्मे रायस्त्वे रायस्तोते रायः सं देवि
 देव्योर्वश्या पश्यस्व त्वष्टीमती ते सपेय सुरेता रेतो दधाना
 वीरं विदेय तव सन्दृशि माऽहं रायस्पोषेण वि योषम्॥१२॥

अस्य ग्रीवा एकात्रिंशच्च॥५॥ [५]

अंशुना ते अंशुः पृच्यतां परुषा परुर्गन्धस्ते काममवतु
 मदाय रसो अच्युतोऽमात्योऽसि शुक्रस्ते ग्रहोऽभि त्यं
 देवः सवितारमूण्योः कविक्रतुमर्चामि सत्यसंवसः
 रत्नधामभि प्रियं मतिमूर्ध्वा यस्यामतिर्भा अदिद्युतत्सवीमनि
 हिरण्यपाणिरमिमीत सुक्रतुः कृपा सुवः। प्रजाभ्यस्त्वा
 प्राणाय त्वा व्यानाय त्वा प्रजास्त्वमनु प्राणिहि प्रजास्त्वामनु
 प्राणन्तु॥१३॥

अनु सप्त च॥६॥ [६]

सोमं ते क्रीणाम्यूर्जस्वन्तं पयस्वन्तं वीर्यावन्तमभिमाति-

षाह॑ शुक्रं ते शु॒क्रेण॑ क्रीणामि च॒न्द्रं च॒न्द्रेणा॒मृतं॑ म॒मृते॑न
 स॒म्यत्ते॒ गोर॒स्मे च॒न्द्राणि॑ तप॑सस्त॒नूर॑सि प्र॒जाप॑ते॒र्वर्ण॑स्तस्या॑स्ते
 सह॑स्रपोषं पु॒ष्यन्त्याश्च॑र॒मेण॑ प॒शुना॑ क्रीणाम्य॒स्मे ते ब॑न्धुर्मयि
 ते रायः॑ श्रयन्ताम॒स्मे ज्योतिः॑ सोमविक्रयिणि॒ तमो॑ मि॒त्रो
 न एहि॑ सुमित्र॒धा इन्द्र॑स्यो॒रु मा वि॑श दक्षिणमु॒शन्नु॒शन्त॑
 स्यो॒नः स्यो॒नः स्वान् भ्रा॒जाङ्घा॑रे ब॒म्भारे॑ हस्त॒ सुह॑स्त
 कृ॒शान॑वे॒ते वः सोम॒क्रये॑णा॒स्तान्न॑क्षध्वं॒ मा वो द॑भन्न॥१४॥

ऊरुं द्वाविंशतिश्च॥७॥ [७]

उ॒दायु॑षा स्वा॒युषो॑दोष॒धीना॑ रसे॒नोत्प॑र्जन्य॒स्य
 शु॒ष्मे॒णोद॑स्थाम॒मृता॑ अनु॑। उ॒र्वन्तरि॑क्षमन्वि॒ह्यदि॑त्याः स॒दो-
 ऽस्य॑दि॒त्याः स॒द आ॑सी॒दास्त॑भ्रा॒ह्मामृ॑ष॒भो अ॒न्तरि॑क्षममिमीत
 वरि॑माणं पृथि॒व्या आ॑सीद॒द्विश्वा॑ भुव॒नानि॑ स॒म्राड्वि॑श्वे॒त्तानि॑
 वरु॑णस्य व्र॒तानि॑ वनेषु॒ व्यन्तरि॑क्षं त॒तान् वाज॑म॒र्वत्सु॑ पयो
 अ॒घ्नियासु॑ ह॒त्सु॥१५॥

क्र॒तुं वरु॑णो वि॒क्ष्वग्निं॑ दि॒वि सूर्य॑म॒दधा॒त्सोम॑म॒द्रावु॑दुत्यं
 जा॒तवे॑दसं दे॒वं वह॑न्ति के॒तवः॑। दृ॒शे वि॒श्वाय॑ सूर्यम्॥ उ॒स्त्रावे॑तं
 धू॒र्षाहा॑व॒नश्च॑ अवी॒रह॑णौ ब्रह्म॒चोद॑नौ वरु॑णस्य॒ स्कम्भ॑नमसि

वरुणस्य स्कम्भसर्जनमसि प्रत्यस्तो वरुणस्य पाशः॥१६॥

हृत्सु पञ्चत्रिंशच्च॥८॥ [८]

प्रच्यवस्व भुवस्पते विश्वान्यभि धामानि मा त्वा परिपरी
विदन्मा त्वा परिपन्थिनो विदन्मा त्वा वृका अघायवो मा
गन्धर्वो विश्वावसुरा दधच्छोनो भूत्वा परा पत यजमानस्य
नो गृहे देवैः सःस्कृतं यजमानस्य स्वस्त्ययन्यस्यपि
पन्थामगस्महि स्वस्तिगामनेहसं येन विश्वाः परि द्विषो
वृणक्ति विन्दते वसु नमो मित्रस्य वरुणस्य चक्षसे
महो देवाय तदृतं संपर्यत दूरेदृशे देवजाताय केतवे
दिवस्पुत्राय सूर्याय शंसत वरुणस्य स्कम्भनमसि
वरुणस्य स्कम्भसर्जनमस्युन्मुक्तो वरुणस्य पाशः॥१७॥

मित्रस्य त्रयोविंशतिश्च॥९॥ [९]

अग्नेरातिथ्यमसि विष्णवे त्वा सोमस्याऽऽतिथ्यमसि
विष्णवे त्वाऽतिथेरातिथ्यमसि विष्णवे त्वाऽग्रये त्वा
रायस्पोषदान्ने विष्णवे त्वा श्येनाय त्वा सोमभृते विष्णवे
त्वा या ते धामानि हविषा यजन्ति ता ते विश्वा परिभूरस्तु
यज्ञं गयस्फानः प्रतरणः सुवीरोऽवीरहा प्र चरा सोम

दुर्या॒नदि॒त्याः सदो॒ऽस्यदि॒त्याः सद॒ आ॥१८॥

सीद॒ वरु॑णो॒ऽसि धृ॒तव्र॑तो वारु॒णम॑सि शं॒योर्दे॒वानां॑
स॒ख्यान्मा॒ दे॒वानां॑म॒पसं॑श्छि॒थ्स्म॒ह्याप॑तये त्वा गृ॒ह्णामि॑
परि॑पतये त्वा गृ॒ह्णामि॑ तनून॒घ्रै त्वा गृ॒ह्णामि॑ शा॒क्ररा॑य त्वा
गृ॒ह्णामि॑ श॒क्रन्त्रो॑जि॒ष्ठाय॑ त्वा गृ॒ह्णाम्यना॑धृष्टम॒स्यना॑धृष्यं
दे॒वाना॑मो॒जोऽभि॑शस्ति॒पा अ॑न॒भि॒शस्ते॑ऽन्यमनु॑ मे दी॒क्षां
दी॒क्षाप॑ति॒र्मन्य॑ता॒मनु॑ तप॒स्तप॑स्पति॒रञ्ज॑सा स॒त्यमु॑प॒ गेष॑
सु॒विते॑ मा॒ धाः॥१९॥

आ मैकं च॥10॥ [१०]

अ॒शु॒रशु॑स्ते दे॒व सो॒माऽऽप्या॑यता॒मिन्द्रा॑यैक॒धन॑विद॒
आ तु॒भ्यमिन्द्रः॑ प्यायता॒मा त्वमिन्द्रा॑य प्याय॒स्वाऽऽप्या॑य
स॒खीन्स॒न्या मे॒धया॑ स्व॒स्ति ते॑ दे॒व सोम॑ सु॒त्याम॑शी॒येष्टा॑
रा॒यः प्रेषे॑ भ॒गाय॑र्त॒मृत॑वा॒दिभ्यो॑ नमो॑ दि॒वे नमः॑ पृथि॒व्या
अ॒ग्ने व्र॑तपते॒ त्वं व्र॑तानां॑ व्र॒तप॑ति॒रसि॑ या मम॑ त॒नूरे॒षा सा
त्वयि॑॥२०॥

या तव॑ त॒नूरि॑य॒ सा मयि॑ स॒ह नौ॑ व्रतपते व्र॒तिनो॑र्व्र॒तानि॑
या ते॑ अ॒ग्ने रु॒द्रिया॑ त॒नूस्त॑या॒ नः पाहि॑ तस्या॑स्ते॒ स्वाहा॑ या

ते अग्नेऽयाशया रंजाशया हंराशया तनूर्वरषिष्ठा गह्वरेष्ठोग्रं
वचो अपावधीं त्वेषं वचो अपावधीः॑ स्वाहा॥२१॥

त्वयि चत्वारिंशच्च॥११॥ [११]

वित्तायनी मेऽसि तित्तायनी मेऽस्यवतान्मा
नाथितमवतान्मा व्यथितं विदेरग्निर्नभो नामाग्ने अङ्गिरो
योऽस्यां पृथिव्यामस्यायुषा नाम्नेहि यत्तेऽनाधृष्टं नाम यज्ञियं
तेन त्वाऽऽदधेऽग्ने अङ्गिरो यो द्वितीयस्यां तृतीयस्यां
पृथिव्यामस्यायुषा नाम्नेहि यत्तेऽनाधृष्टं नाम॥२२॥

यज्ञियं तेन त्वाऽऽदधे सिंहीरसि महिषीरस्युरु
प्रथस्वोरु ते यज्ञपतिः प्रथतां ध्रुवाऽसि देवेभ्यः शुन्धस्व
देवेभ्यः शुम्भस्वेन्द्रघोषस्त्वा वसुभिः पुरस्तात्पातु
मनोजवास्त्वा पितृभिर्दक्षिणतः पातु प्रचेतास्त्वा रुद्रैः
पश्चात्पातु विश्वकर्मा त्वाऽऽदित्यैरुत्तरतः पातु सिंहीरसि
सपत्नसाही स्वाहा सिंहीरसि सुप्रजावनिः स्वाहा
सिंही-॥२३॥

-रसि रायस्पोषवनिः स्वाहा सिंहीरस्यादित्यवनिः
स्वाहा सिंहीरस्या वह देवान्देवयते यजमानाय स्वाहा

भूतेभ्यस्त्वा विश्वायुरसि पृथिवीं दृ॑ह ध्रुवक्षिदस्यन्तरिक्षं
दृ॑हाच्युतक्षिदसि दिवं दृ॑हाग्नेर्भस्मास्यग्नेः पुरीषमसि॥ २४॥

नामं सुप्रजावनिः स्वाहा सि॒न्हीः पञ्चत्रिंशच्च॥ 12॥ [१२]

युञ्जते मन॑ उत यु॑ञ्जते धियो॒ विप्रा॒ विप्रस्य॑ बृहतो
विपश्चितः॑। वि होत्रा॑ दधे वयुना॒विदेक॑ इन्मही देवस्य
सवितुः परिष्टुतिः॥ सुवाग्दे॒व दुर्या॑ आ वद देवश्रुतौ देवेष्वा
घोषेथामा नो॑ वीरो जायतां कर्मण्यो य॑ सर्वेऽनुजीवाम्
यो बहु॑नामसद्वशी। इदं विष्णुर्वि चक्रमे त्रेधा नि दधे प॒दम्।
समूढमस्य॥ २५॥

पा॑सुर इरा॑वती धेनुमती हि भूत॑ सूर्यव॒सिनी॒ मन॑वे
यश॒स्यै। व्य॑स्कभ्राद्रोदसी विष्णुरेते दा॒धारं पृथि॒वीम॒भितो॑
म॒यूखैः॥ प्राची॒ प्रेत॑मध्व॒रं क॒ल्पय॑न्ती ऊ॒र्ध्वं य॒ज्ञं न॑यतं
मा जी॑ह्वरतमत्र रमेथां वर्ष्म॑नृथि॒व्या दि॒वो वा॑ विष्णवुत
वा॑ पृथि॒व्या म॒हो वा॑ विष्णवुत वा॒ऽन्तरि॑क्षाद्धस्तौ पृणस्व
ब॒हुभि॑र्वस॒व्यैरा॒ प्र य॑च्छु॥ २६॥

दक्षि॑णादोत स॒व्यात्। विष्णो॒र्नुकं॑ वी॒र्याणि॒ प्र वोचं॑ यः

पार्थिवानि विममे रजांसि यो अस्कंभायदुत्तरं सधस्थं
 विचकमाणस्त्रेधोरुगायो विष्णो रराटमसि विष्णोः पृष्ठमसि
 विष्णोः शजत्रे स्थो विष्णोः स्यूरसि विष्णोर्ध्रुवमसि वैष्णवमसि
 विष्णवे त्वा॥२७॥

अस्य यच्छैकान्नचत्वारिंशच्च॥१३॥ [१३]

कृणुष्व पाजः प्रसितिं न पृथ्वीं याहि राजेवामवा इमेन।
 तृष्णीमनु प्रसितिं द्रूणानोऽस्तांसि विध्य रक्षसस्तपिष्ठैः॥ तवं
 भ्रमास आशुया पतन्त्यनु स्पृश धृषता शोशुचानः। तपूष्यग्रे
 जुह्वा पतङ्गानसन्दितो वि सृज विष्वगुल्काः॥ प्रति स्पशो
 वि सृज तूर्णितमो भवा पायुर्विशो अस्या अदब्धः। यो नो
 दूरे अघशंसो॥२८॥

यो अन्त्यग्रे मार्किष्टे व्यथिरा दधर्षीत्। उदग्रे तिष्ठ प्रत्या-
 ऽऽतनुष्व न्यमित्रां ओषतात्तिग्महेते। यो नो अरातिं
 समिधान चक्रे नीचा तं धक्ष्यतसं न शुष्कम्॥ ऊर्ध्वो भव
 प्रति विध्याध्यस्मदाविष्कृणुष्व दैव्यान्यग्रे। अव स्थिरा तनुहि
 यातुजूनं जामिमजामिं प्र मृणीहि शत्रून्॥ स ते॥२९॥

जानाति सुमतिं यविष्ठ य ईवते ब्रह्मणे गातुमैरत्।

विश्वान्यस्मै सुदिनानि रायो द्युम्नान्यर्यो वि दुरो अभि
 द्यौत्॥ सेदग्ने अस्तु सुभगः सुदानुर्यस्त्वा नित्येन हविषा
 य उक्थैः। पिप्रीषति स्व आयुषि दुरोणे विश्वेदस्मै सुदिना
 साऽसदिष्टिः॥ अर्चामि ते सुमतिं घोष्यर्वाख्यं ते वावाता
 जरता-॥३०॥

मियङ्गीः। स्वश्वास्त्वा सुरथा मर्जयेमास्मे क्षत्राणि
 धारयेरनु द्यून्॥ इह त्वा भूर्या चरेदुप त्मन्दोषावस्तर्दीदिवा९-
 समनु द्यून्। कीडन्तस्त्वा सुमनसः सपेमाभि द्युम्ना
 तस्थिवा९सो जनानाम्॥ यस्त्वा स्वश्वः सुहिरण्यो अग्न
 उपयाति वसुमता रथेन। तस्य त्राता भवसि तस्य सखा
 यस्त आतिथ्यमानुषगजुजोषत्॥ महो रुजामि॥३१॥

बन्धुता वचोभिस्तन्मा पितुर्गोतमादन्विष्याय॥ त्वं
 नो अस्य वचसश्चिकिद्धि होतर्यविष्ठ सुक्रतो दमूनाः॥
 अस्वप्रजस्तरणयः सुशेवा अतन्द्रासोऽवृका अश्रमिष्ठाः।
 ते पायवः सध्रियश्चो निषद्याऽग्ने तव नः पान्त्वमूर॥ ये
 पायवो मामतेयं ते अग्ने पश्यन्तो अन्धं दुरितादरक्षन्।
 ररक्ष तान्यसुकृतो विश्ववेदा दिप्सन्त इद्रिपवो ना ह॥३२॥

देभुः॥ त्वया वयं सधन्यस्त्वोतास्तव प्रणीत्यश्याम
 वाजान्। उभा शंसो सूदय सत्यतातेऽनुष्टुया कृणुह्यहयाण॥
 अया ते अग्ने समिधा विधेम प्रति स्तोमं शस्यमानं
 गृभाय। दहाशसो रक्षसः पाह्यस्मान्द्रुहो निदो मित्रमहो
 अवद्यात्॥ रक्षोहणं वाजिनमाऽऽजिघर्षि मित्रं प्रथिष्ठमुप
 यामि शर्म। शिशानो अग्निः क्रतुभिः समिद्धः स नो
 दिवा॥ ३३॥

स रिषः पातु नक्तम्॥ वि ज्योतिषा बृहता
 भात्यग्निराविर्विश्वानि कृणुते महित्वा। प्रादेवीर्मायाः
 संहते दुरेवाः शिशीते शृङ्गे रक्षसे विनिक्षे॥ उत स्वानासो
 दिविषन्त्वग्नेस्तिग्मायुधा रक्षसे हन्तवा उ। मदं चिदस्य
 प्ररुजन्ति भामा न वरन्ते परिबाधो अदेवीः॥ ३४॥

अघशंसः स ते जरतां रुजामि ह दिवैकचत्वारिंशच्च॥ [१४]

देवस्य रक्षोहणो विभूस्त्वं सोमात्यन्यानगा पृथिव्या इषे त्वाऽऽददे वाक्ते सं ते
 समुद्रं हविष्मतीरहृदे त्वमग्ने रुद्रश्चतुर्दश॥ देवस्य गमर्ध्वे हविष्मतीः पवस एकत्रिंशत्॥
 देवस्यार्चयः॥

॥तृतीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां प्रथमकाण्डे तृतीयः प्रश्नः॥

देवस्य त्वा सवितुः प्रंसवैऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यामाददेऽभ्रिरसि नारिरसि
परिलिखितः रक्षः परिलिखिता अरांतय इदमहं रक्षसो ग्रीवा अपि कृन्तामि योऽस्मान्
द्वेष्टि यं च वयं द्विष्म इदमस्य ग्रीवा अपि कृन्तामि दिवे त्वाऽन्तरिक्षाय त्वा पृथिव्यै
त्वा शुन्धतां लोकः पितृषदंनो यवोऽसि यवयास्मद्वेषः॥१॥

यवयारांतीः पितृणां सदनमस्युद्विष्टं स्तभानाऽन्तरिक्षं पृण पृथिवीं दृह द्युतानस्त्वा
मारुतो मिंनोतु मित्रावरुणयोर्ध्रुवेण धर्मणा ब्रह्मनि त्वा क्षत्रनि सुप्रजाविनि
रायस्पोषनि पर्यहामि ब्रह्म दृह क्षत्रं दृह प्रजां दृह रायस्पोषं दृह घृतेन
द्यावापृथिवी आ पृणेत्यामिन्द्रस्य सदोऽसि विश्वजनस्य छाया परि त्वा गिर्वणो गिरं
इमा भवन्तु विश्वतो वृद्धायुमनु वृद्धयो जुष्टा भवन्तु जुष्टय इन्द्रस्य स्यूरसीन्द्रस्य
ध्रुवमस्यैन्द्रमसीन्द्राय त्वा॥२॥

द्वेष इमा अष्टादश च॥१॥ [१]

रक्षोहणो वलगहनो वैष्णवान्खनामीदमहं तं वलगमुद्वपामि यं नः समानो यमसमानो
निचखानेदमेनमधरं करोमि यो नः समानो योऽसमानोऽरातीयति गायत्रेण छन्दसाऽवबाढो
वलगः किमत्र भद्रं तत्रौ सह विराडसि सपत्नहा सम्राडसि भ्रातृव्यहा स्वराडस्यभिमातिहा
विश्वाराडसि विश्वासां नाष्ट्राणां हुन्ता॥३॥

रक्षोहणो वलगहनः प्रोक्षामि वैष्णवान् रक्षोहणो वलगहनोऽव नयामि वैष्णवान्
यवोऽसि यवयास्मद्वेषो यवयारांती रक्षोहणो वलगहनोऽव स्तृणामि वैष्णवान् रक्षोहणो
वलगहनोऽभि जुहोमि वैष्णवान् रक्षोहणो वलगहनावुपं दधामि वैष्णवी रक्षोहणो वलगहनो
पर्यहामि वैष्णवी रक्षोहणो वलगहनो परि स्तृणामि वैष्णवी रक्षोहणो वलगहनो वैष्णवी
बृहन्नसि बृहद्वावा बृहतीमिन्द्राय वाचं वद॥४॥

हुन्तेन्द्राय द्वे च॥२॥ [२]

विभूरसि प्रवाहणो वह्निरसि हव्यवाहनः श्वात्रोऽसि प्रचेतास्तुथोऽसि विश्ववेदा

उ॒शिर्गसि क॒विरङ्घ्रि॑रिरसि॒ ब॒म्भारि॑रव॒स्युर॑सि दु॒र्वस्वा॑ञ्छु॒न्ध्यूर॑सि मा॒र्जा॒लीयः॑ स॒म्राड॑सि
कृ॒शानुः॑ परि॒षद्यो॑ऽसि प॒र्वमानः॑ प्र॒तक्का॑ऽसि न॒भस्वान॑स॒मृष्टो॑ऽसि ह॒व्यसू॑दं ऋ॒तधा॑माऽसि
सु॒व॒ज्योति॑र्ब्रह्म॒ज्योति॑रसि सु॒व॒र्धामा॑ऽजौऽस्येक॒पाद॑हि॒रसि॑ बु॒ध्नियो॑ रौ॒द्रेणा॑नी॒केन॑ पा॒हि मा॑ऽग्रे
पि॒पृहि॑ मा॒ मा मा॑ हि॒ःसीः॥५॥

अनी॑केनाष्टौ च॥३॥ [३]

त्व॑ सोम॒ तनू॑कृ॒द्धो द्वे॒षोभ्यो॑ऽन्यकृ॒तेभ्य॑ उ॒रु य॑न्तासि वरू॒थः॑ स्वाहा॑ जुषा॒णो
अ॒मृता॑ज्य॒स्य वे॒तु स्वाहा॑ऽयं नो॑ अ॒ग्निर्वि॑रवः कृ॒णोत्व॑यं मृ॒धः पुर॑ ए॒तु प्र॑भि॒न्दन्। अ॒यं
शत्रू॑ञ्जयतु ज॒ह्मपा॑णो॒ऽयं वाजं॑ जयतु वाजं॑सातौ॥ उ॒रु वि॑ष्णो॒ वि क्र॑मस्वो॒रु क्ष्या॑य
नः कृ॒धि। घृ॒तं घृ॑तयो॒ने पि॒ब प्र॑ य॒ज्ञप॑तिं ति॒र। सोमो॑ जिगाति गा॒तुवि॑द्॥६॥

दे॒वाना॑मेति निष्कृतमृतस्य॒ योनि॑मा॒सद॑म॒दित्याः॑ स॒दोऽस्य॑दि॒त्याः स॒द आ॑ सी॒दैष वो॑
देव॒ सवि॑तः सोम॒स्त॑ र॒क्षध्वं॑ मा वो॑ द॒भदे॑तत् त्व॑ सोम॒ देवो॑ दे॒वानु॑पा॒ंगा इ॒दम॑हं
म॒नुष्यो॑ म॒नुष्यो॑न्स॒ह प्र॑जया॒ सह॑ रा॒यस्पोषे॑ण॒ नमो॑ दे॒वेभ्यः॑ स्व॒धा पि॑तृ॒भ्य इ॒दम॑हं
निर्व॑रुणस्य॒ पाशा॑त् सु॒वर्भि॑॥७॥

वि र॒ख्येपं॑ वैश्वान॒रं ज्योति॑र॒ग्रे व्र॑तप॒ते त्वं व्र॑तानां व्र॒तप॑तिरसि॒ या मम॑ त॒नूस्त्वय्य॑भू॒दिय॑
सा मयि॒ या तव॑ त॒नूर्मय्य॑भू॒देषा॑ सा त्वयि॒ यथा॑य॒थं नो॑ व्र॒तप॑ते व्र॒तिनो॑व्र॒तानि॑॥८॥

गा॒तुवि॑द॒भ्येक॑त्रि॒शच्च॑॥४॥ [४]

अत्य॑न्या॒नगां॑ ना॒न्यानु॑पा॒गाम्वाक्का॑ परै॒रवि॑दं प॒रोऽव॑रै॒स्तं त्वां जुषे॑ वैष्ण॒वं दे॒वय॑ज्यायै
दे॒वस्त्वा॑ सवि॒ता म॒ध्वाऽन॒क्तोप॑धे॒ त्राय॑स्वे॒नः॑ स्व॒धिते॑ मे॒नः हि॑ःसी॒र्दिव॑म॒ग्रेण॑ मा
लै॒खीर॑न्त॒रिक्षं॑ म॒ध्येन॑ मा हि॑ःसीः पृथि॒व्या सं भ॑व॒ वन॑स्प॒ते श॑त॒वल्शो॑ वि रौ॒ह
स॒हस्र॑वल्शो॒ वि व॒यं रु॑हे॒म यं त्वा॑ऽयं स्व॒धिति॑स्तेति॒जानः॑ प्रणि॒नाय॑ मह॒ते सौभ॑गा॒या-
ऽच्छि॑न्नो रा॒यः सु॒वीरः॑॥९॥

यं द॒श च॑॥५॥ [५]

पृथि॒व्यै त्वा॑ऽन्त॒रिक्षा॑य त्वा दि॒वे त्वा॑ शु॒न्यतां॑ लो॒कः पि॑तृष॒दो यवो॑ऽसि य॒वया॑स्मद्
द्वे॒षो य॒वया॑रा॒तीः पि॑तृ॒णां स॒दन॑मसि स्वा॒वेशो॑ऽस्य॒ग्रेणा॑ नै॒तृणां॑ व॒नस्प॑तिरधि॒ त्वा स्था॑स्यति
तस्य॑ वि॒त्ताद्दे॒वस्त्वा॑ सवि॒ता म॒ध्वाऽन॒क्त सु॑पि॒प्पला॒भ्यस्त्वोप॑धी॒भ्य उ॒द्विद्म॑ स्त॒भाना॑न्त॒रिक्षं॑

पूण पृथिवीमुपरेण द९ह ते ते धामान्युश्मसि॥१०॥

गमध्वे गावो यत्र भूरिशृङ्गा अयासः। अत्राह तदुरुगायस्य विष्णोः परमं पदमव
भाति भूरैः॥ विष्णोः कर्माणि पश्यत यतो ब्रतानि पस्पशे। इन्द्रस्य युज्यः सखा॥
तद्विष्णोः परमं पदं सदा पश्यन्ति सूरयः। दिवीव चक्षुराततम्॥ ब्रह्मवनिं त्वा क्षत्रवनिं
सुप्रजावनिं रायस्पोषवनिं पर्युहामि ब्रह्म द९ह क्षत्रं द९ह प्रजां द९ह रायस्पोषं
द९ह परिवीरसि परि त्वा दैवीर्विशो व्ययन्तां परीमं रायस्पोषो यजमानं मनुष्या
अन्तरिक्षस्य त्वा सानाववं गूहामि॥११॥

उश्मसी पोषमेकात्रविंशतिश्च॥६॥ [६]

इषे त्वोपवीरस्युपो देवान्दैवीर्विशः प्रागुर्वह्नीरुशिजो बृहस्पते धारया वसूनि हव्या
तै स्वदन्तां देवं त्वष्टर्वसुं रण्व रेवती रमध्वमग्नेर्जनित्रमसि वृषणौ स्थ उर्वश्यस्यायुरंसि
पुरूरवा घृतेनाक्ते वृषणं दधाथां गायत्रं छन्दोऽनु प्र जायस्व त्रैष्टुभं जागतं छन्दोऽनु
प्रजायस्व भवतं॥१२॥

नः समनसौ समौकसावरेपसौ। मा यज्ञं हिंसिष्टं मा यज्ञपतिं जातवेदसौ शिवौ
भवतमद्य नः॥ अग्नावग्निश्चरति प्रविष्ट ऋषीणां पुत्रो अधिराज एषः। स्वाहाकृत्य ब्रह्मणा
ते जुहोमि मा देवानां मिथुयाकर्भागधेयम्॥१३॥

भवतमेकत्रिंशच्च॥७॥ [७]

आ दंद ऋतस्य त्वा देवहविः पाशेनाऽऽरभे धर्षा मानुषान्द्वस्त्वौषधीभ्यः प्रोक्षाम्युपां
पेरुरंसि स्वात्तं चित् सदेवं हव्यमापो देवीः स्वदन्तेन सं तै प्राणो वायुना गच्छता सं
यजत्रैरङ्गानि सं यज्ञपतिराशिषा घृतेनाक्तौ पशुं त्रायेथां रेवतीर्यज्ञपतिं प्रियधाऽऽविशतरो
अन्तरिक्ष सजूर्देवेन॥१४॥

वातेनाऽस्य हविषस्मनां यज्ञ समस्य तनुवां भव वर्षीयो वर्षीयसि यज्ञे यज्ञपतिं
धाः पृथिव्याः सम्पृचः पाहि नमस्त आतानाऽनर्वा प्रेहि घृतस्य कुल्यामनु सह प्रजयां
सह रायस्पोषेणाऽऽपो देवीः शुद्धायुवः शुद्धा यूयं देवा ऊङ्क् शुद्धा वयं परिविष्टाः
परिवेष्टारो वो भूयास्म॥१५॥

देवेन चतुश्चत्वारिंशच्च॥८॥ [८]

वाक्त् आ प्यायतां प्राणस्तु आ प्यायतां चक्षुस्तु आ प्यायतां श्रोत्रं तु आ प्यायतां या तै प्राणाच्छुग्जगाम या चक्षुर्या श्रोत्रं यत् तै कूरं यदास्थितं तत् तु आ प्यायतां तत् तं एतेन शुन्धतां नाभिस्तु आ प्यायतां पायुस्तु आ प्यायतां शुद्धाश्चरित्राः शमद्भ्यः॥१६॥

शमोषधीभ्यः शं पृथिव्यै शमहोभ्यामोषधे त्रायस्वेनः स्वधिते मेनः हिंसी रक्षसां भागोऽसीदमहः रक्षोऽधुमं तमो नयामि योऽस्मान् द्वेष्टि यं च वयं द्विष्म इदमेनमधुमं तमो नयामीषे त्वा घृतेन द्यावापृथिवी प्रोण्वामच्छित्रो रायः सुवीर उर्वन्तरिक्षमन्विहि वायो वीहिं स्तोकांनाः स्वाहोर्ध्वनभसं मारुतं गच्छतम्॥१७॥

अद्भ्यो वीहि पञ्च च॥१॥ [१]

सं ते मनसा मनः सं प्राणेन प्राणो जुष्टं देवेभ्यो हव्यं घृतवत् स्वाहैन्द्रः प्राणो अङ्गेअङ्गे नि दैध्यदेन्द्रोऽपानो अङ्गेअङ्गे वि बोभुवदेवं त्वष्टर्भूरि ते सः संमेतु विष्वरूपा यत् सलक्षमाणो भवन्त देवत्रा यन्तमवसे सखायोऽनु त्वा माता पितरौ मदन्तु श्रीरस्यग्निस्त्वा श्रीणात्वापः समरिणन्वातस्य॥१८॥

त्वा ध्रज्यै पूष्णो रक्ष्या अपामोषधीनाः रोहिण्यै घृतं घृतपावानः पिबतु वसां वसापावानः पिबतान्तरिक्षस्य हविरसि स्वाहा त्वाऽन्तरिक्षाय दिशः प्रदिश आदिशो विदिश उदिशः स्वाहा दिग्भ्यो नमो दिग्भ्यः॥१९॥

वातस्याष्टाविंशतिश्च॥१०॥ [१०]

समुद्रं गच्छ स्वाहाऽन्तरिक्षं गच्छ स्वाहा देवः संवितारं गच्छ स्वाहाऽहोरात्रे गच्छ स्वाहा मित्रावरुणौ गच्छ स्वाहा सोमं गच्छ स्वाहा यज्ञं गच्छ स्वाहा छन्दांसि गच्छ स्वाहा द्यावापृथिवी गच्छ स्वाहा नभो दिव्यं गच्छ स्वाहाऽग्निं वैश्वानरं गच्छ स्वाहाऽज्यस्त्वोषधीभ्यो मनो मे हार्दि यच्छ तनू त्वचं पुत्रं नप्तारमशीय शुगंसि तमभि शौच योऽस्मान् द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मो धाम्नो धाम्नो राजन्नितो वरुण नो मुञ्च यदापो अग्निं या वरुणेति शपोमहे ततो वरुण नो मुञ्च॥२०॥

असि षड्विंशतिश्च॥११॥ [११]

हविष्मतीरिमा आपो हविष्मान् देवो अध्वरो हविष्मा आ विवासति हविष्मा अस्तु

सूर्यः॥ अग्नेर्वोऽपन्नगृहस्य सदैसि सादयामि सुम्नाय सुम्निनीः सुम्ने मां धत्तेन्द्राग्नियोर्भागधेयीः
स्थ मित्रावरुणयोर्भागधेयीः स्थ विश्वेषां देवानां भागधेयीः स्थ यज्ञे जांगृत॥२१॥

हविष्मतीश्चतुस्त्रिंशत्॥१२॥ [१२]

हुदे त्वा मनसे त्वा दिवे त्वा सूर्याय त्वोर्ध्वमिममध्वरं कृधि दिवि देवेषु होत्रां
यच्छु सोमं राजन्नेह्यवं रोह मा भेर्मा सं विक्था मा त्वा हिंसिषं प्रजास्त्वमुपावरोह
प्रजास्त्वामुपाव रोहन्तु शृणोत्वग्निः समिधा हवं मे शृण्वन्त्वापो धिषणांश्च देवीः। शृणोतं
ग्रावाणो विदुषो नु॥२२॥

यज्ञश्च शृणोतु देवः संविता हवं मे। देवीरापो अपां नपाद्य ऊर्मिर्हविष्यं
इन्द्रियावांन्मदिन्तमस्तं देवेभ्यो देवत्रा धत्त शुक्रश्च शुक्रपेभ्यो येषां भागः स्थ स्वाहा
कार्षिण्यस्यपापां मृधश्च समुद्रस्य वोक्षित्या उन्नये। यमग्ने पृत्सु मर्त्यमावो वाजेषु यं
जुनाः। स यन्ता शश्वतीरिषः॥ (१)॥२३॥

नु सप्तचत्वारिंशच्च॥१३॥ [१३]

त्वमग्ने रुद्रो असुरो म्हो दिवस्त्वश्च शर्धो मारुतं पृक्ष ईशिषे। त्वं वातैररुणैर्यासि
शङ्क्यस्त्वं पूषा विधतः पासि नु त्मना॥ आ वो राजानमध्वरस्य रुद्रश्च होतारश्च
सत्ययज्ञश्च रोदस्योः। अग्निं पुरा तनयितोरचित्ताद्धिरण्यरूपमवसे कृणुध्वम्॥ अग्निर्होता
निर्षसादा यजीयानुपस्थे मातुः सुरभावुं लोके। युवां कविः पुरुनिष्ठः॥२४॥

ऋतावा धर्ता कृष्टीनामुत मध्यं इद्धः॥ साध्वीमकदेववीतिं नो अद्य यज्ञस्य
जिह्वामविदाम गुह्याम्। स आयुरागांश्चसुरभिर्वसानो भद्रामकदेवहूतिं नो अद्य॥ अक्रन्ददग्निः
स्तनयन्निव द्यौः क्षामा रेरिहद्वीरुधः समञ्जन्। सद्यो जज्ञानो विहीमिद्धो अख्यदा रोदसी
भानुनां भात्यन्तः॥ त्वे वसूनि पूर्वणीक॥२५॥

होतर्दोषा वस्तोरेरिरे यज्ञियांसः। क्षामेव विश्वा भुवनानि यस्मिन्त्सश्च सौभंगानि दधिरे
पांवेक॥ तुभ्यं ता अङ्गिरस्तम विश्वाः सुक्षितयः पृथक्। अग्ने कामाय येमिरे॥ अश्याम
तं काममग्ने तवोत्यश्याम रयिश्च रयिवः सुवीरम्। अश्याम वाजमभि वाजयन्तोऽश्याम
द्युमन्मजरजरे ते॥ श्रेष्ठं यविष्ठ भारताग्ने द्युमन्तमाभर॥२६॥

वसो पुरुस्पृहश्च रयिम्॥ स श्वितानस्तन्यतू रोचनस्था अजरैर्भिर्नानदद्विर्यविष्ठः। यः

पावकः पुंरुतमः पुरूणि पृथून्यग्निरेनुयाति भवन्न॥ आयुष्टे विश्वतो दधद्यमग्निर्वरेण्यः।
 पुनस्ते प्राण आयति परा यक्ष्मं सुवामि ते॥ आयुर्दा अग्ने हविषो जुषाणो घृतप्रतीको
 घृतयोनिरेधि। घृतं पीत्वा मधु चारु गव्यं पितेवं पुत्रमभि॥२७॥

रक्षतादिमम्॥ तस्मै ते प्रतिहर्यते जातवेदो विचरषणे। अग्ने जनामि सुष्टुतिम्॥
 दिवस्परि प्रथमं जज्ञे अग्निरस्मद् द्वितीयं परि जातवेदाः। तृतीयं मप्सु नृमणा अजंसमिन्धान
 एनं जरते स्वाधीः॥ शुचिः पावक वन्द्योऽग्रे बृहद्वि रोचसे। त्वं घृतेभिराहुतः॥ दृशानो
 रुक्म उर्व्या व्यद्यौद् दुर्मरषमायुः श्रिये रूचानः। अग्निरमृतो अभवद्वयोभिः॥२८॥

यदेनं द्यौरजनयत्सुरेताः॥ आ यदिषे नृपतिं तेज आनद्धुचि रेतो निषिक्तं द्यौरभीकै।
 अग्निः शर्धमनवद्यं युवानं स्वाधियं जनयत्सूदयच्च॥ स तेजीयसा मनसा त्वोतं उत
 शिक्ष स्वपत्यस्य शिक्षोः। अग्रे रायो नृतमस्य प्रभूतो भूयामं ते सुष्टुतयश्च वस्वः॥ अग्ने
 सहन्तमा भर द्युम्रस्य प्रासहा रयिम्। विश्वा यः॥२९॥

चरषणीरभ्यासा वाजेषु सासहत्॥ तमग्ने पृतनासहं रयिं सहस्व आ भर। त्वं
 हि सत्यो अद्भुतो दाता वाजस्य गोमतः॥ उक्षान्नाय वशान्नाय सोमपृष्ठाय वेधसे।
 स्तोमैर्विधेमाग्रयै॥ वद्मा हि सूनो अस्यंघ्नसद्वा चक्रे अग्निर्जनुषाज्मात्रम्। स त्वं न
 ऊर्जसन् ऊर्जं धा राजेव जेरवृके क्षेप्यन्तः॥ अग्न आयूरंषि॥३०॥

पवस् आ सुवोर्जमिषं च नः। आरे बाधस्व दुच्छुनाम्॥ अग्ने पवस्व स्वपां अस्मे
 वचः सुवीर्यम्। दधत्पोषं रयिं मयि॥ अग्रे पावक रोचिषा मन्द्रयां देव जिह्वया।
 आ देवान् वक्षि यक्षि च॥ स नः पावक दीदिवोऽग्रे देवा इहा वह। उपं यज्ञं
 हविश्च नः॥ अग्निः शुचिं व्रततमः शुचिर्विप्रः शुचिः कविः। शुचीं रोचत आहुतः॥ उदग्ने
 शुचयस्तव शुक्रा भ्राजन्त ईरते। तव ज्योतीरप्यर्चयः॥३१॥

पुरुनिष्ठः पुर्वणीक भराग्नि वयोभिर्य आयूरंषि विप्रः शुचिश्चतुर्दश च॥१४॥ [१४]

॥चतुर्थः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां प्रथमकाण्डे चतुर्थः प्रश्नः॥

आ देदे॑ ग्रावा॑स्यध्वर॑कृद् देवेभ्यो॑ गम्भीरमिममध्वरं॑ कृध्युत्तमेन॑ पविनेन्द्राय॑ सोम॑ः
सुपु॑तं मधु॑मन्तं पय॑स्वन्तं वृष्टि॑वनिमिन्द्राय॑ त्वा वृ॒त्रघ्न॑ इन्द्राय॑ त्वा वृ॒त्रतुर॑ इन्द्राय॑ त्वा-
ऽमिमा॑तिघ्न॑ इन्द्राय॑ त्वाऽऽदित्य॑वन्तं इन्द्राय॑ त्वा विश्वे॑देव्यावते श्वा॒त्राः स्थं॑ वृ॒त्रतुरो॑ राधो॑गूर्ता
अमृ॑तस्य॒ पत्नी॒स्ता दे॒वीदे॒वत्रे॑मं य॒ज्ञं ध॒त्तोप॑हूताः सोम॑स्य पिब॒तोप॑हूतो युष्माक॑म्॥१॥

सोमः॑ पिबतु॒ यत्ते॑ सोम॒ दिवि॑ ज्योतिर्यत् पृथि॒व्यां यदुरा॑वन्तरिक्षे तेना॒स्मै यज॑मानायोरु
राया॑ कृध्यधि॑ दात्रे वोचो॑ धिषणे॑ वीडू॒ सती॑ वीडयेथामूर्जं॑ दधाथामूर्जं॑ मे धत्तं॑ मा वा॑
हि॒ःसिषं॑ मा मां हि॒ःसिष्टं॑ प्रागपा॒गुद॑गध॒राक्ता॑स्त्वा दि॒श आ धा॑वन्त्वम्ब॒ नि ष्व॑र। यत्ते॑
सोमा॑दोभ्यं॒ नाम॒ जागृ॑वि तस्मै॑ ते सोम॒ सोमा॑य॒ स्वाहा॑॥२॥

युष्माक॑ः॒ स्वर॒ यत्ते॑ नव॒ च॥१॥॥ [१]

वाच॑स्पतये॒ पव॑स्व वाजि॑न् वृषा॒ वृष्णो॑ अ॒ःशुभ्यां॑ गर्भ॑स्तिपूतो दे॒वो दे॒वानां॑ पवि॒त्रम॑सि
येषां॑ भा॒गोऽसि॑ तेभ्य॑स्त्वा॒ स्वां कृ॑तोऽसि॒ मधु॑मतीर्न॒ इष॑स्कृधि॒ विश्वे॑भ्यस्त्वेन्द्रि॒येभ्यो॑ दि॒व्येभ्यः॑
पा॒र्थिवे॑भ्यो॒ मन॑स्त्वाष्टृ॒वन्तरि॑क्षमन्वि॒हि स्वाहा॑ त्वा सु॒भवः॑ सू॒र्याय॑ दे॒वेभ्य॑स्त्वा म॒रीचि॑पेभ्यं
ए॒ष ते॒ योनिः॑ प्रा॒णाय॑ त्वा॥३॥

वाचः॑ स॒प्तच॑त्वारि॒ःशत्॥२॥॥ [२]

उ॒प॒या॒मगृ॑हीतोऽस्य॒न्तर्य॑च्छ॒ मघ॑वन् पा॒हि सोम॑मुरुष्य॒ रायः॑ समिषो॑ यज॒स्वान्त॑स्ते
द॒धामि॑ द्यावा॑पृथि॒वी अ॒न्तर्॒वन्तरि॑क्ष॒ स॒जोषां॑ दे॒वैरव॑रैः परै॑श्चान्तर्या॒मे म॑घवन्
माद॑यस्व॒ स्वां कृ॑तोऽसि॒ मधु॑मतीर्न॒ इष॑स्कृधि॒ विश्वे॑भ्यस्त्वेन्द्रि॒येभ्यो॑ दि॒व्येभ्यः॑ पा॒र्थिवे॑भ्यो
मन॑स्त्वाष्टृ॒वन्तरि॑क्षमन्वि॒हि स्वाहा॑ त्वा सु॒भवः॑ सू॒र्याय॑ दे॒वेभ्य॑स्त्वा म॒रीचि॑पेभ्यं ए॒ष ते॒
योनि॑र॒पानाय॑ त्वा॥४॥

दे॒वेभ्यः॑ स॒प्त च॑॥३॥॥ [३]

आ वा॑यो भूष॒ शुचि॑पा॒ उप॑ नः स॒हस्रं॑ ते नि॒युतो॑ विश्व॒वार। उपो॑ ते अ॒न्धो

मद्यमयामि यस्य देव दधिषे पूर्वपेयम्॥ उपयामगृहीतोऽसि वायवे त्वेन्द्रवायू इमे सुताः।
उप प्रयोभिरा गंतमिन्दवो वामुशन्ति हि॥ उपयामगृहीतोऽसीन्द्रवायुभ्यां त्वेष ते योनिः
सजोषाभ्यां त्वा॥५॥

आ वांयो त्रिचत्वारिंशत्॥४॥ [४]

अयं वा मित्रावरुणा सुतः सोमं ऋतावृधा। ममेदिह श्रुतं हवम्। उपयामगृहीतोऽसि
मित्रावरुणाभ्यां त्वेष ते योनिर् ऋतायुभ्यां त्वा॥६॥

अयं वा विंशतिः॥५॥ [५]

या वां कशा मधुमत्यश्विना सूनृतावती। तया यज्ञं मिमिक्षतम्। उपयामगृहीतो-
ऽस्यश्विभ्यां त्वेष ते योनिर्माध्वीभ्यां त्वा॥७॥

या वांमष्टादश॥६॥ [६]

प्रातर्युजौ वि मुच्येथामश्विनावेह गच्छतम्। अस्य सोमस्य पीतये॥ उपयामगृहीतो-
ऽस्यश्विभ्यां त्वेष ते योनिर्श्विभ्यां त्वा॥८॥

प्रातर्युजावेकात्रविंशतिः॥७॥ [७]

अयं वेनश्चौदयत् पृश्निगर्भा ज्योतिर्जरायू रजसो विमाने। इममपां संङ्गमे सूर्यस्य
शिशुं न विप्रां मतिर्भी रिहन्ति॥ उपयामगृहीतोऽसि शण्डाय त्वेष ते योनिर्वीरतां
पाहि॥९॥

अयं वेनः पञ्चविंशतिः॥८॥ [८]

तं प्रलथां पूर्वथां विश्वथेमथां ज्येष्ठतांतिं बर्हिषदं सुवर्दिं प्रतीचीनं वृजनं दोहसे
गिराऽऽशुं जयन्तमनु यासु वर्धसे। उपयामगृहीतोऽसि मर्काय त्वेष ते योनिः प्रजाः
पाहि॥१०॥

तं षड्विंशतिः॥९॥ [९]

ये देवा दिव्येकादश स्थ पृथिव्यामध्येकादश स्थाऽप्सुषदां महिनैकादश स्थ ते देवा
यज्ञमिमं जुषध्वमुपयामगृहीतोऽस्याग्रयणोऽसि स्वाग्रयणो जिन्वं यज्ञं जिन्वं यज्ञपतिमभि

सर्वना पाहि विष्णुस्त्वां पातु विशं त्वं पाहीन्द्रियेणैष ते योनिर्विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः॥११॥

ये देवास्त्रिचत्वारिंशत्॥10॥ [१०]

त्रिंशत्रयंश्च गणिनो रुजन्तो दिवः रुद्राः पृथिवीं च सचन्ते। एकादशासौ अप्सुषदः
सुतः सोमं जुषन्ताः सर्वनाय विश्वे॥ उपयामगृहीतोऽस्याग्रयणोऽसि स्वाग्रयणो जिन्वं
यज्ञं जिन्वं यज्ञपतिमभि सर्वना पाहि विष्णुस्त्वां पातु विशं त्वं पाहीन्द्रियेणैष ते
योनिर्विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः॥१२॥

त्रिंशद् द्विचत्वारिंशत्॥11॥ [११]

उपयामगृहीतोऽसीन्द्राय त्वा बृहद्वते वयस्वत उक्थायुवे यत् तं इन्द्र बृहद्वयस्तस्मै
त्वा विष्णवे त्वेष ते योनिरिन्द्राय त्वोक्थायुवे॥१३॥

उपयामगृहीतो द्वाविंशतिः॥12॥ [१२]

मूर्धानं दिवो अरतिं पृथिव्या वैश्वानरमृताय जातमग्निम्। कविः सम्राजमतिथिं
जनानामसन्ना पात्रं जनयन्त देवाः॥ उपयामगृहीतोऽस्यग्रयं त्वा वैश्वानराय ध्रुवोऽसि
ध्रुवक्षितिर्ध्रुवाणां ध्रुवतमोऽच्युतानामच्युतक्षित्तम एष ते योनिर्ग्रयं त्वा वैश्वानराय॥१४॥

मूर्धानं पञ्चत्रिंशत्॥13॥ [१३]

मधुश्च माधवश्च शुक्रश्च शुचिश्च नभश्च नभस्यंश्चेषश्चोर्जश्च सहश्च सहस्यंश्च तपश्च
तपस्यंश्चोपयामगृहीतोऽसि सः सप्तोऽस्यः हस्पत्याय त्वा॥१५॥

मधुस्त्रिंशत्॥14॥ [१४]

इन्द्राग्नी आ गंतः सुतं गीर्भिर्नभो वरेण्यम्। अस्य पातं धियेषिता॥ उपयामगृहीतो-
ऽसीन्द्राग्निभ्यां त्वेष ते योनिरिन्द्राग्निभ्यां त्वा॥१६॥

इन्द्राग्नी विंशतिः॥15॥ [१५]

ओमांसश्चरषणीधृतो विश्वे देवास आ गंत। दाश्वाः सौ दाशुषः सुतम्॥ उपयामगृहीतो-
ऽसि विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य एष ते योनिर्विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः॥१७॥

इन्द्राग्नी ओमांसो विंशतिर्विंशतिः॥16॥ [१६]

मरुत्वन्तं वृषभं वावृधानमकवारिं दिव्यं शासमिन्द्रम्। विश्वासाहमवसे नूतनायोग्रं
संहोदामिह तं हुवेम॥ उपयामगृहीतोऽसीन्द्राय त्वा मरुत्वन्त एष ते योनिरिन्द्राय त्वा
मरुत्वन्ते॥१८॥

मरुत्वन्तं षड्विंशतिः॥१७॥ [१७]

इन्द्रं मरुत्व इह पाहि सोमं यथा शार्याते अपिबः सुतस्य। तव प्रणीती तव
शूर शर्मन्ना विवासन्ति क्वयः सुयज्ञाः॥ उपयामगृहीतोऽसीन्द्राय त्वा मरुत्वन्त एष ते
योनिरिन्द्राय त्वा मरुत्वन्ते॥१९॥

इन्द्रेकान्नत्रिंशत्॥१८॥ [१८]

मरुत्वां इन्द्र वृषभो रणाय पिबा सोममनुष्वधं मदाय। आ सिंश्वस्व जठरे मध्वं
ऊर्मिं त्वं राजासि प्रदिवः सुतानाम्॥ उपयामगृहीतोऽसीन्द्राय त्वा मरुत्वन्त एष ते
योनिरिन्द्राय त्वा मरुत्वन्ते॥२०॥

इन्द्रं मरुत्वो मरुत्वानेकान्न त्रिंशदेकान्न त्रिंशत्॥१९॥ [१९]

महां इन्द्रो य ओजसा पर्जन्यो वृष्टिमां इवा स्तोमैर्वत्सस्यं वावृधे॥ उपयामगृहीतो-
ऽसि महेन्द्राय त्वेष ते योनिर्महेन्द्राय त्वा॥२१॥

महानेकान्नविंशतिः॥२०॥ [२०]

महां इन्द्रो नृवदा चरषणिप्रा उत द्विबर्हा अमिनः सहोभिः। अस्मद्वियं गवावृधे
वीर्यायोरुः पृथुः सुकृतः कर्तृभिर्भूत॥ उपयामगृहीतोऽसि महेन्द्राय त्वेष ते योनिर्महेन्द्राय
त्वा॥२२॥

महानृवत्षड्विंशतिः॥२१॥ [२१]

कदा चन स्तरीरसि नेन्द्रं सश्वसि दाशुषे। उपोपेन्नु मघवन् भूय इन्नु ते दानं
देवस्यं पृच्यते॥ उपयामगृहीतोऽस्यादित्येभ्यस्त्वा॥ कदा चन प्र युच्छस्युभे नि पांसि
जन्मनी। तुरीयादित्यं सर्वन् त इन्द्रियमा तंस्थावमृतं दिवि॥ यज्ञो देवानां प्रत्येति
सुभ्रमादित्यासो भवता मृडयन्तः। आ वः॥२३॥

अर्वाचीं सुमतिर्ववृत्त्याद् होश्चिद्या वरिवोवित्तरासन्त॥ विवस्व आदित्ये तं सोमपीथस्तेन

मन्दस्व तेन तृप्य तृप्यास्म ते वयं तर्पयितारो या दिव्या वृष्टिस्तया त्वा श्रीणामि॥२२॥ (वः
सप्तविंशतिश्च)॥२२॥ [२२]

वाममद्य सवितर्वाममु श्रो दिवेदिवे वाममस्मभ्यः सावीः। वामस्य हि क्षयस्य देव
भूरैरया धिया वामभार्जः स्याम॥ उपयामगृहीतोऽसि देवाय त्वा सवित्रे॥२४॥

वामं चतुर्विंशतिः॥२३॥ [२३]

अदब्धेभिः सवितः पायुभिर्द्वः शिवेभिर्द्य परि पाहि नो गयम्। हिरण्यजिह्वः
सुविताय नव्यसे रक्षा मार्किर्नो अघशंस ईशत॥ उपयामगृहीतोऽसि देवाय त्वा
सवित्रे॥२५॥

अदब्धेभिस्त्रयोविंशतिः॥२४॥ [२४]

हिरण्यपाणिमृतये सवितारमुप ह्वये। स चेता देवता पदम्॥ उपयामगृहीतोऽसि
देवाय त्वा सवित्रे॥२६॥

हिरण्यपाणिं चतुर्दश॥२५॥ [२५]

सुशर्माऽसि सुप्रतिष्ठानो बृहदुक्षे नम एष ते योनिर्विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः॥२७॥

सुशर्मा द्वादश॥२६॥ [२६]

बृहस्पतिंसुतस्य त इन्द्रो इन्द्रियावतः पत्नीवन्तं ग्रहं गृह्णाम्यग्ना ३ इ पत्नीवा ३
ः सजूर्देवेन त्वष्टा सोमं पिब स्वाहा॥२८॥

बृहस्पतिंसुतस्य पञ्चदश॥२७॥ [२७]

हरिरसि हारियोजनो हर्योः स्थाता वज्रस्य भर्ता पृश्नेः प्रेता तस्य ते देव
सोमेष्टयं जुषः स्तुतस्तोमस्य शस्तोक्थस्य हरिवन्तं ग्रहं गृह्णामि हरीः स्थ हर्योर्धानाः
सहसोमा इन्द्राय स्वाहा॥२९॥

हरिः षड्विंशतिः॥२८॥ [२८]

अग्न आयूषि पवस् आ सुवोर्जमिषं च नः। आरे बाधस्व दुच्छुनाम्॥ उपयामगृहीतो-
ऽस्यग्रये त्वा तेजस्वत एष ते योनिर्ग्रये त्वा तेजस्वते॥३०॥

अग्न॒ आयू॑र॒पि त्रयो॑वि ॥ शतिः॥ 29 ॥ [२९]

उत्तिष्ठ॑न्नो॒जसा॒ सह॒ पीत्वा॒ शिप्रै॑ अव॒पयः॑ । सोम॑मिन्द्र॒ चमू॑ सु॒तम् ॥ उप॒या॒मगृ॑हीतो-
ऽसीन्द्रा॑य॒ त्वौज॑स्वत ए॒ष ते॒ योनि॑रिन्द्रा॒य त्वौज॑स्वते॥ ३१॥

उत्तिष्ठ॑न्नेक॒वि शतिः॥ 30 ॥ [३०]

त॒रणि॑र्वि॒श्वदर्श॑तो॒ ज्योति॑ष्कृ॒दसि॑ सूर्य॒ । विश्व॑मा॒ भासि॑ रोच॒नम् ॥ उप॒या॒मगृ॑हीतोऽसि॒
सूर्या॑य॒ त्वा भ्राज॑स्वत ए॒ष ते॒ योनिः॑ सूर्या॑य॒ त्वा भ्राज॑स्वते॥ ३२॥

त॒रणि॑र्वि॒ शतिः॥ 31 ॥ [३१]

आ॒ प्या॑यस्व॒ मदि॑न्तम् सोम॒ विश्वा॑भि॒रूति॑भिः । भवा॑ नः स॒प्रथ॑स्तमः॥ ३३॥

आ॒ प्या॑यस्व॒ नव॑॥ 32 ॥ [३२]

ई॒युष्टे॑ ये॒ पूर्व॑तरा॒मप॑श्यन् व्युच्छ॒न्ती॑मु॒षसं॑ म॒र्त्यासः॑ । अ॒स्माभि॑रू॒ नु प्र॑ति॒चक्ष्या॑ऽभूदो
ते॒ यन्ति॑ ये अ॒परी॑षु प॒श्यान् ॥ ३४॥

ई॒युरेका॑त्रवि॒ शतिः॥ 33 ॥ [३३]

ज्योति॑ष्म॒तीं त्वा सा॑दयामि॒ ज्योति॑ष्कृ॒तं त्वा सा॑दयामि॒ ज्योति॑र्वि॒दं त्वा सा॑दयामि॒
भास्व॑तीं॒ त्वा सा॑दयामि॒ ज्वल॑न्तीं॒ त्वा सा॑दयामि॒ मल्म॑ला॒भवंतीं॑ त्वा सा॑दयामि॒ दीप्य॑मानां
त्वा सा॑दयामि॒ रोच॑मानां॒ त्वा सा॑दयाम्यज॒स्रां त्वा सा॑दयामि॒ बृह॑ज्योति॒षं त्वा सा॑दयामि॒
बो॒धय॑न्तीं॒ त्वा सा॑दयामि॒ जाग्र॑तीं॒ त्वा सा॑दयामि॥ ३५॥

ज्योति॑ष्म॒तीः प॒द्वि श॑त्॥ 34 ॥ [३४]

प्र॒या॒साय॒ स्वाहा॑ऽऽया॒साय॒ स्वाहा॑ वि॒या॒साय॒ स्वाहा॑ सं॒या॒साय॒ स्वाहा॑द्या॒साय॒ स्वाहा॑-
ऽव॒या॒साय॒ स्वाहा॑ शु॒चे स्वाहा॑ शोका॑य॒ स्वाहा॑ तप्य॒त्वे स्वाहा॑ तप॑ते॒ स्वाहा॑ ब्र॒ह्म॒ह॒त्यायै॒
स्वाहा॑ सर्व॑स्मै॒ स्वाहा॑॥ ३६॥

प्र॒या॒साय॒ चतु॑र्वि॒ शतिः॥ 35 ॥ [३५]

चित्त॑ः सं॒न्ताने॑न॒ भवं॑ य॒क्रा रु॒द्रं तनि॑म्ना पशु॒पति॑ः स्थूल॒हृद॑येनाग्निः॒ हृद॑येन॒ रुद्रं॑
लोहि॑तेन॒ शर्व॑ म॒तस्त्रा॑भ्यां॒ महा॑दे॒वम॒न्तःपा॑र्श्वेनौषिष्ठ॒हनः॑ शिङ्गी॒निको॑श्याभ्याम्॥ ३७॥

चित्तमष्टादश॥36॥ [३६]

आ तिष्ठ वृत्रहन् रथं युक्ता ते ब्रह्मणा हरी। अर्वाचीनं सु ते मनो ग्रावां कृणोतु
वयुनां॥ उपयामगृहीतोऽसीन्द्राय त्वा षोडशिनं एष ते योनिरिन्द्राय त्वा षोडशिनं॥३८॥

आ तिष्ठ षड्विंशतिः॥37॥ [३७]

इन्द्रमिद्धरी वहतोऽप्रतिधृष्टशवसमृषीणां च स्तुतीरुपं यज्ञं च मानुषाणाम्॥
उपयामगृहीतोऽसीन्द्राय त्वा षोडशिनं एष ते योनिरिन्द्राय त्वा षोडशिनं॥३९॥

इन्द्रमित्रयोर्विंशतिः॥38॥ [३८]

असावि सोमं इन्द्र ते शविष्ठ धृष्णवा गंहि। आ त्वां पृणक्किन्द्रियं रजः सूर्यं न
रश्मिभिः॥ उपयामगृहीतोऽसीन्द्राय त्वा षोडशिनं एष ते योनिरिन्द्राय त्वा षोडशिनं॥४०॥

असावि सप्तविंशतिः॥39॥ [३९]

सर्वस्य प्रतिशीवरी भूमिंस्त्वोपस्थ आऽर्धित। स्योनास्मै सुषदां भव यच्छास्मै शर्म
सप्रथाः॥ उपयामगृहीतोऽसीन्द्राय त्वा षोडशिनं एष ते योनिरिन्द्राय त्वा षोडशिनं॥४१॥

सर्वस्य षड्विंशतिः॥40॥ [४०]

महां इन्द्रो वज्रबाहुः षोडशी शर्म यच्छतु। स्वस्ति नो मघवां करोतु हन्तुं
पाप्मानं योऽस्मान् द्वेष्टि॥ उपयामगृहीतोऽसीन्द्राय त्वा षोडशिनं एष ते योनिरिन्द्राय
त्वा षोडशिनं॥४२॥

सर्वस्य महान्ध्र्यद्विंशतिष्वद्विंशतिः॥41॥ [४१]

सृजोषां इन्द्र सगणो मरुद्भिः सोमं पिब वृत्रहञ्छूर विद्वान्। जहि शत्रून् रप
मृधो नुदस्वाऽथाभयं कृणुहि विश्वतो नः॥ उपयामगृहीतोऽसीन्द्राय त्वा षोडशिनं एष ते
योनिरिन्द्राय त्वा षोडशिनं॥४३॥

सृजोषांस्त्रिंशत्॥42॥ [४२]

उदु त्यं जातवैदसं देवं वहन्ति केतवः। दृशे विश्वाय सूर्यम्॥ चित्रं देवानामुदगादनीकं
चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्नेः। आऽप्रा द्यावापृथिवी अन्तरिक्षं सूर्य आत्मा जगत्स्तस्थुषश्च॥

अग्ने नयं सुपथा राये अस्मान् विश्वानि देव वयुनानि विद्वान्। युयोध्यस्मश्नुहुराणमेनो
भूयिष्ठां ते नमउक्ति विधेम॥ दिवं गच्छु सुवः पत रूपेण॥४४॥

वो रूपमभ्यैमि वयंसा वयः। तुथो वो विश्ववेदा वि भजतु वर्षिष्ठे अधि नाकै॥
एतत् ते अग्ने राध ऐति सोमच्युतं तन्मित्रस्य पथा नयर्तस्य पथा प्रेतं चन्द्रदक्षिणा यज्ञस्य
पथा सुविता नयन्तीर्ब्राह्मणमद्य राध्यासमृषिमार्षेयं पितृमन्तं पैतृमत्यं सुधातुदक्षिणं
वि सुवः पश्य व्यन्तरिक्षं यतस्व सदस्यैरस्मद्वात्रा देवत्रा गच्छत मधुमतीः प्रदातारमा
विशतानवहायास्मान् देवयानेन पथेत सुकृतां लोके सीदत तन्नः सःस्कृतम्॥४५॥

रूपेण सदस्यैरष्टादश च॥43 (37)॥ [४३]

धाता रातिः सवितेदं जुषन्तां प्रजापतिर्निधिपतिर्नो अग्निः। त्वष्टा विष्णुः प्रजयां
सःरराणो यजमानाय द्रविणं दधातु॥ समिन्द्र णो मनसा नेषि गोभिः सः
सूरिभिर्मघवन्सः स्वस्त्या। सं ब्रह्मणा देवकृतं यदस्ति सं देवानां सुमत्या यज्ञियानाम्॥
सं वर्चसा पर्यसा सं तनूभिरगन्महि मनसा सः शिवेन। त्वष्टा नो अत्र वरिवः
कृणोतु॥४६॥

अनु माष्टु तनुवो यद्विलिष्टम्॥ यद्य त्वां प्रयति यज्ञे अस्मिन्नग्ने होतांरमवृणीमहीह।
ऋधंगयादृधंगुताशमिष्ठाः प्रजानन् यज्ञमुपयाहि विद्वान्॥ स्वगा वो देवाः सदनमकर्म य
आजग्म सर्वनेदं जुषाणाः। जक्षिवांसः पपिवांसश्च विश्वेऽस्मे धत्त वसवो वसूनि॥
यानाऽवंह उशतो देव देवान् तान्॥४७॥

प्रेरय स्वे अग्ने सधस्थै। वहमाना भरमाणा हवींषि वसुं घर्मं दिवमा तिष्ठतान्॥
यज्ञं यज्ञं गच्छ यज्ञपतिं गच्छ स्वां योनिं गच्छ स्वाहृष ते यज्ञो यज्ञपते सहसूक्तवाकः
सुवीरः स्वाहा देवा गातुविदो गातुं वित्वा गातुमितं मनसस्पत इमं नो देव देवेषु
यज्ञं स्वाहा वाचि स्वाहा वाते धाः॥४८॥

कृणोतु तानष्टाचत्वारिंशच्च॥44 (38)॥ [४४]

उरुं हि राजा वरुणश्चकार सूर्याय पन्थामन्वेतवा उ। अपदे पादा प्रतिधातवे-
ऽकृतापवक्ता हृदयाविधश्चित्॥ शतं ते राजन् भिषजः सहस्रं मुर्वी गम्भीरा सुमतिष्ठे
अस्तु। बाधस्व द्वेषो निरऋतिं पराचैः कृतं चिदेनः प्र मुमुग्ध्यस्मत्॥ अभिष्ठितो वरुणस्य

पाशोऽग्नेरनीकमप आ विवेश। अपां नपात् प्रतिरक्षन्नसुर्यं दमैदमे॥४९॥

सुमिधं यक्ष्यग्ने॥ प्रति ते जिह्वा घृतमुच्चरण्येत् समुद्रे ते हृदयमप्स्वन्तः। सं त्वां विशन्त्वोषधीरुताऽऽपो यज्ञस्यं त्वा यज्ञपते हविर्भिः॥ सूक्तवाके नमोवाके विधेमावभृथ निचङ्कुण निचेरुरसि निचङ्कुणाव देवैर्देवकृतमेनोऽयाडव मर्त्यैर्मर्त्यकृतमुरोरा नो देव रिषस्पाहि सुमित्रा न आप ओषधयः॥५०॥

सन्तु दुर्मित्रास्तस्मै भूयासुर्योऽस्मान् द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मो देवीराप एष वो गर्भस्तं वः सुप्रीतः सुभृतमकर्म देवेषु नः सुकृता ब्रूतात् प्रतियुतो वरुणस्य पाशः प्रत्यस्तो वरुणस्य पाश एधोऽस्येधिषीमहि समिदंसि तेजोऽसि तेजो मयि धेह्यपो अन्वचारिषः रसेन समंसृक्षमहि। पर्यस्वा अग्र आऽगमं तं मा सः सृज वर्चसा॥५१॥

दमैदम ओषधय आ षट् च॥45 (39)॥ [४५]

यस्त्वा हृदा कीरिणा मन्यमानोऽमर्त्यं मर्त्यो जोहवीमि। जातवेदो यशो अस्मासु धेहि प्रजाभिरग्ने अमृतत्वमश्याम्। यस्मै त्वः सुकृते जातवेद उ लोकमग्ने कृणवः स्योनम्। अश्विनः स पुत्रिणं वीरवन्तं गोमन्तः रयिं नशते स्वस्ति॥ त्वे सु पुत्र शवसोऽवृत्रन् कामकातयः। न त्वामिन्द्राति रिच्यते॥ उक्थउक्थे सोम इन्द्रं ममाद नीथेनीथे मघवानः॥५२॥

सुतासः। यदी सबाधः पितरं न पुत्राः संमानदक्षा अवसे हवन्ते॥ अग्ने रसेन तेजसा जातवेदो वि रोचसे। रक्षोहाऽमीवचातनः॥ अपो अन्वचारिषः रसेन समंसृक्षमहि। पर्यस्वा अग्र आऽगमं तं मा सः सृज वर्चसा॥ वसुर्वसुपतिरहिकमस्यग्ने विभावसुः। स्याम ते सुमतावपि॥ त्वामग्ने वसुपतिं वसूनामभि प्र मन्दे॥५३॥

अध्वरेषु राजन्। त्वया वाजं वाजयन्तो जयेमाभि प्याम पृत्सुतीर्मत्यानाम्। त्वामग्ने वाजसातमं विप्रां वर्धन्ति सुष्टुतम्। स नो रास्व सुवीर्यम्॥ अयं नो अग्निर्वरिवः कृणोत्वयं मृधः पुर एतु प्रभिन्दन्। अयः शत्रूञ्जयतु जरहपाणोऽयं वाजं जयतु वाजसातौ॥ अग्निनाग्निः समिध्यते क्विर्गृहपतिर्युवां। हव्यवाइ जुह्वस्यः॥ त्वः ह्यग्ने अग्निना विप्रो विप्रेण सन्थस्ता। सखा सख्या समिध्यसे॥ उदग्ने शुचयस्तव वि ज्योतिषा॥५४॥

मघवानं मन्दे ह्यग्ने चतुर्दश च॥46॥ [४६]

॥पञ्चमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां प्रथमकाण्डे पञ्चमः प्रश्नः॥

देवा॒सुराः संय॑न्ता आस॒न् ते दे॒वा विज॑यमु॒पय॑न्तोऽग्नौ वा॒मं वसु॑ सं न्य॑दधते॒दमु॑ नो भविष्यति॒ यदि॑ नो जे॒ष्यन्तीति॑ तदग्नि॒र्य॒काम॑यत् तेनापा॑क्रामत् तद्दे॒वा विजि॑त्या॒वरु॑त्स॒माना॒ अन्वा॑यन् तद॒स्य॒ सह॑साऽदि॒त्सन्त॒ सौऽरो॑दी॒द्यद॑रो॒दीत् तद्ब्र॑द्र॒स्य॒ रुद्र॑त्वं यदश्व॒शीय॑त् तद्॥१॥

र॒जत॑ः हिर॑ण्यमभवत् तस्मा॑द्र॒जत॑ः हिर॑ण्यमदक्षि॒ण्यम॑श्रुजः॒ हि यो ब॑र्हिषि॒ ददा॑ति पु॒राऽस्य॑ संवत्स॒राद्गृ॑हे रु॒दन्ति॒ तस्मा॑द्ब॒र्हिषि॒ न दे॒यः॒ सौऽग्नि॑र॒ब्रवी॑द्वा॒ग्यंसा॒न्यथ॑ व इ॒दमि॑ति पु॒नरा॑धेयं ते के॒वल॑मि॒त्य॒ब्रुव॑न्ब्रुव॒त् खलु॑ स इत्य॒ब्रवी॑द्यो म॒द्दे॒वत्य॑म॒ग्निमा॑दधा॒ता इति॑ तं पू॒षाऽऽध॑त् तेन॑॥२॥

पू॒षाऽऽध॑त् तस्मा॑त् पौ॒ष्णाः प॒शव॑ उच्यन्ते तं त्वष्टाऽऽध॑त् तेन॒ त्वष्टा॑ऽऽध॑त् तस्मा॑त् त्वाष्ट्राः प॒शव॑ उच्यन्ते तं म॒नुरा॑ध॑त् तेन॒ म॒नुरा॑ध॑त् तस्मा॑न्मान॒व्यः प्र॒जा उ॑च्यन्ते तं धा॒ताऽऽध॑त् तेन॑ धा॒ताऽऽध॑त् संवत्स॒रो वै धा॒ता तस्मा॑त् संवत्स॒रं प्र॒जाः प॒शवो॑ऽनु प्र जा॑यन्ते य एवं पु॒नरा॑धेय॒स्यर्द्धि॑ वेद॥३॥

ऋ॒ध्नोत्ये॒व यो॑ऽस्यै॒वं ब॑न्धुतां वेद॒ बन्धु॑मान् भवति भा॒गधे॒यं वा अ॒ग्निरा॑हि॒त इ॒च्छ॒मानः॒ प्र॒जां प॒शून् यज॑मान॒स्योप॑ दो॒द्रावो॑द्वा॒स्य पु॒नरा॑ दधीत भा॒गधे॒यैर्नै॒वैन॑ः॒ सम॑र्धय॒त्यथो॒ शान्ति॑रे॒वास्यै॒षा पु॒नर्व॑स्वो॒रा द॑धीतै॒तद्वै पु॒नरा॑धेय॒स्य नक्ष॑त्रं यत्पु॒नर्व॑सू स्वा॒या॒मे॒वैन॑ दे॒वता॑यामा॒धाय॑ ब्रह्मवर्च॒सी भ॑वति द॒र्भेरा॑ दधा॒त्यया॑तयाम॒त्वाय॑ द॒र्भेरा॑ दधा॒त्य॒द्य ए॒वैन॑मोष॒धीभ्यो॑ऽव॒रुध्या॑ऽध॑त्ते पञ्च॑कपालः पु॒रोडा॑शो भवति पञ्च॒ वा ऋ॒तव॑ ऋ॒तुभ्य॑ ए॒वैन॑मव॒रुध्या॑ऽध॑त्ते॥४॥

अ॒शीय॑त् तत् तेन॒ वेद॑ द॒र्भेः पञ्च॑वि॒ंशति॑श्च॥१॥ [१]

प॒रा वा ए॒ष य॒ज्ञं प॒शून् व॑पति॒ यो॑ऽग्नि॒मु॒द्वा॒सय॑ते पञ्च॑कपालः पु॒रोडा॑शो भवति पा॒ङ्क्तो॑ य॒ज्ञः पा॒ङ्क्तो॑ प॒शवो॑ य॒ज्ञमे॒व प॒शून् व॑ रु॒न्धे वी॒रहा॑ वा ए॒ष दे॒वानां॑ यो॑ऽग्नि॒मु॒द्वा॒सय॑ते न

वा एतस्य ब्राह्मणा ऋतायवः पुराऽन्नमक्षन् पङ्क्तौ याज्यानुवाक्या भवन्ति पाङ्क्तौ यज्ञः पाङ्क्तः पुरुषो देवानेव वीरं निरवदायाग्निं पुनरा॥५॥

धृते शताक्षरा भवन्ति शतायुः पुरुषः शतेन्द्रिय आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठति यद्वा अग्निराहितो नर्ध्यते ज्यायो भागधेयं निकामयमानो यदाग्नेयः सर्वं भवति सैवास्यर्धिः सं वा एतस्य गृहे वाक् सृज्यते योऽग्निमुद्वासयते स वाक् सः सृष्टां यजमान ईश्वरोऽनु पराभवितोर्विभक्तयो भवन्ति वाचो विधृत्यै यजमानस्यापराभावाय॥६॥

विभक्तिं करोति ब्रह्मैव तदकरुपाः शु यजति यथा वामं वसुं विविदानो गृहंति तादृगेव तदग्निं प्रति स्विष्टकृतं निराहं यथा वामं वसुं विविदानः प्रकाशं जिगमिषति तादृगेव तद्विभक्तिमुक्त्वा प्रयाजेन वर्षद्गरोत्यायतनादेव नैति यजमानो वै पुरोडाशः पशवं एते आहुती यदभितः पुरोडाशमेते आहुती॥७॥

जुहोति यजमानमेवोभयतः पशुभिः परि गृह्णाति कृतयजुः सम्भृतसम्भार इत्याहुनं सम्भृत्याः सम्भारा न यजुः कर्तव्यमित्यथो खलु सम्भृत्या एव सम्भाराः कर्तव्यं यजुर्यज्ञस्य समृद्धौ पुनर्निष्कृतो रथो दक्षिणा पुनरुत्स्यूतं वासः पुनरुत्स्यूष्टोऽनुद्धानं पुनराधेयस्य समृद्धौ सप्त तै अग्ने समिधः सप्त जिह्वा इत्यग्निहोत्रं जुहोति यत्रयत्रैवास्य न्यक्तं ततः॥८॥

एवैनमव रुन्धे वीरहा वा एष देवानां योऽग्निमुद्वासयते तस्य वरुण एवर्णयादोऽग्निवारुणमेकादशकपालमनु निर्वपेद्यं चैव हन्ति यश्चास्यर्णयात्तौ भागधेयै न प्रीणाति नाऽऽर्तिमाच्छेति यजमानः॥९॥

आऽपराभावाय पुरोडाशमेते आहुती तत्षष्टिः शच्च॥२॥ [२]

भूमिर्भूम्ना द्यौर्वरिणाऽन्तरिक्षं महित्वा उपस्थे ते देव्यदितेऽग्निमन्नादमन्नाद्यायाऽऽदधे॥ आऽयं गौः पृश्निंरक्रमीदसनन्मातरं पुनः पितरं च प्रयन्थसुवः॥ त्रिंशद्वामं विराजति वाक्पतङ्गाय शिश्रिये। प्रत्यस्य वह् द्युभिः॥ अस्य प्राणादपानत्यन्तश्चरति रोचना। व्यंख्यन्महिषः सुवः॥ यत् त्वा॥१०॥

क्रुद्धः परोवपं मन्युना यदवर्त्या सुकल्पमग्ने तत् तव पुनस्त्वोद्दीपयामसि॥ यत् तै मन्युपरोत्तस्य पृथिवीमनु दध्वसे। आदित्या विश्वे तद्देवा वसंवश्च समाभरन्। मनो ज्योतिर्जुषतामाज्यं विच्छिन्नं यज्ञः समिमं दधातु। बृहस्पतिस्तनुतामिमं नो विश्वे देवा

इह मादयन्ताम्॥ सप्त ते अग्ने समिधः सप्त जिह्वाः सप्त॥११॥

ऋषयः सप्त धाम प्रियाणि। सप्त होत्राः सप्ता त्वा यजन्ति सप्त योनीरा पृणस्वा घृतेन॥ पुनरूर्जा नि वर्तस्व पुनरग्न इषाऽऽयुषा। पुनर्नः पाहि विश्वतः॥ सह रय्या नि वर्तस्वाग्ने पिबस्व धारया। विश्वप्त्रिया विश्वतस्परि॥ लेकः सलैकः सुलेकस्ते न आदित्या आज्यं जुषाणा विंयन्तु केतः सकेतः सुकेतस्ते न आदित्या आज्यं जुषाणा विंयन्तु विवस्वा५ अदितिर्देवजूतिस्ते न आदित्या आज्यं जुषाणा विंयन्तु॥१२॥

त्वा जिह्वाः सप्त सुकेतस्ते नृन्योदश च॥३॥ [३]

भूमिर्भूम्ना द्यौर्वरिणेत्याहाऽऽशिषैवैनमा धत्ते सर्पा वै जीर्यन्तोऽमन्यन्त स एतं कंसर्णीरः काद्रवेयो मन्त्रमपश्यत् ततो वै ते जीर्णास्तनूरपाग्नत सर्पराज्ञिया ऋग्भिर्गार्हपत्यमा दधाति पुनर्वमेवैनमजरं कृत्वाऽऽधत्तेऽथो पूतमेव पृथिवीमन्नाद्यं नोपानमत्सैतं॥१३॥

मन्त्रमपश्यत् ततो वै तामन्नाद्यमुपानमद्यत्सर्पराज्ञिया ऋग्भिर्गार्हपत्यमादधात्यन्नाद्यस्यावरुद्ध अथो अस्यामेवैनं प्रतिष्ठितमा धत्ते यत्वा क्रुद्धः परोवपेत्याहापंहृत एवासमै तत् पुनस्त्वोद्दीपयामसीत्याह समिन्ध एवेनं यत्ते मन्युपरोत्स्येत्याह देवताभिरेव॥१४॥

एन५ सं भरति वि वा एतस्य यज्ञश्छिद्यते योऽग्निमुद्वासयते बृहस्पतिवत्यर्चोप तिष्ठते ब्रह्म वै देवानां बृहस्पतिर्ब्रह्मणैव यज्ञ५ सं दधाति विच्छिन्नं यज्ञ५ समिमं दधात्वित्याह सन्तत्यै विश्वे देवा इह मादयन्तामित्याह संतत्यैव यज्ञं देवेभ्योऽनु दिशति सप्त ते अग्ने समिधः सप्त जिह्वाः॥१५॥

इत्याह सप्तसप्त वै सप्ताग्नेः प्रियास्तनुवस्ता एवाव रुन्धे पुनरूर्जा सह रय्येत्यभिः पुरोडाशमाहुती जुहोति यजमानमेवोर्जा च रय्या चोभयतः परि गृह्णात्यादित्या वा अस्माल्लोकादमुं लोकमायन्तेऽमुष्मिँल्लोके व्यतृष्यन्त इमं लोकं पुनरभ्यवेत्याग्निमाधायैतान् होमानजुहवुस्त आर्ध्वन् ते सुवर्गल्लोकमायन् यः पराचीनं पुनराधेयादग्निमादधीत् स एतान् होमांश्जुह्याद्यामेवाऽऽदित्या ऋद्धिमाध्वन् तामेवर्धति॥१६॥

एतमेव जिह्वा एतान् पञ्चविंशतिश्च॥४॥ [४]

उपप्रयन्तो अध्वरं मन्त्रं वोचेमाग्नयै। आरे अस्मे च शृण्वते॥ अस्य प्रलामनु द्युतं शुक्रं दुदुहे अहयः। पयः सहस्रसामृषिम्॥ अग्निर्मूर्धा दिवः ककुत् पतिः पृथिव्या अयम्।

अ॒पा॒र॒ रेता॑र॒सि जि॒न्वति॑॥ अ॒यमि॒ह प्र॑थ॒मो धा॑यि धा॒तृभि॑र॒होता यजि॑ष्ठो अ॒ध्वरे॒ष्वीडः॑।
यम॑प्र॒वानो भृ॑ग॒वो विरू॑चु॒र्वने॑षु चि॒त्रं वि॒भुवं वि॑शेवि॒शे॥ उ॒भा वा॑मिन्द्रा॒ग्नी आ॒हुव॑ध्यै॥१७॥

उ॒भा रा॑ध॒सः स॒ह मा॑द॒यध्यै॑। उ॒भा दा॑ता॒रावि॑षा॒रं र॑यि॒णामु॒भा वा॑ज॒स्य सा॒तये॑ हु॒वे
वा॒म॥ अ॒यं ते यो॑नि॒र॒क्त॒त्वियो॑ यतो॒ जा॒तो अ॑रोच॒थाः। तं जा॑न॒न्न॒ग्र आ॑ रो॒हाथा॑ नो
व॒र्धया॑ र॒यिम्॥ अ॒ग्र आयू॑र॒पि प॒वस् आ॑ सु॒वोर्ज॑मि॒षं च नः॑। आ॒रे बा॑ध॒स्व दु॑च्छु॒नाम्॥
अ॒ग्रे प॒वस्व॒ स्वपा॑ अ॒स्मे व॒र्चः सु॒वीर्य॑म्। दध॒त्पोष॑र॒ रयि॑॥१८॥

म॒यि॥ अ॒ग्रे पा॒वक॑ रो॒चिषा॑ म॒न्द्रया॑ दे॒व जि॒ह्वया॑। आ॒ दे॒वान् व॑क्षि॒ यक्षि॑ च॥ स
नः पा॒वक॑ दी॒दिवो॑ऽग्रे दे॒वा र॑ इ॒हाऽऽव॑ह। उ॒पं य॒ज्ञ र॑ हु॒विश्च॑ नः॥ अ॒ग्निः शु॒चि॒व्रत॑त॒मः
शु॒चि॒र्वि॒प्रः शु॒चिः क॒विः। शु॒ची रो॑च॒त आ॒हुतः॑॥ उ॒द॒ग्रे शु॒चय॑स्त्व॒वं शु॒क्रा भ्रा॑ज॒न्त ई॒रते॑।
तव॑ ज्योती॒र॒ष्य॒र्चयः॑॥ आ॒यु॒दा अ॒ग्रेऽस्या॑यु॒र्म॥१९॥

दे॒हि व॒र्चो॑दा अ॒ग्रेऽसि॑ व॒र्चो मे॑ दे॒हि त॒नूपा अ॒ग्रेऽसि॑ त॒नुवं मे॑ पा॒ह्यग्रे॑ य॒न्मे
त॒नुवा॑ ऊ॒नं त॒न्म आ॑ पृ॒ण चि॒त्रा॒वसो॑ स्व॒स्ति ते॑ पा॒रम॑शी॒येन्धा॑ना॒स्त्वा श॒त र॑ हि॒मा
द्यु॒मन्तः॑ स॒मि॒धीम॑हि व॒यंस्व॒न्तो व॒यस्कृ॑तं यश॒स्वन्तो यश॑स्कृ॒त र॑ सु॒वीरा॑सो अ॒दाभ्य॑म्।
अ॒ग्रे स॒प॒त्न॒द॒म्भ॒नं व॒र॒षि॒ष्ठे अ॒धि ना॑के॥ सं त्व॒म॒ग्रे सूर्य॑स्य॒ व॒र्चसा॑ऽग॒थाः स॒मृषी॑णाः
स्तु॒तेन॑ सं प्रि॒येण॑ धा॒मना॑। त्व॒म॒ग्रे सूर्य॑व॒र्चा अ॒सि सं मा॑मायु॒षा व॒र्चसा॑ प्र॒जया॑ सृ॒ज॥२०॥

आ॒हुव॑ध्यै र॒यि मे॑ व॒र्चसा॑ स॒प्तद॑श च॥५॥ [५]

सं प॑श्यामि प्र॒जा अ॒हमि॑डं प्र॒जसो॑ मा॒नवीः॑। सर्वा॑ भव॒न्तु नो॑ गृ॒हे॥ अ॒म्भः स्था॒म्भो
वो भ॑क्षी॒य महः॑ स्थ॒ महो॑ वो भ॑क्षी॒य सहः॑ स्थ॒ सहो॑ वो भ॑क्षीयो॒र्जः स्थो॑र्ज॒ वो
भ॑क्षी॒य रे॒वंती॒ रम॑ध्वम॒स्मि॒ल्लो॒कैऽस्मिन् गो॒ष्ठेऽस्मिन् क्ष॑ये॒ऽस्मिन् योना॑वि॒हैव स्ते॒तो मा॑ऽपं
गा॒त ब॒ह्वी॒र्मे भू॑यास्त॥२१॥

स॒ र॒हि॒ता॒सि वि॒श्वरू॑पी॒रा मो॑र्जा वि॒शाऽऽगौ॑प॒त्येना॑ऽऽरा॒यस्पोषे॑ण स॒हस्र॑पोषं वं पु॒ष्यासं॑
म॒यि वो॑ रा॒यः श्र॑य॒न्ताम्॥ उ॒पं त्वा॑ऽग्रे दि॒वेदि॑वे॒ दोषा॑वस्त॒र्धिया॑ व॒यम्। न॒मो भ॑र॒न्त
ए॒म॒सि। रा॒ज॒न्त॒मध्व॑राणां गो॒पा॒मृत॑स्य॒ दी॒दि॒विम्। व॒र्ध॒मान॑स्व॒स्वे द॒मे॥ स नः॑ पि॒तेव॑
सू॒नवे॑ऽग्रे सू॒पा॒य॒नो भ॑व। स॒च॒स्वा नः॑ स्व॒स्तये॑॥ अ॒ग्रे॥२२॥

त्वं नो अन्तमः। उत त्राता शिवो भव वरूथ्यः॥ तं त्वा शोचिष्ठ दीदिवः। सुम्नायं नूनमीमहे सखिभ्यः॥ वसुरग्निरवसुश्रवाः। अच्छा नक्षि द्युमत्तमो रयिं दाः॥ ऊर्जा वः पश्याम्यूर्जा मा पश्यत रायस्पोषेण वः पश्यामि रायस्पोषेण मा पश्यतेडाः स्थ मधुकृतः स्योना माऽऽविशतेरा मदः। सहस्रपोषं वः पुष्यासं॥२३॥

मयिं वो रायः श्रयन्ताम्॥ तत् संवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि। धियो यो नः प्रचोदयात्॥ सोमान् स्वरेण कृणुहि ब्रह्मणस्पते। कक्षीर्वन्तं य औशिजम्॥ कदा च न स्तरीरसि नेन्द्र सश्वसि दाशुषै। उपोपेन्नु मघवन् भूय इन्नु ते दानं देवस्य पृच्यते॥ परि त्वाग्ने पुरं वयं विप्रः सहस्य धीमहि। धृषद्वर्णं दिवेदिवे भेत्तारं भङ्गुरावतः॥ अग्ने गृहपते सुगृहपतिरहं त्वया गृहपतिना भूयासः। सुगृहपतिर्मया त्वं गृहपतिना भूयाः शतः हिमास्तामाशिषिमा शासे तन्तवे ज्योतिष्मतीं तामाशिषिमा शासेऽमुष्मे ज्योतिष्मतीम्॥२४॥

भूयास्त स्वस्तयेऽग्ने पुष्यासं धृषद्वर्णमेकान्नत्रिःशब्दं॥६॥ [६]

अयंज्ञो वा एष योऽसामोपप्रयन्तो अध्वरमित्याह स्तोममेवास्मै युनक्त्युपेत्याह प्रजा वै पशव उपेमं लोकं प्रजामेव पशूनिमं लोकमुपैत्यस्य प्रबामनुद्युतमित्याह सुवर्गो वै लोकः प्रबः सुवर्गमेव लोकः समारोहत्यग्निर्मूर्धा दिवः ककुदित्याह मूर्धानम्॥२५॥

एवैनः समानानां करोत्यथो देवलोकादेव मनुष्यलोके प्रतितिष्ठत्ययमिह प्रथमो धायि धातृभिरित्याह मुख्यमेवैनं करोत्युभा वामिन्द्राग्नी आहुवध्या इत्याहौजो बलमेवाव रुन्धेऽयं ते योनिर्ऋत्विय इत्याह पशवो वै रयिः पशून्वाव रुन्धे षड्भिरुप तिष्ठते षड्वै॥२६॥

ऋतवं ऋतुष्वेव प्रति तिष्ठति षड्भिरुत्तराभिरुप तिष्ठते द्वादश सं पद्यन्ते द्वादश मासाः संवत्सरः संवत्सर एव प्रति तिष्ठति यथा वै पुरुषोऽश्वो गौर्जीर्यत्येवमग्निराहितो जीर्यति संवत्सरस्य परस्तादाग्निपावमानीभिरुप तिष्ठते पुनर्नवमेवैनमजरं करोत्यथो पुनात्येवोप तिष्ठते योग एवास्यैष उप तिष्ठते॥२७॥

दम एवास्यैष उप तिष्ठते याज्ञेवास्यैषोप तिष्ठते यथा पापीयाञ्छ्रेयंस आहत्य नमस्यति तादृगेव तदायुर्दा अग्नेऽस्यायुर्मे देहीत्याहाऽऽयुर्दा ह्येष वर्चोदा अग्नेऽसि वर्चो मे देहीत्याह वर्चोदा ह्येष तनूपा अग्नेऽसि तनुवं मे पाहीत्याह॥२८॥

तनूपा ह्येषोऽग्ने यन्मे तनुवा ऊनं तन्म् आ पृणेत्याह यन्मे प्रजायै पशूनामूनं तन्म्

आ पूरयेति वावैतदाह चित्रावसो स्वस्ति ते परमंशीयेत्याह रात्रिर्वै चित्रावसुरव्युष्टौ वा एतस्यै पुरा ब्राह्मणा अभेषुव्युष्टिमेवाव रुन्धे इन्धानास्त्वा शतम्॥२९॥

हिमा इत्याह शतायुः पुरुषः शतेन्द्रिय आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठत्येषा वै सूर्मि कर्णकावत्येतया ह स्म वै देवा असुराणां शततरुहाः स्तुहन्ति यदेतया समिधमादधाति वज्रमेवैतच्छतघ्नी यजमानो भ्रातृव्याय प्रहरति स्तुत्या अछम्बद्धारः सं त्वमग्रे सूर्यस्य वर्चसा गथा इत्याहैतत्त्वमसीदमहं भूयासमिति वावैतदाह त्वमग्रे सूर्यवर्चा असीत्याहाऽऽशिषमेवैतामा शास्ते॥३०॥

मूर्धानं वै तिष्ठत आह शतमहः षोडश च॥७॥ [७]

सं पश्यामि प्रजा अहमित्याह यावन्त एव ग्राम्याः पशवस्तानेवाव रुन्धेऽम्भः स्थाम्भो वो भक्षीयेत्याहाम्भो ह्येता महः स्थ महो वो भक्षीयेत्याह महो ह्येताः सहः स्थ सहो वो भक्षीयेत्याह सहो ह्येता ऊर्जस्थोर्ज वो भक्षीयेति॥३१॥

आहोर्जो ह्येता रेवती रमध्वमित्याह पशवो वै रेवतीः पशूनेवात्मन् रमयत इहैव स्तेतो माऽपं गातेत्याह ध्रुवा एवेना अनपगाः कुरुत इष्टकचिद्वा अन्योऽग्निः पशुचिदन्यः संहितासि विश्वरूपीरिति वत्समभि मृशत्युपैवेन धत्ते पशुचितमेन कुरुते प्र॥३२॥

वा एषोऽस्माल्लोकाच्चवते य आहवनीयमुपतिष्ठते गार्हपत्यमुपं तिष्ठतेऽस्मिन्नेव लोके प्रति तिष्ठत्यथो गार्हपत्यायैव नि ह्वते गायत्रीभिरुपं तिष्ठते तेजो वै गायत्री तेज एवात्मन् धत्तेऽथो यदेतं तृचमन्वाह सन्तत्यै गार्हपत्यं वा अनु द्विपादो वीराः प्रजायन्ते य एवं विद्वान् द्विपदाभिर्गार्हपत्यमुपतिष्ठते॥३३॥

आऽस्य वीरो जायत ऊर्जा वः पश्याम्यूर्जा मां पश्यतेत्याहाऽऽशिषमेवैतामा शास्ते तत्संवितुर्वरेण्यमित्याह प्रसूत्यै सोमानः स्वरणमित्याह सोमपीथमेवाव रुन्धे कृणुहि ब्रह्मणस्पत इत्याह ब्रह्मवर्चसमेवाव रुन्धे कदा चन स्तरीरसीत्याह न स्तरीः रात्रि वसति॥३४॥

य एवं विद्वानग्निमुपतिष्ठते परि त्वाग्रे पुरं वयमित्याह परिधिमेवैतं परि दधात्यस्कन्दायाग्रे गृहपत इत्याह यथायजुरैवैतच्छतः हिमा इत्याह शतं त्वा हेमन्तानिन्धिषीयेति वावैतदाह पुत्रस्य नाम गृह्णात्यन्नादमेवेन करोति तामाशिषमा शासे

तन्तवे ज्योतिष्मतीमिति ब्रूयाद्यस्य पुत्रोऽजातः स्यात्तैजस्यैवास्य ब्रह्मवर्चसी पुत्रो जायते तामाशिषमा शांसेऽमुष्मै ज्योतिष्मतीमिति ब्रूयाद्यस्य पुत्रो जातः स्यात् तेज एवास्मिन् ब्रह्मवर्चसं दधाति॥३५॥

ऊर्जं वो भक्षीयेति प्र गार्हपत्यमुपतिष्ठते वसति ज्योतिष्मतीमेकात्रिंशच्च॥८॥—[८]

अग्निहोत्रं जुहोति यदेव किं च यजमानस्य स्वं तस्यैव तद्रेतः सिञ्चति प्रजनने प्रजननं हि वा अग्निरथौषधीरन्तंगता दहति तास्ततो भूयसीः प्रजायन्ते यत्सायं जुहोति रेतं एव तत्सिञ्चति प्रैव प्रातस्तनैन जनयति तद्रेतः सिक्तं न त्वष्ट्राऽविकृतं प्रजायते यावच्छो वै रेतसः सिक्तस्य॥३६॥

त्वष्टा रूपाणि विकरोति तावच्छो वै तत्प्रजायत एष वै दैव्यस्त्वष्टा यो यजते बह्वीभिरुपं तिष्ठते रेतस एव सिक्तस्य बहुशो रूपाणि वि करोति स प्रैव जायते श्वःश्वो भूयान् भवति य एवं विद्वानग्निमुपतिष्ठतेऽहर्देवानामासीद्वात्रिरसुराणां तेऽसुरा यद्देवानां वितं वेद्यमासीत्तेन सह॥३७॥

रात्रिं प्राविशन् ते देवा हीना अमन्यन्त तैऽपश्यन्नाग्नेयी रात्रिराग्नेयाः पशवं इममेवाग्निं स्तंवां स नः स्तुतः पशून् पुनर्दास्यतीति तैऽग्निमंस्तुवन्स एभ्यः स्तुतो रात्रिया अध्यर्हर्भि पशून्निर्जित् ते देवाः पशून् वित्वा कामा अकुर्वन् य एवं विद्वानग्निमुपतिष्ठते पशुमान् भवति॥३८॥

आदित्यो वा अस्माल्लोकादमुं लोकमेतत् सौऽमुं लोकं गत्वा पुनरिमं लोकमभ्यध्यायत् स इमं लोकमागत्य मृत्योरविभेन्मृत्युसंयुत इव ह्ययं लोकः सौऽमन्यतेममेवाग्निं स्तंवानि स मां स्तुतः सुवर्गं लोकं गमयिष्यतीति सौऽग्निमंस्तोत् स एनं स्तुतः सुवर्गं लोकमगमयद्यः॥३९॥

एवं विद्वानग्निमुपतिष्ठते सुवर्गमेव लोकमेति सर्वमायुरेत्यभि वा एषोऽग्नी आ रोहति य एनावुपतिष्ठते यथा खलु वै श्रेयानभ्यारूढः कामयते तथा करोति नक्तमुपं तिष्ठते न प्रातः स हि नक्तं व्रतानि सृज्यन्ते सह श्रेयाश्च पापीयाश्चासाते ज्योतिर्वा अग्निस्तमो रात्रिर्यत्॥४०॥

नक्तमुपतिष्ठते ज्योतिषैव तमस्तरत्युपस्थेयोऽग्नी ३ नोपस्थेया ३ इत्याहुर्मनुष्यायेन्वै

योऽहरहराहृत्याथैनं याचति स इन्त्रे तमुपाच्छृत्यथ को देवानहरहर्याचिष्यतीति
तस्मान्नोपस्थेयोऽथो खत्वाहराशिषे वै कं यजमानो यजत इत्येषा खलु वै॥४१॥

आहिताग्नेराशीर्यदग्निमुपतिष्ठते तस्मादुपस्थेयः प्रजापतिः पशूनंसृजत ते सृष्टा
अहोरात्रे प्राविशन् ताञ्छन्दोभिरेवविन्दद्यच्छन्दोभिरुपतिष्ठते स्वमेव तदन्विच्छति न तत्र
जाम्यंस्तीत्याहुयोऽहरहरुपतिष्ठत इति यो वा अग्निं प्रत्यङ्मुपतिष्ठते प्रत्येनमोषति यः
पराङ् विष्वङ् प्रजयां पशुभिरेति कवातिर्यङ्गिवोप तिष्ठत नैनं प्रत्योषति न विष्वङ्
प्रजयां पशुभिरेति॥४२॥

सित्तस्य सह भवति यो यत्खलु वै पशुभिस्त्रयोदश च॥१॥ [९]

मम नाम प्रथमं जातवेदः पिता माता च दधतुर्यदग्ने। तत्त्वं बिभृहि पुनरा
मदैतोस्तवाहं नाम बिभराण्यग्ने॥ मम नाम तवं च जातवेदो वासंसी इव विवसानौ ये
चरावः। आयुषे त्वं जीवसे वयं यथायथं वि परि दधावहे पुनस्ते॥ नमोऽग्नयेऽप्रतिविद्धाय
नमोऽनाधृष्टाय नमः सम्राजै। अषाढः॥४३॥

अग्निर्बृहद्वया विश्वजित्सहन्त्यः श्रेष्ठो गन्धर्वः॥ त्वत्पितारो अग्ने
देवास्त्वामाहुतयस्त्वद्विवाचनाः। सं मामायुषा सं गौपत्येन सुहिते मा धाः॥
अयमग्निः श्रेष्ठतमोऽयं भगवत्तमोऽयं सहस्रसातमः। अस्मा अस्तु सुवीर्यम्॥ मनो
ज्योतिर्जुषतामाज्यं विच्छिन्नं यज्ञं समिमं दधातु। या इष्टा उपसो निमृचंश्च ताः सं
दधामि हविषा घृतेन॥ पर्यस्वतीरोषधयः॥४४॥

पर्यस्वद्वीरुधां पर्यः। अपां पर्यसो यत्पयस्तेन मामिन्द्र सः सृज॥ अग्ने व्रतपते व्रतं
चरिष्यामि तच्छकेयं तन्मे राध्यताम्॥ अग्निं होतारमिह तं हुवे देवान् यज्ञियांनिह
यान् हवामहे॥ आ यन्तु देवाः सुमनस्यमाना वियन्तु देवा हविषो मे अस्य॥ कस्त्वा
युनक्ति स त्वां युनक्तु यानि घर्मे कपालान्युपचिन्वन्ति॥४५॥

वेधसः। पूष्णस्तान्यपि व्रत इन्द्रवायू विमुञ्चताम्॥ अभिन्नो घर्मो जीरदानुर्यत
आत्तस्तदगन् पुनः। इध्मो वेदिः परिधयश्च सर्वं यज्ञस्याऽऽयुरनु सं चरन्ति॥
त्रयस्त्रिंशत्तन्तावो ये वितलिरे य इमं यज्ञं स्वधया ददन्ते तेषां छिन्नं प्रत्येतदधामि
स्वाहा घर्मो देवाः अप्येतु॥४६॥

अषाढ ओषधय उपचिन्वन्ति पञ्चचत्वारिंशच्च॥१०॥ [१०]

वैश्वानरो न ऊत्याऽऽप्र यातु परावतः। अग्निरुक्थेन वाहसा॥ ऋतावानं वैश्वानरमृतस्य ज्योतिषस्पतिम्। अजस्रं घर्ममीमहे॥ वैश्वानरस्य दसनाभ्यो बृहदरिणादेकः स्वपस्यया कविः। उभा पितरा महयन्नजायताग्निर्द्यावापृथिवी भूरिरेतसा॥ पृष्टो दिवि पृष्टो अग्निः पृथिव्यां पृष्टो विश्वा ओषधीरा विवेश। वैश्वानरः सहसा पृष्टो अग्निः स नो दिवा सः॥४७॥

रिषः पातु नक्तम्॥ जातो यदग्ने भुवना व्यख्यः पशुं न गोपा इर्यः परिज्मा। वैश्वानर ब्रह्मणे विन्द गातुं यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः॥ त्वमग्ने शोचिषा शोशुचान आ रोदसी अपृणा जायमानः। त्वं देवा अग्निशंस्तेरमुश्चो वैश्वानर जातवेदो महित्वा। अस्माकमग्ने मघवत्सु धारयानामि क्षत्रमजरं सुवीर्यम्। वयं जयेम शतिन सहस्रिणं वैश्वानर॥४८॥

वाजमग्ने तवोतिभिः॥ वैश्वानरस्य सुमतौ स्याम राजा हिकं भुवनानामभिः। इतो जातो विश्वमिदं वि चष्टे वैश्वानरो यतते सूर्येण॥ अव ते हेडो वरुण नमोभिरव यज्ञेभिरीमहे हविर्भिः। क्षयन्नस्मभ्यमसुर प्रचेतो राजन्नेनांसि शिश्रथः कृतानि॥ उदुत्तमं वरुण पाशमस्मदवाधमं वि मध्यमं श्रथाया अथा वयमादित्य॥४९॥

व्रते तवानांगसो अदितये स्याम॥ दधिक्राव्णो अकारिषं जिष्णोरश्वस्य वाजिनः॥ सुरभि नो मुखां करत् प्र ण आयूषि तारिषत्॥ आ दधिक्राः शवंसा पञ्च कृष्टीः सूर्य इव ज्योतिषाऽपस्ततान। सहस्रसाः शतसा वाज्यर्वा पृणक्तु मध्वा समिमा वचांसि॥ अग्निर्मूर्धा भुवः। मरुतो यद्ध वो दिवः सुभ्रायन्तो हवामहे। आ तू नः॥५०॥

उपं गन्तन॥ या वः शर्म शशमानाय सन्ति त्रिधातूनि दाशुषे यच्छताधि। अस्मभ्यं तानि मरुतो वि यन्त रयिं नो धत्त वृषणः सुवीरम्॥ अदितिर्न उरुष्यत्वदितिः शर्म यच्छतु। अदितिः पात्वहंसः॥ महीमू षु मातरं सुव्रतानामृतस्य पत्नीमवसे हुवेम। तुविक्षत्रामजरन्तीमुरूचीं सुशर्माणमदितिं सुप्रणीतिम्। सुत्रामाणं पृथिवीं द्यामनेहसं सुशर्माणमदितिं सुप्रणीतिम्। दैवीं नावं स्वरित्रामनांगसमस्रवन्तीमा रुहेमा स्वस्तये॥ इमां सु नावमाऽरुहं शतारित्रां शतस्फ्याम्। अच्छिद्रां पारयिष्णुम्॥५१॥

दिवा स संहस्त्रिणं वैश्वानराऽऽदित्यं तू नोऽनेहसं सुशर्माणमेकान्नविंशतिश्च॥११॥ [११]

॥षष्ठमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां प्रथमकाण्डे षष्ठमः प्रश्नः॥

तैत्तिरीयसंहितायां प्रथमकाण्डे षष्ठप्रश्नप्रारम्भः। हरिः ओम्। सं त्वां सिञ्चामि यजुषा प्रजामायुर्धनं च। बृहस्पतिप्रसूतो यजमान इह मा रिषत्॥ आज्यमसि सत्यमसि सत्यस्याध्यक्षमसि हविरसि वैश्वानरं वैश्वदेवमुत्पूतशुभं सत्यौजाः सहोऽसि सहमानमसि सहस्वारातीः सहस्वारातीयतः सहस्व पृतनाः सहस्व पृतन्यतः। सहस्रवीर्यमसि तन्मां जिन्वाऽऽज्यस्याऽऽज्यमसि सत्यस्य सत्यमसि सत्यायुः॥१॥

असि सत्यशुष्ममसि सत्येन त्वाऽभि घोरयामि तस्य ते भक्षीय पञ्चानां त्वा वातानां यन्त्राय धर्त्राय गृह्णामि पञ्चानां त्वर्तूनां यन्त्राय धर्त्राय गृह्णामि पञ्चानां त्वा दिशां यन्त्राय धर्त्राय गृह्णामि पञ्चानां त्वा पञ्चजनानां यन्त्राय धर्त्राय गृह्णामि चरोस्त्वा पञ्चबिलस्य यन्त्राय धर्त्राय गृह्णामि ब्रह्मणस्त्वा तेजसे यन्त्राय धर्त्राय गृह्णामि क्षत्रस्य त्वौजसे यन्त्राय॥२॥

धर्त्राय गृह्णामि विशे त्वा यन्त्राय धर्त्राय गृह्णामि सुवीर्याय त्वा गृह्णामि सुप्रजास्त्वाय त्वा गृह्णामि रायस्पोषाय त्वा गृह्णामि ब्रह्मवर्चसाय त्वा गृह्णामि भूरस्माकं हविर्देवानां माशिषो यजमानस्य देवानां त्वा देवताभ्यो गृह्णामि कामाय त्वा गृह्णामि॥३॥

सत्यायुरोजसे यन्त्राय त्रयस्त्रिंशच्च॥१॥ [१]

ध्रुवोऽसि ध्रुवोऽहं संजातेषु भूयासं धीरश्चेत्ता वसुविदुग्रोऽस्युग्रोऽहं संजातेषु भूयासमुग्रश्चेत्ता वसुविदभिभूरस्यभिभूरहं संजातेषु भूयासमभिभूश्चेत्ता वसुविद्युनज्मि त्वा ब्रह्मणा दैव्येन हव्यायास्मै वोढवे जातवेदः। इन्धानास्त्वा सुप्रजसः सुवीरा ज्योगर्जीवेम बलिहृतो वयं ते॥ यन्मे अग्ने अस्य यज्ञस्य रिष्यात्॥४॥

यद्वा स्कन्दादाज्यस्योत विष्णो। तेन हन्मि सपत्नं दुर्मरायुमेनं दधामि निर्ऋत्या उपस्थे। भूर्भुवः सुवरुच्छुष्मो अग्ने यजमानायैधि निशुष्मो अभिदासते। अग्ने देवैर्द्ध मन्विद्ध

मन्द्रजिह्वामर्त्यस्य ते होतमूर्धन्ना जिघर्मि रायस्पोषाय सुप्रजास्त्वाय सुवीर्याय मनोऽसि प्राजापत्यं मनसा मा भूतेनाऽऽविश वागस्येन्द्री संपलक्षयणी॥५॥

वाचा मैन्द्रियेणाऽऽविश वसन्तमृतूनां प्रीणामि स मा प्रीतः प्रीणातु ग्रीष्ममृतूनां प्रीणामि स मा प्रीतः प्रीणातु वर्षा ऋतूनां प्रीणामि ता मा प्रीताः प्रीणन्तु शरदमृतूनां प्रीणामि सा मा प्रीता प्रीणातु हेमन्तशिशिरावृतूनां प्रीणामि तौ मा प्रीतौ प्रीणीतामग्नीषोमयोरहं देवयज्यया चक्षुष्मान् भूयासमग्रेरहं देवयज्ययात्रादो भूयास॥६॥

दधिर्स्यदब्धो भूयासमुं दभेयमग्नीषोमयोरहं देवयज्यया वृत्रहा भूयासमिन्द्राग्नियोरहं देवयज्ययैन्द्रियाव्यत्रादो भूयासमिन्द्रस्याहं देवयज्ययैन्द्रियावी भूयासं महेन्द्रस्याहं देवयज्यया जेमानं महिमानं गमेयमग्नेः स्विष्टकृतोऽहं देवयज्ययाऽऽयुष्मान् यज्ञेन प्रतिष्ठां गमेयम्॥७॥

रिष्यात् सपलक्षयण्यत्रादो भूयासः षड्विंशच्च॥२॥ [२]

अग्निर्मा दुरिष्टात् पातु सविताऽघशःसाद्यो मेऽन्ति दूरैऽरातीयति तमेतेन जेषः सुरुपवर्षवर्ण एहीमान् भद्रान् दुर्याः अभ्येहि मामनुव्रता न्यु शीर्षाणि मृद्धमिड एह्यदित एहि सरस्वत्येहि रन्तिरसि रमतिरसि सूनर्यसि जुष्टे जुष्टि तेऽशीयोपहृत उपह्वं॥८॥

तेऽशीय सा मे सत्याशीरस्य यज्ञस्य भूयादरेडता मनसा तच्छ्लेकेयं यज्ञो दिवः रोहतु यज्ञो दिव गच्छतु यो देवानः पन्थास्तेन यज्ञो देवाः अप्यैत्वस्मास्विन्द्र इन्द्रियं दधात्वस्मात्राय उत यज्ञाः संचन्तामस्मासु सन्त्वाशिषः सा नः प्रिया सुप्रतूर्तिर्मघोनी जुष्टिरसि जुषस्व नो जुष्टा नः॥९॥

असि जुष्टि ते गमेयं मनो ज्योतिर्जुषतामाज्यं विच्छिन्नं यज्ञः समिमं दधातु बृहस्पतिस्तनुतामिमं नो विश्वे देवा इह मादयन्ताम्॥ ब्रध्न पिन्वस्व ददतो मे मा क्षायि कुर्वतो मे मोपदसत् प्रजापतेर्भागोऽस्यूर्जस्वान् पर्यस्वान् प्राणापानौ मे पाहि समानव्यानौ मे पाह्युदानव्यानौ मे पाह्यक्षितोऽस्यक्षित्यै त्वा मा मे क्षेष्टा अमुत्रामुष्मिन् लोके॥१०॥

उपह्वं जुष्टा नस्त्वा षट् च॥३॥ [३]

बर्हिषोऽहं देवयज्यया प्रजावान् भूयासं नराशःसंस्याहं देवयज्यया पशुमान् भूयासमग्नेः स्विष्टकृतोऽहं देवयज्ययाऽऽयुष्मान् यज्ञेन प्रतिष्ठां गमेयमग्रेरहमुज्जितिमनूजेषः सोमस्याहमुज्जितिमनूजेषमग्रेरहमुज्जितिमनूजेषमग्नीषोमयोरहमुज्जितिमनूजेषमिन्द्राग्नियोरहमुज्जिति-

मनूञ्जेषमिन्द्रस्याहम्॥११॥

उञ्जितिमनूञ्जेषं महेन्द्रस्याहमुञ्जितिमनूञ्जेषमग्नेः स्विष्टकृतोऽहमुञ्जितिमनूञ्जेषं वाजस्य मा प्रसवेनौद्वाभेणोदग्रभीत्। अथा सपत्ना५ इन्द्रो मे निग्राभेणाधरा५ अकः॥ उद्वाभं च निग्राभं च ब्रह्म देवा अवीवृधन्। अथा सपत्नानिन्द्राग्नी मे विषूचीनान्व्यस्यताम्॥ एमा अंगमन्नाशिषो दोहकामा इन्द्रवन्तः॥१२॥

वनामहे धुक्षीमहि प्रजामिषम्॥ रोहितेन त्वाऽग्निर्देवतां गमयतु हरिभ्यां त्वेन्द्रो देवतां गमयत्वेतंशेन त्वा सूर्यो देवतां गमयतु वि ते मुञ्चामि रशना वि रश्मीन् वि योक्त्रा यानि परिचर्तनानि धत्तादस्मासु द्रविणं यच्च भद्रं प्र णो ब्रूताद्वागधान् देवतांसु॥ विष्णोः शंयोरहं देवयज्यया यज्ञेन प्रतिष्ठां गमेय५ सोमस्याहं देवयज्यया॥१३॥

सुरेता रेतो धिषीय त्वष्ट्रहं देवयज्यया पशूना५ रूपं पुषेयं देवानां पत्नीरग्निर्गृहपतिर्यज्ञस्य मिथुनं तयोरहं देवयज्यया मिथुनेन प्र भूयासं वेदोऽसि वित्तिरसि विदेय कर्मासि करुणमसि क्रियास५ सनिरसि सनितासि सनेयं घृतवन्तं कुलायिन५ रायस्पोष५ सहस्रिणं वेदो ददातु वाजिनम्॥१४॥

इन्द्रस्याहमिन्द्रवन्तः सोमस्याहं देवयज्यया चतुश्चत्वारि५शच्च॥४॥ [४]

आ प्यायतां ध्रुवा घृतेन यज्ञंयज्ञं प्रति देवयज्यः। सूर्याया ऊधोऽदित्या उपस्थं उरुधारा पृथिवी यज्ञे अस्मिन्॥ प्रजापतेर्विभान्नाम लोकस्तस्मिंस्त्वा दधामि सह यजमानेन सदसि सन्मे भूयाः सर्वमसि सर्वं मे भूयाः पूर्णमसि पूर्णं मे भूया अक्षितमसि मा मे क्षेष्टा प्राच्या दिशि देवा ऋत्विजो मार्जयन्तां दक्षिणायां॥१५॥

दिशि मासाः पितरो मार्जयन्तां प्रतीच्या दिशि गृहाः पशवो मार्जयन्तामुदीच्या दिश्याप ओषधयो वनस्पतयो मार्जयन्तामूर्ध्वाया दिशि यज्ञः संवत्सरो यज्ञपतिर्मार्जयन्तां विष्णोः क्रमोऽस्यभिमातिहा गायत्रेण छन्दसा पृथिवीमनु वि क्रमे निर्भक्तः स यं द्विष्मो विष्णोः क्रमोऽस्यभिशास्तिहा त्रैष्टुभेन छन्दसाऽन्तरिक्षमनु वि क्रमे निर्भक्तः स यं द्विष्मो विष्णोः क्रमोऽस्यरातीयतो हन्ता जागतेन छन्दसा दिवमनु वि क्रमे निर्भक्तः स यं द्विष्मो विष्णोः क्रमोऽसि शत्रूयतो हन्ताऽऽनुष्टुभेन छन्दसा दिशोऽनु वि क्रमे निर्भक्तः

स यं द्विष्मः॥१६॥

दक्षिणायां द्विष्मो विष्णोरेकात्रिंशच्च॥५॥ [५]

अगन्म सुवः सुवरगन्म संदशस्ते मा छित्सि यत्ते तपस्तस्मै ते माऽऽवृक्षि सुभूरसि
श्रेष्ठो रश्मीनामायुर्धा अस्यायुर्मै धेहि वर्चोधा असि वर्चो मयि धेहीदमहममुं भ्रातृव्यमाभ्यो
दिग्भ्योऽस्यै दिवोऽस्मादन्तरिक्षादस्यै पृथिव्या अस्मादन्नाद्यान्निर्भजामि निर्भक्तः स यं
द्विष्मः॥१७॥

सं ज्योतिषाऽभूवमैन्द्रीमावृतमन्वावर्ते समहं प्रजया सं मया प्रजा समहं रायस्पोषेण
सं मया रायस्पोषः समिद्धो अग्ने मे दीदिहि समेद्धा ते अग्ने दीद्यासं वसुमान् यज्ञो
वसीयान् भूयासमग्न आयूषि पवस् आ सुवोर्जमिषं च नः। आरे बाधस्व दुच्छुनाम्॥
अग्ने पवस्व स्वपां अस्मे वर्चः सुवीर्यम्॥१८॥

दधत् पोषं रयिं मयि। अग्ने गृहपते सुगृहपतिरहं त्वया गृहपतिना भूयासं
सुगृहपतिर्मया त्वं गृहपतिना भूयाः शतं हिमास्तामाशिषमा शासे तन्तवे ज्योतिष्मतीं
तामाशिषमाशासेऽमुष्मे ज्योतिष्मतीं कस्त्वा युनक्ति स त्वा विमुञ्चत्वग्ने व्रतपते व्रतमचारिषं
तदशकं तन्मैऽराधि यज्ञो बभूव स आ॥१९॥

बभूव स प्र जज्ञे स वावृधे। स देवानामधिपतिर्बभूव सो अस्मां अधिपतीन्
करोतु वयं स्याम पतयो रयीणाम्॥ गोमां अग्नेऽर्विमां अश्वो यज्ञो नृवत्सखा
सदमिदप्रमृष्यः। इडावां एषो असुर प्रजावान् दीर्घो रयिः पृथुबुध्नः सभावान्॥२०॥

द्विष्मः सुवीर्यं स आ पञ्चत्रिंशच्च॥६॥ [६]

यथा वै संमृतसोमा एवं वा एते संमृतयज्ञा यदशपूर्णमासौ कस्य वाहं देवा
यज्ञमा गच्छन्ति कस्य वा न बहूनां यजमानानां यो वै देवताः पूर्वः परिगृह्णाति
स एनाः श्वो भूते यंजत एतद्वै देवानांमायतनं यदाहवनीयोऽन्तराग्नी पशूनां गार्हपत्यो
मनुष्याणामन्वाहार्यपचनः पितृणामग्निं गृह्णाति स्व एवायतने देवताः परि॥२१॥

गृह्णाति ताः श्वो भूते यंजते व्रतेन वै मेध्योऽग्निर्व्रतपतिर्ब्राह्मणो व्रतभृद् व्रतमुपैष्यन्
ब्रूयादग्ने व्रतपते व्रतं चरिष्यामीत्यग्निर्वै देवानां व्रतपतिस्तस्मा एव प्रतिप्रोच्यं
व्रतमालभते बर्हिषा पूर्णमासे व्रतमुपैति वत्सैरमावास्यायामेतद्धेतयोरायतनमुपस्तीर्यः

पूर्वश्चाग्निरपरश्चेत्याहुर्मनुष्याः॥२२॥

इत्वा उपस्तीर्णमिच्छन्ति किमु देवा येषां नवावसानमुपास्मिञ्चो यक्ष्यमाणे देवता वसन्ति य एवं विद्वानग्निमुपस्तृणाति यजमानेन ग्राम्याश्च पशवोऽवरुध्या आरण्याश्चेत्याहुर्यद्ग्राम्यानुपवसति तेन ग्राम्यानव रुन्धे यदारण्यस्याश्जाति तेनारण्यान् यदनाश्वानुपवसेत् पितृदेवत्यः स्यादारण्यस्याश्जातीन्द्रियं॥२३॥

वा आरण्यमिन्द्रियमेवाऽऽत्मन् धत्ते यदनाश्वानुपवसेत् क्षोधुकः स्याद्यदशजीयाद्बुद्धाऽस्य पशून्भिमन्येतापाऽश्जाति तन्नेवाशितं नेवानशितं न क्षोधुको भवति नास्य रुद्रः पशून्भिमन्यते वज्रो वै यज्ञः क्षुत्खलु वै मनुष्यस्य भ्रातृव्यो यदनाश्वानुपवसति वज्रैणैव साक्षात्क्षुधं भ्रातृव्यं हन्ति॥२४॥

परि मनुष्या इन्द्रियं साक्षात् त्रीणि च॥७॥ [७]

यो वै श्रद्धामनारभ्य यज्ञेन यजते नास्येष्टाय श्रद्धधतेऽपः प्र णयति श्रद्धा वा आपः श्रद्धामेवाऽऽरभ्य यज्ञेन यजत उभयैऽस्य देवमनुष्या इष्टाय श्रद्धधते तदाहुरति वा एता वज्रैरेदन्त्यति वाचं मनो वावैता नाति नेदन्तीति मनसा प्र णयतीयं वै मनः॥२५॥

अनयैवेनाः प्र णयत्यस्कन्नहविर्भवति य एवं वेद यज्ञायुधानि सम्भरति यज्ञो वै यज्ञायुधानि यज्ञमेव तत्सम्भरति यदेकमेकं संभरेत् पितृदेवत्यानि स्युर्यत् सह सर्वाणि मानुषाणि द्वेद्वे सम्भरति याज्यानुवाक्ययोरेव रूपं करोत्यथो मिथुनमेव यो वै दशं यज्ञायुधानि वेदं मुखतोऽस्य यज्ञः कल्पते स्फ्यः॥२६॥

च कपालानि चाग्निहोत्रहवणी च शूर्पं च कृष्णाजिनं च शम्यां चोलूखलं च मुसलं च दृषच्चोपला चैतानि वै दशं यज्ञायुधानि य एवं वेद मुखतोऽस्य यज्ञः कल्पते यो वै देवेभ्यः प्रतिप्रोच्य यज्ञेन यजते जुषन्तेऽस्य देवा हव्यं हविर्निरूप्यमाणमभि मन्त्रयेताग्निं होतांरमिह तं हुव इति॥२७॥

देवेभ्य एव प्रतिप्रोच्य यज्ञेन यजते जुषन्तेऽस्य देवा हव्यमेष वै यज्ञस्य ग्रहो गृहीत्वैव यज्ञेन यजते तद्दित्वा वाचं यच्छति यज्ञस्य धृत्या अथो मनसा वै प्रजापतिर्यज्ञमंतनुत मनसैव तद्यज्ञं तनुते रक्षसांमनन्ववचाराय यो वै यज्ञं योगं आगते युनक्ति युक्ते युञ्जानेषु कस्त्वा युनक्ति स त्वा युनक्तित्याह प्रजापतिर्वै कः प्रजापतिनैवेन युनक्ति

युक्ते युञ्जानेषु॥२८॥

वै मनः स्फ्य इति युनक्तेकादश च॥८॥

प्रजापतिर्यज्ञानसृजताग्निहोत्रं चाग्निष्टोमं च पौर्णमासीं चोक्थ्य चामावास्यां चातिरात्रं च तानुदमिमीत् यावदग्निहोत्रमासीत् तावानग्निष्टोमो यावती पौर्णमासी तावानुक्थ्यो यावत्यमावास्यां तावानतिरात्रो य एवं विद्वानग्निहोत्रं जुहोति यावदग्निष्टोमेनोपाप्नोति तावदुपाऽऽप्नोति य एवं विद्वान् पौर्णमासीं यजते यावदुक्थ्येनोपाप्नोति॥२९॥

तावदुपाऽऽप्नोति य एवं विद्वानमावास्यां यजते यावदतिरात्रेणोपाप्नोति तावदुपाऽऽप्नोति परमेष्ठिनो वा एष यज्ञोऽग्रं आसीत् तेन स परमां काष्ठामगच्छत् तेन प्रजापतिं निरवासाययत् तेन प्रजापतिः परमां काष्ठामगच्छत् तेनेन्द्रं निरवासाययत् तेनेन्द्रः परमां काष्ठामगच्छत् तेनाग्नीषोमौ निरवासाययत् तेनाग्नीषोमौ परमां काष्ठामगच्छतां यः॥३०॥

एवं विद्वान् दर्शपूर्णमासौ यजते परमामेव काष्ठां गच्छति यो वै प्रजातेन यज्ञेन यजते प्र प्रजयां पशुभिर्मिथुनैर्जायते द्वादश मासाः संवत्सरो द्वादश द्वन्द्वानि दर्शपूर्णमासयोस्तानि संपाद्यानीत्याहुर्वत्सं चौपावसृजत्युखां चाधि श्रयत्यव च हन्ति दृषदौ च समाहृत्यधि च वपते कपालानि चोप दधाति पुरोडाशं च॥३१॥

अधिश्रयत्याज्यं च स्तम्बयजुश्च हरत्यभि च गृह्णाति वेदिं च परिगृह्णाति पत्नीं च सं नह्यति प्रोक्षणीश्चाऽऽसादयत्याज्यं चैतानि वै द्वादश द्वन्द्वानि दर्शपूर्णमासयोस्तानि य एव संपाद्य यजते प्रजातेनैव यज्ञेन यजते प्र प्रजयां पशुभिर्मिथुनैर्जायते॥३२॥

उक्थ्येनोपाप्नोत्यगच्छतां यः पुरोडाशं च चत्वारिंशच्च॥९॥

ध्रुवोऽसि ध्रुवोऽह स्रंजातेषु भूयासमित्याह ध्रुवानेवैनान् कुरुत उग्रोऽस्युग्रोऽह स्रंजातेषु भूयासमित्याहाप्रतिवादिन एवैनान्कुरुतेऽभिभूरस्यभिभूरह स्रंजातेषु भूयासमित्याह य एवैनं प्रत्युत्पिपीते तमुपास्यते युनज्मि त्वा ब्रह्मणा दैव्येनेत्याहैष वा अग्रेर्योगस्तेन॥३३॥

एवैनं युनक्ति यज्ञस्य वै समृद्धेन देवाः सुवर्गं लोकमायन् यज्ञस्य व्यृद्धेनासुरान् पराभावयन् यन्मै अग्रे अस्य यज्ञस्य रिष्यादित्याह यज्ञस्यैव तत्समृद्धेन यजमानः सुवर्गं लोकमैति यज्ञस्य व्यृद्धेन भ्रातृव्यान् परां भावयत्यग्निहोत्रमेताभिव्याहंतीभिरुप

सादयेद्यज्ञमुखं वा अग्निहोत्रं ब्रह्मैता व्याहृतयो यज्ञमुख एव ब्रह्म॥३४॥

कुरुते संवत्सरे पर्यागत एताभिरेवोपसादयेद् ब्रह्मणैवोभयतः संवत्सरं परिगृह्णाति दर्शपूर्णमासौ चातुर्मास्यान्यालभमान एताभिर्व्याहृतीभिर् हुवीःप्यासादयेद्यज्ञमुखं वै दर्शपूर्णमासौ चातुर्मास्यानि ब्रह्मैता व्याहृतयो यज्ञमुख एव ब्रह्म कुरुते संवत्सरे पर्यागत एताभिरेवासादयेद् ब्रह्मणैवोभयतः संवत्सरं परिगृह्णाति यद्वै यज्ञस्य साम्ना क्रियते राष्ट्रं॥३५॥

यज्ञस्याऽऽशीर्गच्छति यदृचा विशं यज्ञस्याऽऽशीर्गच्छत्यथं ब्राह्मणोऽनाशीर्केण यज्ञेन यजते सामिधेनीरनुवक्ष्यन्नेता व्याहृतीः पुरस्तादध्याद् ब्रह्मैव प्रतिपदं कुरुते तथा ब्राह्मणः साशीर्केण यज्ञेन यजते यं कामयेत् यजमानं भ्रातृव्यमस्य यज्ञस्याऽऽशीर्गच्छेदिति तस्यैता व्याहृतीः पुरोऽनुवाक्यायां दध्याद् भ्रातृव्यदेवत्यां वै पुरोऽनुवाक्यां भ्रातृव्यमेवास्यं यज्ञस्य॥३६॥

आशीर्गच्छति यान् कामयेत् यजमानान्स्समावत्येनान् यज्ञस्याऽऽशीर्गच्छेदिति तेषामेता व्याहृतीः पुरोऽनुवाक्यायां अर्धर्चं एकां दध्याद्याज्यायै पुरस्तादेकां याज्यायां अर्धर्चं एकां तथैनान्स्समावती यज्ञस्याऽऽशीर्गच्छति यथा वै पर्जन्यः सुवृष्टं वर्षत्येवं यज्ञो यजमानाय वर्षति स्थलंयोदकं परिगृह्णन्त्याशिषां यज्ञं यजमानः परिगृह्णाति मनोऽसि प्राजापत्यं॥३७॥

मनसा मा भूतेनाऽऽविशेत्याहु मनो वै प्राजापत्यं प्राजापत्यो यज्ञो मन एव यज्ञमात्मन् धत्ते वागस्यैन्द्री संपलक्षयणी वाचा मैन्द्रियेणाऽऽविशेत्याहैन्द्री वै वाग्वाचमेवैन्द्रीमात्मन् धत्ते॥३८॥

तेनैव ब्रह्म राष्ट्रमेवास्यं यज्ञस्यं प्राजापत्यं षड्विंशच्च॥१०॥

यो वै संसदशं प्रजापतिं यज्ञमन्वायत्तं वेदं प्रति यज्ञेन तिष्ठति न यज्ञाद् भ्रंशत् आ श्रावयेति चतुरक्षरमस्तु श्रौषडिति चतुरक्षरं यजेति द्व्यक्षरं ये यजामह इति पञ्चाक्षरं द्व्यक्षरो वषट्कार एष वै संसदशः प्रजापतिर्यज्ञमन्वायत्तो य एवं वेदं प्रति यज्ञेन तिष्ठति न यज्ञाद् भ्रंशते यो वै यज्ञस्य प्रायणं प्रतिष्ठाम्॥३९॥

उदयनं वेदं प्रतिष्ठितेनारिष्टेन यज्ञेन सङ्स्थां गच्छत्या श्रावयास्तु श्रौषड्यज्ञं ये यजामहे वषट्कार एतद्वै यज्ञस्य प्रायणमेषा प्रतिष्ठैतदुदयनं य एवं वेदं प्रतिष्ठितेनारिष्टेन

यज्ञेन सङ्स्थां गच्छति यो वै सूनृतायै दोहं वेदं दुह एवेनां यज्ञो वै सूनृताऽ-
ऽश्रावयेत्येवैनामह्वदस्तु॥४०॥

श्रौषडित्युपावांसाग्यजेत्युदनेषीधे यजामह इत्युपांसदद्वपद्वारेण दोग्ध्येष वै सूनृतायै
दोहो य एवं वेदं दुह एवेनां देवा वै सत्रमांसत तेषां दिशोऽदस्यन्त एतामार्द्रां पङ्क्तिमपश्यन्ना
श्रावयेति पुरोवातमजनयन्नस्तु श्रौषडित्यभ्रः समप्लावयन् यजेति विद्युतम्॥४१॥

अजनयन् ये यजामह इति प्रावरणयन्नभ्यस्तनयन् वषट्कारेण ततो वै तेभ्यो दिशः
प्राप्यायन्त य एवं वेद प्रास्मे दिशः प्यायन्ते प्रजापतिं त्वेवेदं प्रजापतिस्त्वेवेदं यं
प्रजापतिर्वेदं स पुण्यो भवत्येष वै छन्दस्यः प्रजापतिरा श्रावयास्तु श्रौषड्यज ये यजामहे
वषट्कारो य एवं वेद पुण्यो भवति वसन्तम्॥४२॥

ऋतूनां प्रीणामीत्याहुतवो वै प्रयाजा ऋतूनेव प्रीणाति तैऽस्मै प्रीता यथापूर्वं
कल्पन्ते कल्पन्तेऽस्मा ऋतवो य एवं वेदाग्नीषोमयोरहं देवयज्यया चक्षुष्मान्
भूयासमित्याहाग्नीषोमाभ्यां वै यज्ञश्चक्षुष्मान् ताभ्यामेव चक्षुरात्मन् धत्तेऽग्रेरहं
देवयज्ययान्नादो भूयासमित्याहाग्निर्वै देवानामन्नादस्तेनैव॥४३॥

अन्नाद्यमात्मन् धत्ते दब्धिरस्यदब्धो भूयासमुं दंभेयमित्याहेतया वै दब्ध्या
देवा असुरानदभ्रुवन् तयैव भ्रातृव्यं दभ्रोत्यग्नीषोमयोरहं देवयज्यया वृत्रहा
भूयासमित्याहाग्नीषोमाभ्यां वा इन्द्रो वृत्रमहन् ताभ्यामेव भ्रातृव्यं स्तृणुत इन्द्राग्नियोरहं
देवयज्ययैन्द्रियाव्यन्नादो भूयासमित्याहेन्द्रियाव्यैवान्नादो भवतीन्द्रस्य॥४४॥

अहं देवयज्ययैन्द्रियावी भूयासमित्याहेन्द्रियाव्यैव भवति महेन्द्रस्याहं देवयज्यया जेमानं
महिमानं गमेयमित्याह जेमानमेव महिमानं गच्छत्यग्नेः स्विष्टकृतोऽहं देवयज्ययाऽऽयुष्मान्
यज्ञेन प्रतिष्ठां गमेयमित्याहायुरेवात्मन् धत्ते प्रति यज्ञेन तिष्ठति॥ 45॥

प्रतिष्ठामह्वदस्तु विद्युतं वसन्तमेवेन्द्रस्याऽष्टात्रिंशच्च॥11॥ [११]

इन्द्रं वो विश्वतस्परि हवामहे जनैभ्यः। अस्माकमस्तु केवलः॥ इन्द्रं नरो नेमधिता
हवन्ते यत्पार्या युनजते धियस्ताः। शूरो नृपाता शवंसश्चकान आ गोमति ब्रजे भञ्जा
त्वं नः॥ इन्द्रियाणि शतक्रतो या ते जनैषु पञ्चसु। इन्द्र तानि त आ वृणे॥ अनु ते
दायि मह इन्द्रियाय सत्रा ते विश्वमनु वृत्रहत्यै। अनु॥४६॥

क्षत्रमनु सहो यजत्रेन्द्र देवेभिरनु ते नृषहो॥ आ यस्मिन्त्सुत वांसवास्तिष्ठन्ति
स्वारुहो यथा। ऋषिर्ह दीर्घश्रुतम् इन्द्रस्य घर्मो अतिथिः॥ आमासु पक्वमैरय आ
सूर्यः रोहयो दिवि। घर्मं न सामन्तपता सुवृक्तिभिर्जुष्टं गिर्वणसे गिरः॥ इन्द्रमिद्राथिनो
बृहदिन्द्रमर्केभिरर्किणः। इन्द्रं वाणीरनूषत॥ गायन्ति त्वा गायत्रिणः॥४७॥

अर्चन्त्युर्कमर्किणः। ब्रह्माणस्त्वा शतक्रतुवुद्धः शमिव येमिरे॥ अहोमुचे प्र भरेमा
मनीषामोषिष्ठदात्रे सुमतिं गृणानाः। इदमिन्द्र प्रति हव्यं गृभाय सत्याः संतु यजमानस्य
कामाः॥ विवेष यन्मा धिषणा जजान स्तवै पुरा पार्यादिन्द्रमहः। अहंसो यत्र पीपरद्यथा
नो नावेव यान्तमुभयै हवन्ते॥ प्र सम्राजं प्रथममध्वराणाम्॥४८॥

अहोमुचं वृषभं यज्ञियानाम्। अपां नपातमश्विना हयन्तमस्मिन्नर इन्द्रियं धत्तमोजः॥
वि न इन्द्र मृधो जहि नीचा यच्छ पृतन्यतः। अधस्पदं तमो कृधि यो
अस्मा अंभिदासति॥ इन्द्रं क्षत्रमभि वाममोजोऽजायथा वृषभ चर्षणीनाम्। अपानुदो
जनममित्रयन्तमुरुं देवेभ्यो अकृणोरु लोकम्॥ मृगो न भीमः कुचरो गिरिष्ठाः परावतः॥४९॥

आ जंगामा परस्याः। सूक्तं सृशायं पविमिन्द्र तिग्मं वि शत्रून् ताढि वि
मृधो नुदस्व॥ वि शत्रून् वि मृधो नुद वि वृत्रस्य हनू रुज। वि मन्युमिन्द्र भामितो-
ऽमित्रस्याभिदासतः॥ त्रातारमिन्द्रमवितारमिन्द्रः हवेहवे सुहवः शूरमिन्द्रम्। हुवे नु शक्रं
पुरुहूतमिन्द्रः स्वस्ति नो मघवा धात्विन्द्रः॥ मा ते अस्याम्॥५०॥

सहसावन् परिष्ठावघायं भूम हरिवः परादै। त्रायस्व नोऽवृकेभिर्वरूथैस्तवं प्रियासः
सूरिषु स्याम॥ अनवस्ते रथमश्वाय तक्षन् त्वष्टा वज्रं पुरुहूत द्युमन्तम्। ब्रह्माण इन्द्र
महयन्तो अर्केरवर्धयन्नहये हन्त्वा उं। वृष्णे यत् ते वृषणो अर्कमर्चानिन्द्र ग्रावाणो
अदितिः सजोषाः। अनुश्वासो ये पवयोऽरथा इन्द्रेपिता अभ्यवर्तन्त दस्यून्॥५१॥

वृत्रहत्येऽनु गायत्रिणोऽध्वराणां परावतोऽस्यामष्टाचत्वारिंशच्च॥१२॥ [१२]

॥सप्तमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां प्रथमकाण्डे सप्तमः प्रश्नः॥

तैत्तिरीयसंहितायां प्रथमकाण्डे सप्तमप्रश्नप्रारम्भः। हरिः ओम्। पाकयज्ञं वा अन्वाहिताग्नेः पशव उप तिष्ठन्त इडा खलु वै पाकयज्ञः सैषान्तरा प्रयाजानूयाजान् यजमानस्य लोकेऽवहिता तामाहि्यमाणामभि मन्त्रयेत् सुरूपवर्षवर्ण एहीति पशवो वा इडा पशून्वोप ह्वयते यज्ञं वै देवा अदुहन् यज्ञोऽसुरा अदुहत् तेऽसुरा यज्ञदुग्धाः पराऽभवन् यो वै यज्ञस्य दोहं विद्वान्॥१॥

यजतेऽप्यन्यं यजमानं दुहे सा मे सत्याऽऽशीरस्य यज्ञस्य भूयादित्याहुष वै यज्ञस्य दोहस्तेनैवैनं दुहे प्रत्ता वै गौर्दुहे प्रत्तेडा यजमानाय दुह एते वा इडाये स्तना इडोपहृतेति वायुर्वृश्चो यरहि होतेडामुपह्वयेत् तरहि यजमानो होतारमीक्षमाणो वायुं मनसा ध्यायेत्॥२॥

मात्रे वृश्चमुपावसृजति सर्वेण वै यज्ञेन देवाः सुवर्णं लोकमायन् पाकयज्ञेन मनुरश्राम्यत्सेडा मनुमुपावर्तत तान्देवासुरा व्यह्वयन्त प्रतीचीं देवाः पराचीमसुराः सा देवानुपावर्तत पशवो वै तद्देवानवृणत पशवोऽसुरानजहुर्य कामयेतापशुः स्यादिति पराचीं तस्येडामुपह्वयेतापशुरेव भवति यं॥३॥

कामयेत पशुमान्स्यादिति प्रतीचीं तस्येडामुपह्वयेत पशुमानेव भवति ब्रह्मवादिनो वदन्ति स त्वा इडामुपह्वयेत् य इडामुपहूयात्मानमिडांयामुपह्वयेतेति सा नः प्रिया सुप्रतूर्तिर्मघोनीत्याहेडामेवोपहूयाऽऽत्मानमिडांयामुप ह्वयते व्यस्तमिव वा एतद्यज्ञस्य यदिडां सामि प्राश्नन्ति॥४॥

सामि मार्जयन्त एतत् प्रति वा असुराणां यज्ञो व्यच्छिद्यत् ब्रह्मणा देवाः समदधुर्बृहस्पतिस्तनुतामिमं न इत्याह ब्रह्म वै देवानां बृहस्पतिर्ब्रह्मणैव यज्ञ सन्दधाति विच्छिन्नं यज्ञ समिमं दधात्वित्याह सन्तत्यै विश्वे देवा इह मादयन्तामित्याह संतत्यैव यज्ञं देवेभ्योऽनु दिशति यां वै॥५॥

यज्ञे दक्षिणां ददाति तामस्य पशवोऽनु सङ्गामन्ति स एष ईजानोऽपशुर्भावुको यजमानेन खलु वै तत्कार्यमित्याहुयथा देवत्रा दत्तं कुर्वीतात्मन् पशून् रमयेतेति ब्रध्न

पिन्वस्वेत्याह यज्ञो वै ब्रध्नो यज्ञमेव तन्महयत्यथो देवत्रैव दत्तं कुरुत आत्मन् पशून् रमयते ददतो मे मा क्षायीत्याहाक्षितिमेवोपैति कुर्वतो मे मोप दसदित्याह भूमानमेवोपैति॥६॥

विद्वान्याये च प्राश्नन्ति यां वै म एकात्रविंशतिश्च॥१॥ [१]

सः श्रवा ह सौवर्चनसस्तुमिञ्जमौपोदितिमुवाच यत्सत्रिणां होताऽभूः कामिडामुपाह्वा इति तामुपाह्वा इति होवाच या प्राणेन देवान् दाधार व्यानेन मनुष्यान्पानेन पितृनिर्ति छिनत्ति सा न छिनत्ती (३) इति छिनत्तीति होवाच शरीरं वा अस्यै तदुपाह्वा इति होवाच गौर्वै॥७॥

अस्यै शरीरं गां वाव तौ तत्पर्यवदतां या यज्ञे दीयते सा प्राणेन देवान् दाधार यया मनुष्यां जीवन्ति सा व्यानेन मनुष्यान् यां पितृभ्यो घ्नन्ति साऽपानेन पितृन् य एवं वेद पशुमान् भवत्यथ वै तामुपाह्वा इति होवाच या प्रजाः प्रभवन्तीः प्रत्याभवतीत्यत्र वा अस्यै तत्॥८॥

उपाह्वा इति होवाचौषधयो वा अस्या अन्नमौषधयो वै प्रजाः प्रभवन्तीः प्रत्या भवन्ति य एवं वेदान्नादो भवत्यथ वै तामुपाह्वा इति होवाच या प्रजाः पराभवन्तीरनुगृह्णाति प्रत्याभवन्तीर्गृह्णातीति प्रतिष्ठां वा अस्यै तदुपाह्वा इति होवाचेयं वा अस्यै प्रतिष्ठा॥९॥

इयं वै प्रजाः पराभवन्तीरनुगृह्णाति प्रत्याभवन्तीर्गृह्णाति य एवं वेद प्रत्येव तिष्ठत्यथ वै तामुपाह्वा इति होवाच यस्यै निक्रमणे घृतं प्रजाः संजीवन्तीः पिबन्तीति छिनत्ति सा न छिनत्ती (३) इति न छिनत्तीति होवाच प्र तु जनयतीत्येष वा इडामुपाह्वा इति होवाच वृष्टिर्वा इडा वृष्ट्यै वै निक्रमणे घृतं प्रजाः संजीवन्तीः पिबन्ति य एवं वेद प्रैव जायतेऽन्नादो भवति॥१०॥

गौर्वा अस्यै तत् प्रतिष्ठाऽह्वा इति विंशतिश्च॥२॥ [२]

परोक्षं वा अन्ये देवा इज्यन्ते प्रत्यक्षमन्ये यद्यजते य एवं देवाः परोक्षमिज्यन्ते तानेव तद्यजति यदन्वाहार्यमाहरत्येते वै देवाः प्रत्यक्षं यद् ब्राह्मणास्तानेव तेन प्रीणात्यथो दक्षिणैवास्त्येषाऽथो यज्ञस्यैव छिद्रमपि दधाति यद्वै यज्ञस्यं क्रूरं यद्विलिष्टं तदन्वाहार्येण॥११॥

अन्वाहरति तदन्वाहार्यस्यान्वाहार्यत्वं देवदूता वा एते यदृत्विजो यदन्वाहार्यमाहरति देवदूतानेव प्रीणाति प्रजापतिर्देवभ्यो यज्ञान् व्यादिशत् स रिरिचानोऽमन्यत् स

एतमन्वाहार्यमभक्तमपश्यत् तमात्मन्नधत् स वा एष प्राजापत्यो यदन्वाहार्यो यस्यैवं विदुषोऽन्वाहार्य आह्रियते साक्षादेव प्रजापतिमृध्नोत्यपरिमितो निरूप्योऽपरिमितः प्रजापतिः प्रजापतेः॥१२॥

आप्त्यै देवा वै यद्यज्ञेऽकुर्वत् तदसुरा अकुर्वत् ते देवा एतं प्राजापत्यमन्वाहार्यमपश्यन् तमन्वाहरन्त ततो देवा अभवन् परासुरा यस्यैवं विदुषोऽन्वाहार्य आह्रियते भवत्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो भवति यज्ञेन वा इष्टी पक्वेन पूर्तो यस्यैवं विदुषोऽन्वाहार्य आह्रियते स त्वेवेष्टापूर्तो प्रजापतेर्भागोऽसि॥१३॥

इत्याह प्रजापतिमेव भागधेयेन समर्धयत्यूर्जस्वान् पयस्वानित्याहोर्जमेवास्मिन् पयो दधाति प्राणापानौ मे पाहि समानव्यानौ मे पाहीत्याहाऽऽशिषमेवैतामा शास्तेऽक्षितोऽस्यक्षित्यै त्वा मा मे क्षेष्टा अमुत्रामुष्मिँल्लोक इत्याह क्षीयते वा अमुष्मिँल्लोकेऽन्नमितः प्रदानं ह्यमुष्मिँल्लोके प्रजा उपजीवन्ति यदेवमभिमृशत्यक्षितिमेवेन्द्रमयति नास्यामुष्मिँल्लोकेऽन्नं क्षीयते॥१४॥

अन्वाहार्येण प्रजापतेरसि ह्यमुष्मिँल्लोके पञ्चदश च॥३॥ [३]

बर्हिषोऽहं देवयज्यया प्रजावान् भूयासमित्याह बर्हिषा वै प्रजापतिः प्रजा असृजत् तेनैव प्रजाः सृजते नराशंसस्याहं देवयज्यया पशुमान् भूयासमित्याह नराशंसं वै प्रजापतिः पशूनसृजत् तेनैव पशून्सृजतेऽग्नेः स्विष्टकृतोऽहं देवयज्ययाऽऽयुष्मान् यज्ञेन प्रतिष्ठां गमेयमित्याहाऽऽयुरेवात्मन् धत्ते प्रति यज्ञेन तिष्ठति दर्शपूर्णमासयोः॥१५॥

वै देवा उज्जितिमनूदंजयन् दर्शपूर्णमासाभ्यामसुरानपानुदन्ताग्नेरहमुज्जितिमनूज्जेषमित्याह दर्शपूर्णमासयोरैव देवतानां यजमान उज्जितिमनूज्जयति दर्शपूर्णमासाभ्यां भ्रातृव्यानप नुदते वाजवतीभ्यां व्यूहत्यन्नं वै वाजोऽन्नमेवावरुन्धे द्वाभ्यां प्रतिष्ठित्यै यो वै यज्ञस्य द्वौ दोहौ विद्वान् यजत उभयतः॥१६॥

एव यज्ञं दुहे पुरस्ताच्चोपरिष्ठाच्चैष वा अन्यो यज्ञस्य दोह इडांयामन्यो यर्हि होता यजमानस्य नाम गृह्णीयात् तर्हि ब्रूयादेमा अंगमन्नाशिषो दोहंकामा इति सऽस्तुता एव देवतां दुहेऽथो उभयत एव यज्ञं दुहे पुरस्ताच्चोपरिष्ठाच्च रोहितेन त्वाऽग्निर्देवतां गमयत्वित्याहेते वै देवाश्वाः॥१७॥

यजमानः प्रस्तरो यदेतैः प्रस्तरं प्रहरति देवाश्चैरेव यजमानः सुवर्गं लोकं गमयति वि तै मुञ्चामि रशना वि रश्मीनित्याहैष वा अग्नेर्विमोक्तस्तेनैवेनं वि मुञ्चति विष्णोः शंयोरहं दैवयज्यया यज्ञेन प्रतिष्ठां गमेयमित्याह यज्ञो वै विष्णुर्यज्ञ एवान्ततः प्रति तिष्ठति सोमस्याहं दैवयज्यया सुरेताः॥१८॥

रेतो धिषीयेत्याह सोमो वै रेतोधास्तेनैव रेतं आत्मन् धत्ते त्वष्ट्रहं दैवयज्यया पशूनाः रूपं पुषेयमित्याह त्वष्टा वै पशूनां मिथुनानाः रूपकृतेनैव पशूनाः रूपमात्मन् धत्ते देवानां पत्नीरग्निर्गृहपतिर्यज्ञस्य मिथुनं तयोरहं दैवयज्यया मिथुनेन प्र भूयासमित्याहेतस्माद्वै मिथुनात्प्रजापतिर्मिथुनेन॥१९॥

प्राजायत तस्मादेव यजमानो मिथुनेन प्र जायते वेदोऽसि वित्तिरसि विदेयेत्याह वेदेन वै देवा असुराणां वित्तं वेद्यमविन्दन्त तद्वेदस्य वेदत्वं यद्यद् भ्रातृव्यस्याभिध्यायेत् तस्य नाम गृह्णीयात् तदेवास्य सर्वं वृद्धे घृतवन्तं कुलायिनः रायस्पोषः सहस्रिणं वेदो ददातु वाजिनमित्याह प्र सहस्रं पशूनांप्रोत्याऽस्य प्रजायां वाजी जायते य एवं वेद॥२०॥

दृशपूर्णमास्योरुभयतो देवाश्वाः सुरेताः प्रजापतिर्मिथुनेनऽऽप्तोत्यष्टौ च॥४॥ [४]

ध्रुवां वै रिच्यमानां यज्ञोऽनु रिच्यते यज्ञं यजमानो यजमानं प्रजा ध्रुवामाप्यायमानां यज्ञोऽन्वा प्यायते यज्ञं यजमानो यजमानं प्रजा आ प्यायतां ध्रुवा घृतेनेत्याह ध्रुवामेवाऽऽप्याययति तामाप्यायमानां यज्ञोऽन्वा प्यायते यज्ञं यजमानो यजमानं प्रजाः प्रजापतेर्विभान्नमं लोकस्तस्मिंस्त्वा दधामि सह यजमानेनेति॥२१॥

आहायं वै प्रजापतेर्विभान्नमं लोकस्तस्मिन्नेवैनं दधाति सह यजमानेन रिच्यत इव वा एतद्यद्यजते यद्यजमानभागं प्राश्नात्यात्मानमेव प्रीणात्येतावान् वै यज्ञो यावान् यजमानभागो यज्ञो यजमानो यद्यजमानभागं प्राश्नार्तिं यज्ञ एव यज्ञं प्रतिष्ठापयत्येतद्वै सूयवंसः सोदकं यद्वरुहिश्चाऽऽपश्चेतत्॥२२॥

यजमानस्याऽऽयतनं यद्वेदिर्यत् पूर्णपात्रमन्तर्वेदि निनयति स्व एवाऽऽयतने सूयवंसः सोदकं कुरुते सदांसि सन्मै भूया इत्याहाऽऽपो वै यज्ञ आपोऽमृतं यज्ञमेवामृतमात्मन्धत्ते सर्वाणि वै भूतानि व्रतमुपयन्तमनूपं यन्ति प्राच्यां दिशि देवा ऋत्विजो मार्जयन्तामित्याहैष

वै दर्शपूर्णमासयोरवभृथः॥२३॥

यान्येवैनं भूतानि व्रतमुपयन्तमनूपयन्ति तैरेव सहावभृथमवैति विष्णुमुखा वै देवाश्छन्दोभिरिमाल्लोकाननपज्य्यमभ्यजयन् यद्विष्णुक्रमान् क्रमते विष्णुरेव भूत्वा यजमानश्छन्दोभिरिमाल्लोकाननपज्य्यमभि जयति विष्णोः क्रमोऽस्यभिमातिहेत्याह गायत्री वै पृथिवी त्रैष्टुभमन्तरिक्षं जागती द्यौरानुष्टुभीर्दिशश्छन्दोभिरेवेमाल्लोकान् यथापूर्वमभि जयति॥२४॥

इत्येतदवभृथो दिशः सप्त च॥५॥ [५]

अगन्तु सुवः सुवर्गगन्मेत्याह सुवर्गमेव लोकमेति संदशस्ते मा छित्सि यत्ते तपस्तस्मै ते मा वृक्षीत्याह यथायजुरेवैतत् सुभूरसि श्रेष्ठो रश्मीनामायुर्धा अस्यायुर्मै धेहीत्याहाऽऽशिषमेवैतामा शास्ते प्र वा एषोऽस्माल्लोकाच्चवते यः॥२५॥

विष्णुक्रमान् क्रमते सुवर्गाय हि लोकाय विष्णुक्रमाः क्रम्यन्तं ब्रह्मवादिनो वदन्ति स त्वे विष्णुक्रमान् क्रमेत् य इमाल्लोकान् भ्रातृव्यस्य संविद्य पुनरिमं लोकं प्रत्यवरोहेदित्येष वा अस्य लोकस्य प्रत्यवरोहो यदाहेदमहममुं भ्रातृव्यमाभ्यो दिग्भ्योऽस्यै दिव इतीमानेव लोकान्भ्रातृव्यस्य संविद्य पुनरिमं लोकं प्रत्यवरोहति सं॥२६॥

ज्योतिषाऽभूवमित्याहस्मिन्नेव लोके प्रति तिष्ठत्यैन्द्रीमावृतमन्वावर्त इत्याहासौ वा आदित्य इन्द्रस्तस्यैवाऽऽवृतमनु पर्यावर्तते दक्षिणा पर्यावर्तते स्वमेव वीर्यमनु पर्यावर्तते तस्माद्विष्णोर्ध आत्मनो वीर्यावत्तरोऽथो आदित्यस्यैवाऽऽवृतमनु पर्यावर्तते समहं प्रजया सं मया प्रजेत्याहाऽऽशिषम्॥२७॥

एवैतामा शास्ते समिद्धो अग्ने मे दीदिहि समेद्धा तं अग्ने दीद्यासमित्याह यथायजुरेवैतद्वसुमान् युजो वसीयान् भूयासमित्याहाऽऽशिषमेवैतामा शास्ते बहु वै गार्हपत्यस्यान्ते मिश्रमिव चर्यत आग्निपावमानीभ्यां गार्हपत्यमुप तिष्ठते पुनात्येवाग्निं पुनीत आत्मानं द्वाभ्यां प्रतिष्ठित्या अग्ने गृहपत इत्याह॥२८॥

यथायजुरेवैतच्छतं हिमा इत्याह शतं त्वा हेमन्तानिन्धिषीयेति वावैतदाह पुत्रस्य नाम गृह्णात्यन्नादमेवैनं करोति तामाशिषमा शासे तन्तवे ज्योतिष्मतीमिति ब्रूयाद्यस्य पुत्रोऽजातः स्यात् तैजस्व्येवास्य ब्रह्मवर्चसी पुत्रो जायते तामाशिषमा शासेऽमुष्मै

ज्योतिष्मतीमिति ब्रूयाद्यस्य पुत्रः॥२९॥

जातः स्यात् तेजं एवास्मिन् ब्रह्मवर्चसं दधाति यो वै यज्ञं प्रयुज्य न विमुञ्चत्यप्रतिष्ठानो वै स भवति कस्त्वा युनक्ति स त्वा वि मुञ्चत्वित्याह प्रजापतिर्वै कः प्रजापतिनैवेन युनक्ति प्रजापतिना वि मुञ्चति प्रतिष्ठित्या ईश्वरं वै व्रतमविसृष्टं प्रदहोऽग्रे व्रतपते व्रतमचारिषमित्याह व्रतमेव॥३०॥

वि सृजते शान्त्या अप्रदाहाय पराङ्मुखा वाव यज्ञ एति न नि वर्तते पुनर्यो वै यज्ञस्य पुनरालम्भं विद्वान् यजते तमभि नि वर्तते यज्ञो बभूव स आ बभूवेत्याहैष वै यज्ञस्य पुनरालम्भस्तेनैवेन पुनरालभतेऽनवरुद्धा वा एतस्य विराड् आहिताग्निः सन्नसभः पशवः खलु वै ब्राह्मणस्य सभेष्वा प्राङ्मुक्तस्य ब्रूयाद्भोमा अग्रेऽविमा अश्वी यज्ञ इत्यव सभा रुन्धे प्र सहस्रं पशूनाम्रोत्यास्यं प्रजायां वाजी जायते॥३१॥

यः स माशिषं गृहपत इत्याह यस्य पुत्रो व्रतमेव खलु वै चतुर्विंशतिश्च॥६॥—[६]

देवं सवितुः प्रसुव यज्ञं प्रसुव यज्ञपतिं भगाय दिव्यो गन्धर्वः। केतुपूः केतु नः पुनातु वाचस्पतिर्वाचमद्य स्वदाति नः॥ इन्द्रस्य वज्रोऽसि वार्त्रघ्नस्त्वयाऽयं वृत्रं वेध्यात्॥ वाजस्य नु प्रसुवे मातरं महीमदिति नाम वचसा करामहे। यस्यामिदं विश्वं भुवनमाविवेश तस्यां नो देवः संविता धर्म साविषत्॥ अप्सु॥३२॥

अन्तरमृतम्प्सु भेषजम्पामुत प्रशस्तिष्वश्वा भवथ वाजिनः॥ वायुर्वा त्वा मनुर्वा त्वा गन्धर्वाः सप्तविंशतिः। ते अग्रे अश्वमायुञ्जन्ते अस्मिञ्चवमादधुः॥ अपा नपादाशुहेमन् य ऊर्मिः ककुद्धान् प्रतूर्तिर्वाजसातमस्तेनायं वाज सेत्॥ विष्णोः क्रमोऽसि विष्णोः क्रान्तमसि विष्णोर्विक्रान्तमस्यङ्गौ न्यङ्गावभितो रथं यौ ध्वान्तं वाताग्रमनु संचरन्तौ दूरेहेतिरिन्द्रियावाप्ततत्री ते नोऽग्रयः पप्रयः पारयन्तु॥३३॥

अप्सु न्यङ्गौ पञ्चदश च॥७॥—[७]

देवस्याह संवितुः प्रसुवे बृहस्पतिना वाजजिता वाजं जेपं देवस्याह संवितुः प्रसुवे बृहस्पतिना वाजजिता वर्षिष्ठं नाकं रुहेयमिन्द्राय वाचं वदतेन्द्रं वाजं जापयतेन्द्रो वाजमजयित्वा अश्वाजनि वाजिनि वाजेषु वाजिनीवत्यश्वान्तसुमत्सु वाजय॥ अवांसि

सत्तिरसि वाज्यंसि वाजिनो वाजं धावत मरुतां प्रसवे जयत वि योजना मिमीध्वमध्वनः
स्कन्नीत॥३४॥

काष्ठां गच्छत वाजैवाजेऽवत वाजिनो नो धनेषु विप्रा अमृता ऋतज्ञाः॥ अस्य
मध्वः पिबत मादयध्वं तृप्ता यात पृथिभिर्देवयानैः॥ ते नो अर्वन्तो हवनश्रुतो हवं विश्वे
शृण्वन्तु वाजिनः॥ मितद्रवः सहस्रसा मेधसांता सनिष्यवः॥ मूहो ये रत्नं समित्थेषु
जग्निरे शं नो भवन्तु वाजिनो हवेषु॥ देवतांता मितद्रवः स्वर्काः॥ जम्भयन्तोऽहिं वृकं
रक्षांसि सनैम्यस्मद्युयवन्॥३५॥

अमीवाः॥ एष स्य वाजी क्षिपुणिं तुरण्यति ग्रीवायां बद्धो अपिकक्ष आसनि॥ ऋतुं
दधिका अनु संतवीत्वत् पथामङ्गास्यन्वापनीफणत्॥ उत स्मास्य द्रवंतस्तुरण्यतः पूर्णं
न वेरनु वाति प्रगर्धिनः॥ श्येनस्येव ध्रजतो अङ्गसं परि दधिक्राव्णः सहोर्जा तरित्रतः॥
आ मा वाजस्य प्रसवो जंगम्यादा द्यावापृथिवी विश्वशम्भू॥ आ मा गन्तां पितरां॥३६॥

मातरा चाऽऽमा सोमो अमृतत्वाय गम्यात्॥ वाजिनो वाजजितो वाजं सरिष्यन्तो
वाजं जेष्यन्तो बृहस्पतैर्भागमव जिघ्रत वाजिनो वाजजितो वाजं ससृवांसो वाजं
जिगिवांसो बृहस्पतैर्भागे नि मृद्वमियं वः सा सत्या संधाऽभूद्यामिन्द्रेण समध्वमजीजिपत
वनस्पतय इन्द्रं वाजं विमुच्यध्वम्॥३७॥

स्कन्नीत युयवन्पितरा द्विचत्वारिंशच्च॥८॥

क्षत्रस्योल्बमसि क्षत्रस्य योनिरसि जाय एहि सुवो रोहांव रोहांव हि सुवर्हं नावुभयोः
सुवो रोक्ष्यामि वाजंश्च प्रसवश्चापिजश्च ऋतुश्च सुवश्च मूर्धा च व्यश्जियश्चाऽऽन्त्यायनश्चान्त्यश्च
भौवनश्च भुवनश्चाधिपतिश्च॥ आयुर्यज्ञेन कल्पतां प्राणो यज्ञेन कल्पतामपानः॥३८॥

यज्ञेन कल्पतां व्यानो यज्ञेन कल्पतां चक्षुर्यज्ञेन कल्पतां श्रोत्रं यज्ञेन कल्पतां
मनो यज्ञेन कल्पतां वाग्यज्ञेन कल्पतामात्मा यज्ञेन कल्पतां यज्ञो यज्ञेन कल्पतां
सुवर्देवा अंगन्मामृता अभूम प्रजापतेः प्रजा अभूम समहं प्रजया सं मया प्रजा
समहं रायस्पोषेण सं मया रायस्पोषोऽन्नाय त्वाऽन्नाद्याय त्वा वाजाय त्वा वाजजित्यायै
त्वाऽमृतमसि पुष्टिरसि प्रजननमसि॥३९॥

अपानो वाजाय नवं च॥९॥

वाजस्येमं प्रसवः सुषुवे अग्रे सोमः राजानमोषधीष्वप्सु। ता अस्मभ्यं मधुमतीर्भवन्तु
वयं राष्ट्रे जाग्रियाम पुरोहिताः॥ वाजस्येदं प्रसव आ बभूवेमा च विश्वा भुवनानि
सर्वतः। स विराजं पर्येति प्रजानन् प्रजां पुष्टिं वर्धयमानो अस्मे॥ वाजस्येमां प्रसवः
शिश्रिये दिवमिमा च विश्वा भुवनानि सम्राट्। अदित्सन्तं दापयतु प्रजानन् रयिं॥४०॥

च नः सर्ववीरां नि यच्छतु॥ अग्रे अच्छां वदेह नः प्रति नः सुमनां भव। प्र
णो यच्छ भुवस्पते धनदा असि नस्त्वम्॥ प्र णो यच्छत्वयमा प्र भगः प्र बृहस्पतिः।
प्र देवाः प्रोत सूनृता प्र वाग्देवी ददातु नः॥ अर्यमणं बृहस्पतिमिन्द्रं दानाय चोदय।
वाचं विष्णुं सरस्वतीं सवितारम्॥४१॥

च वाजिनम्॥ सोमः राजानं वरुणमग्निमन्वारभामहे। अदित्यान् विष्णुं सूर्यं ब्रह्माणं
च बृहस्पतिम्॥ देवस्य त्वा सवितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यां सरस्वत्यै वाचो
यन्तुर्यन्त्रेणाग्नेस्त्वा साम्राज्येनाभिषिञ्चामीन्द्रस्य बृहस्पतेस्त्वा साम्राज्येनाभिषिञ्चामि॥४२॥

रयिं सवितारं षट्त्रिंशच्च॥१०॥ [१०]

अग्निरेकाक्षरेण वाचमुदजयदश्विनौ द्व्यक्षरेण प्राणापानावुदजयतां विष्णुर्यक्षरेण
त्रील्लोकानुदजयत् सोमश्चतुरक्षरेण चतुष्पदः पशूनुदजयत् पूषा पञ्चाक्षरेण पङ्क्तिमुदजयद्धाता
षडक्षरेण षडृतूनुदजयन्मरुतः सप्ताक्षरेण सप्तपदां शक्ररीमुदजयन् बृहस्पतिरष्टाक्षरेण
गायत्रीमुदजयन्मित्रो नवाक्षरेण त्रिवृतः स्तोममुदजयत्॥४३॥

वरुणो दशाक्षरेण विराजमुदजयदिन्द्र एकादशाक्षरेण त्रिष्टुभमुदजयद् विश्वे
देवा द्वादशाक्षरेण जगतीमुदजयन् वसवस्त्रयोदशाक्षरेण त्रयोदशः स्तोममुदजयन्
रुद्राश्चतुर्दशाक्षरेण चतुर्दशः स्तोममुदजयन्नादित्याः पञ्चदशाक्षरेण पञ्चदशः
स्तोममुदजयन्नादितिषोडशाक्षरेण षोडशः स्तोममुदजयत् प्रजापतिः सप्तदशाक्षरेण
सप्तदशः स्तोममुदजयत्॥४४॥

अजयत् षट्त्वारिंशच्च॥११॥ [११]

उपयामगृहीतोऽसि नृषदं त्वा द्रुषदं भुवनसदमिन्द्राय जुष्टं गृह्णाम्येष ते योनिरिन्द्राय
त्वोपयामगृहीतोऽस्यप्सुषदं त्वा घृतसदं व्योमसदमिन्द्राय जुष्टं गृह्णाम्येष ते योनिरिन्द्राय
त्वोपयामगृहीतोऽसि पृथिविषदं त्वाऽन्तरिक्षसदं नाकसदमिन्द्राय जुष्टं गृह्णाम्येष ते

योनिरिन्द्राय त्वा॥ ये ग्रहाः पञ्चजनीना येषां तिस्रः परमजाः। देव्यः कोशः॥४५॥

समुजितः। तेषां विशिप्रियाणामिषमूर्जं रसमग्रभीमेष ते योनिरिन्द्राय त्वा॥ अपा रसमुद्वयसं सूर्यरश्मिं समाभृतम्। अपा रसस्य यो रसस्तं वो गृह्णाम्युत्तमेष ते योनिरिन्द्राय त्वा॥ अया विष्ठा जनयन्कर्वराणि स हि घृणिरुर्वराय गातुः। स प्रत्युदैद्धरुणो मध्वो अग्रं स्वायां यत्तनुवां तनूमैरयत। उपयामगृहीतोऽसि प्रजापतये त्वा जुष्टं गृह्णाम्येष ते योनिः प्रजापतये त्वा॥४६॥

कोशस्तनुवां त्रयोदश च॥१२॥ [१२]

अन्वह मासा अन्विद्वनान्यन्वोषधीरनु पर्वतासः। अन्विन्द्र रोदसी वावशाने अन्वापो अजिहत जायमानम्॥ अनु ते दायि मह इन्द्रियाय सत्रा ते विश्वमनु वृत्रहत्यै। अनु क्षत्रमनु सहो यजत्रेन्द्र देवेभिरनु ते नृपह्यै॥ इन्द्राणिमासु नारिषु सुपत्नीमहमश्रवम्। न ह्यस्या अपरं च न जरसा॥४७॥

मरते पतिः॥ नाहमिन्द्राणि रारण सख्युर्वृषाकपेर ऋते। यस्येदमप्यं हविः प्रियं देवेषु गच्छति॥ यो जात एव प्रथमो मनस्वान् देवो देवान् क्रतुना पर्यभूषत्। यस्य शुष्माद्रोदसी अभ्यंसेतां नृण्यस्यं मूहा स जनासु इन्द्रः॥ आ ते मह इन्द्रोत्युग्र समन्यवो यत् समरन्त सेनाः। पताति दिद्युन्नयस्य बाहुवोर्मा तै॥४८॥

मनो विष्वद्वियुग्विचारीत्॥ मा नो मर्धीरा भरा दद्धि तन्नः प्र दाशुषे दातवे भूरि यत् तै। नव्यं देष्णे शस्ते अस्मिन् त उक्थे प्र ब्रवाम वयमिन्द्र स्तुवन्तः॥ आ तू भर मार्किरेतत् परिष्ठाद्विद्या हि त्वा वसुपतिं वसूनाम्। इन्द्र यत् ते माहिंन दत्रमस्त्यस्मभ्यं तद्धर्यश्व॥४९॥

प्र यन्धि॥ प्रदातारं हवामह इन्द्रमा हविषां वयम्। उभा हि हस्ता वसुना पृणस्वाऽऽप्र यच्छु दक्षिणादोत सव्यात्॥ प्रदाता वज्री वृषभस्तुराषादुष्मी राजा वृत्रहा सोमपावा। अस्मिन् यज्ञे बर्हिष्या निषद्याथां भव यजमानाय शं योः॥ इन्द्रः सुत्रामा स्ववा अवोभिः समुडीको भवतु विश्ववेदाः। बाधतां द्वेषो अभयं कृणोतु सुवीर्यस्य॥५०॥

पतयः स्याम॥ तस्य वयं समृतौ यज्ञियस्यापि भूद्रे सौमनसे स्याम। स सुत्रामा स्ववा इन्द्रो अस्मे आराचिद्वेषः सनुतर्युयोतु॥ रेवतीर्नः सधमाद् इन्द्रं सन्तु तुविवाजाः।

क्षुमन्तो याभिर्मदेम॥ प्रो ष्वस्मै पुरोरथमिन्द्राय शूषमर्चत। अभीके चिदु लोककृत् सङ्गे
समत्सु वृत्रहा। अस्माकं बोधि चोदिता नभन्तामन्यकेषाम्। ज्याका अधि धन्वसु॥५१॥

जरसा मा तै हर्यश्च सुवीर्यस्याध्येकं च॥13॥ [१३]

॥अष्टमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां प्रथमकाण्डे अष्टमः प्रश्नः॥

अनुमत्यै पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपति धेनुर्दक्षिणा ये प्रत्यञ्चः शम्याया अवशीयन्ते
तन्नैरुक्तमेककपालं कृष्णं वासः कृष्णतूपं दक्षिणा वीहि स्वाहाऽऽहुतिं जुषाण एष तै
निर्ऋते भागो भूतै हविष्मत्यसि मुञ्चेममहंसः स्वाहा नमो य इदं चकाराऽऽदित्यं चरुं
निर्वपति वरो दक्षिणाऽऽग्रावैष्ण्वमेकादशकपालं वामनो वही दक्षिणाऽग्रीषोमीयम्॥१॥

एकादशकपालं५ हिरण्यं दक्षिणैन्द्रमेकादशकपालमृषभो वही दक्षिणाऽ-
ग्नेयमष्टाकपालमैन्द्रं दध्यृषभो वही दक्षिणैन्द्राग्रं द्वादशकपालं वैश्वदेवं चरुं प्रथमजो
वत्सो दक्षिणा सौम्यः५ श्यामाकं चरुं वासो दक्षिणा सरस्वत्यै चरुं५ सरस्वते चरुं
मिथुनौ गावौ दक्षिणा॥२॥

अग्रीषोमीयं चतुस्त्रिंशच्च॥१॥ [१]

आग्नेयमष्टाकपालं निर्वपति सौम्यं चरुं५ सावित्रं द्वादशकपालं५ सारस्वतं चरुं
पौष्णं चरुं मारुतं५ सप्तकपालं वैश्वदेवीमामिक्षां द्यावापृथिव्यमेककपालम्॥३॥

आग्नेयमष्टादश॥२॥ [२]

ऐन्द्राग्रमेकादशकपालं मारुतीमामिक्षां वारुणीमामिक्षां कायमेककपालं प्रघास्यान्
हवामहे मरुतो यज्ञवाहसः करम्भेण सजोषसः॥ मो षू णं इन्द्र पृथ्सु देवास्तु स्म
ते शुष्मिन्नव्या। मही ह्यस्य मीढुषो यव्या। हविष्मतो मरुतो वन्दते गीः॥ यद् ग्रामे
यदरण्ये यत् सभायां यद्विन्द्रिये। यच्छूद्रे यदर्य एनश्चकृमा वयम्। यदेकस्याधि धर्मणि
तस्यावयजनमसि स्वाहा॥ अक्रन् कर्म कर्मकृतः सह वाचा मयोभुवा॥ देवेभ्यः कर्म

कृत्वाऽस्तुं प्रेतं सुदानवः॥४॥

वयं यद् विंशतिश्च॥३॥ [३]

अग्नयेऽनीकवते पुरोडाशमृष्टाकपालं निर्वपति साकः सूर्येणोद्यता मरुद्भ्यः सान्तपुनेभ्यो मध्यन्दिने चरुं मरुद्भ्यो गृहमेधिभ्यः सर्वासां दुग्धे सायं चरुं पूर्णां दर्वि परां पतु सुपूर्णा पुनरापता वस्त्रेव वि क्रीणावहा इष्टमूर्जः शतक्रतो॥ देहि मे ददामि ते नि मे धेहि नि ते दधे निहारमिन्नि मे हरा निहारम्॥५॥

नि हरामि ते॥ मरुद्भ्यः क्रीडिभ्यः पुरोडाशः सप्तकपालं निर्वपति साकः सूर्येणोद्यताग्रेयमृष्टाकपालं निर्वपति सौम्यं चरुः सावित्रं द्वादशकपालः सारस्वतं चरुं पौष्णं चरुमैन्द्राग्नमेकादशकपालमैन्द्रं चरुं वैश्वकर्म्मणमेककपालम्॥६॥

हरा निहार त्रिंशच्च॥४॥ [४]

सोमाय पितृमते पुरोडाशः षट्कपालं निर्वपति पितृभ्यो बर्हिषद्भ्यो धानाः पितृभ्योऽग्निष्वात्तेभ्योऽभिवान्याये दुग्धे मन्थमेतत् तै तत् ये च त्वामन्वेतत् तै पितामहं प्रपितामहं ये च त्वामन्वत्रं पितरो यथाभागं मन्दध्वः सुसंष्टशं त्वा वयं मघवन् मन्दिषीमहि॥ प्र नूनं पूर्णवन्धुरः स्तुतो यांसि वशाः अनु॥ योजा न्विन्द्र ते हरी॥७॥

अक्षत्रमीमदन्तु ह्यव प्रिया अंधूषत॥ अस्तौषत् स्वभानवो विप्रा नविष्ठया मती॥ योजा न्विन्द्र ते हरी॥ अक्षन् पितरोऽमीमदन्त पितरोऽतीतृपन्त पितरोऽमीमृजन्त पितरः॥ परेत पितरः सोम्या गम्भीरैः पृथिभिः पूर्यैः॥ अथा पितृन्सुविदत्रा अपीत यमेन ये संधमादं मदन्ति॥ मनो न्वा हुवामहे नाराशः सेन स्तोमेन पितृणां च मन्मभिः॥ आ॥८॥

न एतु मनः पुनः क्रत्वे दक्षाय जीवसे॥ ज्योक् च सूर्यं दृशे॥ पुनर्नः पितरो मनो ददातु दैव्यो जनः॥ जीवं व्रातः सचेमहि॥ यदन्तरिक्षं पृथिवीमुत द्यां यन्मातरं पितरं वा जिहिस्मि॥ अग्निर्मा तस्मादेनसो गार्हपत्यः प्र मुञ्चतु दुरिता यानि चकृम करोतु मामनेनसम्॥९॥

हरी मन्मभिरा चतुश्चत्वारिंशच्च॥५॥ [५]

प्रतिपूरुषमेककपालात्रिर्वपत्येकमतिरिक्तं यावन्तो गृह्याः स्मस्तेभ्यः कमकरं पशूनाः

शर्मासि शर्म यजमानस्य शर्म मे यच्छैक एव रुद्रो न द्वितीयाय तस्थ आखुस्तं
रुद्र पशुस्तं जुषस्वैष ते रुद्र भागः सह स्वस्त्राऽम्बिकया तं जुषस्व भेषजं गवेऽश्वाय
पुरुषाय भेषजमथो अस्मभ्यं भेषजं सुभेषजम्॥१०॥

यथाऽसति॥ सुगं मेषाय मेष्ट्या अवाम्ब रुद्रमदिमह्यवं देवं त्र्यम्बकम्॥ यथा नः
श्रेयंसः कर्द्यथा नो वस्यंसः कर्द्यथा नः पशुमतः कर्द्यथा नो व्यवसाययात्॥ त्र्यम्बकं
यजामहे सुगन्धिं पुष्टिवर्धनम्॥ उर्वारुकमिव बन्धनान्मृत्योर्मुक्षीय माऽमृतात्॥ एष ते रुद्र
भागस्तं जुषस्व तेनावसेनं परो मूर्जवतोऽतीह्यवततधन्वा पिनाकहस्तः कृत्तिवासाः॥११॥

सुभेषजमिहि त्रीणि च॥६॥ [६]

ऐन्द्राग्रं द्वादशकपालं वैश्वदेवं चरुमिन्द्राय शुनासीराय पुरोडाशं द्वादशकपालं वायव्यं
पर्यः सौर्यमेककपालं द्वादशगवः सीरं दक्षिणाऽऽग्नेयमष्टाकपालं निर्वपति रौद्रं गावीधुकं
चरुमैन्द्रं दधिं वारुणं यवमयं चरुं वहिनीं धेनुर्दक्षिणा ये देवाः पुरःसदोऽग्निनेत्रा दक्षिणसदो
यमनेत्राः पश्चात्सदः सवितुनेत्रा उत्तरसदो वरुणनेत्रा उपरिषदो बृहस्पतिनेत्रा रक्षोहणस्ते
नः पान्तु ते नोऽवन्तु तेभ्यः॥१२॥

नमस्तेभ्यः स्वाहा समूढः रक्षः सन्दग्धः रक्ष इदमहः रक्षोऽभि सं दहाम्यग्नये
रक्षोग्ने स्वाहा यमार्यं सवित्रे वरुणाय बृहस्पतये दुवस्वते रक्षोग्ने स्वाहा प्रष्टिवाही रथो
दक्षिणा देवस्य त्वा सवितुः प्रसवैऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यां रक्षसो वधं जुहोमि
हतः रक्षोऽवधिष्म रक्षो यद्वस्ते तद्वक्षिणा॥१३॥

तेभ्यः पञ्चचत्वारिंशच्च॥७॥ [७]

धात्रे पुरोडाशं द्वादशकपालं निर्वपत्यनुमत्यै चरुं राकायै चरुं
सिनीवात्यै चरुं कुह्वै चरुं मिथुनौ गावौ दक्षिणाऽऽग्रावैष्णवमेकादशकपालं
निर्वपत्यैन्द्रावैष्णवमेकादशकपालं वैष्णवं त्रिकपालं वामनो वही दक्षिणा -
ऽग्नीषोमीयमेकादशकपालं निर्वपतीन्द्रासोमीयमेकादशकपालं सौम्यं चरुं बभ्रुर्दक्षिणा
सोमापौष्णं चरुं निर्वपत्यैन्द्रापौष्णं चरुं पौष्णं चरुं श्यामो दक्षिणा वैश्वानरं
द्वादशकपालं निर्वपति हिरण्यं दक्षिणा वारुणं यवमयं चरुमश्वो दक्षिणा॥१४॥

निरष्टौ च॥८॥ [८]

बारहस्पत्यं चरुं निर्वपति ब्रह्मणो गृहे शितिपृष्ठो दक्षिणेन्द्रमेकादशकपालः राजन्यस्य गृहे ऋषभो दक्षिणा ऽऽदित्यं चरुं महिष्यै गृहे धेनुर्दक्षिणा नेरऋतं चरुं परिवृत्तयै गृहे कृष्णानां ग्रीहीणां नखनिर्मित्रं कृष्णा कूटा दक्षिणा ऽऽग्नेयमृष्टाकपालः सेनान्यो गृहे हिरण्यं दक्षिणा वारुणं दशकपालः सूतस्य गृहे महानिरष्टो दक्षिणा मारुतः सूतकपालं ग्रामन्यो गृहे पृश्निर्दक्षिणा सावित्रं द्वादशकपालः॥१५॥

क्षतुर्गृह उपध्वस्तो दक्षिणा ऽऽश्विनं द्विकपालः संग्रहीतुर्गृहे संवात्यौ दक्षिणा पौष्णं चरुं भागदुघस्य गृहे श्यामो दक्षिणा रौद्रं गावीधुकं चरुमेक्षावापस्य गृहे शबल उद्वारो दक्षिणेन्द्राय सुत्राम्णो पुरोडाशमेकादशकपालं प्रति निर्वपतीन्द्रायाः होमुचेऽयं नो राजा वृत्रहा राजा भूत्वा वृत्रं वध्यान्मेत्राबारहस्पत्यं भवति श्वेतायै श्वेतवत्सायै दुग्धे स्वयम्मूर्ते स्वयम्मथित आज्य आश्वत्ये॥१६॥

पात्रे चतुःस्रत्तौ स्वयमवपन्नायै शाखायै कर्णाः श्वाकर्णाः च तण्डुलान् वि चिनुयाद्ये कर्णाः स पर्यसि बारहस्पत्यो येऽकर्णाः स आज्यै मैत्रः स्वयं कृता वेदिर्भवति स्वयन्दिनं बरहिः स्वयं कृत इध्मः सैव श्वेता श्वेतवत्सा दक्षिणा॥१७॥

सावित्रं द्वादशकपालमाश्वत्ये त्रयस्त्रिंशच्च॥१८॥ [९]

अग्नये गृहपतये पुरोडाशमृष्टाकपालं निर्वपति कृष्णानां ग्रीहीणां सोमाय वनस्पतये श्यामाकं चरुं संवित्रे सत्यप्रसवाय पुरोडाशं द्वादशकपालमाशूनां ग्रीहीणां रुद्राय पशुपतये गावीधुकं चरुं बृहस्पतये वाचस्पतये नैवारं चरुमिन्द्राय ज्येष्ठाय पुरोडाशमेकादशकपालं महाग्रीहीणां मित्राय सत्याया ऽऽम्बानां चरुं वरुणाय धर्मपतये यवमयं चरुं संविता त्वां प्रसवानां सुवतामग्निर्गृहपतीनां सोमो वनस्पतीनां रुद्रः पशूनां॥१८॥

बृहस्पतिर्वाचामिन्द्रो ज्येष्ठानां मित्रः सत्यानां वरुणो धर्मपतीनां ये देवा देवसुवः स्थ त इममामुष्यायुणमनमित्राय सुवध्वं महते क्षत्राय महत आधिपत्याय महते जानराज्यायैष वो भरता राजा सोमोऽस्माकं ब्राह्मणानां राजा प्रति त्यन्नामं राज्यमधायि स्वां तनुवं वरुणो अशिश्नेच्छुचौर्मित्रस्य त्रत्या अभूमामन्महि महत ऋतस्य नाम सर्वं व्राता

वरुणस्याभूवन्वि मित्र एवैररातिमतारीदसूपुदन्त यज्ञियां ऋतेन व्यु त्रितो जंरिमाणं न
आनङ् विष्णोः क्रमोऽसि विष्णोः क्रान्तमसि विष्णोर्विक्रान्तमसि॥१९॥

पशूनां व्राताः पञ्चविंशतिश्च॥10॥ [१०]

अर्थेतः स्थाऽपां पतिरसि वृषांस्यूर्मिर्वृषसेनोऽसि ब्रजक्षितः स्थ मरुतामोजः स्थ
सूर्यवर्चसः स्थ सूर्यत्वचसः स्थ मान्दाः स्थ वाशाः स्थ शक्करीः स्थ विश्वभृतः स्थ
जनभृतः स्थाऽग्नेस्तेजस्याः स्थाऽपामोषधीनां रसः स्थाऽपो देवीर्मधुमतीरगृह्णन्नूर्जस्वती
राजसूयाय चितानाः। यामिर्मित्रावरुणावभ्यषिञ्चन् यामिरिन्द्रमनयन्नत्यरांतीः॥ राष्ट्रदाः स्थ
राष्ट्रं दत्तं स्वाहा राष्ट्रदाः स्थ राष्ट्रमुष्मै दत्त॥२०॥

अत्येकादश च॥11॥ [११]

देवीरापः सं मधुमतीर्मधुमतीभिः सृज्यध्वं महि वर्चः क्षत्रियाय वन्वाना अनाधृष्टाः
सीदतोर्जस्वतीर्महि वर्चः क्षत्रियाय दधतीरनिभृष्टमसि वाचो बन्धुस्तपोजाः सोमस्य दात्रमसि
शुक्रा वः शुक्रेणोत्पुनामि चन्द्राश्चन्द्रेणामृता अमृतेन स्वाहा राजसूयाय चितानाः॥ सधमादो
द्युमिनीरूर्ज एता अनिभृष्टा अपस्युवो वसानः। पस्त्यासु चक्रे वरुणः सधस्थमपां
शिशुः॥२१॥

मातृतामास्वन्तः॥ क्षत्रस्योल्बमसि क्षत्रस्य योनिरस्यावित्रो अग्निर्गृहपतिरावित्र इन्द्रो
वृद्धश्रवा आवित्रः पूषा विश्ववेदा आवित्रो मित्रावरुणावृतावृधावावित्रे द्यावापृथिवी धृतव्रते
आवित्रा देव्यदितिर्विश्वरूप्यावित्रो ऽयमसावामुष्यायणोऽस्यां विश्वस्मिन् राष्ट्रे महते क्षत्राय
महत आधिपत्याय महते जानराज्यायैष वो भरता राजा सोमोऽस्माकं ब्राह्मणानां
राजेन्द्रस्य॥२२॥

वज्रोऽसि वार्त्रघ्नस्त्वयायं वृत्रं वेध्याच्छत्रुबाधनाः स्थ पात मां प्रत्यश्च पात मां
तिर्यश्चमन्वश्च मा पात दिग्भ्यो मां पात विश्वाभ्यो मा नाष्ट्राभ्यः पात हिरण्यवर्णावुषसां
विरोकेऽयं स्थूणावुदितो सूर्यस्याऽऽरोहतं वरुण मित्रं गतं ततश्चक्षाथामदितिं दितिं
च॥२३॥

शिशुरिन्द्रस्यैकचत्वारिंशच्च॥12॥ [१२]

समिधमा तिष्ठ गायत्री त्वा छन्दसामवतु त्रिवृत्स्तोमो रथन्तरं सामाग्निदेवता ब्रह्म
द्रविणमुग्रामा तिष्ठ त्रिष्टुप् त्वा छन्दसामवतु पञ्चदशः स्तोमो बृहत्सामेन्द्रो देवता क्षत्रं
द्रविणं विराजमा तिष्ठ जगती त्वा छन्दसामवतु सप्तदशः स्तोमो वैरूपं सामं मरुतो
देवता विद्वर्विणमुदीचीमा तिष्ठानुष्टुप् त्वा ॥२४॥

छन्दसामवत्वेकविंशः स्तोमो वैराजं सामं मित्रावरुणौ देवता बलं द्रविणमूर्ध्वामा
तिष्ठ पङ्क्तिस्त्वा छन्दसामवतु त्रिणवत्रयस्त्रिंशौ स्तोमो शाक्ररैवते सामनी बृहस्पतिदेवता
वर्चो द्रविणमीदृङ् चान्यादृङ् चैतादृङ् चं प्रतिदृङ् चं मितश्च सम्मितश्च सभराः।
शुक्रज्योतिश्च चित्रज्योतिश्च सत्यज्योतिश्च ज्योतिष्मांश्च सत्यश्चर्तपाश्च ॥२५॥

अत्यंहाः। अग्नये स्वाहा सोमाय स्वाहा सवित्रे स्वाहा सरस्वत्यै स्वाहा पूष्णे
स्वाहा बृहस्पतये स्वाहेन्द्राय स्वाहा घोषाय स्वाहा श्लोकाय स्वाहाऽंशाय स्वाहा भगाय
स्वाहा क्षेत्रस्य पतये स्वाहा पृथिव्यै स्वाहा ऽन्तरिक्षाय स्वाहा दिवे स्वाहा सूर्याय
स्वाहा चन्द्रमसे स्वाहा नक्षत्रेभ्यः स्वाहाऽद्भ्यः स्वाहोपधीभ्यः स्वाहा वनस्पतिभ्यः स्वाहा
चराचरेभ्यः स्वाहा परिप्लवेभ्यः स्वाहा सरीसृपेभ्यः स्वाहा ॥२६॥

अनुष्टुप्चर्तपाश्च सरीसृपेभ्यः स्वाहा ॥१३॥ [१३]

सोमस्य त्विषिरसि तवैव मे त्विषिर्भूयदमृतमसि मृत्योर्मा पाहि दिद्योन्मा पाह्यवैष्टा
दन्दशूका निरस्तं नमुचेः शिरः॥ सोमो राजा वरुणो देवा धर्मसुवश्च ये ते ते वाचं
सुवन्तां ते ते प्राणं सुवन्तां ते ते चक्षुः सुवन्तां ते ते श्रोत्रं सुवन्तां सोमस्य
त्वा द्युम्नेनाभिषिञ्चाम्यग्नेः ॥२७॥

तेजसा सूर्यस्य वर्चसेन्द्रस्येन्द्रियेण मित्रावरुणयोर्वीर्येण मरुतामोजसा क्षत्राणां
क्षत्रपतिरस्यति दिवस्पाहि समाववृत्रन्नधरागुदीचीरहि बुध्रियमनु संचरन्तीस्ताः पर्वतस्य
वृषभस्य पृष्ठे नावश्चरन्ति स्वसिचं इयानाः॥ रुद्र यत्ते क्रयी परं नाम तस्मै हुतमसि
यमेष्टमसि। प्रजापते न त्वदेतान्यन्यो विश्वा जातानि परि ता बभूव। यत्कामास्ते
जुहुमस्तत्रो अस्तु वयं स्याम पतयो रयीणाम् ॥२८॥

अग्नेस्तेकादश च ॥१४॥ [१४]

इन्द्रस्य वज्रोऽसि वार्ध्नस्त्वयाऽयं वृत्रं वंध्यान्मित्रावरुणयोस्त्वा प्रशास्त्रोः प्रशिषां

युनज्मि यज्ञस्य योगेन विष्णोः क्रमोऽसि विष्णोः क्रान्तमसि विष्णोर्विक्रान्तमसि मरुतां प्रसवे जेषमाप्तं मनः समहमिन्द्रियेण वीर्येण पशूनां मन्युरसि तवेव मे मन्युर्भूयान्नमो मात्रे पृथिव्यै माऽहं मातरं पृथिवीं हिंसिषं मा॥२१॥

मां माता पृथिवी हिंसीदियं दस्यायुरस्यायुर्मे धेह्युर्गस्यूजं मे धेहि युङ्क्षि वचोऽसि वचो मयि धेह्यग्रये गृहपतये स्वाहा सोमाय वनस्पतये स्वाहेन्द्रस्य बलाय स्वाहा मरुतामोजसे स्वाहा ह्यसः शुचिषद्वसुरन्तरिक्षसद्धोता वेदिषदतिथिर्दुरोणसत्। नृषद्वरसदतसद्योमसदजा गोजा ऋतजा अद्रिजा ऋतं बृहत्॥३०॥

हिंसिषं मर्तजास्त्रीणि च॥15॥ [१५]

मित्रोऽसि वरुणोऽसि समहं विश्वेदेवैः क्षत्रस्य नाभिरसि क्षत्रस्य योनिरसि स्योनामा सीद सुषदामा सीद मा त्वां हिंसीन्मा मां हिंसीन्निषसाद धृतव्रतो वरुणः पुस्त्यांस्वा साम्राज्याय सुक्रतुर्ब्रह्मा ३ न त्वं राजन् ब्रह्माऽसि सविताऽसि सत्यसंवो ब्रह्मा ३ न त्वं राजन् ब्रह्माऽसीन्द्रोऽसि सत्योजाः॥३१॥

ब्रह्मा ३ न त्वं राजन् ब्रह्माऽसि मित्रोऽसि सुशेवो ब्रह्मा ३ न त्वं राजन् ब्रह्माऽसि वरुणोऽसि सत्यधर्मेन्द्रस्य वज्रोऽसि वार्त्रघ्नस्तेन मे रथ्य दिशोऽभ्ययं राजाऽभूत् सुश्लोकां 4 सुमङ्गलां 4 सत्यराजा ३ न। अपां नप्ते स्वाहोर्जा नप्ते स्वाहाऽग्रये गृहपतये स्वाहा॥३२॥

सत्योजांश्चत्वारिंशच्च॥16॥ [१६]

आग्नेयमष्टाकपालं निर्वपति हिरण्यं दक्षिणा सारस्वतं चरुं वंथ्सतरी दक्षिणा सावित्रं द्वादशकपालमुपध्वस्तो दक्षिणा पौष्णं चरुं श्यामो दक्षिणा बारहस्पत्यं चरुं शितिपृष्ठो दक्षिणेन्द्रमेकादशकपालमृषभो दक्षिणा वारुणं दशकपालं महानिरष्टो दक्षिणा सौम्यं चरुं बभ्रुर्दक्षिणा त्वाष्ट्रमष्टाकपालं शुण्ठो दक्षिणा वैष्णवं त्रिकपालं वामनो दक्षिणा॥३३॥

आग्नेयं द्विचत्वारिंशत्॥17॥ [१७]

सद्यो दीक्षयन्ति सद्यः सोमं क्रीणन्ति पुण्डरिस्रजां प्र यच्छति दशभिर्वंथ्सतैः सोमं क्रीणाति दशपेयो भवति शतं ब्राह्मणाः पिबन्ति सप्तदशं स्तोत्रं भवति

प्राकाशावध्वयवे ददाति स्रजमुद्गात्रे रुक्मः होत्रेऽश्वं प्रस्तोतृप्रतिहर्तृभ्यां द्वादश
पष्ठौहीर्ब्रह्मणे वशां मैत्रावरुणायर्षभं ब्राह्मणाच्छः सिने वाससी नेष्टापोतृभ्यां स्थूरिं
यवाचितमच्छावाकायानद्वाहमग्नीधे भार्गवो होता भवति श्रायन्तीयं ब्रह्मसामं भवति
वारवन्तीयमग्निष्टोमसामः सारस्वतीरूपो गृह्णाति॥३४॥

वारवन्तीयं चत्वारि च॥१८॥ [१८]

आग्नेयमष्टाकपालं निर्वपति हिरण्यं दक्षिणैन्द्रमेकादशकपालमृषभो दक्षिणा वैश्वदेवं
चरुं पिशङ्गीं पष्ठौही दक्षिणा मैत्रावरुणीमामिक्षां वशा दक्षिणा बारहस्पत्यं चरुः
शितिपृष्ठो दक्षिणाऽऽदित्यां मल्हां गर्भिणीमा लभते मारुतीं पृश्निं पष्ठौहीमश्विभ्यां पूष्णे
पुरोडाशं द्वादशकपालं निर्वपति सरस्वते सत्यवाचं चरुः सावित्रे सत्यप्रसवाय पुरोडाशं
द्वादशकपालं तिसृधन्वः शुष्कदृतिर्दक्षिणा॥३५॥

आग्नेयः सप्तचत्वारिंशत्॥१९॥ [१९]

आग्नेयमष्टाकपालं निर्वपति सौम्यं चरुः सावित्रं द्वादशकपालं बारहस्पत्यं चरुं
त्वाष्ट्रमष्टाकपालं वैश्वानरं द्वादशकपालं दक्षिणो रथवाहनवाहो दक्षिणा सारस्वतं चरुं
निर्वपति पौष्णं चरुं मैत्रं चरुं वारुणं चरुं क्षैत्रपत्यं चरुमादित्यं चरुमुत्तरो रथवाहनवाहो
दक्षिणा॥३६॥

आग्नेयं चतुस्त्रिंशत्॥२०॥ [२०]

स्वाद्धीं त्वां स्वादुनां तीव्रां तीव्रेणामृतामृतेन सृजामि सः सोमेन सोमोऽस्यश्वि-
भ्यां पच्यस्व सरस्वत्यै पच्यस्वेन्द्राय सुत्राम्णे पच्यस्व पुनातु ते परिस्नुतः सोमः
सूर्यस्य दुहिता वारेण शश्वता तनां वायुः पूतः पवित्रेण प्रत्यङ्मुखो अतिद्रुतः।
इन्द्रस्य युज्यः सखा कुविदङ्ग यवमन्तो यवं चिद्यथा दान्त्यनुपूर्वं वियूय। इहेहैषां
कृणुत भोजनानि ये बर्हिषो नमोवृक्तिं न जग्मुः। आश्विनं धूम्रमा लभते सारस्वतं
मेघमैन्द्रमृषभमैन्द्रमेकादशकपालं निर्वपति सावित्रं द्वादशकपालं वारुणं दशकपालं
सोमप्रतीकाः पितरस्तृणुत वडबा दक्षिणा॥३७॥

भोजनानि षड्विंशतिश्च॥२१॥ [२१]

अग्राविष्णू महि तद्वा महित्वं वीतं घृतस्य गुह्यानि नाम। दमेदमे सप्त रत्ना दधाना
प्रति वां जिह्वा घृतमा चरण्येत्॥ अग्राविष्णू महि धामं प्रियं वा वीथो घृतस्य गुह्या
जुषाणा। दमेदमे सुष्टुतीर्वावृधाना प्रति वां जिह्वा घृतमुचरण्येत्॥ प्र णो देवी सरस्वती
वाजैर्भिर्वाजिनीवती। धीनामवित्र्यवतु। आ नो दिवो बृहतः॥३८॥

पर्वतादा सरस्वती यजता गन्तु यज्ञम्। हवं देवी जुंजुषाणा घृताचीं शग्मां नो
वाचमुशती शृणोतु॥ बृहस्पते जुषस्वं नो हव्यानि विश्वदेव्य। रास्व रत्नानि दाशुषे॥
एवा पित्रे विश्वदेवाय वृष्णे यज्ञैर्विधेम नमसा हविर्भिः। बृहस्पते सुप्रजा वीरवन्तो
वयं स्याम पतयो रयीणाम्॥ बृहस्पते अति यदर्यो अर्हद्दुमद्विभाति क्रतुमञ्जनेषु।
यदीदयच्छवसा॥३९॥

ऋतुप्रजात तदस्मासु द्रविणं धेहि चित्रम्॥ आ नो मित्रावरुणा घृतैर्गव्यूतिमुक्षतम्।
मध्वा रजांसि सुक्रतू॥ प्र बाहवांसि ससृतं जीवसे न आ नो गव्यूतिमुक्षतं घृतेन। आ
नो जनै श्रवयतं युवाना श्रुतं मे मित्रावरुणा हवेमा॥ अग्निं वः पूर्य गिरा देवमीडे
वसूनाम्। सपर्यन्तः पुरुप्रियं मित्रं न क्षैत्रसार्धसम्॥ मक्षू देववन्तो रथः॥४०॥

शूरो वा पृथ्सु कासु चित्। देवानां य इन्नमनो यजमान इयक्षत्यभीदयज्वनो भुवत्॥
न यजमान रिष्यसि न सुन्वान न देवयो॥ असदत्र सुवीर्यमुत त्यदाश्वश्चियम्॥ नकिष्टं
कर्मणा नशत्र प्र योषन्न योषति॥ उप क्षरन्ति सिन्धवो मयोभुवं ईजानं च यक्ष्यमाणं
च धेनवः। पूणन्तं च पपुंरि च॥४१॥

श्रवस्यवो घृतस्य धारा उप यन्ति विश्वतः॥ सोमारुद्रा वि वृहतं विषूचीममीवा या
नो गयमाविवेश। आरे बाधेधां निर्ऋतिं पराचैः कृतं चिदेनः प्रमुमुक्तमस्मत्॥ सोमारुद्रा
युवमेतान्यस्मे विश्वा तनूषु भेषजानि धत्तम्। अव स्यतं मुञ्चतं यत्रो अस्ति तनूषु बद्धं
कृतमेनो अस्मत्॥ सोमापूषणा जनना रयीणां जनना दिवो जनना पृथिव्याः जातौ
विश्वस्य भुवनस्य गोपौ देवा अकृण्वन्नमृतस्य नाभिम्॥ इमौ देवौ जायमानौ जुषन्तेमौ
तमांसि गूहतामर्जुष्टा। आभ्यामिन्द्रः पृक्कामास्वन्तः सोमापूषभ्यां जनदुस्त्रियांसु॥४२॥

बृहतः शवसा रथः पपुंरि च दिवो जनना पञ्चविंशतिश्च॥२२॥ [२२]

वायव्यं प्रजापतिस्ता वरुणं देवासुरा एष्वसावादित्यो दशरूपभामिन्द्रो वलस्यं बारहस्पत्यं

वषट्कारोऽसौ सौरीं वरुणमाश्विनमिन्द्रं वो नर एकादश॥11॥ वायव्यमाग्नेयीं कृष्णग्रीवीमसावादित्यो
वा अहोरात्राणि वषट्कारः प्रजनयिता हुवे तुराणां पञ्चषष्टिः॥65॥ वायव्यं प्रमोषीः॥ ———
—————॥ प्रथमः प्रश्नः समाप्तः॥ —————[२३]

॥काण्डम् २॥

॥प्रथमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां द्वितीयकाण्डे प्रथमः प्रश्नः॥

वायव्यं श्वेतमालंभेत् भूतिकामो वायुर्वै H क्षेपिष्ठा देवता वायुमेव स्वेन
भागधेयेनोपधावति स एवैनं भूतिङ्गमयति भवत्येवातिक्षिप्रा देवतेत्याहुः सैनमीश्वरा प्रदह
इत्येतमेव सन्तं वायवै नियुत्वन्त आलंभेत् नियुद्धा अस्य धृतिर्द्धृत एव भूतिमुपेत्यप्रदाहाय
भवत्येव (1)

वायवै नियुत्वन्त आलंभेत् ग्रामकामो वायुर्वा इमाः प्रजा नस्योता नैनीयते वायुमेव
नियुत्वन्तः स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मै प्रजा नस्योता नियच्छति ग्राम्यैव भवति
नियुत्वन्ते भवति द्धुवा एवास्मा अनपगाः करोति वायवै नियुत्वन्त आलंभेत् प्रजाकामः
प्राणो वै वायुरपानो नियुत्प्राणापानौ खलु वा एतस्य प्रजायाः (2)

अपक्रामतो योऽलं प्रजायै सन्प्रजान्न विन्दते वायुमेव नियुत्वन्तः स्वेन
भागधेयेनोपधावति स एवास्मै प्राणापानाभ्यां प्रजां प्रजनयति विन्दते प्रजाँवायवै
नियुत्वन्त आलंभेत् ज्योगामयावी प्राणो वै वायुरपानो नियुत् प्राणापानौ खलु वा
एतस्मादपक्रामतो यस्य ज्योगामयति वायुमेव नियुत्वन्तः स्वेन भागधेयेनोप (3)

धावति स एवास्मिन्प्राणापानौ दधात्युत यदीतासुर्भवति जीवत्येव प्रजापतिर्वा इदमेकं
आसीत्सोऽकामयत् प्रजाः पशून्सृजेयति स आत्मनो वपामुदक्खिदत्तामग्नौ प्रागृह्णात्ततो-
ऽजस्तूपरः समभवत्तः स्वायै देवताया आऽलंभत् ततो वै स प्रजाः पशून्सृजत् यः
प्रजाकामः (4)

पशुकामः स्यात्स एतं प्राजापत्यमजन्तूपरमालंभेत् प्रजापतिमेव स्वेन

भागधेयेनोपधावति स एवास्मै प्रजां पशून्प्रजनयति यच्छ्रुणुस्तत्पुरुषाणां रूपं यत्तूपरस्तदश्वानां यदन्यतोदन्तद्वानां यदव्या इव शफास्तदवीनां यदजस्तदजानामेतावन्तो वै ग्राम्याः पशवस्तान् (5)

रूपेणैवावरुन्धे सोमापौष्णञ्चैतमालभेत पशुकामो द्वौ वा अजायै स्तनौ नानैव द्वावभिजायैते ऊर्जं पुष्टिन्तृतीयः सोमापूषणावेव स्वेन भागधेयेनोपधावति तावेवास्मै पशून्प्रजनयतः सोमो वै रेतोधाः पूषा पशूनां प्रजनयिता सोमं एवास्मै रेतो दधाति पूषा पशून्प्रजनयत्यौदुम्बरो यूपो भवत्यूर्गा उदुम्बर ऊर्कपशवं ऊर्जेवास्मा ऊर्जं पशून्वरुन्धे॥६॥

—————[१] भवत्येव प्रजाया आमयति वायुमेव नियुत्वन्तः स्वेन भागधेयेनोप प्रजाकामस्तान् यूपस्त्रयोदश च।]

प्रजापतिः प्रजा असृजत ता अस्मात्सृष्टाः पराचीरायन्ता वरुणमगच्छन्ता अन्वेताः पुनरयाचत ता अस्मै न पुनरददात्सौ ब्रवीद्वर वृणीष्वार्थं मे पुनर्देहीति तासां वरमाऽलभत स कृष्ण एकंशितिपादभवद्यो वरुणगृहीतः स्यात्स एतं वारुणं कृष्णमेकंशितिपादमालभेत वरुणम् (7)

एव स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवैनं वरुणपाशान्मुञ्चति कृष्ण एकंशितिपादवति वारुणो ह्येष देवतया समृद्धौ सुवर्भानुरासुरः सूर्यन्तमंसाऽविद्धत्तस्मै देवाः प्रायश्चित्तिमैच्छन्तस्य यत्प्रथमन्तमोऽपाघ्नत्सा कृष्णाऽविर्भवद्यद्वितीयः सा फल्गुनी यत्तृतीयः सा बलक्षी यदंष्ट्रास्थादपाकृन्तत्साऽविर्वाशा (8)

समभवत्ते देवा अब्रुवन्देवपशुर्वा अयः समभूत्कस्मा इममालप्स्यामह इत्यथ वै तर्ह्यत्पां पृथिव्यासीदजाता ओषधयस्तामविं वशामादित्येभ्यः कामायाऽलभन्त ततो वा अप्रथत पृथिव्यजायन्तौषधयो यः कामयैत प्रथेय पशुभिः प्र प्रजया जायेयेति स एतामविं वशामादित्येभ्यः कामाय (9)

आ लभेतादित्यानेव कामः स्वेन भागधेयेनोपधावति त एवैनं प्रथयन्ति पशुभिः प्र प्रजया जनयन्त्युसावादित्यो न व्यरोचत तस्मै देवाः प्रायश्चित्तिमैच्छन्तस्मा एता मल्हा आलभन्ताग्नेयीं कृष्णग्रीवीं संहितामैन्द्रीं श्वेतां बारहस्पत्यान्ताभिरेवास्मिन्नुचमदधुर्यो ब्रह्मवर्चसकामः स्यात्तस्मा एता मल्हा आलभेत (10)

आग्नेयीं कृष्णग्रीवीं संहितामैन्द्रीं श्वेतां बार्हस्पत्यामेता एव देवताः स्वेन भागधेयेनोपधावति ता एवास्मिन्ब्रह्मवर्चसन्दधति ब्रह्मवर्चस्यैव भवति वसन्ता प्रातराग्नेयीं कृष्णग्रीवीमालभेत ग्रीष्मे मृद्धान्दिने संहितामैन्द्रीं शरद्यंपराह्णे श्वेतां बार्हस्पत्यान्ग्रीणि वा आदित्यस्य तेजांसि वसन्ता प्रातर्ग्रीष्मे मृद्धान्दिने शरद्यंपराह्णे यावन्त्येव तेजांसि तान्येव (11)

अव रुध्रे सं वथ्सुरं पर्यालभ्यन्ते सं वथ्सुरो वै ब्रह्मवर्चसस्यं प्रदाता सं वथ्सुर एवास्मै ब्रह्मवर्चसं प्रयच्छति ब्रह्मवर्चस्यैव भवति गर्भिण्यो भवन्तीन्द्रियं वै गर्भ इन्द्रियमेवास्मिन्दधति सारस्वतीं मेषीमालभेत य ईश्वरो वाचो वदितोः सन्वाचन्न वदेद्वाग्वै सरस्वती सरस्वतीमेव स्वेन भागधेयेनोपधावति सैवास्मिन् (12)

वाचन्दधाति प्रवदिता वाचो भवत्यपन्नदती भवति तस्मान्मनुष्याः सर्वा वाचं वदन्त्याग्नेयं कृष्णग्रीवमा लभेत सौम्यं बभ्रुं ज्योगामयाव्यग्निं वा एतस्य शरीरं गच्छति सोमं रसो यस्य ज्योगामयत्यग्नेरेवास्य शरीरन्निष्क्रीणाति सोमाद्रसमुत यदीतासुर्भवति जीवत्येव सौम्यं बभ्रुमालभेताग्नेयं कृष्णग्रीवं प्रजाकामः सोमः (13)

वै रेतोधा अग्निः प्रजानां प्रजनयिता सोमं एवास्मै रेतो दधात्यग्निः प्रजां प्रजनयति विन्दते प्रजामाग्नेयं कृष्णग्रीवमालभेत सौम्यं बभ्रुं यो ब्राह्मणो विद्यामनूच्य न विरोचेत् यदाग्नेयो भवति तेज एवास्मिन्तेन दधाति यथसौम्यो ब्रह्मवर्चसन्तेन कृष्णग्रीवं आग्नेयो भवति तम एवास्मादपहन्ति श्वेतो भवति (14)

रुचमेवास्मिन्दधाति बभ्रुः सौम्यो भवति ब्रह्मवर्चसमेवास्मिन्विषिन्दधात्याग्नेयं कृष्णग्रीवमालभेत सौम्यं बभ्रुमाग्नेयं कृष्णग्रीवं पुरोधायां स्पर्धमान आग्नेयो वै ब्राह्मणः सौम्यो राजन्योऽभितः सौम्यमाग्नेयो भवतस्तेजसैव ब्रह्मणोभयतो राष्ट्रं परिगृह्णात्येकधा समावृङ्क्ते पुर एनन्दधते॥ (15)

लभेत वरुणं वशैतामविं वशामादित्येभ्यः कामाय मल्हा आलभेत तान्येव सैवास्मिन्श्रोमः श्वेतो भवति त्रिचत्वारिंशच्च। (2)॥

[२]

देवासुरा एषु लोकेष्वस्पर्द्धन्त स एतं विष्णुर्वामनमपश्यत् स्वयै देवताया आलभत ततो वै स इमाल्लोकानभ्यजयद्वैष्णवं वामनमालभेत स्पर्द्धमानो विष्णुरेव

भूत्वेमाह्लौकानुभिजयति विषमं आलभेत विषमा इव हीमे लोकाः समृद्धा इन्द्राय मन्युमते मनस्वते ललामं प्राशृङ्गमालभेत सङ्ग्रामे (16)

सं यत्त इन्द्रियेण वै मन्युना मनसा सङ्ग्रामञ्जयतीन्द्रमेव मन्युमन्तं मनस्वन्तुः स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मिन्निन्द्रियं मन्युं मनो दधाति जयति तः सङ्ग्राममिन्द्राय मरुत्वते पृश्निसुक्थमालभेत ग्रामकाम इन्द्रमेव मरुत्वन्तुः स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मै सजातान्प्रयच्छति ग्राम्यैव भवति यदृषभस्तेन (17)

ऐन्द्रो यत्पृश्निस्तेन मारुतः समृद्धौ पश्चात्पृश्निसुक्थो भवति पश्चादन्ववसायिनीमेवास्मै विशङ्करोति सौम्यं बभ्रुमालभेतात्रकामः सौम्यं वा अन्नः सोममेव स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मा अन्नं प्रयच्छत्यन्नाद एव भवति बभ्रुभवत्येतद्वा अन्नस्य रूपः समृद्धौ सौम्यं बभ्रुमालभेत यमलम् (18)

राज्याय सन्तः राज्यत्रोपनमेऽसौम्यं वै राज्यः सोममेव स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मै राज्यं प्रयच्छत्युपैः राज्यत्रमति बभ्रुभवत्येतद्वै सोमस्य रूपः समृद्धा इन्द्राय वृत्रतुरे ललामं प्राशृङ्गमालभेत गतश्रीः प्रतिष्ठाकामः पाप्मानमेव वृत्रन्तीर्त्वा प्रतिष्ठां गच्छतीन्द्रायाभिमातिघ्ने ललामं प्राशृङ्गमा (19)

लभेत यः पाप्मनां गृहीतः स्यात्पाप्मा वा अभिमातिरिन्द्रमेवाभिमातिहनः स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मात्पाप्मानमभिमातिं प्रणुदत इन्द्राय वज्रिणे ललामं प्राशृङ्गमालभेत यमलः राज्याय सन्तः राज्यत्रोपनमेदिन्द्रमेव वज्रिणः स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मै वज्रं प्रयच्छति स एनं वज्रो भूत्या इन्ध उपैः राज्यत्रमति ललामः प्राशृङ्गो भवत्येतद्वै वज्रस्य रूपः समृद्धौ॥ (20)

सङ्ग्रामे तेनालमभिमातिघ्ने ललामं प्राशृङ्गमैनं पञ्चदश च।३।। [३]

असावादित्यो न व्यरोचत तस्मै देवाः प्रायश्चित्तिमैच्छन्तस्मां एतान्दशरूपभामाऽलभन्त तयैवास्मिन्नुचमदधुर्यो ब्रह्मवर्चसकामः स्यात्तस्मां एतान्दशरूपभामाऽलभेतामुमेवादित्यः स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मिन्ब्रह्मवर्चसन्दधाति ब्रह्मवर्चस्यैव भवति वसन्तां प्रातस्त्रीहलामानालभेत ग्रीष्मे मृद्धन्दिने (21)

त्रीर्च्छितिपृष्ठाच्छुरद्यपराह्णे त्रीर्च्छितिवारात्रीणि वा आदित्यस्य तेजाःसि वसन्तां

प्रातर्ग्रीष्मे मध्यन्दिने शरद्वपराह्णे यावन्त्येव तेजांसि तान्येवावरुन्धे त्रयस्त्रय आलभ्यन्ते-
ऽभिपूर्वमेवास्मिन्तेजो दधाति सं वत्सरं पर्यालभ्यन्ते सं वत्सरो वै ब्रह्मवर्चसस्य
प्रदाता सं वत्सर एवास्मै ब्रह्मवर्चसं प्रयच्छति ब्रह्मवर्चस्यैव भवति सं वत्सरस्य
परस्तात्प्राजापत्यङ्कद्रुम् (22)

आलभेत प्रजापतिः सर्वा देवतां देवतास्वेव प्रतितिष्ठति यदि बिभीयाद्दुश्कर्मा
भविष्यामीति सोमापौष्णः श्याममालभेत सौम्यो वै देवतया पुरुषः पौष्णाः पशवः
स्वयैवास्मै देवतया पशुभिस्त्वचङ्करोति न दुश्कर्मा भवति देवाश्च वै यमश्चास्मिन्नौक-
ऽस्पद्धन्त स यमो देवानामिन्द्रियं वीर्यमयुवत तद्यमस्य (23)

युमत्वन्ते देवा अमन्यन्त यमो वा इदमभूद्यद्वयः स्म इति ते प्रजापतिमुपाधावन्त्स
एतो प्रजापतिरात्मनं उक्ष्वशौ निरमिमीत ते देवा वैष्णावरुणीं वशामालभन्तैन्द्रमुक्षाणन्तं
वरुणेनैव ग्राहयित्वा विष्णुना यज्ञेन प्राणुदन्तैन्द्रेणैवास्यैन्द्रियमवृञ्जत यो भ्रातृव्यवान्स्यात्स
स्पद्धमानो वैष्णावरुणीम् (24)

वशामालभेतैन्द्रमुक्षाणं वरुणेनैव भ्रातृव्यङ्गाहयित्वा विष्णुना यज्ञेन प्रणुदत
ऐन्द्रेणैवास्यैन्द्रियं वृद्धे भवत्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो भवतीन्द्रो वृत्रमहन्तं वृत्रो
हृतष्णोऽशभिर्भोगैरसिनात्तस्य वृत्रस्य शीर्षतो गाव उदायन्ता वैदेह्योऽभवन्तासामृषभो
जघनेऽनूदैत्तमिन्द्रः (25)

अचायुश्चोऽमन्यत यो वा इममालभेत मुच्येतास्मात्पाप्मन् इति स
आग्नेयं कृष्णग्रीवमालभेतैन्द्रमृषभन्तस्याग्निरेव स्वेन भागधेयेनोपसृतष्णोऽशधा
वृत्रस्य भोगानप्यदहदैन्द्रेणैन्द्रियमात्मन्नधत् यः पाप्मना गृहीतः स्यात्स आग्नेयं
कृष्णग्रीवमालभेतैन्द्रमृषभमग्निरेवास्य स्वेन भागधेयेनोपसृतः (26)

पाप्मानमपि दहत्यैन्द्रेणैन्द्रियमात्मन्यत्ते मुच्यते पाप्मनो भवत्येव
द्यावापृथिव्यान्धेनुमालभेत ज्योगंपरुद्धो जनयोर्हि वा एषोऽप्रतिष्ठितोऽथैष
ज्योगंपरुद्धो द्यावापृथिवी एव स्वेन भागधेयेनोपधावति ते एवैनं प्रतिष्ठाङ्गमयतः प्रत्येव
तिष्ठति पर्यारिणी भवति पर्यारीव ह्येतस्य राष्ट्रं यो ज्योगंपरुद्धः समृद्धौ वायव्यम् (27)

वत्समा लभेत वायुर्वा अनयोर्वत्स इमे वा एतस्मै लोका अपशुष्का विडपशुष्काऽथैष

ज्योगपरुद्धो वायुमेव स्वेनं भागधेयेनोपधावति स एवास्मां इमाल्लोकान् विशं प्रदापयति प्रास्मां इमे लोकाः सुवन्ति भुञ्जत्येनं विदुर्पतिष्ठते॥ (28)

मृच्छन्दिने कद्रुं यमस्य स्पर्द्धमानो वैष्णावरुणीन्तमिन्द्रोऽस्य स्वेनं भागधेयेनोपसृतो वायुव्यं द्विचत्वारिंशच्च। (4)॥ [४]

इन्द्रो वलस्य बिलमपौर्णोत्स य उत्तमः पशुरासीत्तं पृष्ठं प्रति सङ्ग्रह्योदक्खिदत्तं सहस्रं पशवोऽनूदायन्त्स उन्नतोऽभवद्यः पशुकामः स्यात्स एतमैन्द्रमुन्नतमालभेतेन्द्रमेव स्वेनं भागधेयेनोपधावति स एवास्मै पशून्प्रयच्छति पशुमानेव भवत्युन्नतः (29)

भवति साहस्री वा एषा लक्ष्मी यदुन्नतो लक्ष्मियैव पशूनवरुन्धे यदा सहस्रं पशून्प्राप्नुयादर्थं वैष्णवं वामनमा लभेतेतस्मिन्वै तत्सहस्रमर्द्धतिष्ठत्तस्मादेष्ट वामनः समीपितः पशुभ्यं एव प्रजातेभ्यः प्रतिष्ठान्दधाति कौर्ग्रहति सहस्रं पशून्प्राप्तुमित्याहुरहोरात्राण्येव सहस्रं संपाद्यालभेत पशवः (30)

वा अहोरात्राणि पशूनेव प्रजातान्प्रतिष्ठाङ्गमयत्योषधीभ्यो वेहतमालभेत प्रजाकाम ओषधयो वा एतं प्रजायै परिबाधन्ते योऽलं प्रजायै सन्प्रजान्न विन्दत ओषधयः खलु वा एतस्यै सूतमपि घ्नन्ति या वेहद्वयत्योषधीरेव स्वेनं भागधेयेनोपधावति ता एवास्मै स्वाद्योनेः प्रजां प्रजनयन्ति विन्दते (31)

प्रजामापो वा ओषधयोऽसत्पुरुष आप एवास्मा असंतः सद्ददति तस्मादाहुर्यश्चैवं वेद यश्च नापस्त्वावासंतः सद्ददतीत्यैन्द्रीं सूतवंशमालभेत भूतिकामोऽजातो वा एष योऽलं भूत्यै सन्भूतित्र प्राप्नोतीन्द्रं खलु वा एषा सूत्वा वशाऽभवत् (32)

इन्द्रमेव स्वेनं भागधेयेनोपधावति स एवैनं भूतिङ्गमयति भवत्येव यः सूत्वा वशा स्यात्तमेन्द्रमेवालभेतेतद्वाव तदिन्द्रियं साक्षादेवेन्द्रियमवरुन्ध ऐन्द्राग्रं पुनरुत्सृष्टमालभेत य आ तृतीयात्पुरुषात्सोमं पिबेद्विच्छिन्नो वा एतस्यं सोमपीथो यो ब्राह्मणः सन्ना (33)

तृतीयात्पुरुषात्सोमं पिबेतीन्द्राग्नी एव स्वेनं भागधेयेनोपधावति तावेवास्मै सोमपीथं प्रयच्छत उपैनं सोमपीथो नमति यदैन्द्रो भवतीन्द्रियं वै सोमपीथ इन्द्रियमेव सोमपीथमवरुन्धे यदाग्नेयो भवत्याग्नेयो वै ब्राह्मणः स्वामेव देवतामनु सन्तनोति पुनरुत्सृष्टो भवति पुनरुत्सृष्ट इव ह्येतस्यं (34)

सोमपीथः समृद्धौ ब्राह्मणस्पत्यन्तूपरमालभेताभिचरन्ब्राह्मणस्पतिमेव स्वेन
भागधेयेनोपधावति तस्मा एवैनमा वृश्चति ताजगार्तिमार्च्छति तूपरो भवति क्षुरपंविर्वा
एषा लक्ष्मी यत्तूपरः समृद्धौ स्फ्यो यूपो भवति वज्रो वै स्फ्यो वज्रमेवास्यै प्रहरति
शरमयं बरहिः शृणात्येवेन वैभीदक इद्धो भिनत्येवेनम्॥ (35)

भवत्युन्नतः पशवो जनयन्ति विन्दतेऽभवत्सत्रैतस्येद्धास्त्रीणि च॥ (5)॥ [५]

बारहस्पत्यः शितिपृष्ठमालभेत ग्रामकामो यः कामयैत पृष्ठः संमानानां स्यामिति
बृहस्पतिमेव स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवेन पृष्ठः संमानानांङ्करोति ग्राम्यैव भवति
शितिपृष्ठो भवति बारहस्पत्यो ह्येष देवतया समृद्धौ पौष्णः श्याममालभेतान्नकामोऽन्नं वै
पूषा पूषणमेव स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्यै (36)

अन्नं प्रयच्छत्यन्नाद एव भवति श्यामो भवत्येतद्वा अन्नस्य रूपः समृद्धौ
मारुतं पृश्निमालभेतान्नकामोऽन्नं वै मरुतो मरुतं एव स्वेन भागधेयेनोपधावति त
एवास्मा अन्नं प्रयच्छन्त्यन्नाद एव भवति पृश्निर्भवत्येतद्वा अन्नस्य रूपः समृद्ध्या
ऐन्द्रमरुणमालभेतेन्द्रियकाम इन्द्रमेव (37)

स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मिन्निन्द्रियन्दधातीन्द्रियाव्यैव भवत्यरुणो
भूमान्भवत्येतद्वा इन्द्रस्य रूपः समृद्धौ सावित्रमुपद्धस्तमालभेत सनिकामः सविता वै
प्रसुवानामीशे सवितारमेव स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्यै सनिं प्रसुवति दानकामा
अस्मै प्रजा भवन्त्युपद्धस्तो भवति सावित्रो ह्येषः (38)

देवतया समृद्धौ वैश्वदेवं बहुरूपमालभेतान्नकामो वैश्वदेवं वा अन्नं विश्वानेव देवान्स्वेन
भागधेयेनोपधावति त एवास्मा अन्नं प्रयच्छन्त्यन्नाद एव भवति बहुरूपो भवति बहुरूपः
ह्यन्नः समृद्धौ वैश्वदेवं बहुरूपमालभेत ग्रामकामो वैश्वदेवा वै संजाता विश्वानेव देवान्स्वेन
भागधेयेनोपधावति त एवास्यै (39)

संजातान्प्रयच्छन्ति ग्राम्यैव भवति बहुरूपो भवति बहुदेवत्यो ३ ह्येष समृद्धौ
प्राजापत्यन्तूपरमालभेत यस्यानांज्ञातमिव ज्योगामयैत्प्राजापत्यो वै पुरुषः प्रजापतिः खलु
वै तस्य वेद यस्यानांज्ञातमिव ज्योगामयति प्रजापतिमेव स्वेन भागधेयेनोपधावति स
एवेनन्तस्मात्स्त्रामान्मुञ्चति तूपरो भवति प्राजापत्यो ह्येष देवतया समृद्धौ॥ (40)

अस्मा इन्द्रमेवैष संजाता विश्वानेव देवान्स्वेन भागधेयेनोपधावति त एवास्यै प्राजापत्यो

हि त्रीणि च॥ (6)॥ [६]

वृषद्गारो वै गांयत्रिये शिरोऽच्छिन्नत्तस्यै रसः पराऽपत्तं बृहस्पतिरुपांगृह्णात्सा शितिपृष्ठा वशाऽभवद्यो द्वितीयः परापत्तं मित्रावरुणावुपांगृह्णीताः सा द्विरूपा वशाऽभवद्यस्तृतीयः परापत्तं विश्वे देवा उपांगृह्णन्त्सा बहुरूपा वशाऽभवद्यश्चतुर्थः परापत्तं पृथिवीं प्राविशत् बृहस्पतिरभि (41)

अगृह्णादस्त्वेवायं भोगायेति स उक्ष्वशः समभवद्यल्लोहितं परापत्तद्रुद्र उपांगृह्णात्सा रौद्री रोहिणी वशाऽभवद्बार्हस्पत्याः शितिपृष्ठामालभेत ब्रह्मवर्चसकामो बृहस्पतिमेव स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मिन्ब्रह्मवर्चसन्दधाति ब्रह्मवर्चस्यैव भवति छन्दसां वा एष रसो यद्वशा रसं इव खलु (42)

वै ब्रह्मवर्चसच्छन्दसामेव रसेन रसं ब्रह्मवर्चसमवरुन्धे मैत्रावरुणीं द्विरूपामालभेत वृष्टिकामो मैत्रं वा अहर्वारुणी रात्रिरहोरात्राभ्याङ्गलु वै पर्जन्यो वर्षति मित्रावरुणावेव स्वेन भागधेयेनोपधावति तावेवास्मां अहोरात्राभ्यां पर्जन्यं वर्षयतश्छन्दसां वा एष रसो यद्वशा रसं इव खलु वै वृष्टिश्छन्दसामेव रसेन (43)

रसं वृष्टिमवरुन्धे मैत्रावरुणीं द्विरूपामालभेत प्रजाकामो मैत्रं वा अहर्वारुणी रात्रिरहोरात्राभ्याङ्गलु वै प्रजाः प्रजायन्ते मित्रावरुणावेव स्वेन भागधेयेनोपधावति तावेवास्मां अहोरात्राभ्यां प्रजां प्रजनयतश्छन्दसां वा एष रसो यद्वशा रसं इव खलु वै प्रजा छन्दसामेव रसेन रसं प्रजामव (44)

रुन्धे वैश्वदेवीं बहुरूपामालभेतान्नकामो वैश्वदेवं वा अन्नं विश्वानेव देवान्स्वेन भागधेयेनोपधावति त एवास्मां अन्नं प्रयच्छन्त्यन्नाद एव भवति छन्दसां वा एष रसो यद्वशा रसं इव खलु वा अन्नच्छन्दसामेव रसेन रसमन्नमवरुन्धे वैश्वदेवीं बहुरूपामालभेत ग्रामकामो वैश्वदेवा वै (45)

सजाता विश्वानेव देवान्स्वेन भागधेयेनोपधावति त एवास्मै सजातान्प्रयच्छन्ति ग्राम्यैव भवति छन्दसां वा एष रसो यद्वशा रसं इव खलु वै सजाताश्छन्दसामेव रसेन रसं सजातानवरुन्धे बारहस्पत्यमुक्षवशमालभेत ब्रह्मवर्चसकामो बृहस्पतिमेव स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मिन्ब्रह्मवर्चसम् (46)

दधाति ब्रह्मवर्चस्यैव भवति वशं वा एष चरति यदुक्षा वशं इव खलु वै ब्रह्मवर्चसं वशेनैव वशं ब्रह्मवर्चसमवरुन्धे रौद्रीः रोहिणीमालंभेताभिचरन्नुद्रमेव स्वेन भागधेयेनोपधावति तस्मा एवैनमावृश्चति ताजगार्तिमाच्छति रोहिणी भवति रौद्री ह्येषा देवतया समृद्धौ स्फ्यो यूषो भवति वज्रो वै स्फ्यो वज्रमेवासौ प्रहरति शर्मयं बरहिः शृणात्येवैनं वैभीदक इद्धो भिनत्येवैनम्॥ (47)

अभि खलु वृष्टिश्छन्दसामेव रसेन प्रजामव वैश्वदेवा वै ब्रह्मवर्चसं यूष एकात्रविंशतिश्रं। (7)॥ [७]

असावादित्यो न व्यरोचत तस्मै देवाः प्रायश्चित्तिमैच्छन्तस्मा एताः सौरीः श्वेतां वशामालंभन्त तयेवास्मिन्नुचमदधुर्यो ब्रह्मवर्चसकामः स्यात्तस्मा एताः सौरीः श्वेतां वशामालंभेतामुमेवादित्यः स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मिन्ब्रह्मवर्चसन्दधाति ब्रह्मवर्चस्यैव भवति बैल्वो यूषो भवत्यसौ (48)

वा आदित्यो यतोऽजायत ततो बित्त्वं उदतिष्ठत्सयोन्येव ब्रह्मवर्चसमवरुन्धे ब्राह्मणस्पत्यां बभ्रुकर्णीमा लंभेताभिचरन्वारुणन्दशंकपालं पुरस्तान्निर्वपेद्वरुणेनैव भ्रातृव्यङ्गाहयित्वा ब्रह्मणा स्तुणुते बभ्रुकर्णी भवत्येतद्वै ब्रह्मणो रूपः समृद्धौ स्फ्यो यूषो भवति वज्रो वै स्फ्यो वज्रमेवासौ प्रहरति शर्मयं बरहिः शृणाति (49)

एवैनं वैभीदक इद्धो भिनत्येवैनं वैष्णवं वामनमालंभेत् यं यज्ञो नोपनमेद्विष्णुर्वै यज्ञो विष्णुमेव स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मै यज्ञं प्रयच्छत्युपैनं यज्ञो नमति वामनो भवति वैष्णवो ह्येष देवतया समृद्धौ त्वाष्ट्रं वडंबमालंभेत् पशुकामस्त्वष्टा वै पशूनां मिथुनानाम् (50)

प्रजनयिता त्वष्टारमेव स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मै पशून्मिथुनान्प्रजनयति प्रजा हि वा एतस्मिन्पशवः प्रविष्टा अथेष पुमान्त्सन्वडवः साक्षादेव प्रजां पशूनवरुन्धे मैत्रः श्वेतमालंभेत् सङ्ग्रामे सं यन्ते समयकामो मित्रमेव स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवैनं मित्रेण सत्रयति (51)

विशालो भवति व्यवसाययत्येवैनं प्राजापत्यं कृष्णमालंभेत् वृष्टिकामः प्रजापतिर्वै वृष्ट्या ईशे प्रजापतिमेव स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मै पर्जन्यं वर्षयति कृष्णो

भवत्येतद्वै वृष्टौ रूपं रूपेणैव वृष्टिमवरुन्धे शबलो भवति विद्युतमेवासमै जनयित्वा
वरुणयत्यवाशृङ्गो भवति वृष्टिमेवासमै नियच्छति॥ (52)

[८] शृणाति मिथुनानां त्रयति यच्छति॥]

वरुणं सुषुवाणमन्नाद्यन्नोपानमृत्स एतां वारुणीं कृष्णां वशामपश्यतां स्वार्थं देवताया
आलभत ततो वै तमन्नाद्यमुपानमद्यमलमन्नाद्यां सन्तमन्नाद्यन्नोपनमेत्स एतां वारुणीं
कृष्णां वशामालभेत् वरुणमेव स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मा अन्नं प्रयच्छत्यन्नादः
(53)

एव भवति कृष्णा भवति वारुणी ह्येषा देवतया समृद्धौ मैत्रं श्वेतमालभेत् वारुणं
कृष्णमपाश्चौषधीनाश्च सन्धावन्नकामो मैत्रीर्वा ओषधयो वारुणीरापोऽपां च खलु वा
ओषधीनां च रसमुपजीवामो मित्रावरुणावेव स्वेन भागधेयेनोपधावति तावेवास्मा अन्नं
प्रयच्छतोऽन्नाद एव भवति (54)

अपाश्चौषधीनाश्च सन्धावालभत उभयस्यावरुद्धौ विशाखो यूपो भवति द्वे ह्येते देवते
समृद्धौ मैत्रं श्वेतमा लभेत् वारुणं कृष्णं ज्योगामयावी यन्मैत्रो भवति मित्रेणैवासमै
वरुणं शमयति यद्वारुणः साक्षादेवैनं वरुणपाशान्मुञ्चत्युत यदीतासुर्भवति जीवत्येव देवा
वै पुष्टिन्नाविन्दन् (55)

तां मिथुनेऽपश्यन्तस्यान्नं समराधयन्तावश्विनावब्रूतामवयोर्वा एषा मैतस्यां वदद्धमिति
साऽश्विनोरेवाभवद्यः पुष्टिकामः स्यात्स एतामाश्विनीं यमीं वशामालभेत्तावश्विनावेव स्वेन
भागधेयेनोपधावति तावेवास्मिन्पुष्टिं धत्तः पुष्यति प्रजयां पशुभिः॥ (56)

अन्नादोऽन्नाद एव भवत्यविन्दन्पञ्चत्वारिंशच्च॥१॥ [९]

आश्विनमधृमललाममालभेत् यो दुर्ब्राह्मणः सोमं पिपासेदश्विनौ वै
देवानामसोमपावास्तान्तौ पश्चा सोमपीथं प्राप्तुतामश्विनावेतस्य देवता यो
दुर्ब्राह्मणः सोमं पिपासत्यश्विनावेव स्वेन भागधेयेनोपधावति तावेवास्मै सोमपीथं प्रयच्छत
उपैनं सोमपीथो नमति यद्धूत्रो भवति धूम्रिमाणमेवास्मादपहन्ति ललामः (57)

भवति मुखत एवास्मिन्तेजो दधाति वायव्यङ्गोमृगमालभेत् यमजग्निवांसमभिश् संयुरपूता
वा एतं वागृच्छति यमजग्निवांसमभिश् संति नैष ग्राम्यः पशुनारण्यो यद्वोमृगो

नेवैष ग्रामे नारण्ये यमर्जग्निवा॑समभि॑श॑सन्ति वा॒युर्वै दे॒वानां॑ प॒वित्रं॑ वा॒युमे॒व स्वेन॑
भाग॒धेये॒नोप॑धावति॒ स ए॒व (58)

ए॒नं प॒वय॑ति॒ परा॑ची॒ वा ए॒तस्मै॑ व्युच्छ॑न्ती व्युच्छ॑ति॒ तमः॑ पा॒प्मानं॑ प्रवि॑शति॒ यस्या॑श्चि॒ने
श॒स्यमा॑ने॒ सूर्यो॑ नावि॑र्भवति॒ सौर्यं॑ ब॒हुरूप॑माल॑भेता॒मुमे॒वादित्य॑ः स्वेन॑ भा॒गधे॒येनो॑प॒धावति॑
स ए॒वास्मा॑त्तमः॒ पा॒प्मान॒मप॑हन्ति॒ प्रती॑च्य॒स्मै व्युच्छ॑न्ती व्युच्छ॑त्य॒प॒ तमः॑ पा॒प्मानः॑ हते॥
(59)

ल॒लामः॑ स ए॒व षड॑त्वारि॑शच्च॥10॥ [१०]

इन्द्रं॑ वो वि॒श्वत॑स्परीन्द्र॒न्नरो॑ मरु॑तो॒ यद्धं॑ वो दि॒वो या वः॑ शर्म॑। भरे॑ष्विन्द्रं॑ सु॒हवः॑
हवामहे॑ऽहोमुच॑ सु॒कृतं॑ दै॒व्यं ज॒नम॑। अ॒ग्निं मि॒त्रं वरु॑णः सा॒तये॑ भग॒न्यावा॑पृथि॒वी म॒रुतः॑
स्व॒स्तये॑। म॒मत्तु॑ नः परि॑ज्मा वस॒रहा॑ म॒मत्तु॑ वातो॒ अपां॑ वृष॑ण्वान्। शि॒शीत॑मिन्द्रा॒पर्वता॑
युव॑न्नस्तन्नो वि॒श्वे वरि॑वस्यन्तु दे॒वाः। प्रि॒या वो॒ नाम॑ (60)

हु॒वे तुरा॑णाम्। आय॑त्त॒पन्म॑रुतो वाव॒शानाः॑। श्रि॒यसे॑ कं भा॒नुभिः॑ स॒मि॒मि॒क्षिरे॑ ते
र॒श्मिभि॑स्त ऋ॒कंभिः॑ सु॒खाद॑यः। ते वा॒शीम॑न्त इ॒ष्मिणो॑ अ॒र्भोर॑वो वि॒द्रे प्रि॒यस्य॑ मा॒रुत॑स्य
धा॒म्रः। अ॒ग्निः प्र॑थ॒मो वसु॑भिर्नो अ॒व्या॒थ्सोमो॑ रु॒द्रेभि॑र॒भिर॑क्षतु॒ त्मना॑। इन्द्रो॑ म॒रुद्वि॑र॒ऋतु॑धा
कृ॒णोत्वा॑दित्यैर्नो वरु॑णः स॑ शि॒शातु॑। सन्नो॑ दे॒वो वसु॑भिर॒ग्निः स॒म् (61)

सोम॑स्त॒नूभो॑ रु॒द्रिया॑भिः। स॒मिन्द्रो॑ म॒रुद्वि॑र्य॒ज्ञियैः॑ स॒मा॒दि॒त्यैर्नो॑ वरु॑णो अ॒जि॒ज्ञिप॑त्।
यथा॑ऽऽदि॒त्या वसु॑भिः स॒म्बभू॑वुर्म॒रुद्वी रु॒द्राः स॒मजा॑नता॒भिः ए॒वा त्रि॑णाम॒न्नह्णी॑यमाना वि॒श्वे
दे॒वाः स॒मन॑सो भवन्तु। कु॒त्राचि॑द्यस्य॒ समृ॑तौ र॒ण्वा नरो॑ नृष॑दने। अ॒रह॑न्तश्चि॒द्यमि॑न्ध॒ते
सं॒ज्ञन॑र्यन्ति ज॒न्तवः॑। सं यदि॑षो वना॑महे स॑ ह॒व्या मा॑नु॒षाणाम्। उ॒त द्यु॒मस्य॑ श॒वसः॑
(62)

ऋ॒तस्य॑ र॒श्मिमा॑ददे। य॒ज्ञो दे॒वानां॑ प्र॒त्यैति॑ सु॒ममा॑दि॒त्यासो॑ भव॑ता मृ॒डय॑न्तः। आ॒वो॒
ऽर्वाची॑ सु॒मति॑र्व॒वृत्त्याद॑होश्चि॒द्या वरि॑वो॒वित्तरा॑ऽसन्तु। शुचि॑र॒पः सू॒यव॑सा॒ अद॑ब्ध॒ उप॑क्षेति
वृ॒द्धव॑याः सु॒वीरः॑। नकि॑ष्टं घ्न॒न्त्यन्ति॑तो न दू॒राद्य॑ आ॒दि॒त्यानां॑ भव॑न्ति प्र॒णीतो॑। धा॒रय॑न्त
आ॒दि॒त्यासो॑ जग॒त्स्था॑ दे॒वा वि॒श्वस्य॑ भुव॑नस्य गो॒पाः। दी॒र्घाधि॑यो र॒क्षमा॑णाः (63)

अ॒सुर्य॑मृ॒तावा॑न॒श्चय॑माना ऋ॒णानि॑। ति॒स्रो भूमी॑र्धारय॒त्री रु॒त द्यू॒त्रीणि॑ व्र॒ता वि॑दथे

अन्तरैषाम्। ऋतेनादित्या महिं वो महित्वन्तर्दयमन्वरुण मित्र चारु। त्यान्नु क्षत्रियाः
अवं आदित्यान् याचिषामहे। सुमृडीकाः अभिष्टये। न दक्षिणा विचिकिते न सुव्या न
प्राचीनमादित्या नोत पश्चा। पाक्याचिद्वसवो धीर्याचित् (64)

युष्मानीतो अभयं ज्योतिरश्याम्। आदित्यानामवसा नूतनेन सक्षीमहि शर्मणा शन्तमेन।
अनागास्वे अदितित्वे तुरासं इमं यज्ञन्दधतु श्रोषमाणाः। इमं मे वरुण श्रुधी हवमद्या
चं मृडय। त्वामवस्युराचके। तत्त्वां यामि ब्रह्मणा वन्दमानस्तदाशास्ते यजमानो हविर्भिः।
अहेडमानो वरुणेह बोद्धुरुशःस मा न आयुः प्रमोषीः॥ (65)

नामाग्निः सः शवसो रक्षमाणा धीर्याचिदेकात्रपञ्चाशच्च॥११॥ [११]

॥द्वितीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां द्वितीयकाण्डे द्वितीयः प्रश्नः॥

प्रजापतिः प्रजा असृजत् ताः सृष्टा इन्द्राग्नी अपागूहताः सोऽचायत्प्रजापतिरिन्द्राग्नी
वै मे प्रजा अपाघुक्षतामिति स एतमैन्द्राग्रमेकादशकपालमपश्यत्त्रिरवपत्तावस्मै प्रजाः
प्रासाधयतामिन्द्राग्नी वा एतस्य प्रजामपगूहतो योऽलं प्रजायै सन्प्रजान्न विन्दत
ऐन्द्राग्रमेकादशकपालन्निर्वपेत्प्रजाकाम इन्द्राग्नी (1)

एव स्वेन भागधेयेनोपधावति तावेवास्मै प्रजां प्रासाधयतो विन्दत
प्रजामैन्द्राग्रमेकादशकपालन्निर्वपेत् स्पृद्धमानः क्षेत्रे वा सजातेषु वेन्द्राग्नी एव स्वेन
भागधेयेनोपधावति ताभ्यामेवेन्द्रियं वीर्यं भ्रातृव्यस्य वृद्धे वि पाप्मना भ्रातृव्येण जयतेऽप
वा एतस्मादिन्द्रियं वीर्यं क्रामति यः संङ्ग्राममुपप्रयात्यैन्द्राग्रमेकादशकपालन्निः (2)

वपेत्संङ्ग्राममुपप्रयास्यन्निन्द्राग्नी एव स्वेन भागधेयेनोपधावति तावेवास्मिन्निन्द्रियं वीर्यं
धत्तः सहेन्द्रियेण वीर्येणोपप्रयाति जयति तः संङ्ग्रामं वि वा एष इन्द्रियेण वीर्येणर्द्धते
यः संङ्ग्रामञ्जयत्यैन्द्राग्रमेकादशकपालन्निर्वपेत्संङ्ग्रामञ्जित्वेन्द्राग्नी एव स्वेन भागधेयेनोपधावति
तावेवास्मिन्निन्द्रियं वीर्यम् (3)

धत्तो नेन्द्रियेण वीर्येण व्यृद्धतेऽप वा एतस्मादिन्द्रियं वीर्यङ्कामति य एतिं
जुनतामैन्द्राग्रमेकादशकपालुन्निर्वपेज्जुनतामेष्यन्निन्द्राग्री एव स्वेन भागधेयेनोपधावति
तावेवास्मिन्निन्द्रियं वीर्यं धत्तः सहेन्द्रियेण वीर्येण जुनतामेति पौष्णं चरुमनुनिर्वपेत्पूषा
वा इन्द्रियस्य वीर्यस्यानुप्रदाता पूषणमेव (4)

स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मां इन्द्रियं वीर्यमनु प्रयच्छति क्षेत्रपत्यं चरुं
निर्वपेज्जुनतामागत्येयं वै क्षेत्रस्य पतिरस्यामेव प्रतितिष्ठत्यैन्द्राग्रमेकादशकपालमुपरिष्ठात्निर्वपेदस्या
प्रतिष्ठार्यैन्द्रियं वीर्यमुपरिष्ठादात्मन्थते॥ (5)

प्रजाकाम इन्द्राग्री उपप्रयात्यैन्द्राग्रमेकादशकपालुन्निर्वीर्यं पूषणमेवैकान्नचत्वारिंशच्च॥१॥[१]

अग्रये पथिकृते पुरोडाशमष्टाकपालुन्निर्वपेद्यो दंशपूर्णमासयाजी सन्नमावास्यां
वा पौर्णमासीं वाऽतिपादयेत्स्थो वा एषोऽध्यपथेनैति यो दंशपूर्णमासयाजी
सन्नमावास्यां वा पौर्णमासीं वाऽतिपादयेत्यग्निमेव पथिकृतः स्वेन भागधेयेनोपधावति
स एवैनमपथात्पन्थामपि नयत्यनुद्वान्दक्षिणा वही ह्येष समृद्धा अग्रये व्रतपतये (6)

पुरोडाशमष्टाकपालुन्निर्वपेद्य आहिताग्निः सन्नव्रत्यमिव चरैदग्निमेव व्रतपतिः
स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवैनञ्चतमालभयति व्रत्यां भवत्यग्रये रक्षोघ्ने
पुरोडाशमष्टाकपालुन्निर्वपेद्य रक्षांसि सचैरन्नग्निमेव रक्षोहणः स्वेन भागधेयेनोपधावति
स एवास्माद्रक्षांस्यपहन्ति निशितायान्निर्वपेत् (7)

निशितायां हि रक्षांसि प्रेरते संप्रेणान्येवैनानि हन्ति परिश्रिते
याजयेद्रक्षसांमनन्ववचाराय रक्षोघ्नी याज्यानुवाक्यं भवतो रक्षसां स्तृत्या अग्रये रुद्रवते
पुरोडाशमष्टाकपालुन्निर्वपेदभिचरन्त्रेषा वा अस्य घोरा तनूर्यद्रुद्रस्तस्मा एवैनमावृश्चति
ताजगार्तिमाच्छेत्त्यग्रये सुरभिमते पुरोडाशमष्टाकपालुन्निर्वपेद्यस्य गावो वा पुरुषाः (8)

वा प्रमीर्यैरन् यो वा बिभीयादेषा वा अस्य भेषज्यां तनूर्यथ्सुरभिमती
तयैवास्मै भेषजङ्करोति सुरभिमते भवति पूतीगन्धस्यापंहत्या अग्रये क्षामवते
पुरोडाशमष्टाकपालुन्निर्वपेत्सङ्ग्रामे सं यत्ते भागधेयैर्नैवैनं शमयित्वा परानभि निर्दिशति
यमवरेषां विद्धन्ति जीवति स यं परेषां प्र स मीयते जयति तं सङ्ग्रामम् (9)

अ॒भि वा ए॒ष ए॒तानु॑च्यति॒ येषां॑ पूर्वा॒परा अ॒न्वञ्चः॑ प्र॒मीय॑न्ते पुरुषाहुतिर्ह्यस्य
प्रि॒यत॑माऽ॒ग्नये॑ क्षाम॑वते पुरो॒डाशं॑म॒ष्टाक॑पाल॒त्रिर्वपे॑द्वाग॒धेये॑नै॒वैन॑ शमयति॒ नैषां॑ पुराऽ-
ऽयु॒षोऽप॑रः प्र॒मीय॑तेऽभि वा ए॒ष ए॒तस्य॑ गृ॒हानु॑च्यति॒ यस्य॑ गृ॒हान्दह॑त्य॒ग्नये॑ क्षाम॑वते
पुरो॒डाशं॑म॒ष्टाक॑पाल॒त्रिर्वपे॑द्वाग॒धेये॑नै॒वैन॑ शमयति॒ नास्याप॑रङ्गृ॒हान्दह॑ति॥ (10)

व्रत॑प॒तये॑ नि॒शिता॒यात्रि॑र्वपे॒त्युरु॑षाः सङ्गाम॑न्न च॒त्वारि॑ च॥२॥ [२]

अ॒ग्नये॑ का॒माय॑ पुरो॒डाशं॑म॒ष्टाक॑पाल॒त्रिर्वपे॑द्वा॒ङ्कामो॑ नोप॒नमे॑द॒ग्निमे॒व का॒मः॑ स्वेन॑
भा॒ग॒धेये॒नोप॑ धावति॒ स ए॒वैन॑ङ्कामे॒न स॑म॒र्द्धय॑त्यु॒पैन॑ङ्कामो॑ नमत्य॒ग्नये॑ यवि॒ष्ठाय॑
पुरो॒डाशं॑म॒ष्टाक॑पाल॒त्रिर्वपे॑त्स्पर्द्ध॒मानः॑ क्षे॒त्रे वा स॑जा॒तेषु॑ वाऽ॒ग्निमे॒व यवि॑ष्ठः॒ स्वेन॑
भा॒ग॒धेये॒नोप॑धावति॒ तेनै॒वेन्द्रि॑यं वी॒र्यं॑ भ्रातृ॒व्यस्य॑ (11)

यु॒वते॒ वि पा॒प्मना॒ भ्रातृ॑व्येण जयतेऽ॒ग्नये॑ यवि॒ष्ठाय॑ पुरो॒डाशं॑म॒ष्टाक॑पाल॒त्रिर्वपे॑दभिच॒र्यमा॑णो-
ऽ॒ग्निमे॒व यवि॑ष्ठः॒ स्वेन॑ भा॒ग॒धेये॒नोप॑धावति॒ स ए॒वास्मा॑द्ब्र॒क्षांसि॑ यवयति॒
नैन॑मभि॒चर॑न्त्यु॒ण्णते॑ऽ॒ग्नय॑ आयु॒ष्मते॑ पुरो॒डाशं॑म॒ष्टाक॑पाल॒त्रिर्वपे॑द्यः का॒मये॑त्
सर्व॑मायुरि॒र्यामि॑त्य॒ग्निमे॒वायु॑ष्मन्तः॒ स्वेन॑ भा॒ग॒धेये॒नोप॑धावति॒ स ए॒वास्मि॑न्
(12)

आयु॑र्दधाति॒ सर्व॑मायुरेत्य॒ग्नये॑ जा॒तवे॑दसे पुरो॒डाशं॑म॒ष्टाक॑पाल॒त्रिर्वपे॑द्भू॒तिकामो॑ऽ॒ग्निमे॒व
जा॒तवे॑दसः॒ स्वेन॑ भा॒ग॒धेये॒नोप॑धावति॒ स ए॒वैनं॑ भू॒तिङ्ग॑मयति॒ भव॑त्ये॒वाग्नये॑ रुक्म॑ते
पुरो॒डाशं॑म॒ष्टाक॑पाल॒त्रिर्वपे॑द्ब्र॒कामो॑ऽ॒ग्निमे॒व रुक्म॑न्तः॒ स्वेन॑ भा॒ग॒धेये॒नोप॑धावति॒ स
ए॒वास्मि॑न्नुच॒न्दधा॑ति॒ रोच॑त ए॒वाग्नये॑ तेज॑स्वते पुरो॒डाश॑म् (13)

अ॒ष्टाक॑पाल॒त्रिर्वपे॑त्तेज॑स्कामोऽ॒ग्निमे॒व तेज॑स्वन्तः॒ स्वेन॑ भा॒ग॒धेये॒नोप॑धावति॒ स
ए॒वास्मि॑न्तेजो॑ दधाति॒ तेज॑स्व्यै॒व भ॑वत्य॒ग्नये॑ सा॒हन्त्या॑य पुरो॒डाशं॑म॒ष्टाक॑पाल॒त्रिर्वपे॑त्सी॒क्षमा॑णो-
ऽ॒ग्निमे॒व सा॑हन्त्यः॒ स्वेन॑ भा॒ग॒धेये॒नोप॑धावति॒ तेनै॒व स॑हते॒ यः सी॑क्षते॥ (14)

भ्रातृ॒व्यस्यास्मि॑न्तेज॑स्वते पुरो॒डाशं॑म॒ष्टात्रि॑शब्दः॥३॥ [३]

अ॒ग्नये॑ऽन्न॑वते पुरो॒डाशं॑म॒ष्टाक॑पाल॒त्रिर्वपे॑द्यः का॒मये॑तान्न॑वा॒न्थस्या॑मि॒त्य॒ग्निमे॒वान्न॑वन्तः॒ स्वेन॑
भा॒ग॒धेये॒नोप॑धावति॒ स ए॒वैन॑मन्न॑वन्तङ्करोत्यन्न॑वाने॒व भ॑वत्य॒ग्नये॑ऽन्ना॒दाय॑ पुरो॒डाशं॑म॒ष्टाक॑पाल

त्रिर्वपेद्यः कामयेतान्नादः स्यामित्यग्निमेवान्नादः स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवैनमन्नादङ्करोत्यन्नादः (15)

एव भवत्यग्नयेऽन्नपतये पुरोडाशमृष्टाकपालत्रिर्वपेद्यः कामयेतान्नपतिः स्यामित्यग्निमेवान्नपतिः स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवैनमन्नपतिङ्करोत्यन्नपतिरेव भवत्यग्नये पर्वमानाय पुरोडाशमृष्टाकपालत्रिर्वपेद्यग्नये पावकायाग्नये शुचये ज्योगामयावी यदग्नये पर्वमानाय निर्वपति प्राणमेवास्मिन्तेन दधाति यदग्नये (16)

पावकाय वाचमेवास्मिन्तेन दधाति यदग्नये शुचये आयुरेवास्मिन्तेन दधात्युत यदीतासुर्भवति जीवत्येवैतामेव निर्वपेच्चक्षुष्कामो यदग्नये पर्वमानाय निर्वपति प्राणमेवास्मिन्तेन दधाति यदग्नये पावकाय वाचमेवास्मिन्तेन दधाति यदग्नये शुचये चक्षुरेवास्मिन्तेन दधाति (17)

उत यद्यन्धो भवति प्रैव पश्यत्यग्नये पुत्रवते पुरोडाशमृष्टाकपालत्रिर्वपेदिन्द्राय पुत्रिणे पुरोडाशमेकादशकपालं प्रजाकामोऽग्निरैवस्मै प्रजां प्रज्जनयति वृद्धामिन्द्रः प्रयच्छत्यग्नये रसंवतेऽजक्षीरे चरुं निर्वपेद्यः कामयेत रसवान्स्यामित्यग्निमेव रसवन्तः स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवैनं रसवन्तङ्करोति (18)

रसवानेव भवत्यजक्षीरे भवत्याग्नेयी वा एषा यदजा साक्षादेव रसमवरुन्धेऽग्नये वसुमते पुरोडाशमृष्टाकपालत्रिर्वपेद्यः कामयेत वसुमान्स्यामित्यग्निमेव वसुमन्तः स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवैनं वसुमन्तङ्करोति वसुमानेव भवत्यग्नये वाजसृते पुरोडाशमृष्टाकपालत्रिर्वपेत्सङ्ग्रामे सं यत्ते वाजम् (19)

वा एष सिंसीरषति यः सङ्ग्रामजिगीषत्यग्निः खलु वै देवानां वाजसृदग्निमेव वाजसृतः स्वेन भागधेयेनोपधावति धावति वाजं हन्ति वृत्रजयति तं सङ्ग्राममथो अग्निरिव न प्रतिधृषे भवत्यग्नयेऽग्निते पुरोडाशमृष्टाकपालत्रिर्वपेद्यस्याग्नावग्निमभ्युद्धरैर्युनिर्दिष्टभागो वा एतयोरन्योऽनिर्दिष्टभागोऽन्यस्तौ संभवन्तौ यजमानम् (20)

अभिसम्भवतः स ईश्वर आर्तिमार्तोर्यदग्नयेऽग्निते निर्वपति भागधेयेनैवैनौ शमयति नार्तिमार्छति यजमानोऽग्नये ज्योतिष्मते पुरोडाशमृष्टाकपालत्रिर्वपेद्यस्याग्निरुद्धृतोऽहुतेऽग्निहोत्र

उद्वायेदपरं आदीप्यान्नुद्धृत्य इत्याहुस्तत्तथा न कार्यं यद्वाङ्गधेयमभि पूर्वं उद्ध्रियते किमपरो-
ऽभ्युत् (21)

ह्रियेतेति तान्येवावक्षाणानि सन्निधाय मन्थेदितः प्रथमञ्ज्जे अग्निः स्वाद्योनेरधि
जातवेदाः। स गांयत्रिया त्रिष्टुभा जगत्या देवेभ्यो हव्यं वहतु प्रजानन्निति छन्दोभिरेवेन
स्वाद्योनेः प्रजनयत्येष वाव सोऽग्निरित्याहुर्ज्योतिस्त्वा अस्य परापतितमिति यदग्नये
ज्योतिष्मते निर्वपति यदेवास्य ज्योतिः परापतितन्तदेवावरुन्धे॥ (22)

करोत्यन्नादो दधाति यदग्नये शुचये चक्षुरेवास्मिन्तेन दधाति करोति वाजं यजमानमुदेवास्य
षट्॥ ४॥ [४]

वैश्वानरन्द्वादशकपालनिर्वपेद्धारुणं चरुन्दधिक्राव्णे चरुमभिशस्यमानो यद्वैश्वानरो
द्वादशकपालो भवति सं वथ्सरो वा अग्निर्वैश्वानरः सं वथ्सरेणेवेन स्वदयत्यपं पापं
वर्णं हते वारुणेनैवेन वरुणपाशान्मुञ्चति दधिक्राव्णा पुनाति हिरण्यन्दक्षिणा पवित्रं वै
हिरण्यं पुनात्येवेनमाद्यमस्यान्नं भवत्येतामेव निर्वपेत्प्रजाकामः सं वथ्सरः (23)

वा एतस्याशान्तो योनिं प्रजायै पशूनान्निर्दहति योऽलं प्रजायै सन्प्रजान्न विन्दते
यद्वैश्वानरो द्वादशकपालो भवति सं वथ्सरो वा अग्निर्वैश्वानरः सं वथ्सरमेव भाङ्गधेयेन
शमयति सोऽस्मै शान्तः स्वाद्योनेः प्रजां प्रजनयति वारुणेनैवेन वरुणपाशान्मुञ्चति
दधिक्राव्णा पुनाति हिरण्यन्दक्षिणा पवित्रं वै हिरण्यं पुनात्येवेनम् (24)

विन्दते प्रजां वैश्वानरन्द्वादशकपालं निर्वपेत्पुत्रे जाते यदष्टाकपालो भवति
गायत्रियैवेन ब्रह्मवर्चसेन पुनाति यत्रवकपालस्त्रिवृत्तैवास्मिन्तेजो दधाति यद्वशकपालो
विराजैवास्मिन्नन्नाद्यन्दधाति यदेकादशकपालस्त्रिष्टुभैवास्मिन्निन्द्रियं दधाति यद्वादशकपालो
जगत्यैवास्मिन्पशून्दधाति यस्मिञ्जात एतामिष्टिर्निर्वपति पूतः (25)

एव तैजस्यन्नाद इन्द्रियावी पशुमान्भवत्यव वा एष सुवर्गाल्लोकाच्छिद्यते यो
दर्शपूर्णमासयाजी सन्नमावास्यां वा पौर्णमासीं वाऽतिपादयति सुवर्गाय हि लोकाय
दर्शपूर्णमासाविज्येते वैश्वानरन्द्वादशकपालनिर्वपेदमावास्यां वा पौर्णमासीं वाऽतिपाद्यं
सं वथ्सरो वा अग्निर्वैश्वानरः सं वथ्सरमेव प्रीणायथौ सं वथ्सरमेवास्मा उपदधाति

सुवर्गस्य लोकस्य समष्टौ (26)

अथो देवता एवान्वारभ्य सुवर्गल्लोकमेति वीरहा वा एष देवानां योऽग्निमुद्वासयते न वा एतस्य ब्राह्मणा ऋतायवः पुराऽन्नमक्षत्राग्नेयमष्टाकपालत्रिर्वपेद्वैश्वानरन्द्वादशकपालमग्निमुद्वासयिष्य यदष्टाकपालो भवत्यष्टाक्षरा गायत्री गायत्रीऽग्निर्वाग्नेवाग्निस्तस्मा आतिथ्यङ्करोत्यथो यथा जनं यतेऽवसङ्करोति तादृक् (27)

एव तद्वादशकपालो वैश्वानरो भवति द्वादश मासाः सं वथ्सुरः सं वथ्सुरः खलु वा अग्नेर्योनिः स्वामेवैनं योनिङ्गमयत्याद्यमस्यान्नं भवति वैश्वानरन्द्वादशकपालत्रिर्वपेन्मारुतं सप्तकपालङ्गामकाम आहवनीये वैश्वानरमधिश्चरति गार्हपत्ये मारुतं पापवस्यसस्य विधृत्यै द्वादशकपालो वैश्वानरो भवति द्वादश मासाः सं वथ्सुरः सं वथ्सुरेणैवास्मै सजाताश्च्यवायति मारुतो भवति (28)

मरुतो वै देवानां विशो देवविशेनैवास्मै मनुष्यविशमवरुन्धे सप्तकपालो भवति सप्तगणा वै मरुतो गणश एवास्मै सजातानवरुन्धेऽनूच्यमान आसादयति विशमेवास्मा अनुवर्तमानङ्करोति॥ (29)

प्रजाकामः सं वथ्सुरः पुनात्येवैनं पूतः समष्टौ तादृङ्मारुतो भवत्येकात्रिंशच्च॥५॥[५]

आदित्यं चरुं निर्वपेत्सङ्ग्राममुपप्रयास्यन्नियं वा अदितिरस्यामेव पूर्वं प्रतितिष्ठन्ति वैश्वानरन्द्वादशकपालत्रिर्वपेदायतनङ्गत्वा सं वथ्सुरो वा अग्निर्वैश्वानरः सं वथ्सुरः खलु वै देवानामायतनमेतस्माद्वा आयतनाद्देवा असुरानजयन् यद्वैश्वानरन्द्वादशकपालत्रिर्वपति देवानामेवायतने यतते जयति तं सङ्ग्राममेतस्मिन्वा एतौ मृजाते (30)

यो विद्विषाणयोरन्नमति वैश्वानरन्द्वादशकपालत्रिर्वपेद्विद्विषाणयोरन्नङ्गत्वा सं वथ्सुरो वा अग्निर्वैश्वानरः सं वथ्सुरस्वदितमेवाति नास्मिन्मृजाते सं वथ्सुराय वा एतौ समंमाते यौ समंमाते तयोर्यः पूर्वोऽभिद्रुहति तं वरुणो गृह्णाति वैश्वानरन्द्वादशकपालत्रिर्वपेत्सममानयोः पूर्वोऽभिद्रुह्य सं वथ्सुरो वा अग्निर्वैश्वानरः सं वथ्सुरमेवात्वा निर्वरुणम् (31)

परस्तादभिद्रुहति नैनं वरुणो गृह्णात्याव्यं वा एष प्रतिगृह्णाति योऽविं प्रतिगृह्णाति वैश्वानरन्द्वादशकपालत्रिर्वपेदविं प्रतिगृह्य सं वथ्सुरो वा अग्निर्वैश्वानरः सं वथ्सुरस्वदितामेव

प्रतिगृह्णाति नाव्यं प्रतिगृह्णात्यात्मनो वा एष मात्रामाप्नोति य उभयादन्तर्प्रतिगृह्णात्यश्वं वा पुरुषं वा वैश्वानरन्द्वादशकपालन्निर्वपेदुभयादन्त (32)

प्रतिगृह्णं सं वथ्सरो वा अग्निर्वैश्वानरः सं वथ्सरस्वदितमेव प्रतिगृह्णाति नात्मनो मात्रामाप्नोति वैश्वानरन्द्वादशकपालन्निर्वपेत्सन्निमेष्यन्त्सं वथ्सरो वा अग्निर्वैश्वानरो यदा खलु वै सं वथ्सरञ्जनतायाश्चरत्यथ स धनार्घो भवति यद्वैश्वानरन्द्वादशकपालन्निर्वपति सं वथ्सरसातामेव सन्निमभि प्रच्यवते दानकामा अस्मै प्रजा भवन्ति यो वै सं वथ्सरम् (33)

प्रयुज्य न विमुञ्चत्यप्रतिष्ठानो वै स भवत्येतमेव वैश्वानरं पुनरागत्य निर्वपेद्यमेव प्रयुक्ते तं भागधेयेन विमुञ्चति प्रतिष्ठित्यै यया रज्ज्वोत्तमाङ्गामाजेत्तां भ्रातृव्याय प्रहिणुयान्निर्ऋतिमेवास्यै प्रहिणोति॥ (34)

—[६] निर्वरुणं वपेदुभयादद्यो वै सं वथ्सरं षट्त्रिंशच्च॥]

ऐन्द्रं चरुं निर्वपेत्पशुकाम ऐन्द्रा वै पशव इन्द्रमेव स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मै पशून्प्रयच्छति पशुमानेव भवति चरुर्भवति स्वादेवास्यै योनैः पशून्प्रजनयतीन्द्रायेन्द्रियावन्ते पुरोडाशमेकादशकपालन्निर्वपेत्पशुकाम इन्द्रियं वै पशव इन्द्रमेवेन्द्रियावन्तः स्वेन भागधेयेनोपधावति सः (35)

एवास्मा इन्द्रियं पशून्प्रयच्छति पशुमानेव भवतीन्द्राय घर्मवन्ते पुरोडाशमेकादशकपालन्निर्वपेद्ब्रह्मवर्चसकामो ब्रह्मवर्चसं वै घर्म इन्द्रमेव घर्मवन्तः स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मिन्ब्रह्मवर्चसन्दधाति ब्रह्मवर्चस्येव भवतीन्द्रायार्कवन्ते पुरोडाशमेकादशकपालन्निर्वपेदन्नकामोऽर्को वै देवानामन्नमिन्द्रमेवार्कवन्तः स्वेन भागधेयेन (36)

उपधावति स एवास्मा अन्नं प्रयच्छत्यन्नाद एव भवतीन्द्राय घर्मवन्ते पुरोडाशमेकादशकपालन्निर्वपेदिन्द्रायेन्द्रियावन्त इन्द्रायार्कवन्ते भूतिकामो यदिन्द्राय घर्मवन्ते निर्वपति शिरं एवास्य तेन करोति यदिन्द्रायेन्द्रियावन्त आत्मानमेवास्य तेन करोति यदिन्द्रायार्कवन्ते भूत एवान्नाद्ये प्रतितिष्ठति भवत्येवेन्द्राय (37)

अ॒होमुचै॑ पुरोडाशमेकादशकपालत्रिर्वपेद्यः पाप्मनां गृहीतः स्यात्पाप्मा वा अ॒ह
इन्द्रमेवा॒होमुच॑ः स्वेन॑ भागधेयेनोपधावति स एवैनं॑ पाप्मनोऽ॒हंसो॑ मुञ्चतीन्द्राय॑ वैमृधाय॑
पुरोडाशमेकादशकपालत्रिर्वपेद्यं मृधोऽभि प्रवेपेन्नाष्ट्राणि॑ वाऽभिसंमियुरिन्द्रमेव॑ वैमृधः॑ स्वेन॑
भागधेयेनोपधावति॑ स एवास्मान्मृधः॑ (38)

अप॑हन्तीन्द्राय॑ त्रात्रे पुरोडाशमेकादशकपालत्रिर्वपेद्वद्धो वा परि॑यत्तो वेन्द्रमेव॑ त्रातारः॑
स्वेन॑ भागधेयेनोपधावति॑ स एवैनं॑त्रायत॑ इन्द्रायार्कश्वमेधव॑न्ते पुरोडाशमेकादशकपालत्रिर्वपेद्यं
महाय॑ज्ञो नोप॑नमे॑देते वै महाय॑ज्ञस्यान्त्ये॑ तनू यद॑र्काश्वमेधाविन्द्रमे॒वाका॑श्वमेधव॑न्तः॑ स्वेन॑
भागधेयेनोपधावति॑ स एवास्मा॑ अन्त॑तो महाय॑ज्ञश्चावयत्यु॒पैनं॑ महाय॑ज्ञो न॑मति॥ (39)

इन्द्रियाव॑न्तः॑ स्वेन॑ भागधेयेनोपधावति॑ सौ॑र्कव॑न्तः॑ स्वेन॑ भागधेयेनैवेन्द्रायास्मान्मृधो॑ऽस्मै
सप्त॑ च॑।७।॥

[७]

इन्द्रायान्वृ॑जवे पुरोडाशमेकादशकपालत्रिर्वपेद्दाम॑काम॑ इन्द्रमेवान्वृ॑जुः॑ स्वेन॑ भागधेयेनोप॑
धावति॑ स एवास्मै॑ सजा॑ताननु॑कान्करोति॑ ग्राम्ये॑व भवतीन्द्रा॒ण्यै च॑रुं निर्वपे॑द्यस्य॑ सेना॒
ऽस॑श्शिते॒व स्यादिन्द्रा॒णी वै सेना॑यै दे॒वतैन्द्रा॒णीमे॒व स्वेन॑ भागधेयेनोपधावति॑ सैवास्य॑
सेना॒ः स॑श्यति॑ बल॑ब॒जानपि॑ (40)

इ॒द्धो सन्न॑द्येद्वैर्यत्राधिष्क॑न्त्रा न्यमे॑ह॒ततो॑ बल॑ब॒जा उद॑तिष्ठन्वावा॑मेवैनं॑ न्याय॑मपिनीय॑ गा
वैदय॑तीन्द्राय॑ मन्यु॑मते॒ मन॑स्वते॒ पुरोडाशमेकादशकपालत्रिर्वपे॑द्यस्य॑ इन्द्रा॒मे सं य॑त्त इन्द्रिये॑ण
वै मन्यु॑ना॒ मन॑सा॒ सङ्ग्राम॑ञ्जयतीन्द्रमे॒व मन्यु॑मन्तं॒ मन॑स्वन्तः॑ स्वेन॑ भागधेयेनोप॑ धावति॑
स एवास्मिन्निन्द्रियं॑ मन्युं॒ मनो॑ दधाति॑ जयति॑ तम् (41)

सङ्ग्राम॑मेतामे॒व निर्व॑पेद्यो ह॒तम॑नाः स्व॒यं पा॑प इ॒व स्या॑देतानि॑ हि वा
ए॒तस्मा॑दप॑क्रान्ता॒न्यथै॒ष ह॒तम॑नाः स्व॒यं पा॑प इन्द्रमे॒व मन्यु॑मन्तं॒ मन॑स्वन्तः॑ स्वेन॑
भागधेयेनोप॑धावति॑ स एवास्मिन्निन्द्रियं॑ मन्युं॒ मनो॑ दधाति॑ न ह॒तम॑नाः स्व॒यं पा॑पो
भव॑तीन्द्राय॑ दा॒त्रे पुरोडाशमेकादशकपालत्रिर्वपे॑द्यः का॒मये॑त् दान॑कामा॒ मे प्र॑जाः स्युः॑
(42)

इतीन्द्रमे॒व दा॑तारः॑ स्वेन॑ भागधेयेनोपधावति॑ स एवास्मै॑ दान॑कामाः प्र॑जाः करोति॑

दानकामा अस्मै प्रजा भवन्तीन्द्राय प्रदात्रे पुरोडाशमेकादशकपालन्निर्वपेद्यस्मै प्रत्तमिव सन्न
प्रदीयेतेन्द्रमेव प्रदातारुः स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मै प्रदापयतीन्द्राय सुत्राम्णे
पुरोडाशमेकादशकपालन्निर्वपेदपरुद्धो वा (43)

अपरुद्धमानो वेन्द्रमेव सुत्रामाणुः स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवैनन्नायतेऽनपरुद्धो
भवतीन्द्रो वै सदृङ् देवताभिरासीत्स न व्यावृतमगच्छत्स प्रजापतिमुपाधावत्तस्मा
एतमैन्द्रमेकादशकपालन्निर्वपत्तेनैवास्मिन्निन्द्रिय मन्धाच्छकरी याज्यानुवाक्ये अकरोद्वज्रो वै
शकरी स एनं वज्रो भूत्या ऐन्ध (44)

सोऽभवत्सोऽभिभेद्भूतः प्र मा धक्ष्यतीति स प्रजापतिं पुनरुपाधावत्स प्रजापतिः शकरी
अधि रेवतीन्निर्ममीत शान्त्या अप्रदाहाय योऽलः श्रिये सन्सदृङ्खत्समानैः स्यात्तस्मा
एतमैन्द्रमेकादशकपालन्निर्वपेदिन्द्रमेव स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मिन्निन्द्रियन्दधाति
रेवतीं पुरोनुवाक्या भवति शान्त्या अप्रदाहाय शकरी याज्या वज्रो वै शकरी स एनं
वज्रो भूत्या इन्धे भवत्येव॥ (45)

अपि तः स्युर्वैन्ध भवति चतुर्दश च॥७॥ [८]

आग्नावैष्णवमेकादशकपालन्निर्वपेदभिचरन्त्सरस्वत्याज्यभागा स्याद्बार्हस्पत्यश्चर्यदाग्नावैष्णव
एकादशकपालो भवत्यग्निः सर्वा देवता विष्णुर्यज्ञो देवताभिश्चैवैनं यज्ञेन चाभिचरति
सरस्वत्याज्यभागा भवति वाग्वै सरस्वती वाचैवैनमभिचरति बारहस्पत्यश्चरुर्भवति ब्रह्म
वै देवानां बृहस्पतिर्ब्रह्मणैवैनमभिचरति (46)

प्रति वै परस्तादभिचरन्तमभिचरन्ति द्वे द्वे पुरोनुवाक्ये कुर्यादतिप्रयुक्त्या एतयैव
यजेताभिचर्यमाणो देवताभिरेव देवताः प्रतिचरति यज्ञेन यज्ञं वाचा वाचं ब्रह्मणा ब्रह्म स
देवताश्चैव यज्ञं च मद्धतो व्यवसर्पति तस्य न कुतश्चनोपाव्याधो भवति नैनमभिचरन्स्तृणुत
आग्नावैष्णवमेकादशकपालन्निर्वपेद्यं यज्ञो न (47)

उपनमैदग्निः सर्वा देवता विष्णुर्यज्ञोऽग्निश्चैव विष्णुं च स्वेन भागधेयेनोपधावति
तावेवास्मै यज्ञं प्रयच्छत उपैनं यज्ञो नमत्याग्नावैष्णवं घृते चरुं निर्वपेच्चक्षुष्कामोऽग्नेवै
चक्षुषा मनुष्या वि पश्यन्ति यज्ञस्य देवा अग्निश्चैव विष्णुं च स्वेन भागधेयेनोपधावति
तावेव (48)

अस्मिञ्चक्षुर्धत्तश्चक्षुष्मानेव भवति धेनवै वा एतद्रेतो यदाज्यमनुदुहस्तण्डुला मिथुनादेवास्यै चक्षुः प्रजनयति घृते भवति तेजो वै घृतन्तेजश्चक्षुस्तेजसैवास्यै तेजश्चक्षुरवरुन्ध इन्द्रियं वै वीर्यं वृद्धे भ्रातृव्यो यजमानोऽयंजमानस्याद्धरकल्पां प्रति निर्वपेद्भ्रातृव्ये यजमाने नास्यैन्द्रियम् (49)

वीर्यं वृद्धे पुरा वाचः प्रवदितो निर्वपेद्यावत्येव वाक्तामप्रोदितां भ्रातृव्यस्य वृद्धे तामस्य वाचं प्रवदन्तीमन्या वाचोऽनु प्रवदन्ति ता इन्द्रियं वीर्यं यजमाने दधत्याग्नावैष्णवमष्टाकंपालत्रिर्वपेत्प्रातः सवनस्याकाले सरस्वत्याज्यभागा स्याद्द्वारहस्पत्यश्चर्यदष्टाकंपालो भवत्यष्टाक्षरा गायत्री गायत्रं प्रातः सवनं प्रातः सवनमेव तेनाप्रोति (50)

आग्नावैष्णवमेकादशकपालत्रिर्वपेन्माध्यन्दिनस्य सवनस्याकाले सरस्वत्याज्यभागा स्याद्द्वारहस्पत्यश्चर्यदिक्कादशकपालो भवत्येकादशाक्षरा त्रिष्टुत्रैष्टुभं माध्यन्दिनं सवनं माध्यन्दिनमेव सवनन्तेनाप्रोत्याग्नावैष्णवद्वादशकपालत्रिर्वपेत्तृतीयसवनस्याकाले सरस्वत्याज्यभागा स्याद्द्वारहस्पत्यश्चर्यद्वादशकपालो भवति द्वादशाक्षरा जगती जागतन्तृतीयसवनन्तृतीयसवनमेव तेनाप्रोति देवताभिरेव देवताः (51)

प्रतिचरति यज्ञेन यज्ञं वाचा वाचं ब्रह्मणा ब्रह्मं कपालैरेव छन्दांस्यप्रोति पुरोडाशैः सवनानि मैत्रावरुणमेककपालत्रिर्वपेद्वशाथै काले यैवासौ भ्रातृव्यस्य वशाऽनुबन्ध्या सो एवैषैतस्यैककपालो भवति नहि कपालैः पशुमर्हत्यासुम्॥ (52)

ब्रह्मणैवेनमभिचरति यज्ञो न तावेवास्थैन्द्रियमाप्रोति देवताः सप्तत्रिंशच्च॥9॥ [९]

असावादित्यो न व्यरोचत तस्मै देवाः प्रायश्चित्तिमैच्छन्तस्मा एतं सोमारौद्रं चरुं निर्वपन्तेनैवास्मिन्नुचमदधुर्यो ब्रह्मवर्चसकामः स्यात्तस्मा एतं सोमारौद्रं चरुं निर्वपेत्सोमंश्चैव रुद्रं च स्वेन भागधेयेनोपधावति तावेवास्मिन्ब्रह्मवर्चसन्धत्तो ब्रह्मवर्चस्यैव भवति तिष्यापूर्णमासे निर्वपेद्भुद्रः (53)

वै तिष्यः सोमः पूर्णमासः साक्षादेव ब्रह्मवर्चसमवरुन्धे परिश्रिते याजयति ब्रह्मवर्चसस्य परिगृहीत्यै श्वेतायै श्वेतवत्सायै दुग्धं मथितमाज्यं भवत्याज्यं प्रोक्षणमाज्येन मार्जयन्ते

यावदेव ब्रह्मवर्चसन्तश्चर्वङ्करोत्यति ब्रह्मवर्चसङ्क्रियत् इत्याहुरीश्वरो दुश्कर्मा भवितोरिति मानवी ऋचौ धार्य्ये कुर्याद्यद्वे किं च मनुरवदत्तद्वेषजम् (54)

भेषजमेवासमै करोति यदि बिभीयाद्दुश्कर्मा भविष्यामीति सोमापौष्णं चरुं निर्वपेत्सौम्यो वै देवतया पुरुषः पौष्णाः पशवः स्वयैवासमै देवतया पशुभिस्त्वचङ्करोति न दुश्कर्मा भवति सोमारौद्रं चरुं निर्वपेत्प्रजाकामः सोमो वै रेतोधा अग्निः प्रजानां प्रजनयिता सोमं एवासमै रेतो दधात्यग्निः प्रजां प्रजनयति विन्दते (55)

प्रजाः सोमारौद्रं चरुं निर्वपेदभिचरन्सौम्यो वै देवतया पुरुष एष रुद्रो यदग्निः स्वाया एवैनं देवतायै निष्क्रीय रुद्रायापि दधाति ताजगार्तिमाच्छति सोमारौद्रं चरुं निर्वपेज्योगामयावी सोमं वा एतस्य रसो गच्छत्यग्निः शरीरं यस्य ज्योगामयति सोमादेवास्य रसन्निष्क्रीणात्यग्नेः शरीरमुत यदि (56)

इतासुर्भवति जीवत्येव सोमारुद्रयोर्वा एतङ्गसितः होता निष्विदति स ईश्वर आर्तिमार्तोरनुङ्गान् होत्रा देयो वह्निर्वा अनुङ्गान् वह्निरहोता वह्निर्नैव वह्निर्मात्मानं स्पृणोति सोमारौद्रं चरुं निर्वपेद्यः कामयेत स्वैऽस्मा आयतने भ्रातृव्यं जनयेयमिति वेदिं परिगृह्यार्द्धमुद्धन्यादर्द्धत्रार्द्धं बर्हिषः स्तृणीयादर्द्धं नार्द्धमिद्धस्याभ्यादद्यादर्द्धं न स्व एवास्मा आयतने भ्रातृव्यं जनयति॥ (57)

रुद्रो भेषजं विन्दते यदि स्तृणीयादर्द्धंद्वादश च॥10॥ [१०]

ऐन्द्रमेकादशकपालत्रिर्वपेन्मारुतः सप्तकपालङ्गामकाम इन्द्रश्चैव मरुतश्च स्वेन भागधेयेनोप धावति त एवासमै सजातान्प्रयच्छन्ति ग्राम्यैव भवत्याहवनीयं ऐन्द्रमधिश्नयति गार्हपत्ये मारुतं पापवस्यसस्य विधृत्यै सप्तकपालो मारुतो भवति सप्तगणा वै मरुतो गणश एवासमै सजातानवरुन्धेऽनूच्यमान आसादयति विशमेव (58)

अस्मा अनुवर्त्मानङ्करोत्येतामेव निर्वपेद्यः कामयेत क्षत्राय च विशे च समदन्दद्यामित्यैन्द्रस्यावद्यन्ब्रूयादिन्द्रायानु ब्रूहीत्याश्राव्यं ब्रूयान्मरुतो यजेति मारुतस्यावद्यन्ब्रूयान्मरुद्धोऽनुब्रूहीत्याश्राव्यं ब्रूयादिन्द्रं यजेति स्व एवेभ्यो भागधेये समदन्दधाति वितृहाणास्तिष्ठन्त्येतामेव (59)

निर्वपेद्यः कामयेत् कल्पैरत्रिति यथादेवतमवदायं यथादेवतं यजेद्वाग्धेयेनैवान्नं
यथायथङ्कल्पयति कल्पन्त एवैन्द्रमेकादशकपालत्रिर्वपेद्वैश्वदेवन्द्वादशकपालङ्गामकाम इन्द्रश्चैव
विश्वाश्च देवान्स्वेन भाग्धेयेनोपधावति त एवास्मै सजातान्प्रयच्छन्ति ग्राम्यैव
भवत्यैन्द्रस्यावदायं वैश्वदेवस्यावद्येदथैन्द्रस्य (60)

उपरिष्ठादिन्द्रियेणैवास्मां उभयतः सजातान्परिगृह्णात्युपाधाय्यपूर्वयं वासो दक्षिणा
सजातानामुपहित्यै पृश्निंयै दुग्धे प्रैयङ्गवं चरुं निर्वपेन्मरुद्धो ग्रामकामः पृश्निंयै वै
पर्यसो मरुतो जाताः पृश्निंयै प्रियङ्गवो मारुताः खलु वै देवतया सजाता मरुतं
एव स्वेन भाग्धेयेनोपधावति त एवास्मै सजातान्प्रयच्छन्ति ग्राम्यैव भवति प्रियवती
याज्यानुवाक्यं (61)

भवतः प्रियमेवैनं समानानङ्करोति द्विपदां पुरोनुवाक्यां भवति द्विपदं एवावरुन्धे
चतुष्पदा याज्यां चतुष्पद एव पशूनवरुन्धे देवासुराः सं यन्ता आसन्ते देवा मिथो
विप्रिया आसन्ते ३ ऽन्योन्यस्मै ज्यैष्ठ्यायातिष्ठमानाश्चतुर्धा व्यक्रामन्प्रिर्वसुभिः सोमो
रुद्रेरिन्द्रो मरुद्भिर्वरुण आदित्यैः स इन्द्रः प्रजापतिमुपाधावत्तम् (62)

एतया संज्ञान्यां जाजयेदग्नये वसुमते पुरोडाशमष्टाकपालत्रिर्वपेत्सोमाय रुद्रवते
चरुमिन्द्राय मरुत्वते पुरोडाशमेकादशकपालं वरुणायाऽऽदित्यवते चरुन्ततो वा इन्द्र देवा
ज्यैष्ठ्यायाभि समंजानत यः समानैर्मिथो विप्रियः स्यात्तमेतया संज्ञान्यां जाजयेदग्नये वसुमते
पुरोडाशमष्टाकपालत्रिर्वपेत्सोमाय रुद्रवते चरुमिन्द्राय मरुत्वते पुरोडाशमेकादशकपालं
वरुणायाऽऽदित्यवते चरुमिन्द्रमेवैनं भूतज्यैष्ठ्याय समाना अभिसंजानते वसिष्ठः समानानां
भवति॥ (63)

विशमेव तिष्ठन्त्येतामेवाथैन्द्रस्य याज्यानुवाक्यं तं वरुणाय चतुर्दश च॥१॥ [११]

हिरण्यगर्भ आपो ह यत्प्रजापते। स वैद पुत्रः पितरः स मातरः स सूनुर्भुवत्स
भुवत्पुनर्मघः। स द्यामौर्णादन्तरिक्षः स सुवः स विश्वा भुवो अभवत्स आऽभवत्।
उदुत्यश्चित्रम्। सप्रलवन्नवीयसाऽग्रे द्युम्नेन सं यता। बृहत्तन्थ भानुना। निकाव्यां वेधसः
शश्वतस्करहस्ते दधानः (64)

नर्या पुरुणि। अग्निर्भुवद्रयिपती रयीणाः सत्रा चक्राणो अमृतानि विश्वा।

हिरण्यपाणिमृतये सवितारमुप ह्वये। स चेत्तां देवतां पदम्। वाममद्य सवितर्वाममु श्वो
दिवेदिवे वाममस्मभ्यः सावीः। वामस्य हि क्षयस्य देव भूररया धिया वामभाजः
स्याम। बडित्था पर्वतानाङ्घ्रिं बिभर्षि पृथिवि। प्र या भूमि प्रवत्वति म्हा जिनोषिं
(65)

महिनि। स्तोमांसस्त्वा विचारिणि प्रतिष्ठोभन्त्यक्तुभिः। प्र या वाजन्न हेषन्तं
पेरुमस्यस्यर्जुनि। ऋदूदरेण सख्यां सचेय यो मा न रिष्येद्वयश्च पीतः। अयं यः सोमो
न्यधाव्यस्मे तस्मा इन्द्रं प्रतिरमेम्यच्छं। आपान्तमन्युस्तृपलंप्रभर्मा धुनिः शिमीवाञ्छरुमाः
ऋजीपी। सोमो विश्वान्यतसा वनानि नार्वागिन्द्रं प्रतिमानानि देभुः। प्र (66)

सुवानः सोमं ऋतयुश्चिकेतेन्द्राय ब्रह्म जमदग्निर्चन्। वृषा यन्तासि
शवसस्तुरस्यान्तर्यच्छ गृणते धर्त्रं दृहं। सबाधस्ते मदश्च शुष्मयं च ब्रह्म नरो ब्रह्मकृतः
सपर्यन्त। अर्को वा यत्तुरते सोमं चक्षास्तत्रेदिन्द्रो दधते पृथ्मु तुर्याम्। वर्षद्वे विष्णवांस
आ कृणोमि तन्मे जुषस्व शिपिविष्ट हव्यम्। (67)

वर्धन्तु त्वा सुष्टुतयो गिरो मे यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः। प्र तत्ते अद्य
शिपिविष्ट नामार्यः शंसामि व्युनानि विद्वान्। तं त्वा गृणामि त्ववसमतवीयान्क्षयन्तमस्य
रजंसः पराके। किमित्ते विष्णो परिचक्ष्य भूत्पयद्वक्षे शिपिविष्टो अस्मि। मा वर्षो
अस्मदपंगूह एतद्यदन्यरूपः समिथे बभूथ। (68)

अग्ने दा दाशुषे रयिं वीरवन्तं परीणसम्। शिशीहि नः सूनुमतः। दा नो अग्ने
शतिनो दाः सहस्रिणो दुरो न वाजः श्रुत्या अपावृधि। प्राची द्यावापृथिवी ब्रह्मणा
कृधि सुवर्ण शुक्रमुषसो विदिद्युतुः। अग्निर्दा द्रविणं वीरपेशा अग्निर्ऋषि यः सहस्रां
सनोति। अग्निर्दिवि हव्यमाततानाग्नेर्धामानि विभृता पुरुत्रा। मा (69)

नो मूर्द्धीरा तू भर। घृतं न पूतं तनूररेपाः शुचि हिरण्यम्। तत्ते रुक्मो न
रोचत स्वधावः। उभे सुश्चन्द्र सर्पिषो दर्वी श्रीणीष आसनि। उतो न उत्पुपूर्या उक्थेषु
शवसस्पत इषः स्तोतृभ्य आ भर। वायो शतं हरीणां युवस्व पोष्याणाम्। उत वा
ते सहस्रिणो रथ आ यातु पाजंसा। प्र याभिः (70)

यासि दाश्वांसमच्छा नियुद्धिर्वायविष्टये दुरोणे। नि नो रयिः सुभोजंसं युवेह नि

वीरवृद्धव्यमश्वियं च राधः। रेवतीर्नः सधमाद् इन्द्रं सन्तु तुविवाजाः। क्षुमन्तो याभिर्मदैम।
रेवा९ इद्रेवतः स्तोता स्यात्त्वावतो मघोनः। प्रेदुं हरिवः श्रुतस्य॥ (71)

जिनोषिं देभुः प्र ह्व्यं बभूथ मा याभिश्चत्वारि९शच्च॥ (12)॥ [१२]

प्रजापतिस्ताः सृष्टा अग्र्यं पथिकृतेऽग्र्ये कामायाग्रयेऽन्नं वते वैश्वानरमादित्यं चरुमैन्द्रं चरुमिन्द्रायान्वृजव आप्नावेष्णवमसो
सौमारीद्रमैन्द्रमेकादशकपाल९ हिरण्यगर्भो द्वादश॥ (12) प्रजापतिरग्र्ये कामायाभि सम्भवतो यो विद्विषाणयोरिन्द्रो
सन्नद्येदाग्रावेष्णवमुपरिष्टाद्यासिं दाश्वा९समेकंसप्ततिः॥ (71) प्रजापतिः प्रेदुं हरिवः श्रुतस्य॥

आदित्येभ्यो देवा वै मृत्योर्देवा वै सन्नमयम्णे प्रजापतेऽस्य९शत्रुप्रजापतिर्देवेभ्योऽन्नाद्यन्देवासुरास्तात्रजनो द्रुवांसि
यन्नवमग्निं वै प्रजापतिर्वरुणाय या वांमिन्द्रावरुणा सप्रब्रवच्चतुर्दश॥14॥ आदित्येभ्यस्त्वष्टरस्मै दानकामा एवावरुन्धेऽग्निं वै
सप्रब्रवध्यदंश्चाशत॥56॥ आदित्येभ्यः सुवरूपो जिगाय॥

॥तृतीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां द्वितीयकाण्डे तृतीयः प्रश्नः॥

आदित्येभ्यो भुवद्वद्भ्यश्चरुं निर्वपेद्वृत्तिकाम आदित्या वा एतम्भूत्यै प्रति नुदन्ते यो-
ऽल्भूत्यै सन्भूतिं न प्राप्नोत्यादित्यानेव भुवद्वतः स्वेन भागधेयेनोप धावति त एवैनम्भूतिं
गमयन्ति भवत्येवादित्येभ्यो धारयद्वद्भ्यश्चरुं निर्वपेदपरुद्धो वाऽपरुध्यमानो वाऽऽदित्या वा
अपरोद्धारं आदित्या अवगमयितारं आदित्यानेव धारयद्वतः॥१॥

स्वेन भागधेयेनोप धावति त एवेनं विशि दाग्न्यनपरुध्यो भवत्यदितेऽनु
मन्यस्वेत्यपरुध्यमानोऽस्य पदमा ददीतेयं वा अदितिरियमेवासमै राज्यमनु मन्यते
सत्याशीरित्याह सत्यामेवाशिषं कुरुत इह मनु इत्याह प्रजा एवासमै समनसः करोत्युप
प्रेतं मरुतः॥२॥

सुदान्व एना विश्पतिनाभ्यं९ राजानमित्याह मारुती वै विद्धोष्ठो विश्पतिर्विशैवनं
राष्ट्रेण समर्थयति यः परस्ताद्वाभ्यवादी स्यात्तस्य गृहाद्वीहीना हरेच्छुक्ला९श्च कृष्णा९श्च वि
चिनुयाद्ये शुक्लाः स्युस्तमादित्यं चरुं निर्वपेदादित्या वै देवतया विद्विशमेवाव गच्छति॥३॥

अवंगतास्य विडनवगतं९ राष्ट्रमित्याहुर्ये कृष्णाः स्युस्तं वारुणं चरुं निर्वपेद्वारुणं

वै राष्ट्रमुभे एव विशं च राष्ट्रं चावं गच्छति यदि नावगच्छेदिममहमादित्येभ्यो भागं
निर्वपाम्यामुष्मादमुष्यै विशोऽवगन्तो रिति निर्वपेदादित्या एवैनं भागधेयं म्रेप्सन्तो विशमव ॥३॥

गमयन्ति यदि नावगच्छेदाश्वत्थान्मयूखान्श्वस्र मध्यमेपायामुप हन्यादिदमहमादित्यान्बभ्राभ्य
विशोऽवगन्तो रित्यादित्या एवैनं बद्धवोरा विशमव गमयन्ति यदि नावगच्छेदेतमेवादित्यं
चरुं निर्वपेदिध्मेऽपि मयूखान्श्वस्र नह्येदनपरुध्यमेवावं गच्छत्याश्वत्था भवन्ति मरुता वा
एतदोजो यदश्वत्थ ओजसैव विशमव गच्छति सप्त भवन्ति सप्तगणा वै मरुतो गणश
एव विशमव गच्छति ॥५॥

धारयद्वतो मरुतो गच्छति विशमवैतदष्टादश च ॥१॥ [१]

देवा वै मृत्योरविभयुस्ते प्रजापतिमुपाधावन्तेभ्य एताम्राजापत्या ५ शतकृष्णलां
निर्वपत्तयैवैष्वमृतमदधाद्यो मृत्योर्बिभीयात्तस्मा एताम्राजापत्या ५ शतकृष्णलां
निर्वपेत्प्रजापतिमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मिन्नायुर्दधाति सर्वमायुरेति
शतकृष्णला भवति शतायुः पुरुषः शतेन्द्रिय आयुष्येवेन्द्रिये ॥६॥

प्रति तिष्ठति घृते भवत्यायुर्वै घृतममृतं ५ हिरण्यमायुश्चैवास्मा अमृतं च समीचीं
दधाति चत्वारिचत्वारि कृष्णलान्यव द्यति चतुरवत्तस्यास्या एकधा ब्रह्मण उप हरत्येकधैव
यजमान आयुर्दधात्युसावादित्यो न व्यरोचत तस्मै देवाः प्रायश्चित्तिमैच्छन्तस्मा एत ५
सौर्यं चरुं निर्वपन्तेनैवास्मिन् ॥७॥

रुचमदधुर्यो ब्रह्मवर्चसकामः स्यात्तस्मा एत ५ सौर्यं चरुं निर्वपेदमुमेवादित्य ५ स्वेन
भागधेयेनोप धावति स एवास्मिन्ब्रह्मवर्चसं दधाति ब्रह्मवर्चस्यैव भवत्युभयतो रुक्मौ भवत
उभयत एवास्मिन्नुचं दधाति प्रयाजेप्रयाजे कृष्णलं जुहोति दिग्भ्य एवास्मै ब्रह्मवर्चसमव
रुद्ध आग्नेयमष्टाकपालं निर्वपेत्सावित्रं द्वादशकपालम्भूम्यै ॥८॥

चरुं यः कामयेत हिरण्यं विन्देय हिरण्यम्मोप नमेदिति यदाग्नेयो भवत्याग्नेयं वै
हिरण्यं यस्यैव हिरण्यं तेनैवैनद्विन्दते सावित्रो भवति सवितृप्रसूत एवैनद्विन्दते भूम्यै
चरुर्भवत्यस्यामेवैनद्विन्दत उपैत ५ हिरण्यं नमति वि वा एष इन्द्रियेण वीर्येण धर्धते यो
हिरण्यं विन्दत एताम ॥९॥

एव निर्वपेद्विरण्यं वित्वा नेन्द्रियेण वीर्येण व्यूध्यत एतामेव निर्वपेद्यस्य

हिरण्यं नश्येद्यदाग्नेयो भवत्याग्नेयं वै हिरण्यं यस्यैव हिरण्यं तेनैवैनद्विन्दति
सावित्रो भवति सवितृप्रसूत एवैनद्विन्दति भूम्यै चरुर्भवत्यस्यां वा एतन्नश्यति
यन्नश्यत्यस्यामेवैनद्विन्दतीन्द्रः॥१०॥

त्वष्टुः सोममभीषहापिबुध्स विष्वङ्वाच्युध्स इन्द्रियेण सोमपीथेन व्यार्ध्यत स
यदूर्ध्वमुदर्वमीते श्यामाकां अभवन्त्स प्रजापतिमुपाधावत्तस्मां एतः सोमेन्द्रः श्यामाकं
चरुं निरवपत्तेनैवास्मिन्निन्द्रियः सोमपीथमदधाद्वि वा एष इन्द्रियेण सोमपीथेनर्ध्यते यः
सोमं वर्मिति यः सोमवामी स्यात्तस्मै॥११॥

एतः सोमेन्द्रः श्यामाकं चरुं निर्वपेत्सोमं चैवेन्द्रं च स्वेन भागधेयेनोप धावति
तावेवास्मिन्निन्द्रियः सोमपीथं धत्तो नेन्द्रियेण सोमपीथेन व्यर्ध्यते यत्सौम्यो भवति
सोमपीथमेवाव रुद्धे यदेन्द्रो भवतीन्द्रियं वै सोमपीथ इन्द्रियमेव सोमपीथमव रुद्धे
श्यामाको भवत्येष वाव स सोमः॥१२॥

साक्षादेव सोमपीथमव रुद्धेऽग्नये दात्रे पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेदिन्द्राय प्रदात्रे
पुरोडाशमेकादशकपालम् पशुकांमोऽग्निरेवास्मै पशून्प्रजनयति वृद्धानिन्द्रः प्र यच्छति दधि
मधु घृतमापो धाना भवन्त्येतद्वै पशूनां रूपं रूपेणैव पशूनव रुद्धे पञ्चगृहीतम्भवति
पाङ्गा हि पशवो बहुरूपम्भवति बहुरूपा हि पशवः॥१३॥

समृद्धौ प्राजापत्यम्भवति प्राजापत्या वै पशवः प्रजापतिरेवास्मै पशून्प्र जनयत्यात्मा वै
पुरुषस्य मधु यन्मध्वग्नौ जुहोत्यात्मानमेव तद्यजमानोऽग्नौ प्र दधाति पङ्क्तौ याज्यानुवाक्ये
भवतः पाङ्क्तः पुरुषः पाङ्क्तः पशव आत्मानमेव मृत्योर्निष्क्रीय पशूनव रुद्धे॥१४॥

इन्द्रियैऽस्मिन्भूम्यां एतामिन्द्रः स्यात्तस्मै सोमो बहुरूपा हि पशव एकचत्वारिंशच्च॥२॥[२]

देवा वै सत्रमांसतर्द्धिपरिमितं यशंस्कामास्तेषां सोमं राजानं यशं
आर्च्युत्स गिरिमुदेतमग्निरनूदेतावग्नीषोमौ समभवतान्ताविन्द्रो यज्ञविभ्रष्टोऽनु
परैत्तावब्रवीद्याजयतम्मेति तस्मां एतामिष्टिं निरवपतामाग्नेयमष्टाकपालमैन्द्रमेकादशकपालं
सौम्यं चरुन्त्येवास्मिन्तेजः॥१५॥

इन्द्रियम्ब्रह्मवर्चसमधत्तां यो यज्ञविभ्रष्टः स्यात्तस्मां एतामिष्टिं निर्वपेदाग्नेयमष्टाकपालमैन्द्रमेक
सौम्यं चरुं यदाग्नेयो भवति तेज एवास्मिन्तेन दधाति यदेन्द्रो भवतीन्द्रियमेवास्मिन्तेन

दधाति यत्सौम्यो ब्रह्मवर्चसं तेनाग्नेयस्य च सौम्यस्य चेन्द्रे समाश्लेषयेत्तेजश्चेवास्मिन्ब्रह्मवर्चसं च समीचीं॥१६॥

दधात्यग्नीषोमीयमेकादशकपालं निर्वपेद्यं कामो नोपनमेदाग्नेयो वै ब्राह्मणः स सोमंमिषवति स्वामेव देवताꣳ स्वेन भागधेयेनोप धावति सैवैनं कामेन समर्धयत्युपैनं कामो नमत्यग्नीषोमीयमष्टाकपालं निर्वपेद्ब्रह्मवर्चसकामो ऽग्नीषोमावेव स्वेन भागधेयेनोप धावति तावेवास्मिन्ब्रह्मवर्चसं धत्तो ब्रह्मवर्चस्येव॥१७॥

भवति यदष्टाकपालस्तेनाग्नेयो यच्छांमाकस्तेन सौम्यः समृद्धौ सोमांय वाजिनै श्यामाकं चरुं निर्वपेद्यः क्लैव्याद्विभीयाद्रेतो हि वा एतस्माद्वाजिनमपक्रामत्यथेष क्लैव्याद्विभाय सोममेव वाजिनꣳ स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मिन्नेतो वाजिनं दधाति न क्लीबो भवति ब्राह्मणस्पत्यमेकादशकपालं निर्वपेद्द्वामकामः॥१८॥

ब्रह्मणस्पतिमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मै सजातान्प्र यच्छति ग्राम्येव भवति गुणवती याज्यानुवाक्ये भवतः सजातैरेवैनं गुणवन्तं करोत्येतामेव निर्वपेद्यः कामयेत ब्रह्मन्विशं वि नाशयेयमिति मारुती याज्यानुवाक्ये कुर्याद्ब्रह्मन्नेव विशं वि नाशयति॥१९॥

तेजः समीचीं ब्रह्मवर्चस्येव ग्रामकामस्त्रिचत्वारिंशच्च॥३॥ [३]

अर्यम्णे चरुं निर्वपेत्सुवर्गकामोऽसौ वा आदित्योऽर्यमाऽर्यमणमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवैनꣳ सुवर्गं लोकं गमयत्यर्यम्णे चरुं निर्वपेद्यः कामयेत दानकामा मे प्रजाः स्युरित्यसौ वा आदित्योऽर्यमा यः खलु वै ददाति सोऽर्यमाऽर्यमणमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एव॥२०॥

अस्मै दानकामाः प्रजाः करोति दानकामा अस्मै प्रजा भवन्त्यर्यम्णे चरुं निर्वपेद्यः कामयेत स्वस्ति जूनतामियामित्यसौ वा आदित्योऽर्यमाऽर्यमणमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवैनं तद्रमयति यत्र जिगमिषतीन्द्रो वै देवानामानुजावर आसीत्स प्रजापतिमुपाधावत्तस्मा एतमैन्द्रमानुषूकमेकादशकपालं निः॥२१॥

अवपत्तेनैवैनमग्रं देवतानां पर्यणयद्बुध्रवती अग्रवती याज्यानुवाक्ये अकरोद्बुधादेवैनमग्रं पर्यणयद्यो राज्ञ्यं आनुजावरः स्यात्तस्मा एतमैन्द्रमानुषूकमेकादशकपालं निर्वपेदिन्द्रमेव

स्वेनं भागधेयेनोपं धावति स एवैनमग्रं समानानां परिं णयति बुध्रवती अग्रवती याज्यानुवाक्ये भवतो बुध्रादेवैनमग्रम्॥२२॥

परिं णयत्यानुषूको भवत्येषा ह्येतस्य देवता य आनुजावरः समृद्धौ यो ब्राह्मण आनुजावरः स्यात्तस्मा एतम्बारहस्पत्यमानुषूकं चरुं निर्वपेद्बृहस्पतिमेव स्वेनं भागधेयेनोपं धावति स एवैनमग्रं समानानां परिं णयति बुध्रवती अग्रवती याज्यानुवाक्ये भवतो बुध्रादेवैनमग्रं परिं णयत्यानुषूको भवत्येषा ह्येतस्य देवता य आनुजावरः समृद्धौ॥२३॥

एव निरग्रमेतस्य चत्वारि च॥४॥ [४]

प्रजापतेस्त्रयस्त्रिंशद्गृहितरं आसन्ताः सोमाय राज्ञेऽददात्तासां रोहिणीमुपेत्ता ईर्ष्यन्तिः पुनरंगच्छन्ता अन्वैत्ताः पुनरयाचत ता अस्मै न पुनरददात्सोऽब्रवीदृतममीष्व यथा समावच्छ उपैष्याम्यथ ते पुनर्दास्यामीति स ऋतमांसीत्ता अस्मै पुनरददात्तासां रोहिणीमेवोपं॥२४॥

एतं यक्षं आर्च्छद्राजानं यक्षं आरदिति तद्राजयक्षमस्य जन्म यत्पापीयानभवत्तत्पापयक्षमस्य यज्ञायाभ्योऽविन्दत्तज्ञायेत्यस्य य एवमेतेषां यक्षमाणां जन्म वेद नैनमेते यक्षमा विन्दन्ति स एता एव नमस्यन्नुपाधावत्ता अब्रुवन्वरं वृणामहे समावच्छ एव न उपाय इति तस्मा एतम्॥२५॥

आदित्यं चरुं निरवपन्तेनैवैनम्पापाश्चामादमुञ्चन् यः पापयक्षमगृहीतः स्यात्तस्मा एतमादित्यं चरुं निर्वपेदादित्यानेव स्वेनं भागधेयेनोपं धावति त एवैनं पापाश्चामान्मुञ्चन्त्यमावास्यायां निर्वपेदमुमेवैनमाप्यायमानमन्वा प्याययति नवोनवो भवति जायमान इति पुरोनुवाक्या भवत्यायुरेवास्मिन्तया दधाति यमादित्या अशुमाप्याययन्तीति याज्यैवैनमेतया प्याययति॥२६॥

एवोपेतमस्मिन्नयोदश च॥५॥ [५]

प्रजापतिर्देवेभ्योऽन्नाद्यं व्यादिशत्सोऽब्रवीद्यदिमाल्लौकानभ्यतिरिच्याते तन्ममांसदिति तदिमाल्लौकानभ्यत्यरिच्यतेन्द्रः राजानमिन्द्रमधिराजमिन्द्रं स्वराजानन्ततो वै स इमाल्लौकास्त्रेधादुहत्तत्रिधातोस्त्रिधातुत्वय्यं कामयेतान्नादः स्यादिति तस्मा एतं त्रिधातुं निर्वपेदिन्द्राय राज्ञे पुरोडाशम्॥२७॥

एकादशकपालमिन्द्रायाधिराजायेन्द्राय स्वराज्ञेऽयं वा इन्द्रो राजायमिन्द्रोऽधिराजो-

ऽसाविन्द्रः स्वराडिमानेव लोकान्स्वेन भागधेयेनोप धावति त एवास्मा अन्नम्प्र यच्छन्त्यन्नाद एव भवति यथा वध्सेन प्रतां गां दुह एवमेवेमाल्लौकान्प्रत्तान्काममन्नाद्यं दुह उत्तानेषु कपालेष्वधि श्रयत्ययातयामत्वाय त्रयः पुरोडाशा भवन्ति त्रयं इमे लोका एषाल्लौकानामास्या उत्तरउत्तरो ज्यायान्भवत्येवमिव हीमे लोकाः समृद्धौ सर्वेषामभिगमयन्नवं द्यत्यछम्बद्धारव्यत्यासमन्वाहानिर्दाहाय॥ २८॥

पुरोडाशत्रयुष्पद्विंशतिश्च॥ ६॥ [६]

देवासुराः संयत्ता आसन्तां देवानसुरा अजयन्ते देवाः पराजिग्याना असुराणां वैश्यमुपायन्तेभ्य इन्द्रियं वीर्यमपाक्रामत्तदिन्द्रोऽचायत्तदन्वपाक्रामत्तद्वरुधं नाशक्रोत्तदस्मादभ्युधोऽचरत्स प्रजापतिमुपाधावत्तमेतया सर्वपृष्ठयाऽयाजयत्तयैवास्मिन्निन्द्रियं वीर्यमदधाद्य इन्द्रियकामः॥ २९॥

वीर्यकामः स्यात्तमेतया सर्वपृष्ठया याजयेदेता एव देवताः स्वेन भागधेयेनोप धावति ता एवास्मिन्निन्द्रियं वीर्यं दधति यदिन्द्राय राथतराय निर्वपति यदेवाग्नेस्तेजस्तदेवाव रुद्धे यदिन्द्राय बारहताय यदेवेन्द्रस्य तेजस्तदेवाव रुद्धे यदिन्द्राय वैरूपाय यदेव सवितुस्तेजस्तत्॥ ३०॥

एवाव रुद्धे यदिन्द्राय वैराजाय यदेव धातुस्तेजस्तदेवाव रुद्धे यदिन्द्राय शाकुराय यदेव मरुतां तेजस्तदेवाव रुद्धे यदिन्द्राय रैवताय यदेव बृहस्पतेस्तेजस्तदेवाव रुद्ध एतावन्ति वै तेजांसि तान्येवाव रुद्ध उत्तानेषु कपालेष्वधि श्रयत्ययातयामत्वाय द्वादशकपालः पुरोडाशः॥ ३१॥

भवति वैश्वदेवत्वाय समन्तम्पर्यवधति समन्तमेवेन्द्रियं वीर्यं यजमाने दधाति व्यत्यासमन्वाहानिर्दाहायाश्च ऋषभो वृष्णिर्बस्तः सा दक्षिणा वृषत्वायैतयैव यजेताभिश्चस्यमान एताश्चेद्वा अस्य देवता अन्नमदन्त्युदन्त्युवेवास्य मनुष्याः॥ ३२॥

इन्द्रियकामः सवितुस्तेजस्तत्पुरोडाशोऽष्टात्रिंशच्च॥ ७॥ [७]

रजंनो वै कौण्यः क्रतुजितं जानकिं चक्षुर्वन्यमयात्तस्मा एतामिष्टिं निर्वपद्ग्नये भ्राजस्वते पुरोडाशमष्टाकपालं सौर्यं चरुमग्नये भ्राजस्वते पुरोडाशमष्टाकपालन्तयैवास्मिन्चक्षुरदधाद्यश्चक्षुष्कामः स्यात्तस्मा एतामिष्टिं निर्वपद्ग्नये

भ्राजस्वते पुरोडाशमष्टाकंपाल५ सौर्यं चरुमग्नये भ्राजस्वते पुरोडाशमष्टाकंपालमग्नेर्वै चक्षुषा मनुष्या वि॥३३॥

पश्यन्ति सूर्यस्य देवा अग्निं चैव सूर्यं च स्वेन भागधेयेनोप धावति तावेवास्मिञ्चक्षुर्धत्तश्चक्षुष्मानेव भवति यदाग्नेयौ भवतश्चक्षुषी एवास्मिन्तत्प्रति दधाति यथ्सौर्यो नासिकां तेनाभितः सौर्यमाग्नेयौ भवतस्तस्मादभितो नासिकां चक्षुषी तस्मान्नासिकया चक्षुषी विधृते समानी याज्यानुवाक्यं भवतः समानः५ हि चक्षुः समृद्ध्या उदु त्यं जातवैदसः५ सप्त त्वा हरितो रथे चित्रं देवानामुदगादनीकमिति पिण्डान्प्र यच्छति चक्षुरेवासमै प्र यच्छति यदेव तस्य तत्॥३४॥

वि ह्यष्टाविंशतिश्च॥८॥ [८]

ध्रुवोऽसि ध्रुवोऽहः५ संजातेषु भूयासं धीरश्चेत्ता वसुविद्धुवोऽसि ध्रुवोऽहः५ संजातेषु भूयासमुग्रश्चेत्ता वसुविद्धुवोऽसि ध्रुवोऽहः५ संजातेषु भूयासमभिशूश्चेत्ता वसुविदामनमस्यामनस्य देवा ये संजाताः कुमारः समनसस्तानहं कामये हृदा ते मां कामयन्ताः५ हृदा तान् आमनसः कृधि स्वाहामनमसि॥३५॥

आमनस्य देवा याः स्त्रियः समनसस्ता अहं कामये हृदा ता मां कामयन्ताः५ हृदा ता म आमनसः कृधि स्वाहा वैश्वदेवीः साङ्ग्रहणीं निर्वपेद्दामकामो वैश्वदेवा वै संजाता विश्वानेव देवान्स्वेन भागधेयेनोप धावति त एवासमै सजातान्प्र यच्छन्ति ग्राम्यैव भवति साङ्ग्रहणी भवति मनोग्रहणं वै संग्रहणम्मन एव संजातानाम्॥३६॥

गृह्णाति ध्रुवोऽसि ध्रुवोऽहः५ संजातेषु भूयासमिति परिधीन्परि दधात्याशिपमेवैतामा शास्तेऽथो एतदेव सर्वं५ सजातेष्वधि भवति यस्यैवं विदुषं एते परिधयः परिधीयन्त आमनमस्यामनस्य देवा इति तिस्र आहुतीर्जुहोत्येतावन्तो वै संजाता ये महान्तो ये क्षुल्लका याः स्त्रियस्तानेवाव रुद्धे त एनमवरुद्धा उप तिष्ठन्ते॥३७॥

स्वाहामनमसि सजातानां५ रुद्धे पञ्च च॥९॥ [९]

यन्नवमैत्तन्नवनीतमभवद्यदसंपत्तत्सर्पिर्भवद्यदध्रियत् तद्धृतमभवदश्चिनोः प्राणोऽसि तस्य ते दत्ता ययोः प्राणोऽसि स्वाहेन्द्रस्य प्राणोऽसि तस्य ते ददातु यस्य प्राणोऽसि स्वाहा मित्रावरुणयोः प्राणोऽसि तस्य ते दत्ता ययोः प्राणोऽसि स्वाहा विश्वेषां देवानां

प्राणोऽसि॥३८॥

तस्य ते ददतु येषां प्राणोऽसि स्वाहा घृतस्य धारांमृतस्य पन्थामिन्द्रेण
दत्ताम्प्रयतामुरुद्धिः। तत्त्वा विष्णुः पर्यपश्यत्तत्त्वेडा गव्यैरयत्। पावमानेन त्वा
स्तोमेन गायत्रस्य वर्तन्योपाशोर्वीर्येण देवस्त्वा सवितोऽभ्युजतु जीवातवे जीवनस्यायै
बृहद्रथन्तरयोस्त्वा स्तोमेन त्रिष्टुभो वर्तन्या शुक्रस्य वीर्येण देवस्त्वा सवितोत्॥३९॥

सृजतु जीवातवे जीवनस्याया अग्नेस्त्वा मात्रया जगत्त्रै वर्तन्याग्रयणस्य वीर्येण
देवस्त्वा सवितोऽभ्युजतु जीवातवे जीवनस्याया इममग्र आयुषे वर्चसे कृधि प्रियं रेतो
वरुण सोम राजन्। मातेवास्मा अदिते शर्म यच्छ विश्वे देवा जरदष्टिर्यथासत्।
अग्निरायुष्मान्स वनस्पतिभिरायुष्मान्तेन त्वायुषायुष्मन्तं करोमि सोम आयुष्मान्स
ओषधीभिर्यज्ञ आयुष्मान्स दक्षिणाभिर्ब्रह्मायुष्मन्तद्वाह्यैरायुष्मद्देवा आयुष्मन्तस्तेऽमृतेन पितर
आयुष्मन्तस्ते स्वधयायुष्मन्तस्तेन त्वायुषायुष्मन्तं करोमि॥४०॥

विश्वेषां देवानां प्राणोऽसि त्रिष्टुभो वर्तन्या शुक्रस्य वीर्येण देवस्त्वा सवितोत्सोम
आयुष्मान्पञ्चविंशतिश्च॥१०॥ [१०]

अग्निं वा एतस्य शरीरं गच्छति सोमं रसो वरुण एनं वरुणपाशेन गृह्णाति
सरस्वतीं वागन्नाविष्णू आत्मा यस्य ज्योगामयति यो ज्योगामयावी स्याद्यो वा कामयते
सर्वमायुरियामिति तस्मा एतामिष्टिं निर्वपेदाग्नेयमष्टाकपालं सौम्यं चरुं वारुणं दशकपालं
सारस्वतं चरुमाग्नैवैष्णवमेकादशकपालमग्नेरेवास्य शरीरं निष्क्रीणाति सोमाद्रसम्॥४१॥

वारुणेनैवैनं वरुणपाशान्मुञ्चति सारस्वतेन वाचं दधात्यग्निः सर्वा देवता
विष्णुर्यज्ञो देवताभिश्चैवैनं यज्ञेन च भिषज्यत्युत यदीतासुर्भवति जीवत्येव
यन्नवमैतन्नवनीतमभवदित्याज्यमवैक्षते रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचष्टेऽश्विनौ प्राणो-
ऽसीत्याहाश्विनौ वै देवानाम्॥४२॥

भिषजौ ताभ्यामेवासमै भेषजं करोतीन्द्रस्य प्राणोऽसीत्याहेन्द्रियमेवास्मिन्नेतेन दधाति
मित्रावरुणयोः प्राणोऽसीत्याह प्राणापानावेवास्मिन्नेतेन दधाति विश्वेषां देवानां प्राणोऽसीत्याह
वीर्यमेवास्मिन्नेतेन दधाति घृतस्य धारांमृतस्य पन्थामित्याह यथायजुरेवैतत्पावमानेन त्वा

स्तोमेनेति॥४३॥

आहु प्राणमेवास्मिन्नेतेन दधाति बृहद्रथन्तरयोऽस्त्वा स्तोमेनेत्याहौज एवास्मिन्नेतेन दधात्यग्नेस्त्वा मात्रयेत्याहात्मानमेवास्मिन्नेतेन दधात्यृत्विजः पर्याहुर्यावन्त एवर्त्विजस्त एनम्भिषज्यन्ति ब्रह्मणो हस्तमन्वारभ्य पर्याहुरेकधेव यजमान आयुर्दधति यदेव तस्य तद्धिरण्यात्॥४४॥

घृतं निष्पिबत्यायुर्वै घृतममृतं हिरण्यममृतादेवायुर्निष्पिबति शतमानम्भवति शतायुः पुरुषः शतेन्द्रिय आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठत्यथो खलु यावन्तीः समा एष्यन्मन्येत तावन्मानं स्यात्समृद्ध्या इममग्न आयुषे वर्चसे कृधीत्याहायुरेवास्मिन्वर्चो दधाति विश्वे देवा जरदष्टिर्यथासदित्याहु जरदष्टिमेवैन करोत्यग्निरायुष्मानिति हस्तं गृह्णात्येते वै देवा आयुष्मन्तस्त एवास्मिन्नायुर्दधति सर्वमायुरेति॥४५॥

रसं देवानां स्तोमेनेति हिरण्यादसदिति द्वाविंशतिश्च॥११॥

प्रजापतिर्वरुणायाश्चमनयत्स स्वां देवतामार्च्यत्स पर्यदीर्यत् स एतं वारुणं चतुष्कपालमपश्यत्तं निर्वपत्ततो वै स वरुणपाशादमुच्यत् वरुणो वा एतं गृह्णाति योऽश्वं प्रतिगृह्णाति यावतोऽश्वान्प्रतिगृह्णीयात्तावतो वारुणाश्चतुष्कपालान्निर्वपेद्वरुणमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवैनं वरुणपाशान्मुञ्चति॥४६॥

चतुष्कपाला भवन्ति चतुष्पाद्विश्वः समृद्ध्या एकमतिरिक्तं निर्वपेद्यमेव प्रतिग्राही भवति यं वा नाध्येति तस्मादेव वरुणपाशान्मुच्यते यद्यपरं प्रतिग्राही स्यात्सौर्यमेककपालमनु निर्वपेदमुमेवादित्यमुच्चारं कुरुतेऽपोऽवभृथमवैत्यप्सु वै वरुणः साक्षादेव वरुणमव यजते-ऽपोनृषीयं चरुम्पुनरेत्य निर्वपेदप्सुयोनिरिवा अश्वः स्वामेवैनं योनिं गमयति स एनं शान्त उप तिष्ठते॥४७॥

मुञ्चति चरुं सप्तदश च॥१२॥

या वामिन्द्रावरुणा यतव्या तनूस्तयेममहंसो मुञ्चतं या वामिन्द्रावरुणा सहस्र्या रक्षस्या तेजस्या तनूस्तयेममहंसो मुञ्चतं यो वामिन्द्रावरुणावग्नौ स्नामस्तं वामेतेनाव यजे यो वामिन्द्रावरुणा द्विपाथं पशुषु चतुष्पाथं गोष्ठे गृहेष्वप्सवोपधीषु वनस्पतिषु

साम्स्तं वामेतेनावं यज् इन्द्रो वा एतस्य॥४८॥

इन्द्रियेणापं क्रामति वरुण एनं वरुणपाशेनं गृह्णाति यः पाप्मनां गृहीतो भवति यः पाप्मनां गृहीतः स्यात्तस्मां एतामैन्द्रावरुणीम्पयस्यां निर्वपेदिन्द्र एवास्मिन्निन्द्रियं दधाति वरुण एनं वरुणपाशान्मुञ्चति पयस्यां भवति पयो हि वा एतस्मादपक्रामत्यथैष पाप्मनां गृहीतो यत्पयस्यां भवति पयं एवास्मिन्तया दधाति पयस्यायाम्॥४९॥

पुरोडाशमव दधात्यात्मन्वन्तमेवैनं करोत्यथो आयतनवन्तमेव चतुर्धा व्यूहति दिक्ष्वेव प्रति तिष्ठति पुनः समूहति दिग्भ्य एवास्मै भेषजं करोति समूह्याव द्यति यथाविद्धं निष्कृन्तति तादृगेव तद्यो वामिन्द्रावरुणावग्नौ साम्स्तं वामेतेनावं यज् इत्याहुं दुरिष्ठ्या एवैनम्पाति यो वामिन्द्रावरुणा द्विपाथ्सु पशुषु साम्स्तं वामेतेनावं यज् इत्याहेतावतीर्वा आप ओषधयो वनस्पतयः प्रजाः पशवं उपजीवनीयास्ता एवास्मै वरुणपाशान्मुञ्चति॥५०॥

एतस्य पयस्यायाम्पाति पङ्क्तिं शतिश्च॥१३॥ [१३]

स प्रलवन्नि काव्येन्द्र वो विश्वतुस्परीन्द्रं नरः। त्वं नः सोम विश्वतो रक्षां राजन्नायतः। न रिष्येत्त्वावन्तः सखा। या ते धामानि दिवि या पृथिव्यां या पर्वतेष्वोषधीष्वप्सु। तेभिर्नो विश्वैः सुमना अहेङ्नाजन्त्सोम प्रति हव्या गृभाय। अग्नीषोमा सर्वेदसा सहूती वनतं गिरः। सं देवत्रा बभूवथुः। युवम्॥५१॥

एतानि दिवि रौचनान्यग्निश्च सोम सक्रतू अधत्तम्। युव१ सिन्धू१ रभिशस्तेरवद्यादग्नीषोमावमुञ्चतं गृभीतान्। अग्नीषोमाविम१ सु मे शृणुतं वृषणा हवम्। प्रति सूक्तानि हर्यतम्भवंतं दाशुषे मयः। आन्यं दिवो मातरिश्वा जभारामश्नादन्यं परि श्येनो अद्रेः। अग्नीषोमा ब्रह्मणा वावृधानोरं यज्ञाय चक्रथुरु लोकम्। अग्नीषोमा हविषः प्रस्थितस्य वीतम्॥५२॥

हर्यतं वृषणा जुषेथाम्। सुशर्माणा स्ववसा हि भूतमथा धत्तं यजमानाय शं योः। आ प्यायस्व सं तै। गुणानां त्वा गुणपति१ हवामहे क्विं कवीनामुपमश्रवस्तमम्। ज्येष्ठराजं ब्रह्मणां ब्रह्मणस्पत आ नः शृण्वन्नृतिभिः सीद सादनम्। स इज्जनेन स विशा स जन्मना स पुत्रैर्वाजम्भरते धना नृभिः। देवानां यः पितरमाविवांसति॥५३॥

श्रद्धामना हविषा ब्रह्मणस्पतिम्। स सुष्टुभा स ऋक्ता गणेन वल१ रुरोज

फलिङ्गं रवेण। बृहस्पतिरुस्रिया हव्यसूदः कर्निक्रदद्वावशतीरुदाजत्। मरुतो यद्धं वो दिवो या वः शर्म। अर्यमा याति वृषभस्तुविष्मन्दाता वसूनां पुरुहूतो अरहन्। सहस्राक्षो गौत्रभिद्वज्रबाहुरस्मासु देवो द्रविणं दधातु। ये तैर्ऽर्यमन्बृहवो देवयानाः पन्थानः॥५४॥

राजन्दिव आचरन्ति। तेभिर्नो देव महि शर्म यच्छ शं न एधि द्विपदे शं चतुष्पदे। बुध्रादग्रमङ्गिरोभिर्गुणानो वि पर्वतस्य दृष्टितान्यैरत्। रुजद्रोधांसि कृत्रिमाण्येषांसोमस्य ता मद इन्द्रश्चकार। बुध्रादग्रैण वि मिमाय मानैर्वज्रेण खान्यतृणन्नदीनाम्। वृथासृजत्पृथिभिर्दीर्घयाथैः सोमस्य ता मद इन्द्रश्चकार॥५॥

प्र यो जज्ञे विद्वांसस्य बन्धुं विश्वानि देवो जनिमा विवक्ति। ब्रह्म ब्रह्मण उज्जभार मध्यान्नीचादुच्चा स्वधयाभि प्र तस्थौ। महान्मही अस्तभायद्वि जातो द्यांसस्य पार्थिवं च रजः। स बुध्रादौष्ट जनुषाभ्यग्रम्बृहस्पतिर्देवता यस्य सम्राट्। बुध्राद्यो अग्रमभ्यर्त्योजसा बृहस्पतिमा विवासन्ति देवाः। भिनद्वलं वि पुरो दर्दरीति कर्निक्रदथ्सुवर्पो जिगाय॥५६॥

युवं वीतमा विवासन्ति पन्थानो दीर्घयाथैः सोमस्य ता मद इन्द्रश्चकार देवा नवं च॥१४॥

देवा मनुष्या देवासुरा अब्रुवन्देवासुरास्तेषां जायत्री प्रजापतिस्ता यत्राग्ने गोभिश्चित्रया मारुतन्देवा वसव्या अग्ने मारुतमिति देवा वसव्या देवाः शर्मण्यास्त्वष्टा हतपुत्रो देवा वै राजन्यान्नवोनवश्चतुर्दश॥१४॥ देवा मनुष्याः प्रजां पशून्देवा वसव्याः परिदध्यादिदमस्यष्टाचत्वारिंशत्॥४८॥ देवा मनुष्या मादयध्वम्॥॥१५॥

॥चतुर्थः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां द्वितीयकाण्डे चतुर्थः प्रश्नः॥

देवा मनुष्याः पितरस्तेऽन्यत आसन्नसुरा रक्षांसि पिशाचास्तेऽन्यतस्तेषां देवानामुत यदल्पं लोहितमकुर्वन्तद्रक्षांसि रात्रीभिरसुभ्रन्तान्मुष्यान्मृतान्भि व्योच्छ्रुते देवा अविदुर्यो वै नोऽयमिन्द्रियते रक्षांसि वा इमं घृन्तीति ते रक्षांस्युपांमन्नयन्त तान्यब्रुवन्वरं वृणामहे यत्॥१॥

असुराञ्जयां तन्नः सहासदिति ततो वै देवा असुरानजयन्तेऽसुराञ्जित्वा
रक्षाःस्यपानुदन्त तानि रक्षाःस्यनृतमकर्तेति समन्तं देवान्पर्यविशन्ते देवा अग्रावनाथन्त
तैऽग्नये प्रवते पुरोडाशमृष्टाकपालं निरवपन्नग्नये विबाधवतेऽग्नये प्रतीकवते यदग्नये प्रवते
निरवपन् यान्येव पुरस्ताद्रक्षाःसि॥२॥

आसन्तानि तेन प्राणुदन्त यदग्नये विबाधवते यान्येवाभितो रक्षाःस्यासन्तानि
तेन व्यबाधन्त यदग्नये प्रतीकवते यान्येव पश्चाद्रक्षाःस्यासन्तानि तेनापानुदन्त ततो
देवा अभवन्परासुरा यो भ्रातृव्यवान्थस्याथ्स स्पर्धमान एतयेष्ट्यां यजेताग्नये प्रवते
पुरोडाशमृष्टाकपालं निर्वपेदग्नये विबाधवते॥३॥

अग्नये प्रतीकवते यदग्नये प्रवते निर्वपति य एवास्माच्छ्रेयान्भ्रातृव्यस्तं तेन प्र णुदते
यदग्नये विबाधवते य एवैनैन सृष्टं तेन वि बाधते यदग्नये प्रतीकवते य एवास्मात्पापीयान्तं
तेनाप नुदते प्र श्रेयाःसम्भ्रातृव्यं नुदतेऽति सृष्टं क्रामति नैनम्पापीयानाप्रोति य एवं
विद्वानेतयेष्ट्या यजते॥४॥

वृणामहे यत्पुरस्ताद्रक्षाःसि वपेदग्नये विबाधवत एवं चत्वारि च॥१॥—[१]

देवासुराः संयत्ता आसन्ते देवा अब्रुवन् यो नो वीर्यावत्तमस्तमनुं समारंभामहा इति
त इन्द्रमब्रुवन्त्वं वै नो वीर्यावत्तमोऽसि त्वामनुं समारंभामहा इति सोऽब्रवीत्तिस्रो मं
इमास्तनुवो वीर्यावतीस्ताः प्रीणीताथासुरानभि भविष्येति ता वै ब्रूहीत्यब्रुवन्नियमःहोमुगियं
विमृधेयमिन्द्रियावती॥५॥

इत्यब्रवीत् इन्द्रायाःहोमुचै पुरोडाशमेकादशकपालं निरवपन्निन्द्राय
वैमृधायेन्द्रायेन्द्रियावते यदिन्द्रायाःहोमुचै निरवपन्नःहंस एव तेनामुच्यन्त
यदिन्द्राय वैमृधाय मृधं एव तेनापाघ्नत यदिन्द्रायेन्द्रियावत इन्द्रियमेव तेनात्मन्नदधत्
त्रयस्त्रिंशत्कपालं पुरोडाशं निरवपन्नयस्त्रिंशद्वै देवतास्ता इन्द्र आत्मन्ननुं समारंभयत्
भूत्यै॥६॥

तां वाव देवा विजितिमुत्तमामसुरैर्व्यजयन्त यो भ्रातृव्यवान्थस्याथ्स स्पर्धमान एतयेष्ट्यां
यजेतेन्द्रायाःहोमुचै पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपेदिन्द्राय वैमृधायेन्द्रायेन्द्रियावतेऽहंसा वा
एष गृहीतो यस्माच्छ्रेयान्भ्रातृव्यो यदिन्द्रायाःहोमुचै निर्वपत्यःहंस एव तेन मुच्यते मृधा

वा एषोऽभिषण्णो यस्मात्समानेष्वन्यः श्रेयानुत॥७॥

अभ्रातृव्यो यदिन्द्राय वैमृधाय मृधं एव तेनापं हते यदिन्द्रायेन्द्रियावत इन्द्रियमेव तेनात्मन्यत्ते त्रयस्त्रिंशत्कपालं पुरोडाशं निर्वपति त्रयस्त्रिंशद्वे देवतास्ता एव यजमान आत्मन्ननु समारम्भयते भूत्यै सा वा एषा विजितिर्नामेष्टिर्य एवं विद्वानेतयेष्ट्या यजत उत्तमामेव विजितिम्भ्रातृव्येण वि जयते॥८॥

इन्द्रियावती भूत्या उतैकान्नपञ्चाशच्च॥२॥ [२]

देवासुराः संयत्ता आसन्तेषां गायत्र्योजो बलमिन्द्रियं वीर्यं प्रजां पशून्संगृह्यादायापक्रम्यातिष्ठत्तेऽमन्यन्त यत्रान् वा इयमुपावर्त्स्यति त इदम्भविष्यन्तीति तां व्यह्वयन्त विश्वकर्मन्निति देवा दाभीत्यसुराः सा नान्यत्राश्च नोपावर्तत ते देवा एतद्यजुरपश्यन्नोजोऽसि सहोऽसि बलमसि॥९॥

भ्राजोऽसि देवानां धाम नामासि विश्वमसि विश्वायुः सर्वमसि सर्वायुरभिभूरिति वाव देवा असुराणामोजो बलमिन्द्रियं वीर्यं प्रजां पशून्वृञ्जत यद्गायत्र्यपक्रम्यातिष्ठत्तस्मादेतां गायत्रीतीष्टिमाहुः सं वत्सरो वै गायत्री संवत्सरो वै तदपक्रम्यातिष्ठद्यदेतया देवा असुराणामोजो बलमिन्द्रियं वीर्यम्॥१०॥

प्रजां पशून्वृञ्जत तस्मादेताः संवर्ग इतीष्टिमाहुर्यो भ्रातृव्यवान्स्यात्स स्पर्धमान एतयेष्ट्या यजेताग्र्ये संवर्गाय पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेत्तः श्रुतमासन्नमेतेन यजुषाभि मृशेदोज एव बलमिन्द्रियं वीर्यं प्रजां पशून्भ्रातृव्यस्य वृङ्क्ते भवत्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो भवति॥११॥

बलमस्येतया देवा असुराणामोजो बलमिन्द्रियं वीर्यं पञ्चचत्वारिंशच्च॥३॥ [३]

प्रजापतिः प्रजा असृजत ता अस्मात्सृष्टाः पराचीरायन्ता यत्रावसन्ततो गर्मुददतिष्ठत्ता बृहस्पतिश्चान्वैताः सौऽब्रवीद्बृहस्पतिरनयां त्वा प्र तिष्ठान्यथ त्वा प्रजा उपावर्त्स्यन्तीति तम्प्रातिष्ठत्तो वै प्रजापतिं प्रजा उपावर्तन्त यः प्रजाकामः स्यात्तस्मा एतम्प्राजापत्यं गार्मुतं चरुं निर्वपेत्प्रजापतिम्॥१२॥

एव स्वेन भागधेयेनोपं धावति स एवास्मै प्रजाम्प्र जनयति प्रजापतिः पशून्सृजत तै-

ऽस्मात्सृष्टाः परांश्च आयन्ते यत्रावसन्ततो गर्मुददतिष्ठत्तान्पूषा चान्ववैता५ सोऽब्रवीत्पूषानयां मा प्र तिष्ठथ त्वा पशवं उपावर्त्स्यन्तीति माम्प्र तिष्ठेति सोमोऽब्रवीन्मम वै॥१३॥

अकृष्टपच्यमित्युभौ वाम्प्र तिष्ठान्तीत्यब्रवीत्तौ प्रातिष्ठत्तौ वै प्रजापतिम्पशवं उपावर्तन्त यः पशुकामः स्यात्तस्मा एत५ सोमापौष्णं गार्मुतं चरुं निर्वपेत्सोमापूषणांवेव स्वेन भागधेयेनोप धावति तावेवास्मै पशून्प्र जनयतः सोमो वै रेतोधाः पूषा पशूनाम्प्रजनयिता सोम एवास्मै रेतो दधाति पूषा पशून्प्र जनयति॥१४॥

वपेत्प्रजापतिं वै दधाति पूषा त्रीणि च॥४॥ [४]

अग्ने गोभिर्न आ गृहीन्दो पुष्ट्या जुषस्व नः। इन्द्रो धर्ता गृहेषु नः॥ सविता यः सहस्रियः स नो गृहेषु रारणत्। आ पूषा एत्वा वसु॥ धाता ददातु नो रयिमीशानो जगतस्पतिः। स नः पूर्णेन वावनत्॥ त्वष्टा यो वृषभो वृषा स नो गृहेषु रारणत्। सहस्रेणायुतेन च॥ येन देवा अमृतम्॥१५॥

दीर्घः श्रवो दिव्यैरयन्त। रायस्पोष त्वमस्मभ्यं गवां कुल्मिं जीवस् आ युवस्व। अग्निर्गृहपतिः सोमो विश्वनिः सविता सुमेधाः स्वाहा॥ अग्ने गृहपते यस्ते घृत्यो भागस्तेन सह ओज आक्रममाणाय धेहि श्रेष्ठान्पथो मा योषं मूर्धा भूयासुः स्वाहा॥१६॥

अमृतमष्टात्रिंशच्च॥५॥ [५]

चित्रया यजेत पशुकाम इयं वै चित्रा यद्वा अस्यां विश्वम्भूतमधि प्रजायते तेनेयं चित्रा य एवं विद्वाश्चित्रया पशुकामो यजते प्र प्रजया पशुभिर्मिथुनैर्जायते प्रैवाग्नेयेन वापयति रेतः सौम्येन दधाति रेत एव हितं त्वष्टा रूपाणि वि करोति सारस्वतौ भवत एतद्वै दैव्यमिथुनं दैव्यमेवास्मै॥१७॥

मिथुनमध्यतो दधाति पुष्ट्यै प्रजननाय सिनीवात्यै चरुर्भवति वाग्वै सिनीवाली पुष्टिः खलु वै वाक्पुष्टिमेव वाक्चमुपैत्येन्द्र उत्तमो भवति तेनैव तन्मिथुनं सप्तैतानि हवीर्षि भवन्ति सप्त ग्राम्याः पशवः सप्तारण्याः सप्त छन्दास्युभयस्यावरुद्धा अथैता आहुतीर्जुहोत्येते वै देवाः पुष्टिपतयस्त एवास्मिन्पुष्टिं दधति पुष्यति प्रजया पशुभिरथो यदेता आहुतीर्जुहोति प्रतिष्ठित्ये॥१८॥

अस्मै त एव द्वादश च॥६॥ [६]

मा॒रु॒तम॑सि म॒रुता॒मोजो॑ऽपां धारां॑ भिन्धि रमय॑त मरुतः श्ये॒नमा॒यिन॑म्मनो॑जवसं
वृष॑णं सुवृ॒क्तिम्। येन॑ शर्धं उ॒ग्रम॑वसृष्ट॒मेति॑ तद॑श्चिना परि॑ धत्त॒ऽस्व॒स्ति। पुरो॑वा॒तो
व॒र्षाञ्जि॒न्वरा॒वृ॒थ्वाहां॑ वा॒ताव॑द्व॒र्षन्नु॒ग्ररा॒वृ॒थ्वाहां॑ स्त॒नय॑न्व॒र्षन्भी॒मरा॒वृ॒थ्वाहा॑नश॒न्यव॑स्फूर्जन्दिद्युद्व॒र्षन्भू॑
व॒र्षन्पू॒र्तिरा॒वृत्॑॥१९॥

स्वाहा॑ बहु हा॒यम॑वृषादि॒तिं श्रु॑तरावृ॒थ्वाहा॑तप॒ति व॒र्षन्वि॒राडा॒वृ॒थ्वाहा॑वस्फूर्जन्दिद्युद्व॒र्षन्भू॑त
मा॒न्दा वा॒शाः शु॒न्यूर॑जि॒राः। ज्योति॑ष्मती॒स्तम॑स्वरीरु॒न्दतीः सु॒फेनाः॑। मि॒त्रंभू॑तः क्ष॒त्रंभू॑तः
सुरा॑ष्ट्रा इह मा॑ऽवत। वृ॒ष्णो अ॒श्वस्य॑ स॒दान॑मसि वृ॒ष्टे त्वोप॑ न ह्यामि॥२०॥

पू॒र्तिरा॒वृ॒द्धिच॑त्वारि॒ऽशच्च॑॥७॥ [७]

देवा॑ वस॒व्या अ॒ग्रे सोम॑ सूर्य। देवाः॑ शर्म॒ण्या मि॒त्राव॑रुणार्थम॒न्न। देवाः॑ सपी॒तयो॑ऽपां
नपा॑दाशुहेम॒न्न। उ॒द्रो द॑त्तोऽ॒धि॒मि॒न्त दि॒वः प॒र्जन्या॑द॒न्तरि॑क्षात्पृथि॒व्यास्ततो॑ नो वृ॒ष्ट्याऽव॑त।
दिवा॑ चि॒त्तमः॑ कृ॒ण्वन्ति॑ प॒र्जन्ये॑नोदवा॒हेन॑। पृथि॒र्वी यद्भु॑न्दन्ति। आ यं नरः॑ सृ॒दान॑वो
ददा॑शुषे॒ दिवः॑ कोश॒मचु॑च्यवुः। वि प॒र्जन्याः॑ सृज॒न्ति रोद॑सी अनु॒ धन्व॑ना यन्ति॥२१॥

वृ॒ष्टयः॑। उदी॒रय॑था मरुतः समु॒द्रतो॑ यूयं वृ॒ष्टिं व॑र्षयथा पुरी॒षिणः॑। न वो॑ दस्मा
उप॑ दस्यन्ति धे॒नवः॑ शु॒भं या॒तामनु॑ रथा॑ अवृ॒थस॑त। सृ॒जा वृ॒ष्टिं दि॒व आ॒द्भिः संमु॑द्रं
पू॒ण। अ॒ज्ञा अ॑सि प्रथम॒जा बल॑मसि समु॒द्रिय॑म्। उ॒त्रंभय॑ पृथि॒वीमि॒न्दीदं॑ दि॒व्यं नभः॑।
उ॒द्रो दि॒व्यस्य॑ नो दे॒हीशा॑नो वि सृ॒जा दृ॒तिम्। ये दे॒वा दि॒विभा॑गा येऽन्त॒रि॒क्षभा॑गा
ये पृथि॒विभा॑गाः। त इ॒मं य॒ज्ञम॑वन्तु त इ॒दं क्षे॒त्रमा॑ वि॒शन्तु॑ त इ॒दं क्षे॒त्रमनु॑ वि
वि॒शन्तु॑॥२२॥

य॒न्ति दे॒वा वि॒ऽशति॑श्च॥८॥ [८]

मा॒रु॒तम॑सि म॒रुता॒मोज॒ इति॑ कृ॒ष्णं वा॒सः कृ॒ष्णातू॑षं परि॑ धत्त ए॒तद्वै वृ॒ष्टे रू॒पं
स॒रूप॑ ए॒व भू॒त्वा प॒र्जन्यं॑ व॒र्षय॑ति रमय॑त मरुतः श्ये॒नमा॒यिन॑मिति॒ पश्चाद्वा॑तं प्रति॑
मी॒वति॑ पुरोवा॒तमे॒व ज॑नयति व॒र्षस्या॑व॒रुद्धे॑ वा॒तना॑मानि जुहोति वा॒युर्वै वृ॒ष्ट्या ई॒शे
वा॒युमे॒व स्वेन॑ भा॒गधे॑येनोप॑ धावति॒ स ए॒वास्मै॑ प॒र्जन्यं॑ व॒र्षय॑त्यृष्टौ॥२३॥

जुहोति॒ चत॑स्रो वै दि॒शश्च॑त॒स्रोऽवा॑न्तरदि॒शा दि॒ग्भ्य ए॒व वृ॒ष्टिः सम्प्र॑ च्या॒वय॑ति
कृ॒ष्णाजि॑ने सं यौति॒ ह॒विरे॒वाक॑रन्तर्वे॒दि सं यौ॒त्यव॑रुद्धे॒ यती॑नाम॒द्यमा॑नानां॒ शी॒र्षाणि॑

परांपतन्ते खर्जूरां अभवन्तेषां रसं ऊर्ध्वोऽपतन्तानि कुरीराण्यभवन्सौम्यानि वै कुरीराणि सौम्या खलु वा आहुतिर्दिवो वृष्टिं च्यावयति यत्कुरीराणि भवन्ति॥२४॥

सौम्यैवाहुत्या दिवो वृष्टिमव रुद्धे मधुषा सं यौत्यपां वा एष ओषधीनां रसो यन्मध्वञ्च एवोषधीभ्यो वर्षत्यथो अञ्च एवोषधीभ्यो वृष्टिं नि नयति मान्दा वाशा इति सं यौति नामधेयैरेवेना अच्छैत्यथो यथा ब्रूयादसावेहीत्येवमेवेना नामधेयैरा॥२५॥

च्यावयति वृष्णो अश्वस्य सुदानमसि वृष्ट्यै त्वोपं नह्यामीत्याहु वृषा वा अश्वो वृषा पर्जन्यः कृष्ण इव खलु वै भूत्वा वर्षति रूपेणैवेन संमर्धयति वर्षस्यावरुद्धौ॥२६॥

अष्टौ भवन्ति नामधेयैरेकात्रिंशच्च॥१॥ [९]

देवा वसव्या देवाः शर्मण्या देवाः सपीतय इत्या बभ्राति देवताभिरेवान्वहं वृष्टिंमिच्छति यदि वर्षेतावत्येव होतव्यं यदि न वर्षेच्छो भूते हविर्निर्वपेदहोरात्रे वै मित्रावरुणावहोरात्राभ्यां खलु वै पर्जन्यो वर्षति नक्तं वा हि दिवा वा वर्षति मित्रावरुणावेव स्वेन भागधेयेनोपं धावति तावेवास्मै॥२७॥

अहोरात्राभ्यां पर्जन्यं वर्षयतोऽग्नये धामच्छदै पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेन्मारुतं सप्तकपालं सौर्यमेककपालमग्निर्वा इतो वृष्टिमुदीरयति मरुतः सृष्टां नयन्ति यदा खलु वा असावादित्यो न्यङ्गश्मिभिः पर्यावर्ततेऽथ वर्षति धामच्छदैव खलु वै भूत्वा वर्षत्येता वै देवता वृष्ट्या ईशते ता एव स्वेन भागधेयेनोपं धावति ताः॥२८॥

एवास्मै पर्जन्यं वर्षयन्त्युतावर्षिष्यन्वर्षत्येव सृजा वृष्टिं दिव आद्विः समुद्रं पृणेत्याहेमाश्चैवामूश्चापः समर्धयत्यथो अभिरेवामूरच्छैत्यञ्जा असि प्रथमजा बलमसि समुद्रियमित्याह यथायजुरेवैतदुन्नम्भय पृथिवीमिति वर्षाह्वां जुहोत्येषा वा ओषधीनां वृष्टिर्वनिस्तयेव वृष्टिमा च्यावयति ये देवा दिविभागा इति कृष्णाजिनमव धूनीतीम एवास्मै लोकाः प्रीता अभीष्टा भवन्ति॥२९॥

अस्मै धावति ता वा एकविंशतिश्च॥१०॥ [१०]

सर्वाणि छन्दास्येतस्यामिष्ट्यामनूच्यानीत्याहुस्त्रिष्टुभो वा एतद्वीर्यं यत्कुदुष्णिहा जगत्त्ये यदुष्णिहक्कुभावन्वाह तेनैव सर्वाणि छन्दास्यव रुद्धे गायत्री वा एषा यदुष्णिहा

यानि चत्वार्यध्यक्षराणि चतुष्पाद एव ते पशवो यथा पुरोडाशे पुरोडाशोऽध्यमेव
तद्यद्व्यध्यक्षराणि यज्ञगत्या॥३०॥

परिदध्यादन्तं यज्ञं गमयेत्त्रिष्टुभा परि दधातीन्द्रियं वै वीर्यं त्रिष्टुगिन्द्रिय एव वीर्यं
यज्ञं प्रतिंष्टापयति नान्तं गमयत्यग्ने त्री ते वाजिना त्री षधस्थेति त्रिवंत्या परिं
दधाति सरूपत्वाय सर्वो वा एष यज्ञो यत्रैधातुवीयङ्कामायकामाय प्र युज्यते सर्वेभ्यो
हि कामेभ्यो यज्ञः प्रयुज्यते त्रैधातुवीर्येन यजेताभिचरन्सर्वो वै॥३१॥

एष यज्ञो यत्रैधातुवीयङ् सर्वेणैवेन यज्ञेनाभि चरति स्तृणुत एवेनमेतयैव
यजेताभिचर्यमाणः सर्वो वा एष यज्ञो यत्रैधातुवीयङ् सर्वेणैव यज्ञेन यजते
नैनमभिचरन्स्तृणुत एतयैव यजेत सहस्रेण यक्ष्यमाणः प्रजातमेवेनददात्येतयैव यजेत
सहस्रेणैजानोऽन्तं वा एष पशूनां गच्छति॥३२॥

यः सहस्रेण यजते प्रजापतिः खलु वै पशूनसृजत तां ऋधैधातुवीर्येनैवासृजत
य एवं विद्वां ऋधैधातुवीर्येन पशुकामो यजते यस्मादेव योनैः प्रजापतिः पशूनसृजत
तस्मादेवैनान्सृजत उपैनुमुत्तरं सहस्रं नमति देवताभ्यो वा एष आ वृश्चते यो यक्ष्य
इत्युक्त्वा न यजते त्रैधातुवीर्येन यजेत सर्वो वा एष यज्ञः॥३३॥

यत्रैधातुवीयङ् सर्वेणैव यज्ञेन यजते न देवताभ्य आ वृश्चते द्वादशकपालः पुरोडाशो
भवति ते त्रयश्चतुष्कपालास्त्रिष्वमृद्धत्वाय त्रयः पुरोडाशा भवन्ति त्रयं इमे लोका
एषां लोकानामास्या उत्तरउत्तरो ज्यायान्भवत्येवमिव हीमे लोका यवमयो मध्यं एतद्वा
अन्तरिक्षस्य रूपं समृद्धौ सर्वेषामभिगमयन्नवं द्यत्यर्द्धम्बद्गरं हिरण्यं ददाति तेजं
एव॥३४॥

अवं रुद्धे तार्प्यं ददाति पशून्वावं रुद्धे धेनुं ददात्याशिषं एवावं रुद्धे साम्नो वा
एष वर्णो यद्धिरण्यं यजुषां तार्प्यमुक्थामदानां धेनुरेतानेव सर्वान् वर्णानव रुद्धे॥३५॥

जगत्याऽभिचरन्सर्वो वै गच्छति यज्ञस्तेज एव त्रिंशच्च॥११॥ [११]

त्वष्टां हतपुत्रो वीन्द्रं सोममाहंरतस्मिन्निन्द्रं उपहवमैच्छत तं नोपाह्वयत पुत्रम्मै-
ऽवधीरिति स यज्ञवेशसं कृत्वा प्रासहा सोममपिबत्तस्य यदत्यशिष्यत तत्त्वष्टाहवनीयमुप
प्रावर्तयत्स्वाहेन्द्रशत्रुर्वधस्वेति स यावदूर्ध्वः पराविध्यति तावति स्वयमेव व्यरमत यदि

वा तावत्प्रवृणम्॥३६॥

आसीद्यदि वा तावदध्यग्रेरासीत्स सम्भवन्नग्रीषोमावभि समभवत्स इषुमात्रमिषुमात्रं विष्वङ्कवर्धत स इमाल्लोकानवृणोद्यदिमाल्लोकानवृणोत्तद्वृत्रस्य वृत्रत्वन्तस्मादिन्द्रोऽबिभेदपि त्वष्टा तस्मै त्वष्टा वज्रमसिञ्चत्तपो वै स वज्रं आसीत्तमुद्यन्तु नाशक्रोदथ वै तर्हि विष्णुः॥३७॥

अन्या देवतासीत्सोऽब्रवीद्विष्णवेहीदमा हरिष्यावो येनायमिदमिति स विष्णुस्नेधात्मानं वि न्यधत्त पृथिव्यां तृतीयमन्तरिक्षे तृतीयं दिवि तृतीयमभिपर्यावर्ताद्यबिभेद्यत्पृथिव्यां तृतीयमासीत्तेनेन्द्रो वज्रमुदयच्छद्विष्ण्वनुस्थितः सोऽब्रवीन्मा मे प्र हारस्ति वा इदम्॥३८॥

मयि वीर्यं तत्ते प्र दास्यामीति तदस्मै प्रायच्छत्तत्प्रत्यंगृह्णादधा मेति तद्विष्णुवेति प्रायच्छत्तद्विष्णुः प्रत्यंगृह्णादस्मास्विन्द्रं इन्द्रियं दधात्विति यदन्तरिक्षे तृतीयमासीत्तेनेन्द्रो वज्रमुदयच्छद्विष्ण्वनुस्थितः सोऽब्रवीन्मा मे प्र हारस्ति वा इदम्॥३९॥

मयि वीर्यं तत्ते प्र दास्यामीति तदस्मै प्रायच्छत्तत्प्रत्यंगृह्णाद्विर्माधा इति तद्विष्णुवेति प्रायच्छत्तद्विष्णुः प्रत्यंगृह्णादस्मास्विन्द्रं इन्द्रियं दधात्विति यद्वि तृतीयमासीत्तेनेन्द्रो वज्रमुदयच्छद्विष्ण्वनुस्थितः सोऽब्रवीन्मा मे प्र हार्येनाहम्॥४०॥

इदमस्मि तत्ते प्र दास्यामीति त्वी (३) इत्यब्रवीत्सन्धान्तु सं दधावहै त्वामेव प्र विशानीति यन्माम्प्रविशेः किम्मा भुञ्ज्या इत्यब्रवीत्त्वामेवेन्धीय तव भोगाय त्वाम्प्र विशेयमित्यब्रवीत्तं वृत्रः प्राविशदुदरं वै वृत्रः क्षुत्बलु वै मनुष्यस्य भ्रातृव्यो यः॥४१॥

एवं वेद हन्ति क्षुधम्रातृव्यन्तदस्मै प्रायच्छत्तत्प्रत्यंगृह्णाद्विर्माधा इति तद्विष्णुवेति प्रायच्छत्तद्विष्णुः प्रत्यंगृह्णादस्मास्विन्द्रं इन्द्रियं दधात्विति यन्निः प्रायच्छन्निः प्रत्यंगृह्णात्तन्निधातोऽस्त्रिधातुत्वं यद्विष्णुरन्वतिष्ठत् विष्णुवेति प्रायच्छत्तस्मादैन्द्रावैष्णवः हविर्भवति यद्वा इदं किं च तदस्मै तत्प्रायच्छदृचः सामानि यजूंषि सहस्रं वा अस्मै तत्प्रायच्छत्तस्मात्सहस्रदक्षिणम्॥४२॥

प्रवृणं विष्णुर्वा इदमिदमहं यो भवत्येकविंशतिश्च॥12॥ [१२]

देवा वै राज्ञ्याञ्जायमानादविभयुस्तमन्तरेव सन्तं दाम्नापौम्भन्थस वा एषोऽपौब्धो जायते यद्राज्न्यो यद्वा एषोऽनपोब्धो जायते वृत्रान्ध्रश्चरेद्यं कामयेत राज्ञ्यमनपोब्धो

जायेत वृत्रान्ध्रश्चरेदिति तस्मा एतमैन्द्राबारहस्पत्यं चरुं निर्वपेद्देन्द्रो वै राज्ञ्यौ ब्रह्म
बृहस्पतिर्ब्रह्मणैवेनं दाम्नोऽपोम्भनान्मुञ्चति हिरण्मयं दाम् दक्षिणा साक्षादेवैनं दाम्नो-
ऽपोम्भनान्मुञ्चति॥४३॥

एतद्वादश च॥13॥ [१३]

नवोनवो भवति जायमानोऽह्ना केतुरूषसामेत्यग्रे। भागं देवेभ्यो वि दधात्यायन्म
चन्द्रमास्तिरति दीर्घमायुः। यमादित्या अशुमाप्याययन्ति यमक्षितमक्षितयः पिबन्ति। तेन
नो राजा वरुणो बृहस्पतिरा प्याययन्तु भुवनस्य गोपाः। प्राच्यां दिशि त्वमिन्द्रासि
राजोतोदीच्यां वृत्रहन्वृत्रहासि। यत्र यन्ति सोत्यास्तत्॥४४॥

जितं ते दक्षिणतो वृषभ एधि हव्यः। इन्द्रो जयाति न परा जयाता अधिराजो
राजसु राजयाति। विश्वा हि भूयाः पृतना अभिष्टीरुपसद्यो नमस्यो यथासत्। अस्येदेव
प्र रिरिचे महित्वं दिवः पृथिव्याः पर्यन्तरिक्षात्। स्वराडिन्द्रो दम् आ विश्वगूर्तः स्वरिरमत्रो
ववक्षे रणांय। अभि त्वां शूर नोनुमोऽदुग्धा इव धेनवः। ईशानम्॥४५॥

अस्य जगतः सुवर्दशमीशानमिन्द्र तस्थुषः। त्वामिद्धि हवामहे साता वाजस्य कारवः।
त्वां वृत्रेष्विन्द्र सत्पतिं नरस्त्वां काष्ठास्वर्वतः। यद्याव इन्द्र ते शतं शतम्भूर्मीरुत स्युः।
न त्वां वज्रिन्सहस्रं सूर्या अनु न जातमष्ट रोदसी। पिबा सोममिन्द्र मन्दंतु त्वा
यं ते सुषावं हर्यश्वाद्रिः॥४६॥

सोतुर्बाहुभ्यां सुयंतो नावा। रेवतीर्नः सधमाद् इन्द्रे सन्तु तुविवाजाः। क्षुमन्तो
याभिर्मदमा। उदग्रे शुचयस्तव वि ज्योतिषोदु त्यं जातवेदसं सप्त त्वां हरितो रथे
वहन्ति देव सूर्या शोचिष्केशं विचक्षण। चित्रं देवानामुदगादनीकं चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्रे।
आऽप्रा द्यावापृथिवी अन्तरिक्षं सूर्य आत्मा जगतस्तस्थुषः॥४७॥

चा विश्वे देवा ऋतावृधं ऋतुभिर्हवनश्रुतः। जुषन्तां युज्यम्पयः। विश्वे देवाः शृणुतेमं
हवाम्मे ये अन्तरिक्षे य उप द्यवि ष्ठा ये अग्निजिह्वा उत वा यजत्रा आसद्यास्मिन्बर्हिषि
मादयध्वम्॥४८॥

तदीशानमद्रिस्तस्थुषस्त्रिशच्च॥14॥ [१४]

विश्वरूपस्त्वष्टेन्द्रं वृत्रम्ब्रह्मवादिनः स त्वे नासौमयाज्येष वै देवर्थो देवा वै नर्चि

नायज्ञोऽग्रे महात्रीत्रिवीतमायुष्टे द्वादश॥12॥ विश्वरूपो नैनं शीतरूरावद्य वसु पूर्वद्युर्वाजा
इत्यग्रे महात्रिवीतमन्या यन्ति चतुःसप्ततिः॥74॥ विश्वरूपोऽनु ते दायि॥ [१५]

॥पञ्चमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां द्वितीयकाण्डे पञ्चमः प्रश्नः॥

विश्वरूपो वै त्वाष्ट्रः पुरोहितो देवानामासीत्स्त्रीयोऽसुराणान्तस्य त्रीणि
शीर्षाण्यांसन्धोमपानं सुरापानमन्नादनं स प्रत्यक्षं देवेभ्यो भागमवदत्परोक्षमसुरेभ्यः
सर्वस्मै वै प्रत्यक्षं भागं वदन्ति यस्मा एव परोक्षं वदन्ति तस्य भाग उदितस्तस्मादिन्द्रो-
ऽबिभेदीदृङ् राष्ट्रं वि पर्यावर्तयतीति तस्य वज्रमादाय शीर्षाण्यच्छिन्नद्यत्सोमपानम्॥१॥

आसीत्स कपिञ्जलोऽभवद्यत्सुरापानं स कल्विङ्को यदन्नादनं स
तित्तिरिस्तस्याञ्जलिना ब्रह्महत्यामुपांगृह्णात्ता संवत्सरमभिवत्सम्भूतान्यभ्यक्रोशन्ब्रह्महन्ति
स पृथिवीमुपासीददस्यै ब्रह्महत्यायै तृतीयं प्रति गृहाणेति साब्रवीद्वरं वृणो
खातात्पराभविष्यन्ती मन्ये ततो मा परा भूमितिं पुरा तै॥२॥

संवत्सरादपि रोहादित्यब्रवीत्तस्मात्पुरा संवत्सरात्पृथिव्यै खातमपि रोहति वारंवृतं
हंस्ये तृतीयं ब्रह्महत्यायै प्रत्यंगृह्णात्तत्स्वकृतमिरिणमभवत्तस्मादाहिताग्निः श्रद्धादेवः स्वकृत
इरिणे नावं स्येद्ब्रह्महत्यायै ह्येष वर्णः स वनस्पतीनुपासीददस्यै ब्रह्महत्यायै तृतीयं प्रति
गृहीतेति तैऽब्रुवन्वरं वृणामहे वृक्णात्॥३॥

पराभविष्यन्ती मन्यामहे ततो मा परा भूमेत्याब्रश्नाद्वो भूयांस
उत्तिष्ठानित्यब्रवीत्तस्मादाब्रश्नाद्वृक्षाणाम्भूयांस उत्तिष्ठन्ति वारंवृतं ह्येषान्तृतीयं ब्रह्महत्यायै
प्रत्यंगृह्णन्स निर्यासोऽभवत्तस्मान्निर्यासस्य नाशयं ब्रह्महत्यायै ह्येष वर्णोऽथो खलु य एव
लोहितो यो वाऽऽब्रश्नान्निर्येषति तस्य नाशयम्॥४॥

काममन्यस्य स स्त्रीषंसादमुपासीददस्यै ब्रह्महत्यायै तृतीयं प्रति गृहीतेति
ता अब्रुवन्वरं वृणामहा ऋत्वियात्प्रजां विन्दामहे काममा विजनितोः सम्भवामेति
तस्मादृत्वियाश्चिन्त्यः प्रजां विन्दन्ते काममा विजनितोः सम्भवन्ति वारंवृतं ह्यासान्तृतीयं

ब्रह्महृत्याये प्रत्यंगृह्णन्त्सा मलंवद्वासा अभवत्तस्मान्मलंवद्वाससा न सं वदेत्॥५॥

न सहासीत नास्या अन्नमद्याद्ब्रह्महृत्याये ह्येषा वर्णं प्रतिमुच्यास्तेऽथो खल्वाहुरभ्यञ्जनं वाव स्त्रिया अन्नमभ्यञ्जनमेव न प्रतिगृह्यं काममन्यदिति याम्मलंवद्वाससः सम्भवन्ति यस्ततो जायते सौऽभिश्स्तो यामरण्ये तस्यै स्तेनो यां परांचीं तस्यै हीतमुख्यपगल्भो या स्नाति तस्यां अप्सु मारुको या॥६॥

अभ्यङ्के तस्यै दुश्चर्मा या प्रलिखते तस्यै खलतिरपमारी याऽऽङ्के तस्यै काणो या दतो धावते तस्यै श्यावदन् या नखानि निकृन्तते तस्यै कुनखी या कृणत्ति तस्यै क्लीबो या रञ्जुः सृजति तस्यां उद्वन्धुको या पर्णेन पिबति तस्यां उन्मादुको या खर्वेण पिबति तस्यै खर्वस्तिस्त्रो रात्रीर्ब्रतं चरेदञ्जलिनां वा पिबेदखर्वेण वा पात्रेण प्रजायै गोपीथाय॥७॥

यथ्सोमपानन्ते वृक्षान्तस्य नाशयं वदेत् मारुको याऽखर्वेण वा त्रीणि च॥१॥—[१]

त्वष्टा हतपुत्रो वीन्द्रः सोममाहरत्तस्मिन्निन्द्रं उपहवमैच्छत् तं नोपाह्वयत् पुत्रम्मै-
ऽवधीरिति स यज्ञवेशसं कृत्वा प्रासहा सोममपिबत्तस्य यदत्यशिष्यत् तत्त्वष्टाहवनीयमुप
प्रावर्तयत्स्वाहेन्द्रं शत्रुर्वधस्वेति यदवर्तयत्तद्वृत्रस्य वृत्रत्वं यदब्रवीत्स्वाहेन्द्रं शत्रुर्वधस्वेति
तस्मादस्य॥८॥

इन्द्रः शत्रुरभवत्स सम्भवन्नग्रीषोमावभि समभवत्स इषुमात्रमिषुमात्रं विष्वङ्बुवर्धत्
स इमाल्लोकानवृणोद् यदिमाल्लोकानवृणोत्तद्वृत्रस्य वृत्रत्वन्तस्मादिन्द्रोऽबिभेत्स
प्रजापतिमुपाधावच्छत्रुर्मैऽजनीति तस्मै वज्रं सिक्त्वा प्रायच्छदेतेन जहीति तेनाभ्यायत्
तावंब्रूतामग्रीषोमौ मा॥९॥

प्र हारावमन्तः स्व इति मम वै युवः स्थ इत्यब्रवीन्मामभ्येतमिति तौ
भाग्धेयमैच्छेतान्ताभ्यामेतमग्रीषोमीयमेकादशकपालम्पूर्णमासे प्रायच्छत्तावंब्रूतामभि सन्दद्यौ
वै स्वो न शक्नुव ऐतुमिति स इन्द्र आत्मनः शीतरूरावजनयत्तच्छीतरूरयोर्जन्म य
एवः शीतरूरयोर्जन्म वेद॥१०॥

नैनः शीतरूरौ हतस्ताभ्यामेनमभ्यनयत्तस्माञ्जञ्जभ्यमानादग्रीषोमौ निरक्रामतां प्राणापानौ
वा एनं तदजहिताम् प्राणो वै दक्षोऽपानः क्रतुस्तस्माञ्जञ्जभ्यमानो ब्रूयान्मयि दक्षक्रतू
इति प्राणापानावेवात्मन्धत्ते सर्वमायुरेति स देवता वृत्रान्निरह्य वार्त्रघ्नः हविः पूर्णमासे

निरवपृद्धन्ति वा एनम्पूर्णमांस आ॥११॥

अमावास्यायाम्याययन्ति तस्माद्वात्राघ्नी पूर्णमासेऽनूच्येते वृधन्वती अमावास्यायान्तथ्सुस्था
वात्राघ्नी९ हविर्वज्रमादाय पुनरभ्यायत ते अंब्रूतान्द्यावापृथिवी मा प्र हारावयोर्वै श्रित
इति ते अंब्रूतां वरं वृणावहै नक्षत्रविहिताऽहमसानीत्यसावंब्रवीच्चित्रविहिता-
ऽहमितीयन्तस्मान्नक्षत्रविहिताऽसौ चित्रविहितेयं य एवं द्यावापृथिव्योः॥१२॥

वरं वेदेन वरौ गच्छति स अभ्यामेव प्रसूत इन्द्रो वृत्रमहन्ते देवा वृत्र९ हत्वा-
ऽग्नीषोमावब्रुवन् हव्यं नो वहतमिति तावंब्रूतामपतेजसौ वै त्यौ वृत्रे वै त्ययोस्तेज इति
तेऽब्रुवन् इदमच्छेतीति गौरित्यब्रुवन्गोर्वाव सर्वस्य मित्रमिति साऽब्रवीत्॥१३॥

वरं वृषे मय्येव सतोभयेन भुनजाध्वा इति तद्रौराहरत्तस्माद्भवि सतोभयेन भुञ्जत
एतद्वा अग्नेस्तेजो यद्धृतमेतत्सोमस्य यत्पयो य एवमग्नीषोमयोस्तेजो वेदं तेजस्यैव
भवति ब्रह्मवादिनो वदन्ति किन्देवत्यम्पूर्णमासमिति प्राजापत्यमिति ब्रूयात्तेनेन्द्र ज्येष्ठम्पुत्रं
निरवासाययदिति तस्माज्ज्येष्ठम्पुत्रं धनेन निरवासाययन्ति॥१४॥

अस्य मा वेदा द्यावापृथिव्योरंब्रवीदिति तस्माच्चत्वारि च॥२॥ [२]

इन्द्रं वृत्रं जग्निवा९सम्मृधोऽभि प्रावैपन्त स एतं वैमृधम्पूर्णमासेऽनुनिर्वाप्यमपश्यत्
निरवपृत्तेन वै स मृधोऽपाहत् यद्वैमृधः पूर्णमासेऽनुनिर्वाप्यो भवति मृध एव
तेन यजमानोऽप हत् इन्द्रो वृत्र९ हत्वा देवताभिश्चेन्द्रियेण च व्यार्ध्यत् स
एतमाग्नेयमष्टाकपालममावास्यायामपश्यदैन्द्र दधि॥१५॥

तं निरवपृत्तेन वै स देवताश्चेन्द्रियं चावारुन्द् यदाग्नेयोऽष्टाकपालोऽमावास्यायाम्भवत्येन्द्रं
दधि देवताश्चैव तेनैन्द्रियं च यजमानोऽव रुन्द् इन्द्रस्य वृत्रं जघ्नुष इन्द्रियं वीर्यं पृथिवीमनु
व्याच्छ्रुत्तदोषधयो वीरुधोऽभवन्त्स प्रजापतिमुपाधावद्वृत्रं मे जघ्नुष इन्द्रियं वीर्यम्॥१६॥

पृथिवीमनु व्यारुत्तदोषधयो वीरुधोऽभूवन्निति स प्रजापतिः पशूनंब्रवीदेतदस्मै सं नयतेति
तत्पशव ओषधीभ्योऽध्यात्मन्त्समनयन्तत्प्रत्यदुहन् यत्समनयन्तत्सान्नाय्यस्य सान्नाय्यत्वं
यत्प्रत्यदुहन्तत्प्रतिधुषः प्रतिधुक्९ समनैषुः प्रत्यधुक्षन्न तु मयि श्रयत् इत्यंब्रवीदेतदस्मै॥१७॥

शृतं कुरुतेत्यंब्रवीत्तदस्मै शृतमकुर्वन्नन्द्रियं वावास्मिन्वीर्यं तदश्रयन्तच्छ्रुतस्य शृतत्व९

समनैषुः प्रत्यधुक्ष्छृतमक्रुन्न तु मा धिनोतीत्यब्रवीदेतदस्मै दधिं कुरुतेत्यब्रवीत्तदस्मै
दध्यं कुर्वन्तदेनमधिन्नोत्तद्ब्रूधो दधित्वं ब्रह्मवादिनो वदन्ति दध्नः पूर्वस्यावदेयम्॥१८॥

दधि हि पूर्वं क्रियत इत्यनादृत्य तच्छृतस्यैव पूर्वस्याव चेदिन्द्रियमेवास्मिन्वीर्यं
श्रित्वा दध्नोपरिष्ठाद्धिनोति यथापूर्वमुपैति यत्पूतीकैर्वा पर्णवल्कैर्वा तश्चाथसौम्यं तद्यत्कलै
राक्षसं तद्यत्तण्डुलैर्वैश्वदेवं तद्यदातश्चनेन मानुषं तद्यद्ब्रूध्रा तथ्येन्द्रं दध्ना तनक्ति॥१९॥

सेन्द्रत्वायाग्निहोत्रोच्छेषणमभ्यातनक्ति यज्ञस्य सन्तत्या इन्द्रो वृत्रं हत्वा परां
परावतमगच्छदपाराधमिति मन्यमानस्तं देवताः प्रैषमैच्छन्त्योऽब्रवीत्प्रजापतिर्यः प्रथमो-
ऽनुविन्दति तस्य प्रथमम्भागधेयमिति तम्पितरोऽनुविन्दन्तस्मात्पितृभ्यः पूर्वद्युः क्रियते
सोऽमावास्यां प्रत्यागच्छत्तं देवा अभि समगच्छन्तामा वै नः॥२०॥

अद्य वसुं वसतीतीन्द्रो हि देवानां वसु तदमावास्याया अमावास्यत्वं ब्रह्मवादिनो
वदन्ति किन्देवत्यं सान्नाय्यमिति वैश्वदेवमिति ब्रूयाद्विश्वे हि तद्देवा भागधेयमभि
समगच्छन्तेत्यथो खल्वेन्द्रमित्येव ब्रूयादिन्द्रं वाव ते तद्विषज्यन्तोऽभि समगच्छन्तेति॥२१॥

दधि मे जघ्नुष इन्द्रियं वीर्यमित्यब्रवीदेतदस्मा अवदेयन्तनक्ति नो द्विचत्वारिंशच्च॥३॥[३]

ब्रह्मवादिनो वदन्ति स त्वे दर्शपूर्णमासौ यजेत य एनौ सेन्द्रौ यजेतेति वैमृधः
पूर्णमासेऽनुनिर्वाप्यो भवति तेन पूर्णमासः सेन्द्रं ऐन्द्रं दध्यमावास्यायां तेनामावास्यां सेन्द्रा
य एवं विद्वान्दर्शपूर्णमासौ यजते सेन्द्राविवैनौ यजते श्वःश्वोऽस्मा ईजानाय वसीयो भवति
देवा वै यद्यज्ञेऽकुर्वत तदसुरा अकुर्वत ते देवा एताम्॥२२॥

इष्टिमपश्यन्नाग्रावैष्णवमेकादशकपालं सरस्वत्यै चरुं सरस्वते चरुं ताम्यौर्णमासं
संस्थाप्यानु निरवपन्ततो देवा अभवन्परासुरा यो भ्रातृव्यवान्थस्याथ्स पौर्णमासं
संस्थाप्यैतामिष्टिमनु निर्वपेत्पौर्णमासेनैव वज्रभ्रातृव्याय प्रहृत्याग्रावैष्णवेन देवतांश्च यज्ञं
च भ्रातृव्यस्य वृद्धे मिथुनान्पशून्धारस्वताभ्यां यावदेवास्यास्ति तत्॥२३॥

सर्वं वृद्धे पौर्णमासीमेव यजेत भ्रातृव्यवान्नामावास्यां हत्वा भ्रातृव्यं ना प्याययति
साकम्प्रस्थायीयेन यजेत पशुकामो यस्मै वा अल्पेनाहरन्ति नात्मना तृप्यति नान्यस्मै
ददाति यस्मै महता तृप्यत्यात्मना ददात्यन्यस्मै महता पूर्णं होतव्यन्तुत एवैनमिन्द्रः
प्रजयां पशुभिस्तर्पयति दारुपात्रेण जुहोति न हि मृन्मयमाहुतिमानुश औदुम्बरम्॥२४॥

भुवत्यूर्वा उदुम्बर ऊर्कपशव ऊर्जैवास्मा ऊर्जं पशूनव रुद्धे नागतश्रीर्महेन्द्रं यजेत्
त्रयो वै गतश्रियः शुश्रुवान्नामणी राजन्यस्तेषाम्महेन्द्रो देवता यो वै स्वां देवतामति यजेत्
प्र स्वायै देवतायै च्यवते न पराम्प्राप्नोति पापीयान्भवति संवत्सरमिन्द्रं यजेत संवत्सरः
हि व्रतं नाति स्वा॥२५॥

एवैनं देवतेज्यमाना भूत्या इन्द्रे वसीयान्भवति संवत्सरस्यं परस्तादग्नये व्रतपतये
पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेत् संवत्सरमेवैनं वृत्रं जघ्निवाः संमग्निव्रतपतिव्रतमा लम्भयति
ततोऽधि कामं यजेत॥२६॥

एतान्तदौदुम्बरः स्वा त्रिःशच्च॥४॥ [४]

नासौमयाजी सं नयेदनागतं वा एतस्य पयो योऽसौमयाजी यदसौमयाजी
संनयेत्परिमोष एव सोऽनृतं करोत्यथो परैव सिंच्यते सोमयाज्यैव सं नयेत्पयो
वै सोमः पर्यः सान्नाय्यम्ययसैव पर्यं आत्मन्धत्ते वि वा एतम्प्रजयां पशुभिर्धयति
वर्धयत्यस्य भ्रातृव्यं यस्य हविर्निरुत्तम्पुरस्ताच्चन्द्रमाः॥२७॥

अभ्युदेति त्रेधा तण्डुलान् वि भजेद्ये मध्यमाः स्युस्तानग्नये दात्रे पुरोडाशमष्टाकपालं
कुर्याद्ये स्थविष्ठास्तानिन्द्राय प्रदात्रे दधश्चरुं येऽणिष्ठास्तान् विष्णवे शिपिविष्टाय शृते
चरुमग्निरेवासमै प्रजाम्प्रजनयति वृद्धामिन्द्रः प्र यच्छति यज्ञो वै विष्णुः पशवः शिपिर्यज्ञ
एव पशुषु प्रति तिष्ठति न द्वे॥२८॥

यजेत् यत्पूर्वया सम्प्रति यजेतोत्तरया छुम्बद्वुर्याद्यदुत्तरया सम्प्रति यजेत् पूर्वया
छुम्बद्वुर्यान्नेष्टिर्भवति न यज्ञस्तदनु हीतमुख्यपगल्भो जायत एकांमेव यजेत प्रगल्भोऽस्य
जायतेऽनादृत्य तद्वे एव यजेत यज्ञमुखमेव पूर्वयालभते यजत उत्तरया देवता एव
पूर्वयावृन्द इन्द्रियमुत्तरया देवलोकमेव॥२९॥

पूर्वयाभिजयति मनुष्यलोकमुत्तरया भूर्यसो यज्ञक्रतूनुपैत्येषा वै सुमना
नामेष्टिर्यमद्येजानम्यश्चाच्चन्द्रमा अभ्युदेत्यस्मिन्नेवासमै लोकेऽर्धुकम्भवति दाक्षायणयज्ञेन
सुवर्गकामो यजेत पूर्णमासे सं नयेन्मैत्रावरुण्याऽऽमिक्षयामावास्यायां यजेत पूर्णमासे वै
देवानां सुतस्तेषामेतमर्धमासम्प्रसुतस्तेषाम्मैत्रावरुणी वशामावास्यायामनूबन्ध्या यत्॥३०॥

पूर्वेद्युर्यजते वेदिमेव तत्करोति यद्वृथ्सानपाकरोति सदोहविधाने एव सम्मिनोति यद्यजते देवैरेव सुत्याः सम्पादयति स एतमर्धमासः संधुमादं देवैः सोमम्पिबति यन्मैत्रावरुण्यामिक्षयामावास्यायां यजते यैवासौ देवानां वशानूबन्ध्यां सो एवैषैतस्य साक्षाद्वा एष देवान्भ्यारोहति य एषां यज्ञम्॥३१॥

अभ्यारोहति यथा खलु वै श्रेयान्भ्यारूढः कामयते तथा करोति यद्यवविध्यति पार्ष्णीयान्भवति यदि नावविध्यति सदृष्ट्यावृत्काम एतेन यज्ञेन यजेत क्षुरपविर्ह्येष यज्ञस्ताजकपुण्यो वा भवति प्र वा मीयते तस्यैतद्वृतं नानृतं वदेन्न माः समश्रीयान्न स्त्रियमुपेयान्नास्य पल्पूलनेन वासः पल्पूलयेयुरेतद्धि देवाः सर्वं न कुर्वन्ति॥३२॥

चन्द्रमा द्वे देवलोकमेव यद्यज्ञं पल्पूलयेयुष्यद्॥५॥ [५]

एष वै देवस्थो यद्वर्शपूर्णमासौ यो दर्शपूर्णमासाविद्धा सोमेन यजते रथस्पष्ट एवावसाने वरं देवानामव स्यत्येतानि वा अङ्गापरूषि संवत्सरस्य यद्वर्शपूर्णमासौ य एवं विद्वान्दर्शपूर्णमासौ यजतेऽङ्गापरूष्येव संवत्सरस्य प्रति दधात्येते वै संवत्सरस्य चक्षुषी यद्वर्शपूर्णमासौ य एवं विद्वान्दर्शपूर्णमासौ यजते ताभ्यामेव सुवर्गं लोकमनु पश्यति॥३३॥

एषा वै देवानां विक्रान्तिर्यद्वर्शपूर्णमासौ य एवं विद्वान्दर्शपूर्णमासौ यजते देवानामेव विक्रान्तिमनु वि क्रमत एष वै देवयानः पन्था यद्वर्शपूर्णमासौ य एवं विद्वान्दर्शपूर्णमासौ यजते य एव देवयानः पन्थास्तः समारोहत्येतौ वै देवानाः हरी यद्वर्शपूर्णमासौ य एवं विद्वान्दर्शपूर्णमासौ यजते यावेव देवानाः हरी ताभ्याम्॥३४॥

एवैभ्यो हव्यं वहत्येतद्वै देवानामास्यं यद्वर्शपूर्णमासौ य एवं विद्वान्दर्शपूर्णमासौ यजते साक्षादेव देवानामास्यं जुहोत्येष वै हविर्धानी यो दर्शपूर्णमासयाजी सायम्प्रातरग्निहोत्रं जुहोति यजते दर्शपूर्णमासावहरहरहविर्धानिनाः सुतो य एवं विद्वान्दर्शपूर्णमासौ यजते हविर्धान्यस्मीति सर्वमेवास्यं बर्हिष्यं दत्तम्भवति देवा वा अहः॥३५॥

यज्ञियं नाविन्दन्ते दर्शपूर्णमासावपुनन्तौ वा एतौ पूतौ मेध्यौ यद्वर्शपूर्णमासौ य एवं विद्वान्दर्शपूर्णमासौ यजते पूतावेवैनौ मेध्यौ यजते नामावास्यायां च पौर्णमास्यां च स्त्रियमुपेयाद्यदुपेयान्निरिन्द्रियः स्यात्सोमस्य वै राज्ञोऽर्धमासस्य रात्रयः पत्नयः

आसन्तासाममावास्यां च पौर्णमासीं च नोपैत्॥३६॥

ते एनमभि समनह्येतान्तं यक्षं आर्च्छद्वाजानं यक्षं आरदिति तद्वाजयक्ष्मस्य जन्म यत्पापीयानभवत्तत्पापयक्ष्मस्य यज्ञाभ्यामविन्दत्तज्ञायेन्यस्य य एवमेतेषां यक्ष्माणां जन्म वेद नैनमेते यक्ष्मा विन्दन्ति स एते एव नमस्यन्नुपाधावत्ते अंब्रतां वरं वृणावहा आवं देवानां भागधे अंसाव॥३७॥

आवदधि देवा इज्यान्ता इति तस्मात्सदृशीनां रात्रीणाममावास्यायां च पौर्णमास्यां च देवा इज्यन्त एते हि देवानां भागधे भागधा अस्मै मनुष्या भवन्ति य एवं वेद भूतानि क्षुधमघ्नश्चो मनुष्या अर्धमासे देवा मासि पितरः संवत्सरे वनस्पतयस्तस्मादहंरहमनुष्या अशनमिच्छन्तेऽर्धमासे देवा इज्यन्ते मासि पितृभ्यः क्रियते संवत्सरे वनस्पतयः फलं गृह्णन्ति य एवं वेद हन्ति क्षुधम्प्रातृव्यम्॥३८॥

पश्यति ताभ्यामहंरदसाव फलं सप्त च॥६॥

देवा वै नर्चि न यजुष्यश्रयन्त ते सामन्नेवाश्रयन्त हिं करोति सामैवाकर्हिं करोति यत्रैव देवा अश्रयन्त तत् एवेनान्त्र युङ्क्ते हिं करोति वाच एवैष योगो हिं करोति प्रजा एव तद्यजमानः सृजते त्रिः प्रथमामन्वाह त्रिरुत्तमां यज्ञस्यैव तद्वत्सम्॥३९॥

नह्यत्यप्रस्रसाय सन्ततमन्वाह प्राणानामन्नाद्यस्य सन्तत्या अथो रक्षसामपहत्यै राथंतरीम्प्रथमामन्वाह राथंतरो वा अयं लोक इममेव लोकमभि जयति त्रिविं गृह्णाति त्रयं इमे लोका इमानेव लोकानभि जयति बारहतीमुत्तमामन्वाह बारहतो वा असौ लोकौऽमुमेव लोकमभि जयति प्र वः॥४०॥

वाजा इत्यनिरुक्ताम्प्राजापत्यामन्वाह यज्ञो वै प्रजापतिर्यज्ञमेव प्रजापतिमा रभते प्र वो वाजा इत्यन्वाहान्नं वै वाजोऽन्नमेवाव रुद्धे प्र वो वाजा इत्यान्वाह तस्मात्प्राचीनः रेतो धीयतेऽग्न आ याहि वीतय इत्याह तस्मात्प्रीतीर्चाः प्रजा जायन्ते प्र वो वाजाः॥४१॥

इत्यन्वाह मासा वै वाजा अर्धमासा अभिद्यवो देवा हविष्मन्तो गौरधृताचीं यज्ञो देवाञ्जिगाति यजमानः सुम्रयुरिदमसीदमसीत्येव यज्ञस्य प्रियं धामाव रुद्धे यं कामयेत् सर्वमायुरियादिति प्र वो वाजा इति तस्यानूच्याग्ना आ याहि वीतय इति सन्ततमुत्तरमर्धमा लभेत॥४२॥

प्राणेनैवास्यापानं दाधार सर्वमायुरेति यो वा अ॒र॒न्निः॑ सा॒मिधे॒नीनां॑ वेदा॒र॒त्नावेव॑ भ्रातृ॒व्यं कुरु॑तेऽर्ध॒र्चौ सं द॑धात्येष वा अ॒र॒न्निः॑ सा॒मिधे॒नीनां॑ य एवं वेदा॒र॒त्नावेव॑ भ्रातृ॒व्यं कुरु॑त ऋ॒षेर्ऋ॒षेर्वा ए॒ता निर्मि॑ता यत्सा॒मिधे॒न्यस्ता॑ यदसंयु॒क्ताः स्युः प्र॒जया॑ प॒शुभिर्भ्यज॑मानस्य वि तिष्ठेरन्नर्ध॒र्चौ सन्द॑धाति सं यु॒नक्त॑येवैनास्ता अ॒स्मै संयु॒क्ता अव॑रुद्धाः सर्वा॒माशिषं॑ दुहे॥ 43॥

ब॒रसं वो॑ जायन्ते प्र वो॒ वाजां॑ लभेत दधाति सन्दशं च॥७॥ [७]

अयं॒ज्ञो वा ए॒ष योऽस्मा॒माऽग्न॒ आ या॑हि वी॒तय॒ इत्या॑ह रथन्त॒रस्यै॑ष वर्ण॒स्तं त्वा॑ समि॒द्धिरङ्गि॑र॒ इत्या॑ह वामदे॒व्यस्यै॑ष वर्णो बृह॒दग्ने॑ सुवी॒र्यमि॒त्या॑ह बृ॒हत ए॒ष वर्णो॑ यदे॒तं तृ॒चम॒न्वाह॑ य॒ज्ञमे॒व तथ्सा॒मन्व॑न्तं करोत्य॒ग्निर॒मुष्मि॑ल्लो॒क आसी॑दादि॒त्योऽस्मि॑न्तावि॒मौ लो॒कावशा॑न्तौ॥४४॥

आ॒स्तान्ते दे॒वा अ॒ब्रुव॑न्नेते॒मौ वि पर्यु॑हा॒मेत्य॒ग्न आ या॑हि वी॒तय॒ इत्य॑स्मि॒ल्लो॒कै-
ऽग्नि॑म॒दधु॑र्बृह॒दग्ने॑ सुवी॒र्यमि॒त्य॒मुष्मि॑ल्लो॒क आ॒दि॒त्यन्त॑तो वा इ॒मौ लो॒काव॑शा॒म्यतां॑ यदे॒वम॒न्वाहा॑नयो॒र्लो॒कयोः॑ शा॒न्त्यै शा॒म्यंतोऽस्मा॑ इ॒मौ लो॒कौ य एवं वेद॑ पञ्च॒दश॑ सा॒मिधे॒नीर॒न्वाह॑ पञ्च॒दश॑॥४५॥

वा अ॒र्धमा॑सस्य रा॒त्रयो॑ऽर्ध॒मास॑शः सं॒वत्स॑र आ॒प्यते॑ तासां त्रीणि च श॒तानि॑ ष॒ष्टिश्चा॒क्षरा॑णि ताव॒तीः संव॑त्स॒रस्य॑ रा॒त्रयो॑ऽक्ष॒रश॑ ए॒व संव॑त्स॒रमा॑प्नोति नृ॒मेधं॑श्च पर॒च्छेप॑श्च ब्र॒ह्मवा॑द्यम॒वदे॒ताम॑स्मि॒न्दारा॑वा॒द्रैऽग्निं॑ ज॒नया॑व य॒तरो नो॑ ब्र॒ह्मीया॑निति नृ॒मेधो॑ऽभ्य॒वद॑त्स धू॒मम॑जनयत्पर॒च्छेपो॑ऽभ्य॒वद॑त्सो॒ऽग्निम॑जनय॒दृष॑ इत्य॒ब्रवीत्॑॥४६॥

यथ्सा॒माव॑द्वि॒द्व क॒था त्वम॑ग्नि॒मजी॑जनो ना॒हमि॑ति सा॒मिधे॒नीना॑मे॒वाहं॑ वर्णं वे॒देत्य॑ब्रवी॒द्यद्भु॒तव॑त्प॒दम॑नूच्यते स आ॒सां वर्ण॑स्तं त्वा॑ समि॒द्धिरङ्गि॑र॒ इत्या॑ह सा॒मिधे॒नीष्वे॒व तज्ज्योति॑र्जनयति स्त्रिय॒स्तेन॑ यदृ॒चः स्त्रिय॒स्तेन॑ यद्वा॒यत्रि॒यः स्त्रिय॒स्तेन॑ यथ्सा॒मिधे॒न्यो वृष॑ण्वती॒मन्वाह॑॥४७॥

तेन॒ पु॒श्स्व॑ती॒स्तेन॒ सेन्द्रा॑स्तेन॒ मिथु॑ना अ॒ग्निर्दे॒वानां॑ दू॒त आसी॑दु॒शनां॑ का॒व्यो-
ऽसु॑राणा॒न्तौ प्र॒जाप॑तिम्प्र॒श्नमै॑ताः स प्र॒जाप॑तिर॒ग्निं दू॒तं वृ॑णीमह॒ इत्य॑भि पर्या॒वर्त॑त॒ ततो॑ दे॒वा अ॒भ॒वन्प्रा॑सु॒रा यस्यै॒वं वि॒दुषो॑ऽग्निं दू॒तं वृ॑णीमह॒ इत्य॑न्वाह॒ भव॑त्या॒त्मना॒ परा॑स्य

भ्रातृव्यो भवत्यध्वरवतीमन्वाह् भ्रातृव्यमेवैतया॥४८॥

ध्वरति शोचिष्केशस्तमीमह इत्याह पवित्रमेवैतद्यजमानमेवैतया पवयति समिद्धो अग्न आहुतेत्याह परिधिमेवैतं परि दधात्यस्कन्दाय यदतं ऊर्ध्वमभ्यादध्याद्यथा बहिःपरिधि स्कन्दति तादृगेव तत्रयो वा अग्नयो हव्यवाहनो देवानां कव्यवाहनः पितृणां सहरक्षा असुराणान्त एतर्ह्या शंसन्ते मां वरिष्यते माम्॥४९॥

इति वृणीध्वं हव्यवाहनमित्याह य एव देवानां तं वृणीत आर्षेयं वृणीते बन्धोरैव नैत्यथो सन्तत्यै परस्तादर्वाचौ वृणीते तस्मात्परस्तादर्वाचौ मनुष्यान्पितरोऽनु प्र पिपते॥५०॥

अशान्तावाह पञ्चदशाब्रवीदन्वाहेतया वरिष्यते मामेकान्नत्रिंशच्च॥८॥ [८]

अग्ने महां असीत्याह महान् ह्येष यदग्निर्ब्राह्मणेत्याह ब्राह्मणो ह्येष भारतेत्याहैष हि देवेभ्यो हव्यम्भरति देवेद्ध इत्याह देवा ह्येतमैभ्यंतं मन्विद्ध इत्याह मनुर्ह्येतमुत्तरो देवेभ्य ऐन्द्रर्षिष्टुत इत्याहरर्षयो ह्येतमस्तुवन्विप्रानुमदित इत्याह॥५१॥

विप्रा ह्येते यच्छुश्रुवांसः कविशस्त इत्याह कवयो ह्येते यच्छुश्रुवांसो ब्रह्मसंशित इत्याह ब्रह्मसंशितो ह्येष घृताहवन इत्याह घृताहुतिर्ह्यस्य प्रियतमा प्रणीर्यज्ञानमित्याह प्रणीर्यज्ञेयं यज्ञानां रथीरध्वराणामित्याहैष हि देवरथोऽतूतो होतेत्याह न ह्येतं कश्चन॥५२॥

तरति तूर्णिरहव्यवाडित्याह सर्वं ह्येष तरत्यास्पात्रं जुहूर्देवानामित्याह जुहूर्ह्येष देवानांश्चमसो देवपान इत्याह चमसो ह्येष देवपानोऽरा इवाग्ने नेमिर्देवास्त्वं परिभूरसीत्याह देवान् ह्येष परिभूर्यद्वयादा वह देवान्देवयते यजमानायेति भ्रातृव्यमस्मै॥५३॥

जनुयेदा वह देवान् यजमानायेत्याह यजमानमेवैतेन वर्धयत्यग्निमग्न आ वह सोममा वहेत्याह देवता एव तद्यथापूर्वमुप ह्वयत आ चाग्ने देवान् वह सुयजां च यज जातवेद इत्याहाग्निमेव तत्सं श्यति सोऽस्य संशितो देवेभ्यो हव्यं वहत्यग्निर्होता॥५४॥

इत्याहाग्निर्वै देवानां होता य एव देवानां होता तं वृणीते स्मो वयमित्याहात्मानमेव सत्त्वं गमयति साधु ते यजमान देवतेत्याहाशिषमेवैतामा शास्ते यद्व्याद्यौऽग्निं होतांरमवृथा इत्यग्निर्नोभयतो यजमानं परि गृह्णीयात् प्रमायुकः स्याद्यजमानदेवत्या वै जुहूर्भ्रातृव्यदेवत्योपभृत॥५॥

यद्वे इव ब्रूयाद्वातृव्यमस्मै जनयेद्धृतवतीमध्वर्यो सुचमास्यस्वेत्याह यजमानमेवैतेन वर्धयति देवायुवमित्याह देवान् ह्येषावति विश्ववारामित्याह विश्वेऽ ह्येषावतीडामहै देवाः ईडेन्यान्नमस्याम नमस्यान् यजाम यज्ञियानित्याह मनुष्या वा ईडेन्याः पितरो नमस्या देवा यज्ञिया देवता एव तद्यथाभागं यजति॥५६॥

विप्रानुमदित इत्याह चनास्मै होतोपभृदेवता एव त्रीणि च॥९॥ [९]

त्रीः स्तुचाननु ब्रूयाद्राजन्यस्य त्रयो वा अन्ये रांजन्यात्पुरुषा ब्राह्मणो वैश्यः शूद्रस्तानेवास्मा अनुकान्करोति पञ्चदशानु ब्रूयाद्राजन्यस्य पञ्चदशो वै रांजन्यः स्व एवेनः स्तोमे प्रतिं छापयति त्रिष्टुभा परिं दध्यादिन्द्रियं वै त्रिष्टुगिन्द्रियकामः खलु वै रांजन्या यजते त्रिष्टुभेवास्मा इन्द्रियं परिं गृह्णाति यदि कामयेत॥५७॥

ब्रह्मवर्चसमस्त्विति गायत्रिया परिं दध्याद्ब्रह्मवर्चसं वै गायत्री ब्रह्मवर्चसमेव भवति सप्तदशानु ब्रूयाद्वैश्यस्य सप्तदशो वै वैश्यः स्व एवेनः स्तोमे प्रतिं छापयति जगत्या परिं दध्याज्जागता वै पशवः पशुकामः खलु वै वैश्या यजते जगत्यैवास्मै पशून्परिं गृह्णात्येकविंशतिमनु ब्रूयात्प्रतिष्ठाकामस्यैकविंशः स्तोमानां प्रतिष्ठा प्रतिष्ठित्यै॥५८॥

चतुर्विंशतिमनु ब्रूयाद्ब्रह्मवर्चसकामस्य चतुर्विंशत्यक्षरा गायत्री गायत्री ब्रह्मवर्चसङ्गायत्रियैवास्मै ब्रह्मवर्चसमव रुन्दे त्रिंशतमनु ब्रूयादन्नकामस्य त्रिंशदक्षरा विराडन्न विराड्विराजैवास्मा अन्नाद्यमव रुन्दे द्वात्रिंशतमनु ब्रूयात्प्रतिष्ठाकामस्य द्वात्रिंशदक्षरानुष्टुगनुष्टुप्छन्दसां प्रतिष्ठा प्रतिष्ठित्यै षड्विंशतमनु ब्रूयात्पशुकामस्य षड्विंशदक्षरा बृहती बारहताः पशवो बृहत्यैवास्मै पशून्॥५९॥

अव रुन्दे चतुश्चत्वारिंशतमनु ब्रूयादिन्द्रियकामस्य चतुश्चत्वारिंशदक्षरा त्रिष्टुगिन्द्रियं त्रिष्टुत्रिष्टुभेवास्मा इन्द्रियमव रुन्देऽष्टाचत्वारिंशतमनु ब्रूयात्पशुकामस्याष्टाचत्वारिंशदक्षरा जगती जागताः पशवो जगत्यैवास्मै पशून्व रुन्दे सर्वाणि छन्दांस्यनु ब्रूयाद्बहुयाजिनः सर्वाणि वा एतस्य छन्दांस्यवरुन्दानि यो बहुयाज्यपरिमितमनु ब्रूयादपरिमितस्यावरुन्दै॥६०॥

कामयेत प्रतिष्ठित्यै पशून्सप्तचत्वारिंशच्च॥१०॥ [१०]

निर्वीतम्मनुष्याणाम्प्राचीनावीतम्पितृणामुपवीतं देवानामुप व्ययते देवलक्ष्ममेव तत्कुरुते तिष्ठन्नन्वाह तिष्ठन् ह्याश्रुततरं वदति तिष्ठन्नन्वाह सुवर्गस्य लोकस्याभिजित्या आसीनो

यजत्यस्मिन्नेव लोके प्रति तिष्ठति यत्क्रौञ्चमन्वाहासुरं तद्यन्मुन्द्रम्मानुषं तद्यदन्तरा तथ्सदेवमन्तरानूच्य सदेवत्वाय विद्वांसो वै॥६१॥

पुरा होतांगोऽभूवन्तस्माद्विधृता अध्वानोऽभूवन्न पन्थानः समरुक्षन्नन्तर्वेद्यन्यः पादो भवति बहिर्वेद्यन्योऽथान्वाहाध्वनां विधृत्यै पथामसंरोहायाथो भूतं चैव भविष्यच्चाव रुन्देऽथो परिमितं चैवापरिमितं चाव रुन्देऽथो ग्राम्याश्चैव पशूनारण्याश्चाव रुन्देऽथो॥६२॥

देवलोकं चैव मनुष्यलोकं चाभि जयति देवा वै सामिधेनीरनूच्य यज्ञं नान्वपश्यन्स प्रजापतिस्तृष्णीमाधारमाधारयत्ततो वै देवा यज्ञमन्वपश्यन् यत्तृष्णीमाधारमाधारयति यज्ञस्यानुख्यात्या अथो सामिधेनीरेवाभ्यनन्तलूक्षो भवति य एवं वेदाथो तर्पयत्येवैनास्तृप्यति प्रजयां पशुभिः॥६३॥

य एवं वेद यदेकयाधारयेदेकां प्रीणीयाद्यद्वाभ्यां द्वे प्रीणीयाद्यत्तिसृभिरति तद्रैचयेन्मनसा धारयति मनसा ह्यनप्तमाप्यते तिर्यश्चमा धारयत्यलम्बद्वारं वाक्च मनश्चार्तयेतामहं देवेभ्यो हव्यं वंहामीति वागंब्रवीदहं देवेभ्य इति मनस्तौ प्रजापतिम्प्रश्नमैतां सौऽब्रवीत्॥६४॥

प्रजापतिर्दृतीरेव त्वं मनसोऽसि यद्धि मनसा ध्यायति तद्वाचा वदतीति तत्खलु तुभ्यं न वाचा जुहवन्नित्यंब्रवीत् तस्मान्मनसा प्रजापतये जुहति मन इव हि प्रजापतिः प्रजापतेराप्त्यै परिधीन्सम्मातिष्ठे पुनात्येवैनात्रिमध्यमं त्रयो वै प्राणाः प्राणानेवाभि जयति त्रिर्दक्षिणार्ध्यं त्रयः॥६५॥

इमे लोका इमानेव लोकानभि जयति त्रिरुत्तरार्ध्यं त्रयो वै देवयानाः पन्थानस्तानेवाभि जयति त्रिरुपं वाजयति त्रयो वै देवलोका देवलोकानेवाभि जयति द्वादश सम्पद्यन्ते द्वादश मासाः संवत्सरः संवत्सरेव प्रीणात्यथो संवत्सरेवास्मा उप दधाति सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्या आधारमा धारयति तिर इव॥६६॥

वै सुवर्गो लोकः सुवर्गमेवास्मै लोकम् रौयत्यृजुमा धारयत्यृजुरिव हि प्राणः सन्ततमा धारयति प्राणानामन्नाद्यस्य सन्तत्या अथो रक्षसामपहत्यै यं कामयेत प्रमारुकः स्यादिति जिह्वा तस्या धारयेत्प्राणमेवास्माज्जिह्वं नयति ताजकप्र मीयते शिरो वा एतद्यज्ञस्य यदाधार आत्मा ध्रुवा॥६७॥

आधारमाधार्य ध्रुवां समनक्त्यात्मन्नेव यज्ञस्य शिरः प्रति दधात्यग्निर्देवानां दूत

आसीद्देव्योऽसुराणान्तौ प्रजापतिमप्रश्नमेताः स प्रजापतिर्ब्राह्मणमब्रवीदेतद्वि ब्रूहीत्या
श्रावयेतीदं देवाः शृणुतेति वाव तदब्रवीदग्निर्देवो होतेति य एव देवानां तमवृणीत ततो
देवाः॥६८॥

अभवन्परांसुरा यस्यैवं विदुषः प्रवरमप्रवृणते भवत्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो
भवति यद्ब्राह्मणश्चाब्राह्मणश्च प्रश्नमेयातां ब्राह्मणायाधि ब्रूयाद्यद्ब्राह्मणायाध्याहात्मनेऽध्याह
यद्ब्राह्मणम्पराहात्मनं पराह तस्माद्ब्राह्मणो न परोच्यः॥६९॥

वा आरण्याश्चाव रुन्धेऽथो पशुभिः सोऽब्रवीदक्षिणार्ध्यन्नयं इव ध्रुवा
देवाश्चत्वारिंशच्च॥११॥ [११]

आयुष्ट आयुर्दा अग्र आ प्यायस्व सं तेऽवं ते हेड उदुत्तमम्प्र णो देव्या नो
दिवोऽग्नाविष्णू अग्नाविष्णू इमं मे वरुण तत्त्वां याम्युदु त्यं चित्रम्। अपां नपादा
ह्यस्थादुपस्थं जिह्वानामूर्ध्वो विद्युतं वसानः। तस्य ज्येष्ठम्महिमानं वहन्तीरहिरण्यवर्णः
परि यन्ति यद्हीः। सम्॥७०॥

अन्या यन्त्युप यन्त्यन्याः समानमूर्वं नद्यः पृणन्ति। तमू शुचिः शुचयो दीदिवाःसम्पां
नपातं परि तस्थुरापः। तमस्मेरा युवतयो युवानम्मर्मज्यमानाः परि यन्त्यापः। स शुक्रेण
शिक्रेणा रेवदग्निर्दीदायान्धो घृतनिर्णिगप्सु। इन्द्रावरुणयोरहः सम्राजोरव आ वृणे। ता
नो मृडात ईदृशौ। इन्द्रावरुणा युवमध्वराय नः॥७१॥

विशे जनाय महि शर्म यच्छतम्। दीर्घप्रयज्युमति यो वनुष्यति वयं जयेम पृतनासु
दृढः। आ नो मित्रावरुणा प्र बाहवा। त्वं नो अग्ने वरुणस्य विद्वां देवस्य हेडोऽवं
यासिसीष्ठाः। यजिष्ठो वह्नितमः शोशुचानो विश्वा द्वेपांसि प्र मुमुग्ध्यस्मत्। स त्वं नो
अग्नेऽवमो भवोती नेदिष्ठो अस्या उपसो व्युष्टौ। अवं यक्ष्व नो वरुणम्॥७२॥

रराणो वीहि मृडीकः सुहवो न एधि। प्रप्रायमग्निर्भरतस्य शृण्वे वि यथ्सूर्यो न
रोचते बृहद्वाः। अभि यः पूरु पृतनासु तस्थौ दीदाय दैव्यो अतिथिः शिवो नः। प्र
तै यक्षि प्र तं इयमि मन्म भुवो यथा वन्द्यो नो हवेषु। धन्वांनिव प्रपा असि त्वमग्न
इयक्ष्वै पूरवै प्रल राजन्॥७३॥

वि पाजसा वि ज्योतिषा। स त्वमग्ने प्रतीकेन प्रत्योष यातुधान्यः। उरुक्षयेषु दीद्यत्।

त९ सुप्रतीक९ सुदृशः९ स्वश्चमर्विद्वा९सो विदुष्ट९ सपेम। स यक्षद्विधा वयुनानि
विद्वान्प्र हव्यमग्निर्मृतैषु वोचत्। अ९होमुचै विवेष यन्मा वि न इन्द्रेन्द्र क्षत्रमिन्द्रियाणि
शतक्रतोऽनु ते दायि॥७४॥

युहीः समध्वराय नो वरुण९ राजः९ श्रतुश्चत्वारि९शच्च॥12॥ [१२]

समिधश्चक्षुषी प्रजापतिराज्यं देवस्य स्फग्मब्रह्मवादिनोऽद्विग्रेस्त्रयो मनुः पृथिव्याः पशवोऽग्नीधे
देवा वै यज्ञस्य युक्ष्वोशन्तस्त्वा द्वादश॥12॥ समिधो याज्या तस्मान्नाभाग९ हि तमन्वित्याह
प्रजा वा आहेत्याह युक्त्वा हि संसृतिः॥70॥ समिधः सौमनसे स्याम॥ [१३]

॥षष्ठमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां द्वितीयकाण्डे षष्ठमः प्रश्नः॥

समिधो यजति वसन्तमेवर्तुनामव रुद्धे तनूनपातं यजति ग्रीष्ममेवाव रुद्ध इडो
यजति वर्षा एवाव रुद्धे बर्हिर्यजति शरदमेवाव रुद्धे स्वाहाकारं यजति हेमन्तमेवाव
रुद्धे तस्मात्स्वाहाकृता हेमन्पशवोऽव सीदन्ति समिधो यजत्युषस एव देवतानामव रुद्धे
तनूनपातं यजति यज्ञमेवाव रुद्धे॥१॥

इडो यजति पशून्मेवाव रुद्धे बर्हिर्यजति प्रजामेवाव रुद्धे समानयत उपभृतस्तेजो
वा आज्यं प्रजा बर्हिः प्रजास्वेव तेजो दधाति स्वाहाकारं यजति वाचमेवाव रुद्धे
दश सम्पद्यन्ते दशाक्षरा विराड्विराजैवान्नाद्यमव रुद्धे समिधो यजत्यस्मिन्नेव लोके प्रति
तिष्ठति तनूनपातं यजति॥२॥

यज्ञ एवान्तरिक्षे प्रति तिष्ठतीडो यजति पशुष्वेव प्रति तिष्ठति बर्हिर्यजति य
एव देवयानाः पन्थानस्तेष्वेव प्रति तिष्ठति स्वाहाकारं यजति सुवर्ण एव लोके प्रति
तिष्ठत्येतावन्तो वै देवलोकास्तेष्वेव यथापूर्वं प्रति तिष्ठति देवासुरा एषु लोकेष्वस्पर्धन्त
ते देवाः प्रयाजैरेभ्यो लोकेभ्योऽसुरान्प्राणुदन्त तत्प्रयाजानाम्॥३॥

प्रयाजत्वं यस्यैवं विदुषः प्रयाजा इज्यन्ते प्रैभ्यो लोकेभ्यो भ्रातृव्यानुदतेऽभिक्रामं
जुहोत्यभिजित्यै यो वै प्रयाजानाम्मिथुनं वेद प्र प्रजया पशुभिर्मिथुनैर्जायते समिधो

ब॒ह्वीरि॑व॒ यज॑ति॒ तनून॑पा॒तमे॑कमिव॒ मिथु॑नं॒ तदि॑डो ब॒ह्वीरि॑व॒ यज॑ति॒ ब॒र्हिरे॑कमिव॒ मिथु॑नं॒ तदे॒तद्वै प्र॑या॒जाना॑मि॒मिथु॑नम् य एवं वेद॒ प्र॑॥४॥

प्र॒जया॑ प॒शुभि॑र्मि॒थुनै॑र्जा॒यते॑ दे॒वानां॑ वा अ॒नि॒ष्टा दे॒वता॑ आस॒न्नथा॑सु॒रा य॒ज्ञम॑जिघा॒स॒न्ते दे॒वा गा॑य॒त्रीं व्यौ॑ह॒न् प॒ञ्चाक्ष॑राणि प्रा॒चीना॑नि॒ त्रीणि॑ प्रती॒चीना॑नि॒ ततो॑ वर्म॒ यज्ञा॑याभ॒वद्वर्म॑ यज॒मानाय॑ यत्प्र॒याजा॑नूया॒जा इ॒ज्यन्ते॑ वर्मे॒व तद्य॑ज्ञाय॒ क्रिय॑ते॒ वर्म॑ यज॒मानाय॑ भ्रातृ॒व्याभि॑भूत्यै॒ तस्मा॑द्व॒रूथ॑म्पु॒रस्ता॑द्व॒र्षीयः॑ प॒श्चाद्व॒सीयो॑ दे॒वा वै पु॒रा रक्षो॑भ्यः॥५॥

इति॑ स्वा॒हाका॑रेण॒ प्रया॑जेपु॒ यज्ञ॑ स॒ऽस्थाप्य॑मपश्यन्तः॒ स्वा॒हाका॑रेण॒ प्रया॑जेपु॒ सम॑स्थापयन्वि॒ वा ए॒तद्य॑ज्ञं छि॒न्दन्ति॑ यथ्स्वा॒हाका॑रेण॒ प्रया॑जेपु॒ स॒ऽस्थाप॑यन्ति॒ प्रया॑जानि॒ष्ट्वा ह॒वी॑ष्य॒भि घा॑रयति॒ यज्ञ॑स्य॒ सन्त॑त्या॒ अथो॑ ह॒विरे॒वाक॑रथो॒ यथा॑पूर्वमु॒पैति॑ पि॒ता वै प्र॑याजाः प्र॒जानू॑या॒जा यत्प्र॑या॒जानि॒ष्ट्वा ह॒वी॑ष्य॒भिघा॑रयति॒ पित॑रै॒व तत्पु॑त्रेण॒ साधा॑रणम्॥६॥

कुरु॑ते॒ तस्मा॑दाहु॒र्यश्चै॒वं वेद॑ यश्च॒ न क॑था पु॒त्रस्य॑ के॒वलं क॑था साधा॒रण॑मि॒तुरि॒त्यस्क॑न्नमे॒व तद्य॑त्प्र॒याजे॑ष्वि॒ष्टेषु॑ स्क॒न्दति॑ गा॒यत्र्यै॒व तेन॑ गर्भं॒ धत्ते॑ सा प्र॒जां प॒शून् यज॑मानाय॒ प्र ज॑नयति॥७॥

यज॑ति॒ य॒ज्ञमे॒वाव॑रुन्धे॒ तनून॑पा॒तं यज॑ति॒ प्रया॑जाना॒मे॒वं वेद॑ प्र रक्षो॑भ्यः॒ साधा॑रणं॒ प॒ञ्चत्रि॑ंशच्च॑॥१॥

[१]

चक्षु॑षी॒ वा ए॒ते य॒ज्ञस्य॑ यदाज्यं॒भागौ॑ यदाज्यं॒भागौ॑ यज॑ति॒ चक्षु॑षी॒ ए॒व तद्य॑ज्ञस्य॒ प्रति॑ दधाति॒ पूर्वा॑र्धे जु॒होति॑ तस्मा॒त्पूर्वा॑र्धे चक्षु॑षी॒ प्र॒बाहुं॑ जु॒होति॑ तस्मा॒त्प्र॒बाहु॑कक्षु॑षी॒ दे॒वलोकं॑ वा अ॒ग्निना॑ यज॒मानोऽनु॑ पश्यति॒ पितृ॑लोक॑ सोमै॒नोत्तरा॑र्धेऽ॒ग्नये॑ जु॒होति॑ दक्षि॒णार्धे॑ सोमा॒यैव॑मि॒व ही॑मौ लो॒काव॑नयो॒र्लोकयो॑रनु॒ख्यात्यै॑ राजा॒नौ वा ए॒तौ दे॒वता॑नाम्॥८॥

यद॒ग्नीषो॑मा॒वन्त॑रा॒ दे॒वता॑ इ॒ज्येते॑ दे॒वता॑नां॒ विधृ॑त्यै॒ तस्मा॑द्वा॒ज्ञा म॑नुष्या॒ विधृ॑ता॒ ब्रह्म॑वादि॒नो वद॑न्ति॒ किं तद्य॑ज्ञे॒ यज॑मानः॒ कुरु॑ते॒ येना॒न्यतो॑दतश्च॒ प॒शून्दा॑धारो॒भय॑तो॒दत॑श्चे॒त्यृचं॑मनू॒च्याज्य॑भागस्य॒ जुषा॑णेन॒ यज॑ति॒ तेना॒न्यतो॑दतो॒ दाधा॑र॒मूर्ध॑न्वती॒ पुरो॑नुवा॒क्या भ॑वति॒ मूर्धा॑नमे॒वैन॑ समा॒नाना॑ करोति॥९॥

नि॒युत्वं॒त्या यज॑ति॒ भ्रातृ॑व्यस्यै॒व प॒शून्नि॑ यु॒वते॑ के॒शिन॑ ह दा॒र्भ्य के॒शी सा॒त्य॑कामि॒रुवा॑च

सप्तपदां ते शक्नोरी३ श्वो यज्ञे प्रयोक्तासे यस्यै वीर्येण प्र जातान्भ्रातृव्यान्नुदते प्रति
जनिष्यमाणान् यस्यै वीर्येणोभयो॥लोकयोर्ज्योतिर्धत्ते यस्यै वीर्येण पूर्वार्धेनान्द्वान्भुनक्ति
जघनार्धेन धेनुरिति पुरस्ताल्लक्ष्मा पुरोनुवाक्या भवति जातानेव भ्रातृव्यान्प्र पुंदत
उपरिष्ठाल्लक्ष्मा॥१०॥

याज्यां जनिष्यमाणानेव प्रति नुदते पुरस्ताल्लक्ष्मा पुरोनुवाक्या भवत्यस्मिन्नेव लोके
ज्योतिर्धत्त उपरिष्ठाल्लक्ष्मा याज्यामुष्मिन्नेव लोके ज्योतिर्धत्ते ज्योतिष्मन्तावस्मा इमौ लोकौ
भवतो य एवं वेद पुरस्ताल्लक्ष्मा पुरोनुवाक्या भवति तस्मात्पूर्वार्धेनान्द्वान्भुनक्त्युपरिष्ठाल्लक्ष्मा
याज्यां तस्माञ्जघनार्धेन धेनुर्य एवं वेद भुङ्क्ते एनमेतौ वज्र आज्यं वज्र आज्यभागौ॥११॥

वज्रो वषट्कारस्त्रिवृतमेव वज्रं३ सम्भृत्य भ्रातृव्याय प्र हृत्यछम्बट्कारमपगूर्य वषट्कारोति
स्तृत्यै गायत्री पुरोनुवाक्या भवति त्रिष्टुग्याज्यां ब्रह्मन्नेव क्षत्रमन्वारम्भयति तस्माद्ब्राह्मणो
मुख्यो मुख्यो भवति य एवं वेद प्रैवेन पुरोनुवाक्यायाह प्र णयति याज्यया गमयति
वषट्कारेणैवेन पुरोनुवाक्याया दत्ते प्र यच्छति याज्यया प्रति॥१२॥

वषट्कारेण स्थापयति त्रिपदां पुरोनुवाक्या भवति त्रयं इमे लोका एष्वेव लोकेषु
प्रति तिष्ठति चतुष्पदा याज्यां चतुष्पद एव पशूनवं रुद्धे द्यक्षरो वषट्कारो द्विपाद्यजमानः
पशुष्वेवोपरिष्ठात्प्रति तिष्ठति गायत्री पुरोनुवाक्या भवति त्रिष्टुग्याज्यैषा वै सप्तपदा शक्नोरी
यद्वा एतया देवा अशिक्षन्तदशक्नुवन् य एवं वेद शक्नोत्येव यच्छिक्षति॥१३॥

देवतानाङ्करोत्युपरिष्ठाल्लक्ष्माऽऽज्यभागौ प्रति शक्नोत्येव द्वे च॥२॥ [२]

प्रजापतिर्देवेभ्यो यज्ञान्व्यादिशत्स आत्मन्नाज्यमधत्त तं देवा अब्रुवन्नेष वाव
यज्ञो यदाज्यमप्येव नोत्रास्त्विति सोऽब्रवीद्यजान् व आज्यभागवुपं स्तृणान्भि
घोरयानिति तस्माद्यजन्त्याज्यभागवुपं स्तृणन्त्यभि घोरयन्ति ब्रह्मवादिनो वदन्ति
कस्मात्स्याद्यातयामान्यन्यानि हवींष्ययातयाममाज्यमिति प्राजापत्यम्॥१४॥

इति ब्रूयादयातयामा हि देवानां प्रजापतिरिति छन्दांसि देवेभ्योऽपांक्रामन् वी-
ऽभागानि हव्यं वक्ष्याम इति तेभ्य एतच्चतुरवत्तमधारयन्पुरोनुवाक्यायै याज्यायै देवतायै
वषट्काराय यच्चतुरवत्तं जुहोति छन्दांस्येव तर्षीणाति तान्यस्य प्रीतानि देवेभ्यो हव्यं
वहन्त्यङ्गिरसो वा इत उत्तमाः सुवर्गं लोकमायन्तदप्यो यज्ञवास्त्वभ्यवायन्ते॥१५॥

अपश्यन्पुरोडाशं कूर्मम्भूतं सर्पन्तं तमब्रुवन्निन्द्राय ध्रियस्व बृहस्पतये ध्रियस्व विश्वेभ्यो देवेभ्यो ध्रियस्वेति स नाध्रियत् तमब्रुवन्नग्नये ध्रियस्वेति सोऽग्नयेऽध्रियत् यदाग्नेयोऽष्टाकपालोऽमावास्यायां च पौर्णमास्यां चाच्युतो भवति सुवर्गस्य लोकस्याभिर्जित्यै तमब्रुवन्कथाहास्था इत्यनुपाक्तोऽभूवमित्यब्रवीद्यथाक्षोऽनुपाक्तः॥१६॥

अवाच्छत्येवमवारमित्युपरिष्ठादभ्यज्याधस्तादुपानक्ति सुवर्गस्य लोकस्य समष्टौ सर्वाणि कपालान्यभि प्रथयति तावतः पुरोडाशानमुष्मिँल्लोकैऽभि जयति यो विदग्धः स नैर्ऋतो योऽश्रुतः स रौद्रो यः श्रुतः स सदेवस्तस्मादविदहता श्रुतकृत्यः सदेवत्वाय भस्मनाभि वांसयति तस्मान्मासेनास्थिं छुन्नं वेदेनाभि वांसयति तस्मात्॥१७॥

केशैः शिरश्छुन्नं प्रच्युतं वा एतदस्माल्लोकादगतं देवलोकं यच्छुतं हविरनभिधारितमभिघार्योद्वासयति देवत्रैवेनद्रमयति यद्येकं कपालं नश्येदेको मासः संवत्सरस्यानवेतः स्यादथ यजमानः प्र मीयेत यद्वे नश्येतां द्वौ मासौ संवत्सरस्यानवेतौ स्यातामथ यजमानः प्र मीयेत संख्यायोद्वासयति यजमानस्य॥१८॥

गोपीथाय यदि नश्येदाश्विनं द्विकपालं निर्वपेद्द्यावापृथिव्यमेकंकपालमश्विनौ वै देवानां भिषजौ ताभ्यामेवासमै भेषजं करोति द्यावापृथिव्यं एकंकपालो भवत्यनयोर्वा एतन्नश्यति यन्नश्यत्यनयोरेवेनद्विन्दति प्रतिष्ठित्यै॥१९॥

प्राजापत्यन्तेऽक्षोऽनुपाक्तो वेदेनाभि वांसयति तस्माद्यजमानस्य द्वात्रिंशच्च॥३॥ [३]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इति स्फ्यमा दत्ते प्रसूत्या अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याहाश्विनौ हि देवानामध्वर्यू आस्ताम पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह यत्यै शतभृष्टिरसि वानस्पत्यो द्विषतो वध इत्याह वज्रमेव तत्सः शयति भ्रातृव्याय प्रहरिष्यन्तस्त्वयजुरहरत्येतावती वै पृथिवी यावती वेदिस्तस्या एतावत एव भ्रातृव्यं निर्भजति॥२०॥

तस्मान्नाभागं निर्भजन्ति त्रिरहरति त्रयं इमे लोका एभ्य एवेनं लोकेभ्यो निर्भजति तूष्णीं चतुर्थं हरत्यपरिमितादेवेनं निर्भजत्युद्धन्ति यदेवास्यां अमेध्यं तदपं हन्त्युद्धन्ति तस्मादोषधयः परा भवन्ति मूलं छिनत्ति भ्रातृव्यस्यैव मूलं छिनत्ति पितृदेवत्यातिखातेयतीं खनति प्रजापतिना॥२१॥

यज्ञमुखेन सम्मितामा प्रतिष्ठायै खनति यजमानमेव प्रतिष्ठां गमयति दक्षिणतो

वर्षीयसीं करोति देवयजनस्यैव रूपमकः पुरीषवतीं करोति प्रजा वै पशवः
पुरीषम्प्रजयैवैनम्पशुभिः पुरीषवन्तं करोत्युत्तरं परिग्राहं परि गृह्णात्येतावती वै पृथिवी
यावती वेदिस्तस्या एतावत एव भ्रातृव्यं निर्भज्यात्मन उत्तरं परिग्राहं परि गृह्णाति
क्रूरमिव वै॥२२॥

एतत्करोति यद्वेदिं करोति धा असि स्वधा असीति योयुप्यते शान्त्यै प्रोक्षणीरा
सादयत्यापो वै रक्षोग्री रक्षसामपहत्यै स्फ्यस्य वर्त्मन्त्सादयति यज्ञस्य सन्तत्यै यं
द्विष्यात्तं ध्यायेच्छुचैवैनमर्पयति॥२३॥

भजति प्रजापतिनेव वै त्रयस्त्रिंशच्च॥४॥ [४]

ब्रह्मवादिनो वदन्त्यद्विरह्वींषि प्रौक्षीः केनाप इति ब्रह्मणेति ब्रूयादद्विरह्वैव ह्वींषि
प्रोक्षति ब्रह्मणाप इध्माबर्हिः प्रोक्षति मेध्यमेवैनत्करोति वेदिं प्रोक्षत्यृक्षा वा एषाऽलोमका-
ऽमेध्या यद्वेदिर्मेध्यामेवैनो करोति दिवे त्वान्तरिक्षाय त्वा पृथिव्यै त्वेति बर्हिरासाद्य
प्र॥२४॥

उक्षत्येभ्य एवैनल्लोकेभ्यः प्रोक्षति क्रूरमिव वा एतत्करोति यत्खनन्त्यपो नि नयति
शान्त्यै पुरस्तात्प्रस्तरं गृह्णाति मुख्यमेवैनं करोतीयन्तं गृह्णाति प्रजापतिना यज्ञमुखेन
सम्मितम्बर्हिः स्तृणाति प्रजा वै बर्हिः पृथिवी वेदिः प्रजा एव पृथिव्यां प्रति
ष्ठापयत्यर्नतिदृश्रं स्तृणाति प्रजयैवैनम्पशुभिरर्नतिदृश्रं करोति॥२५॥

उत्तरम्बर्हिषः प्रस्तरं सादयति प्रजा वै बर्हिर्यजमानः प्रस्तरो
यजमानमेवायजमानादुत्तरं करोति तस्माद्यजमानोऽयजमानादुत्तरोऽन्तर्दधाति व्यावृत्त्या
अनक्ति हविष्कृतमेवैनं सुवर्गं लोकं गमयति त्रेधानंक्ति त्रयं इमे लोका एभ्य एवैनं
लोकेभ्योऽनक्ति न प्रति शृणाति यत्प्रतिशृणीयादनूर्ध्वम्भावुकं यजमानस्य स्यादुपरीव प्र
हरति॥२६॥

उपरीव हि सुवर्गो लोको नि यच्छति वृष्टिमेवास्यै नि यच्छति नात्यग्रम्प्र
हरेद्यदत्यग्रम्प्रहरेदत्यासारिण्यध्वर्योर्नाशुका स्यान्न पुरस्तात्प्रत्यस्येद्यत्पुरस्तात्प्रत्यस्येध्ववर्गालोका
प्रति नुदेत्प्राश्चम्प्र हरति यजमानमेव सुवर्गं लोकं गमयति न विष्वञ्चं वि युयाद्यद्विष्वञ्चं
वियुयात्॥२७॥

स्यस्य जायेतोर्ध्वमुद्यौत्यूर्ध्वमिव हि पुंसः पुमानेवास्य जायते यत्स्फेनेन वोपवेषेण वा योयुष्येत स्तृतिरेवास्य सा हस्तेन योयुष्यते यजमानस्य गोपीथाय ब्रह्मवादिनो वदन्ति किं यज्ञस्य यजमान इति प्रस्तर इति तस्य कं सुवर्गो लोक इत्याहवनीय इति ब्रूयाद्यत्प्रस्तरमाहवनीये प्रहरति यजमानमेव॥२८॥

सुवर्गं लोकं गमयति वि वा एतद्यजमानो लिशते यत्प्रस्तरं योयुष्यन्ते बर्हिरनु प्रहरति शान्त्या अनारम्भण इव वा एतर्ह्यध्वर्युः स ईश्वरो वैपनो भवितोर्ध्वासीतीमामभि मृशतीयं वै ध्रुवाऽस्यामेव प्रति तिष्ठति न वैपनो भवत्यगा(३)नग्नीदित्याहु यद्व्यादगन्त्रिग्निरित्यग्नावग्निं गमयेन्निर्यजमानः सुवर्गाल्लोकाद्भजेदगन्त्रित्येव ब्रूयाद्यजमानमेव सुवर्गं लोकं गमयति॥२९॥

आसाद्य प्रानतिदृशं करोति हरति वियुयाद्यजमानमेवाग्निरिति सप्तदश च॥५॥—[५]

अग्नेस्त्रयो ज्यायाः सो भ्रातर आसन्ते देवेभ्यो हव्यं वहन्तः प्रामीयन्त सौऽग्निरिबिभेदित्यं वाव स्य आर्तिमारिष्यतीति स निलायत सौऽपः प्राविशत देवताः प्रैषमैच्छन्तम्मथस्यः प्राब्रवीत्तमंशपद्धियाधिया त्वा वध्यासुर्यो मा प्रावोच इति तस्मान्मथस्यं धियाधिया घ्नन्ति शतः॥३०॥

हि तमन्वविन्दन्तमब्रुवन्तुपं न आ वर्तस्व हव्यं नो वहेति सौऽब्रवीद्वरं वृणै यदेव गृहीतस्याहुतस्य बहिःपरिधि स्कन्दात्तन्मे भ्रातृणाम्भागधेयमसृदिति तस्माद्यद्गृहीतस्याहुतस्य बहिःपरिधि स्कन्दति तेषां तद्भागधेयं तानेव तेन प्रीणाति परिधीन्परि दधाति रक्षसामपहत्यै सः स्पर्शयति॥३१॥

रक्षसामनन्ववचाराय न पुरस्तात्परि दधात्यादित्यो ह्येवोद्यन्पुरस्ताद्रक्षाः स्यपहन्त्यूर्ध्वं समिधावा दधात्युपरिष्ठादेव रक्षाः स्यपं हन्ति यजुषान्यां तूष्णीमन्यामिथुनत्वाय द्वे आ दधाति द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्यै ब्रह्मवादिनो वदन्ति स त्वै यंजेत यो यज्ञस्यार्त्या वसीयान्स्यादिति भूपतये स्वाहा भुवनपतये स्वाहा भूतानाम्॥३२॥

पतये स्वाहेति स्कन्त्रमनु मन्त्रयेत यज्ञस्यैव तदार्या यजमानो वसीयान्भवति भूयसीरहि देवताः प्रीणाति जामि वा एतद्यज्ञस्यं क्रियते यदन्वञ्चौ पुरोडाशावुपाः श्रुयाजमन्त्रा यंजत्यजामित्वायाथो मिथुनत्वायाग्निरमुष्मिल्लोक आसीद्यमोऽस्मिन्ते देवा अब्रुवन्नेतेमौ वि पर्यहामेत्यन्नाद्येन देवा अग्निम्॥३३॥

उपामन्त्रयन्त राज्येन पितरो यमं तस्मादग्निर्देवानामन्नादो यमः पितृणां राजा य एवं वेद प्र राज्यमन्नाद्यमाप्नोति तस्मा एतद्भागधेयम्प्रायच्छन् यदग्नये स्विष्टकृतेऽवद्यन्ति यदग्नये स्विष्टकृतेऽवद्यति भागधेयेनैव तद्रुद्रं समर्धयति सकृत्संकृदव द्यति सकृदिदं हि रुद्र उत्तरार्धादव द्यत्येषा वै रुद्रस्य॥३४॥

दिख्स्वायामेव दिशि रुद्रं निरवदयते द्विरभि धारयति चतुरवत्तस्यात्यै पशवो वै पूर्वा आहुतय एष रुद्रो यदग्निर्यत्पूर्वा आहुतीरभि जुहुयाद्रुद्राय पशूनपि दध्यादपशुर्यजमानः स्यादतिहाय पूर्वा आहुतीर्जुहोति पशूनां गौपीथार्य॥३५॥

शप्तः स्पर्शयति भूतानामग्निं रुद्रस्य सप्तत्रिंशच्च॥६॥

मनुः पृथिव्या यज्ञियमैच्छुत्स घृतं निषिक्तमविन्दुत्सोऽब्रवीत्कोऽस्येश्वरो यज्ञेऽपि कर्तोरिति तावंब्रूतामित्रावरुणौ गोरेवावमीश्वरो कर्तः स्व इति तौ ततो गां समैरयतां सा यत्रयत्र न्यक्रामत्ततो घृतमपीडयत् तस्माद्धृतपद्युच्यते तदस्यै जन्मोपहृतं रथन्तरं सह पृथिव्येत्याह॥३६॥

इयं वै रथन्तरमिमामेव सहान्नाद्येनोप हयत् उपहृतं वामदेव्यं सहान्तरिक्षेणेत्याह पशवो वै वामदेव्यं पशूनेव सहान्तरिक्षेणोप हयत् उपहृतम्बृहत्सह दिवेत्याहेरं वै बृहदिरामेव सह दिवोप हयत् उपहृताः सप्त होत्रा इत्याह होत्रा एवोप हयत् उपहृता धेनुः॥३७॥

सहर्षमेत्याह मिथुनमेवोप हयत् उपहृतो भुक्षः सखेत्याह सोमपीथमेवोप हयत् उपहृतो (4) हो इत्याहात्मानमेवोप हयत् आत्मा ह्युपहृतानां वसिष्ठ इडामुप हयते पशवो वा इडां पशूनेवोप हयते चतुरुप हयते चतुष्पादो हि पशवो मानवीत्याह मनुर्ह्येताम्॥३८॥

अग्नेऽपश्यद्धृतपदीत्याह यदेवास्यै पदाद्धृतमपीडयत् तस्मादेवमाह मैत्रावरुणीत्याह मित्रावरुणौ हेनां समैरयतां ब्रह्म देवकृतमुपहृतमित्याह ब्रह्मैवोप हयते दैव्या अध्वर्यव उपहृता उपहृता मनुष्या इत्याह देवमनुष्यानेवोप हयते य इमं यज्ञमवान् ये यज्ञपतिं वर्धनित्याह॥३९॥

यज्ञाय चैव यजमानाय चशिषमा शास्त उपहृते द्यावापृथिवी इत्याह द्यावापृथिवी

एवोपं ह्यते पूर्वजे ऋतावरी इत्याह पूर्वजे ह्येते ऋतावरी देवी देवपुत्रे इत्याह देवी ह्येते देवपुत्रे उपहूतोऽयं यजमान इत्याह यजमानमेवोपं ह्यत उत्तरस्यां देवयज्यायामुपहूतो भूयसि हविष्करणं उपहूतो दिव्ये धामन्नुपहूतः॥४०॥

इत्याह प्रजा वा उत्तरा देवयज्या पशवो भूयो हविष्करणं सुवर्गो लोको दिव्यं धामेदमसीदमसीत्येव यज्ञस्य प्रियं धामोपं ह्यते विश्वमस्य प्रियमुपहूतमित्याहाछम्बद्वारमेवोपं ह्यते॥४१॥

आहु धेनुरेतां वर्धानित्याह धामन्नुपहूतश्चतुस्त्रिंशच्च॥७॥ [७]

पशवो वा इडां स्वयमा दत्ते काममेवात्मनां पशूनामा दत्ते न ह्यन्यः कामम्पशूनामप्रयच्छति वाचस्पतये त्वा हुतम्प्राश्रमीत्याह वाचमेव भागधेयेन प्रीणाति सदसस्पतये त्वा हुतम्प्राश्रमीत्याह स्वगाकृत्यै चतुरवत्तम्भवति हविर्वै चतुरवत्तम्पशवश्चतुरवत्तं यद्धोतां प्राश्रीयाद्धोतां॥४२॥

आर्तिमार्च्छेद्यदग्नौ जुहुयाद्रुद्राय पशूनपि दध्यादपशुर्यजमानः स्याद्वाचस्पतये त्वा हुतम्प्राश्रमीत्याह परोक्षमेवैनञ्जुहोति सदसस्पतये त्वा हुतम्प्राश्रमीत्याह स्वगाकृत्यै प्राश्रन्ति तीर्थ एव प्राश्रन्ति दक्षिणां ददाति तीर्थ एव दक्षिणां ददाति वि वा एतद्यज्ञम्॥४३॥

छिन्दन्ति यन्मध्यतः प्राश्रन्त्यद्विर्माजयन्त आपो वै सर्वा देवतां देवताभिरेव यज्ञं सं तन्वन्ति देवा वै यज्ञाद्रुद्रमन्तरायन्त्स यज्ञमविध्यन्त देवा अभि समगच्छन्त कल्पतां न इदमिति तैऽब्रुवन्स्विष्टं वै न इदमभविष्यति यदिमं राधयिष्याम इति तत्स्विष्टकृतः स्विष्टकृत्वन्तस्याविद्धं निः॥४४॥

अकृन्तन् यवेन सम्मितं तस्माद्यवमात्रमव द्येद्यज्ञायोऽवद्येद्रोपयेत्तद्यज्ञस्य यदुप च स्तृणीयादभि चं घारयेदभयतःसंश्वायि कुर्यादवदायाभि घारयति द्विः सम्पद्यते द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्यै यत्तिर्श्चीनमतिहरदनमिविद्धं यज्ञस्याभि विध्येदग्रेण परि हरति तीर्थेनैव परि हरति तत्पूष्णे पर्यहरन्तत्॥४५॥

पूषा प्राश्यं दतोऽरुणत्तस्मात्पूषा प्रपिष्टभागोऽदन्तको हि तं देवा अब्रुवन्वि वा अयमार्ध्यप्राशित्रीयो वा अयमभूदिति तद्ब्रह्मस्पतये पर्यहरन्त्सोऽभिभेद्ब्रह्मस्पर्तिरित्थं वाव स्य आर्तिमारिष्यतीति स एतम्मन्त्रमपश्यत्सूर्यस्य त्वा चक्षुषा प्रति पश्यामीत्यब्रवीन्न हि

सूर्यस्य चक्षुः॥४६॥

किं च न हि नस्ति सौऽविभेत्प्रतिगृह्णन्तं मा हिऽसिष्यतीति देवस्य त्वा सवितुः प्रसवै-
ऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यां प्रति गृह्णामीत्यब्रवीत्सवितुः प्रसूत एवैनद्वह्मणा देवताभिः
प्रत्यंगृह्णात्सौऽविभेत्प्राश्रन्तं मा हिऽसिष्यतीत्यग्नेस्त्वास्येन प्राश्रामीत्यब्रवीन्न ह्यग्नेरास्यं किं
च न हि नस्ति सौऽविभेत्॥४७॥

प्राशितं मा हिऽसिष्यतीति ब्राह्मणस्योदरेणेत्यब्रवीन्न हि ब्राह्मणस्योदरं किं
च न हि नस्ति बृहस्पतेर्ब्रह्मणेति स हि ब्रह्मिष्ठोऽप वा एतस्मात्प्राणाः क्रामन्ति यः
प्राशित्रम्प्राश्रात्यद्विर्माजयित्वा प्राणान्धसम्मृशतेऽमृतं वै प्राणा अमृतमापः प्राणानेव
यथास्थानमुप ह्वयते॥४८॥

प्राश्याद्धोता यज्ञत्रिरहरन्तश्चक्षुरास्यङ्किं च न हि नस्ति सौऽविभेच्चतुश्चत्वारिऽशच्च॥८॥■[८]

अग्नीध आ दधात्यग्निमुखानेवतूर्न्प्रीणाति समिधमा दधात्युत्तरासामाहुतीनां प्रतिष्ठित्या
अथो समिद्वत्येव जुहोति परिधीन्धसम्मार्ष्टि पुनात्येवेनान्धसकृत्सकृत्सम्मार्ष्टि पराडिव
ह्येतरर्हि यज्ञश्चतुः सम्पद्यते चतुष्पादः पशवंः पशूनेवाव रुन्दे ब्रह्मन् स्थीस्याम इत्याहात्र
वा एतरर्हि यज्ञः श्रितः॥४९॥

यत्र ब्रह्मा यत्रैव यज्ञः श्रितस्तत एवेनमा रभते यद्वस्तेन प्रमीवैद्वेपनः स्याद्यच्छीर्णा
शीर्षक्तिमान्धस्याद्यत्तूष्णीमासीतासम्प्रत्तो यज्ञः स्यात्प्र तिष्ठेत्येव ब्रूयाद्वाचि वै यज्ञः श्रितो
यत्रैव यज्ञः श्रितस्तत एवेनऽ सम्प्र यच्छति देवं सवितरेतत्ते प्र॥५०॥

आहेत्याह प्रसूत्यै बृहस्पतिर्ब्रह्मेत्याह स हि ब्रह्मिष्ठः स यज्ञम्पाहि स यज्ञपतिम्पाहि
स माम्पाहीत्याह यज्ञाय यजमानायात्मने तेभ्य एवाशिषमा शास्तेऽनार्त्या आश्राव्याह
देवान् यजेति ब्रह्मवादिनो वदन्तीष्टा देवता अथ कतम एते देवा इति छन्दाऽसीति
ब्रूयाद्वायत्री त्रिष्टुभम्॥५१॥

जगतीमित्यथो खत्वाहुर्ब्राह्मणा वै छन्दाऽसीति तानेव तद्यजति देवानां वा इष्टा
देवता आसन्नथाग्निर्नोदज्वलत्तं देवा आहुतीभिरनूयाजेष्वन्वविन्दन् यदनूयाजान् यजत्यग्निमेव
तत्समिन्द एतदुर्वै नामासुर आसीत्स एतरर्हि यज्ञस्याशिषमवृद्धं यद्व्यादेतत्॥५२॥

उ द्यावापृथिवी भद्रमभूदित्येतदुमेवासुरं यज्ञस्याशिषं गमयेदिदं द्यावापृथिवी

भद्रमभूदित्येव ब्रूयाद्यजमानमेव यज्ञस्याशिषंमामयत्याधर्मं सूक्तवाकमुत
नमोवाकमित्याहेदमराध्मेति वावैतदाहोपश्रितो दिवः पृथिव्योरित्याह द्यावापृथिव्योरहि
यज्ञ उपश्रित ओमन्वती तेऽस्मिन् यज्ञे यजमान द्यावापृथिवी॥५३॥

स्तामित्याहाशिषमेवैतामा शास्ते यद्रूपाध्मूपावसाना च स्वध्यवसाना चेति प्रमायुको
यजमानः स्याद्यदा हि प्रमीयतेऽथेमामुपावस्यति सूपचरणा च स्वधिचरणा चेत्येव
ब्रूयाद्वरीयसीमेवासमै गव्यतिमा शास्ते न प्रमायुको भवति तयोराविद्यग्निरिदं
हविरंजुषतेत्याह या अयाक्ष्म॥५४॥

देवतास्ता अरीरधामेति वावैतदाह यन्न निर्दिशेत्प्रतिवेशं यज्ञस्याशीर्गच्छेदा शास्ते-
ऽयं यजमानोऽसावित्याह निर्दिश्येवैनं सुवर्गं लोकं गमयत्यायुरा शास्ते सुप्रजास्त्वमा
शास्त इत्याहाशिषमेवैतामा शास्ते सजातवनस्यामा शास्त इत्याह प्राणा वै संजाताः
प्राणानेव॥५५॥

नान्तरैति तदग्निर्देवो देवेभ्यो वनंते वयमग्नेर्मानुषा इत्याहाग्निर्देवेभ्यो वनुते वयं
मनुष्येभ्य इति वावैतदाहेह गतिर्वामस्येदं च नमो देवेभ्य इत्याह याश्चैव देवता यजति
याश्च न ताभ्य एवोभयीभ्यो नमस्करोत्यात्मनोऽनैत्यै॥५६॥

श्रितस्ते प्र त्रिष्टुभमेतद्यावापृथिवी या अयाक्ष्म प्राणानेव षट्त्वारिंशच्च॥९॥ [९]

देवा वै यज्ञस्य स्वगाकर्तारं नाविन्दन्ते शं युम्बार्हस्पत्यमंब्रुवन्निमं नो
यज्ञं स्वगा कुर्विति सौऽब्रवीद्वरं वृणै यदेवाब्राह्मणोक्तोऽश्रद्धधानो यजाते सा मे
यज्ञस्याशीरसदिति तस्माद्यदब्राह्मणोक्तोऽश्रद्धधानो यजते शं युमेव तस्य बारहस्पत्यं
यज्ञस्याशीर्गच्छत्येतन्ममेत्यंब्रवीत्किम्मे प्रजायाः॥५७॥

इति योऽपगुरातै शतेन यातयाद्यो निहनंश्सहस्रेण यातयाद्यो लोहितं करवद्यावंतः
प्रस्कद्य पांसून्संगृह्णात्तावंतः संवत्सरान्पितृलोकं न प्र जानादिति तस्माद्ब्राह्मणाय नापं
गुरेत न नि हन्यान्न लोहितं कुर्यादेतावंता हैनसा भवति तच्छं योरा वृणीमह इत्याह
यज्ञमेव तत्स्वगा करोति तत्॥५८॥

शं योरा वृणीमह इत्याह शं युमेव बारहस्पत्यम्भागधेयेन समर्धयति गातुं यज्ञाय
गातुं यज्ञपतय इत्याहाशिषमेवैतामा शास्ते सोमं यजति रेत एव तदधाति त्वष्टारं

यजति रेतं एव हितं त्वष्टा रूपाणि वि करोति देवानाम्पत्नीर्यजति मिथुनत्वायाग्निं
गृहपतिं यजति प्रतिष्ठित्यै जामि वा एतद्यज्ञस्य क्रियते॥५९॥

यदाज्येन प्रयाजा इज्यन्त आज्येन पत्नीसंयाजा ऋचमनूच्यं पत्नीसंयाजानामृचा
यजत्यजामित्वायाथो मिथुनत्वाय पङ्क्तिप्रायणो वै यज्ञः पङ्क्तुदयनः पञ्च प्रयाजा इज्यन्ते
चत्वारः पत्नीसंयाजाः समिष्टयजुः पञ्चमम्पङ्क्तिमेवानु प्र यन्ति पङ्क्तिमनूद्यन्ति॥६०॥

प्रजायाः करोति तत्क्रियते त्रयस्त्रिंशच्च॥10॥ [१०]

युक्ष्वा हि देवहूतमा२ अश्वा२ अग्ने रथीरिवा नि होतां पूर्यः संदः। उत नो
देव देवा२ अच्छा वोचो विदुष्टरः। श्रद्धिश्वा वार्या कृधि। त्व२ ह यद्यविष्म सहसः
सूनवाहुत। ऋतावा यज्ञियो भुवः। अयमग्निः संहस्त्रिणो वाजस्य शतिनस्पतिः। मूर्धा
कवी रयीणाम्। तं नेमिमृभवो यथा नमस्व सहतिभिः। नेदीयो यज्ञम्॥६१॥

अङ्गिरः। तस्मै नूनमभिद्यवे वाचा विरूप नित्यया। वृष्णे चोदस्व सुष्टुतिम्। कमं
ष्विदस्य सेनयाग्नेरपाकचक्षसः। पुणिं गोषु स्तरामहे। मा नो देवानां विशः प्रस्नातीरिवोस्नाः।
कृशं न हांसुरग्निः। मा नः समस्य दूढः परिवेषसो अहतिः। ऊर्मिर्न नावमा
वधीत्। नमस्ते अग्र ओजसे गृणन्ति देव कृष्टयः। अमैः॥६२॥

अमित्रमर्दया कुविथ्सु नो गविष्टयेऽग्ने संवेषिषो रयिम्। उरुकृदुरु णस्कृधि। मा
नो अस्मिन्महाधने परा वर्भारभृद्यथा। संवर्ग२ स२ रयिञ्जया। अन्यमस्मद्विया इयमग्ने
सिषत्कु दुच्छुना। वर्धा नो अमवच्छवः। यस्याजुषन्नमस्विनः शमीमदुर्मखस्य वा। तं
घेदग्निर्वृधावन्ति। परस्या अधि॥६३॥

संवतोऽवरा२ अभ्या तरा यत्राहमस्मि ता२ अवा विद्या हि ते पुरा वयमग्ने
पितुर्यथावसः। अथा ते सुम्रमीमहे। य उग्र इव शर्यहा तिग्मशृङ्गो न वसंगः। अग्ने
पुरो रुरोजिथ। सखायः सं वः सम्यश्चमिषः२ स्तोमं चाग्रयै। वरषिष्ठाय क्षितीनामूर्जो
नग्ने सहस्वते। स२समिद्युवसे वृषत्रग्ने विश्वान्युर्य आ। इडस्पदे समिध्यसे स नो वसूत्या
भर। प्रजापते स वेद सोमापूषणमौ देवौ॥६४॥

यज्ञमैरधि वृषत्रेकान्नवि२शतिश्च॥11॥ [११]

उशन्तस्त्वा हवामह उशन्तः समिधीमहि। उशन्नुशत आ वह् पितृन् हविषे अत्तवे।

त्व॑ सोमं प्रचिंकितो मनीषा त्व॑ रजिष्ठमनुं नेषि पन्थाम्। तव प्रणीती पितरो न
इन्दो देवेषु रत्नमभजन्त धीराः। त्वया हि नः पितरः सोम पूर्वे कर्माणि चक्रुः पवमान
धीराः। वृन्वन्नवातः परिधी॑ रपोर्णु वीरेभिरश्वैर्मघवा भव॥६५॥

नः। त्व॑ सोमं पितृभिः संविदानोऽनु द्यावापृथिवी आ तंतन्था। तस्मै त इन्दो हविषा
विधेम वय॑ स्याम पतयो रयीणाम्। अग्निष्वात्ताः पितर एह गच्छतु सदाः सदाः सदा
सुप्रणीतयः। अत्ता हवी॑षि प्रयंतानि बर्हिष्यथा रयि॑ सर्ववीरं दधातन। बर्हिषदः पितर
ऊर्त्यर्वागिमा वो हव्या चकृमा जुषध्वम्। त आ गतावसा शन्तमेनाथास्मभ्यम्॥६६॥

शं योररपो दधात। आहं पितृन्सुविदत्रा॑ अविथिस् नपातश्च विक्रमणं च विष्णोः।
बर्हिषदो ये स्वधया॑ सुतस्य भजन्त पित्वस्त इहागमिष्ठाः। उपहृताः पितरो बर्हिष्येषु
निधिषु प्रियेषु। त आगमन्तु त इह श्रुवन्त्वधि ब्रुवन्तु ते अवन्त्वस्मान्। उदीरतामवर
उत्परांस उन्मध्यमाः पितरः सोम्यासः। असुम्॥६७॥

य ईयुरवृका ऋतज्ञास्ते नोऽवन्तु पितरो हवेषु। इदम्पितृभ्यो नमो अस्त्वद्य ये
पूर्वांसो य उपरांस ईयुः। ये पार्थिवे रजस्या निषत्ता ये वा नून॑ सुवृजनांसु विक्षु।
अथा यथा नः पितरः परांसः प्रत्नांसो अग्र ऋतमांशुषाणाः। शुचीदयन्दीर्घितिमुक्थशासः
क्षामां भिन्दन्तो अरुणीरपं व्रत्र। यदग्रे॥६८॥

कव्यवाहन पितृन् यक्ष्यतावृधः। प्र च हव्यानि वक्ष्यसि देवेभ्यश्च पितृभ्य आ।
त्वमग्र ईडितो जातवेदोऽवाङ्मुखाणि सुरभीणि कृत्वा। प्रादोः पितृभ्यः स्वधया ते अक्षन्नद्धि
त्वं देव प्रयता हवी॑षि। मातली कव्यैर्यमो अङ्गिरोभिर्बृहस्पतिरृक्कभिर्वावृधानः। याश्च
देवा वावृधुर्ये च देवान्स्वाहान्ये स्वधयान्ये मदन्ति॥६९॥

इमं यम प्रस्तरमा हि सीदाङ्गिरोभिः पितृभिः संविदानः। आ त्वा मन्त्राः कविशस्ता
वहन्त्वेना राजन् हविषा मादयस्व। अङ्गिरोभिरा गंहि यज्ञियेभिर्यमं वैरूपैरिह मादयस्व।
विवस्वन्त॑ हुवे यः पिता तेऽस्मिन् यज्ञे बर्हिष्या निषद्या। अङ्गिरसो नः पितरो
नवग्वा अथर्वाणो भृगवः सोम्यासः। तेषां वय॑ सुमतौ यज्ञियानामपि भद्रे सौमनसे
स्याम॥७०॥

भ्वास्मभ्यमसु यदग्रे मदन्ति सौमनस एकञ्च॥१२॥

प्रजापतिरकामयतेष तै यज्ञं वै प्रजापतेर्जायमानाः प्राजापत्या यो वा अयंथादेवतमिष्टर्गो
निग्राभ्याः स्थ यो वै देवां जुष्टोऽग्निना रयिमेकादश॥११॥ प्रजापतिरकामयत प्रजापतेर्जायमाना
व्यायच्छन्ते मह्यमिमान्माया मायिनां द्विचत्वारिंशत्॥४२॥ प्रजापतिरकामयताग्निं
समुद्रवासम्॥ [१३]

॥ काण्डम् ३ ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयसंहितायां तृतीयकाण्डे प्रथमः प्रश्नः ॥

प्रजापतिरकामयत प्रजाः सृजेयेति स तपोऽतप्यत स सर्पानंसृजत सौऽकामयत
प्रजाः सृजेयेति स द्वितीयमतप्यत स वयांस्यसृजत सौऽकामयत प्रजाः सृजेयेति स
तृतीयमतप्यत स एतं दीक्षितवादमपश्यत्तमवदत्ततो वै स प्रजा असृजत यत्तपस्तत्त्वा
दीक्षितवादं वदति प्रजा एव तद्यजमानः॥१॥

सृजते यद्वै दीक्षितोऽमेध्यम्पश्यत्यपास्माद्दीक्षा क्रामति नीलमस्य हरो व्येत्यबद्धम्मनो
दरिद्रं चक्षुः सूर्यो ज्योतिषां श्रेष्ठो दीक्षे मा मां हासीरित्याह नास्माद्दीक्षां क्रामति
नास्य नीलं न हरो व्येति यद्वै दीक्षितमभिवर्षति दिव्या आपोऽशान्ता ओजो बलं
दीक्षाम्॥२॥

तपोऽस्य निर्घन्त्युन्दतीर्बलं धत्तौजो धत्त बलं धत्त मा मे दीक्षां मा तपो
निर्वधिष्टेत्याहेतदेव सर्वमात्मन्धत्ते नास्यौजो बलं न दीक्षां न तपो निर्घन्त्यग्निर्वै
दीक्षितस्य देवता सौऽस्मादेतरहिं तिर इव यरहि याति तमोश्चरं रक्षांसि हन्तोः॥३॥

भद्रादभि श्रेयः प्रेहि बृहस्पतिः पुरेता तै अस्त्वित्याह ब्रह्म वै
देवानाम्बृहस्पतिस्तमेवान्वारभते स एनं सम्पारयत्येदमगन्म देवयजनं पृथिव्या इत्याह
देवयजनं ह्येष पृथिव्या आगच्छति यो यजते विश्वे देवा यदजुषन्त पूर्व इत्याह
विश्वे ह्येतद्देवा जोषयन्ते यद्वाह्मणा ऋक्सामाभ्यां यजुषा संतरन्त इत्याह रक्सामाभ्यां
ह्येष यजुषा संतरति यो यजते रायस्पोषेण समिषा मदेमेत्याहाशिषमेवैतामा शास्ते॥४॥

यजमानो दीक्षां हन्तोर्ब्राह्मणाश्चतुर्विंशतिश्च॥१॥ [१]

एष ते गायत्रो भाग इति मे सोमाय ब्रूतादेष ते त्रैष्टुभो जागतो भाग इति मे सोमाय ब्रूताच्छन्दोमानां साम्राज्यं गच्छेति मे सोमाय ब्रूताद्यो वै सोमं राजानं साम्राज्यं लोकं गमयित्वा क्रीणाति गच्छति स्वानां साम्राज्यं छन्दांसि खलु वै सोमस्य राज्ञः साम्राज्यो लोकः पुरस्तात्सोमस्य क्रयादेवमभि मन्त्रयेत् साम्राज्यमेव॥५॥

एवं लोकं गमयित्वा क्रीणाति गच्छति स्वानां साम्राज्यं यो वै तानूनप्रस्यं प्रतिष्ठां वेद प्रत्येव तिष्ठति ब्रह्मवादिनो वदन्ति न प्राश्नन्ति न जुहुत्यथ कं तानूनप्रं प्रति तिष्ठतीति प्रजापतौ मनसीति ब्रूयान्निरवं जिघ्रेत्प्रजापतौ त्वा मनसि जुहोमीत्येषा वै तानूनप्रस्यं प्रतिष्ठा य एवं वेद प्रत्येव तिष्ठति यः॥६॥

वा अध्वर्योः प्रतिष्ठां वेद प्रत्येव तिष्ठति यतो मन्येतानभिक्रम्य होष्यामीति तत्तिष्ठन्ना श्रावयेदेषा वा अध्वर्योः प्रतिष्ठा य एवं वेद प्रत्येव तिष्ठति यदभिक्रम्य जुहुयात्प्रतिष्ठायां इयात्तस्मात्समानत्र तिष्ठता होतव्यं प्रतिष्ठित्यै यो वा अध्वर्योः स्वं वेद स्ववानेव भवति सुगवा अस्य स्वं वायव्यमस्य॥७॥

स्वं चमसोऽस्य स्वं यद्वायव्यं वा चमसं वाऽनन्वारभ्याश्रावयेत्स्वादियात्तस्मादन्वारभ्याश्राव्य स्वादेव नैति यो वै सोममप्रतिष्ठाप्य स्तोत्रमुपाकरोत्यप्रतिष्ठितः सोमो भवत्यप्रतिष्ठितः स्तोमोऽप्रतिष्ठितान्युक्थान्यप्रतिष्ठितो यजमानोऽप्रतिष्ठितोऽध्वर्युर्वायव्यं वै सोमस्य प्रतिष्ठा चमसोऽस्य प्रतिष्ठा सोमः स्तोमस्य स्तोमं उक्थानां ग्रहं वा गृहीत्वा चमसं वोन्नीयं स्तोत्रमुपाकुर्यात्प्रत्येव सोमं स्थापयति प्रति स्तोममप्रत्युक्थानि प्रति यजमानस्तिष्ठति प्रत्यध्वर्युः॥८॥

एव तिष्ठति यो वायव्यमस्य ग्रहं वैकान्रविंशतिश्च॥२॥ [२]

यज्ञं वा एतत्सम्भरन्ति यत्सोमक्रयण्यै पदं यज्ञमुखं हविर्धाने यर्हि हविर्धाने प्राचीं प्रवर्तयेयुस्तरहि तेनाक्षमुपाध्याद्यज्ञमुख एव यज्ञमनु सं तनोति प्राश्नमग्निम्परन्त्युत्पत्नीमा नयन्त्यन्वनांसि प्र वर्तयन्त्यथ वा अस्येष धिष्णिषो हीयते सोऽनु ध्यायति स ईश्वरो रुद्रो भूत्वा॥९॥

प्रजां पशून् यजमानस्य शमयितोर्यर्हि पशुमाप्रीतमुदञ्च नयन्ति तरहि तस्य

पशुश्रपणं हरेतेनैवेनम्भागिनं करोति यजमानो वा आहवनीयो यजमानं वा एतद्वि कर्षन्ते
यदाहवनीयात्पशुश्रपणं हरन्ति स वैव स्यान्निर्मन्थं वा कुर्याद्यजमानस्य सात्मत्वाय
यदि पशोरवदानं नश्येदाज्यस्य प्रत्याख्यायमव द्येत्स्यैव ततः प्रायश्चित्तिर्ये पशुं विमश्रीरन्
यस्तान्कामयेतार्तिमाच्छेयुरिति कुविदङ्गति नमोवृत्तिवत्यर्चाग्रीध्रे जुहुयान्नमोवृत्तिमेवैषां वृद्धे
ताजगार्तिमाच्छन्ति॥१०॥

भूत्वा तत्पण्डितं शतिश्च॥३॥ [३]

प्रजापतेर्जायमानाः प्रजा जाताश्च या इमाः। तस्मै प्रति प्र वैदय चिकित्वा
अनुं मन्यताम्। इमम्पशुम्पशुपते ते अद्य बध्नाम्यग्रे सुकृतस्य मध्ये। अनुं मन्यस्व
सुयजां यजाम जुष्टं देवानामिदमस्तु हव्यम्। प्रजानन्तः प्रति गृह्णन्ति पूर्वं प्राणमङ्गैभ्यः
पर्याचरन्तम्। सुवर्गं याहि पृथिभिर्देवानैरोषधीषु प्रति तिष्ठा शरीरेः। येषामीश॥११॥

पशुपतिः पशूनां चतुष्पदामुत च द्विपदाम्। निष्क्रीतोऽयं यज्ञियम्भागमेतु रायस्पोषा
यजमानस्य सन्तु। ये बध्यमानमनुं बध्यमाना अभ्यैक्षन्त मनसा चक्षुषा च। अग्निस्ता
अग्रे प्र मुमोक्तु देवः प्रजापतिः प्रजयां संविदानः। य आरण्याः पशवो विश्वरूपा विरूपाः
सन्तो बहुधैकरूपाः। वायुस्ता अग्रे प्र मुमोक्तु देवः प्रजापतिः प्रजयां संविदानः।
प्रमुञ्चमानाः॥१२॥

भुवनस्य रेतो गातुं धत्त यजमानाय देवाः। उपाकृतं शशमानं यदस्थाञ्जीवं
देवानामप्येतु पार्थः। नाना प्राणो यजमानस्य पशुना यज्ञो देवेभिः सह देवयानः। जीवं
देवानामप्येतु पार्थः सत्याः सन्तु यजमानस्य कामाः। यत्पशुर्मायुमकृतोरो वा पद्धिराहुते।
अग्निर्मा तस्मादेनसो विश्वान्मुञ्चत्वंहंसः। शर्मितार उपेतन यज्ञम्॥१३॥

देवेभिरिन्वितम्। पाशात्पशुम्प्र मुञ्चत बन्धाद्यज्ञपतिं परि। अदितिः पाशम्प्र मुमोक्तेतं
नमः पशुभ्यः पशुपतये करोमि। अरातीयन्तमधरं कृणोमि यं द्विष्मस्तस्मिन्प्रति मुञ्चामि
पाशम्। त्वामु ते दधिरे हव्यवाहं शृतङ्कतारमुत यज्ञियं च। अग्रे सदक्षः सतनुरहि
भूत्वाऽथ हव्या जातवेदो जुषस्व। जातवेदो वपयां गच्छ देवान्त्वहं हि होतां प्रथमो
बभूथ। घृतेन त्वं तनुवो वर्धयस्व स्वाहाकृतं हविरदन्तु देवाः। स्वाहा देवेभ्यो देवेभ्यः
स्वाहा॥१४॥

ईशं प्रमुञ्चमाना यज्ञन्त्व९ षोडश च॥४॥ [४]

प्राजापत्या वै पशवस्तेषां९ रुद्रोऽधिपतिर्यदेताभ्यामुपाकरोति ताभ्यामेवैनं प्रतिप्रोच्या लभत आत्मनोऽनात्रस्काय द्वाभ्यामुपाकरोति द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्या उपाकृत्य पञ्च जुहोति पाङ्क्तः पशवः पशून्नेवाव रुद्धे मृत्यवे वा एष नीयते यत्पशुस्तं यदन्वारभेत प्रमायुको यजमानः स्यान्नाना प्राणो यजमानस्य पशुनेत्याह व्यावृत्त्यै॥१५॥

यत्पशुर्मायुमकृतेति जुहोति शान्त्यै शर्मितार उपेतनेत्याह यथायजुरेवैतद्वपायां वा आह्नियमाणायामग्नेर्मधोऽपं कामति त्वामु ते दधिरे हव्यवाहुमिति वपामभि जुहोत्यग्नेरेव मेधमव रुद्धेऽथो श्रुतत्वाय पुरस्तात्स्वाहाकृतयो वा अन्ये देवा उपरिष्ठात्स्वाहाकृतयोऽन्ये स्वाहा देवेभ्यो देवेभ्यः स्वाहेत्यभितो वपां जुहोति तानेवोभयान्प्रीणाति॥१६॥

व्यावृत्त्या अभितो वपां पञ्च च॥५॥ [५]

यो वा अयथादेवतं यज्ञमुपचरत्या देवताभ्यो वृश्च्यते पापीयान्भवति यो यथादेवतं न देवताभ्य आ वृश्च्यते वसीयान्भवत्याग्नेय्यर्चाग्नौध्रुमभि मृशेद्वैष्णव्या हविर्धानमाग्नेय्या सुचो वायव्या वायव्यान्यैन्द्रिया सदा यथादेवतमेव यज्ञमुप चरति न देवताभ्य आ वृश्च्यते वसीयान्भवति युनज्मि ते पृथिवीं ज्योतिषा सह युनज्मि वायुमन्तरिक्षेण॥१७॥

ते सह युनज्मि वाच९ सह सूर्येण ते युनज्मि तिस्रो विपृचः सूर्यस्य ते अग्निर्देवता गायत्री छन्द उपा९शोः पात्रमसि सोमो देवता त्रिष्टुप्छन्दोऽन्तर्यामस्य पात्रमसीन्द्रो देवता जगती छन्द इन्द्रवायुवोः पात्रमसि बृहस्पतिर्देवताऽनुष्टुप्छन्दो मित्रावरुणयोः पात्रमस्यश्विनौ देवता पङ्क्तिश्छन्दोऽश्विनोः पात्रमसि सूर्यो देवता बृहती॥१८॥

छन्दः शुक्रस्य पात्रमसि चन्द्रमा देवता सतोबृहती छन्दो मन्थिनः पात्रमसि विश्वे देवा देवतोष्णिहा छन्द आग्रयणस्य पात्रमसीन्द्रो देवता ककुच्छन्द उक्थानाम्पात्रमसि पृथिवी देवता विराट्छन्दो ध्रुवस्य पात्रमसि॥१९॥

अन्तरिक्षेण बृहती त्रयस्त्रिंशच्च॥६॥ [६]

इष्टर्गो वा अध्वर्युर्यजमानस्येष्टर्गः खलु वै पूर्वोऽष्टः क्षीयत आसन्न्यान्मा मन्त्रात्पाहि कस्याश्चिदभिशस्त्या इति पुरा प्रातरनुवाकाङ्गुहयादात्मन एव तदध्वर्युः पुरस्ताच्छर्म नद्यतेऽनार्त्ये संवेशाय त्वोपवेशाय त्वा गायत्रियास्त्रिष्टुभो जगत्या अभिभूत्यै स्वाहा प्राणापानौ

मृत्योर्मा पातं प्राणापानौ मा मां हासिष्टं देवतांसु वा एते प्राणापानयोः॥२०॥

व्यायच्छन्ते येषां सोमः समृच्छते संवेशाय त्वोपवेशाय त्वेत्याह छन्दांसि वै संवेश उपवेशश्छन्दोभिरेवास्य छन्दांसि वृद्धे प्रेतिवन्त्याज्यानि भवन्त्यभिजित्यै मरुत्वतीः प्रतिपदो विजित्या उभे बृहद्रथन्तरे भवत इयं वाव रथन्तरमसौ बृहदाभ्यामेवैनमन्तरैत्यद्य वाव रथन्तरं श्वो बृहदद्याश्वादेवैनमन्तरैति भूतम्॥२१॥

वाव रथन्तरम्भविष्यद्बृहताच्चैवैनम्भविष्यतश्चान्तरैति परिमितं वाव रथन्तरमपरिमितम्बृहत्परिमिताच्चैवैनमपरिमिताच्चान्तरैति विश्वामित्रजमदग्नी वसिष्ठेनास्पधेतां स एतज्जमदग्निर्विहव्यमपश्यतेन वै स वसिष्ठस्येन्द्रियं वीर्यमवृद्धं यद्विहव्यं शस्यत इन्द्रियमेव तद्वीर्यं यजमानो भ्रातृव्यस्य वृद्धे यस्य भूयांसो यज्ञकृतव इत्याहुः स देवता वृद्ध इति यद्यग्निष्टोमः सोमः परस्तात्स्यादुक्थ्यं कुर्वीत यद्युक्थ्यः स्यादतिरात्रं कुर्वीत यज्ञकृतुभिरेवास्य देवता वृद्धे वसीयान्भवति॥२२॥

प्राणापानयोर्भूतं वृद्धेऽष्टाविंशतिश्च॥७॥ [७]

निग्राभ्याः स्थ देवश्रुत आयुर्मे तर्पयत प्राणं मे तर्पयतापानं मे तर्पयत व्यानं मे तर्पयत चक्षुर्मे तर्पयत श्रोत्रं मे तर्पयत मनो मे तर्पयत वाचं मे तर्पयतात्मानं मे तर्पयताङ्गानि मे तर्पयत प्रजां मे तर्पयत पशून्मे तर्पयत गृहान्मे तर्पयत गुणान्मे तर्पयत सर्वगणं मा तर्पयत तर्पयत मा॥२३॥

गुणा मे मा वि तृप्नोषधयो वै सोमस्य विशो विशः खलु वै राज्ञः प्रदातोरीश्वरा ऐन्द्रः सोमोऽवीवृधं वो मनसा सुजाता ऋतप्रजाता भग इद्वः स्याम इन्द्रेण देवीर्वीरुधः संविदाना अनु मन्यन्तां सवनाय सोममित्याहौषधीभ्य एवैनं स्वायै विशः स्वायै देवतायै निर्याच्याभि पुणोति यो वै सोमस्याभिषूयमाणस्य॥२४॥

प्रथमोऽंशुः स्कन्दति स ईश्वर इन्द्रियं वीर्यं प्रजां पशून् यजमानस्य निरहन्तोस्तमभि मन्त्रयेता मास्कांश्सह प्रजया सह रायस्पोषणेन्द्रियं मे वीर्यं मा निर्वधीरित्याशिषमेवैतामा शास्त इन्द्रियस्य वीर्यस्य प्रजायै पशूनामनिर्घाताय द्रप्सश्चस्कन्द पृथिवीमनु द्यामिमं च योनिमनु यश्च पूर्वः तृतीयं योनिमनु संचरन्तं द्रप्सं जुहोम्यनु सप्त होत्राः॥२५॥

तुर्पयंत माऽभिषूयमाणस्य यश्च दशं च॥८॥ [८]

यो वै देवान्देवयशसेनार्पयति मनुष्यान्मनुष्ययशसेनं देवयशस्यैव देवेषु भवति मनुष्ययशसी मनुष्येषु यान्प्राचीनमाग्रयणाद्ब्रह्मन्गृहीयात्तानुपाशु गृहीयाद्यान्धर्वास्तानुपब्दिमतौ देवानेव तद्देवयशसेनार्पयति मनुष्यान्मनुष्ययशसेनं देवयशस्यैव देवेषु भवति मनुष्ययशसी मनुष्येष्वग्निः प्रातःसवने पात्वस्मान् वैश्वानरो मंहिना विश्वशम्भूः। स नः पावको ब्रविणं दधातु॥२६॥

आयुष्मन्तः सहभक्षाः स्याम। विश्वे देवा मरुत इन्द्रो अस्मानस्मिन्द्बितीये सवने न जंह्युः। आयुष्मन्तः प्रियमेषां वदन्तो वयं देवानां सुमतौ स्याम। इदं तृतीयं सवनं कवीनामृतेन ये चमसमैरयन्त। ते सौधन्वनाः सुव्रतानशानाः स्विष्टिं नो अभि वसीयो नयन्तु। आयतनवतीर्वा अन्या आहुतयो हूयन्तेऽनायतना अन्या या आघारवतीस्ता आयतनवतीर्याः॥२७॥

सौम्यास्ता अनायतना ऐन्द्रवायवमादायाघारमा घारयेदध्वरो यज्ञोऽयमस्तु देवा ओषधीभ्यः पशवे नो जनाय विश्वस्मै भूतायाध्वरोऽसि स पिन्वस्व घृतवद्देव सोमेति सौम्या एव तदाहुतीरायतनवतीः करोत्यायतनवान्भवति य एव वेदाथो द्यावापृथिवी एव घृतेन व्युनक्ति ते व्युते उपजीवनीयं भवत उपजीवनीयो भवति॥२८॥

य एव वेदैष ते रुद्र भागो यं निरयांचथास्तं जुषस्व विदेगोपत्यं रायस्पोषं सुवीर्यं संवत्सरीणां स्वस्तिम्। मनुः पुत्रेभ्यो दायं व्यभजत्स नाभानेदिष्ठं ब्रह्मचर्यं वसन्तं निरभजत्स आगच्छत्सोऽब्रवीत्कथा मा निरभागिति न त्वा निरभाक्षमित्यब्रवीदङ्गिरस इमे सत्तमांसते ते॥२९॥

सुवर्गं लोकं न प्र जानन्ति तेभ्य इदम्ब्राह्मणम्ब्रूहि ते सुवर्गं लोकं यन्तो य एषाम्पशवस्तास्तं दास्यन्तीति तदेभ्योऽब्रवीत्ते सुवर्गं लोकं यन्तो य एषाम्पशव आसन्तानस्मा अददुस्तम्पशुभिश्चरन्तं यज्ञवास्तौ रुद्र आगच्छत्सोऽब्रवीन्मम वा इमे पशव इत्यदुर्वै॥३०॥

मह्यमिमानित्यब्रवीन्न वै तस्य त ईशत इत्यब्रवीद्यद्यज्ञवास्तौ हीयते मम वै तदिति तस्माद्यज्ञवास्तु नाभ्यवेत्यं सौऽब्रवीद्यज्ञे मा भजार्थं ते पशून्नाभि मङ्स्य इति तस्मा एतम्मन्थिनः सऽस्त्रामंजुहोततो वै तस्य रुद्रः पशून्नाभ्यमन्यत यत्रैतमेवं विद्वान्मन्थिनः

सः॒स्रा॒वं जु॒होति॑ न तत्र॑ रु॒द्रः प॒शून्भि॑ म॒न्यते॑॥३१॥

दधा॒त्वा॒यत॑नवती॒र्या उ॑पजीव॒नीयो॑ भवति॒ तेऽदु॑र्वै यत्रै॒तमेका॑दश च॥९॥ [९]

जुष्टो॑ वा॒चो भू॒यासं जुष्टो॑ वा॒चस्प॑तये देवि॑ वाक्। यद्वा॒चो म॒धुम॑त्तस्मिन्मा धाः स्वाहा॒ सर॑स्वत्यै। ऋ॒चा स्तोम॑ꣳ स॒र्मर्ध॑य गाय॒त्रेण॑ रथ॒न्तर॑म्। बृ॒हद्वा॒यत्र॑वर्तनि। यस्ते॑ द्र॒प्सः स्क॑न्दति॒ यस्ते॑ अ॒ꣳशुर्बा॒हुच्यु॑तो धि॒षण॑योरु॒पस्था॑त्। अ॒ध्व॒र्योर्वा॒ परि॒ यस्ते॑ प॒वित्रा॒ध्स्वाहा॑कृतमिन्द्रा॒य तं जु॑होमि। यो द्र॒प्सो अ॒ꣳशुः प॑तितः पृथि॒व्यां प॑रिवा॒पात्॥३२॥

पु॒रोडा॑शा॒त्कर॑म्भात्। धा॒ना॒सोमा॑न्म॒न्थिन॑ इन्द्र शु॒क्राध्स्वाहा॑कृतमिन्द्रा॒य तं जु॑होमि। यस्ते॑ द्र॒प्सो म॒धुमा॑ꣳ इन्द्रि॒यावा॑न्ध्स्वाहा॑कृतः पुन॑र॒प्येति॑ दे॒वान्। दि॒वः पृथि॑व्याः पर्य॒न्तरि॑क्षाध्स्वाहा॑कृतमिन्द्रा॒य तं जु॑होमि। अ॒ध्व॒र्युर्वा॒ ऋ॒त्विजा॑ प्रथ॒मो यु॑ज्यते तेन॒ स्तोमो॑ योक्त॒व्यं इत्या॑हुर्वा॒गंग्रे॑गा अग्रं ए॒त्वृजु॑गा दे॒वेभ्यो॑ यशो॒ मयि॑ दध॑ती प्रा॒णान्प॒शुषु॑ प्र॒जाम्म॑रि॥३३॥

च॒ यज॑माने॒ चेत्या॑ह॒ वाच॑मे॒व तद्य॑ज्ञमुखे यु॒नक्ति॑ वास्तु वा ए॒तद्य॑ज्ञस्यं क्रियते॒ यद्ब्रह्म॑नृही॒त्वा ब॑हिष्प॒वमान॑ꣳ सर्प॑न्ति॒ परा॑ञ्चो हि यन्ति॒ परा॑चीभिः स्तु॒वते॑ वैष्ण॒व्यर्चा॑ पुन॑रेत्योप॑ तिष्ठते यु॒ज्ञो वै वि॑ष्णु॒र्यज्ञ॑मे॒वाक॑र्विष्णो॒ त्वं नो॑ अ॒न्तमः॑ शर्म॑ यच्छ॒ सह॑न्त्य। प्र ते॒ धारा॑ मधु॒श्चुत॑ उ॒त्सं दु॒हते॑ अक्षि॒तमि॒त्याह॑ यदे॒वास्य॑ श॒यान॑स्योप॒शुष्य॑ति॒ तदे॒वास्यै॑तेना॒प्याय॑यति॥३४॥

प॒रिवा॑पात्प्र॒जां म॑रि॒ दुह॑ते चतु॑र्दश च॥१०॥ [१०]

अ॒ग्निना॑ र॒यिम॑श्रव॒त्पोष॑मे॒व दि॒वेदि॑वे। यु॒शसं॑ वी॒रव॑त्तमम्॥ गोमा॑ꣳ अ॒ग्रेऽवि॑माꣳ अ॒श्वी य॒ज्ञो नृ॒वध्स्व॑खा॒ सद॑मिदप्रमृ॒ष्यः। इडा॑वाꣳ ए॒षो अ॑सुर प्र॒जावा॑न्दी॒र्घो र॒यिः पृथु॑बुधः स॒भावा॑न्॥ आ॒ प्या॑यस्व॒ सं ते॑॥ इ॒ह त्वष्टा॑रम॒ग्रियं॑ वि॒श्वरूप॑मुप॑ ह्वये। अ॒स्माक॑मस्तु॒ केवलः॑॥ तत्र॑स्तुरी॒पम॑धं पोषयि॒तु दे॒वं त्वष्ट॑र्वि॒ररा॑णः स्य॑स्वा॒ यतो॑ वी॒रः॥३५॥

क॒र्मण्यः॑ सु॒दक्षो॑ यु॒क्तग्रा॑वा जा॒यते॑ दे॒वका॑मः। शि॒वस्त्व॑ष्टरि॒हा ग॑हि वि॒भुः पोष॑ उ॒त त्मना॑। यु॒ज्ञेय॑ज्ञे न॒ उदे॑व। पि॒शङ्ग॑रूपः सु॒भरो॑ वयो॒धाः श्रु॑ष्टी वी॒रो जा॑यते दे॒वका॑मः। प्र॒जां त्वष्टा॑ वि॒ष्यतु॑ नाभि॒मस्मे॑ अथा॒ दे॒वाना॑म॒प्येतु॑ पाथः। प्र॒णो दे॒व्या नो॑ दि॒वः। पी॒पिवा॑ꣳस॒ꣳ सर॑स्वतः स्तनं॒ यो वि॒श्वदर्श॑तः। धु॒क्षीम॑हि प्र॒जामि॑षम्॥३६॥

ये ते सरस्व ऊर्मयो मधुमन्तो घृतश्रुतः। तेषां ते सुम्रमीमहे। यस्य व्रतम्पशवो यन्ति सर्वे यस्य व्रतमुपतिष्ठन्त आपः। यस्य व्रते पुष्टिपतिर्निविष्टस्तः सरस्वन्तमवसे हुवेम। दिव्यः सुपर्ण वयसम्बृहन्तमपां गर्भं वृषभमोषधीनाम्। अभीपतो वृष्ट्या तर्पयन्तं तः सरस्वन्तमवसे हुवेम। सिनीवालि पृथुष्टुके या देवानामसि स्वसा। जुषस्व हव्यम्॥३७॥

आहुतं प्रजां देवि दिदिद्धि नः। या सुपाणिः स्वङ्गुरिः सुषूमा बहुसूवरी। तस्यै विष्पत्रिण्यै हविः सिनीवाल्या जूहोतन। इन्द्रं वो विश्वतस्परिन्द्रं नरः। असितवर्णा हरयः सुपर्णा मिहो वसाना दिवमुत्पतन्ति। त आऽववृत्रन्धसदनानि कृत्वादित्यृथिवी घृतैर्व्युद्यते। हिरण्यकेशो रजसो विसारेऽहिर्धुनिर्वातं इव धर्जीमान्। शुचिभ्राजा उपसः॥३८॥

नवेदा यशस्वतीरपस्युवो न सत्याः। आ ते सुपर्णा अमिनन्त एवैः कृष्णो नोनाव वृषभो यदीदम्। शिवाभिर्न स्मयमानाभिरागात्पतन्ति मिहः स्तनयन्त्यभ्रा। वाश्रेवं विद्युन्मिमाति वत्सं न माता सिषक्ति। यदेषां वृष्टिरसर्जि। पर्वतश्चिन्महिं वृद्धो बिभाय दिवश्चिन्मानु रेजत स्वने वः। यत्क्रीडंथ मरुतः॥३९॥

ऋष्टिमन्त आप इव सप्रियञ्चो धवध्वे। अभि क्रन्द स्तनय गर्भमा धा उदन्वता परि दीया रथेन। दृतिः सु कर्ष विषितं न्यञ्चः समा भवन्तूद्वता निपादाः। त्वं त्या चिदच्युताग्ने पशुर्न यवसे। धामा ह यत्ते अजर वना वृश्चन्ति शिक्कंसः। अग्ने भूरीणि तव जातवेदो देव स्वधावोऽमृतस्य धाम। याश्च॥४०॥

माया मायिना विश्वमिन्व त्वे पूर्वीः संधुः पृष्ठबन्धो। दिवो नो वृष्टिम्मरुतो ररीध्वम्प पिन्वत वृष्णो अश्वस्य धाराः। अवाङितेन स्तनयिबुतेह्यपो निषिञ्चन्नसुरः पिता नः। पिन्वन्त्यपो मरुतः सुदानवः पयो घृतवद्विदथैष्वाभुवः। अत्यं न मिहे वि नयन्ति वाजिनमुत्सं दुहन्ति स्तनयन्तमक्षितम्। उदप्रुतो मरुतस्ताः इयर्त वृष्टिम्॥४१॥

ये विश्वे मरुतो जुनन्ति। क्रोशाति गर्दा कन्येव तुत्रा पेरुं तुञ्जाना पत्येव जाया। घृतेन द्यावापृथिवी मधुना समुक्षत पर्यस्वतीः कृणुताप ओषधीः। ऊर्जं च तत्रं सुमतिं च पिन्वथ यत्रा नरो मरुतः सिञ्चथा मधु। उदु त्याश्चित्रम्। और्वभृगुवच्छुचिंमप्रवानवदा हुवे। अग्निः समुद्रवाससम्। आ सवः संवितुर्यथा भगस्येव भुजिः हुवे। अग्निः समुद्रवाससम्। हुवे वातस्वनं कविम्पर्जन्यक्रन्दः सहः। अग्निः समुद्रवाससम्॥४२॥

वीर इष॑ हव्यमुषसो॑ मरुतश्च॒ वृष्टिं॑ भर्गस्य॒ द्वादश॑ च॥११॥ [११]

यो वै पर्वमानाना॑न्त्रीणि॑ परि॒भूः स्फ्यः॑ स्व॒स्तिर्भक्षेहि॑ महीनां॑ पयो॑ऽसि देवं सवितरे॒तत्तं॑ श्येनाय॑ यद्वै होत॑ोपयामृ॒गृहीतो॑ऽसि वाक्ष॑सत्प्र सो अ॒ग्न एका॑दश॥११॥ यो वै स्फ्यः॑ स्व॒स्तिः स्व॒धाये॑ नमः॒ प्र मुञ्च॑ तिष्ठ॑तीव॒ षट्त्वारि॑ंशत्॥४६॥ यो वै पर्वमानानां॑ वि क्रम॑स्व॥॥ [१२]

॥द्वितीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां तृतीयकाण्डे द्वितीयः प्रश्नः॥

यो वै पर्वमानानाम॑न्वारो॒हान् वि॒द्वान् यज॑तेऽनु पर्वमानाना॑ रो॒हति॑ न पर्वमाने॒भ्योऽव॑च्छिद्यते श्ये॒नो॑ऽसि गाय॑त्रछन्दा॒ अनु॒ त्वा र॑भे स्व॒स्ति मा॒ सम्पा॑रय सु॒पर्णा॑ऽसि त्रि॒ष्टुप्छन्दा॑ अनु॒ त्वा र॑भे स्व॒स्ति मा॒ सम्पा॑रय स॒र्घासि॑ जग॑तीछन्दा॒ अनु॒ त्वा र॑भे स्व॒स्ति मा॒ सम्पा॑रयेत्या॒हैते॑॥१॥

वै पर्वमानानाम॑न्वारो॒हास्तान् य॒ एवं वि॒द्वान् यज॑तेऽनु पर्वमानाना॑ रो॒हति॑ न पर्वमाने॒भ्योऽव॑च्छिद्यते यो वै पर्वमानस्य॑ सन्त॑तिं वेद॒ सर्व॑मायुरेति॑ न पुरायु॑षः प्र मी॑यते पशु॒मान्भ॑वति विन्द॑ते प्र॒जाम्पर्व॑मानस्य॒ ग्रहा॑ गृह्य॑न्तेऽथ॒ वा अ॑स्यैतेऽगृ॒हीता द्रो॑णकल॒श आ॑धवनीयः॒ पूत॑भृत्तान् यदगृ॒हीत्वोपा॑कुर्यात्पर्वमानं॑ वि॥२॥

छिन्द्या॑त्तं वि॒च्छिद्य॑मानमध्व॒र्योः प्रा॒णोऽनु॑ वि॒च्छिद्ये॑तोपयामृ॒गृहीतो॑ऽसि प्र॒जाप॑तये त्वेति॑ द्रोणकल॒शम॑भि मृ॒शेदि॒न्द्राय॑ त्वेत्या॑धवनीयं वि॒श्वेभ्य॑स्त्वा दे॒वेभ्य॑ इति॑ पूत॑भृतम्पर्वमानमे॒व तथ्सं॑ तनोति॒ सर्व॑मायुरेति॑ न पुरायु॑षः प्र मी॑यते पशु॒मान्भ॑वति विन्द॑ते प्र॒जाम्॥३॥

ए॒ते वि॒ द्विच॑त्वारि॑ंशच्च॥१॥ [१]

त्रीणि॑ वाव स॒र्वना॑न्यथ॑ तृतीय॑ः स॒र्वन॑मव॑ लुम्पन्त्यन॑ः शु॒ कुर्व॑न्त उपा॑ः शु॒ ह॒त्वोपा॑ः शु॒पात्रे॑ऽशु॒मवा॑स्य॒ तं तृ॑तीयस॒र्वने॑ऽपि॒सृज्या॑भि पु॒ण्यद्य॑दा॒प्याय॑यति॒ तेना॑ः शु॒मद्य॑दभिषु॒णोति॑ तेन॑र्जीषि॒ सर्वा॑ण्येव तथ्स॒र्वना॑न्यः शु॒मन्ति॑ शु॒क्रव॑न्ति स॒माव॑द्दी॒र्याणि॑ करोति॒ द्वौ सं॑मुद्रौ वि॒तता॑वजू॒र्यो प॑र्याव॑र्तते ज॒ठरे॑व पादाः॑। तयोः पश्य॑न्तो अति॑ यन्त्य॒न्यमप॑श्यन्तः॥४॥

सेतुनातिं यन्त्यन्यम्। द्वे द्रधंसी सततीं वस्त एकः केशी विश्वा भुवनानि विद्वान्।
तिरोधायैत्यसितं वसानः शुक्रमा दत्ते अनुहायं जायै। देवा वै यद्यज्ञेऽकुर्वत तदसुरा अकुर्वत
ते देवा एतम्महायज्ञमपश्यन्तमन्वताऽग्निहोत्रं व्रतमकुर्वत तस्माद्विव्रतः स्याद्विर्ह्यग्निहोत्रं
जुह्वति पौर्णमासं यज्ञमग्नीषोमीयम्॥५॥

पशुमकुर्वत दार्ष्यं यज्ञमग्नेयम्पशुमकुर्वत वैश्वदेवम्प्रातःसवनमकुर्वत
वरुणप्रधासान्माध्यंदिनं सवनं साकमेधान्पितृयज्ञं त्र्यम्बकास्तृतीयसवनमकुर्वत
तमेषामसुरा यज्ञमन्ववाजिगांसन्तं नान्ववायन्तेऽब्रुवन्नध्वर्तव्या वा इमे देवा अभूवन्निति
तदध्वरस्याध्वरत्वन्ततो देवा अभवन्परासुरा य एवं विद्वान्सोमेन यजते भवत्यात्मना
परस्य भ्रातृव्यो भवति॥६॥

अपश्यन्तोऽग्नीषोमीयमात्मना परा त्रीणि च॥२॥ [२]

परिभूरग्निं परिभूरिन्द्रं परिभूर्विश्वं देवान्परिभूर्मांसह ब्रह्मवर्चसेन स नः पवस्व शं
गवे शं जनाय शमवते शं राजन्नोषधीभ्योऽच्छिन्नस्य ते रयिपते सुवीर्यस्य रायस्पोषस्य
ददितारः स्याम। तस्य मे रास्व तस्य ते भक्षीय तस्य त इदमुन्मृजे। प्राणाय मे
वर्चोदा वर्चसे पवस्वापानाय व्यानाय वाचे॥७॥

दक्षक्रतुभ्यां चक्षुभ्यां मे वर्चोदौ वर्चसे पवेथाऽश्रोत्रायात्मनेऽङ्गभ्य आयुषे वीर्याय
विष्णोरिन्द्रस्य विश्वेषां देवानां जठरमसि वर्चोदा मे वर्चसे पवस्व कौऽसि को नाम
कस्मै त्वा कायं त्वा यं त्वा सोमेनार्तातृपं यं त्वा सोमेनार्मीमदं सुप्रजाः प्रजया
भूयासं सुवीरौ वीरैः सुवर्चा वर्चसा सुपोषः पोषैर्विश्वेभ्यो मे रूपेभ्यो वर्चोदाः॥८॥

वर्चसे पवस्व तस्य मे रास्व तस्य ते भक्षीय तस्य त इदमुन्मृजे। बुभूषन्नवैक्षेतैष
वै पात्रियः प्रजापतिर्यज्ञः प्रजापतिस्तमेव तर्पयति स एनं तृप्तो भूत्याऽभि पवते
ब्रह्मवर्चसकामोऽवैक्षेतैष वै पात्रियः प्रजापतिर्यज्ञः प्रजापतिस्तमेव तर्पयति स एनं तृप्तो
ब्रह्मवर्चसेनाभि पवत आमयावी॥९॥

अवैक्षेतैष वै पात्रियः प्रजापतिर्यज्ञः प्रजापतिस्तमेव तर्पयति स एनं तृप्त आयुषाभि
पवतेऽभिचरन्नवैक्षेतैष वै पात्रियः प्रजापतिर्यज्ञः प्रजापतिस्तमेव तर्पयति स एनं तृप्तः
प्राणापानाभ्यां वाचो दक्षक्रतुभ्यां चक्षुभ्यां श्रोत्राभ्यामात्मनोऽङ्गभ्य आयुषोऽन्तरैति ताजकम्

धन्वति॥१०॥

वाचे रूपेभ्यो वर्चोदा आमयावी पञ्चचत्वारिंशच्च॥३॥ [३]

स्फ्यः स्वस्तिर्विघ्नः स्वस्तिः परशुर्वेदिः परशुर्नः स्वस्तिः। यज्ञिया यज्ञकृतः स्थ
ते मास्मिन् यज्ञ उपं ह्यध्वमुपं मा द्यावापृथिवी ह्येतामुपास्तावः कलशः सोमो
अग्निरुपं देवा उपं यज्ञ उपं मा होत्रा उपह्वे ह्यन्तान्नमोऽग्नये मखघ्ने मखस्य मा
यशोऽर्यादित्याहवनीयमुपं तिष्ठते यज्ञो वै मखः॥११॥

यज्ञं वाव स तदहन्तस्मा एव नमस्कृत्य सदः प्र सर्पत्यात्मनोऽनात्यै नमो रुद्राय
मखघ्ने नमस्कृत्या मा पाहीत्याग्नीध्रं तस्मा एव नमडस्कृत्य सदः प्र सर्पत्यात्मनोऽनात्यै
नम इन्द्राय मखघ्न इन्द्रियं मे वीर्यम्मा निर्वधीरिति होत्रीयमाशिषमेवेतामा शास्त
इन्द्रियस्य वीर्यस्यानिर्घाताय या वै॥१२॥

देवताः सदस्यातिमार्पयन्ति यस्ता विद्वान्सर्पति न सदस्यातिमाच्छति नमोऽग्नये मखघ्न
इत्याहेता वै देवताः सदस्यातिमार्पयन्ति ता य एवं विद्वान्सर्पति न सदस्यातिमाच्छति दृढे
स्थः शिथिरे समीची मा हंसस्पातु सूर्यो मा देवो दिव्याद हंसस्पातु वायुरन्तरिक्षात्॥१३॥

अग्निः पृथिव्या यमः पितृभ्यः सरस्वती मनुष्येभ्यो देवी द्वारौ मा मा सं तांसम्
नमः सदसे नमः सदसस्पतये नमः सखीनां पुरोगाणां चक्षुषे नमो दिवे नमः पृथिव्या
अहं दधिष्व्योदतस्तिष्ठान्यस्य सदने सीद योऽस्मत्पाकतर् उन्निवत् उदुद्वतश्च गेषम्पातम्मा
द्यावापृथिवी अद्याहुः सदो वै प्रसर्पन्तम्॥१४॥

पितरोऽनु प्र सर्पन्ति त एनमीश्वरा हिंसितोः सदः प्रसृप्यं दक्षिणार्धं परैक्षेतागन्त
पितरः पितृमानहं युष्माभिर्भूयास सुप्रजसो मया यूयम्भूयास्तेति तेभ्य एव नमस्कृत्य
सदः प्र सर्पत्यात्मनोऽनात्यै॥१५॥

मखो वा अन्तरिक्षात्प्रसर्पन्तत्रयंस्त्रिंशच्च॥४॥ [४]

भक्षेहि मा विंश दीर्घायुत्वाय शन्तनुत्वाय रायस्पोषाय वर्चसे सुप्रजास्त्वायेहि
वसो पुरोवसो प्रियो मे हृदोऽस्यश्विनोस्त्वा बाहुभ्यां सध्यासम् नृचक्षंसं त्वा देव
सोम सुचक्षा अव ख्येषम् मन्द्राभिर्भूतिः केतुर्यज्ञानां वाग्जुषाणा सोमस्य तृप्यतु मन्द्रा

स्वर्वाच्यदि॒तिरना॑हतशी॒र्ष्णी वाग्जु॑षा॒णा सोम॑स्य तृ॒प्य॒त्वेहि॑ विश्वच॒र॒षणे॥१६॥

श॒म्भूर्म॑यो॒भूः स्व॑स्ति मा॒ हरि॑वर्ण॒ प्र च॑र॒ क॒त्वे द॑क्षा॒य रा॒य॒स्पोषा॑य सु॒वीर॑ता॒यै मा मा॑
राज॒न्वि बी॑भिषो॒ मा मे॑ हा॒दि त्वि॑षा व॒धीः। वृष॑णे शु॒ष्माया॑युषे व॒र्च॑से॥ वसु॑म॒द्गण॑स्य सोम
देव ते मति॒विदः॑ प्रातःस॒वनस्य॑ गा॒य॒त्रछ॑न्द॒स इन्द्र॑पीतस्य॒ नरा॑श॒संपी॑तस्य पि॒तृपी॑तस्य
मधु॑मत॒ उप॑हूतस्योप॒हूतो॑ भक्षयामि रु॒द्रव॑द्गणस्य सोम देव ते मति॒विदो॑ मा॒र्घ्यादि॑नस्य
स॒वनस्य॑ त्रि॒ष्टुप्छ॑न्द॒स इन्द्र॑पीतस्य॒ नरा॑श॒संपी॑तस्य॥१७॥

पि॒तृपी॑तस्य॒ मधु॑मत॒ उप॑हूतस्योप॒हूतो॑ भक्षयाम्यादि॒त्यव॑द्गणस्य सोम देव ते
मति॒विदस्तृ॑तीयस्य॒ स॒वनस्य॑ जग॒तीछ॑न्द॒स इन्द्र॑पीतस्य॒ नरा॑श॒संपी॑तस्य पि॒तृपी॑तस्य
मधु॑मत॒ उप॑हूतस्योप॒हूतो॑ भक्षयामि। आ प्या॑यस्व॒ समे॑तु ते वि॒श्वतः॑ सोम॒ वृष्णि॑यम्।
भवा॒ वाज॑स्य सङ्ग॒थे। हि॒न्वं मे॑ गात्रा॒ हरि॑वो ग॒णान्मे॒ मा वि॑ ती॒तृषः॑। शि॒वो मे॑
सप्त॒र्षीनु॑प॒ तिष्ठ॑स्व॒ मा मे॒ऽवा॒ङ्गाभि॑मति॥१८॥

गाः। अपा॑म॒ सोम॑म॒मृता॑ अभूमाद॒र्शम् ज्योति॑रवि॒दाम॑ दे॒वान्। कि॒मस्मान्कृ॑णव॒दरा॑तिः
कि॒मु धूर्ति॑र॒मृत॑ म॒र्त्यस्या॑। यन्म॑ आ॒त्मनो॑ मि॒न्दाभू॑दग्निस्तत्पु॒नराहा॑र्जातवे॒दा वि॑च॒र॒षणिः॑।
पुन॑र॒ग्निश्चक्षु॑रदा॒त्पुन॑रिन्द्रो बृह॒स्पतिः॑। पुन॑र्मे अ॒श्विना॑ यु॒वं चक्षु॑रा ध॒त्तम॑क्ष्योः। इष्ट॑य॒जुष॑स्ते
देव सोम स्तु॒तस्तो॑मस्य॥१९॥

श॒स्तोक्थ॑स्य॒ हरि॑वत् इन्द्र॑पीतस्य॒ मधु॑मत॒ उप॑हूतस्योप॒हूतो॑ भक्षयामि। आ॒पूर्याः॑ स्था
मा॒ पूर॑यत प्र॒जया॑ च॒ धने॑न च। ए॒तत्ते॑ तत् ये च॒ त्वाम॑न्वे॒तत्ते॑ पिताम॒ह प्र॑पिताम॒ह
ये च॒ त्वाम॑न्व॒त्र पित॑रो यथाभा॒गम्न॑न्ध॒वम् नमो॑ वः पि॒तरो॑ र॒साय॑ नमो॑ वः पि॒तरः॑
शु॒ष्माय॑ नमो॑ वः पि॒तरो॑ जी॒वाय॑ नमो॑ वः पि॒तरः॑॥२०॥

स्व॒धायै॑ नमो॑ वः पि॒तरो॑ म॒न्यवे॑ नमो॑ वः पि॒तरो॑ घो॒राय॑ पि॒तरो॑ नमो॑ वो॒ य
ए॒तस्मि॑ल्लो॒के स्थ॑ यु॒ष्मास्ते॑ऽनु॒ येऽस्मि॑ल्लो॒के मां ते॑ऽनु॒ य ए॒तस्मि॑ल्लो॒के स्थ॑ यू॒यं तेषां॑
वसि॑ष्ठा भू॒यास्त॑ येऽस्मि॑ल्लो॒केऽहं॑ तेषां॑ वसि॑ष्ठो भू॒यास॑म् प्रजा॑पते॒ न त्वदे॑तान्य॒न्यो विश्वा॑
जा॒तानि॑ परि॒ ता ब॑भूव॥२१॥

य॒त्का॑मास्ते जुहु॒मस्तत्रो॑ अस्तु व॒य॑श्च॒ स्या॑म॒ पत॑यो रयी॒णाम्। दे॒वकृ॑त॒स्यैन॑सो॒ऽव॒य॒ज॒नम॑सि मनु॒ष्यकृ॑त॒स्यैन॑सो॒ऽव॒य॒ज॒नम॑सि पि॒तृकृ॑त॒स्यैन॑सो॒ऽव॒य॒ज॒नम॑स्य॒प्सु धौ॑तस्य॒
सोम॑ देव ते॒ नृभिः॑ सु॒तस्ये॑ष्ट॒य॒जुषः॑ स्तु॒तस्तो॑मस्य श॒स्तोक्थ॑स्य॒ यो भ॑क्षो अ॒श्वस॑निर्यो

गोसनिस्तस्य ते पितृभिर्भक्षं कृतस्योपहृतस्योपहृतो भक्षयामि॥२२॥

विश्वचरणे त्रिष्टुप्छन्दस इन्द्रपीतस्य नराशंसपीतस्याति स्तुतस्तोमस्य जीवाय नमो वः
पितरो बभूव चतुश्चत्वारिंशच्च॥५॥ [५]

महीनाम्योऽसि विश्वेषां देवानां तनूरऋध्यासमद्य पृषतीनां ग्रहम्पृषतीनां ग्रहोऽसि
विष्णोरहृदयमस्येकमिष विष्णुस्त्वानु वि चक्रमे भूतिर्दध्रा घृतेन वर्धतां तस्य मेष्टस्य
वीतस्य द्रविणमा गम्याज्योतिरसि वैश्वानरं पृश्नियै दुग्धम् यावती द्यावापृथिवी महित्वा
यावच्च सप्त सिन्धवो वितस्थुः। तावन्तमिन्द्र ते॥२३॥

ग्रहः सहोर्जा गृह्णाम्यस्तुतम्। यत्कृष्णशकुनः पृषदाज्यमवमृशेच्छूद्रा अस्य प्रमायुकाः
स्युर्यच्छ्वाऽवमृशेच्चतुष्पादोऽस्य पशवः प्रमायुकाः स्युर्यथस्कन्देद्यजमानः प्रमायुकः स्यात्पशवो
वै पृषदाज्यम्पशवो वा एतस्य स्कन्दन्ति यस्य पृषदाज्यः स्कन्दति यत्पृषदाज्यम्पुनर्गृह्णाति
पशुनेवास्यै पुनर्गृह्णाति प्राणो वै पृषदाज्यं प्राणो वै॥२४॥

एतस्य स्कन्दति यस्य पृषदाज्यः स्कन्दति यत्पृषदाज्यम्पुनर्गृह्णाति प्राणमेवास्यै
पुनर्गृह्णाति हिरण्यमवधाय गृह्णात्यमृतं वै हिरण्यं प्राणः पृषदाज्यममृतमेवास्यं प्राणे दधाति
शतमानम्भवति शतायुः पुरुषः शतेन्द्रिय आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठत्यश्वमव घ्रापयति
प्राजापत्यो वा अश्वः प्राजापत्यः प्राणः स्वादेवास्यै योनैः प्राणं निर्मिमीते वि वा एतस्य
यज्ञश्छिद्यते यस्य पृषदाज्यः स्कन्दति वैष्णव्यर्चा पुनर्गृह्णाति यज्ञो वै विष्णुर्यज्ञेनैव
यज्ञः सं तनोति॥२५॥

ते पृषदाज्यं प्राणो वै योनैः प्राणन्द्वाविंशतिश्च॥६॥ [६]

देवं सवितरेतते प्राहु तत्प्र च सुव प्र च यज्ञ बृहस्पतिर्ब्रह्मायुष्मत्या ऋचो मा
गांत तनूपाथ्साम्नः सत्या व आशिषः सन्तु सत्या आकृतय ऋतं च सत्यं च वदत
स्तुत देवस्य सवितुः प्रसवे स्तुतस्य स्तुतमस्यूर्जम्मह्यः स्तुतं दुहामा मा स्तुतस्य स्तुतं
गम्याच्छुस्त्रस्य शस्त्रम्॥२६॥

अस्यूर्जम्मह्यः शस्त्रं दुहामा मा शस्त्रस्य शस्त्रं गम्यादिन्द्रियावन्तो वनामहे धुक्षीमहि
प्रजामिषम्। सा मे सत्याशीर्देवेषु भूयात् ब्रह्मवर्चसं मा गम्यात्। यज्ञो बभूव स आ
बभूव स प्र जज्ञे स वावृधे। स देवानामधिपतिर्बभूव सो अस्मा अधिपतीन्करोतु
वयः स्याम पतयो रयीणाम्। यज्ञो वा वै॥२७॥

यज्ञपतिं दुहे यज्ञपतिर्वा यज्ञं दुहे स यः स्तुतशस्त्रयोर्दोहमविद्वान् यजते तं यज्ञो दुहे स इष्ट्वा पापीयान्भवति य एनयोर्दोहं विद्वान् यजते स यज्ञं दुहे स इष्ट्वा वसीयान्भवति स्तुतस्य स्तुतमस्यूर्जम्महः स्तुतं दुहामा मां स्तुतस्य स्तुतं गम्याच्छस्त्रस्य शस्त्रमस्यूर्जम्महः शस्त्रं दुहामा मां शस्त्रस्य शस्त्रं गम्यादित्याहेष वै स्तुतशस्त्रयोर्दोहस्तं य एवं विद्वान् यजते दुह एव यज्ञमिष्ट्वा वसीयान्भवति॥२८॥

शस्त्रं वै शस्त्रन्दुहान्द्वाविंशतिश्च॥७॥ [७]

श्येनाय पत्वंने स्वाहा वदथ्स्वयमभिगूर्ताय नमो विष्टम्भाय धर्मणे स्वाहा वदथ्स्वयमभिगूर्ताय नमः परिधये जनप्रथनाय स्वाहा वदथ्स्वयमभिगूर्ताय नम ऊर्जे होत्राणां स्वाहा वदथ्स्वयमभिगूर्ताय नमः पर्यसे होत्राणां स्वाहा वदथ्स्वयमभिगूर्ताय नमः प्रजापतये मनवे स्वाहा वदथ्स्वयमभिगूर्ताय नम ऋतमृतपाः सुवर्वादथ्स्वाहा वदथ्स्वयमभिगूर्ताय नमस्तुम्पन्तां होत्रा मधोर्धृतस्य यज्ञपतिमृषय एनसा॥२९॥

आहुः। प्रजा निर्भक्ता अनुतप्यमाना मध्व्यौ स्तोकावप तौ रराधा सं नस्ताभ्यां सृजतु विश्वकर्मा घोरा ऋषयो नमो अस्त्वेभ्यः। चक्षुष एषाम्मनसश्च संधौ बृहस्पतये महि षट्पुत्रमन्नमः। नमो विश्वकर्मणे स उं पात्वस्माननन्यान्सोमपान्मन्यमानः। प्राणस्य विद्वान्त्समरे न धीर एनश्चकृवान्महि बद्ध एषाम्। तं विश्वकर्मन्॥३०॥

प्र मुञ्चा स्वस्तये ये भक्षयन्तो न वसून्यानूहुः। यानुग्नयोऽन्वतप्यन्त धिष्णिषा इयं तेषामवया दुरिष्टे स्विष्टिं नस्तां कृणोतु विश्वकर्मा। नमः पितृभ्यो अभि ये नो अख्यन् यज्ञकृता यज्ञकामाः सुदेवा अकामा वो दक्षिणां न नीनिम् मा नस्तस्मादेनसः पापयिष्ट। यावन्तो वै संदस्यास्ते सर्वे दक्षिण्यास्तेभ्यो यो दक्षिणां न॥३१॥

नयेदैभ्यो वृश्चेत यद्वैश्वकर्मणानि जुहोति सदस्यानेव तत्प्रीणात्यस्मे देवासो वपुषे चिकित्सत यमाशिरा दम्पती वाममंश्रुतः। पुमान्पुत्रो जायते विन्दते वस्वथ विश्वे अरूपा एधते गृहः। आशीर्दाया दम्पती वाममंश्रुतामरिष्टो रायः सचता समौकसा। य आसिचत्सन्दुग्धं कुम्भ्या सहेष्टेन यामन्नमतिं जहातु सः। सर्पिर्ग्रीवी॥३२॥

पीवर्यस्य जाया पीवानः पुत्रा अकृशासो अस्य। सहजानिर्यः सुमखस्यमान इन्द्रायाशिरः सह कुम्भ्यादात्। आशीर्म ऊर्जमुत सुप्रजास्त्वमिषं दधातु द्रविणं

सर्वर्चसम्। संजयन्क्षेत्राणि सहसाहमिन्द्र कृण्वानो अन्याः अधरान्त्सपत्नान्। भूतमसि
भूते मां धा मुखमसि मुखम्भूयासम् द्यावापृथिवीभ्यां त्वा परिं गृह्णामि विश्वे त्वा देवा
वैश्वानराः॥३३॥

प्र च्यावयन्तु दिवि देवां दृहन्तरिक्षे वयांसि पृथिव्याम्पार्थिवान्भुवं ध्रुवेण हविषाव
सोमं नयामसि। यथा नः सर्वमिज्जगदयक्ष्मः सुमना असत्। यथा न इन्द्र इद्विशः
केवलीः सर्वाः समनसः करत्। यथा नः सर्वा इद्विशोऽस्माकं केवलीरसन्॥३४॥

एनंसा विश्वकर्मन् यो दक्षिणां न सर्पिर्ग्रीवी वैश्वानराश्चत्वारिंशच्च॥८॥ [८]

यद्वै होताध्वर्युमभ्याह्वयते वज्रमेनमभि प्र वर्तयत्युक्थंशा इत्याह प्रातःसवनम्प्रतिगीर्य
त्रीण्येतान्यक्षराणि त्रिपदा गायत्री गायत्रम्प्रातःसवनं गायत्रियैव प्रातःसवने वज्रमन्तर्धत्त उक्थं
वाचीत्याह माध्यंदिनः सवनं प्रतिगीर्य चत्वार्येतान्यक्षराणि चतुष्पदा त्रिष्टुत्रैष्टुभम्माध्यंदिनः
सवनं त्रिष्टुभैव माध्यंदिने सवने वज्रमन्तर्धत्ते॥३५॥

उक्थं वाचीन्द्रायेत्याह तृतीयसवनम्प्रतिगीर्य सप्तैतान्यक्षराणि सप्तपदा शक्करी शाकुरो
वज्रो वज्रैणैव तृतीयसवने वज्रमन्तर्धत्ते ब्रह्मवादिनो वदन्ति स त्वा अध्वर्युः स्याद्यो
यथासवनम्प्रतिगरे छन्दांसि सम्पादयेत्तेजः प्रातःसवन आत्मन्धत्तेन्द्रियम्माध्यंदिने सवने
पशूस्तृतीयसवन इत्युक्थंशा इत्याह प्रातःसवनम्प्रतिगीर्य त्रीण्येतान्यक्षराणि॥३६॥

त्रिपदा गायत्री गायत्रम्प्रातःसवनम्प्रातःसवन एव प्रतिगरे छन्दांसि सम्पादयत्यथो
तेजो वै गायत्री तेजः प्रातःसवनं तेज एव प्रातःसवन आत्मन्धत्त उक्थं वाचीत्याह
माध्यंदिनः सवनं प्रतिगीर्य चत्वार्येतान्यक्षराणि चतुष्पदा त्रिष्टुत्रैष्टुभम्माध्यंदिनः
सवनम्माध्यंदिन एव सवने प्रतिगरे छन्दांसि सम्पादयत्यथो इन्द्रियं वै
त्रिष्टुगिन्द्रियम्माध्यंदिनः सवनम्॥३७॥

इन्द्रियमेव माध्यंदिने सवनं आत्मन्धत्त उक्थं वाचीन्द्रायेत्याह तृतीयसवनम्प्रतिगीर्य
सप्तैतान्यक्षराणि सप्तपदा शक्करी शाकुराः पशवो जागतं तृतीयसवनं तृतीयसवन एव
प्रतिगरे छन्दांसि सम्पादयत्यथो पशवो वै जगती पशवस्तृतीयसवनं पशूनेव तृतीयसवन
आत्मन्धत्ते यद्वै होताध्वर्युमभ्याह्वयत आव्यमस्मिन्दधाति तद्यत्र॥३८॥

अप॒ह॒नी॒त॒ पुरा॒स्य॑ सं॒व॒त्स॒राद्गृ॒ह आ॒ वैवी॒र॒ञ्छो॒ऽसा॒ मोद॑ इ॒वेति॑ प्र॒त्याह्व॑यते तेनै॒व तद॑पं
हते॒ यथा॒ वा आ॒य॒ताम्प्र॒तीक्ष॑त ए॒वम॑ध्व॒र्युः प्र॑तिग॒रम्प्र॒तीक्ष॑ते यद॑भि॒प्रति॑गृणी॒याद्य॑थाय॒तया॒
स॒मृच्छ॑ते ता॒दृगे॒व तद्य॑दर्ध॒र्चा॒ल्लुप्ये॑त॒ यथा॒ धा॒व॒ञ्छो॒ ही॑यते ता॒दृगे॒व तत्प्र॒बाहु॑ग्वा
ऋ॒त्विजा॑मु॒द्गीथा॒ उ॒द्गीथ॑ ए॒वोद्गा॑त॒णाम्॥३९॥

ऋ॒चः प्र॑ण॒व उ॑क्थ॒श॒सिना॑ प्रतिग॒रो॒ऽध्व॒र्युणा॑म् य ए॒वं वि॒द्वान्प्र॑तिगृणात्य॒न्नाद॑ ए॒व
भ॒व॒त्यास्यं॑ प्र॒जाया॑ वा॒जी जा॑यत इ॒य॒म्वे॒ होता॑सा॒व॒ध्व॒र्यु॒र्यदा॑सीनः श॒ऽसं॒त्य॒स्या ए॒व
तद्धो॑ता नै॒त्यास्त॑ इ॒व ही॑यमथो॒ इ॒मामे॒व तेन॑ यज॑मानो दु॒हे यत्तिष्ठ॑न्प्रतिगृणात्य॒मुष्या॑ ए॒व
तद॑ध्व॒र्युर्नैति॑॥४०॥

तिष्ठ॑ती॒व ह्य॑सा॒व॒थो अ॒मूमे॒व तेन॑ यज॑मानो दु॒हे यदा॑सीनः श॒ऽसं॒ति तस्मा॑दि॒तःप्र॑दानं
दे॒वा उप॑ जी॒वन्ति॒ यत्तिष्ठ॑न्प्रतिगृणाति॒ तस्मा॑द॒मुतः॑प्र॒दान॒म्मनु॑ष्या॒ उप॑ जी॒वन्ति॒ यत्प्रा॑डासीनः
श॒ऽसं॒ति प्र॒त्यङ्घ्रि॑ष्ठ॒न्प्रति॑गृणाति॒ तस्मा॑त्प्रा॒चीन॑ः रे॒तो धी॑यते प्र॒तीचीः॑ प्र॒जा जा॑यन्ते यद्वे
होता॑ध्व॒र्युम॑भ्या॒ह्वय॑ते वज्र॑मे॒नम॑भि प्र॒ वर्त॑यति॒ परा॒डा वर्त॑ते वज्र॑मे॒व तन्नि॑ करोति॥४१॥

स॒र्वेन॑ वज्र॑मन्त॒र्धत्ते॑ त्री॒ण्येता॑न्य॒क्षरा॑णीन्द्रि॒य॒मार्ध॑न्दि॒नः स॒र्व॒न॒न्नोद्गा॑त॒णाम॑ध्व॒र्युर्नैति॑ वर्त॑यत्य॒ष्टौ
च॥९॥

[९]

उ॒प॒याम॑गृहीतो॒ऽसि॒ वाक्ष॑स॒द॒सि वा॒क्पा॒भ्यां॑ त्वा क्र॒तुपा॒भ्याम॑स्य॒ यज्ञ॑स्य॒ ध्रु॒वस्या॑ध्व॒क्षाभ्यां॑
गृ॒ह्णाम्यु॒पयाम॑गृहीतो॒ऽस्य॒त॒स॒द॒सि चक्षु॑ष्पा॒भ्यां॑ त्वा क्र॒तुपा॒भ्याम॑स्य॒ यज्ञ॑स्य॒ ध्रु॒वस्या॑ध्व॒क्षाभ्यां॑
गृ॒ह्णाम्यु॒पयाम॑गृहीतो॒ऽसि॒ श्रु॒त॒स॒द॒सि श्रो॒त्रपा॒भ्यां॑ त्वा क्र॒तुपा॒भ्याम॑स्य॒ यज्ञ॑स्य॒ ध्रु॒वस्या॑ध्व॒क्षाभ्यां॑
गृ॒ह्णामि॒ दे॒वेभ्य॑स्त्वा वि॒श्वदे॒वेभ्य॑स्त्वा वि॒श्वेभ्य॑स्त्वा दे॒वेभ्यो॒ विष्णो॑व॒रुक्र॑मैष ते सोम॒स्तः
र॑क्षस्व॥४२॥

तं ते॑ दु॒श्चक्षा॒ मा॒व॒ ख्य॑त् मयि॒ वसुः॑ पु॒रो॒वसु॑र्वा॒क्पा वाचं॑ मे पाहि॒ मयि॒
वसु॑र्वि॒द॒द्वसु॑श्चक्षु॒ष्पाश्चक्षु॑र्मे पाहि॒ मयि॒ वसुः॑ सं॒यद्व॑सुः श्रो॒त्रपाः॑ श्रो॒त्रं मे पाहि॒ भूर॑सि
श्रेष्ठो॑ र॒श्मीना॑म्रा॒णपाः॑ प्रा॒णं मे॑ पाहि॒ धूर॑सि श्रेष्ठो॑ र॒श्मीना॑म॒पान॑पा अ॒पानं॑ मे॑ पाहि॒
यो न॑ इन्द्र॒वायू॒ मि॒त्रा॒व॒रुणा॑व॒श्विना॑व॒भिदा॑सति॒ भ्रात॑व्य॒ उत्पि॑पीते शु॒भस्प॑ती इ॒दम॑हं
तम॑ध॒र॒म्पा॒दयामि॒ यथे॑न्द्रा॒हमु॑त्त॒मश्चे॒तया॑नि॥४३॥

र॒क्षस्व॒ भ्रात॑व्य॒स्त्रयो॑दश च॥१०॥

[१०]

प्र सो अग्ने तवोतिभिः सुवीराभिस्तरति वाजकर्मभिः। यस्य त्वं सुख्यमाविथ। प्र होत्रे पूर्वं वचोऽग्नये भरता बृहत्। विपां ज्योतींषि बिभ्रते न वेधसे। अग्ने त्री ते वाजिना त्री पथस्थां तिस्रस्तै जिह्वा ऋतजात पूर्वीः। तिस्र उ ते तनुवो देववातास्ताभिर्नः पाहि गिरो अप्रयुच्छन्। सं वां कर्मणा समिषा॥४४॥

हिनोमीन्द्राविष्णू अपंसस्पारे अस्य। जुषेथां यज्ञं द्रविणं च धत्तमरिष्टैर्नः पथिभिः पारयन्ता। उभा जिग्यथुर्न परां जयेथे न परां जिग्ये कतरश्चनैर्नोः। इन्द्रश्च विष्णो यदपस्पृधेथां त्रेधा सहस्रं वि तदैरयेथाम्। त्रीण्यायूँषि तवं जातवेदस्तिस्त्र आजानीरुषसंस्ते अग्ने। ताभिर्देवानामवो यक्षि विद्वानथ॥४५॥

भुव यजमानाय शं योः। अग्निस्त्रीणि त्रिधातून्या क्षेति विदथां कविः। स त्रींश्रेकादशां इह। यक्षच्च पिप्रयच्च नो विप्रो दूतः परिष्कृतः। नभन्तामन्यके संमे। इन्द्राविष्णू दृंहिताः शम्बरस्य नव पुरो नवतिं च श्रथिष्टम्। शतं वर्चिनः सहस्रं च साकं ह्यथो अप्रत्यसुरस्य वीरान्। उत माता महिषमन्वेनदमी त्वां जहति पुत्र देवाः। अथाब्रवीद्वृत्रमिन्द्रो हनिष्यन्त्सखे विष्णो वितरं वि क्रमस्व॥४६॥

इषाऽथ त्वा त्रयोदश च॥११॥ [११]

अग्ने तेजस्विन्वायुर्वसवस्वैतद्वा अपां वायुरसि प्राणो नाम देवा वै यद्यज्ञेन न प्रजापतिर्देवासुरानायुर्दा एतं युवान् सूर्यो देव इदं वामेकादश॥११॥ अग्ने तेजस्विन्वायुरसि छन्दसां वीर्यं मातरं च षट्त्रिंशत्॥३६॥ अग्ने तेजस्विश्चिकितुषं दधातु॥ [१२]

॥तृतीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां तृतीयकाण्डे तृतीयः प्रश्नः॥

अग्ने तेजस्विन्तेजस्वी त्वं देवेषु भूयास्तेजस्वन्तम्मायायुष्मन्तं वर्चस्वन्तम्मनुष्येषु कुरु दीक्षायै च त्वा तपंसश्च तेजसं जुहोमि तेजोविदसि तेजो मा मा हासीन्माऽहं तेजो हासिपं मा मां तेजो हासीदिन्द्रो जस्विन्नोजस्वी त्वं देवेषु भूया ओजस्वन्तम्मायायुष्मन्तं वर्चस्वन्तम्मनुष्येषु कुरु ब्रह्मणश्च त्वा क्षत्रस्य च॥१॥

ओजंसे जुहोम्योजोविदस्योजो मा मा हासीन्माहमोजो हासिपं मा मामोजो हासीत्सूर्य
 भ्राजस्विन्भ्राजस्वी त्वं देवेषु भूया भ्राजस्वन्तम्मायुष्मन्तं वर्चस्वन्तम्मनुष्येषु कुरु वायोश्च
 त्वाऽपां च भ्राजंसे जुहामि सुवर्विदसि सुवर्मा मा हासीन्माह॥ सुवर्हासिपं मा
 मा॥ सुवर्हासीन्मयि मेधाम्मयि प्रजाम्मय्यग्निस्तेजो दधातु मयि मेधाम्मयि प्रजाम्मयीन्द्र
 इन्द्रियं दधातु मयि मेधाम्मयि प्रजाम्मयि सूर्यो भ्राजो दधातु॥२॥

क्षत्रस्य च मयि त्रयोविंशतिश्च॥१॥ [१]

वायुरहिर्कर्ताऽग्निः प्रस्तोता प्रजापतिः साम बृहस्पतिरुद्गाता विश्वे देवा
 उपगातारो मरुतः प्रतिहर्तार इन्द्रो निधनं ते देवाः प्राणभृतः प्राणम्मयि दधत्वेतद्वै
 सर्वमध्वर्युरुपाकुर्वन्नुद्गातृभ्यं उपाकरोति ते देवाः प्राणभृतः प्राणम्मयि दधत्वित्याहेतदेव
 सर्वमात्मन्धत्त इडा देवहूर्मनुयंजनीर्बृहस्पतिरुक्थामुदानि शःसिषद्विश्वे देवाः॥३॥

सूक्तवाचः पृथिवि मातर्मा मां हि॥सीर्मधुं मनिष्ये मधुं जनिष्ये मधुं वक्ष्यामि
 मधुं वदिष्यामि मधुमतीं देवेभ्यो वाचमुद्यास॥ शुश्रूषेण्यांमनुष्येभ्यस्तम्मा देवा अंवन्तु
 शोभायै पितरोऽनु मदन्तु॥४॥

शःसिषद्विश्वे देवा अष्टाविंशतिश्च॥२॥ [२]

वसंवस्त्वा प्र बृहन्तु गायत्रेण छन्दसाऽग्नेः प्रियम्पाथ उपेहि रुद्रास्त्वा प्र बृहन्तु
 त्रैष्टुभेन छन्दसेन्द्रस्य प्रियम्पाथ उपेह्यादित्यास्त्वा प्र बृहन्तु जागतेन छन्दसा विश्वेषां
 देवानां प्रियम्पाथ उपेहि मान्दासु ते शुक्र शुक्रमा धूनोमि भन्दनासु कोतनासु नूतनासु
 रेशीषु मेषीषु वाशीषु विश्वभृत्सु माध्वीषु ककुहासु शकरीषु॥५॥

शुक्रासु ते शुक्र शुक्रमा धूनोमि शुक्रं ते शुक्लेण गृह्णाम्यहो रूपेण सूर्यस्य रश्मिभिः।
 आऽस्मिन्नुग्रा अचुच्यवुर्दिवो धारा असश्चत। ककुह॥ रूपं वृषभस्य रोचते बृहत्सोमः
 सोमस्य पुरोगाः शुक्रः शुक्रस्य पुरोगाः। यत्ते सोमादभ्यं नाम जागृवि तस्मै ते सोम
 सोमाय स्वाहोशिक्षं देव सोम गायत्रेण छन्दसाऽग्नेः॥६॥

प्रियम्पाथो अपीहि वशी त्वं देव सोम त्रैष्टुभेन छन्दसेन्द्रस्य प्रियम्पाथो अपीह्यस्मत्संखा
 त्वं देव सोम जागतेन छन्दसा विश्वेषां देवानां प्रियम्पाथो अपीह्या नः प्राण एतु
 परावत् आन्तरिक्षाद्विस्परि। आयुः पृथिव्या अध्यमृतमसि प्राणाय त्वा इन्द्राग्नी मे

वर्चः कृणुतां वर्चः सोमो बृहस्पतिः। वर्चो मे विश्वे देवा वर्चो मे धत्तमश्विना। दधुन्वे वा यदीमनु वोचद्ब्रह्माणि वेरु तत्। परि विश्वानि काव्या नेमिश्रक्रमिवाभवत्॥७॥

शक्रोष्प्रेर्बृहस्पतिः पञ्चविंशतिश्च॥३॥ [३]

एतद्वा अपां नामधेयं गुह्यं यदाधावा मान्दांसु ते शुक्र शुक्रमा धूनोमीत्याहापामेव नामधेयेन गुह्येन दिवो वृष्टिमव रुन्दे शुक्रं ते शुक्रेण गृह्णामीत्याहेतद्वा अहो रूपं यद्वात्रिः सूर्यस्य रश्मयो वृष्ट्या ईशतेऽहं एव रूपेण सूर्यस्य रश्मिभिर्दिवो वृष्टिं च्यावयत्याऽस्मिन्नुग्राः॥८॥

अचुच्यवुरित्याह यथायजुरेवैतत्ककुहं रूपं वृषभस्य रोचते बृहदित्याहेतद्वा अस्य ककुहं रूपं यद्वृष्टी रूपेणैव वृष्टिमव रुन्दे यत्ते सोमादाभ्यं नाम जागृवीत्याहेष ह वै हविषा हविर्यजति योऽदाभ्यं गृहीत्वा सोमाय जुहोति परा वा एतस्यायुः प्राण एति॥९॥

योऽंशुं गृह्णात्या नः प्राण एतु परावत् इत्याहायुरेव प्राणमात्मन्धत्तेऽमृतमसि प्राणाय त्वेति हिरण्यमभि व्यनित्यमृतं वै हिरण्यमायुः प्राणोऽमृतैर्नैवायुरात्मन्धत्ते शतमानम्भवति शतायुः पुरुषः शतेन्द्रिय आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठत्यप उप स्पृशति भेषजं वा आपो भेषजमेव कुरुते॥१०॥

उग्रा एत्याप्स्त्रीणि च॥४॥ [४]

वायुरसि प्राणो नाम सवितुराधिपत्येऽपानं मे दाश्चक्षुरसि श्रोत्रं नाम धातुराधिपत्ये आयुर्मे दा रूपमसि वर्णो नाम बृहस्पतेराधिपत्ये प्रजां मे दा ऋतमसि सत्यं नामेन्द्रस्याधिपत्ये क्षत्रं मे दा भूतमसि भव्यं नाम पितृणामाधिपत्येऽपामोषधीनां गर्भं धा ऋतस्य त्वा व्योमन ऋतस्य॥११॥

त्वा विभूमेन ऋतस्य त्वा विधर्मण ऋतस्य त्वा सत्यायुर्तस्य त्वा ज्योतिषे प्रजापतिर्विराजंमपश्यत्तया भूतं च भव्यं चासृजत् तामृषिभ्यस्तिरोऽदधात्तां जमदग्निस्तपसाऽपश्यत्तया वै स पृथ्वीन्कामानसृजत् तत्पृथ्वीनां पृथिव्यम् यत्पृथ्व्यो गृह्यन्ते पृथ्वीनेव तैः कामान् यजमानोऽव रुन्दे वायुरसि प्राणः॥१२॥

नामेत्याह प्राणापानावेवाव रुन्दे चक्षुरसि श्रोत्रं नामेत्याहायुरेवाव रुन्दे रूपमसि

वर्णो॑ नामेत्या॑ह प्र॒जामे॒वाव॑ रु॒द्ध ऋ॒तम॑सि स॒त्यं नामेत्या॑ह क्ष॒त्रमे॒वाव॑ रु॒द्धे भू॒तम॑सि
भ॒व्यं नामेत्या॑ह प॒शवो॑ वा अ॒पामो॑षधीनां॒ गर्भः॑ प॒शूने॒व॥१३॥

अ॒व रु॒द्ध ए॒ताव॑द्वै पु॒रुष॑म्प॒रित॑स्तदे॒वाव॑ रु॒द्ध ऋ॒तस्य॑ त्वा व्यो॒मन॒ इत्या॑हेयं
वा ऋ॒तस्य॑ व्यो॒मेमा॑मे॒वाभि॑ जं॒यत्यृ॒तस्य॑ त्वा वि॒भूम॑न् इत्या॑हान्तरि॒क्षं वा ऋ॒तस्य॑
वि॒भूमा॑न्तरि॒क्षमे॒वाभि॑ जं॒यत्यृ॒तस्य॑ त्वा वि॒धर्म॑ण॒ इत्या॑ह द्यौ॒र्वा ऋ॒तस्य॑ वि॒धर्म॑ दि॒वमे॒वाभि॑
जं॒यत्यृ॒तस्य॑॥१४॥

त्वा स॒त्याये॒त्याह॑ दि॒शो वा ऋ॒तस्य॑ स॒त्यं दि॒श ए॒वाभि॑ जं॒यत्यृ॒तस्य॑ त्वा ज्योति॑ष
इत्या॑ह सु॒वर्गो॑ वै लो॒क ऋ॒तस्य॑ ज्योतिः॑ सु॒वर्गमे॒व लो॒कम॑भि जं॒यत्ये॒ताव॑न्तो॒ वै
दै॒वल॑ोकास्ताने॒वाभि॑ जं॒यति॑ द॒श स॒म्पद्य॑न्ते द॒शाक्ष॑रा वि॒राड॒न्नं वि॒राड्वि॑राज्ये॒वान्नाद्ये॑ प्र॒ति
तिष्ठ॑ति॥१५॥

व्यो॒मन॒ ऋ॒तस्य॑ प्रा॒णः प॒शूने॒व वि॒धर्म॑ दि॒वमे॒वाभि॑ जं॒यत्यृ॒तस्य॑ ष॒ट्त्वारि॑ंशच्च॥५॥—[५]

दे॒वा वै य॒द्यज्ञे॑न ना॒वारु॑न्ध॒त तत्प॑रै॒रवारु॑न्ध॒त तत्प॑राणां प॒रत्व॑म् यत्प॑रं गृ॒ह्यन्ते॑
यदे॒व य॒ज्ञेन॑ ना॒वरु॑द्धे तस्या॒वरु॑द्धे य॒म्यथ॑मं गृ॒ह्णाती॒ममे॒व तेन॑ लो॒कम॑भि जं॒यति॑ यं
द्विती॑यमन्तरि॒क्षं तेन॑ यं तृती॑यम॒मुमे॒व तेन॑ लो॒कम॑भि जं॒यति॑ यदे॒ते गृ॒ह्यन्त॑ ए॒षां
लो॒काना॑म॒भिजि॑त्यै॥१६॥

उत्त॑रेष्व॒हःस्व॑मु॒तोऽर्वा॑श्चो॒ गृ॒ह्यन्ते॑ऽभिजि॒त्यैवे॒माल्लौ॑कान्मु॒नरि॑मं लो॒कम्प्र॑त्यव॒रोह॑न्ति
यत्पूर्वे॑ष्व॒हःस्वि॑तः प॒राश्चो॒ गृ॒ह्यन्ते॑ तस्मा॑दि॒तः प॒राश्च॑ इ॒मे लो॒का यदुत्त॑रेष्व॒हःस्व॑मु॒तोऽर्वा॑श्चो॒
गृ॒ह्यन्ते॑ तस्मा॑द॒मुतो॑ऽर्वा॒ च इ॒मे लो॒कास्तस्मा॑दया॒तयाम्नो॑ लो॒कान्म॑नु॒ष्या उप॑ जी॒वन्ति
ब्र॒ह्मवा॑दि॒नो वद॑न्ति॒ कस्मा॑त्स॒त्याद॒द्ध्य ओष॑धयः स॒म्भव॑न्त्योष॑धयः॥१७॥

म॒नु॒ष्याणा॑म॒न्नं प्र॒जाप॑तिं प्र॒जा अनु॑ प्र जा॒यन्त॑ इति॒ परा॑न्वितिं
ब्रू॒याद्य॑द्ब्र॒ह्मात्य॑द्ध्यस्त्वोष॑धीभ्यो गृ॒ह्णामी॑ति॒ तस्मा॑द॒द्ध्य ओष॑धयः स॒म्भव॑न्ति॒ यद्ब्र॒ह्मात्योष॑धीभ्यस्त्वा
प्र॒जाभ्यो॑ गृ॒ह्णामी॑ति॒ तस्मा॑दोष॑धयो म॒नु॒ष्याणा॑म॒न्नम् यद्ब्र॒ह्माति॑ प्र॒जाभ्य॑स्त्वा प्र॒जाप॑तये
गृ॒ह्णामी॑ति॒ तस्मा॑त्प्र॒जाप॑तिं प्र॒जा अनु॑ प्र जा॒यन्ते॑॥१८॥

अ॒भिजि॑त्या॒ ओष॑धयोऽष्टा॒चत्वारि॑ंशच्च॥६॥—[६]

प्र॒जाप॑तिर्दे॒वासुरा॑न॒सृज॑त् तदनु॑ य॒ज्ञोऽसृ॑ज्यत य॒ज्ञं छ॒न्दांसि॑ ते वि॒ष्वश्चो॒ व्य॑क्राम॒न्त्सो-

ऽसुराननु यज्ञोऽपाकामद्यज्ञं छन्दांसि ते देवा अमन्यन्तामी वा इदमभूवन् यद्वयं स्म
इति ते प्रजापतिमुपाधावन्त्सोऽब्रवीत्प्रजापतिश्छन्दसां वीर्यमादाय तद्वः प्र दास्यामीति
स छन्दसां वीर्यम्॥१९॥

आदाय तदेभ्यः प्रायच्छत्तदनु छन्दांस्यपाकामञ्छन्दांसि यज्ञस्ततो देवा
अभवन्परासुरा य एवं छन्दसां वीर्यं वेदा श्रावयास्तु श्रौषड्यज्ञ ये यजामहे वषट्कारो
भवत्यात्मना पराऽस्य भ्रातृव्यो भवति ब्रह्मवादिनो वदन्ति कस्मै कमध्वर्युरा श्रावयतीति
छन्दसां वीर्यायेति ब्रूयादेतद्वै॥२०॥

छन्दसां वीर्यमा श्रावयास्तु श्रौषड्यज्ञ ये यजामहे वषट्कारो य एवं वेद सर्वायैरेव
छन्दोभिरर्चति यत्किं चार्चति यदिन्द्रो वृत्रमहन्नमेध्यं तद्यद्यतीनपावपदमेध्यं तदथ कस्मादेन्द्रो
यज्ञ आ सऽस्थातोऽरित्याहुरिन्द्रस्य वा एषा यज्ञियां तनूर्यद्यज्ञस्तामेव तद्यजन्ति य एवं
वेदोपैनं यज्ञो नमति॥२१॥

स छन्दसां वीर्यं वा एव तदष्टौ च॥७॥ [७]

आयुर्दा अग्ने हविषो जुषाणो घृतप्रतीको घृतयोनिरेधि। घृतम्पीत्वा मधु चारु
गव्यंमृतेवं पुत्रमभि रक्षतादिमम्। आ वृश्च्यते वा एतद्यजमानोऽग्निभ्यां यदेनयोः
शृतकृत्याथान्यत्रावभृथमवैत्यायुर्दा अग्ने हविषो जुषाण इत्यवभृथमवैष्यञ्जुह्यादाहुत्यैवैनौ
शमयति नार्तिमाच्छति यजमानो यत्कुसीदम्॥२२॥

अप्रतीतुम्मयि येन यमस्यं बलिना चरामि। इहैव सन्निरवदये तदेतत्तदग्ने अनृणो
भवामि। विश्वलोप विश्वदावस्यं त्वासञ्जुहोम्यग्धादेकोऽहुतादेकः समसनादेकः। ते नः
कृण्वन्तु भेषजं सदः सहो वरेण्यम्। अयं नो नभसा पुरः सऽस्फानो अभि रक्षतु।
गृहाणामसमत्यै बहवो नो गृहा असन्। स त्वं नः॥२३॥

नभस्स्पत ऊर्जं नो धेहि भद्रया। पुनर्नो नष्टमा कृधि पुनर्नो रयिमा कृधि। देवं
सऽस्फान सहस्रपोषस्यैशिषे स नो रास्वाज्यानि रायस्पोष सुवीर्यं संवत्सरीणां
स्वस्तिम्। अग्निर्वाव यम इयं यमी कुसीदं वा एतद्यमस्य यजमान आ दत्ते
यदोषधीभिर्वेदिः स्तृणाति यदनुपौष्य प्रयायाद्वैवबुद्धमेनम्॥२४॥

अमुष्मिँल्लोके नैनीयेरन् यत्कुसीदमप्रतीतमयीत्युपौषतीहैव सन् यमं कुसीदं
निरवदायानृणः सुवर्गं लोकमेति यदि मिश्रमिव चरेदञ्जलिना सक्तून्प्रदाव्यं जुहुयादेष्ट
वा अग्निर्वैश्वानरो यत्प्रदाव्यः स एवैनं स्वदयत्यह्ना विधान्यामेकाष्टकायामपूपं
चतुःशरावम्पक्त्वा प्रातरेतेन कक्षमुपौषेद्यदि॥२५॥

दहति पुण्यसमम्भवति यदि न दहति पापसममेतेन ह स्म वा ऋषयः पुरा विज्ञानेन
दीर्घसत्रमुप यन्ति यो वा उपद्रष्टारमुपश्रोतारमनुख्यातारं विद्वान् यजते सममुष्मिँल्लोक
इष्टापूरतेन गच्छतेऽग्निर्वा उपद्रष्टा वायुरुपश्रोताऽऽदित्योऽनुख्याता तान् य एवं विद्वान्
यजते सममुष्मिँल्लोक इष्टापूरतेन गच्छतेऽयं नो नभसा पुरः॥२६॥

इत्याहाऽग्निर्वै नभसा पुरोऽग्निमेव तदाहैतन्मे गोपायेति स त्वं नो नभसस्पत इत्याह
वायुर्वै नभसस्पतिर्वायुमेव तदाहैतन्मे गोपायेति देवं सऽस्फनेत्याहासौ वा आदित्यो
देवः सऽस्फानं आदित्यमेव तदाहैतन्मे गोपायेति॥२७॥

कुसीदन्त्वन्न एनमोषेद्यदि पुर आदित्यमेव तदाहैतन्मे गोपायेति॥८॥ [८]

एतं युवानं परिं वो ददामि तेन क्रीडन्तीश्वरत प्रियेण। मा नः शाप्त जनुषां सुभागा
रायस्पोषेण समिषा मंदेम। नमो महिम्न उत चक्षुषे ते मरुताम्पितस्तदहं गृणामि। अनु
मन्यस्व सुयजां यजाम जुष्टं देवानामिदमस्तु हव्यम्। देवानामेष उपनाह आसीदपां
गर्भं ओषधीषु न्यक्तः। सोमस्य द्रप्समवृणीत पूषा॥२८॥

बृहन्नद्रिर्भवत्तदैषाम्। पिता वृथ्सानाम्पतिरघ्नियानामथो पिता महतां गर्गराणाम्। वृथ्सो
जरायुं प्रतिधुक्पीयूषं आमिक्षा मस्तु घृतमस्य रेतः। त्वां गावोऽवृणत राज्याय त्वां
हवन्त मरुतः स्वर्काः। वर्षमक्षत्रस्यं ककुभिं शिश्रियाणस्ततो न उग्रो वि भंजा वसूनि।
व्युद्धेन वा एष पशुनां यजते यस्येतानि न क्रियन्त एष ह त्वे समृद्धेन यजते
यस्येतानि क्रियन्ते॥२९॥

पूषा क्रियन्त एषोऽष्टौ च॥९॥ [९]

सूर्यो देवो दिविषद्ध्यो धाता क्षत्राय वायुः प्रजाभ्यः। बृहस्पतिस्त्वा प्रजापतये
ज्योतिष्मतीं जुहोतु। यस्यास्ते हरितो गर्भोऽथो योनिर्हरिण्ययी। अङ्गान्यहुता यस्यै
तां देवैः समंजीगमम्। आ वर्तन वर्तय नि निर्वर्तन वर्तयेन्द्रं नर्दबुद। भूम्याश्चतस्रः

प्रदिशस्ताभिरा वर्तया पुनः। वि तै भिनद्धि तकुरीं वि योनिं वि गवीन्यौ। वि॥३०॥

मातरं च पुत्रं च वि गर्भं च जरायुं च। बृहिस्ते अस्तु बालिति। उरुद्रप्सो विश्वरूप
इन्दुः पर्वमानो धीरं आनञ्ज गर्भम्। एकपदी द्विपदी त्रिपदी चतुष्पदी पञ्चपदी षड्पदी
सप्तपद्यष्टापदी भुवनानु प्रथताꣳ स्वाहा। मही द्यौः पृथिवी च न इमं यज्ञमिमिक्षताम्।
पिपृतां नो भरीमभिः॥३१॥

गवीन्यौ वि चतुश्चत्वारिंशच्च॥१०॥ [१०]

इदं वांमास्ये हविः प्रियमिन्द्राबृहस्पती। उक्थम्मदश्च शस्यते। अयं वां परिं
षिच्यते सोमं इन्द्राबृहस्पती। चारुर्मदाय पीतये। अस्मे इन्द्राबृहस्पती रयिं धत्तꣳ
शतग्विनम्। अश्वावन्तꣳ सहस्रिणम्। बृहस्पतिर्नः परिं पातु पश्चादुतोत्तरस्मादधरादघायोः।
इन्द्रः पुरस्तादुत मध्यतो नः सखा सखिभ्यो वरिवः कृणोतु। वि ते विष्वग्वातंजूतासो
अग्ने भामांसः॥३२॥

शुचे शुचयश्चरन्ति। तुविम्रक्षासौ दिव्या नवग्वा वनां वनन्ति धृषता रुजन्तः। त्वामग्ने
मानुषीरीडते विशौ होत्राविदं विविचिꣳ रत्नधातमम्। गुहा सन्तꣳ सुभग विश्वदर्शतं
तुविष्मणसꣳ सुयजं घृतश्रियम्। धाता दंदातु नो रयिमीशानो जगत्स्पतिः। स नः
पूर्णं वावनत्। धाता प्रजाया उत राय ईशे धातेदं विश्वम्भुवं जजान। धाता पुत्रं
यजमानाय दाता॥३३॥

तस्मा उ हव्यं घृतवद्विधेम। धाता दंदातु नो रयिम्राची जीवातुमक्षिताम्। वयं देवस्य
धीमहि सुमतिꣳ सत्यराधसः। धाता दंदातु दाशुषे वसूनि प्रजाकामाय मीढुपे दुरोणे।
तस्मै देवा अमृताः सं व्ययन्तां विश्वे देवासो अदितिः सजोषाः। अनु नोऽद्यानुमतिर्यज्ञं
देवेषु मन्यताम्। अग्निश्च हव्यवाहनो भवतां दाशुषे मयः। अन्विदनुमते त्वम्॥३४॥

मन्यासै शं च नः कृधि। ऋत्वे दक्षाय नो हिनु प्र ण आयूꣳषि तारिषः। अनु
मन्यतामनुमन्यमाना प्रजावन्तꣳ रयिमक्षीयमाणम्। तस्यै वयꣳ हेडंसि मापि भूम सा
नो देवी सुहवा शर्म यच्छतु। यस्यामिदम्प्रदिशि यद्विरोचतेऽनुमतिं प्रति भूषन्त्यायवः।
यस्या उपस्थं उर्वन्तरिक्षꣳ सा नो देवी सुहवा शर्म यच्छतु॥३५॥

राकामहꣳ सुहवाꣳ सुष्टुती हुवे शृणोतु नः सुभगा बोधतु त्वना। सीव्यत्वपः

सूच्याऽच्छिद्यमानया ददातु वीरः शतदायमुक्थ्यम्। यास्ते राके सुमतयः सुपेशसो
याभिर्ददासि दाशुषे वसूनि। ताभिर्नो अद्य सुमना उपागहि सहस्रपोषः सुभगे रराणा।
सिनीवालि या सुपाणिः। कुहूमहः सुभगा विद्वानापसमस्मिन् यज्ञे सुहवा जोहवीमि।
सा नो ददातु श्रवणम्पितृणां तस्यास्ते देवि हविषां विधेम। कुहूर्देवानाममृतस्य पत्नी
हव्यां नो अस्य हविषश्चिकेतु। सं दाशुषे किरतु भूरि वामः रायस्पोषं चिकितुषे
दधातु॥३६॥

भामासो दाता त्वमन्तरिक्षः सा नो देवी सुहवा शर्म यच्छतु श्रवणं
चतुर्विंशतिश्च॥११॥ [११]

वि वा एतस्या वांयो इमे वै चित्तश्चाग्निर्भूतानां देवा वा अभ्यातानानृताषाड्राष्ट्रकामाय देविका
वास्तोष्पते त्वमग्ने बृहदेकादश॥११॥ वि वा एतस्येत्याह मृत्युर्गन्धर्वोऽव रुन्धे मध्यतस्त्वमग्ने
बृहत्पद्वारिः शत॥४६॥ वि वा एतस्य प्रियासः॥ [१२]

॥चतुर्थः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां तृतीयकाण्डे चतुर्थः प्रश्नः॥

वि वा एतस्य यज्ञ ऋध्यते यस्य हविरन्तरिच्यते सूर्यो देवो दिविषद् इत्याह
बृहस्पतिना चैवास्य प्रजापतिना च यज्ञस्य व्यृद्धमपि वपति रक्षांसि वा एतत्पशुः
संचन्ते यदेकदेवत्यं आलब्धो भूयान्भवति यस्यास्ते हरितो गर्भ इत्याह देवत्रैवेना गमयति
रक्षसांमपहत्या आ वर्तन वर्तयेत्याह॥१॥

ब्रह्मणैवैनमा वर्तयति वि तं भिनद्धि तक्रोमित्याह यथायजुरेवैतदुरुद्रप्सो विश्वरूप
इन्दुरित्याह प्रजा वै पशव इन्दुः प्रजयैवैनम्पशुभिः समर्धयति दिवं वै यज्ञस्य व्यृद्धं
गच्छति पृथिवीमतिरिक्तन्तद्यत्र शमयेदार्तिमाच्छेद्यजमानो मही द्यौः पृथिवी च न इति॥२॥

आह द्यावापृथिवीभ्यामेव यज्ञस्य व्यृद्धं चार्तिरिक्तं च शमयति नार्तिमाच्छेति यजमानो
भस्मनाभि समूहति स्वगाकृत्या अथो अनयोर्वा एष गर्भोऽनयोरेवैनं दधाति यदवद्येदति
तद्रैचयेद्यन्नावद्येत्पशोरालब्धस्य नाव द्येत् पुरस्तान्नाभ्या अन्यदवद्येदुपरिष्टादन्यत्पुरस्ताद्वै

नाभ्यै॥३॥

प्राण उ॒परि॑ष्टादपा॒नो यावा॑नेव प॒शुस्त॑स्याव॑ द्यति॒ विष्ण॑वे शिपि॒विष्टाय॑ जुहोति॒ यद्वै य॒ज्ञस्या॑तिरिच्य॑ते यः प॒शोर्भू॑मा या पु॒ष्टिस्तद्विष्णुः॑ शिपि॒विष्टोऽति॑रिक्त ए॒वाति॑रिक्तं दधा॒त्यति॑रिक्तस्य॒ शान्त्या॑ अ॒ष्टाप्र॑द्विर॑ण्यं दक्षि॑णाऽष्टा॒पदी॑ ह्ये॒षात्मा न॑वमः प॒शोरा॑स्या अन्तर॑कोश उष्णी॒षेणा॑वि॒ष्टित॑म्भवत्ये॒वमि॑व हि प॒शुरु॑ल्बमि॒व च॑र्म॒व मा॒समि॑वा॒स्थीव॑ यावा॑नेव प॒शुस्त॑मा॒स्वाव॑ रुन्धे॒ यस्यै॑षा य॒ज्ञे प्राय॑श्चित्तिः क्रिय॑त इ॒ष्ट्वा वसी॑यान्भवति॥४॥

व॒त्येत्या॑ह न इति॒ वै नाभ्या॒ उल्ब॑मि॒वैक॑वि॒शति॑श्च॥१॥ [१]

आ वा॑यो भूष शुचि॒पा उप॑ नः स॒हस्रं॑ ते नि॒युतो॑ विश्व॒वार। उपो॑ ते अ॒न्यो म॒द्यम॑यामि॒ यस्य॑ देव दधि॒षे पू॒र्वपे॑यम्। आकू॑त्यै त्वा॒ कामा॑य त्वा स॒मृधे॑ त्वा कि॒क्कि॒टा ते मनः॑ प्र॒जाप॑तये॒ स्वाहा॑ कि॒क्कि॒टा ते प्रा॑णं वा॒यवे॑ स्वाहा॑ कि॒क्कि॒टा ते चक्षुः॑ सू॒र्याय॑ स्वाहा॑ कि॒क्कि॒टा ते श्रोत्रं॑ द्यावा॒पृथि॒वीभ्या॑ऽस्व॒वाहा॑ कि॒क्कि॒टा ते वाच॑ऽसर॒स्वत्यै॑ स्वाहा॑॥५॥

त्वं तुरी॑या व॒शिनी॑ व॒शासि॑ सकृ॒द्यत्वा॑ मन॑सा॒ गर्भ॑ आश॑यत्। व॒शा त्वं व॒शिनी॑ गच्छ॒ देवा॒न्स॒त्याः सं॒न्तु यज॑मानस्य॒ कामाः॑। अ॒जासि॑ रयि॒ष्टा पृथि॒व्याऽसी॑दो॒र्ध्वान्ति॑रिक्ष॒मुप॑ तिष्ठ॒स्व दि॒वि ते बृ॒हद्वाः। तन्तुं॑ त॒न्वत्र॑ज॒सो भानु॑मन्वि॒हि ज्योति॑ष्मतः प॒थो रक्ष॑ धि॒या कृ॒तान्। अनु॑ल्ब॒णं व॑यत् जोगु॒वामपो॑ मनु॒र्भव॑ ज॒नया॑ दै॒व्यं ज॒नम्। मन॑सो ह॒विर॑सि प्र॒जाप॑ते॒र्वर्णो॑ गात्रा॒णां ते गात्र॑भाजो भू॒यास्म॥६॥

सर॑स्वत्यै॒ स्वाहा॑ मनु॒स्त्रयो॑दश च॥२॥ [२]

इ॒मे वै स॒हास्ता॑न्ते वा॒युर्व्य॑वा॒त्ते गर्भ॑म॒दधा॑तान्तऽ॒ सोमः॑ प्रा॒ज॒नय॑द॒ग्निर॑ग्र॒सत् स ए॒तं प्र॒जाप॑तिरा॒ग्नेय॑म॒ष्टाक॑पालम॒पश्य॑त्तं निर॑व॒प॒त्तेनै॒वाना॑म॒ग्रेरधि॑ निर॑क्रीणात्तस्मा॒दप्य॑न्यदे॒वत्या॑मा॒लभ॑मान आ॒ग्नेय॑म॒ष्टाक॑पालम्पु॒रस्ता॑न्निर्व॒पेद॒ग्रेरे॒वाना॑मधि॑ नि॒ष्क्री॒या ल॑भते॒ यत्॥७॥

वा॒युर्व्य॑वा॒त्तस्मा॑द्वा॒यव्या॑ यदि॒मे गर्भ॑म॒दधा॑तां तस्मा॑द्वावा॒पृथि॒व्या य॒त्सोमः॑ प्रा॒ज॒नय॑द॒ग्निर॑ग्र॒सत् तस्मा॑द॒ग्रीषो॑मी॒या य॒दनयो॑र्वि॒त्योर्वा॑ग॒वद॑त्तस्मा॑त्सार॒स्वती य॒त्प्र॒जाप॑तिर॒ग्रेरधि॑ निर॑क्रीणात्तस्मा॑त्प्रा॒जाप॑त्या सा वा ए॒षा सं॒वदे॒वत्या॑ य॒दजा॑ व॒शा वा॑य॒व्यामा॑ ल॒भेत॑ भूति॑कामो वा॒युर्वै क्षेपि॑ष्टा दे॒वता॑ वा॒युमे॒व स्वेन॑॥८॥

भागधेयेनोप धावति स एवैनम्भूतिं गमयति द्यावापृथिव्यामा लभेत कृषमाणः
प्रतिष्ठाकामो दिव एवास्मै पर्जन्यो वर्षति व्यस्यामोपधयो रोहन्ति समर्धुकमस्य
सस्यम्भवत्यग्नीषोमीयामा लभेत यः कामयेतान्नवानन्नादः स्यामित्यग्निनैवान्नमव रुद्धे
सोमेनान्नाद्यमन्नवानेवान्नादो भवति सारस्वतीमा लभेत यः॥९॥

ईश्वरो वाचो वर्दितोः सन्वाचं न वदेद्वाग्वै सरस्वती सरस्वतीमेव स्वेन भागधेयेनोप
धावति सैवास्मिन्वाचं दधाति प्राजापत्यामा लभेत यः कामयेतानभिजितमभि
जयेयमिति प्रजापतिः सर्वा देवता देवताभिरवानभिजितमभि जयति वायव्ययोपाकरोति
वायोरेवैनमवरुध्या लभेत आकूत्यै त्वा कामाय त्वा॥१०॥

इत्याह यथायजुरेवैतत्किंकिटाकारं जुहोति किंकिटाकारेण वै ग्राम्याः पशवो रमन्ते
प्रारण्याः पतन्ति यत्किंकिटाकारं जुहोति ग्राम्याणां पशूनां धृत्यै पर्यग्नौ क्रियमाणे जुहोति
जीवन्तीमेवैनां सुवर्गं लोकङ्गमयति त्वं तुरीयां वशिनीं वशासीत्याह देवत्रैवेनां गमयति
सत्याः सन्तु यजमानस्य कामा इत्याहैष वै कामः॥११॥

यजमानस्य यदनात् उद्वचं गच्छति तस्मादेवमाहाजासि रयिष्ठेत्याहैष्वेवैनां लोकेषु
प्रतिष्ठापयति दिवि ते बृहद्वा इत्याह सुवर्गं एवास्मै लोके ज्योतिर्दधाति तन्तुं तन्वन्नजसो
भानुमन्विहीत्याहेमानेवास्मै लोकां ज्योतिष्मतः करोत्यनुल्बणं वयत जोगुवामप इति॥१२॥

आह यदेव यज्ञ उल्बणं क्रियते तस्यैवैषा शान्तिर्मनुर्भव जनया दैव्यं जनमित्याह
मानव्यो वै प्रजास्ता एवाद्याः कुरुते मनसो हविरसीत्याह स्वगाकूत्यै गात्राणां ते गात्रभाजो
भूयास्मेत्याहाशिषमेवैतामा शास्ते तस्यै वा एतस्या एकमेवादवयजनं यदालंब्यायामभ्रः॥१३॥

भवन्ति यदालंब्यायामभ्रः स्यादप्सु वा प्रवेशयेत्सर्वा वा प्राश्नीयाद्यदप्सु प्रवेशयेद्यज्ञवेशं
कुर्यात्सर्वामेव प्राश्नीयादिन्द्रियमेवात्मन्धत्ते सा वा एषा त्रयाणामेवावरुद्धा संवत्सरसदः
सहस्रयाजिनो गृहमेधिनस्त एवैतया यजेरन्तेषामेवैषाता॥१४॥

यथस्वेन सारस्वतीमा लभेत यः कामाय त्वा कामोऽप इत्यग्नौ द्विचत्वारिंशच्च॥३॥[३]

चित्तं च चित्तिश्चाकूतं चाकूतिश्च विज्ञातं च विज्ञानं च मनश्च शक्करीश्च दर्शश्च
पूर्णमांसश्च बृहच्च रथन्तरं च प्रजापतिर्जयानिन्द्राय वृष्णे प्रायच्छदुग्रः पृतनाज्येषु तस्मै

विशः समनमन्तु सर्वाः स उग्रः स हि हव्यो बभूव देवासुराः संयन्ता आसन्त्स
इन्द्रः प्रजापतिमुपाधावत्तस्मा एताञ्जयान्प्रायच्छुत्तानं जुहोततो वै देवा असुरानजयन् य-
दजयन्तञ्जयानां जयत्वः स्पर्धमानेनैते हौतव्या जयत्येव तां पृतनाम्॥१५॥

उप पञ्चविंशतिश्च॥४॥ [४]

अग्निभूतानामधिपतिः स मावत्विन्द्रो ज्येष्ठानां यमः पृथिव्या वायुरन्तरिक्षस्य सूर्यो
दिवश्चन्द्रमा नक्षत्राणाम्बृहस्पतिर्ब्रह्मणो मित्रः सत्यानां वरुणोऽपाः समुद्रः स्रोत्यानामन्नः
साम्राज्यानामधिपति तन्मावतु सोम ओषधीनां सविता प्रसवानां रुद्रः पशूनां त्वष्टा
रूपाणां विष्णुः पर्वतानाम्मरुतो गुणानामधिपतयस्ते मावन्तु पितरः पितामहाः परेऽवरे
ततास्ततामहा इह मावत। अस्मिन्ब्रह्मन्स्मिन्क्षत्रेऽस्यामाशिष्यस्याम्पुरोधायांस्मिन्कर्मन्स्यां
देवहूत्याम्॥१६॥

अवरे सप्तदश च॥५॥ [५]

देवा वै यद्यज्ञेऽकुर्वन्त तदसुरा अकुर्वन्त ते देवा एतानभ्यातानानपश्यन्तानभ्यातन्वन्त
यद्देवानां कर्मासीदार्थ्यन्त यद्यदसुराणां न तदार्थ्यन्त येन कर्मणेश्चेत्तत्र हौतव्या ऋग्यजुर्वेदं तेन
कर्मणा यद्विश्वे देवाः समभरन्तस्मादभ्याताना वैश्वदेवा यत्प्रजापतिर्जयान्प्रायच्छुत्तस्माञ्जयाः
प्राजापत्याः॥१७॥

यद्राष्ट्रभृद्धी राष्ट्रमाददत् तद्राष्ट्रभृता राष्ट्रभृत्वन्ते देवा अभ्यातानैरसुरानभ्यातन्वन्त
जयैरजयन्त्राष्ट्रभृद्धी राष्ट्रमाददत् यद्देवा अभ्यातानैरसुरानभ्यातन्वन्त तदभ्यातानानांमभ्यातानत्वं
यज्जयैरजयन्तञ्जयानां जयत्वं यद्राष्ट्रभृद्धी राष्ट्रमाददत् तद्राष्ट्रभृता राष्ट्रभृत्वन्ततो देवा
अभ्वन्परासुरा यो भ्रातृव्यवान्स्यात्स एताञ्जुह्यादभ्यातानैरेव भ्रातृव्यानभ्यातन्नुते जयैर्जयति
राष्ट्रभृद्धी राष्ट्रमा दत्ते भवत्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो भवति॥१८॥

प्राजापत्याः सौष्टादश च॥६॥ [६]

ऋताषाडृतधामाग्निर्गन्धर्वस्तस्योषधयोऽप्सरस ऊर्जो नाम स इदं ब्रह्म क्षत्रम्पातु ता
इदं ब्रह्म क्षत्रम्पातु तस्मै स्वाहा ताभ्यः स्वाहा संहितो विश्वसामा सूर्यो गन्धर्वस्तस्य
मरीचयोऽप्सरस आयुवः सुषुम्नः सूर्यरश्मिश्चन्द्रमा गन्धर्वस्तस्य नक्षत्राण्यप्सरसो बेकुरयो

भुज्युः सुप॒र्णो य॒ज्ञो गन्ध॒र्वस्तस्य॒ दक्षि॑णा अ॒प्सर॒सः स्त॒वाः प्र॒जाप॑तिर्वि॒श्वक॑र्मा म॒नः॥१९॥

गन्ध॒र्वस्तस्य॑र्त्सा॒मान्य॑प्सरसो वह्न॑य इषि॒रो वि॒श्वव्यं॑चा वातो॑ गन्ध॒र्वस्तस्यापो॑ऽप्सरसो मु॒दा भुव॑नस्य प॒ते यस्य॑ त उ॒परि॑ गृहा इ॒ह च॑। स नो॑ रा॒स्वाज्या॑नि॒राय॑स्योष॒सुवीर्य॑सं संव॒त्सरी॑णाऽस्व॒स्तिम्। प॒रमे॑ष्ठप्र॒धिप॑तिर्मृत्युर्गन्ध॒र्वस्तस्य॒ विश्व॑मप्सरसो भुवः॑ सु॒क्षितिः॑ सु॒भूति॑र्भद्र॒कृत्सु॑र्वान्य॒र्जन्यो॑ गन्ध॒र्वस्तस्य॒ विद्यु॑तोऽप्सरसो रुचो॑ दूरेहे॒तिर॑मृ॒डयः॥२०॥

मृत्युर्गन्ध॒र्वस्तस्य॑ प्र॒जा अ॒प्सर॒सो भीरु॑वश्चारुः कृ॒पण॑काशी कामो॑ गन्ध॒र्वस्तस्या॑धयो॒ऽप्सर॒सः शोच॑यन्तीर्नाम॒ स इ॒दं ब्र॒ह्म क्ष॒त्रम्पा॑तु ता इ॒दं ब्र॒ह्म क्ष॒त्रम्पान्॑तु तस्मै॒ स्वाहा॑ ताभ्युः॒ स्वाहा॑ स नो॑ भुवनस्य प॒ते यस्य॑ त उ॒परि॑ गृहा इ॒ह च॑। उ॒रु ब्र॒ह्मणे॑ऽस्मै क्ष॒त्राय॑ म॒हि श॑र्म यच्छ॥२१॥

मनो॑ऽमृ॒डय॑ष्प॒द्वत्वारि॑राशच्च॥७॥ [७]

राष्ट्र॑कामाय होत॒व्या राष्ट्रं॑ वै रा॒ष्ट्रभू॑तो राष्ट्र॑णैवास्मै राष्ट्र॑मव॒ रुद्धे राष्ट्र॑मेव भ॑वत्यात्म॒ने होत॒व्या राष्ट्रं॑ वै रा॒ष्ट्रभू॑तो राष्ट्रं॑ प्र॒जा रा॒ष्ट्रम्प॑शवो राष्ट्रं॑ यच्छेष्टो भ॑वति राष्ट्र॑णैव राष्ट्र॑मव॒ रुद्धे वसि॑ष्ठः स॒माना॑ना भ॑वति ग्राम॑कामाय होत॒व्या राष्ट्रं॑ वै रा॒ष्ट्रभू॑तो राष्ट्र॑सं॒जाता राष्ट्र॑णैवास्मै राष्ट्र॑सं॒जाता॑नव॒ रुद्धे ग्रामी॑॥२२॥

ए॒व भ॑वत्यधि॒देव॑ने जुहोत्यधि॒देव॑न ए॒वास्मै॑ स॒जाता॑नव॒ रुद्धे॒ त ए॒नम॑वरुद्धा उ॒प तिष्ठ॑न्ते रथ॒मुख॑ ओज॑स्कामस्य होत॒व्या ओजो॑ वै रा॒ष्ट्रभू॑त ओजो॑ रथ॒ ओज॑सैवास्मा ओजो॑ऽव॒ रुद्ध ओज॑स्व्येव भ॑वति यो रा॒ष्ट्राद॑प॒भूतः॑ स्यात्तस्मै॑ होत॒व्या याव॑न्तोऽस्य॒ रथाः॑ स्युस्तान्ब्रू॒याद्यु॑ङ्क्षुमिति॑ राष्ट्र॑मेवास्मै यु॒नक्ति॑॥२३॥

आहु॑तयो वा ए॒तस्या॑क्लृ॒प्ता यस्य॑ राष्ट्रं॑ न कल्प॑न्ते स्वर॒थस्य॑ दक्षि॑णं च॒क्रम॑प्रवृह्य॒ नाडी॑म॒भि जु॑हुयादाहु॒तीरे॒वास्य॑ कल्प॑यति॒ ता अ॑स्य॒ कल्प॑माना राष्ट्र॑मनु॒ कल्प॑ते सङ्ग्रामे॑ संय॑न्ते होत॒व्या राष्ट्रं॑ वै रा॒ष्ट्रभू॑तो राष्ट्रे॑ खलु वा ए॒ते व्याय॑च्छन्ते ये सं॒ग्राम॑सं॒यन्ति॑ यस्य॒ पूर्वं॑स्य जुह॑ति स ए॒व भ॑वति जय॑ति॒ तं सं॒ग्रामं॑ मा॒न्धुक॑ इ॒ध्मः॥२४॥

भ॒वत्यङ्गा॑रा ए॒व प्र॑ति॒वेष्ट॑माना अ॒मित्रा॑णामस्य॒ सेनां॑ प्र॒ति वेष्ट॑यन्ति॒ य उ॒न्माद्ये॑त्तस्मै होत॒व्या गन्ध॑र्वाप्सरसो वा ए॒तमु॒न्माद॑यन्ति॒ य उ॒न्माद्य॑त्येते खलु॒ वै गन्ध॑र्वाप्सरसो यद्रा॑ष्ट्रभू॒तस्तस्मै॑ स्वाहा॒ ताभ्युः॒ स्वाहे॑ति जुहोति॒ तेनै॒वैन॑ञ्छमयति॒ नैय॑ग्रोध॒ औदु॑म्ब॒र

आश्वत्थः प्लाक्ष इतीध्मो भवत्येते वै गन्धर्वाप्सरसां गृहाः स्व एवैनान्॥२५॥

आयतने शमयत्यभिचरता प्रतिलोमं हौतव्याः प्राणानेवास्यं प्रतीचः प्रति यौति तं ततो येन केन च स्तृणुते स्वकृतं इरिणे जुहोति प्रदरे वैतद्वा अस्यै निरृतिगृहीतं निरृतिगृहीत एवेनं निरृत्या ग्राहयति यद्वाचः क्रूरन्तेन वर्षद्वरोति वाच एवेनं क्रूरेण प्र वृश्चति ताजगार्तिमार्च्छति यस्य कामयेतान्नाद्यम्॥२६॥

आ ददीयेति तस्य सभायामुत्तानो निपद्य भुवनस्य पत इति तृणानि सं गृह्णीयात्प्रजापतिर्वै भुवनस्य पतिः प्रजापतिर्नैवास्यान्नाद्यमा दत्त इदमहममुष्यामुष्यायणस्यान्नाद्यं हरामीत्याहान्नाद्यमेवास्यं हरति पङ्क्तिरहरति षड्वा ऋतवः प्रजापतिर्नैवास्यान्नाद्यमादायर्तवोऽस्मा अनु प्र यच्छन्ति॥२७॥

यो ज्येष्ठबन्धुरपभूतः स्यात्तं स्थलं ऽवसाय्यं ब्रह्मौदनं चतुःशरावम्पत्त्वा तस्मै हौतव्या वर्षं वै राष्ट्रभृतो वर्षं स्थलं वर्षणैवेनं वर्षं समानानां गमयति चतुःशरावो भवति दिक्ष्वेव प्रति तिष्ठति क्षीरे भवति रुचमेवास्मिन्दधात्युद्धरति श्रुतत्वाय सर्पिष्वान्भवति मेध्यत्वाय चत्वारं आर्षेयाः प्राश्रन्ति दिशामेव ज्योतिषि जुहोति॥२८॥

ग्रामो युनक्तीध्मः स्व एवैनान्नाद्यं यच्छन्त्येकान्नपञ्चाशच्च॥८॥

देविका निर्वपेत्प्रजाकामश्छन्दांसि वै देविकाश्छन्दांसि खलु वै प्रजाश्छन्दोभिरेवास्यै प्रजाः प्र जनयति प्रथमं धातारं करोति मिथुनी एव तेन करोत्यन्वेवास्मा अनुमतिर्मन्यते राते राका प्र सिनीवाली जनयति प्रजास्वेव प्रजातासु कुह्वा वाचं दधात्येता एव निर्वपेत्पशुकामश्छन्दांसि वै देविकाश्छन्दांसि॥२९॥

इव खलु वै पशवश्छन्दोभिरेवास्यै पशून्प्र जनयति प्रथमं धातारं करोति प्रैव तेन वापयत्यन्वेवास्मा अनुमतिर्मन्यते राते राका प्र सिनीवाली जनयति पशून्प्र प्रजातासु कुह्वा प्रति ष्ठापयत्येता एव निर्वपेद्द्वामकामश्छन्दांसि वै देविकाश्छन्दांसि खलु वै ग्रामश्छन्दोभिरेवास्यै ग्रामम्॥३०॥

अव रुद्धे मध्यतो धातारं करोति मध्यत एवेनं ग्रामस्य दधात्येता एव निर्वपेज्जोगामयावी छन्दांसि वै देविकाश्छन्दांसि खलु वा एतमभि मन्यन्ते यस्य

ज्योगामयति छन्दोभिरेवैनमगदं करोति मध्यतो धातारं करोति मध्यतो वा एतस्याङ्कृतं यस्य ज्योगामयति मध्यत एवास्य तेन कल्पयत्येता एव निः॥३१॥

वपेद्यं यज्ञो नोपनमेच्छन्दांसि वै देविकाश्छन्दांसि खलु वा एतं नोपं नमन्ति यं यज्ञो नोपनमति प्रथमं धातारं करोति मुखत एवास्मै छन्दांसि दधात्युपैनं यज्ञो नमत्येता एव निर्वपेदीजानश्छन्दांसि वै देविका यातयामानीव खलु वा एतस्य छन्दांसि य ईजान उतमं धातारं करोति॥३२॥

उपरिष्टादेवास्मै छन्दांस्ययांतयामान्यवं रुद्ध उपैनमुत्तरो यज्ञो नमत्येता एव निर्वपेद्यम्मेधा नोपनमेच्छन्दांसि वै देविकाश्छन्दांसि खलु वा एतं नोपं नमन्ति यम्मेधा नोपनमति प्रथमं धातारं करोति मुखत एवास्मै छन्दांसि दधात्युपैनम्मेधा नमत्येता एव निर्वपेत्॥३३॥

रुक्कामश्छन्दांसि वै देविकाश्छन्दांसीव खलु वै रुक्छन्दोभिरेवास्मिन्नुचं दधाति क्षीरे भवन्ति रुचमेवास्मिन्दधति मध्यतो धातारं करोति मध्यत एवैनं रुचो दधाति गायत्री वा अनुमतिस्त्रिष्टुग्राका जगती सिनीवाल्यनुष्टुप्कुहूर्धाता वषट्कारः पूर्वपक्षो राकापरपक्षः कुहूरमावास्या सिनीवाली पौर्णमास्यनुमतिश्चन्द्रमा धाताऽष्टौ॥३४॥

वसवोऽष्टाक्षरा गायत्र्येकादश रुद्रा एकादशाक्षरा त्रिष्टुब्बादशादित्या द्वादशाक्षरा जगती प्रजापतिरनुष्टुब्धाता वषट्कार एतद्वै देविकाः सर्वाणि च छन्दांसि सर्वाश्च देवता वषट्कारस्ता यत्सह सर्वा निर्वपेदीश्वरा एनम्प्रदहो द्वे प्रथमे निरुप्य धातुस्तृतीयं निर्वपेत्तथो एवोत्तरे निर्वपेत्तथैनं न प्र दहन्त्यथो यस्मै कामाय निरुप्यन्ते तमेवाभिरुपप्रोति॥३५॥

पशुकामश्छन्दांसि वै देविकाश्छन्दांसि ग्रामङ्कल्पयत्येता एव निरुत्तमन्धातारं करोति मेधा नमत्येता एव निर्वपेदष्टौ दहन्ति नवं च॥९॥ देविकाः प्रजाकामो मिथुनी पशुकाम॥[९]

वास्तोष्पते प्रति जानीह्यस्मान्ध्वावेशो अनमीवो भवा नः। यत्त्वेमंहं प्रति तन्नो जुषस्व शं नं एधि द्विपदे शं चतुष्पदे। वास्तोष्पते शग्मयां सःसदा ते सक्षीमहिं रण्वयां गातुमत्यां। आवः क्षेमं उत योगे वरं नो यूयम्पात स्वस्तिभिः सदा नः। यत्स्यायम्प्रातरग्निहोत्रं जुहोत्याहुतीष्टका एव ता उपं धत्ते॥३६॥

यजमानोऽहोरात्राणि वा एतस्येष्टका य आहिताग्निर्यथायम्प्रातर्जुहोत्यहोरात्राण्येवास्वेष्टकाः कृत्वोप धत्ते दश समानत्र जुहोति दशाक्षरा विराड्विराजमेवास्वेष्टकां कृत्वोप धत्तेऽथो विराज्येव यज्ञमाप्नोति चित्यंश्चित्योऽस्य भवति तस्माच्चत्र दशोषित्वा प्रयाति तद्यज्ञवास्त्ववास्त्वेव तद्यत्ततोऽर्वाचीनम्॥३७॥

रुद्रः खलु वै वास्तोष्पतिर्यदहुत्वा वास्तोष्पतीयम्प्रयायाद्रुद्र एनम्भूत्वाग्निरनूत्वाय हन्याद्वास्तोष्पतीयं जुहोति भागधेयेनैवैनं शमयति नार्तिमाच्छति यजमानो यद्युक्ते जुहुयाद्यथा प्रयाते वास्तावाहुतिं जुहोति तादृगेव तद्यदयुक्ते जुहुयाद्यथा क्षेम आहुतिं जुहोति तादृगेव तदहुतमस्य वास्तोष्पतीयं स्यात्॥३८॥

दक्षिणो युक्तो भवति सव्योऽयुक्तोऽथ वास्तोष्पतीयं जुहोत्युभयमेवाक्रपरिवर्गमेवैनं शमयति यदेकया जुहुयाद्विहोमं कुर्यात्पुरोनुवाक्यामनूच्य याज्यया जुहोति सदेवत्वाय यद्धुत आदध्याद्रुद्रं गृहानुन्वारोहयेद्यदवक्षाणान्यसम्प्रक्षाप्य प्रयायाद्यथा यज्ञवेशसं वादहनं वा तादृगेव तदयं ते योनिर्ऋत्विय इत्यरण्योः समारोहयति॥३९॥

एष वा अग्रेयोनिः स्व एवेनं योनौ समारोहयत्यथो खल्वाहुयदरण्योः समारूढो नश्येदुदस्याग्निः सीदित्पुनरधेयः स्यादिति या तं अग्रे यज्ञियां तनूस्तयेह्यारोहेत्यात्मन्समारोहयते यजमानो वा अग्रेयोनिः स्वायामेवेनं योन्यां समारोहयते॥४०॥

धत्तेऽर्वाचीनं स्यात्समारोहयति पञ्चचत्वारिंशच्च॥१०॥

[१०]

त्वमग्रे बृहद्वयो दधासि देव दाशुषे कविर्गृहपतिर्युवा हव्यवाडग्निरजरः पिता नो विभुर्विभावा सुदृशीको अस्मे सुगारहपत्याः समिषो दिदीह्यस्मद्रियस्समिमीहि श्रवांसि त्वं च सोम नो वशो जीवातुं न मरामहे प्रियस्तोत्रो वनस्पतिः ब्रह्मा देवानां पदवीः कवीनामृषिर्विप्राणाम्महिषो मृगाणाम् श्येनो गृध्राणां स्वधितिर्वनानां सोमः॥४१॥

पवित्रमत्येति रेभन्न आ विश्वदेव सत्पति सूक्तेरद्या वृणीमहे सत्यसंव सवितारम् आ सत्येन रजसा वर्तमानो निवेशयन्नमृतममर्त्यं च हिरण्ययेन सविता रथेना देवो याति भुवना विपश्यन्न यथा नो अर्दितिः कर्त्तृष्वे नृभ्यो यथा गवै यथा तोकाय रुद्रियम् मा नस्तोके तनये मा न आयुषि मा नो गोषु मा॥४२॥

नो अश्वेषु रीरिषः वीरान्मा नो रुद्र भामितो वधीरहविष्मन्तो नमसा विधेम

ते। उदप्रुतो न वयो रक्षमाणा वावदतो अभ्रियस्येव घोषाः। गिरिभ्रजो नोर्मयो मदन्तो बृहस्पतिर्मभ्यर्का अनावन्। हृ॒सैरिव॑ सखिभिर्वावदद्विरश्मन्मयानि नहना व्यस्यन्। बृहस्पतिरभि कर्निकदद्वा उत प्रास्तौदुच्च विद्वा॑ अंगायत्। एन्द्र॑ सानसि॑ रयिम्॥४३॥

सजित्वान॑ अ॒ सदा॒सहम्। वर्षिष्ठ॑मृतये भर। प्र संसाहिषे पुरुहू॒त शत्रू॑ज्येष्ठस्ते शुष्मं इह रा॒तिर॑स्तु। इन्द्रा भर॑ दक्षिणेना वसूनि पतिः सिन्धू॒नामसि॑ रेवती॒नाम्। त्व॑ सु॒तस्य॑ पी॒तये॑ सद्यो वृद्धो अजायथाः। इन्द्र॑ ज्यैष्ठ्याय सुक्रतो। भुव॑स्त्वमिन्द्र॑ ब्रह्म॑णा म॒हान्भुवो॑ विश्वेषु॒ सर्व॑नेषु य॒ज्ञियः॑। भुवो नृ॑श्च्यौत्नो विश्वस्मिन्भरे ज्येष्ठश्च॒ मन्त्रः॑॥४४॥

वि॒श्वच॑र॒षणे॑। मि॒त्रस्य॑ च॒र॒षणी॑धृतः श्रवो दे॒वस्य॑ सा॒नसि॑म्। स॒त्यं चि॒त्रश्र॑वस्तमम्। मि॒त्रो जना॑न् या॒तय॑ति प्र॒जान्मि॒त्रो दा॑धार पृथि॒वीमु॑त्त द्याम्। मि॒त्रः कृ॑ष्टीरनिमिषाभि च॒ष्टे स॒त्याय॑ ह॒व्यं घृ॑तवद्विधेम। प्र स मि॒त्रं म॑र्तो अस्तु प्र॒यस्वा॑न् यस्त॑ आ॒दित्य॑ शिक्षति व्र॒तेन॑। न ह॒न्यते॑ न जी॒यते॑ त्वोतो नै॒नुम॑हो अश्रो॒त्यन्ति॑तो न दू॒रात्। यत्॥४५॥

चि॒द्धि ते॑ वि॒शो यथा॑ प्र दे॒व वरु॑ण व्र॒तम्। मि॒नि॒मसि॑ द्यवि॒द्यवि॑। यत्किं चे॒दं वरु॑ण॒ दैव्ये॑ जने॒ऽभिद्रो॑हम्न॒नुष्या॑श्चरा॒मसि॑। अचि॑न्ती यत्तव॒ धर्मा॑ यु॒योपि॑म मा न॒स्तस्मा॑दे॒नसो॑ दे॒व री॑रिषः। कि॒त॒वासो॑ यद्रि॒रि॒पुर्न दी॒वि यद्वा॑ घा स॒त्यमु॑त्त यन्न वि॒द्वा। सर्वा॑ ता वि॒ष्य शि॒थिरे॒वं दे॒वाथा॑ ते स्याम वरु॒ण प्रि॒यासः॑॥४६॥

सोमो गोषु मा रयिं मन्त्रो यच्छि॒थिरा॑ सप्त च॥११॥

[११]

पूर्ण॑र॒षयोऽग्नि॑ना ये दे॒वाः सूर्यो॑ मा सन्त्वा॑ नह्यामि वषट्कारः स ख॑दिर उ॒पया॑मगृहीतोऽसि॒ यां वै त्वे॑ क्रतु॒म्प्र दे॒वमेका॑दश॥११॥ पूर्णा॑ संह॒जान्त॑वाग्ने प्रा॒णैरे॒व षट्त्रि॑ंशत्॥३६॥ पूर्णा॑ सन्ति॒ दे॒वाः॥

[१२]

॥पञ्चमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां तृतीयकाण्डे पञ्चमः प्रश्नः॥

पूर्णा प॒श्चादु॑त् पूर्णा पुरस्ता॒दुन्म॑ध्यतः पौर्ण॑मासी जि॒गाय॑। तस्यां दे॒वा अ॒धि सं॒वस॑न्त उ॒त्तमे॑ नाकं इह मा॒दय॑न्ताम्। यत्ते दे॒वा अ॒दधु॑र्भाग॒धेय॑ममा॒वास्ये॑ सं॒वस॑न्तो म॒हित्वा॑। सा

नो यज्ञमिपृहि विश्ववारे रयिं नो धेहि सुभगे सुवीरम्। निवेशनी संगमनी वसूनां
विश्वां रूपाणि वसून्यावेशयन्ती। सहस्रपोषः सुभगा रराणा सा न आ गन्वर्चसा॥१॥

संविदाना। अग्नीषोमौ प्रथमौ वीर्येण वसून्नुद्धानादित्यानिह जिन्वतम्। माध्यः
हि पौर्णमासं जुषेथां ब्रह्मणा वृद्धौ सुकृतेन सातावथास्मभ्यः सहवीराः रयिं नि
यच्छतम्। आदित्याश्चाङ्गिरसश्चाग्नीनादधत ते दर्शपूर्णमासौ प्रैप्सन्तेषामङ्गिरसां निरुतः
हविरासीदथादित्या एतौ होमावपश्यन्तावजुहवुस्ततो वै ते दर्शपूर्णमासौ॥२॥

पूर्व आलभन्त दर्शपूर्णमासावालभमान एतौ होमौ पुरस्ताञ्जुहुयात्साक्षादेव
दर्शपूर्णमासावा लभते ब्रह्मवादिनो वदन्ति स त्वे दर्शपूर्णमासावालभेत य
एनयोरनुलोमं च प्रतिलोमं च विद्यादित्यमावास्याया ऊर्ध्वं तदनुलोमम्पौर्णमास्ये प्रतीचीनं
तत्प्रतिलोमं यत्पौर्णमासीम्पूर्वामालभेत प्रतिलोममेनावा लभेतामुमपक्षीयमाणमन्वप॥३॥

क्षीयेत सारस्वतौ होमौ पुरस्ताञ्जुहुयादमावास्या वै सरस्वत्यनुलोममेवैनावा
लभतेऽमुमाप्यायमानमन्वा प्यायत आग्नावैष्णवमेकादशकपालम्पुरस्तान्निर्वपेत्सरस्वत्यै
चरुः सरस्वते द्वादशकपालं यदाग्नेयो भवत्यग्निर्वै यज्ञमुखं यज्ञमुखमेवर्द्धिम्पुरस्ताद्धते
यद्वैष्णवो भवति यज्ञो वै विष्णुर्यज्ञमेवारभ्य प्र तनुते सरस्वत्यै चरुर्भवति सरस्वते
द्वादशकपालोऽमावास्या वै सरस्वती पूर्णमासः सरस्वान्तावेव साक्षादा रभत
ऋध्रोत्याभ्यान्द्वादशकपालः सरस्वते भवति मिथुनत्वाय प्रजात्यै मिथुनौ गावौ दक्षिणा
समृद्धौ॥४॥

वर्चसा वै ते दर्शपूर्णमासावप तनुते सरस्वत्यै पञ्चविंशतिश्च॥१॥ [१]

ऋषयो वा इन्द्रमप्रत्यक्षं नापश्यन्त वसिष्ठः प्रत्यक्षमपश्यत्सोऽब्रवीद्ब्राह्मणं ते वक्ष्यामि
यथा त्वत्पुरोहिताः प्रजाः प्रजनिष्यन्तेऽथ मेतरेभ्य ऋषिभ्यो मा प्र वोच इति तस्मा
एतान्स्तोमभागानब्रवीत्ततो वसिष्ठपुरोहिताः प्रजाः प्राजायन्त तस्माद्वासिष्ठो ब्रह्मा कार्यः
प्रैव जायते रश्मिरसि क्षयाय त्वा क्षयं जिन्वेति॥५॥

आह देवा वै क्षयो देवेभ्य एव यज्ञम्राह प्रेतिरसि धर्माय त्वा धर्मं जिन्वेत्याह
मनुष्या वै धर्मो मनुष्येभ्य एव यज्ञम्राहान्वितिरसि दिवे त्वा दिवं जिन्वेत्याहैभ्य एव

लोकेभ्यो यज्ञम्प्राहं विष्टम्भोऽसि वृष्ट्यै त्वा वृष्टिं जिन्वेत्याह वृष्टिमेवाव॥६॥

रुन्द्रे प्रवास्यनुवासीत्याह मिथुनत्वायोशिगंसि वसुभ्यस्त्वा वसूञ्जिन्वेत्याहाष्टौ वसव एकादश रुद्रा द्वादशादित्या एतावन्तो वै देवास्तेभ्य एव यज्ञम्प्राहौजोऽसि पितृभ्यस्त्वा पितृञ्जिन्वेत्याह देवानेव पितृननु सं तनोति तन्तुरसि प्रजाभ्यस्त्वा प्रजा जिन्व॥७॥

इत्याह पितृनेव प्रजा अनु सं तनोति पृतनाषाडसि पशुभ्यस्त्वा पशूञ्जिन्वेत्याह प्रजा एव पशूननु सं तनोति रेवदस्योषधीभ्यस्त्वौषधीर्जिन्वेत्याहौषधीष्वेव पशून्प्रतिष्ठापयत्यभिजिदसि युक्तग्रावेन्द्राय त्वेन्द्र जिन्वेत्याहभिजित्या अधिपतिरसि प्राणाय त्वा प्राणम्॥८॥

जिन्वेत्याह प्रजास्वेव प्राणान्दधाति त्रिवृदसि प्रवृदसीत्याह मिथुनत्वाय सरोहोऽसि नीरोहोऽसीत्याह प्रजात्यै वसुकोऽसि वेषश्रिरसि वस्यष्टिरसीत्याह प्रतिष्ठित्यै॥९॥

जिन्वेत्येवं प्रजा जिन्व प्राणत्रिंशच्च॥२॥ [२]

अग्निना देवेन पृतना जयामि गायत्रेण छन्दसा त्रिवृता स्तोमेन रथन्तरेण साम्ना वषट्कारेण वज्रेण पूर्वजान्भ्रातृव्यानधरान्पादयाम्यवैनान्बाधे प्रत्येनानुदेऽस्मिन्क्षयेऽस्मिन्भूमिलोके योऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मो विष्णोः क्रमेणात्येनान्क्रामामीन्द्रेण देवेन पृतना जयामि त्रैष्टुभेन छन्दसा पञ्चदशेन स्तोमेन बृहता साम्ना वषट्कारेण वज्रेण॥१०॥

सहजान् विश्वेभिर्देवेभिः पृतना जयामि जागतेन छन्दसा सप्तदशेन स्तोमेन वामदेव्येन साम्ना वषट्कारेण वज्रेणापरजानिन्द्रेण सयुजो वयं सांसह्याम पृतन्यतः। घ्नन्तो वृत्राण्यप्रति। यत्तं अग्रे तेजस्तेनाहं तेजस्वी भूयासं यत्तं अग्रे वर्चस्तेनाहं वचस्वी भूयासं यत्तं अग्रे हरस्तेनाहं हरस्वी भूयासम्॥११॥

बृहता साम्ना वषट्कारेण वज्रेण षट्त्वारिंशच्च॥३॥ [३]

ये देवा यज्ञह्नो यज्ञमुषः पृथिव्यामध्यासन्ते। अग्निर्मा तेभ्यो रक्षतु गच्छेम सुकृतो वयम्। अगन्म मित्रावरुणा वरेण्या रात्रीणाम्भागो युवयोर्यो अस्ति। नाकं गृह्णानाः सुकृतस्य लोके तृतीयं पृष्ठे अधि रोचने दिवः। ये देवा यज्ञह्नो यज्ञमुषोऽन्तरिक्षेऽध्यासन्ते। वायुर्मा तेभ्यो रक्षतु गच्छेम सुकृतो वयम्। यास्ते रात्रीः सवितः॥१२॥

देवयानीरन्तरा द्यावापृथिवी वियन्ति। गृहैश्च सर्वैः प्रजया न्वग्रे सुवो रुहाणास्तरता

रजांसि। ये देवा यज्ञहोत॑ यज्ञमुषो दिव्यध्यासन्ते। सूर्यो मा तेभ्यो रक्षतु गच्छेम सुकृतो वयम्। येनेन्द्राय समभरः पयांस्युत्तमेन हविषा जातवेदः। तेनाग्ने त्वमुत वर्धयेम संजातानां श्रेष्ठ आ धेह्येनम्। यज्ञहोत॑ वै देवा यज्ञमुषः॥१३॥

सन्ति त एषु लोकेष्वासत आददाना विमथाना यो ददाति यो यजते तस्य। ये देवा यज्ञहनः पृथिव्यामध्यासन्ते ये अन्तरिक्षे ये दिवीत्याहिमानेव लोकास्तीर्त्वा सगृहः सपशुः सुवर्गं लोकमेत्यप वै सोमैनेजानाद्देवतांश्च यज्ञं च कामन्त्याग्नेयं पञ्चकपालमुदवसानीयं निर्वपेदग्निः सर्वा देवताः॥१४॥

पाङ्क्तो यज्ञो देवतांश्चैव यज्ञं चावं रुद्धे गायत्रो वा अग्निर्गायत्रछन्दास्तं छन्दसा व्यर्धयति यत्पञ्चकपालं करोत्यष्टाकपालः कार्योऽष्टाक्षरा गायत्री गायत्रोऽग्निर्गायत्रछन्दाः स्वेनैवेनं छन्दसा समर्धयति पङ्क्तौ याज्यानुवाक्ये भवतः पाङ्क्तो यज्ञस्तेनैव यज्ञान्नैति॥१५॥

सवितुर्देवा यज्ञमुषः सर्वा देवतास्त्रिचत्वारिंशच्च॥४॥ [४]

सूर्यो मा देवो देवेभ्यः पातु वायुरन्तरिक्षाद्यजमानोऽग्निर्मा पातु चक्षुषः। सक्ष शूष सवितुर्विष्वचर्षण एतेभिः सोमं नामभिर्विधेम ते तेभिः सोमं नामभिर्विधेम ते। अहम्परस्ताद्दहमवस्ताद्दहं ज्योतिषा वि तमो ववार। यदन्तरिक्षं तदु मे पितामूदह सूर्यमुभयतो ददर्शाहम्भूयासमुत्तमः समानानाम्॥१६॥

आ समुद्रादाऽन्तरिक्षात्प्रजापतिरुदधिं च्यावयातीन्द्रः प्र स्रौतु मरुतो वर्षयन्तून्मभ्य पृथिवीम्भिन्द्दीदं दिव्यं नमः। उद्रो दिव्यस्य नो देहीशानो वि सृजा दतिम्। पशवो वा एते यदादित्य एष रुद्रो यदग्निरोषधीः प्रास्याग्नावादित्यं जुहोति रुद्रादेव पशून्तर्दधात्यथो ओषधीष्वेव पशून्॥१७॥

प्रतिं स्थापयति कविर्यज्ञस्य वि तनोति पन्थां नाकस्य पृष्ठे अधि रोचने दिवः। येन हव्यं वहसि यासि दूत इतः प्रचेता अमुतः सनीयान्। यास्ते विश्वाः समिधः सन्त्यग्ने याः पृथिव्याम्ब्रहिषि सूर्ये याः। तास्ते गच्छन्त्वाहुतिं घृतस्य देवायते यजमानाय शर्म। आशासानः सुवीर्यं रायस्पोषः स्वश्चियम्। बृहस्पतिना राया स्वगाकृतो मह्यं यजमानाय तिष्ठ॥१८॥

समानानामोषधीष्वेव पशून्मह्यं यजमानायैकञ्च॥५॥ [५]

सं त्वां नह्यामि पर्यसा घृतेन सं त्वां नह्याम्यप ओषधीभिः। सं त्वां नह्यामि प्रजयाहमद्य सा दीक्षिता संनवो वाजमस्मे। प्रेतु ब्रह्मणस्पती वेदिं वर्णेन सीदतु। अथाहमनुकामिनी स्वे लोके विशा इह। सुप्रजसंस्त्वा वयं सुप्रतीरुपं सेदिम। अग्रे सपत्नदम्भनमदध्यासो अदीभ्यम्। इमं वि ष्यामि वरुणस्य पाशम्॥१९॥

यमबध्नीत सविता सुकेतः। धातुश्च योनौ सुकृतस्य लोके स्योनं मे सह पत्यां करोमि। प्रेह्यदेह्युतस्य वामीरन्वग्निस्तेऽग्रं नयत्वर्दितिर्मध्यं ददतां रुद्रावसृष्टासि युवा नाम मा मा हिंसीर्वसुभ्यो रुद्रेभ्य आदित्येभ्यो विश्वेभ्यो वो देवेभ्यः पुत्रेजनीर्गृह्णामि यज्ञाय वः पुत्रेजनीः सादयामि विश्वस्य ते विश्वावतो वृष्ण्यावतः॥२०॥

तवाग्रे वामीरनुं संदृशि विश्वा रेतांसि धिषीयागं देवान् यज्ञो नि देवीर्देवेभ्यो यज्ञमशिषन्नस्मिन्सुन्वति यजमान आशिषः स्वाहाकृताः समुद्रेष्ठा गन्धर्वमा तिष्ठताऽनु। वार्तस्य पत्मन्निड ईडिताः॥२१॥

पाशं वृष्ण्यावतस्त्रिंशच्च॥६॥ [६]

वृषद्वारो वै गायत्रियै शिरोऽच्छिनत्तस्यै रसः परापतत्स पृथिवीम्प्राविशत्स खंदिरोऽभवद्यस्य खादिरः सुवो भवति छन्दसामेव रसेनाव द्यति सरंसा अस्याहुतयो भवन्ति तृतीयस्यामितो दिवि सोमं आसीत्तं गायत्र्याहर्त्तस्य पूर्णमच्छिद्यत् तत्पर्णोऽभवत्तत्पूर्णस्य पूर्णत्वं यस्य पूर्णमयी जुहूः॥२२॥

भवन्ति सौम्या अस्याहुतयो भवन्ति जुषन्तैऽस्य देवा आहुतीर्देवा वै ब्रह्मन्नवदन्त तत्पूर्ण उपांशृणोश्मुश्रवा वै नाम यस्य पूर्णमयी जुहूर्भवति न पापं श्लोकं शृणोति ब्रह्म वै पर्णो विष्मरुतोऽन्नं विष्मरुतोऽश्वत्थो यस्य पूर्णमयी जुहूर्भवत्याश्वत्थ्युपभृद्ब्रह्मणैवान्नमव रुन्देऽथो ब्रह्म॥२३॥

एव विश्वध्यूहति राष्ट्रं वै पर्णो विडंश्वत्थो यत्पूर्णमयी जुहूर्भवत्याश्वत्थ्युपभृद्वाष्ट्रमेव विश्वध्यूहति प्रजापतिर्वा अंजुहोत्सा यत्राहुतिः प्रत्यतिष्ठत्ततो विकङ्कत् उदतिष्ठत्ततः प्रजा अंसृजत् यस्य वैकङ्कती ध्रुवा भवति प्रत्येवास्याहुतयस्तिष्ठन्त्यथो प्रैव जायत एतद्वै सुचां रूपं यस्यैवैरूपाः सुचो भवन्ति सर्वाण्येवैनं रूपाणि पशूनामुपं तिष्ठन्ते नास्यापैरूपमात्मजायते॥२४॥

जुहूरथो ब्रह्मं सुचा९ सप्तदश च॥७॥ [७]

उपयामगृहीतोऽसि प्रजापतये त्वा ज्योतिष्मते ज्योतिष्मन्तं गृह्णामि दक्षाय दक्षवृधे रातं देवेभ्योऽग्निजिह्वेभ्यस्त्वर्तायुभ्य इन्द्रज्येष्ठेभ्यो वरुणराजभ्यो वातापिभ्यः पर्जन्यात्मभ्यो दिवे त्वान्तरिक्षाय त्वा पृथिव्यै त्वापैन्द्र द्विषतो मनोऽप जिज्यासतो जह्यप यो नोऽरातीयति तं जहि प्राणाय त्वापानाय त्वा व्यानाय त्वा सते त्वासते त्वाद्यस्त्वौषधीभ्यो विश्वेभ्यस्त्वा भूतेभ्यो यतः प्रजा अक्खिन्द्रा अजायन्त तस्मै त्वा प्रजापतये विभूदान्ने ज्योतिष्मते ज्योतिष्मन्तं जुहोमि॥२५॥

ओषधीभ्यश्चतुर्दश च॥८॥ [८]

यां वा अध्वर्युश्च यजमानश्च देवतामन्तरितस्तस्या आ वृश्च्येते प्राजापत्यं दधिग्रहं गृहीयात्प्रजापतिः सर्वा देवता देवताभ्य एव नि हुवाते ज्येष्ठो वा एष ग्रहाणां यस्येष गृह्यते ज्येष्ठमेव गच्छति सर्वासां वा एतद्देवतानां रूपं यदेष ग्रहो यस्येष गृह्यते सर्वाण्येवैनं रूपाणि पशूनामुप तिष्ठन्त उपयामगृहीतः॥२६॥

असि प्रजापतये त्वा ज्योतिष्मते ज्योतिष्मन्तं गृह्णामीत्याह ज्योतिर्येन९ समानानां करोत्यग्निजिह्वेभ्यस्त्वर्तायुभ्य इत्याहेतावतीर्वै देवतास्ताभ्य एवैनं९ सर्वाभ्यो गृह्णत्यपैन्द्र द्विषतो मन इत्याह भ्रातृव्यापनुत्यै प्राणाय त्वापानाय त्वेत्याह प्राणानेव यजमाने दधाति तस्मै त्वा प्रजापतये विभूदान्ने ज्योतिष्मते ज्योतिष्मन्तं जुहोमि॥२७॥

इत्याह प्रजापतिः सर्वा देवताः सर्वाभ्य एवैनं देवताभ्यो जुहोत्याज्यग्रहं गृहीयात्तेजस्कामस्य तेजो वा आज्यन्तेजस्यैव भवति सोमग्रहं गृहीयाद्ब्रह्मवर्चस्कामस्य ब्रह्मवर्चसं वै सोमो ब्रह्मवर्चस्यैव भवति दधिग्रहं गृहीयात्पशुकामस्योग्वै दध्युर्वपशवं ऊर्जैवास्मा ऊर्जं पशूनवं रुद्धे॥२८॥

उपयामगृहीतो जुहोमि त्रिचंत्वारि९शच॥९॥ [९]

त्वे क्रतुमपि वृञ्जन्ति विश्वे द्विर्यदेते त्रिर्भवन्त्यूमाः। स्वादोः स्वादीयः स्वादुनां सृजा समत ऊ षु मधु मधुनाभि योधि। उपयामगृहीतोऽसि प्रजापतये त्वा जुष्टं गृह्णाम्येष ते योनिः प्रजापतये त्वा। प्राणग्रहान्गृह्णत्येतावद्वा अस्ति यावदेते ग्रहाः स्तोमाश्छन्दा९सि

पृष्ठानि दिशो यावदेवास्ति तत्॥२९॥

अव रुन्द्रे ज्येष्ठा वा एतान्ब्राह्मणाः पुरा विद्वामक्रन्तस्मात्तेषां सर्वा दिशोऽभिजिता अभूवन् यस्यैते गृह्यन्ते ज्येष्ठमेव गच्छत्यभि दिशो जयति पञ्च गृह्यन्ते पञ्च दिशः सर्वास्वेव दिक्ष्वध्रुवन्ति नवनव गृह्यन्ते नव वै पुरुषे प्राणाः प्राणानेव यजमानेषु दधति प्रायणीये चोदयनीये च गृह्यन्ते प्राणा वै प्राणग्रहाः॥३०॥

प्राणैरेव प्रयन्ति प्राणैरुद्यन्ति दशमेऽहंगृह्यन्ते प्राणा वै प्राणग्रहाः प्राणेभ्यः खलु वा एतत्प्रजा यन्ति यद्वामदेव्यं योनेश्च्यवते दशमेऽहन्वामदेव्यं योनेश्च्यवते यददशमेऽहंगृह्यन्ते प्राणेभ्य एव तत्प्रजा न यन्ति॥३१॥

तत्प्राणग्रहाः सप्तत्रिंशच्च॥१०॥ [१०]

प्र देवं देव्या धिया भरता जातवेदसम्। हव्या नो वक्षदानुषक। अयमुष्य प्र देवयुरहोता यज्ञाय नीयते। रथो न योरभीवृतो घृणीवाञ्चेतति त्मना। अयमग्निरुरुष्यत्यमृतादिव जन्मनः। सहस्रश्चित्सहीयां देवो जीवातवे कृतः। इडायास्त्वा पदे वयं नाभां पृथिव्या अधि। जातवेदो नि धीमह्यग्रे हव्याय वोढवे॥३२॥

अग्ने विश्वेभिः स्वनीक देवैरूर्णावन्तम्प्रथमः सीद योनिम्। कुलायिनं घृतवन्तं सवित्रे यज्ञं नय यजमानाय साधु। सीद होतः स्व उ लोके चिकित्वांश्सादया यज्ञं सुकृतस्य योनौ। देवावीर्देवान् हविषा यज्ञास्यग्रे बृहद्यजमाने वयो धाः। नि होता होतृपदेने विदानस्त्वेपो दीदिवा असदध्सुदक्षः। अदब्धव्रतप्रमतिर्वसिष्ठः सहस्रम्भरः शुचिर्जिह्वो अग्निः। त्वं दूतस्त्वम्॥३३॥

उ नः परस्पास्त्वं वस्य आ वृषभ प्रणेता। अग्रे तोकस्यं नस्तने तनूनामप्रयुच्छन्दीर्घद्वोधि गोपाः। अभि त्वा देव सवितरीशानं वार्याणाम्। सदावन्मागमीमहे। मही द्यौः पृथिवी च न इमं यज्ञमिमिक्षताम्। पिपृतां नो भरीमभिः। त्वामग्रे पुष्करादध्यथर्वा निरमन्थत। मूर्ध्नो विश्वस्य वाघतः। तमु॥३४॥

त्वा दध्यङ्कृषिः पुत्र ईधे अथर्वणः। वृत्रहणं पुरन्दरम्। तमु त्वा पाथ्यो वृषा समीधे दस्युहन्तमम्। धनंजयं रणैरणे। उत ब्रुवन्तु जन्तव उदग्निर्वृत्रहाजनि। धनंजयो रणैरणे। आ यं हस्ते न खादिनं शिशुं जातं न बिभ्रति। विशामग्निं स्वध्वरम्। प्र देवं

देववीतये भरता वसुवित्तमम्। आ स्वे योनौ नि षीदतु। आ॥३५॥

जातं जातवेदसि प्रियं शिशीतातिथिम्। स्योन आ गृहपतिम्। अग्निनाग्निः समिध्यते कविर्गृहपतिर्युवा। हव्यवाङ्मुह्यस्यः। त्वं ह्यग्ने अग्निना विप्रो विप्रेण सन्थसता। सखा सख्या समिध्यसे। तम्मर्जयन्त सुक्रतुं पुरोयावानमजिषुं। स्वेषु क्षयेषु वाजिनम्। यज्ञेन यज्ञमयजन्त देवास्तानि धर्माणि प्रथमान्यासन्। ते ह नाकम्महिमानः सचन्ते यत्र पूर्वं साध्याः सन्ति देवाः॥३६॥

वोढेवे दूतस्त्वन्तमुं सीदत्वा यत्र चत्वारि च॥11॥ [११]

युञ्जान इमामगृभ्णं देवस्य सन्ते वि पाजसा वसंवस्त्वा समस्त्वोर्ध्वा अस्याकूतिं यदग्ने यान्यग्ने यं यज्ञमेकादश॥11॥ युञ्जानो वर्म च स्थ आदित्यास्त्वा भारती स्वा अहं पद्वत्वारिंशत्॥46॥ युञ्जानो वार्जेवाजे॥ [१२]

॥ काण्डम् ४ ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयसंहितायां चतुर्थकाण्डे प्रथमः प्रश्नः ॥

युञ्जानः प्रथमम्मनस्तत्वाय सविता धियः। अग्निं ज्योतिर्निचार्यं पृथिव्या अध्याभरत्। युक्ताय मनसा देवान्सुवर्यतो धिया दिवम्। बृहज्ज्योतिः करिष्यतः सविता प्र सुवति तान्। युक्तेन मनसा वयं देवस्य सवितुः स्वे। सुवर्गेयाय शक्त्यै। युञ्जते मन उत युञ्जते धियो विप्रा विप्रस्य बृहतो विपश्चिताः। वि होत्रा दधे वयुनाविदेक इत्॥१॥

मही देवस्य सवितुः परिष्टुतिः। युजे वां ब्रह्म पूर्वं नमोभिर्वि श्लोका यन्ति पृथ्यैव सूरः। शृण्वन्ति विश्वे अमृतस्य पुत्रा आ ये धामानि दिव्यानि तस्थुः। यस्य प्रयाणमन्वन्य इद्युर्देवा देवस्य महिमानमर्चतः। यः पार्थिवानि विममे स एतंशो रजांसि देवः सविता महित्वना। देवं सवितुः प्र सुव यज्ञम् सुव॥२॥

यज्ञपतिम्भगाय दिव्यो गन्धर्वः। केतपूः केत नः पुनातु वाचस्पतिर्वाचमद्य स्वदाति

नः। इमं नो देव सवितर्यज्ञं प्र सुव देवायुवः सखिविदः सत्राजितं धनजितं
सुवर्जितम्। ऋचा स्तोमः समर्धय गायत्रेण रथन्तरम्। बृहद्रायत्रवर्तनि। देवस्य त्वा
सवितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यामगायत्रेण छन्दसाऽऽददे ऽङ्गिरस्वदभ्रिरसि
नारिः॥३॥

असि पृथिव्याः सधस्थादग्निम्पुरीष्यमङ्गिरस्वदा भर त्रैष्टुभेन त्वा छन्दसाऽऽददे-
ऽङ्गिरस्वदभ्रिरसि नारिरसि त्वया वयः सधस्थ आग्निः शकेम खनितुं पुरीष्यं
जागतेन त्वा छन्दसाऽऽददेऽङ्गिरस्वद्वस्तं आधाय सविता बिभ्रदभ्रिः हिरण्ययीम्। तया
ज्योतिरजस्रमिदग्निं खात्वी न आ भ्रानुष्टुभेन त्वा छन्दसाऽऽददेऽङ्गिरस्वत्॥

इद्यज्ञं प्र सुव नारिरानुष्टुभेन त्वा छन्दसा त्रीणि च॥१॥ [१]

इमामगृभ्णन्नशनामृतस्य पूर्व आयुषि विदथेषु कव्या। तया देवाः सुतमा
बभूवुरऋतस्य सामन्तसरमारपन्ती। प्रतूर्तं वाजिन्ना द्रव वरिष्ठामनु संवतम्। दिवि
ते जन्म परममन्तरिक्षे नाभिः पृथिव्यामधि योनिः। युञ्जाथाः रासंभं युवमस्मिन्
यामे वृषण्वसू। अग्निभरन्तमस्मयुम्। योगेयोगे त्वस्तरं वाजवाजे हवामहे। सखाय
इन्द्रमृतयै। प्रतूर्वत्र॥५॥

एह्यवक्रामन्नशस्ती रुद्रस्य गाणपत्यान्मयोभूरेहि। उर्वन्तरिक्षमन्विहि
स्वस्तिगव्यूतिरभयानि कृण्वन्। पूष्णा सयुजा सह। पृथिव्याः सधस्थादग्निम्पुरीष्यमङ्गिरस्वदच्छेह
ऽग्निम्पुरीष्यमङ्गिरस्वद्वरिष्यामोऽग्निम्पुरीष्यमङ्गिरस्वद्वरामः। अन्वग्निरुषसामग्रमख्यदन्वहानि
प्रथमो जातवेदाः। अनु सूर्यस्य॥६॥

पुरुत्रा च रश्मीननु द्यावापृथिवी आ तंतान। आगत्य वाज्यध्वनः सर्वा मधो वि
धूनुते। अग्निः सधस्थे महति चक्षुषा नि चिकीषते। आक्रम्य वाजिनपृथिवीमग्निमिच्छ
रुचा त्वम्। भूम्या वृत्वार्य नो ब्रूहि यतः खनाम् तं वयम्। द्यौस्ते पृष्ठं पृथिवी
सधस्थमात्मान्तरिक्षः समुद्रस्ते योनिः। विख्याय चक्षुषा त्वमभि तिष्ठ॥७॥

पृतन्यतः। उत्क्राम महते सौभगायास्मादास्थानाद्विणोदा वाजिन्ना वयः स्याम सुमतौ
पृथिव्या अग्निं खनिष्यन्त उपस्थे अस्याः। उदक्रमीद्विणोदा वाज्यर्वाकः स लोकः
सुकृतं पृथिव्याः। ततः खनेम सुप्रतीकमग्निः सुवो रुहाणा अधि नाकं उत्तमे। अपो
देवीरुपं सृज मधुमतीरयक्ष्माय प्रजाभ्यः। तासां स्थानादुज्जिहतामोषधयः सुपिप्पलाः।

जिघर्मि॥८॥

अग्निम्मनसा घृतेन प्रतिक्ष्यन्तम्बुवनानि विश्वा। पृथुं तिरश्चा वयंसा बृहन्तं व्यचिष्टमन्नं
रभसं विदानम्। आ त्वा जिघर्मि वचंसा घृतेनारक्षसा मनसा तञ्जुषस्व। मर्यश्रीः स्पृहयद्वर्णो
अग्निर्नाभिमृशे तनुवा जरहृषाणः। परि वाजंपतिः क्विरग्निर्हव्या न्यक्रमीत्। दधद्रत्नानि
दाशुषे। परि त्वाग्ने पुरं वयं विप्रं सहस्य धीमहि। धृषद्वर्णं दिवेदिवे भेत्तारम्भङ्गुरावतः।
त्वमग्ने द्युभिस्त्वमांशुशुक्षणिस्त्वमद्भ्यस्त्वमश्मनस्परि। त्वं वनेभ्यस्त्वमोषधीभ्यस्त्वं नृणां नृपते
जायसे शुचिः॥९॥

प्रतूर्वन्धसूर्यस्य तिष्ठ जिघर्मि भेत्तारं विशतिश्च॥२॥ [२]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यां पृथिव्याः सधस्थे-
ऽग्निम्पुरीष्यमङ्गिरस्वत्वंनामि। ज्योतिष्मन्तं त्वाग्ने सुप्रतीकमजस्रेण भानुना दीद्यानम्।
शिवं प्रजाभ्योऽहिंसन्तं पृथिव्याः सधस्थेऽग्निं पुरीष्यमङ्गिरस्वत्वंनामि। अपां पृष्ठमंसि
सप्रथा उर्वग्निम्भरिष्यदपरावपिष्ठम्। वर्धमानम्ह आ च पुष्करं दिवो मात्रया वरिणा
प्रथस्व। शर्म च स्थः॥१०॥

वर्म च स्थो अच्छिद्रे बहुले उभे। व्यचंस्वती सं वंसाथाम्भर्तमग्निम्पुरीष्यम्। सं
वंसाथां सुवर्विदां समीची उरंसा त्मना। अग्निमन्तभरिष्यन्ती ज्योतिष्मन्तमजस्रमित्।
पुरीष्योऽसि विश्वभराः। अथर्वा त्वा प्रथमो निरमन्थदग्ने। त्वामग्ने पुष्करादध्यथर्वा
निरमन्थत। मूर्ध्नो विश्वस्य वाघतः। तमुं त्वा दध्यङ्कृषिः पुत्र ईधे॥११॥

अथर्वणः। वृत्रहणं पुरन्दरम्। तमुं त्वा पाथ्यो वृषा समीधे दस्युहन्तमम्। धनंजयं
रणेरणे। सीदं होतः स्व उं लोके चिकित्वान्त्सादया यज्ञं सुकृतस्य योनौ। देवावीर्देवान्
हविषा यजास्यग्ने बृहद्यजमाने वयो धाः। नि होतां होतृषदने विदानस्त्वेषो दीदिवाम्
अंसदत्सुदक्षः। अदब्धव्रतप्रमतिर्वसिष्ठः सहस्रम्भरः शुचिजिह्वो अग्निः। सः सीदस्व म्हाः
अंसि शोचंस्व॥१२॥

देववीतमः। वि धूममग्ने अरुषम्मिंयेध्य सृज प्रशस्त दर्शतम्। जनिष्व हि जेन्यो
अग्ने अह्नां हितो हितेष्वरुषो वनेषु। दमेदमे सप्त रत्ना दधानोऽग्निरहोता नि षंसादा
यजीयान्॥१३॥

स्थ इधे शोचस्व सतविंशतिश्च॥३॥ [३]

सं ते वायुर्मातृरिश्वा दधातूत्तानायै हृदयं यद्विलिष्टम्। देवानां यश्चरति प्राणथेन तस्मै
च देवि वषडस्तु तुभ्यम्। सुजातो ज्योतिषा सह शर्म वरूथुमासदः सुवः। वासो अग्रे
विश्वरूपः सं व्ययस्व विभावसो। उदुं तिष्ठ स्वध्वरावा नो देव्या कृपा। दृशे च भासा
बृहता सुशुक्निराग्रे याहि सुशस्तिभिः॥१४॥

ऊर्ध्व ऊ पु ण ऊतये तिष्ठा देवो न संविता। ऊर्ध्वो वाजस्य सनिता
यदञ्जिभिर्वाघद्विर्विह्वयामहे। स जातो गर्भो असि रोदस्योरग्रे चारुर्विभृत ओषधीषु। चित्रः
शिशुः परि तमास्यक्तः प्र मातृभ्यो अधि कनिक्रदद्वाः। स्थिरो भव वीड्वङ्ग आशुर्भव
वाज्यर्वन्न। पृथुर्भव सुषदस्त्वमग्रेः पुरीषवाहनः। शिवो भव॥१५॥

प्रजाभ्यो मानुषीभ्यस्त्वमङ्गिरः। मा द्यावापृथिवी अभि शूशुचो मान्तरिक्षं मा वनस्पतीन्।
प्रेतुं वाजी कनिक्रदन्नानन्दद्रासभः पत्वा। भरन्नग्निम्पुरीष्यं मा पाद्यायुषः पुरा। रासंभो वां
कनिक्रदत्सुयुक्तो वृषणा रथे। स वामग्निम्पुरीष्यमाशुर्दृतो वहादितः। वृषाग्निं वृषणम्भरन्नपां
गर्भं समुद्रियम्। अग्न आ याहि॥१६॥

वीतयं ऋतं सत्यम्। ओषधयः प्रति गृहीताग्निमेतं शिवमायन्तमभ्यत्र युष्मान्।
व्यस्यन्विश्वा अमतीररातीर्निषीदन्नो अप दुर्मतिः हनत्। ओषधयः प्रति मोदध्वमेनम्पुष्पावतीः
सुपिप्पलाः। अयं वो गर्भं ऋत्वियः प्रत्नं सधस्थमासदत्॥१७॥

सुशस्तिभिः शिवो भव याहि षट्त्रिंशच्च॥४॥ [४]

वि पाजसा पृथुना शोशुचानो बाधस्व द्विपो रक्षसो अमीवाः। सुशर्मणो बृहतः
शर्मणि स्यामग्रेरहं सुहवस्य प्रणीतौ। आपो हि ष्ठा मयोभुवस्ता न ऊर्जे दधातन।
महे रणाय चक्षसे। यो वः शिवतमो रसस्तस्य भाजयतेह नः। उशतीरिव मातरः।
तस्मा अरं गमाम वो यस्य क्षयाय जिन्वथा। आपो जनयथा च नः। मित्रः॥१८॥

संसृज्यं पृथिवीम्भूमिं च ज्योतिषा सह। सुजातं जातवेदसमग्निं वैश्वानरं विभुम्।
अयक्ष्माय त्वा संसृजामि प्रजाभ्यः। विश्वं त्वा देवा वैश्वानराः संसृजन्त्वानुष्टुभेन
छन्दसाङ्गिरस्वत्। रुद्राः सम्भृत्यं पृथिवीम्बृहज्योतिः समीधिरे। तेषां भानुरजस इच्छुक्रो

देवेषु रोचते। स०सृष्टं वसुभी रुद्रेधीरैः कर्मण्याम्मृदम्। हस्ताभ्याम्मृद्वीं कृत्वा सिनीवाली करोतु॥१९॥

ताम्। सिनीवाली सुकपर्दा सुकुरीरा स्वौपशा। सा तुभ्यमदिते मह ओखां दधातु हस्तयोः। उखां करोतु शक्त्या बाहुभ्यामदितिर्धिया। माता पुत्रं यथोपस्थे साग्निम्बिर्भर्तु गर्भ आ। मुखस्य शिरोंऽसि यज्ञस्य पदे स्थः। वसंवस्त्वा कृण्वन्तु गायत्रेण छन्दसाङ्गिरस्वत्पृथिव्यसि रुद्रास्त्वा कृण्वन्तु त्रैष्टुभेन छन्दसाङ्गिरस्वदन्तरिक्षमसि॥२०॥

आदित्यास्त्वा कृण्वन्तु जागतेन छन्दसाङ्गिरस्वद्वोरसि विश्वे त्वा देवा वैश्वानराः कृण्वन्त्वानुष्टुभेन छन्दसाङ्गिरस्वद्विशोऽसि ध्रुवासि धारया मयि प्रजा० रायस्पोषं गौपत्य० सुवीर्य० सजातान् यजमानायादित्यै रास्त्रास्यदितिस्ते बिलं गृह्णातु पाङ्केन छन्दसाङ्गिरस्वत्। कृत्वाय सा महीमुखाम्मृन्मयीं योनिमग्नये। ताम्पुत्रेभ्यः सम्प्रायच्छददितिः श्रपयानिति॥२१॥

मित्रः करोत्वन्तरिक्षमसि प्र चत्वारि च॥५॥ [५]

वसंवस्त्वा धूपयन्तु गायत्रेण छन्दसाङ्गिरस्वद्रुद्रास्त्वा धूपयन्तु त्रैष्टुभेन छन्दसाङ्गिरस्वदादित्यास्त्वा धूपयन्तु जागतेन छन्दसाङ्गिरस्वद्विश्वे त्वा देवा वैश्वानरा धूपयन्त्वानुष्टुभेन छन्दसाङ्गिरस्वदिन्द्रस्त्वा धूपयत्वङ्गिरस्वद्विष्णुस्त्वा धूपयत्वङ्गिरस्वद्वरुणस्त्वा धूपयत्वङ्गिरस्वददितिस्त्वा देवी विश्वदैव्यावती पृथिव्याः सधस्थेऽङ्गिरस्वत्खनत्ववट देवानां त्वा पत्नीः॥२२॥

देवीर्विश्वदैव्यावतीः पृथिव्याः सधस्थेऽङ्गिरस्वद्वधतूखे धिषणास्त्वा देवीर्विश्वदैव्यावतीः पृथिव्याः सधस्थेऽङ्गिरस्वदभीन्धतामुखे ग्रास्त्वा देवीर्विश्वदैव्यावतीः पृथिव्याः सधस्थेऽङ्गिरस्वच्छंपयन्तूखे वरूत्रयो जनयस्त्वा देवीर्विश्वदैव्यावतीः पृथिव्याः सधस्थेऽङ्गिरस्वत्पंचन्तूखे। मित्रैतामुखाम्पंचैषा मा भेदि। एतां ते परि ददाम्यभित्यै। अभीमाम्॥२३॥

महिना दिवमित्रो बभूव सप्रथाः। उत श्रवंसा पृथिवीम्। मित्रस्य चरषणीधृतः श्रवो देवस्य सानसिम्। द्युमं चित्रश्रवंस्तमम्। देवस्त्वा सवितोद्वपतु सुपाणिः स्वङ्गुरिः। सुबाहुरुत शक्त्या। अपद्यमाना पृथिव्याशा दिश आ पृण। उत्तिष्ठ बृहती भवोर्ध्वा तिष्ठ ध्रुवा त्वम्। वसंवस्त्वाच्छन्दन्तु गायत्रेण छन्दसाङ्गिरस्वद्रुद्रास्त्वा च्छन्दन्तु त्रैष्टुभेन छन्दसाङ्गिरस्वदादित्यास्त्वाच्छन्दन्तु जागतेन छन्दसाङ्गिरस्वद्विश्वे त्वा देवा वैश्वानरा

आच्छन्दन्त्वानुष्टुभेन छन्दसाङ्गिरस्वत्॥२४॥

पत्नीरिमा९ रुद्रास्त्वाच्छन्दन्त्वेकात्रवि९शतिश्च॥६॥ [६]

समा॑स्त्वाग्र ऋतवो॑ वर्धयन्तु संवत्स॑रा ऋषयो॑ यानि॑ स॒त्या। सं दि॒व्येन॑ दीदिहि रोच॑नेन॒ विश्वा॑ आ भा॑हि प्र॒दिशः॑ पृथिव्याः। सं चे॒ध्यस्वा॑ग्रे प्र च॑ बोधयैनमुच्च॑ तिष्ठ मह॑ते सौभ॑गाय। मा च॑ रिषदुपस॒त्ता ते॑ अग्रे ब्र॒ह्माण॑स्ते य॒शसः॑ सन्तु मान्ये॑ त्वाम॑ग्रे वृण॑ते ब्राह्म॑णा इ॒मे शि॒वो अ॑ग्रे॥२५॥

सु॒वर॑णे भवा नः। स॒प॒त्र॒हा नो॑ अभिमा॒तिजि॒च्च॒ स्वे गये॑ जागृ॒ह्यप्र॑युच्छन्न। इ॒हैवा॑ग्रे अ॒धि धार॑या र॒यि मा त्वा॒ नि क्र॑न्पूर्वचि॒तो निका॑रिणः। क्षत्र॑म॒ग्रे सु॒यम॑मस्तु तुभ्य॑मुपस॒त्ता वर्ध॑तां ते अ॒निष्ट॑तः। क्ष॒त्रेणा॑ग्रे स्वायुः स९ र॒भस्व मि॒त्रेणा॑ग्रे मि॒त्रधे॑ये यतस्व। स॒जा॒ताना॑म्मध्यम॒स्था ए॒धि रा॒ज्ञांम॑ग्रे वि॒ह्व्यो दी॑दिहीह। अति॑॥२६॥

नि॒हो अति॑ स्नि॒धोऽत्य॑र्चित्तिमत्य॒राति॑मग्रे। विश्वा॑ ह्य॒ग्रे दुरि॑ता स॒ह॒स्वाथा॑स्मभ्य९ स॒हवी॑रा९ र॒यि दा॑ः। अ॒नाधृ॑ष्यो जा॒तवे॑दा अ॒निष्ट॑तो वि॒राड॑ग्रे क्षत्र॑भृ॒दी॒दिही॑ह। विश्वा॑ आशाः॑ प्रमु॒ञ्चन्मा॑नु॒षीर्भियः॑ शि॒वाभि॑र॒द्य परि॑ पाहि नो वृ॒धे। बृ॒ह॒स्प॒ते स॒वित॑र्बो॒धयै॑न९ स९शि॒तं चि॒त्सन्त॑रा९ स९ शि॒शाधि॑। वर्ध॑यैनम॒ह॒ते सौभ॑गाय॥२७॥

विश्व॑ ए॒नम॑नु॒ मद॑न्तु दे॒वाः। अ॒मु॒त्रभू॑यादध॒ यद्य॑मस्य॒ बृ॒ह॒स्प॒ते अ॒भि॒श॑स्तेरमु॒ञ्चः। प्र॒त्यौ॒ह॒ताम॑श्विना॒ मृ॒त्युम॑स्माद्दे॒वाना॑म॒ग्रे मि॒षजा॑ श॒चीभिः॑। उ॒द्वयं॑ तम॑स॒स्परि॒ पश्य॑न्तो ज्योति॑रु॒त्तर॑म। दे॒वं दे॒व॒त्रा सूर्य॑मग॑न्म॒ ज्योति॑रु॒त्तम॑॥२८॥

इ॒मे शि॒वो अ॒ग्रेऽति॑ सौभ॑गाय॒ चतु॑स्त्रि९शच्च॥७॥ [७]

ऊ॒र्ध्वा अ॑स्य स॒मिधो॑ भवन्त्यू॒र्ध्वा शु॒क्रा शो॒ची९प्य॒ग्रे। द्यु॒म॒त्त॒मा सु॒प्रती॑कस्य॒ सूनोः॑। तनू॑नपा॒दसु॑रो वि॒श्ववे॑दा दे॒वो दे॒वेषु॑ दे॒वः। प॒थ आ॑न॒क्ति म॒र्ध्वा घृ॑तेन। म॒र्ध्वा य॒ज्ञं न॑क्ष॒से प्री॑णानो नरा॒श९सो॑ अ॒ग्रे। सु॒कृ॒दे॒वः स॒वि॒ता वि॒श्ववा॑रः। अ॒च्छा॒यमे॑ति श॒र्वसा॑ घृ॒तेनै॒डानो॑ व॒ह्निर्न॑म॒सा। अ॒ग्नि९ सु॒चो अ॒ध्वरे॑षु प्र॒यत्सु॑। स य॑क्षदस्य म॒हिमा॑न॒म॒ग्रेः सः॥२९॥

ई॒ म॒न्द्रासु॑ प्र॒यसः॑। वसु॑श्चेतिष्ठो वसु॒धात॑मश्च। द्वा॒रो दे॒वीर॑न्व॒स्य वि॒श्वे व्र॑ता द॒दन्ते॑ अ॒ग्रे। उ॒रु॒व्यच॑सो धा॒मना॑ प॒त्यमा॑नाः। ते अ॑स्य योष॑णे दि॒व्ये न यो॑ना॒वुषा॑सान॒क्ता। इ॒मं य॒ज्ञम॑व॒ताम॒ध्वरं॑ नः। दै॒व्यां हो॒तारा॑वृ॒ध्वम॒ध्वरं॑ नोऽग्रे॒र्जि॒ह्वा॒मभि॑ गृणी॒तम्। कृ॒णु॒त नः॑ स्वि॒ष्टिम्। ति॒स्रो दे॒वीर्ब॑र्हिरेद९ स॒द॒न्वि॒डा सर॑स्वती॥३०॥

भारती। मही गृणाना। तन्नस्तुरीपमद्भुतं पुरुक्षु त्वष्टा सुवीरम्। रायस्योषं वि ष्यंतु
नाभिंमस्मे। वनस्पतेऽव सृजा रराणस्मना देवेषु। अग्निरहव्यः शमिता सूदयाति। अग्ने
स्वाहा कृणुहि जातवेद इन्द्राय हव्यम्। विश्वे देवा हविरिदं जुषन्ताम्। हिरण्यगर्भः
समवर्तताग्ने भूतस्य जातः पतिरेक आसीत्। स दाधार पृथिवीं द्याम्॥३१॥

उतेमां कस्मै देवाय हविषा विधेम। यः प्राणतो निमिषतो महित्वैक इद्राजा जगतो
बभूव। य ईशे अस्य द्विपदश्चतुष्पदः कस्मै देवाय हविषा विधेम। य आत्मदा बलदा
यस्य विश्व उपासते प्रशिषं यस्य देवाः। यस्य छायामृतं यस्य मृत्युः कस्मै देवाय
हविषा विधेम। यस्येमे हिमवन्तो महित्वा यस्य समुद्रः रसया सह॥३२॥

आहुः। यस्येमाः प्रदिशो यस्य बाहू कस्मै देवाय हविषा विधेम। यं क्रन्दसी
अवंसा तस्तभाने अभ्यैक्षेताम्मनसा रेजमाने। यत्राधि सूर उदितौ व्येति कस्मै देवाय
हविषा विधेम। येन द्यौरग्रा पृथिवी च दृढे येन सुवः स्तभितं येन नाकः। यो
अन्तरिक्षे रजसो विमानः कस्मै देवाय हविषा विधेम। आपो ह यन्महतीर्विश्वम्॥३३॥

आयन्दक्षं दधाना जनयन्तीरग्निम्। ततो देवानां निरवर्ततासुरेकः कस्मै देवाय हविषा
विधेम। यश्चिद्रापो महिना पर्यपश्यदक्षं दधाना जनयन्तीरग्निम्। यो देवेष्वधि देव एक
आसीत्कस्मै देवाय हविषा विधेम॥३४॥

अग्नेः स सरस्वती द्याः सह विश्वश्चतुस्त्रिंशश्च॥८॥

आकृतिमग्निम्रयुजं स्वाहा मनो मेधामग्निम्रयुजं स्वाहा चित्तं विज्ञातमग्निम्रयुजं
स्वाहा वाचो विधृतिमग्निम्रयुजं स्वाहा प्रजापतये मनवे स्वाहाग्रये वैश्वानराय स्वाहा
विश्वे देवस्य नेतुर्मतो वृणीत सख्यं विश्वे राय इषुष्यसि द्युमं वृणीत पुष्यसे स्वाहा
मा सु भित्था मा सु रिपो दहस्व वीडयस्व सु। अम्बं धृणु वीरयस्व॥३५॥

अग्निश्चेदं करिष्यथः। दहस्व देवि पृथिवि स्वस्तय आसुरी माया स्वधया कृतासि।
जुष्टं देवानामिदमस्तु हव्यमरिष्टा त्वमुदिहि यज्ञे अस्मिन्। मित्रैतामुखां तपैषा मा भैदि।
एतान्ते परि ददाम्यभित्यै। द्वन्नः सर्पिरासुतिः प्रलो होता वरेण्यः। सहसस्पुत्रो अद्भुतः।
परस्या अधि संवतोऽवराः अभ्या॥३६॥

तर। यत्राहमस्मि ताः अंवा परमस्याः परावतो रोहिदंश्च इहा गंहि। पुरीष्यः
पुरुप्रियोऽग्ने त्वं तरा मृधः। सीद त्वं मातुरस्या उपस्थे विश्वान्यग्ने व्युनानि विद्वान्।

मैनामर्चिषा मा तपसाभि शूशुचोऽन्तरस्याः शुक्रज्योतिर्वि भाहि। अन्तरंगे रुचा त्वमुखायै
सर्दने स्वे। तस्यास्त्वः हरसा तपञ्जातवेदः शिवो भव। शिवो भूत्वा मह्यमग्रेऽथो सीद
शिवस्त्वम्। शिवाः कृत्वा दिशः सर्वाः स्वां योनिमिहासदः॥३७॥

वीरयस्वा तपन्विःश्रुतिश्च॥९॥ [९]

यदग्रे यानि कानि चा ते दारूणि दध्मसि। तदस्तु तुभ्यमिद्धं तज्जुषस्व
यविष्ठ। यदत्युपजिह्विका यद्वम्रो अतिसर्पति। सर्वं तदस्तु ते घृतं तज्जुषस्व यविष्ठ।
रात्रिः रात्रिमप्रयावम्भरन्तोऽश्वायेव तिष्ठते घासमस्मै। रायस्पोषेण समिषा मदन्तोऽग्रे मा
ते प्रतिवेशा रिषाम। नाभा॥३८॥

पृथिव्याः समिधानमग्निः रायस्पोषाय बृहते हवामहे। इरम्मदम्बृहदुक्थं यजत्रं
जेतारमग्निं पृतनासु सासहिम्। याः सेनां अभीत्वरीराव्याधिनीरुगणा उत। ये स्तेना
ये च तस्करास्ताः स्ते अग्रेऽपि दधाम्यास्यै। दष्ट्रान्भ्याम्मलिमूञ्जम्यैस्तस्कराः उत।
हनूभ्याः स्तेनान्भगवस्ताः स्त्वं खाद सुखादितान्। ये जनेषु मलिम्ववः स्तेनासस्तस्करा
वने। ये॥३९॥

कक्षैष्वघायवस्ताः स्ते दधामि जम्भयोः। यो अस्मभ्यमरातीयाद्यश्च नो द्वेषते जनः।
निन्दाद्यो अस्मान् दिप्साच्च सर्वं तम्मस्मसा कुरु। सः शितं मे ब्रह्म सः शितं वीर्यं
बलम्। सः शितं क्षत्रं जिष्णु यस्याहमस्मि पुरोहितः। उदैषाम्बाहू अतिरमुद्वर्च उदू बलम्।
क्षिणोमि ब्रह्मणामित्रानुन्नयामि॥४०॥

स्वाः अहम्। दृशानो रुक्म उर्व्या व्यद्यौर्दुर्मरषमायुः श्रिये रुचानः। अग्निर्मृतौ
अभवद्वयोर्भिर्यदेनं द्यौरजनयत्सुरेताः। विश्वा रूपाणि प्रति मुञ्चते क्विः प्रासावीद्भद्रं द्विपदे
चतुष्पदे। वि नाकमख्यत्सविता वरेण्योऽनु प्रयाणमुषसो वि राजति। नक्तोषासा समनसा
विरूपे धापयते शिशुमेकः समीची। द्यावा क्षामा रुक्मः॥४१॥

अन्तर्वि भाति देवा अग्निं धारयन्द्रविणोदाः। सुपर्णोऽसि गरुत्मात्रिवृत्ते शिरो गायत्रं
चक्षुः स्तोमं आत्मा सामं ते तनूर्वामदेव्यम्बृहद्रथन्तरे पक्षौ यज्ञायज्ञियम्पुच्छं छन्दाः स्यङ्गानि
धिष्ण्याः शफा यजूंषि नाम। सुपर्णोऽसि गरुत्मान्दिवं गच्छ सुवः पतः॥४२॥

नाभा वने येन यामि क्षामा रुक्मोऽष्टात्रिंशच्च॥१०॥ [१०]

अग्ने यं यज्ञमध्वरं विश्वतः परिभूरसि। स इद्वेषु गच्छति। सोम यास्ते मयोभुवं
ऊतयः सन्ति दाशुषै। तामिर्नोऽविता भव। अग्निर्मूर्धा भुवः। त्वं नः सोम या ते धामानि।
तत्सवितुर्वरेण्यम्भर्गो देवस्य धीमहि। धियो यो नः प्रचोदयात्। अचिन्ती यच्चक्रुमा दैव्ये
जनै दीनैर्दक्षैः प्रभूती पूरुषत्वता॥४३॥

देवेषु च सवितुर्मानुषेषु च त्वं नो अत्र सुवतादनांगसः। चोदयित्री सूनृतांनां चेतन्ती
सुमतीनाम्। यज्ञं दधे सरस्वती। पार्वीरवी कन्या चित्रायुः सरस्वती वीरपत्नी धियं
धात्। आभिरच्छिद्रं शरणं सजोषा दुराधर्षं गृणते शर्म यस्सत्। पूषा गा अन्वेतु
नः पूषा रक्षत्वर्वतः। पूषा वाजं सनोतु नः। शुक्रं ते अन्यद्यज्ञतं ते अन्यत्॥४४॥

विषुरूपे अहं नी द्यौरिवासि। विश्वा हि माया अवसि स्वधावो भद्रा ते
पूषन्निह रातिरस्तु। तैऽवर्धन्त स्वतवसो महित्वना नाकं तस्थुरु रुचक्रिरे सदैः।
विष्णुर्यद्वावद्वर्षणम्मदच्युतं वयो न सीदन्नधि बर्हिषि प्रिये। प्र चित्रमर्कं गृणते तुराय
मारुताय स्वतवसे भरध्वम्। ये सहासि सहसा सहन्ते॥४५॥

रेजते अग्ने पृथिवी मुखेभ्यः। विश्वे देवा विश्वे देवाः। द्यावा नः पृथिवी इमं
सिध्मद्य दिविस्पृशम्। यज्ञं देवेषु यच्छताम्। प्र पूर्वजे पितरा नव्यंसीभिर्गीर्भिः कृणुध्वं
सदने ऋतस्य। आ नो द्यावापृथिवी दैव्येन जनैन यातम्महि वां वरुथम्। अग्निं स्तोमेन
बोधय समिधानो अमर्त्यम्। हव्या देवेषु नो दधत्। स हव्यवाडमर्त्य उशिग्दूतश्चनोहितः।
अग्निर्धिया समृण्वति। शं नो भवन्तु वाजैवाजे॥४६॥

पूरुषत्वता यज्ञतन्ते अन्यथ्सहन्ते चनोहितोऽष्टौ च॥११॥

विष्णोः क्रमोऽसि दिवस्पर्यत्रपतेऽपेतं समितं या जाता मा नो हिंसीद्धवा-
ऽस्यादित्यङ्गभिर्मन्द्राग्नी रोचनेकादश॥११॥ विष्णोरस्मिन् हव्येति त्वाऽहं धीतिभिर्होत्रां
अष्टाचत्वारिंशत्॥४४॥ विष्णोः क्रमोऽसि स त्वन्नो अग्ने॥

[१२]

॥द्वितीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां चतुर्थकाण्डे द्वितीयः प्रश्नः॥

विष्णोः क्रमोऽस्यभिमातिहा गांयत्रं छन्द आ रोह पृथिवीमनु वि क्रमस्व निर्भक्तः स यं द्विष्मो विष्णोः क्रमोऽस्यभिशास्तिहा त्रैष्टुभं छन्द आ रोहान्तरिक्षमनु वि क्रमस्व निर्भक्तः स यं द्विष्मो विष्णोः क्रमोऽस्यरातीयतो हन्ता जागतं छन्द आ रोह दिवमनु वि क्रमस्व निर्भक्तः स यं द्विष्मो विष्णोः॥१॥

क्रमोऽसि शत्रूयतो हन्तानुष्टुभं छन्द आ रोह दिशोऽनु वि क्रमस्व निर्भक्तः स यं द्विष्मः। अक्रन्ददग्निः स्तनयन्निव द्यौः क्षामा रेहिहद्वीरुधः समञ्जन्। सद्यो जज्ञानो वि हीमिद्धो अख्यदा रोदसी भानुना भात्यन्तः। अग्नेऽभ्यावर्तिन्नभि न आ वर्तस्वायुषा वर्चसा सन्या मेधया प्रजया धनेन। अग्ने॥२॥

अङ्गिरः शतं ते सन्त्वावृतः सहस्रं त उपावृतः। तासाम्पोषस्य पोषेण पुनर्नो नष्टमा कृधि पुनर्नो रयिमा कृधि। पुनरूर्जा नि वर्तस्व पुनरग्र इषायुषा। पुनर्नः पाहि विश्वतः। सह रय्या नि वर्तस्वाग्ने पिन्वस्व धारया। विश्वप्त्रिया विश्वतस्परि। उदुत्तमं वरुण पाशमस्मदवाधमम्॥३॥

वि मध्यमं श्रथाय। अथा वयमादित्य व्रते तवानांगसो अदितये स्याम। आ त्वाहारपमन्तरभूर्ध्रुवस्तिष्ठाविचाचलिः। विशस्त्वा सर्वा वाञ्छन्त्वस्मिन्नाष्टमधि श्रया। अग्ने बृहन्नुषसामूर्ध्वो अस्थान्निर्जग्मिवान्तमसो ज्योतिषागात्। अग्निर्भानुना रुशता स्वङ्ग आ जातो विश्वा सद्मान्यप्राः। सीद त्वं मातुरस्याः॥४॥

उपस्थे विश्वान्यग्ने वयुनानि विद्वान्। मैनामर्चिषा मा तपसाभि शूशुचोऽन्तरस्यां शुकृज्योतिर्वि भाहि। अन्तरंगे रुचा त्वमुखायै सदेने स्वे। तस्यास्त्वं हरसा तपज्ञातवेदः शिवो भव। शिवो भूत्वा मह्यमग्रेऽथो सीद शिवस्त्वम्। शिवाः कृत्वा दिशः सर्वाः स्वं योनिमिहासदः। हुंसः शुचिषद्वसुरन्तरिक्षसद्धोता वेदिषदतिथिर्दुरोणसत्। नृषद्वरसदतसद्धोमसदब्जा गोजा ऋतजा अद्रिजा ऋतम्बृहत्॥५॥

दिवमनु वि क्रमस्व निर्भक्तः स यं द्विष्मो विष्णोर्धनेनाग्नेऽधममस्याः शुचिषथोडंश

च॥१॥

[१]

दिवस्परिं प्रथमं जज्ञे अग्निरस्मद्वितीयं परि जातवेदाः। तृतीयमप्सु नृमणा
अजस्रमिन्धान एनं जरते स्वाधीः। विद्या ते अग्ने त्रेधा त्रयाणि विद्या ते सद्य
विभृतं पुरुत्रा। विद्या ते नाम परमं गुहा यद्विद्या तमुत्सं यत आजगन्थ। समुद्रे त्वा
नृमणा अप्सवन्तनृचक्षा ईधे दिवो अग्न ऊधत्र। तृतीयै त्वा॥६॥

रजंसि तस्थिवाः समृतस्य योनौ महिषा अहिन्वन्न। अक्रन्ददग्निः स्तनयन्निव द्यौः
क्षामा रेरिहद्वीरुधः समञ्जन्। सद्यो जज्ञानो वि हीमिद्धो अख्यदा रोदसी भानुनां भात्यन्तः।
उशिक्षावको अरतिः सुमेधा मर्तैष्वग्निरमृतो निधायि। इयति धूममरुषम्भरिभ्रदुच्छुकेण
शोचिषा द्यामिनक्षत्। विश्वस्य केतुर्भुवनस्य गर्भ आ॥७॥

रोदसी अपृणाञ्जायमानः। वीडुं चिदद्रिमभिनत्परायञ्जना यदग्निमयजन्त पञ्च।
श्रीणामुदारो धरुणो रयीणाम्मनीषाणाम्प्रार्पणः सोमंगोपाः। वसोः सूनुः सहसो अप्सु
राजा वि भात्यग्रं उषसांमिधानः। यस्तै अद्य कृणवद्भद्रशोचेऽपूपं देव घृतवन्तमग्ने। प्र
तं नय प्रतरां वस्यो अच्छामि द्युम्नं देवभक्तं यविष्ठा। आ॥८॥

तम्भज सौश्रवसेष्वग्र उक्थउक्थ आ भज शस्यमाने। प्रियः सूर्ये प्रियो अग्रा
भवात्युञ्जातेनं भिनददुञ्जनित्वैः। त्वामग्ने यजमाना अनु द्यून् विश्वा वसूनि दधिरे वार्याणि।
त्वया सह द्रविणमिच्छमाना ब्रजं गोमन्तमुशितो वि वव्रुः। दृशानो रुक्म उर्व्या
व्यद्यौहृर्मरुषमायुः श्रिये रुचानः। अग्निरमृतो अभवद्वयोभिर्यदेनं द्यौरजनयत्सुरेताः॥९॥

तृतीयै त्वा गर्भ आ यविष्ठा यच्चत्वारि च॥२॥

[२]

अन्नपतेऽन्नस्य नो देह्यनमीवस्य शुष्मिणः। प्रप्रदातारं तारिष ऊर्जं नो धेहि
द्विपदे चतुष्पदे। उदुं त्वा विश्वे देवा अग्ने भरन्तु चित्तिभिः। स नो भव शिवतमः
सुप्रतीको विभावंसु। प्रेदग्ने ज्योतिष्मान् याहि शिवेभिर्चिभिस्त्वम्। बृहद्विर्भानुभिर्भासन्मा
हिंसीस्तनुवां प्रजाः। समिधाग्निं दुंवस्यत घृतैर्बोधयतातिथिम्। आ॥१०॥

अस्मिन् हव्या जुहोतन। प्रप्रायमग्निर्भरतस्यं शृण्वे वि यत्सूर्यो न रोचते बृहद्भाः।
अभि यः पुरुम् पृतनासु तस्थौ दीदाय दैव्यो अतिथिः शिवो नः। आपो देवीः
प्रति गृहीत भस्मैतत्स्योने कृणुध्वं सुरभावुं लोके। तस्मै नमन्तां जनयः सुपत्नोर्मतिव

पुत्रम्बिभृता स्वेनम्। अप्स्वग्ने सधिष्टवं॥११॥

सौषधीरनुं रुध्यसे। गर्भे सञ्जायसे पुनः। गर्भो अस्योषधीनां गर्भो वनस्पतीनाम्।
गर्भो विश्वस्य भूतस्याग्ने गर्भो अपामसि। प्रसद्य भस्मना योनिमपश्च पृथिवीमग्ने।
सृज्य मातृभिस्त्वं ज्योतिष्मान्पुनरासदः। पुनरासद्य सदनमपश्च पृथिवीमग्ने। शेषं
मातुर्यथोपस्थेऽन्तरस्याः शिवतमः। पुनरूर्जा॥१२॥

नि वर्तस्व पुनरग्न इषायुषा। पुनर्नः पाहि विश्वतः। सह रय्या नि वर्तस्वाग्ने पिन्वस्व
धारया। विश्वप्त्रिया विश्वतस्परि। पुनस्त्वादित्या रुद्रा वसवः समिन्धताम्पुनर्ब्रह्माणो वसुनीथ
यज्ञैः। घृतेन त्वं तनुवो वर्धयस्व सत्याः सन्तु यजमानस्य कामाः। बोधा नो अस्य
वचसो यविष्ठ मंहिष्ठस्य प्रभृतस्य स्वधावः। पीरयति त्वो अनु त्वो गृणाति वन्दारुस्ते
तनुवं वन्दे अग्ने। स बोधि सूरिर्मघवा वसुदावा वसुपतिः। युयोध्यस्मद्वेषांसि॥१३॥

आ तवोर्जाऽनु षोडश च॥३॥ [३]

अपेतु वीतु वि च सर्पतातो येऽत्र स्थ पुराणा ये च नूतनाः। अदादिदं यमो-
ऽवसानं पृथिव्या अक्रन्निमम् पितरो लोकमस्मै। अग्नेर्भस्मास्यग्नेः पुरीषमसि संज्ञानमसि
कामधरणम्मयि ते कामधरणम्भूयात्। सं या वः प्रियास्तनुवः सम्प्रिया हृदयानि वः।
आत्मा वो अस्तु॥१४॥

सम्प्रियः सम्प्रियास्तनुवो मम। अयः सो अग्निर्यस्मिन्सोममिन्द्रः सुतं दधे जठरे
वावशानः। सहस्रियं वाजमत्यं न सप्तिः ससवान्सन्तूयसे जातवेदः। अग्ने दिवो
अर्णमच्छा जिगास्यच्छा देवाः ऊचिषे धिणिंया ये। याः परस्ताद्रोचने सूर्यस्य
याश्चावस्तादुपतिष्ठन्त आपः। अग्ने यत्तं दिवि वर्चः पृथिव्यां यदोषधीषु॥१५॥

अप्सु वा यजत्र। येनान्तरिक्षमुर्वाततथं त्वेषः स भानुरर्णवो नृचक्षाः। पुरीष्यासो
अग्रयः प्रावणेभिः सजोषसः। जुषन्ता हव्यमाहुतमनमीवा इषो महीः। इडामग्ने पुरुदः स
सनि गोः शश्वत्तमः हवमानाय साध। स्यान्नः सुनुस्तनयो विजावाग्ने सा तं सुमतिर्भूत्वस्मे।
अयं ते योनिर्ऋत्वियो यतो जातो अरोचथाः। तं जानन्न॥१६॥

अग्न आ रोहाथा नो वर्धया रयिम्। चिदसि तया देवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद
परिचिदसि तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद लोकं पृण छिद्रं पृणाथो सीद शिवा त्वम्।

इन्द्राग्नी त्वा बृहस्पतिरस्मिन् योनावसीषदन्। ता अस्य सूददोहसः सोमः श्रीणन्ति
पृथयः। जन्म देवानां विशस्त्रिष्वा रोचने दिवः॥१७॥

अस्त्वोपधीषु जानन्नष्टाचत्वारिंशच्च॥४॥ [४]

समित् सं कल्पेथा सम्प्रियौ रोचिष्णू सुमनस्यमानौ। इषमूर्जमभि संवसानौ सं
वाम्मनांसि सं व्रता समु चित्तान्याकरम्। अग्ने पुरीष्याधिपा भवा त्वं नः। इषमूर्जं
यजमानाय धेहि। पुरीष्यस्त्वमग्ने रयिमान्युष्टिमा अंसि। शिवाः कृत्वा दिशः सर्वाः स्वां
योनिमिहासदः। भवतं नः समनसौ समोकसौ॥१८॥

अरेपसौ। मा यज्ञं हिंसिष्टं मा यज्ञपतिं जातवेदसौ शिवौ भवतमद्य नः।
मातेवं पुत्रं पृथिवी पुरीष्यमग्निं स्वे योनावभारुखा। तां विश्वेदेवैरुक्तुभिः संविदानः
प्रजापतिर्विश्वकर्मा वि मुञ्चतु। यदस्य पारे रजसः शुक्रं ज्योतिरजायता। तन्नः पर्षदति
द्विषोऽग्ने वैश्वानर स्वाहा। नमः सु ते निरुक्ते विश्वरूपे॥१९॥

अयस्मयं वि चृता बन्धमेतम्। यमेन त्वं यम्या संविदानोत्तमं नाकमधि रोहयेमम्। यतं
देवी निरुक्तेरा बबन्ध दामं ग्रीवास्वविचर्त्यम्। इदं ते तद्वि ष्याम्यायुषो न मध्यादथा
जीवः पितुमद्धि प्रमुक्तः। यस्यास्ते अस्याः क्रूर आसञ्जुहोम्येषाम्बन्धानामवसर्जनाय।
भूमिरिति त्वा जनां विदुर्निरुक्तिः॥२०॥

इति त्वाहं परि वेद विश्वतः। असुन्वन्तमयंजमानमिच्छ स्तेनस्येत्यां तस्करस्यान्वेषि।
अन्यमस्मदिच्छ सा तं इत्या नमो देवि निरुक्ते तुभ्यमस्तु। देवीमहं निरुक्तिं वन्दमानः
पितेवं पुत्रं दसये वचोभिः। विश्वस्य या जायमानस्य वेद शिरःशिरः प्रति सूरी वि
चष्टे। निवेशनः संगमनो वसूनां विश्वां रूपाभि चष्टे॥२१॥

शचीभिः। देव इव सविता सत्यधर्मेन्द्रो न तस्थौ समरे पंथीनाम्। सं वरत्रा दधातन्
निराहावान्कृणोतन। सिन्धामहा अवटमुद्रिणं वयं विश्वाहादस्तुमक्षितम्। निष्कृताहावमवटं
सुवरत्रं सुषेचनम्। उद्रिणं सिञ्चे अक्षितम्। सीरां युञ्जन्ति क्वयो युगा वि तन्वते
पृथक्। धीरां देवेषु सुम्र्या। युनक्त सीरा वि युगा तनोत कृते योनौ वपतेह॥२२॥

बीजम्। गिरा च श्रुष्टिः सभरा असन्नो नेदीय इत्सृण्यां पक्वमायत। लाङ्गलम्पवीरव
सुशेवः सुमतित्सरु। उदित्कृपति गामविम्प्रफर्व्यं च पीवरीम्। प्रस्थावद्रथवाहनम्। शुनं

नः फाला वि तुदन्तु भूमिः शुनं कीनाशा अभि यन्तु वाहान्। शुनम्पर्जन्यो मधुना
पयोभिः शुनांसीरा शुनमस्मासु धत्तम्। कामं कामदुघे धुक्ष्व मित्राय वरुणाय च।
इन्द्रायग्रये पूष्ण ओषधीभ्यः प्रजाभ्यः। घृतेन सीता मधुना समक्ता विश्वेदेवेरनुमता
मरुद्भिः। ऊर्जस्वती पर्यसा पिन्वमानास्मान्त्सीति पर्यसाभ्याववृत्स्व॥२३॥

समौकसौ विश्वरूपे विदुर्निरृतिरभि चष्ट इह मित्राय द्वाविंशतिश्च॥५॥ [५]

या जाता ओषधयो देवेभ्यस्त्रियुगम्पुरा। मन्दांमि बभ्रूणामहं शतं धामानि सप्त
च। शतं वो अम्ब धामानि सहस्रमुत वो रुहः। अथा शतक्रत्वो यूयमिमं मे अगदं
कृता। पुष्पावतीः प्रसूवतीः फलिनीरफला उता। अश्वा इव सजित्वरीर्वीरुधः पारयिष्णवः।
ओषधीरिति मातरस्तद्वो देवीरुपं ब्रुवे। रपांसि विघ्नतीरित् रपः॥२४॥

चातयमानाः। अश्वत्थे वो निषदनम्पर्णे वो वसतिः कृता। गोभाज इत्किलासथ
यत्सन्वथ पूरुषम्। यदहं वाजयन्निमा ओषधीरहस्तं आदधे। आत्मा यक्ष्मस्य नश्यति
पुरा जीवगृभो यथा। यदोषधयः संगच्छन्ते राजानः समिताविव। विप्रः स उच्यते
भिषग्रेक्षोहामीवचातनः। निष्कृतिर्नाम वो माताया यूयं स्थ सङ्कृतीः। सराः पतत्रिणीः॥२५॥

स्थन यदामयति निष्कृता। अन्या वो अन्यामवत्वन्यान्यस्या उपावता। ताः सर्वा
ओषधयः संविदाना इदमे प्रावता वचः। उच्छुष्मा ओषधीनां गावो गोष्ठादिवेरते। धनं
सनिष्यन्तीनामात्मानं तव पूरुष। अति विश्वाः परिष्ठाः स्तेन इव ब्रजमक्रमुः। ओषधयः
प्राच्यवुर्यत् किं च तनुवांसं रपः। याः॥२६॥

त आतस्थुरात्मानं या आविविशुः परुःपरुः। तास्ते यक्ष्मं वि बाधन्तामुग्रो मध्यमशीरिव।
साकं यक्ष्मं प्र पतं श्येनेन किंकिदीविना। साकं वातस्य ध्राज्या साकं नश्य निहाकया।
अश्वावतीः सोमवतीमूर्जयन्तीमुदौजसम्। आ वित्ति सर्वा ओषधीरस्मा अरिष्टतातये।
याः फलिनीर्या अफला अपुष्पा याश्च पुष्पिणीः। बृहस्पतिप्रसूतास्ता नो मुश्वन्त्वहंसः।
याः॥२७॥

ओषधयः सोमराज्ञीः प्रविष्टाः पृथिवीमनु। तासां त्वमस्युत्तमा प्र णो जीवातवे
सुव। अवपतन्तीरवदन्दिव ओषधयः परि। यं जीवमश्रवामहे न स रिष्याति पूरुषः।
याश्चेदमुपशृण्वन्ति याश्च दूरं परांगताः। इह संगत्य ताः सर्वा अस्मै सं दत्त भेषजम्।

मा वो रिषत्वनिता यस्मै चाहं खनामि वः। द्विपच्चतुष्पदस्माकं सर्वमस्त्वनांतुरम्।
ओषधयः सं वदन्ते सोमैन सह राज्ञा। यस्मै करोति ब्राह्मणस्तं राजन्यारयामसि॥२८॥

रपः पतत्रिणीर्या अहंसो याः खनामि वोऽष्टादश च॥६॥ [६]

मा नो हिंसीज्जनिता यः पृथिव्या यो वा दिवः सत्यधर्मा ज्ञाना। यश्चापश्चन्द्रा
बृहतीर्जज्ञान कस्मै देवाय हविषा विधेम। अभ्यावर्तस्व पृथिवि यजेन पर्यसा सह।
वपां ते अग्निरिषितोऽव सर्पतु। अग्ने यत्ते शुक्रं यच्चन्द्रं यत्पूतं यद्यज्ञियम्। तद्देवेभ्यो
भरामसि। इषमूर्जमहमित आ॥२९॥

दद ऋतस्य धाम्नो अमृतस्य योनेः। आ नो गोषु विशत्वोषधीषु जहामि
सेदिमनिराममौवाम्। अग्ने तव श्रवो वयो महि भ्राजन्त्यर्चयो विभावसो। बृहद्भानो
शवसा वाजमुक्थ्य दधासि दाशुषे कवे। इरज्यन्नग्ने प्रथयस्व जन्तुभिरस्मे रायो अमर्त्य।
स दर्शतस्य वपुषो वि राजसि पृणक्षि सानसि रयिम्। ऊर्जो नपाज्जातवेदः
सुशस्तिभिर्मन्दस्व॥३०॥

धीतिभिर्हितः। त्वे इषः सं दधुर्भूरिरेतसश्चित्रोतयो वामजाताः। पावकवर्चाः शुक्रवर्चा
अनूनवर्चा उदियरषि भानुना। पुत्रः पितरा विचरन्नुपावस्युभे पृणक्षि रोदसी। ऋतावानम्महिषं
विश्वचरषणिमग्निं सुम्नाय दधिरे पुरो जनाः। श्रुत्कर्णं सप्रथस्तं त्वा गिरा दैव्यम्मानुषा
युगा। निष्कर्तारिमध्वरस्य प्रचेतसं क्षयन्तं राधसे महे। रातिम्भृगूणामुशिजं कविक्रतुं
पृणक्षि सानसि॥३१॥

रयिम्। चितः स्थ परिचितं ऊर्ध्वचितः श्रयध्वं तया देवतयाङ्गिरस्वद् ध्रुवाः सीदत।
आ प्यायस्व समेतु ते विश्वतः सोम वृष्णियम्। भवा वाजस्य सङ्गथे। सं ते पयांसि
समु यन्तु वाजाः सं वृष्णियान्यभिमातिषाहः। आप्यायमानो अमृताय सोम दिवि
श्रवांस्युत्तमानि धिष्व॥३२॥

आ मन्दस्व सानसिमैकान्नचत्वारिंशच्च॥७॥ [७]

अभ्यंस्थाद्विश्वाः पृतना अरांतीस्तदग्निराह तदु सोम आह। बृहस्पतिः सविता तन्म
आह पुषा माधात्सुकृतस्य लोके। यदक्रन्दः प्रथमं जायमान उद्यन्तसमुद्रादुत वा पुरीषात्।
श्येनस्य पक्षा हरिणस्य बाहू उपस्तुतं जनिम् तत्त अर्वन्। अपां पृष्ठमसि योनिर्ग्रेः

समुद्रमभितः पिन्वमानम्। वर्धमानम्महः॥३३॥

आ च पुष्करं दिवो मात्रया वरिणा प्रथस्व। ब्रह्म जज्ञानम्रथमम्पुरस्ताद्वि सीमृतः
सुरुचो वेन आवः। स बुध्निया उपमा अस्य विष्टाः सतश्च योनिमसंतश्च विवः। हिरण्यगर्भः
समवर्तताग्रे भूतस्य जातः पतिरेकं आसीत्। स दाधार पृथिवीं द्यामुतेमां कस्मै देवाय
हविषा विधेम। द्रप्सश्चस्कन्द पृथिवीमनु॥३४॥

द्यामिमं च योनिमनु यश्च पूर्वः। तृतीयं योनिमनु संचरन्तं द्रप्सं जुहोम्यनु सप्त
होत्राः। नमो अस्तु सर्पेभ्यो ये के च पृथिवीमनु। ये अन्तरिक्षे ये दिवि तेभ्यः सर्पेभ्यो
नमः। येऽदो रोचने दिवो ये वा सूर्यस्य रश्मिषु। येषामप्सु सदः कृतं तेभ्यः सर्पेभ्यो
नमः। या इषवो यातुधानानां ये वा वनस्पती रनु। ये वावटेषु शेरते तेभ्यः सर्पेभ्यो
नमः॥३५॥

महोऽनु यातुधानानामेकादश च॥८॥ [८]

ध्रुवासि धरुणास्तृता विश्वकर्मणा सुकृता। मा त्वा समुद्र उद्वधीन्मा सुपर्णोऽव्यथमाना
पृथिवीं दृह। प्रजापतिस्त्वा सादयतु पृथिव्याः पृष्ठे व्यचस्वतीम्रथस्वतीम्रथोऽसि पृथिव्यसि
भूरसि भूमिरस्यदितिरसि विश्वधाया विश्वस्य भुवनस्य धर्त्री पृथिवीं यच्छ पृथिवीं दृह
पृथिवीं मा हिंसीर्विश्वस्मै प्राणायोपानाय व्यानायोदानाय प्रतिष्ठायै॥३६॥

चरित्रायाग्निस्त्वाभि पातु मह्या स्वस्त्या छुर्दिषा शन्तमेन तया देवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवा
सीद। काण्डात्काण्डात् प्ररोहन्ती परुषःपरुषः परि। एवा नो दूर्वे प्र तनु सहस्रेण शतेन
च। या शतेन प्रतनोषि सहस्रेण विरोहसि। तस्यास्ते देवीष्टके विधेम हविषा वयम्।
अषाढासि सहमाना सहस्वारातीः सहस्वारातीयतः सहस्व पृतनाः सहस्व पृतन्यतः।
सहस्रवीर्या॥३७॥

असि सा मा जिन्वा मधु वाता ऋतायते मधु क्षरन्ति सिन्धवः। माध्वीनः
सन्त्वोषधीः। मधु नक्तमुतोषसि मधुमत्पार्थिव रजः। मधु द्यौरस्तु नः पिता। मधुमान्नो
वनस्पतिर्मधुमा अस्तु सूर्यः। माध्वीर्गावो भवन्तु नः। मही द्यौः पृथिवी च न इमं
यज्ञमिमिक्षताम्। पिपृतां नो भरीमभिः। तद्विष्णोः परमम्॥३८॥

पद र सदा पश्यन्ति सूरयः। दिवी चक्षुराततम्। ध्रुवासि पृथिवि सहस्व पृतन्यतः।

स्यूता देवेभिर्मृतेनागाः। यास्ते अग्ने सूर्ये रुचं उद्यतो दिवमातन्वन्ति रश्मिभिः। ताभिः सर्वाभी रुचे जनाय नस्कृधि। या वो देवाः सूर्ये रुचो गोष्वश्वेषु या रुचः। इन्द्राग्नी ताभिः सर्वाभी रुचं नो धत्त बृहस्पते। विराट्॥३९॥

ज्योतिरधारयत्सम्राड्ज्योतिरधारयत्स्वराड्ज्योतिरधारयत्। अग्ने युक्ष्वा हि ये तवाश्वासो देव साधवः। अरं वहन्त्याशवः। युक्ष्वा हि देवहूतमा२ अश्वा२ अग्ने रथीरिव। नि होतां पूर्यः संदः। द्रप्सश्चस्कन्द पृथिवीमनु द्यामिमं च योनिमनु यश्च पूर्वः। तृतीयं योनिमनु संचरन्तं द्रप्सं जुहोम्यनु सप्त॥४०॥

होत्राः। अभूदिदं विश्वस्य भुवनस्य वाजिनमग्नेर्वैश्वानरस्य च। अग्निज्योतिषा ज्योतिष्मानुको वचसा वचस्वान्। ऋचे त्वा रुचे त्वा समित्स्रवन्ति सरितो न धेनाः। अन्तरहृदा मनसा पूयमानाः। घृतस्य धारां अभि चांक्षीमि। हिरण्ययो वेतसो मध्यं आसाम्। तस्मिन्त्सुपर्णो मधुकृत्कुलायी भजन्नास्ते मधु देवताभ्यः। तस्यासते हरयः सप्त तीरं स्वधां दुहाना अमृतस्य धाराम्॥४१॥

प्रतिष्ठायै सहस्रवीर्या परमं विराट्सप्त तीरं चत्वारि च॥१॥ [९]

आदित्यं गर्भम्पयसा समञ्जत्सहस्रस्य प्रतिमां विश्वरूपम्। परि वृद्धिं हरसा माभि मृक्षः शतायुषं कृणुहि चीयमानः। इमं मा हि२सीर्द्विपादम्पशूना२ सहस्राक्ष मेध आ चीयमानः। मयुमारण्यमनु ते दिशामि तेन चिन्वानस्तनुवो नि षीद। वातस्य ध्राजिं वरुणस्य नाभिमश्वं जज्ञान२ संरिरस्य मध्ये। शिशुं नदीना२ हरिमद्रिबुद्धमग्ने मा हि२सीः॥४२॥

परमे व्योमत्र। इमं मा हि२सीरेकशफम्पशूनां कनिक्रदं वाजिनं वाजिनेषु। गौरमारण्यमनु ते दिशामि तेन चिन्वानस्तनुवो नि षीद। अजस्रमिन्दुमरुषम्भुरण्युमग्निमीडे पूर्वचित्तौ नमोभिः। स पर्वभिर्ऋतुशः कल्पमानो गां मा हि२सीरदितिं विराजम्। इम२ संमुद्र२ शतधारमुत्सं व्यच्यमानम्भुवनस्य मध्ये। घृतं दुहानामदितिं जनायाग्ने मा॥४३॥

हि२सीः परमे व्योमत्र। गव्यमारण्यमनु ते दिशामि तेन चिन्वानस्तनुवो नि षीद। वरूत्रिं त्वष्टुर्वरुणस्य नाभिमविं जज्ञाना२ रजसः परस्मात्। मही२ साहस्रीमसुरस्य मायामग्ने मा हि२सीः परमे व्योमत्र। इमामूर्णायुं वरुणस्य मायां त्वचम्पशूनां द्विपदां

चतुष्पदाम्। त्वष्ट्रः प्रजानां प्रथमं जनित्रमग्रे मा हिंसीः परमे व्योमन्। उष्ट्रमारण्यमनु॥४४॥

ते दिशामि तेन चिन्वानस्तनुवो नि षीद। यो अग्निरेष्टस्तपसोऽधि जातः शोचात्पृथिव्या उत वा दिवस्पतिं। येन प्रजा विश्वकर्मा व्यानद्वमग्रे हेडः परि ते वृणक्तु। अजा ह्यग्रेजनिष्ट गर्भात्सा वा अपश्यञ्जनितामग्रे। तया रोहमायुन्नप मेध्यासस्तया देवा देवतामग्र आयन्। शरभमारण्यमनु ते दिशामि तेन चिन्वानस्तनुवो नि षीद॥४५॥

अग्रे मा हिंसीरग्रे मोष्टमारण्यमनु शरभं नवं च॥१०॥ आदित्यमिमं द्विपादम्भुं वातस्याश्वमिममेकशफङ्गैरमजस्रङ्गव्यं वरूत्रिमविमिमामूर्णायुमुष्टं यो अग्निरेष्टः शरभम्॥—[१०]

इन्द्राग्नी रोचना दिवः परि वाजेषु भूषथः। तद्वा चेति प्र वीर्यम्। श्रथद्वत्रमुत संनोति वाजमिन्द्रा यो अग्नी सहुरी सपर्यात्। इरज्यन्ता वसव्यस्य भूरः सहस्तमा सहसा वाजयन्ता। प्र चरषणिभ्यः पृतना हवेषु प्र पृथिव्या रिरिचाथे दिवश्च। प्र सिन्धुभ्यः प्र गिरिभ्यो महित्वा प्रेन्द्राग्नी विश्वा भुवनात्यन्या। मरुतो यस्य हि॥४६॥

क्षये पाथा दिवो विमहसः। स सुगोपातमो जनः। यज्ञैर्वा यज्ञवाहसो विप्रस्य वा मतीनाम्। मरुतः शृणुता हवम्। श्रियसे कम्भानुभिः सम्मिमिक्षिरे ते रश्मिभिस्त ऋक्भिः सुखादयः। ते वाशीमन्त इष्मिणो अभीरवो विद्रे प्रियस्य मारुतस्य धाम्नः। अव ते हेड उदुत्तमम्। कया नश्चित्र आ भुवदूती सदावृधः सखा। कया शचिष्ठया वृता॥४७॥

को अद्य युङ्क्ते धुरि गा ऋतस्य शिमीवतो भामिनो दुरहणायून। आसन्निपून हृत्स्वसो मयोभून् य एषाम् भृत्यामृणधत्स जीवात्। अग्रे नया देवानां शं नो भवन्तु वाजवाजे। अस्वग्रे सधिष्टव सौषधीरनु रुध्यसे। गर्भे सजायसे पुनः। वृषां सोम द्युमां अंसि वृषां देव वृषव्रतः। वृषा धर्माणि दधिषे। इमं मे वरुण तत्त्वां यामि त्वं नो अग्रे स त्वं नो अग्रे॥४८॥

हि वृता म एकादश च॥११॥—[११]

अपां त्वेमन्नयं पुरो भुवः प्राची ध्रुवक्षितिस्त्र्यविरिन्द्राग्नी मा छन्द आशुस्त्रिवृदग्रेर्भागोऽस्येकयेयमेव सा याग्रे जातानग्निवृत्राणि त्रयोदश॥१३॥ अपां त्वेन्द्राग्नी इयमेव देवताता षट्त्रिंशत्॥३६॥ अपां त्वेमन् हविषा वर्धनेन॥—[१२]

॥तृतीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां चतुर्थकाण्डे तृतीयः प्रश्नः॥

अपां त्वेमन्थादयाम्यपां त्वोद्मन्थादयाम्यपां त्वा भस्मन्थादयाम्यपां त्वा ज्योतिषि
सादयाम्यपां त्वायने सादयाम्यर्णवे सद्ने सीद समुद्रे सद्ने सीद सलिले सद्ने सीदापां
क्षये सीदापां सधिषि सीदापां त्वा सद्ने सादयाम्यपां त्वा सधस्थे सादयाम्यपां त्वा
पुरीषे सादयाम्यपां त्वा योनौ सादयाम्यपां त्वा पार्थसि सादयामि गायत्री छन्दस्त्रिष्टुप्छन्दो
जगती छन्दोऽनुष्टुप्छन्दः पङ्क्तिश्छन्दः॥१॥

योनौ पञ्चदश च॥१॥ [१]

अयम्पुरो भुवस्तस्य प्राणो भौवायनो वसन्तः प्राणायनो गायत्री वासन्ती गायत्रियै
गायत्रं गायत्रादुपां शुरुपां शोस्त्रिवृत्त्रिवृतौ रथन्तरं रथन्तराद्वसिष्ठ ऋषिः प्रजापतिगृहीतया
त्वया प्राणं गृह्णामि प्रजाभ्योऽयं दक्षिणा विश्वकर्मा तस्य मनो वैश्वकर्मणं ग्रीष्मो
मानसस्त्रिष्टुग्रीष्मो त्रिष्टुभं ऐडमैडादन्तर्यामोऽन्तर्यामात् पञ्चदशः पञ्चदशाद्बृहद्बृहतो भरद्वाज
ऋषिः प्रजापतिगृहीतया त्वया मनः॥२॥

गृह्णामि प्रजाभ्योऽयम्पञ्चाद्विश्वं चास्तस्य चक्षुर्वैश्वव्यचसं वर्षाणि चाक्षुषाणि जगती
वार्षी जगत्या ऋक्षममृक्षमाच्छुक्रः शुक्राथ्सप्तदशः सप्तदशाद्वैरूपं वैरूपाद्विश्वमित्र
ऋषिः प्रजापतिगृहीतया त्वया चक्षुर्गृह्णामि प्रजाभ्यं इदमुत्तराथ्सुवस्तस्य श्रोत्रं सौव
शरच्छ्रौत्र्यनुष्टुप्छारधनुष्टुभः स्वारं स्वारात्मन्थी मन्थिनं एकविंश एकविंशाद्वैराजं
वैराजाज्जमदग्निरऋषिः प्रजापतिगृहीतया॥३॥

त्वया श्रोत्रं गृह्णामि प्रजाभ्यं इयमुपरि मतिस्तस्यै वाङ्माती हैमन्तो
वाच्यायनः पङ्क्तिर्हैमन्ती पङ्क्तौ निधनं वन्निधनं वत आग्रयण आग्रयणात्रिणवत्रयस्त्रिंशौ
त्रिणवत्रयस्त्रिंशाभ्यां शाक्ररैवते शाक्ररैवताभ्यां विश्वकर्मर्षिः प्रजापतिगृहीतया त्वया
वाचं गृह्णामि प्रजाभ्यः॥४॥

त्वया मनो जमदग्निरऋषिः प्रजापतिगृहीतया त्रिंशच्च॥२॥ [२]

प्राची दिशां वसन्त ऋतूनामग्निर्देवता ब्रह्म द्रविणं त्रिवृथस्तोमः स उ

पञ्चदशवर्तनिस्त्र्यविर्वयः कृतमयानां पुरोवातो वातः सानङ्ग ऋषिर्दक्षिणा दिशां ग्रीष्म ऋतूनामिन्द्रो देवता क्षत्रं द्रविणं पञ्चदशः स्तोमः स उ सप्तदशवर्तनिर्दित्यवाङ्मयस्नेतायानां दक्षिणाद्वातो वातः सनातन ऋषिः प्रतीची दिशां वर्षा ऋतूनां विश्वे देवा देवता विद् ॥५॥

द्रविणं सप्तदशः स्तोमः स उवेकविंशवर्तनिस्त्रिंशो वयो द्वापुरोऽयानाम्पश्चाद्वातो वातोऽह्मून् ऋषिरुदीची दिशा शरदृतूनामित्रावरुणौ देवता पुष्टं द्रविणमेकविंशः स्तोमः स उ त्रिणवर्तनिस्तुर्यवाङ्मय आस्कन्दोऽयानामुत्तराद्वातो वातः प्रल ऋषिरूर्ध्वा दिशा हैमन्तशिशिवावृतूनाम्बृहस्पतिर्देवता वर्चो द्रविणं त्रिणवः स्तोमः स उ त्रयस्त्रिंशवर्तनिः पष्ठवाद्वायोऽभिभूरयानां विष्वग्वातो वातः सुपर्ण ऋषिः पितरः पितामहाः परेऽवरे ते नः पान्तु ते नोऽवन्त्वस्मिन्ब्रह्मन्स्मिन्क्षत्रेऽस्यामाशिष्यस्याम्पुरोधायांस्मिन्कर्मन्त्रस्यां देवहृत्याम् ॥६॥

विदंष्टवाङ्मयोऽष्टाविंशतिश्च ॥३॥ [३]

ध्रुवक्षितिर्ध्रुवयोनिर्ध्रुवासि ध्रुवं योनिमा सीद साध्या उख्यस्य केतुम्रथमम्पुरस्तादश्विनाध्वर्यु सादयतामिह त्वा स्वे दक्षे दक्षपितेह सीद देवत्रा पृथिवी बृहती रराणा स्वासस्था तनुवा सं विंशस्व पितेवैधि सूनव आ सुशेवाश्विनाध्वर्यु सादयतामिह त्वा कुलायिनी वसुमती वयोधा रयि नो वर्ध बहुल सुवीरम् ॥७॥

अपामतिं दुर्मतिम्बाधमाना रायस्पोषे यज्ञपतिमाभजन्ती सुवर्धेहि यजमानाय पोषमश्विनाध्वर्यु सादयतामिह त्वा अग्नेः पुरीषमसि देव्यानी तां त्वा विश्वे अभि गृणन्तु देवाः स्तोमपृष्ठा घृतवतीह सीद प्रजावदस्मे द्रविणा यजस्वाश्विनाध्वर्यु सादयतामिह त्वा दिवो मूर्धासि पृथिव्या नाभिर्विष्टम्भनी दिशामधिपत्नी भुवनानाम् ॥८॥

ऊर्मिर्द्रप्सो अपामसि विश्वकर्मा त ऋषिरश्विनाध्वर्यु सादयतामिह त्वा सजूरऋतुभिः सजूर्विधाभिः सजूर्वसुभिः सजू रुद्रैः सजूरदित्यैः सजूर्विश्वेदेवैः सजूदेवैः सजूदेवैर्वयोनाधेरग्नये त्वा वैश्वानरायाश्विनाध्वर्यु सादयतामिह त्वा प्राणं मे पाह्यपानं मे पाहि व्यानं मे पाहि चक्षुर्म उर्या वि भाहि श्रोत्रं मे श्लोकयापस्पिन्वोषधीर्जिन्व द्विपात्पाहि चतुष्पादव दिवो वृष्टिमेरय ॥९॥

सुवीरं भुवनानामुर्व्या सप्तदश च ॥४॥ [४]

अविर्वयस्त्रिष्टुच्छन्दो दित्युवाङ्मयो विराट्छन्दः पञ्चाविर्वयो गायत्री छन्दस्त्रिवृत्सो वयं
 उष्णिहा छन्दस्तुर्युवाङ्मयोऽनुष्टुप्छन्दः पष्ठुवाङ्मयो बृहती छन्द उक्षा वयः सतोबृहती छन्द
 ऋषभो वयः ककुच्छन्दो धेनुर्वयो जगती छन्दोऽनुङ्गान् वयः पङ्क्तिश्छन्दो बस्तो वयो
 विवलं छन्दो वृष्णिर्वयो विशालं छन्दः पुरुषो वयस्तन्द्रं छन्दो व्याघ्रो वयोऽनाधृष्टं छन्दः
 सिंहो वयश्छुदिश्छन्दो विष्टम्भो वयोऽधिपतिश्छन्दः क्षत्रं वयो मयंदं छन्दो विश्वकर्मा
 वयः परमेष्ठी छन्दो मूर्धा वयः प्रजापतिश्छन्दः॥१०॥

पुरुषो वयष्पङ्क्तिश्शतिश्च॥५॥ [५]

इन्द्राग्नी अव्यथमानामिष्टकां दृहंतं युवम्। पृष्ठेन द्यावापृथिवी अन्तरिक्षं च
 वि बाधताम्॥ विश्वकर्मा त्वा सादयत्वन्तरिक्षस्य पृष्ठे व्यचस्वतीम्प्रथस्वतीम्भास्वतीं
 सूरिमतीमा या द्याम्भास्या पृथिवीमोर्वन्तरिक्षमन्तरिक्षं यच्छान्तरिक्षं दृहान्तरिक्षं मा
 हिंसीर्विश्वस्मै प्राणायानाय व्यानायोदानाय प्रतिष्ठायै चरित्राय वायुस्त्वाभि पातु मह्या
 स्वस्त्या छुर्दिषा॥११॥

शन्तमेन तया देवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद। राज्यसि प्राची दिग्विराडसि दक्षिणा
 दिग्स्मराडसि प्रतीची दिग्स्वराडस्युदीची दिग्धिपत्यसि बृहती दिगायुर्मे पाहि प्राणं मे
 पाह्यपानं मे पाहि व्यानं मे पाहि चक्षुर्मे पाहि श्रोत्रं मे पाहि मनो मे जिन्व वाचं
 मे पिन्वात्मानं मे पाहि ज्योतिर्मे यच्छ॥१२॥

छुर्दिषा पिन्व पद्वं॥६॥ [६]

मा छन्दः प्रमा छन्दः प्रतिमा छन्दोऽस्त्रीविश्छन्दः पङ्क्तिश्छन्द उष्णिहा छन्दो बृहती
 छन्दोऽनुष्टुप्छन्दो विराट्छन्दो गायत्री छन्दस्त्रिष्टुप्छन्दो जगती छन्दः पृथिवी छन्दोऽन्तरिक्षं
 छन्दो द्यौश्छन्दः समाश्छन्दो नक्षत्राणि छन्दो मनुश्छन्दो वाक्छन्दः कृषिश्छन्दो हिरण्यं
 छन्दो गोश्छन्दोऽजा छन्दोऽश्वश्छन्दः। अग्निर्देवता॥१३॥

वातो देवता सूर्यो देवता चन्द्रमा देवता वसवो देवता रुद्रा देवतादित्या देवता
 विश्वे देवा देवता मरुतो देवता बृहस्पतिर्देवतेन्द्रो देवता वरुणो देवता मूर्धासि राड्भुवासि
 धरुणा यज्यसि यमित्रीषे त्वोर्जे त्वा कृष्यै त्वा क्षेमाय त्वा यत्री राड्भुवासि धरणी
 धर्यसि धरित्र्यायुषे त्वा वर्चसे त्वौजसे त्वा बलाय त्वा॥१४॥

देवताऽऽयुषे त्वा षट्॥७॥ [७]

आशुस्त्रिवृद्भान्तः पञ्चदशो व्योम सप्तदशः प्रतूर्तिरष्टादशस्तपो नवदशोऽभिवर्तः संवि॑शो धरुण॑ एकवि॑शो वचो॑ द्वावि॑शः सम्भरण॑स्त्रयोवि॑शो योनि॑श्चतुर्वि॑शो गर्भाः पञ्चवि॑शः ओज॑स्त्रिणवः क्रतु॑रेकत्रि॑शः प्रति॑ष्ठा त्रय॑स्त्रि॑शो ब्रध्नस्य॑ विष्टपं चतु॑स्त्रि॑शो नाकः षट्त्रि॑शो विवर्तो॑ऽष्टाचत्वारि॑शो धर्त्रश्चतुष्टोमः॥१५॥

आशुः सप्तत्रि॑शत॥८॥ [८]

अग्नेर्भागो॑ऽसि दीक्षाया॑ आधिपत्यं ब्रह्म॑ स्पृतं त्रिवृ॑त्स्तोम॑ इन्द्र॑स्य भागो॑ऽसि विष्णो॑राधिपत्यं क्षत्र॑ स्पृतम्पञ्चदशः स्तोमो॑ नृचक्ष॑साम्भागो॑ऽसि धातुराधिपत्यं जनि॑त्र॑ स्पृत॑ संसद॑शः स्तोमो॑ मित्र॑स्य भागो॑ऽसि वरु॑णस्याधिपत्यं दिवो॑ वृष्टि॑र्वाताः स्पृता॑ एकवि॑शः स्तोमो॑ऽदित्यै भागो॑ऽसि पू॒ष्ण आधिपत्य॑मोजः स्पृतं त्रि॑णवः स्तोमो॑ वसू॑नाम्भागो॑ऽसि॥१६॥

रुद्राणा॑माधिपत्यं चतु॑ष्पाथस्पृतं चतुर्वि॑शः स्तोम॑ आदित्याना॑ भागो॑ऽसि मरु॑तामाधिपत्यं गर्भाः स्पृताः पञ्चवि॑शः स्तोमो॑ देवस्य॑ सवितु॑र्भागो॑ऽसि बृह॑स्पतेराधिपत्यं समीची॑र्दिशः स्पृताश्चतुष्टोमः स्तोमो॑ यावाना॑म्भागो॑ऽस्यया॑वाना॑माधिपत्यं प्रजाः स्पृताश्चतुश्चत्वारि॑शः स्तोम॑ ऋभू॑नाम्भागो॑ऽसि विश्वे॑षां देवाना॑माधिपत्यम्भूतं निशा॑न्तं स्पृतं त्रय॑स्त्रि॑शः स्तोमः॥१७॥

वसू॑नां भागो॑ऽसि षट्चत्वारि॑शच्च॥१८॥ [१]

एकया॑स्तुवत प्रजा॑ अंधीयन्त प्रजा॑पतिरधिपतिरासीत्तिसृ॑भिरस्तुवत् ब्रह्मा॑सृज्यत् ब्रह्म॑णस्पतिरधिपतिरासीत् पञ्च॑भिरस्तुवत् भूतान्य॑सृज्यन्त भूताना॑म्पतिरधिपतिरासीत्सप्त॑भिरस्तुवत् सप्त॑र्षयोऽसृज्यन्त धा॑ताधिपतिरासीन्नव॑भिरस्तुवत् पित॑रोऽसृज्यन्तादितिरधिपत्यासीदेका॑दशभिर॑सृज्यन्तार्तवो॑ऽधिपतिरासीत् त्रयो॑दशभिरस्तुवत् मासा॑ असृज्यन्त संव॑त्सरोऽधिपतिः॥१८॥

आ॑सीत्पञ्चदश॑भिरस्तुवत् क्षत्र॑मसृज्यतेन्द्रो॑ऽधिपतिरासीत्सप्तदश॑भिरस्तुवत् प॒शवो॑ऽसृज्यन्त बृह॑स्पतिरधिपतिरासीन्नवदश॑भिरस्तुवत् शू॒द्रार्या॑वसृज्येतामहो॑रात्रे अधि॑पत्नी आस्ता॑मेकवि॑शत्यास्तुवतैकश॑फाः प॒शवो॑ऽसृज्यन्त वरु॑णोऽधिपतिरासीन्नयो॑वि॑शत्यास्तुवत् क्षु॒द्राः प॒शवो॑ऽसृज्यन्त पू॒षाधि॑पतिरासीत्पञ्च॑वि॑शत्यास्तुवतार॑ण्याः प॒शवो॑ऽसृज्यन्त वा॒युरधि॑पतिरासीत्सप्तवि॑शत्यास्तुवत् द्यावा॑पृथि॒वी वि॥१९॥

ऐतां वसवो रुद्रा आदित्या अनु व्यायन्तेषामाधिपत्यमासीन्नवविंशत्यास्तुवत्
वनस्पतयोऽसृज्यन्त सोमोऽधिपतिरासीदेकत्रिंशतास्तुवत् प्रजा असृज्यन्त
यावानां चायावानां चाधिपत्यमासीन्नयस्त्रिंशतास्तुवत् भूतान्यशाम्यन्प्रजापतिः
परमेष्ठ्यधिपतिरासीत्॥२०॥

सं वत्सरोऽधिपतिर्वि पञ्चत्रिंशच्च॥१०॥ [१०]

इयमेव सा या प्रथमा व्यौच्छदन्तरस्यां चरति प्रविष्टा। वधूर्जजान नवगञ्जनित्री
त्रयं एनाम्महिमानः सचन्ते॥ छन्दस्वती उषसा पेपिशाने समानं योनिमनुं संचरन्ती।
सूर्यपत्नी वि चरतः प्रजानती केतुं कृण्वाने अजरे भूरिरेतसा॥ ऋतस्य पन्थामनुं तिस्र
आगुस्त्रयो घर्मासो अनु ज्योतिषागुः। प्रजामेका रक्षत्यूर्जमेका॥२१॥

व्रतमेका रक्षति देवयूनाम्॥ चतुष्टोमो अभवद्या तुरीया यज्ञस्य पक्षावृषयो भवन्ती।
गायत्री त्रिष्टुभं जगतीमनुष्टुभम्बृहदकं युञ्जानाः सुवराभरन्निदम्॥ पञ्चभिर्धाता वि दधाविदं
यत्तासां स्वसृजनयत्पञ्च। तासामु यन्ति प्रयवेण पञ्च नाना रूपाणि कर्तवो
वसानाः॥ त्रिंशत्स्वसार उप यन्ति निष्कृतं समानं केतुम्प्रतिमुञ्चमानाः॥२२॥

ऋतूस्तन्वते कवयः प्रजानतीर्मध्यैछन्दसः परि यन्ति भास्वतीः। ज्योतिष्मती प्रति
मुञ्चते नभो रात्री देवी सूर्यस्य व्रतानि। वि पश्यन्ति पशवो जायमाना नानारूपा मातुरस्या
उपस्थै। एकाष्टका तपसा तप्यमाना जजान गर्भम्महिमानमिन्द्रम्। तेन दस्युन्व्यसहन्त
देवा हन्तासुराणामभवच्छर्वाभिः। अनानुजामनुजाम्मार्कत सत्यं वदन्त्यन्विच्छ एतत्।
भूयासम्॥२३॥

अस्य सुमतौ यथा यूयमन्या वो अन्यामति मा प्र युक्त। अभून्मसुमतौ विश्ववेदा
आष्ट प्रतिष्ठामविदद्धि गाधम्। भूयासमस्य सुमतौ यथा यूयमन्या वो अन्यामति मा
प्र युक्त। पञ्च व्युष्टीरनु पञ्च दोहा गां पञ्चनान्नीमृतवोऽनु पञ्च। पञ्च दिशः पञ्चदशेन
क्लृप्ताः समानमूर्ध्नीरभि लोकमेकम्॥२४॥

ऋतस्य गर्भः प्रथमा व्युष्यप्यामेका महिमानम्बिभर्ति। सूर्यस्यैका चरति निष्कृतेषु
घर्मस्यैका सवितैका नि यच्छति। या प्रथमा व्यौच्छत्सा धेनुरभवद्यमे। सा नः
पयस्वती धुक्ष्वोत्तरामुत्तरां समाम्। शुक्रर्षभा नभसा ज्योतिषागाद्विश्वरूपा शबलीरग्निकेतुः।

सुमानमर्थः स्वपस्यमाना बिभ्रती जरामंजर उप आगाः। ऋतुनाम्पली प्रथमेयमागादह्ना
नेत्री जनित्री प्रजानाम्। एका सती बहुधोषो व्युच्छस्यजीर्णा त्वं जरयसि सर्वमन्यत्॥२५॥

ऊर्जमेका प्रतिमुञ्चमाना भूयासमेकं पत्येकान्नविशतिश्च॥११॥ [११]

अग्ने जातान्म णुदा नः सपत्नान्प्रत्यजाताज्ञातवेदो नुदस्व। अस्मे दीदिहि सुमना
अहँडन्तव स्याः शर्मन्निवरूथ उद्वित्। सहसा जातान्म णुदा नः सपत्नान्प्रत्यजाताज्ञातवेदो
नुदस्व। अधि नो ब्रूहि सुमनस्यमानो वयः स्याम प्र णुदा नः सपत्नान्। चतुश्चत्वारिंशः
स्तोमो वर्चो द्रविणं षोडशः स्तोम ओजो द्रविणं पृथिव्याः पुरीषमसि॥२६॥

अप्सो नाम। एवश्छन्दो वरिवश्छन्दः शम्भूश्छन्दः परिभूश्छन्द आच्छच्छन्दो मनश्छन्दो
व्यचश्छन्दः सिन्धुश्छन्दः समुद्रं छन्दः सलिलं छन्दः संयच्छन्दो वियच्छन्दो बृहच्छन्दो
रथन्तरं छन्दो निकायश्छन्दो विवधश्छन्दो गिरश्छन्दो भ्रजश्छन्दः सृष्टृच्छन्दोऽनुष्टृच्छन्दः
ककुच्छन्दस्त्रिकुच्छन्दः काव्यं छन्दोऽङ्कुपं छन्दः॥२७॥

पदपङ्क्तिश्छन्दोऽक्षरपङ्क्तिश्छन्दो विष्टारपङ्क्तिश्छन्दः क्षुरो भृज्वाञ्छन्दः प्रच्छच्छन्दः
पक्षश्छन्द एवश्छन्दो वरिवश्छन्दो वयश्छन्दो वयस्कृच्छन्दो विशालं छन्दो
विष्पर्धाश्छन्दश्छुदिश्छन्दो दूरोहणं छन्दस्तन्द्रं छन्दोऽङ्गाङ्गं छन्दः॥२८॥

अस्यङ्कुपञ्छन्दस्त्रयस्त्रिंशच्च॥१२॥ [१२]

अग्निवृत्राणि जङ्घनद्वविणस्युर्विपन्यया। समिद्धः शुक्र आहुतः॥ त्वं सौमासि
सत्पतिस्त्वं राजोत वृत्रहा। त्वं भद्रो असि क्रतुः॥ भद्रा ते अग्ने स्वनीक संदृग्योरस्य
सतो विपुणस्य चारुः। न यत्ते शोचिस्तमसा वरन्त न ध्वस्मानस्तनुवि रेप आ धुः॥
भद्रं ते अग्ने सहसिन्ननीकमुपाक आ रोचते सूर्यस्य॥२९॥

रुशदृशे ददृशे नक्त्या चिदरूक्षितं दृश आ रूपे अन्नम्। सैनानीकेन सुविदत्रो
अस्मे यष्टा देवाः आरयजिष्ठः स्वस्ति। अदब्धो गोपा उत नः परस्पा अग्ने द्युमदुत
रेवद्दिदीहि। स्वस्ति नो दिवो अग्ने पृथिव्या विश्वायुर्धेहि यजथाय देव। यथ्यसीमहि
दिविजात प्रशस्तं तदस्मासु द्रविणं धेहि चित्रम्। यथा होतुर्मनुषः॥३०॥

देवताता यज्ञेभिः सूनो सहसो यजांसि। एवानो अद्य संमना संमानानुशन्नम्

उ॒श॒तो य॑क्षि दे॒वान्॥ अ॒ग्नि॒मी॒डे पु॒रोहि॑तं य॒ज्ञस्य॑ दे॒वमृ॑त्विजम्। हो॒तांर॑ रत्न॒धात॑मम्॥
वृषा॑ सोम द्युमा॑ रं॒सि वृषा॑ दे॒व वृष॑व्रतः। वृषा॑ धर्मा॒णि दधि॑षे॥ सा॒न्त॒प॒ना इ॒दं
ह॒विर्म॑रु॒तस्त॒ज्जु॒ष्ट॒न। यु॒ष्माको॑ती रि॒शाद॑सः॥ यो नो॒ मर्तो॑ वस॒वो द॒रुह्णा॑यु॒स्तिरः स॒त्यानि॑
मरु॑तः॥३१॥

जिघा॑सात्। द्रुहः पाशं प्रति स मु॒चीष्ट॒ तपि॑ष्ठेन॒ तप॑सा हन्त॒ना तम्। सं॒व॒त्स॒रीणां
म॒रुतः॑ स्व॒र्का उ॑रु॒क्षयाः॑ स॒र्गणा॑ मानु॒षेषु॑। ते॒ऽस्मत्पा॑शान्प्र मु॒ञ्चन्त्व॑रं॒सः सा॒न्त॒प॒ना
म॒दि॒रा मा॑दयि॒ष्णवः॑। पि॒प्री॒हि दे॒वा उ॑श॒तो य॑विष्ठ वि॒द्वा र॒तू र॒क्तु॑पते यजे॒ह। ये
दै॒व्या ऋ॒त्विज॑स्तेभि॒रग्ने॑ त्वं होत॑णाम॒स्याय॑जिष्ठः। अ॒ग्ने यद॑द्य वि॒शो अ॑ध्व॒रस्य॑ होतः
पाव॑कः॥३२॥

शो॒चे वे॒ष्ट्वं हि॑ यज्वा॑। ऋ॒ता य॑जासि म॒हिना॑ वि यद॒दूर॑ह॒व्या व॑ह यविष्ठ॒ या ते
अ॒द्या। अ॒ग्निना॑ र॒यिम॑श्रव॒त्पोष॑मे॒व दि॒वेदि॑वे। यश॑सं वी॒रव॑त्तमम्॥ ग॒य॒स्फा॒नो अ॒मीव॑हा
व॑सु॒वित्पु॑ष्टि॒वर्ध॑नः। सु॒मित्रः॑ सोम नो भ॒व। गृ॒हमे॑धास॒ आ ग॑त॒ मरु॑तो॒ माप॑ भूत॒न।
प्र॒मु॒ञ्चन्तो॑ नो अ॒रं॒सः। पूर्॒वोभि॑र॒हि द॑दाशि॒म श॒रद्वि॑र्मरु॒तो व॑यम्। म॒होभिः॑॥३३॥

च॒र॒ष्णीना॑म्। प्र बु॒ध्रिया॑ ईर॒ते वो॒ महा॑रं॒सि प्र णा॑मा॒नि प्र॑यज्य॒वस्ति॑रध्वम्।
स॒ह॒स्त्रियं॑ दम्य॒म्भा॒गमे॑तं गृ॒हमे॑धी॒र्यम॑रु॒तो जु॑षध्वम्। उ॒प॒ यमे॑ति॒ युव॑तिः सु॒दक्षं॑ दोषा
व॒स्तोर्ह॒विष्म॑ती घृ॒ताची॑। उ॒प॒ स्वैन॑म॒रम॑ति॒र्वसू॑युः। इ॒मो अ॑ग्ने वी॒तत॑मानि ह॒व्याज॑स्रो
व॒क्षि दे॒वता॑ति॒मच्छ॑। प्र॒ति न ई॑र॒ सु॒रभी॑णि॒ विय॑न्तु। क्री॒डं वः॑ श॒र्धो मा॑रु॒तम॑न॒र्वाण॑ रथे॒शुभ॑म्॥३४॥

क॒णा अ॒भि प्र गा॑यत। अ॒त्यासो॑ न ये म॒रुतः॑ स्व॒ञ्चो य॑क्षदृ॒शो न शु॑भय॒न्त म॑र्याः।
ते ह॑र्ये॒ष्टाः शि॑श॒वो न शु॑भ्रा व॒त्सासो॑ न प्र॒क्रीडि॑नः प॒योधाः। प्रै॒षाम॑ज्मे॒षु वि॑थुरे॒वं रेज॑ते
भू॒मि॒र्यामै॑षु यद्धं यु॒ञ्जते॑ शु॒भे। ते क्री॒डयो॑ धु॒नयो॑ भ्राज॑दृष्ट॒यः स्व॒यं म॑हि॒त्वं प॑नय॒न्त
धू॒तयः॑। उ॒प॒हृ॒रेषु॑ यद॒र्चिध्वं॑ य॒यि व॑यं इ॒व म॑रु॒तः के॒न॥३५॥

चि॒त्प॒था। श्रो॑त॒न्ति को॒शा उ॒प वो॒ रथे॑ष्वा घृ॒तमु॑क्ष॒ता म॑धु॒वर्ण॑म॒र्चते॑। अ॒ग्नि॒म॒ग्निं र॒
ह॒वीम॑भिः सदा॑ ह॒वन्त वि॑श॒पति॑म्। ह॒व्य॒वाहं॑ प॒रुप्रि॑यम्। तं हि श॑श्व॒न्त ई॒डते॑ सू॒चा दे॒वं
घृ॑त॒श्चुता॑। अ॒ग्निं ह॒व्याय॑ वोढ॑वे। इ॒न्द्रा॒ग्नी रो॑च॒ना दि॒वः श्र॑थं॒द्वृत्र॑मिन्द्रं॒ वो वि॑श्व॒त॒स्परी॑न्द्रं

नरो विश्वकर्मन् हविषा वावृधानो विश्वकर्मन् हविषा वर्धनेन॥३६॥

सूर्यस्य मनुषो मरुतः पावक महोभी रथेशुभं केन षट्त्वारिंशच्च॥13॥ [१३]

रश्मिरसि राज्यस्ययं पुरो हरिकेशोऽग्निर्मूर्धेन्द्राग्निभ्यां बृहस्पतिर्भूयस्कृदस्यग्निना विश्वापाद्वजापतिर्मनसा कृत्तिका मधुश्च समिदिशान्द्रादंश॥12॥ रश्मिरसि प्रति धेनुमसि स्तनयितुसर्निरस्यादित्यानां सप्तत्रिंशत्॥37॥ रश्मिरसि को अद्य युङ्क्ते॥ [१४]

॥चतुर्थः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां चतुर्थकाण्डे चतुर्थः प्रश्नः॥

रश्मिरसि क्षयाय त्वा क्षयं जिन्व प्रेतिरसि धर्माय त्वा धर्मं जिन्वान्वितिरसि दिवे त्वा दिवं जिन्व संधिरस्यन्तरिक्षाय त्वान्तरिक्षं जिन्व प्रतिधिरसि पृथिव्यै त्वा पृथिवीं जिन्व विष्टम्भोऽसि वृष्ट्यै त्वा वृष्टिं जिन्व प्रवास्यहे त्वाहर्जिन्वानुवासि रात्रियै त्वा रात्रिं जिन्वोशिगंसि॥१॥

वसुभ्यस्त्वा वसूँजिन्व प्रकेतोऽसि रुद्रेभ्यस्त्वा रुद्राँजिन्व सुदीतिरस्यादित्येभ्यस्त्वाऽऽदित्याँजिन्वौजोऽसि पितृभ्यस्त्वा पितृँजिन्व तन्तुरसि प्रजाभ्यस्त्वा प्रजाँ जिन्व पृतनाषाडंसि पशुभ्यस्त्वा पशूँजिन्व रेवदस्योपधीभ्यस्त्वौपधीर्जिन्वाभिजिदंसि युक्तग्रावेन्द्राय त्वेन्द्रं जिन्वाधिपतिरसि प्राणाय॥२॥

त्वा प्राणं जिन्व यन्तास्यपानाय त्वापानं जिन्व स५सर्पोऽसि चक्षुषे त्वा चक्षुँजिन्व वयोधा असि श्रोत्राय त्वा श्रोत्रं जिन्व त्रिवृदंसि प्रवृदंसि संवृदंसि विवृदंसि स५रोहोऽसि नीरोहोऽसि प्ररोहोऽस्यनुरोहोऽसि वसुकोऽसि वर्षेश्विरसि वस्यष्टिरसि॥३॥

उशिगंसि प्राणाय त्रिचत्वारिंशच्च॥१॥ [१]

राज्यसि प्राची दिग्बसंवस्ते देवा अधिपतयोऽग्निरहेतीनाम्प्रतिधर्ता त्रिवृत्त्वा स्तोमः पृथिव्याः श्रयत्वाज्यमुक्थमव्यथयथस्तभ्रातु रथन्तर५ साम् प्रतिष्ठित्यै विराडंसि दक्षिणा दिग्मुद्रास्तै देवा अधिपतय इन्द्रो हेतीनाम्प्रतिधर्ता पञ्चदशस्त्वा स्तोमः पृथिव्याः श्रयतु

प्रउंगमुक्थमव्यथयथस्तभ्रातु बृहत्साम् प्रतिष्ठित्यै सम्राडसि प्रतीची दिक्॥४॥

आदित्यास्तै देवा अधिपतयः सोमो हेतीनाम्प्रतिधर्ता संसदशस्त्वा स्तोमः पृथिव्याऽ
श्रयतु मरुत्वतीयमुक्थमव्यथयथस्तभ्रातु वैरूपः साम् प्रतिष्ठित्यै स्वराडस्युर्दीची दिग्विश्वे
ते देवा अधिपतयो वरुणो हेतीनाम्प्रतिधर्तैकविंशस्त्वा स्तोमः पृथिव्याऽ श्रयतु
निष्कैवल्यमुक्थमव्यथयथस्तभ्रातु वैराजः साम् प्रतिष्ठित्या अधिपत्यसि बृहती दिङ्मरुतस्ते
देवा अधिपतयः॥५॥

बृहस्पतिर्हेतीनाम्प्रतिधर्ता त्रिणवत्रयस्त्रिंशौ त्वा स्तोमौ पृथिव्याऽ श्रयतां
वैश्वदेवाग्निमारुते उक्थे अव्यथयन्ती स्तभ्रीताः शाक्ररैवते सामनी प्रतिष्ठित्या
अन्तरिक्षायर्षयस्त्वा प्रथमजा देवेषु दिवो मात्रया वरिणा प्रथन्तु विधर्ता चायमधिपतिश्च
ते त्वा सर्वे संविदाना नाकस्य पृष्ठे सुवर्गे लोके यजमानं च सादयन्तु॥६॥

प्रतीची दिङ्मरुतस्ते देवा अधिपतयश्चत्वारिंशच्च॥२॥ [२]

अयम्पुरो हरिकेशः सूर्यरश्मिस्तस्य रथगृथ्सश्च रथौजाश्च सेनानिग्रामण्यौ पुञ्जिकस्थला
च कृतस्थला चाप्सरसौ यातुधाना हेती रक्षांसि प्रहेतिरयं दक्षिणा विश्वकर्मा तस्य
रथस्वनश्च रथेचित्रश्च सेनानिग्रामण्यौ मेनका च सहजुन्या चाप्सरसौ दक्षवः पशवो
हेतिः पौरुषेयो वधः प्रहेतिरयम्पश्चाद्विश्वव्यास्तस्य रथप्रोतश्चासमरथश्च सेनानिग्रामण्यौ
प्रमोचन्ती च॥७॥

अनुमोचन्ती चाप्सरसौ सर्पा हेतिर्व्याघ्राः प्रहेतिरयमुत्तराथस्यद्वसुस्तस्य
सेनजिच्च सुषेणश्च सेनानिग्रामण्यौ विश्वाची च घृताची चाप्सरसावापो हेतिर्वातः
प्रहेतिरयमुपर्वग्वसुस्तस्य ताक्ष्यश्चारिष्टनेमिश्च सेनानिग्रामण्यावुर्वशी च पूर्वचित्तिश्चाप्सरसौ
विद्युद्धेतिर्वस्फूर्जन्प्रहेतिस्तेभ्यो नमस्ते नो मृडयन्तु ते यम्॥८॥

द्विष्णो यश्च नो द्वेष्टि तं वो जम्भे दधाम्यायोस्त्वा सदाने सादयाम्यवंतश्छायायां नमः
समुद्राय नमः समुद्रस्य चक्षसे परमेष्ठी त्वा सादयतु दिवः पृष्ठे व्यचस्वतीम्प्रथस्वतीं
विभूमतीम्प्रभूमतीं परिभूमतीं दिवं यच्छु दिवं दृह दिवं मा हिंसीर्विश्वस्मै प्राणायापानाय
व्यानायोदानाय प्रतिष्ठायै चरित्राय सूर्यस्त्वाभि पातु मृह्या स्वस्त्या छुर्दिषा शन्तमेन तया
देवतयाङ्गिरस्वद्धुवा सीद। प्रोथदश्चो न यवंसे अविष्यन् यदा मृहः संवरणाद्यस्थात।
आदस्य वातो अनु वाति शोचिरधं स्म ते व्रजनं कृष्णमस्ति॥९॥

प्रमोचन्ती च यꣳ स्वस्त्याष्टाविंशतिश्च॥३॥ [३]

अग्निर्मूर्धा दिवः ककुत्पतिः पृथिव्या अयम्। अपाꣳ रेताꣳसि जिन्वति॥ त्वामग्ने
पुष्करादध्यथर्वा निरमन्थत। मूर्ध्नो विश्वस्य वाघतः॥ अयमग्निः संहस्त्रिणो वाजस्य
शतिनस्पतिः। मूर्धा कवी रंयीणाम्॥ भुवो यज्ञस्य रजसश्च नेता यत्रा नियुद्धिः सचसे
शिवाभिः। दिवि मूर्धानं दधिपे सुवर्षां जिह्वामग्ने चकृषे हव्यवाहम्॥ अबोध्यग्निः समिधा
जनानाम्॥१०॥

प्रति धेनुमिवायतीमुषासम्। यहा इव प्र वयामुज्जिहानाः प्र भानवंः सिन्वते नाकमच्छ।
अवोचाम कवये मेध्याय वचो वन्दारु वृषभाय वृष्णो। गविष्ठिरो नमसा स्तोममग्नौ
दिवीव रुक्ममुर्व्यश्चमश्रेत्। जनस्य गोपा अजनिष्ट जागृविर्ग्नः सुदक्षः सुविताय नव्यसे।
घृतप्रतीको बृहता दिविस्पृशा द्युमद्वि भाति भरतेभ्यः शुचिः। त्वामग्ने अङ्गिरसः॥११॥

गुहा हितमन्वविन्दच्छिश्त्रियाणं वनेवने। स जायसे मथ्यमानः सहो महत्त्वामाहुः
सहसस्पुत्रमङ्गिरः। यज्ञस्य केतुमप्रथमम्पुरोहितमग्निं नरस्त्रिषधस्थे समिन्धते। इन्द्रेण देवैः
स्रथꣳ स बरहिषि सीदन्नि होता यजथाय सुक्रतुः। त्वं चित्रश्रवस्तम् हवन्ते विक्षु
जन्तवः। शोचिष्केशं पुरुप्रियाग्रे हव्याय वोढवे। सखायः सं वः सम्यश्चमिषम्॥१२॥

स्तोमं चाग्र्यै। वर्षिष्ठाय क्षितीनामूर्जो नग्ने सहस्वते। सꣳसमिद्युवसे वृषन्नग्ने
विश्वान्यर्य आ। इडस्पदे समिध्यसे स नो वसून्या भर। एना वो अग्निं नमसोर्जो
नपातमा हुवे। प्रियं चेतिष्ठमरतिꣳ स्वध्वरं विश्वस्य दूतममृतम्। स योजते अरुषो
विश्वभौजसा स दुद्रवत्स्वाहुतः। सुब्रह्मा यज्ञः सुशर्मा॥१३॥

वसूनां देवꣳ राधो जनानाम्। उदस्य शोचिरस्थादाजुह्वानस्य मीदुषः। उद्धूमासो
अरुषासो दिविस्पृशः समग्निमिन्धते नरः। अग्ने वाजस्य गोमंत ईशानः सहसो यहो।
अस्मे धेहि जातवेदो महि श्रवंः। स इधानो वसुष्कविरिग्नरीडेन्यो गिरा। रेवदस्मभ्यं
पूर्वणीक दीदिहि। क्षपो राजन्वत त्मनाग्ने वस्तोरुतोषसः। स तिमजम्भ॥१४॥

रक्षसो दह प्रति। आ ते अग्र इधीमहि द्युमन्तं देवाजरम्। यद्ध स्या ते पर्नीयसी
समिद्दीदयति द्यवीषꣳ स्तोतृभ्य आ भर। आ ते अग्र ऋचा हविः शुक्रस्य ज्योतिषस्पते।
सुश्वन्द्र दस्म विशपते हव्यवाद्भ्यꣳ हूयत इषꣳ स्तोतृभ्य आ भर। उभे सुश्वन्द्र सर्पिषो

दर्वीं श्रीणीष आसनि। उतो न उत्पूर्याः॥१५॥

उक्थेपुं शवसस्पत इषं स्तोतृभ्य आ भर। अग्ने तमद्याश्वं न स्तोमैः क्रतुं न भद्रं
हृदिस्पृशम्। ऋध्यामां त ओहैः। अथा ह्यग्ने क्रतौर्भद्रस्य दक्षस्य साधोः। रथोरऋतस्य
बृहतो बभूथ। आभिष्टे अद्य गीर्भिर्गृणन्तोऽग्ने दाशेम। प्र तै दिवो न स्तनयन्ति शुष्माः।
एभिर्नो अर्कैर्भवां नो अर्वाङ्॥१६॥

सुवर्न ज्योतिः। अग्ने विश्वेभिः सुमना अनीकैः। अग्निं होतांरम्मन्ये दास्वन्तं वसोः
सूनुं सहसो जातवैदसम्। विप्रं न जातवैदसम्। य ऊर्ध्वयां स्वध्वरो देवो देवाच्यां
कृपा। घृतस्य विभ्राष्टिमनुं शुक्रशोचिष आजुह्वानस्य सर्पिषः। अग्ने त्वन्नो अन्तमः। उत
त्राता शिवो भव वरूथ्यः। तं त्वां शोचिष्ठ दीदिवः। सुम्राय नूनमीमहे सखिभ्यः।
वसुंरग्निरवसुंश्रवाः। अच्छां नक्षि द्युमतमो रयिं दाः॥१७॥

जनानामङ्गिरस इषं सुशमीं तिग्मजम्भ पुपूर्या अर्वाङ्गसुश्रवाः पञ्च च॥४॥ [४]

इन्द्राग्निभ्यां त्वा सयुजां युजा युनज्म्याघाराभ्यां तेजसां वर्चसोक्थेभिः स्तोमैर्भिश्छन्दोभी
रय्यै पोषाय सजातानाम्मध्यमस्थेयाय मयां त्वा सयुजां युजा युनज्म्यम्बा दुला
नितबिरभ्रयन्ती मेघयन्ती वरषयन्ती चुपुणीका नामांसि प्रजापतिना त्वा विश्वाभिर्धीभिरुप
दधामि पृथिव्युदपुरमन्त्रेन विष्टा मनुष्यास्ते गोप्तारोऽग्निरियंतोऽस्यां तामहम्प्र पद्ये सा॥१८॥

मे शर्म च वर्म चास्त्वधिद्यौरन्तरिक्षं ब्रह्मणा विष्टा मरुतस्ते गोप्तारो वायुर्वियंतोऽस्यां
तामहम्प्र पद्ये सा मे शर्म च वर्म चास्तु द्यौरपराजितामृतेन विष्टादित्यास्तं गोप्तारः
सूर्यो वियंतोऽस्यां तामहम्प्र पद्ये सा मे शर्म च वर्म चास्तु॥१९॥

साऽष्टाचत्वारिंशच्च॥५॥ [५]

बृहस्पतिस्त्वा सादयतु पृथिव्याः पृष्ठे ज्योतिष्मतीं विश्वस्मै प्राणायापानाय विश्वं
ज्योतिर्यच्छाग्निस्तेऽधिपतिर्विश्वकर्मा त्वा सादयत्वन्तरिक्षस्य पृष्ठे ज्योतिष्मतीं विश्वस्मै
प्राणायापानाय विश्वं ज्योतिर्यच्छ वायुस्तेऽधिपतिः प्रजापतिस्त्वा सादयतु दिवः
पृष्ठे ज्योतिष्मतीं विश्वस्मै प्राणायापानाय विश्वं ज्योतिर्यच्छ परमेष्ठी तेऽधिपतिः
पुरोवातसनिंरस्यभ्रसनिंरसि विद्युत्सनिः॥२०॥

असि स्तनयितुसनिंरसि वृष्टिसनिंरस्यग्नेर्यान्यसि देवानामग्नेर्यान्यसि वायोर्यान्यसि

देवानां वायोयान्यस्यन्तरिक्षस्य यान्यसि देवानामन्तरिक्षयान्यस्यन्तरिक्षमस्यन्तरिक्षाय त्वा
 सलिलाय त्वा सर्णीकाय त्वा सर्तीकाय त्वा केताय त्वा प्रचेतसे त्वा विवस्वते त्वा
 दिवस्त्वा ज्योतिष आदित्येभ्यस्त्वर्चं त्वा रुचे त्वा द्युते त्वा भासे त्वा ज्योतिषे त्वा
 यशोदां त्वा यशसि तेजोदां त्वा तेजसि पयोदां त्वा पर्यसि वर्चोदां त्वा वर्चसि द्रविणोदां
 त्वा द्रविणे सादयामि तेनर्षिणा तेन ब्रह्मणा तया देवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥२१॥

विद्युत्सर्निर्द्युत्वैकान्नत्रिंशच्च॥६॥ [६]

भूयस्कृदसि वरिवस्कृदसि प्राच्यस्यूर्ध्वास्यन्तरिक्षसदस्यन्तरिक्षे सीदाप्सुषदसि
 श्येनसदसि गृध्रसदसि सुपर्णसदसि नाकसदसि पृथिव्यास्त्वा द्रविणे सादयाम्यन्तरिक्षस्य
 त्वा द्रविणे सादयामि दिवस्त्वा द्रविणे सादयामि दिशां त्वा द्रविणे सादयामि द्रविणोदां
 त्वा द्रविणे सादयामि प्राणं मे पाह्यपानं मे पाहि व्यानम्मे॥२२॥

पाह्यायुर्मे पाहि विश्वायुर्मे पाहि सर्वायुर्मे पाह्यग्ने यत्ते परं हन्ताम् तावेहि स
 रंभावहे पाञ्चजन्येष्वप्येध्यग्ने यावा अयावा एवा ऊमाः सव्यः सगरः सुमेकः॥२३॥

व्यानम्मे द्वात्रिंशच्च॥७॥ [७]

अग्निना विश्वापादथसूर्येण स्वराद्वत्वा शचीपतिरऋषभेण त्वष्टां युजेन मघवान्दक्षिण्या
 सुवर्गो मन्युना वृत्रहा सौहार्देन तनूधा अत्रेन गर्यः पृथिव्यासनोदृग्भिरन्नादो वषट्कारेणर्द्धः
 साम्नां तनूपा विराजा ज्योतिष्मान् ब्रह्मणा सोमपा गोभिर्यज्ञं दाधार क्षत्रेण मनुष्यान्श्वेन
 च रथेन च वज्रयुतिभिः प्रभुः संवत्सरेण परिभूस्तपसानाधृष्टः सूर्यः सन्तनुभिः॥२४॥

अग्निनैकान्नपञ्चाशत्॥८॥ [८]

प्रजापतिर्मनसान्शोऽच्छेतो धाता दीक्षायां सविता भृत्यां पूषा सौमक्रयण्यां वरुण
 उपनद्धोऽसुरः क्रीयमाणो मित्रः क्रीतः शिपिविष्ट आसादितो नरन्धिषः प्रोह्यमाणो-
 ऽधिपतिरागतः प्रजापतिः प्रणीयमानोऽग्निराग्नीध्रे बृहस्पतिराग्नीध्रात्प्रणीयमान् इन्द्रो हविर्धाने-
 ऽदितिरासादितो विष्णुरुपावह्रियमाणोऽथर्वोपेतो यमोऽभिषुतोऽपूतपा आधूयमानो वायुः
 पूयमानो मित्रः क्षीरश्रीर्मन्थी संक्तुश्रीवैश्वदेव उन्नीतो रुद्र आहुतो वायुरावृत्तो नृचक्षाः
 प्रतिख्यातो भक्ष आगतः पितृणां नाराशंसोऽसुरात्तः सिन्धुरवभृथमवप्रयन्त्समुद्रोऽवगतः
 सलिलः प्रधुतः सुवरुद्वचं गतः॥२५॥

रुद्र एकविंशतिश्च॥८॥ [९]

कृत्तिका नक्षत्रमग्निदेवताग्रे रुचः स्थ प्रजापतेर्धातुः सोमस्यर्चे त्वा रुचे त्वा द्युते त्वा भासे त्वा ज्योतिषे त्वा रोहिणी नक्षत्रं प्रजापतिदेवता मृगशीर्षं नक्षत्रं सोमो देवताद्रा नक्षत्रं रुद्रो देवता पुनर्वसू नक्षत्रमदितीदेवता तिष्यो नक्षत्रम्बृहस्पतिदेवताश्रेषा नक्षत्रं सर्पा देवता मृधा नक्षत्रम्पितरो देवता फल्गुनी नक्षत्रम्॥२६॥

अर्यमा देवता फल्गुनी नक्षत्रम्भगो देवता हस्तो नक्षत्रं सविता देवता चित्रा नक्षत्रमिन्द्रो देवता स्वाती नक्षत्रं वायुदेवता विशाखे नक्षत्रमिन्द्राग्नी देवताऽनूराधा नक्षत्रम्मित्रो देवता रोहिणी नक्षत्रमिन्द्रो देवता विचृतौ नक्षत्रम्पितरो देवताषाढा नक्षत्रमापो देवताषाढा नक्षत्रं विश्वे देवा देवता श्रोणा नक्षत्रं विष्णुदेवता श्रविष्ठा नक्षत्रं वसवः॥२७॥

देवता शतभिषङ्गक्षत्रमिन्द्रो देवता प्रोष्ठपदा नक्षत्रमज एकपादेवता प्रोष्ठपदा नक्षत्रमहिर्बुध्नियो देवता रेवती नक्षत्रं पूषा देवताश्रयुजौ नक्षत्रमश्विनौ देवतापुभरणीनक्षत्रं यमो देवता पूर्णा पश्चाद्यत्ते देवा अर्द्धः॥२८॥

फल्गुनी नक्षत्रं वसवस्त्रयस्त्रिंशच्च॥१०॥ [१०]

मधुश्च माधवश्च वासन्तिकावृतू शुक्रश्च शुचिश्च ग्रेष्मावृतू नभश्च नभस्यश्च वार्षिकावृतू इषश्चोर्जश्च शार्दावृतू सहश्च सहस्यश्च हैमन्तिकावृतू तपश्च तपस्यश्च शैशिरावृतू अग्नेरन्तःश्लेषोऽसि कल्पेतां द्यावापृथिवी कल्पन्तामाप ओषधीः कल्पन्तामग्नयः पृथङ्मम ज्यैष्ठ्याय सव्रताः॥२९॥

यैऽग्नयः समनसोऽन्तरा द्यावापृथिवी शैशिरावृतू अभि कल्पमाना इन्द्रमिव देवा अभि सं विंशन्तु संयच्च प्रचेताश्चाग्नेः सोमस्य सूर्यस्योग्रा च भीमा च पितृणां यमस्येन्द्रस्य ध्रुवा च पृथिवी च देवस्य सवितुर्मरुतां वरुणस्य धर्त्री च धरित्री च मित्रावरुणयोर्मित्रस्य धातुः प्राची च प्रतीची च वसूनां रुद्राणाम्॥३०॥

आदित्यानान्ते तेऽधिपतयस्तेभ्यो नमस्ते नो मृडयन्तु ते यं द्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि तं वो जम्भे दधामि सहस्रस्य प्रमा अंसि सहस्रस्य प्रतिमा अंसि सहस्रस्य विमा अंसि सहस्रस्योन्मा अंसि साहस्रोऽसि सहस्राय त्वेमा मे अग्न इष्टंका धेनवं सन्त्वेकां च शतं च सहस्रं चायुतं च॥३१॥

नियुतं च प्रयुतं चार्बुदं च न्यर्बुदं च समुद्रश्च मध्यं चान्तश्च परार्धश्चेमा मे
अग्र इष्टका धेनवः सन्तु षष्टिः सहस्रमयुतमक्षीयमाणा ऋतस्थाः स्थर्तावृधो घृतश्वतो
मधुश्वत ऊर्जस्वतीः स्वधाविनीस्ता मे अग्र इष्टका धेनवः सन्तु विराजो नाम कामदुघा
अमुत्रामुष्मिल्लौके॥३२॥

सब्रता रुद्राणामयुतं च पञ्चचत्वारिंशच्च॥११॥ [११]

समिदिशामाशया नः सुर्विन्मधोरतो माधवः पात्वस्मान्। अग्निर्देवो दुष्टरीतुरदभ्य
इदं क्षत्रं रक्षतु पात्वस्मान्। रथंतरं सामभिः पात्वस्मान्नायत्री छन्दसां विश्वरूपा।
त्रिवृत्रो विष्टया स्तोमो अह्नां समुद्रो वात इदमोजः पिपर्तु। उग्रा दिशामभिभूतिर्वयोधाः
शुचिः शुक्रे अहंन्योजसीना। इन्द्राधिपतिः पिपृतादतो नो महि॥३३॥

क्षत्रं विश्वतो धारयेदम्। बृहत्सामं क्षत्रभृद्वृद्धवृष्णिंयं त्रिष्टुभौजः शुभितमुग्रवीरम्। इन्द्र
स्तोमेन पञ्चदशेन मध्यमिदं वातेन सगरेण रक्ष। प्राचीं दिशां सहयशां यशस्वती
विश्वे देवाः प्रावृषाह्नां सुर्ववती। इदं क्षत्रं दुष्टरमस्त्वोजोऽनाधृष्टं सहस्रियं सहस्वत।
वैरूपे सामन्निह तच्छक्रेम जगत्येनं विक्वा वैशयामः। विश्वे देवाः सप्तदशेन॥३४॥

वर्च इदं क्षत्रं सलिलावातमुग्रम्। धर्त्रीं दिशां क्षत्रमिदं दाधारोपस्थाशानाम्मित्रवदस्त्वोजः।
मित्रावरुणा शरदाह्नां विकिबू अस्मै राष्ट्राय महि शर्म यच्छतम्। वैराजे सामन्त्रधि मे
मनीषानुष्टुभा सम्भूतं वीर्यं सहः। इदं क्षत्रममित्रवदार्द्रदानु मित्रावरुणा रक्षतमाधिपत्यैः।
सम्राड्विशां सहस्रांम्री सहस्वत्युतुरहेमन्तो विष्टया नः पिपर्तु। अवस्युवाताः॥३५॥

बृहतीर्नु शक्ररीरिं यज्ञमवन्तु नो घृताचीः। सुर्ववती सुदुघा नः पर्यस्वती दिशां
देव्यवतु नो घृताचीः। त्वं गोपाः पुरणुतो पश्चाद्बृहस्पते याम्या युद्धि वाचम्। ऊर्ध्वा दिशां
रन्तिराशौषधीनां संवत्सरं सविता नो अह्नाम्। रेवत्सामातिच्छन्दा उ छन्दोजातशत्रुः
स्योना नो अस्तु। स्तोमत्रयस्त्रिंशे भुवनस्य पत्नि विवस्वद्वाते अभि नः॥३६॥

गृणाहि। घृतवती सवितराधिपत्यैः पर्यस्वती रन्तिराशा नो अस्तु। ध्रुवा दिशां
विष्णुपव्यघोरस्येशाना सहसो या मनोता। बृहस्पतिर्मातरिश्वोत वायुः संधुवाना वाता
अभि नो गृणन्तु। विष्टम्भो दिवो धरुणः पृथिव्या अस्येशाना जगतो विष्णुपत्नी।
विश्वव्यं चा इषयन्ती सुभूतिः शिवा नो अस्त्वदितिरुपस्थै। वैश्वानरो न ऊत्या पृष्टो

दिव्यनु नोऽद्यानुमतिरन्विदनुमते त्वङ्कयां नश्चित्र आ भुवत्को अद्य युङ्क्ते॥३७॥

महिं सप्तदशेनावस्युवांता अभि नोऽनु नश्चतुर्दश च॥12॥ [१२]

नमस्ते रुद्र नमो हिरण्यबाहवे नमः सहमानाय नम आख्याधिनीभ्यो नमो भवाय नमौ ज्येष्ठाय नमो दुन्दुभ्याय नमः सोमाय नम इरिण्याय द्रापे सहस्राण्येकादश॥11॥ नमस्ते रुद्र नमो भवाय द्रापे सप्तविंशतिः॥27॥ नमस्ते रुद्र तं वो जम्भे दधामि॥ [१३]

॥पञ्चमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां चतुर्थकाण्डे पञ्चमः प्रश्नः॥

नमस्ते रुद्र मन्यवं उतो त इषवे नमः। नमस्ते अस्तु धन्वने बाहुभ्यामुत ते नमः। या त इषुः शिवतमा शिवम्बभूवं ते धनुः। शिवा शरव्या या तव तया नो रुद्र मृडया। या तै रुद्र शिवा तनूरघोरापापकाशिनी। तया नस्तनुवा शन्तमया गिरिशन्ताभि चांकशीहि। यामिषुं गिरिशन्त हस्ते॥१॥

बिभर्ष्यस्तवे। शिवा गिरित्र तां कुरु मा हिंसीः पुरुषं जगत्। शिवेन वचसा त्वा गिरिशाच्छां वदामसि। यथा नः सर्वमिज्जगदयक्ष्मं सुमना असत्। अध्यवोचदधिवक्ता प्रथमो दैव्यो भिषक्। अहींश्च सर्वाङ्गमभ्यन्धसर्वांश्च यातुधान्यः। असौ यस्ताम्रो अरुण उत बभ्रुः सुमङ्गलः। ये चेमां रुद्रा अभितौ दिक्षु॥२॥

श्रिताः सहस्रशोऽवैषां हेड ईमहे। असौ योऽवसर्पति नीलग्रीवो विलोहितः। उत्तैनं गोपा अदृशन्नदृशन्नदुर्ह्यः। उत्तैनं विश्वां भूतानि स दृष्टो मृडयाति नः। नमो अस्तु नीलग्रीवाय सहस्राक्षाय मीढुषे। अथो ये अस्य सत्वानोऽहं तेभ्योऽकरं नमः। प्र मुञ्च धन्वंनस्त्वमुभयोरारिणोर्ज्याम्। याश्च ते हस्त इषवः॥३॥

परा ता भगवो वप। अवतत्य धनुस्त्वं सहस्राक्ष शतैषुधे। निशीर्य शल्यानाम्मुखां शिवो नः सुमना भव। विज्यं धनुः कपर्दिनो विशल्यो बाणवां उत। अनैशन्नस्येषव आभुरंस्य निषङ्गथिः। या तै हेतिमीढुष्टम हस्ते बभूवं ते धनुः। तयास्मान् विश्वतस्त्वमयक्ष्मया परिं भुज। नमस्ते अस्त्वायुधायानातताय धृण्वे। उभाभ्यामुत

ते नमो बाहुभ्यां तव धन्वने। परि ते धन्वनो हेतिरस्मान्वृणक्तु विश्वतः। अथो य इषुधिस्तवारे अस्मन्नि धैहि तम्॥४॥

हस्तै दिक्ष्विषंव उभाभ्यां द्वाविंशतिश्च॥१॥ [१]

नमो हिरण्यबाहवे सेनान्यै दिशां च पतये नमो नमो वृक्षेभ्यो हरिकेशेभ्यः पशूनाम्पतये नमो नमः सस्मिञ्जराय त्विषीमते पथीनाम्पतये नमो नमो बभ्रुशाय विव्याधिनेऽन्नानाम्पतये नमो नमो हरिकेशायोपवीतिने पुष्टानाम्पतये नमो नमो भवस्य हेत्यै जगताम्पतये नमो नमो रुद्रायातताविने क्षेत्राणाम्पतये नमो नमः सूतायाहन्त्याय वनानाम्पतये नमो नमः॥५॥

रोहिताय स्थपतये वृक्षाणाम्पतये नमो नमो मन्त्रिणे वाणिजाय कक्षाणाम्पतये नमो नमो भुवन्तये वारिवस्कृतायौषधीनाम्पतये नमो नम उच्चैर्घोषायाक्रन्दयते पत्तीनाम्पतये नमो नमः कृश्ववीताय धावते सत्वनाम्पतये नमः॥६॥

वनानाम्पतये नमो नम एकात्रिंशच्च॥२॥ [२]

नमः सहमानाय निव्याधिन आव्याधिनीनाम्पतये नमो नमः ककुभाय निषङ्गिणे स्तेनानाम्पतये नमो नमो निषङ्गिण इषुधिमते तस्कराणाम्पतये नमो नमो वञ्चते परिवञ्चते स्तायूनाम्पतये नमो नमो निचेरवे परिचरायारण्यानाम्पतये नमो नमः सुकाविभ्यो जिघांसद्भ्यो मुष्णताम्पतये नमो नमोऽसिमद्भ्यो नक्तं चरद्भ्यः प्रकृन्तानाम्पतये नमो नम उष्णीषिणे गिरिचराय कुलुश्चानाम्पतये नमो नमः॥७॥

इषुमद्भ्यो धन्वाविभ्यश्च वो नमो नम आतन्वानेभ्यः प्रतिदधानेभ्यश्च वो नमो नम आयच्छद्भ्यो विसृजद्भ्यश्च वो नमो नमोऽस्यद्भ्यो विध्यद्भ्यश्च वो नमो नम आसीनेभ्यः शयानेभ्यश्च वो नमो नमः स्वपद्भ्यो जाग्रद्भ्यश्च वो नमो नमस्तिष्ठद्भ्यो धावद्भ्यश्च वो नमो नमः सुभाभ्यः सुभापतिभ्यश्च वो नमो नमो अश्वेभ्योऽश्वपतिभ्यश्च वो नमः॥८॥

कुलुश्चानाम्पतये नमो नमोऽश्वपतिभ्यस्त्रीणि च॥३॥ [३]

नम आव्याधिनीभ्यो विविध्यन्तीभ्यश्च वो नमो नम उगणाभ्यस्तृहतीभ्यश्च वो नमो नमो गृत्सेभ्यो गृत्सपतिभ्यश्च वो नमो नमो व्रातैभ्यो व्रातपतिभ्यश्च वो नमो नमो गणेभ्यो गणपतिभ्यश्च वो नमो नमो विरूपेभ्यो विश्वरूपेभ्यश्च वो नमो नमो महद्भ्यः

क्षुल्लेभ्यश्च वो नमो नमो रथिभ्योऽरथेभ्यश्च वो नमो नमो रथेभ्यः॥९॥

रथपतिभ्यश्च वो नमो नमः सेनाभ्यः सेनानिभ्यश्च वो नमो नमः क्षत्तृभ्यः सङ्ग्रहीतृभ्यश्च वो नमो नमस्तक्ष्मभ्यो रथकारेभ्यश्च वो नमो नमः कुलालेभ्यः कर्मरिभ्यश्च वो नमो नमः पुञ्जिष्टेभ्यो निषादेभ्यश्च वो नमो नमः इषुकृद्भ्यो धन्वकृद्भ्यश्च वो नमो नमो मृगयुभ्यः श्वनिभ्यश्च वो नमो नमः श्वभ्यः श्वपतिभ्यश्च वो नमः॥१०॥

रथेभ्यः श्वपतिभ्यश्च द्वे च॥४॥ [४]

नमो भूवाय च रुद्राय च नमः शर्वाय च पशुपतये च नमो नीलग्रीवाय च शितिकण्ठाय च नमः कपर्दिने च व्युत्तकेशाय च नमः सहस्राक्षाय च शतधन्वने च नमो गिरिशाय च शिपिविष्टाय च नमो मीढुष्टमाय चेषुमते च नमो ह्रस्वाय च वामनाय च नमो बृहते च वर्षीयसे च नमो वृद्धाय च संवृध्वने च॥११॥

नमो अग्रियाय च प्रथमाय च नमः आशवे चाजिराय च नमः शीघ्रियाय च शीभ्याय च नमः ऊर्म्याय चावस्वन्याय च नमः स्रोतस्याय च द्वीप्याय च॥१२॥

सं वृध्वने च पञ्चविंशतिश्च॥५॥ [५]

नमो ज्येष्ठाय च कनिष्ठाय च नमः पूर्वजाय चापरजाय च नमो मध्यमाय चापगल्भाय च नमो जघन्याय च बुध्नियाय च नमः सोभ्याय च प्रतिसर्याय च नमो याम्याय च क्षेम्याय च नमः उर्वर्याय च खल्याय च नमः श्लोक्याय चावसान्याय च नमो वन्याय च कक्ष्याय च नमः श्रवाय च प्रतिश्रवाय च॥१३॥

नमः आशुषेणाय चाशुरथाय च नमः शूराय चावभिन्दते च नमो वर्मिणे च वरूथिने च नमो बिल्मिने च कवचिने च नमः श्रुताय च श्रुतसेनाय च॥१४॥

प्रतिश्रवाय च पञ्चविंशतिश्च॥६॥ [६]

नमो दुन्दुभ्याय चाहनन्याय च नमो धृष्णवे च प्रमृशाय च नमो दूताय च प्रहिताय च नमो निषङ्गिणे चेषुधिमते च नमस्तीक्ष्णेषवे चायुधिने च नमः स्वायुधाय च सुधन्वने च नमः सुत्याय च पथ्याय च नमः काट्याय च नीप्याय च नमः सूद्याय च सरस्याय च नमो नाद्याय च वैशन्ताय च॥१५॥

नमः कृप्याय चावृत्ताय च नमो वर्ष्याय चावर्ष्याय च नमो मेघ्याय च विद्युत्याय च नमो ईध्रियाय चातप्याय च नमो वात्याय च रेष्मियाय च नमो वास्तव्याय च वास्तुपाय च॥१६॥

वैशन्ताय च त्रिंशच्च॥७॥ [७]

नमः सोमाय च रुद्राय च नमस्ताम्राय चारुणाय च नमः शङ्गाय च पशुपतये च नमो उग्राय च भीमाय च नमो अग्रेवधाय च दूरेवधाय च नमो हन्त्रे च हनीयसे च नमो वृक्षेभ्यो हरिकेशेभ्यो नमस्ताराय नमः शम्भवे च मयोभवे च नमः शङ्कराय च मयस्कराय च नमः शिवाय च शिवतराय च॥१७॥

नमस्तीर्थ्याय च कूल्याय च नमः पार्याय चावार्याय च नमः प्रतरणाय चोत्तरणाय च नमो आतार्याय चालाद्याय च नमः शष्याय च फेन्याय च नमः सिकत्याय च प्रवाह्याय च॥१८॥

शिवतराय च त्रिंशच्च॥८॥ [८]

नमो इरिण्याय च प्रपथ्याय च नमः किंशिलाय च क्षयणाय च नमः कपर्दिने च पुलस्तये च नमो गोष्ठाय च गृह्याय च नमस्तल्प्याय च गेह्याय च नमः काट्याय च गह्वरेष्ठाय च नमो हृदयाय च निवेष्याय च नमः पांसव्याय च रजस्याय च नमः शुष्क्याय च हरित्याय च नमो लोप्याय चोलप्याय च॥१९॥

नमो ऊर्व्याय च सूर्म्याय च नमः पर्ण्याय च पर्णशृङ्गाय च नमोऽपगुरमाणाय चाभिघ्नते च नमो आक्खिदते च प्रक्खिदते च नमो वः किरिकेभ्यो देवानां हृदयेभ्यो नमो विक्षीणकेभ्यो नमो विचिन्वत्केभ्यो नमो आनिरुहतेभ्यो नमो आमीवत्केभ्यः॥२०॥

उलप्याय च त्रयस्त्रिंशच्च॥९॥ [९]

द्रापे अन्धसस्पते दरिद्रन्नीललोहित। एषां पुरुषाणामेषाम्पशूनां मा भेर्मारो मो एषां किं चनाममत्। या तै रुद्र शिवा तनूः शिवा विश्वाहभेषजी। शिवा रुद्रस्य भेषजी तया नो मृड जीवसौ। इमां रुद्राय तवसे कपर्दिने क्षयद्वीराय प्र भंगमहे मतिम्। यथा नः शमसद्विपदे चतुष्पदे विश्वम्पुष्टम्ग्रामे अस्मिन्॥२१॥

अनातुरम्। मृडा नो रुद्रोत नो मयस्कृधि क्षयद्वीराय नमसा विधेम ते। यच्छं

च योश्च मनु॒राय॑जे पि॒ता तद॑श्याम् तव॑ रु॒द्र प्र॑णी॒तौ। मा नो॑ म॒हान्त॑मु॒त मा नो॑
अ॒र्भक॑ मा न॒ उ॒क्षन्त॑मु॒त मा न॑ उ॒क्षित॑म्। मा नो॑ व॒धीः पि॒तर॑म्मो॒त मा॒तर॑म्प्रि॒या मा
न॑स्त॒नुवः॑॥२२॥

रु॒द्र री॒रिषः॑। मा न॑स्तो॒के तन॑ये॒ मा न॑ आ॒युषि॑ मा नो॒ गोषु॑ मा नो॒ अश्वे॑षु
री॒रिषः॑। वी॒रा॒न्मा नो॑ रु॒द्र भा॑मि॒तो व॑धी॒रुह॑विष्मन्तो॒ नम॑सा वि॒धेम ते। आ॒रा॒तै गो॒घ्न
उ॒त पू॒रुष॑घ्ने क्ष॒यद्वी॑राय सु॒म्रम॑स्मे ते॒ अस्तु। रक्षा॑ च नो॒ अधि॑ च दे॒व ब्रू॑ह्य॒धा च नः॑
शर्म॑ यच्छ॒ द्वि॒र्ब॒र्हाः। स्तु॒हि॥२३॥

श्रु॒तं ग॑र्त॒सद॑ यु॒वा॒न॒मृ॒गं न भी॑म॒मुप॑हृ॒तुमु॒ग्रम्। मृ॒डा ज॑रि॒त्रे रु॒द्र स्त॑वा॒नो अ॒न्यं ते॑
अ॒स्मन्नि॑ व॒पन्तु॑ से॒नाः। परि॑ णो रु॒द्रस्य॑ हे॒तिवृ॑णक्तु॒ परि॑ त्वे॒षस्य॑ दु॒र्मति॑र॒घा॒योः। अ॒व
स्थि॒रा म॒धव॑द्भ्यस्त॒नुष्व॑ मी॒ढ्वस्तो॑काय॒ तन॑याय मृ॒डय॑। मी॒ढुष्ट॑म् शि॒वत॑म शि॒वो नः॑ सु॒मना॑
भ॒वा। प॒रमे॑ वृ॒क्ष आ॒युधं॑ नि॒धाय॑ कृ॒त्तिं व॑सान् आ च॒र पि॑ना॒कम्॥२४॥

बि॒भ्र॒दा ग॑हि। वि॒कि॑रि॒द् विलो॑हित॒ नम॑स्ते अस्तु भ॒गवः॑। या॒स्तै स॒हस्र॑ हे॒तयो॒
ऽन्य॑म॒स्मन्नि॑ व॒पन्तु॑ ताः। स॒हस्रा॑णि स॒हस्र॑धा बा॒हुवो॑स्त॒व हे॒तयः॑। ता॒सा॒मी॒शानो॑ भ॒गवः॑
प॒रा॒चीना॑ मु॒खा कृ॒धि॥२५॥

अ॒स्मि॒ स्त॒नुवः॑ स्तु॒हि पि॑ना॒कमे॒का॒न्न॒त्रि॒श॒च्च॥१०॥

[१०]

स॒हस्रा॑णि स॒हस्र॑शो ये रु॒द्रा अ॒धि भू॑म्या॒म्। ते॒षां स॒हस्र॑यो॒जने॑ऽव॒ धन्वा॑नि तन्म॒सि।
अ॒स्मिन्म॑ह॒त्य॒र्णव॑न्त॒रि॒क्षे भ॒वा अ॒धि। नी॒ल॒ग्री॒वाः शि॒ति॒कण्ठाः॑ श॒र्वा अ॒धः क्ष॑मा॒च॒राः।
नी॒ल॒ग्री॒वाः शि॒ति॒कण्ठा॑ दि॒वः रु॒द्रा उ॑प॒श्रिताः॑। ये वृ॒क्षेपु॑ स॒स्मिञ्ज॑रा नी॒ल॒ग्री॒वा विलो॑हि॒ताः।
ये भू॒ताना॑म॒धिप॑तयो वि॒शि॒खासः॑ क॒पर्दि॑नः। ये अ॒न्त्रेषु॑ वि॒वि॒र्ध॒न्ति पा॒त्रेषु॑ पि॒बन्तो॑ ज॒नान्।
ये प॒थाम्प॑थि॒रक्ष॑य ऐ॒ल॒बृ॒दा य॒व्युधः॑। ये ती॒र्थानि॑॥२६॥

प्र॒चर॑न्ति सू॒काव॑न्तो नि॒षङ्गि॑णः। य ए॒ताव॑न्तश्च भू॒यांस॑श्च दि॒शो रु॒द्रा वि॑त॒स्थिरे॑।
ते॒षां स॒हस्र॑यो॒जने॑ऽव॒ धन्वा॑नि तन्म॒सि। नमो॑ रु॒द्रेभ्यो॑ ये पृ॒थि॒व्यां येऽन्त॑रि॒क्षे ये दि॒वि
येषा॑म॒न्नं वा॒तो व॑र॒षमि॑ष॒वस्तेभ्यो॑ द॒श प्रा॑ची॒र्दश॑ दक्षि॒णा द॒श प्र॑ती॒ची॒र्दशो॑र्दी॒ची॒र्दशो॑र्ध्वास्तेभ्यो॒
नम॑स्ते नो॒ मृ॒डय॑न्तु ते यं द्वि॒ष्मो यश्च॑ नो॒ द्वेष्टि॑ तं वो॒ जम्भे॑ द॒धामि॑॥२७॥

ती॒र्थानि॑ यश्च॒ षट्॑॥११॥

[११]

[अश्मन् य इमोदेनमाशुः प्राचीं जीमूतस्य यदक्रन्दो मा नो मित्रो ये वाजिनं नव॥१॥ अश्मन्मनोयुजं प्राचीमनु शर्म यच्छतु तेषामभिगूर्तिः षट्त्वारिंशत्। अश्मन् हविष्मान्॥]

॥षष्ठमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां चतुर्थकाण्डे षष्ठमः प्रश्नः॥

अश्मन्नूर्जं पर्वते शिश्रियाणां वाते पर्जन्ये वरुणस्य शुष्मे। अद्ध्य ओषधीभ्यो वनस्पतिभ्योऽधि सम्भृतां तां न इषमूर्जं धत्त मरुतः सःरराणाः। अश्मंस्ते क्षुद्रमुं ते शुगृच्छतु यं द्विष्मः। समुद्रस्य त्वाऽवाक्याग्रे परि व्ययामसि। पावको अस्मभ्यः शिवो भव। हिमस्य त्वा जरायुणाग्रे परि व्ययामसि। पावको अस्मभ्यः शिवो भव। उप॥१॥

जम्बूपं वेतसेऽवत्तरं नदीष्व। अग्रे पितृमपामसि। मण्डूकिं ताभिरा गंहि सेमं नो यज्ञम्। पावकवर्णः शिवं कृधि। पावक आ चितयन्त्या कृपा। क्षामन्नुरुच उपसो न भानुना। तूर्वन्न यामन्नेतशस्य नू रण आ यो घृणे। न ततृषाणो अजरः। अग्रे पावक रोचिषा मन्द्रया देव जिह्वया। आ देवान्॥२॥

वक्षि यक्षि च। स नः पावक दीदिवोऽग्रे देवाः इहा वह। उप यज्ञः हविश्च नः। अपामिदं न्ययनः समुद्रस्य निवेशनम्। अन्यं ते अस्मत्तपन्तु हेतयः पावको अस्मभ्यः शिवो भव। नमस्ते हरसे शोचिषे नमस्ते अस्त्वर्चिषे। अन्यं ते अस्मत्तपन्तु हेतयः पावको अस्मभ्यः शिवो भव। नृपदे वट॥३॥

अप्सुपदे वड्वनसदे वड्वरहिषदे वट्श्मुवर्विदे वट्। ये देवा देवानां यज्ञिया यज्ञियानां संवत्सरीणमुप भागमासते। अहुतादो हविषो यज्ञे अस्मिन्स्वयं जुहुध्वम्मधुनो घृतस्य। ये देवा देवेष्वधि देवत्वमायन् ये ब्रह्मणः पुरणुतारो अस्या। येभ्यो नर्ते पर्वते धाम किं च न ते दिवो न पृथिव्या अधि स्तुषु। प्राणदाः॥४॥

अपानदा व्यानदाश्चक्षुर्दा वर्चोदा वरिवोदाः। अन्यं ते अस्मत्तपन्तु हेतयः पावको अस्मभ्यः शिवो भव। अग्निस्तिग्मेन शोचिषा यःसद्विश्च न्यत्रिणम्। अग्निर्नो वःसते

रयिम्। सैनानीकेन सुविदत्रो अस्मे यष्टा देवाः आयजिष्ठः स्वस्ति। अदब्धो गोपा उत नः परस्पा अग्रै द्युमदुत रेवर्दिदीहि॥५॥

उपं देवान् वद्वाणदाश्वतुश्चत्वारिंशच्च॥१॥ [१]

य इमा विश्वा भुव॑नानि जुह॒वृषि॑र॒होता॑ निष॒सादा॑ पि॒ता नः॑। स आशिषा॑ द्रवि॑णमिच्छ॒मानः॑ पर॒मच्छ॑दो वर॒ आ वि॑वेश। वि॒श्वकर्मा॑ मन॒सा यद्विहा॑या धा॒ता वि॑धा॒ता पर॑मोत॒ संदृक्। तेषा॑मिष्टानि॒ समि॑षा म॒दन्ति॑ यत्र॒ सप्त॑र॒षीन्पर॑ एक॒माहुः॑। यो नः॑ पि॒ता जनि॑ता यो वि॑धा॒ता यो नः॑ स॒तो अ॒भ्या सञ्ज॑जान॥६॥

यो दे॒वानां॑ नाम॒धा एक॑ ए॒व तः॑ स॒म्प्रश्न॑म्भुव॑ना यन्त्य॒न्या। त आय॑जन्त॒ द्रवि॑णः॒ सम॑स्मा ऋष॑यः पूर्वे जरि॒तारो॑ न भू॒ना। अ॒सूर्ता॑ सू॒र्ता रज॑सो वि॒माने॑ ये भू॒तानि॑ स॒मकृ॑ण्वन्नि॒मानि॑। न तं वि॑दाथ॒ य इदं॑ ज॒जाना॑न्यद्यु॒ष्माक॑मन्तर॒म्भवा॑ति। नी॒हारेण॑ प्रावृ॒ता जल्प्या॑ चासु॒तृपं॑ उक्थ॒शासं॑श्चरन्ति। प॒रो दि॒वा पर॑ ए॒ना॥७॥

पृ॒थि॒व्या प॒रो दे॒वेभिर॑सुरैर्गुहा॒ यत्। कः॑ स्वि॒द्वर्भ॑ प्रथ॒मं द॑ध्र॒ आपो॑ यत्र॒ देवाः॑ स॒मग॑च्छन्त॒ विश्वे॑। तमि॒द्वर्भ॑म्प्रथ॒मं द॑ध्र॒ आपो॑ यत्र॒ देवाः॑ स॒मग॑च्छन्त॒ विश्वे॑। अ॒जस्य॑ नाभा॒वध्येक॑मर्पितं॒ यस्मि॑न्निदं॒ विश्व॑म्भुव॑नमधि॒ श्रित॑म्। वि॒श्वकर्मा॑ ह्यज॑निष्ट दे॒व आदि॑द्वन्ध॒र्वो अ॑भवद्वि॒तीयः॑। तृ॒तीयः॑ पि॒ता जनि॑तोष॒धीना॑म्॥८॥

अ॒पां गर्भं॑ व्य॒दधा॑त्पुरु॒त्रा। चक्षु॑षः पि॒ता मन॑सा हि धी॒रो घृ॒तमे॑ने अ॒जन॑न्न॒न्नमा॑ने। य॒देदन्ता॑ अ॒दद॑हन्त॒ पूर्वं॑ आदि॒द्यावा॑पृथि॒वी अ॑प्रथेताम्। वि॒श्वत॑श्चक्षुरु॒त वि॒श्वतो॑मुखो वि॒श्वतो॑हस्त उ॒त वि॒श्वत॑स्पात्। सं बा॒हुभ्या॑ नम॑ति स॒म्पत॑त्रैर्द्यावा॑पृथि॒वी ज॒नय॑ दे॒व एकः॑। किः॑ स्वि॒दासी॑दधि॒ष्ठानं॑मा॒रम्भ॑णं क॒तम॑धि॒स्वत्किमा॑सीत्। यदी॒ भूमि॑ ज॒नय॑न्त्र॥९॥

वि॒श्वकर्मा॑ वि द्यामौर्णो॒न्महि॑ना वि॒श्वच॑क्षाः। किः॑ स्वि॒द्वनं॑ क उ॒ स वृ॑क्ष आ॒सीद्य॑तो द्यावा॑पृथि॒वी नि॑ष्टत॒क्षुः। मनी॑षिणो मन॒सा पृ॒च्छते॑दु तद्यदध्यतिष्ठ॒द्वनानि॑ धा॒रय॑न्त्र। या ते॒ धामा॑नि पर॒माणि॑ याव॒मा या म॑ध्य॒मा वि॒श्वक॑र्मन्नु॒तेमा॑। शि॒क्षा स॒खिभ्यो॑ ह॒विषि॑ स्वधा॒वः स्व॒यं य॑जस्व त॒नुवं जु॑षाणः। वा॒चस्प॑तिं वि॒श्वक॑र्म॒णमू॒तयै॑॥१०॥

म॒नो॒युजं॑ वा॒जे अ॒द्या हु॑वेम। स नो॒ नेदि॑ष्टा ह॒व॑नानि जोषते वि॒श्वश॑म्भूर॒वसे॑ सा॒धुक॑र्मा। वि॒श्वक॑र्मन् ह॒विषा॑ वावृ॒धानः॑ स्व॒यं य॑जस्व त॒नुवं जु॑षाणः। मुह्य॑न्त्व॒न्ये अ॒भितः॑

सपत्नां इहास्माकंम्पधवां सूरिरस्तु। विश्वकर्मन् हविषा वर्धनेन त्रातारमिन्द्रमकृणोरवध्यम्।
तस्मै विशः समनमन्त पूर्वोरयमुग्रो विहव्यो यथासत्। समुद्राय वयुनाय सिन्धूनाम्पतये
नमः। नदीनां५ सर्वासाम्पित्रे जुहुता विश्वकर्मणे विश्वाहामर्त्यं५ हविः॥११॥

ज्जानेनौषधीनां भूमिं जनयन्नृतये नमो नव च॥२॥ [२]

उदेनमुत्तरां न्याग्रे घृतेनाहुता। रायस्पोषेण स५ सृज प्रजयां च धनेन च।
इन्द्रेमम्प्रतरां कृधि सजातानामसद्वशी। समेनं वर्चसा सृज देवेभ्यो भागधा असत्। यस्य
कुर्मो हविर्गृहि तमग्रे वर्धया त्वम्। तस्मै देवा अधि ब्रवन्नयं च ब्रह्मणस्पतिः। उदु त्वा
विश्वे देवाः॥१२॥

अग्रे भरन्तु चित्तिभिः। स नो भव शिवतमः सुप्रतीको विभावसुः। पञ्च दिशो
दैवीर्यज्ञमवन्तु देवीरपामतिं दुर्मतिम्बाधमानाः। रायस्पोषे यज्ञपतिमाभजन्तीः। रायस्पोषे
अधि यज्ञो अस्थात्समिद्धे अग्नावधि मामहानः। उक्थपत्र ईड्यो गृभीतस्तप्तं घर्म
परिगृह्यायजन्त। ऊर्जा यद्यज्ञमशमन्त देवा दैव्याय धर्त्रे जोष्टे। देवश्रीः श्रीमणाः
शतपयाः॥१३॥

परिगृह्य देवा यज्ञमायन्त। सूर्यरश्मिरहरिकेशः पुरस्तात्सविता ज्योतिरुदया५ अजस्रम्।
तस्य पूषा प्रसवं याति देवः सम्पश्यन्विश्वा भुवनानि गोपाः। देवा देवेभ्यो अध्वर्यन्तो
अस्थुर्वीत५ शमित्रे शमिता यजध्वै। तुरीयो यज्ञो यत्र हव्यमेति ततः पावका आशिषो
नो जुषन्ताम्। विमान एष दिवो मध्यं आस्त आपप्रिवात्रोदसी अन्तरिक्षम्। स
विश्वाचीरभिः॥१४॥

चष्टे घृताचीरन्तरा पूर्वमपरं च केतुम्। उक्षा समुद्रो अरुणः सुपर्णः पूर्वस्य योनिंम्यितुरा
विवेश। मध्यं दिवो निहितः पृश्निरश्मा वि चक्रमे रजसः पात्यन्तो। इन्द्रं विश्वा
अवीवृधन्समुद्रव्यचसं गिरः। रथीतम५ रथीनां वाजानां५ सत्पतिम्पतिम्। सुम्रहूर्यज्ञो
देवा५ आ च वक्षद्यक्षदग्निर्देवो देवा५ आ च वक्षत्। वाजस्य मा प्रसवेनौद्वाभेणोदग्रभीत्।
अथा सपत्ना५ इन्द्रो मे निग्राभेणाधरा५ अकः। उद्वाभं च निग्राभं च ब्रह्म देवा
अवीवृधन्। अथा सपत्नानिन्द्राग्नी मे विपूचीनान्व्यस्यताम्॥१५॥

देवाः शतपया अभि वाजस्य षड्विंशतिश्च॥३॥ [३]

आशुः शिशानो वृषभो न युध्मो घनाघनः क्षोभेणश्चरषणीनाम्। सुङ्क्रन्दनोऽनिमिष
एकवीरः शत९ सेना अजयध्माकमिन्द्रः। संक्रन्दनेनानिमिषेण जिष्णुना युत्कारेण दुश्चवनेन
धृष्णुना। तदिन्द्रेण जयत तत्सहध्वं युधो नर इपुहस्तेन वृष्णा। स इपुहस्तेः स
निषङ्गिभिर्वशी स९सृष्टा स युध इन्द्रो गणेन। स९सृष्टिजिह्वसोमपा बाहुशध्यैर्ध्वधन्वा
प्रतिहिताभिरस्ता। बृहस्पते परि दीय॥१६॥

रथेन रक्षोहामित्रा९ अपबाधमानः। प्रभञ्जन्त्सेनाः प्रमृणो युधा जयन्त्स्माकमेध्वविता
रथानाम्। गोत्रभिदं गोविदं वज्रबाहुं जयन्तमज्मं प्रमृणन्तमोजसा। इम९ संजाता अनु
वीरयध्वमिन्द्र९ सखायोऽनु स९ रभध्वम्। बलविज्ञायः स्थविरः प्रवीरः सहस्वान् वाजी
सहमान उग्रः। अभिर्वीरो अभिसत्वा सहोजा जैत्रमिन्द्र रथमा तिष्ठ गोवित्। अभि
गोत्राणि सहसा गाहमानोऽदायः॥१७॥

वीरः शतमन्युरिन्द्रः। दुश्चवनः पृतनाषाडयुध्योऽस्माक९ सेना अवतु प्र युध्सु।
इन्द्र आसा नेता बृहस्पतिर्दक्षिणा यज्ञः पुर एतु सोमः। देवसेनानामभिभञ्जतीनां
जयन्तीनाम्मरुतो यन्त्वग्रै। इन्द्रस्य वृष्णो वरुणस्य राज्ञ आदित्यानाम्मरुता९ शर्ध
उग्रम्। महामनसाम्भुवनच्यवानां घोषो देवानां जयन्तामुदस्थात्। अस्माकमिन्द्रः समृतेषु
ध्वजेष्वस्माकं या इषवस्ता जयन्तु॥१८॥

अस्माकं वीरा उत्तरे भवन्त्वस्मानु देवा अवता हवेषु। उद्धर्षय
मघवन्नायुधान्युधसत्त्वानाम्मामकानाम्महा९सि। उद्ध्वहन्वाजिनां वाजिनान्युद्रथानां जयन्तामेतु
घोषः। उप प्रेतु जयन्ता नरः स्थिरा वः सन्तु बाहवः। इन्द्रो वः शर्म यच्छत्वनाधृष्या
यथासंथ। अवसृष्टा परा पतु शरव्ये ब्रह्मस९शिता। गच्छामित्रान्प्र॥१९॥

विश मैषां कं चनोच्छिषः। मर्माणि ते वर्मभिश्छादयामि सोमस्त्वा राजामृतेनाभि
वस्ताम्। उरोर्वरीयो वरिवस्ते अस्तु जयन्तं त्वामनु मदन्तु देवाः। यत्र बाणाः सम्पतन्ति
कुमारा विशिखा इवा इन्द्रो नस्तत्र वृत्रहा विश्वाहा शर्म यच्छतु॥२०॥

दीया दायो जयन्त्वमित्रान्प्र चत्वारि९शच्च॥४॥ [४]

प्राचीमनु प्रदिशम्नेहि विद्वानग्नेरग्ने पुरो अग्निर्भवेह। विश्वा आशा दीद्यानो वि भाहूर्ज
नो धेहि द्विपदे चतुष्पदे। क्रमध्वमग्निना नाकमुख्य९ हस्तेषु बिभ्रतः। दिवः पृष्ठ९

सुवर्गत्वा मिश्रा देवेभिराद्धम्। पृथिव्या अहमुदन्तरिक्षमारुहमुन्तरिक्षादिवमारुहम्। दिवो नाकस्य पृष्ठात्सुवर्ज्योतिरगाम्॥२१॥

अहम्। सुवर्यन्तो नापैक्षन्त आ द्याः रोहन्ति रोदसी। यज्ञं ये विश्वतोधारः सुविद्वांसो वितेनिरे। अग्ने प्रेहि प्रथमो देवयतां चक्षुर्देवानामुत मर्त्यानाम्। इयक्षमाणा भृगुभिः सजोषाः सुवर्यन्तु यजमानाः स्वस्ति। नक्तोषासा समनसा विरूपे धापयैते शिशुमेकः समीची। द्यावा क्षामा रुक्मो अन्तर्विभाति देवा अग्निं धारयन्ब्रविणोदाः। अग्ने सहस्राक्ष॥२२॥

शतमूर्धञ्छतं तै प्राणाः सहस्रमपानाः। त्वः साहस्रस्य राय ईशिषे तस्मै ते विधेम वाजाय स्वाहा। सुपर्णोऽसि गरुत्मान्पृथिव्याः सीद पृष्ठे पृथिव्याः सीद भासान्तरिक्षमा पृण ज्योतिषा दिवमुत्तमान् तेजसा दिश उदृह। आजुह्वानः सुप्रतीकः पुरस्तादग्ने स्वां योनिमा सीद साध्या। अस्मिन्सधस्थे अध्येतरस्मिन्विश्वे देवाः॥२३॥

यजमानश्च सीदत। प्रेद्धो अग्ने दीदिहि पुरो नोऽजस्रया सूर्या यविष्ठ। त्वाः शश्वन्त उपं यन्ति वाजाः। विधेम ते परमे जन्मत्रग्ने विधेम स्तोमैरवरे सधस्थे। यस्माद्योनेरुदारिथा यजे तम्प्र त्वे हवीःपि जुहुरे समिद्धे। ताः संवितुर्वरेण्यस्य चित्रामाहं वृणे सुमतिं विश्वजन्त्याम्। यामस्य कण्वो अर्दुहृत्प्रपीनाः सहस्रधाराम्॥२४॥

पर्यसा महीं गाम्। सप्त तै अग्ने समिधः सप्त जिह्वाः सप्तरषयः सप्त धामं प्रियाणि। सप्त होत्राः सप्तधा त्वां यजन्ति सप्त योनीरा पृणस्वा घृतेन। ईदङ्वाऽन्यादङ्वाऽतादङ्वा प्रतिदङ्वा मितश्च सम्मितश्च सभराः। शुक्रज्योतिश्च चित्रज्योतिश्च सत्यज्योतिश्च ज्योतिष्माःश्च सत्यश्चर्तपाश्चात्यःहाः॥२५॥

ऋतजिच्च सत्यजिच्च सेनजिच्च सुषेणश्चान्त्यमित्रश्च दूरेअमित्रश्च गुणः। ऋतश्च सत्यश्च ध्रुवश्च धरुणश्च धर्ता च विधर्ता च विधारयः। ईदक्षांस एतादक्षांस ऊ पु णः सदक्षांसः प्रतिसदक्षांस एतन। मितासंश्च सम्मितासश्च न ऊतये सभरसो मरुतो यज्ञे अस्मिन्निन्द्रं दैवीर्विशो मरुतोऽनुवर्त्मानो यथेन्द्रं दैवीर्विशो मरुतोऽनुवर्त्मान एवमिमं यजमानं दैवीश्च विशो मानुषीश्चानुवर्त्मानो भवन्तु॥२६॥

अगाः सहस्राक्ष देवाः सहस्रधारामत्यःहा अनुवर्त्मानः षोडश च॥५॥ [५]

जीमूतस्येव भवति प्रतीकं यद्वर्मी याति समदामुपस्थं। अनाविद्धया तनुवां जय
त्व९ स त्वा वर्मणो महिमा पिपर्तु। धन्वंना गा धन्वंनाजिं जयेम धन्वंना तीव्राः
समदो जयेम। धनुः शत्रोरपकामं कृणोति धन्वंना सर्वाः प्रदिशो जयेम। वक्ष्यन्तीवेदा
गनीगन्ति कर्णम्रिय९ सखायं परिषस्वजाना। योषैव शिङ्गे वितताधि धन्वन्॥२७॥

ज्या इय९ समने पारयन्ती। ते आचरन्ती समनेव योषां मातेव पुत्रम्बिभृतामुपस्थं।
अपु शत्र न्विध्यता९ संविदाने आर्त्ता इमे विष्फुरन्ती अमित्रान्। बह्वीनाम्पिता बहुरस्य
पुत्रश्चिश्वा कृणोति समनावगत्य। इषुधिः सङ्गाः पृतनाश्च सर्वाः पृष्ठे निनद्धो जयति प्रसूतः।
रथे तिष्ठन्नयति वाजिनः पुरो यत्रयत्र कामयते सुपारथिः। अभीशूनाम्महिमानम्॥२८॥

पुनायत मनः पश्चादनु यच्छन्ति रश्मयः। तीब्रान्योषान्कृण्वते वृषपाणयोऽश्वा रथेभिः
सह वाजयन्तः। अवक्रामन्तः प्रपदैरमित्रान्क्षिणन्ति शत्रून्रनपव्ययन्तः। रथवाहन९ हविरस्य
नाम यत्रायुधं निहितमस्य वर्म। तत्रा रथमुप शम् ९ संदेम विश्वाहा वय९ सुमनस्यमानाः।
स्वादुषु९ सदः पितरो वयोधाः कृच्छ्रेश्रितः शक्तीवन्तो गभीराः। चित्रसेना इषुबला अमृधाः
सतोवीरा उरवो ब्रातसाहाः। ब्राह्मणासः॥२९॥

पितरः सोम्यासः शिवे नो द्यावापृथिवी अनेहसा। पूषा नः पातु दुरितादृतावृधो
रक्षा मार्किनो अघश९स ईशत। सुपूर्णं वंस्ते मृगो अस्या दन्तो गोभिः सन्नद्धा पतति
प्रसूता। यत्रा नरः सं च वि च द्रवन्ति तत्रास्मभ्यमिषवः शर्म य९सन्न। ऋजीते परि
वृद्धि नोऽश्मा भवतु नस्तनूः। सोमो अधि ब्रवीतु नोऽदितिः॥३०॥

शर्म यच्छतु। आ जङ्घन्ति सान्वेषां जघना९ उप जिघ्रते। अश्वाजनि प्रचेतसो-
ऽश्वा९स्ममथ्यु चोदय। अहिरेव भोगैः पर्येति बाहुं ज्यायां हेति परिबाधमानः। हस्तघ्नो
विश्वा व्युनानि विद्वान्पुमान्पुमा९सं परि पातु विश्वतः। वनस्पते वीडङ्गो हि भूया
अस्मत्सखा प्रतरणः सुवीरः। गोभिः सन्नद्धो असि वीडयस्वास्थाता तै जयतु जेत्वानि।
दिवः पृथिव्याः परि॥३१॥

ओज उद्धृतं वनस्पतिभ्यः पर्याभृत९ सहः। अपामोज्मानं परि गोभिरावृतमिन्द्रस्य
वज्र९ हविषा रथं यज। इन्द्रस्य वज्रो मरुतामनीकम्मित्रस्य गर्भो वरुणस्य नाभिः।
सेमां नो हव्यदाति जुषाणो देव रथ प्रति हव्या गृभाया उप श्वासय पृथिवीमुत

द्याम्पुरुत्रा ते मनुतां विष्टितं जगत्। स दुन्दुभे सजूरिन्द्रेण देवैर्दृशात्॥३२॥

दवीयो अपं सेधु शत्रून्। आ क्रन्दय बलमोजो न आ धा नि ष्ठिनिहि दुरिता बाधमानः। अपं प्रोथ दुन्दुभे दुच्छुनाः इत इन्द्रस्य मुष्टिरसि वीडयस्व। आमूरज प्रत्यावर्तयेमाः कैतुमदुन्दुभिर्वावदीति। समश्वपर्णाश्चरन्ति नो नरोऽस्माकमिन्द्र रथिनो जयन्तु॥३३॥

धन्वन्महिमानं ब्राह्मणासोऽदितिः पृथिव्याः परि दूरादेकचत्वारिंशच्च॥६॥ [६]

यदक्रन्दः प्रथमं जायमान उद्यन्त्समुद्रादुत वा पुरीषात्। श्येनस्य पक्षा हरिणस्य बाहू उपस्तुत्यम्महि जातं ते अर्वन्न। यमेनं दत्तं त्रित एनमायुनगिन्द्र एणम्प्रथमो अध्यतिष्ठत्। गन्धर्वो अस्य रशनामगृष्णाधसूरादश्वं वसवो निरंतष्ट। असि यमो अस्यादित्यो अर्वन्नसि त्रितो गुह्येन व्रतेन। असि सोमेन समया विपृक्तः॥३४॥

आहुस्ते त्रीणि दिवि बन्धनानि। त्रीणि त आहुर्दिवि बन्धनानि त्रीण्यप्सु त्रीण्यन्तः संमुद्रे। उतेवं मे वरुणश्छन्थ्यर्वन् यत्रा त आहुः परमं जनित्रम्। इमा ते वाजित्रवमार्जनानीमा शफानाः सन्निर्तुर्निधाना। अत्रा ते भद्रा रशना अपश्यमृतस्य या अभिरक्षन्ति गोपाः। आत्मानं ते मनसारादजानामवो दिवा॥३५॥

पुतयन्तम्पतंगम्। शिरो अपश्यम्पथिभिः सुगेभिररेणुभिर्जेहमानम्पतत्रि। अत्रा ते रूपमुत्तममपश्यं जिगीषमाणमिष आ पदे गोः। यदा ते मर्तो अनु भोगमानडादिद्वसिष्ठ ओषधीरजीगः। अनु त्वा रथो अनु मर्यो अर्वन्ननु गावोऽनु भगः कनीनाम्। अनु व्रातासस्तवं सख्यमीयुरनु देवा ममिरे वीर्यम्॥३६॥

ते। हिरण्यशृङ्गोऽयो अस्य पादा मनोजवा अवर् इन्द्र आसीत्। देवा इदस्य हविरद्यमायन् यो अर्वन्तम्प्रथमो अध्यतिष्ठत्। ईमान्तासः सिलिकमध्यमासः सः शूरणासो दिव्यासो अत्याः। हसा इव श्रेणिशो यतन्ते यदाक्षिषुर्दिव्यमज्ममश्वः। तव शरीरम्पतयिष्ण्वर्वन्तव चित्तं वातं इव धर्जीमान्। तव शृङ्गाणि विष्टिता पुरुत्रारण्येषु जर्भुराणा चरन्ति। उप॥३७॥

प्रागाच्छसं वज्र्यर्वा देवद्रीचा मनसा दीध्यानः। अजः पुरो नीयते नाभिरस्यानुं पश्चात्क्वयो यन्ति रेभाः। उप प्रागात्परमं यथ्सधस्थमर्वाः अच्छा पितरम्मातरं च।

अद्या देवां जुष्टतमो हि गम्या अथा शास्ते दाशुषे वार्याणि॥३८॥

विपृक्तो दिवा वीर्यमुपैकान्नचत्वारिंशच्च॥७॥ [७]

मा नो मित्रो वरुणो अर्यमायुरिन्द्रं ऋभुक्षा मरुतः परिं ख्यन्। यद्वाजिनो देवजातस्य सप्तैः प्रवक्ष्यामो विदथे वीर्याणि। यन्निर्णिजा रेक्णसा प्रावृतस्य रातिं गृभीताम्मुखतो नयन्ति। सुप्राङ्जो मेम्यद्विश्वरूप इन्द्रापूष्णोः प्रियमप्येति पाथः। एष च्छागः पुरो अश्वेन वाजिनो पूष्णो भागो नीयते विश्वदैव्यः। अभिप्रियं यत्पुरोडाशमर्वता त्वष्टे॥३९॥

एनं सौश्रवसाय जिन्वति। यद्धविष्यमृतुशो देवयानं त्रिर्मानुषाः पर्यश्वं नयन्ति। अत्रा पूष्णः प्रथमो भाग एति यज्ञं देवेभ्यः प्रतिवेदयन्नजः। होताध्वर्युरावया अग्निमिन्धो ग्रावग्राभ उत शस्ता सुविप्रः। तेन यज्ञेन स्वरं कृतेन स्विष्टेन वक्षणा आ पृणध्वम्। यूपव्रस्का उत ये यूपवाहाश्चपलं ये अश्वयूपाय तक्षति। ये चार्वते पचनं सम्भरन्त्युतो॥४०॥

तेषामभिर्गूर्तिर्न इन्वतु। उप प्रागांश्सुमन्मैऽधायि मन्मं देवानामाशा उप वीतपृष्ठः। अन्वेनं विप्रा ऋषयो मदन्ति देवानां पुष्टे चंकृमा सुबन्धुम्। यद्वाजिनो दामं सदानमर्वतो या शीर्षण्या रशना रञ्जुरस्या। यद्वा घास्य प्रभृतमास्ये तृणं सर्वा ता ते अपि देवेष्वस्तु। यदश्वस्य ऋविषः॥४१॥

मक्षिकाश्च यद्वा स्वरो स्वर्धितौ रिप्तमस्ति। यद्धस्तयोः शमितुर्यत्रखेषु सर्वा ता ते अपि देवेष्वस्तु। यदवध्यमुदरस्यापवाति य आमस्यं ऋविषो गन्धो अस्ति। सुकृता तच्छमितारः कृण्वन्तु मेधं शृतपाकं पचन्तु। यत्ते गात्रादग्निना पच्यमानादभि शूलं निहतस्यावधार्वति। मा तद्भूम्यामा श्रिषन्मा तृणेषु देवेभ्यस्तदुशब्धो रातमस्तु॥४२॥

इदुतो ऋविषः श्रिषत्स च॥८॥ [८]

ये वाजिनं परिपश्यन्ति पक्वं य ईमाहुः सुरभिर्निर्हरेति। ये चार्वतो मासभिक्षामुपासंत उतो तेषामभिर्गूर्तिर्न इन्वतु। यन्नीक्षणम्मास्पचन्त्या उखाया या पात्राणि यूष्ण आसेचनानि। ऊष्ण्यापिधानां चरूणामङ्गाः सूनाः परिं भूषन्त्यश्वम्। निक्रमणं निषदनं विवर्तनं यच्च पङ्क्तिशमर्वतः। यच्च पपो यच्च घासिम्॥४३॥

जघास सर्वा ता ते अपि देवेष्वस्तु। मा त्वाग्निर्ध्वनयिद्धमगन्धिर्मोखा भ्राजन्त्यभि

वित्तु जग्निः। इष्टं वीतमभिगूतं वर्षदृतं तं देवासः प्रति गृणन्त्यश्वम्। यदश्वाय वासं
उपस्तृणन्त्यधीवासं या हिरण्यान्यस्मै। संदानमर्वन्तम्पङ्क्तिं शम्प्रिया देवेष्वा यामयन्ति। यतं
सादे महंसा शुकृतस्य पार्ष्ण्या वा कशया॥४४॥

वा तुतोद। सुचेव ता हविषो अध्वरेषु सर्वा ता ते ब्रह्मणा सूदयामि। चतुस्त्रिंशद्वाजिनो
देवबन्धोर्वङ्गीरश्वस्य स्वधितिः समेति। अच्छिद्रा गात्रा वयुना कृणोत परुष्परुनुघुष्या
वि शंस्ता। एकस्त्वष्टुरश्वस्या विशस्ता द्वा यन्तारा भवतस्तथर्तुः। या ते गात्राणामृतुथा
कृणोमि ताता पिण्डानाम्प्र जुहोम्यग्नौ। मा त्वा तपत्॥४५॥

प्रिय आत्मापियन्तं मा स्वधितिस्तनुव आ तिष्ठिपते। मा तं गृध्ररविशस्तातिहाय
छिद्रा गात्राण्यसिना मिथूं कः। न वा उ वेतन्म्रियसे न रिष्यसि देवा इदेषि पृथिभिः
सुगेभिः। हरीं ते युञ्जा पृषती अभूतामुपास्थाद्वाजी धुरि रासंभस्या। सुगव्यं नो वाजी
स्वधियम्पुंसः पुत्रा उत विश्वापुष रयिम्। अनागास्त्वं नो अदितिः कृणोतु क्षत्रं
नो अश्वो वनता हविष्मान्॥४६॥

घासिं कशया तपद्रयिं नवं च॥९॥ [९]

॥सप्तमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां चतुर्थकाण्डे सप्तमः प्रश्नः॥

अग्नाविष्णू सजोषसेमा वर्धन्तु वां गिरः। द्युमैर्वाजेभिरागतम्। वाजंश्च मे प्रसवश्च
मे प्रयंतिश्च मे प्रसितिश्च मे धीतिश्च मे क्रतुश्च मे स्वरंश्च मे श्लोकंश्च मे श्रावश्च मे
श्रुतिश्च मे ज्योतिश्च मे सुवंश्च मे प्राणश्च मेऽपानः॥१॥

च मे व्यानश्च मेऽसुश्च मे चित्तं च म आधीतं च मे वाक् च मे मनश्च मे चक्षुश्च
मे श्रोत्रं च मे दक्षश्च मे बलं च म ओजश्च मे सहश्च म आयुश्च मे जरा च म
आत्मा च मे तनूश्च मे शर्म च मे वर्म च मेऽङ्गानि च मेऽस्थानि च मे परूषि
च मे शरीराणि च मे॥२॥

अपानस्तनूश्च मेऽष्टादश च॥१॥ [१]

ज्यैष्ठ्यं च म आधिपत्यं च मे मन्युश्च मे भामश्च मेऽमश्च मेऽम्भश्च मे जेमा च मे महिमा च मे वरिमा च मे प्रथिमा च मे वर्ष्मा च मे द्राघुया च मे वृद्धं च मे वृद्धिश्च मे सत्यं च मे श्रद्धा च मे जगच्च॥३॥

मे धनं च मे वशश्च मे त्विषिश्च मे क्रीडा च मे मोदश्च मे जातं च मे जनिष्यमाणं च मे सूक्तं च मे सुकृतं च मे वित्तं च मे वेद्यं च मे भूतं च मे भविष्यच्च मे सुगं च मे सुपथं च म ऋद्धं च म ऋद्धिश्च मे क्लृप्तं च मे क्लृप्तिश्च मे मतिश्च मे सुमतिश्च मे॥४॥

जगच्चर्द्धिश्चतुर्दश च॥२॥ [२]

शं च मे मयश्च मे प्रियं च मेऽनुकामश्च मे कामश्च मे सौमनसश्च मे भद्रं च मे श्रेयश्च मे वस्यश्च मे यशश्च मे भगश्च मे द्रविणं च मे यन्ता च मे धर्ता च मे क्षेमश्च मे धृतिश्च मे विश्वं च॥५॥

मे महश्च मे संविच्च मे ज्ञात्रं च मे सूश्च मे प्रसूश्च मे सीरं च मे ल्यश्च म ऋतं च मेऽमृतं च मेऽयुक्ष्मं च मेऽनामयच्च मे जीवातुश्च मे दीर्घायुत्वं च मेऽनमित्रं च मेऽभयं च मे सुगं च मे शयनं च मे सृषा च मे सुदिनं च मे॥६॥

विश्वं च शयनमष्टौ च॥३॥ [३]

ऊर्कं मे सूनृतां च मे पयश्च मे रसश्च मे घृतं च मे मधुं च मे सग्धिश्च मे सपीतिश्च मे कृषिश्च मे वृष्टिश्च मे जैत्रं च म औद्धिद्यं च मे रयिश्च मे रायश्च मे पुष्टं च मे पुष्टिश्च मे विभु च॥७॥

मे प्रभु च मे बहु च मे भूयश्च मे पूर्णं च मे पूर्णतरं च मेऽक्षितिश्च मे कूयवाश्च मेऽन्नं च मेऽक्षुच्च मे ग्रीह्यश्च मे यवाश्च मे माषाश्च मे तिलाश्च मे मुद्गाश्च मे खल्वाश्च मे गोधूमाश्च मे मसुराश्च मे प्रियङ्गवश्च मेऽणवश्च मे श्यामाकाश्च मे नीवाराश्च मे॥८॥

विभु च मसुराश्चतुर्दश च॥४॥ [४]

अश्मां च मे मृत्तिका च मे गिरयश्च मे पर्वताश्च मे सिकताश्च मे वनस्पतयश्च मे हिरण्यं च मेऽयश्च मे सीसं च मे त्रपुंश्च मे श्यामं च मे लोहं च मेऽग्निश्च म

आप॑श्च मे वी॒रुध॑श्च म॒ ओष॑धयश्च मे कृ॒ष्टप॒च्यं च॥१॥

मेऽकृ॒ष्टप॒च्यं च॑ मे ग्रा॒म्याश्च॑ मे प॒शवं॑ आ॒रण्या॑श्च य॒ज्ञेन॑ कल्पन्तां वि॒त्तं च॑ मे
वि॒त्तिश्च॑ मे भू॒तं च॑ मे भू॒तिश्च॑ मे वसु॑ च मे वस॒तिश्च॑ मे कर्म॑ च मे शक्ति॑श्च मेऽर्थ॑श्च
म॒ एम॑श्च म॒ इति॑श्च मे गति॑श्च मे॥१०॥

कृ॒ष्टप॒च्यश्चा॒ष्टाच॑त्वारि॒ंशच॥५॥ [५]

अ॒ग्निश्च॑ म॒ इन्द्र॑श्च मे सोम॑श्च म॒ इन्द्र॑श्च मे सवि॒ता च॑ म॒ इन्द्र॑श्च मे सर॑स्वती
च म॒ इन्द्र॑श्च मे पू॒षा च॑ म॒ इन्द्र॑श्च मे बृ॒हस्प॑तिश्च म॒ इन्द्र॑श्च मे मि॒त्रश्च॑ म॒ इन्द्र॑श्च
मे वरु॑णश्च म॒ इन्द्र॑श्च मे त्व॒ष्टा च॥११॥

म॒ इन्द्र॑श्च मे धा॒ता च॑ म॒ इन्द्र॑श्च मे विष्णु॑श्च म॒ इन्द्र॑श्च मेऽश्वि॑नौ च म॒ इन्द्र॑श्च मे
मरु॑तश्च म॒ इन्द्र॑श्च मे वि॒श्वे च॑ मे दे॒वा इन्द्र॑श्च मे पृथि॒वी च॑ म॒ इन्द्र॑श्च मेऽन्तरि॑क्षश्च
म॒ इन्द्र॑श्च मे द्यौश्च॑ म॒ इन्द्र॑श्च मे दि॒शश्च॑ म॒ इन्द्र॑श्च मे मूर्धा॑ च॑ म॒ इन्द्र॑श्च मे
प्र॒जाप॑तिश्च म॒ इन्द्र॑श्च मे॥१२॥

त्व॒ष्टा च॑ द्यौश्च॑ म॒ एक॑वि॒ंशति॑श्च॥६॥ [६]

अ॒श्वश्च॑ मे र॒श्मिश्च॑ मेऽदा॑भ्यश्च मेऽधि॑पतिश्च म उपा॒श्वश्च॑ मेऽन्तर्या॑मश्च म
ऐ॒न्द्रवा॑यवश्च॑ मे मै॒त्रावरु॑णश्च॑ म आ॒श्विन॑श्च॑ मे प्र॒तिप्र॑स्थानश्च॑ मे शु॒क्रश्च॑ मे म॒न्थी च॑
म आ॒ग्रय॑णश्च॑ मे वै॒श्वदे॑वश्च॑ मे ध्रु॒वश्च॑ मे वै॒श्वान॑रश्च॑ म ऋ॒तुग्रा॑हश्च॥१३॥

मेऽति॑ग्रा॒ह्याश्च॑ म ऐ॒न्द्राग्र॑श्च॑ मे वै॒श्वदे॑वश्च॑ मे मरु॑त्वतीयाश्च॑ मे मा॒हेन्द्र॑श्च॑ म आ॒दित्य॑श्च॑
मे सा॒वि॒त्रश्च॑ मे सा॒रस्व॑तश्च॑ मे पौ॒ष्णश्च॑ मे पा॒त्नीव॑तश्च॑ मे हा॒रियो॑ज॒नश्च॑ मे॥१४॥

ऋ॒तुग्रा॑हश्च॑ चतु॑स्त्रि॒ंशच॥७॥ [७]

इ॒ध्मश्च॑ मे ब॒र्हिश्च॑ मे वे॒दिश्च॑ मे धि॒ष्णि॒याश्च॑ मे सु॒च॑श्च॑ मे चम॑साश्च॑ मे ग्रा॒वाण॑श्च॑
मे स्वर॑वश्च॑ म उप॒र॒वाश्च॑ मेऽधि॑षव॑णे च॑ मे द्रो॒णक॑ल॒शश्च॑ मे वा॒यव्या॑नि च॑ मे पू॒तभृ॑च॑
म आ॒धव॑नीयश्च॑ म आ॒ग्नीध्रं॑ च॑ मे ह॒वि॒र्धानं॑ च॑ मे गृ॒हाश्च॑ मे स॒दश्च॑ मे पु॒रोडा॑शाश्च॑
मे प॒च॒ताश्च॑ मेऽव॑भृ॒थश्च॑ मे स्व॒गाका॑रश्च॑ मे॥१५॥

गृ॒हाश्च॑ षोड॑श च॥८॥ [८]

अ॒ग्निश्च॑ मे घ॒र्मश्च॑ मे॒ऽर्कश्च॑ मे॒ सूर्यश्च॑ मे प्रा॒णश्च॑ मे॒ऽश्वमे॑धश्च॑ मे पृथि॒वी च॑ मे॒ऽदि॒तिश्च॑
मे॒ दि॒तिश्च॑ मे॒ द्यौश्च॑ मे॒ शक्क॑रीरु॒ङ्गुल॑यो दि॒शश्च॑ मे॒ य॒ज्ञेन॑ कल्पन्ता॒मृक्क॑ मे॒ सामं॑ च मे॒
स्तोमं॑श्च॑ मे॒ यजुं॑श्च॑ मे॒ दी॒क्षा च॑ मे॒ तप॑श्च॑ म॒ ऋ॒तुश्च॑ मे॒ व्र॒तं च॑ मे॒ऽहो॒रा॒त्रयो॑र्वृष्ट्या
बृ॒ह॒द्रथ॑न्तरे च॑ मे॒ य॒ज्ञेन॑ कल्पेताम्॥१६॥

दी॒क्षाऽष्टा॑दश च॥९॥ [९]

गर्भा॑श्च मे व॒थ्साश्च॑ मे त्र्य॒विश्च॑ मे त्र्य॒वी च॑ मे दि॒त्य॒वाद् मे॒ दि॒त्यौही॑ च॑ मे॒
पञ्चा॑विश्च॑ मे पञ्चा॒वी च॑ मे त्रि॒व॒थ्साश्च॑ मे त्रि॒व॒थ्सा च॑ मे तु॒र्य॒वाद् मे॒ तु॒र्यौही॑ च॑ मे॒
प॒ष्ठ॒वाच्च॑ मे प॒ष्ठौही॑ च॑ म॒ उ॒क्षा च॑ मे व॒शा च॑ म॒ ऋ॒षभ॑श्च॥१७॥

मे॒ वे॒हच॑मे॒ऽनु॒ङ्गां च॑ मे॒ धे॒नुश्च॑ म॒ आ॒यु॒र्य॒ज्ञेन॑ कल्पतां प्रा॒णो य॒ज्ञेन॑ कल्पताम॒पानो॑
य॒ज्ञेन॑ कल्पता॒व्यौनो॑ य॒ज्ञेन॑ कल्पतां चक्षु॒र्य॒ज्ञेन॑ कल्पता॒ऽश्रो॒त्रं य॒ज्ञेन॑ कल्पता॒म्मनो॑
य॒ज्ञेन॑ कल्पतां वा॒ग्य॒ज्ञेन॑ कल्पतामा॒त्मा य॒ज्ञेन॑ कल्पतां य॒ज्ञो य॒ज्ञेन॑ कल्पताम्॥१८॥

ऋ॒षभ॑श्च च॒त्वारि॑ऽशच्च॥१०॥ [१०]

एका॑ च मे ति॒स्रश्च॑ मे पञ्च॑ च मे स॒प्त च॑ मे न॒व च॑ म॒ एका॑दश च॑ मे॒
त्रयो॑दश च॑ मे पञ्च॑दश च॑ मे स॒प्तद॑श च॑ मे न॒वद॑श च॑ म॒ एक॑वि॒ंशति॑श्च॑ मे॒
त्रयो॑वि॒ंशति॑श्च॑ मे पञ्च॑वि॒ंशति॑श्च॑ मे स॒प्तवि॑ंशति॑श्च॑ मे न॒ववि॑ंशति॑श्च॑ म॒ एक॑त्रि॒ंशच्च॑
मे॒ त्रय॑स्त्रि॒ंशच्च॑॥१९॥

मे॒ च॒त॒स्रश्च॑ मे॒ऽष्टौ च॑ मे॒ द्वा॒दश॑ च॑ मे॒ षोड॑श च॑ मे वि॒ंशति॑श्च॑ मे॒
च॒तुर्वि॑ंशति॑श्च॑ मे॒ऽष्टा॒वि॒ंशति॑श्च॑ मे॒ द्वा॒त्रि॒ंशच्च॑ मे॒ ष॒ट्त्रि॑ंशच्च॑ मे॒ च॒त्वारि॑ऽशच्च॑ मे॒
च॒तुश्च॑त्वारि॒ंशच्च॑ मे॒ऽष्टा॒च॒त्वारि॑ऽशच्च॑ मे॒ वा॒जंश्च॑ प्र॒स॒वश्चा॑पि॒जश्च॑ ऋ॒तुश्च॑ सु॒वंश्च॑ मूर्धा॑ च॑
व्य॒श्रिंश्च॑ान्त्या॒यन॑श्चान्त्यंश्च॑ भौ॒वन॑श्च॒ भुव॑न॒श्चाधि॑पतिश्च॥२०॥

त्रय॑स्त्रि॒ंशच्च॑ व्य॒श्रिंश्च॑ एका॑दश च॥११॥ [११]

वा॒जो नः॑ स॒प्त प्र॑दि॒शश्च॑त॒स्रो वा॑ प॒रा॒वतः॑। वा॒जो नो॑ वि॒श्वे॑र्दे॒वैर्धन॑सातावि॒हाव॑तु। वि॒श्वे
अ॒द्य म॒रुतो॑ वि॒श्वं ऊ॒ती वि॒श्वे भ॑वन्व॒ग्नयः॑ स॒मि॒द्धाः। वि॒श्वे नो॑ दे॒वा अ॒व॒सा ग॑मन्तु
वि॒श्वम॑स्तु द्र॒विणं॑ वा॒जो अ॒स्मे। वा॒जस्य॑ प्र॒स॒वं दे॒वा रथै॑र्याता हि॒र॒ण्य॒यैः। अ॒ग्नि॒रिन्द्रो॑
बृ॒ह॒स्पति॑र्ति॒म॒रुतः॑ सोम॑पीतये। वा॒जे॒वाजे॑ऽव॒त वा॒जिनो॑ नो॒ धने॑षु॥२१॥

विप्रा अमृता ऋतज्ञाः। अस्य मध्वः पिबत मादयध्वं तृप्ता यात पृथिभिर्देवयानैः।
वाजः पुरस्तादुत मध्यतो नो वाजो देवाः ऋतुभिः कल्पयाति। वाजस्य हि प्रसवो
नन्नमीति विश्वा आशा वाजपतिर्भवेयम्। पयः पृथिव्याम्पय ओषधीषु पयो दिव्यन्तरिक्षे
पयो धाम्। पयस्वतीः प्रदिशः सन्तु मह्यम्। सम्मा सृजामि पयसा घृतेन सम्मा
सृजाम्यपः॥२२॥

ओषधीभिः। सोऽहं वाजः सनेयमग्ने। नक्तोषासा समनसा विरूपे धापयेते शिशुमेकः
समीची। द्यावा क्षामा रुक्मो अन्तर्वि भाति देवा अग्निं धारयन्द्रविणोदाः। समुद्रोऽसि
नभस्वानाद्रदानुः शम्भूमयोभूरभि मां वाहि स्वाहा मरुतोऽसि मरुतां गणः शम्भूमयोभूरभि
मां वाहि स्वाहावस्युरसि दुवस्वाञ्छुम्भूमयोभूरभि मां वाहि स्वाहा॥२३॥

धनेष्वपो दुवस्वाञ्छुम्भूमयोभूरभि मां द्वे च॥१२॥ [१२]

अग्निं युनज्मि शवसा घृतेन दिव्यः सुपूर्णं वयसा बृहन्तम्। तेन वयं पतेम
ब्रध्नस्य विष्टपः सुवो रुहाणा अधि नाकं उत्तमे। इमौ तं पक्षावजरौ पतत्रिणो याभ्याः
रक्षाःस्यपहःस्यग्ने। ताभ्यां पतेम सुकृतां लोके यत्रर्षयः प्रथमजा ये पुराणाः। चिदसि
समुद्रयोनिरिन्दुर्दक्षः श्येन ऋतावा। हिरण्यपक्षः शकुनो भुरण्युर्महान्सधस्थे ध्रुवः॥२४॥

आ निषत्तः। नमस्ते अस्तु मा मां हिंसीर्विश्वस्य मूर्धन्नधि तिष्ठसि
श्रितः। समुद्रे ते हृदयमन्तरायुर्द्यावापृथिवी भुवनेष्वर्पिते। उद्रो दत्तोदधिभिन्त
दिवः पर्जन्यादन्तरिक्षात्पृथिव्यास्ततो नो वृष्ट्यावत। दिवो मूर्धासि पृथिव्या
नाभिरूर्गपामोषधीनाम्। विश्वायुः शर्म सप्रथा नमस्पथे। येनर्षयस्तपसा सत्रम्॥२५॥

आसतेन्याना अग्निः सुवराभरन्तः। तस्मिन्नहं नि दधे नाकं अग्निमेतं यमाहुर्मनवः
स्तीर्णबर्हिषम्। तम्पत्नीभिरनु गच्छेम देवाः पुत्रैर्भ्रातृभिरुत वा हिरण्यैः। नाकं गृह्णानाः
सुकृतस्य लोके तृतीयं पृष्ठे अधि रोचने दिवः। आ वाचो मध्यमरुहद्वरण्युरयमग्निः
सत्पतिश्चेकितानः। पृष्ठे पृथिव्या निहितो दविद्युतदधस्पदं कृणुते॥२६॥

ये पृतन्यवः। अयमग्निर्वीरतमो वयोधाः संहस्त्रियो दीप्यतामप्रयुच्छन्। विभ्राजमानः
सरिरस्य मध्य उप प्र यात दिव्यानि धामा। सम्प्र च्यवध्वमनु सम्प्र याताग्ने पथो
देवयानान्कृणुध्वम्। अस्मिन्सधस्थे अध्युत्तरस्मिन्विश्वे देवा यजमानश्च सीदत। येनां सहस्रं

वहसि येनाग्ने सर्ववेदसम्। तेनेमं यज्ञं नो वह देवयानो यः॥२७॥

उत्तमः। उद्धृष्यस्वाग्ने प्रति जागृह्येनमिष्टापूर्ते स०सृजेथामयं च। पुनः कृण्व०स्त्वा पितरं युवानमन्वाता०सीत् त्वयि तन्तुमेतम्। अयं ते योनिर्ऋत्वियो यतो जातो अरोचथाः। तं जानन्न० आ रोहाथां नो वर्धया रयिम्॥२८॥

ध्रुवः सत्रं कृणुते यः सप्तत्रिंशच्च॥13॥ [१३]

ममाग्ने वर्चो विह्वेष्वस्तु वयं त्वेन्यानास्तनुवम्पुपेम। मह्यं नमन्तामप्रदिशश्चत०स्त्वयाध्यक्षेण पृतना जयेम। मम देवा विह्वे संन्तु सर्व इन्द्रावन्तो मरुतो विष्णुरग्निः। ममान्तरिक्षमुरु गोपमस्तु मह्यं वातः पवतां कामे अस्मिन्। मयि देवा द्रविणमा यजन्ताम्मय्याशीरस्तु मयि देवहूतिः। दैव्या होतारा वनिषन्त॥२९॥

पूर्वेऽरिष्टाः स्याम तनुवां सुवीराः। मह्यं यजन्तु मम यानि हव्याकूतिः सत्या मनसो मे अस्तु। एनो मा नि गां कतमच्चनाहं विश्वे देवासो अधि वोचता मे। देवीः षडुर्वीरुरु णः कृणोत विश्वे देवास इह वीरयध्वम्। मा हास्महि प्रजया मा तनूभिर्मा रंधाम द्विषते सोम राजन्। अग्निर्मन्युमप्रतिनुदन्पुरस्तात्॥३०॥

अदब्धो गोपाः परि पाहि नस्त्वम्। प्रत्यञ्चो यन्तु निगुतः पुनस्तेऽमेषां चित्तम्बुधा वि नैशत्। धाता धातृणाम्भुवनस्य यस्पतिर्देव० सवितारमभिमातिपाहम्। इमं यज्ञमश्विनोभा बृहस्पतिर्देवाः पा०न्तु यजमानं न्यर्थात्। उरुव्यचां नो महिषः शर्म य०सदस्मिन् हवे पुरुहूतः पुरुक्षु। स नः प्रजायै हर्यश्च मृडयेन्द्र मा॥३१॥

नो रीरिषो मा परा दाः। ये नः सपत्ना अप ते भवन्त्विन्द्राग्निभ्यामव बाधामहे तान्। वसवो रुद्रा आदित्या उपरिस्पृशाम्मोग्रं चेतारमधिराजमक्रन्। अर्वाश्चमिन्द्रममुतो हवामहे यो गोजिद्धं नजिदंश्चजिद्धः। इमं नो यज्ञं विह्वे जुषस्वास्य कुर्मो हरिवो मेदिन त्वा॥३२॥

वनिषन्त पुरस्तान्मा त्रिचत्वारिंशच्च॥14॥ [१४]

अग्नेर्मन्वे प्रथमस्य प्रचेतसो यम्पाञ्चजन्यम्बहवः समिन्धते। विश्वस्यां विशि प्रविशिशिवा०समीमहे स नो मुञ्चत्व०हंसः। यस्येदं प्राणान्निमिषद्यदेजति यस्य जातं जनमानं च केवलम्। स्तौम्यग्निं नाधितो जोहवीमि स नो मुञ्चत्व०हंसः। इन्द्रस्य

मन्ये प्रथमस्य प्रचेतसो वृत्रघ्नः स्तोमा उप मामुपागुः। यो दाशुषः सुकृतो हवमुप गन्ता॥३३॥

स नो मुञ्चत्वहंसः। यः संग्रामं नयति सं वशी युधे यः पुष्टानि ससृजति त्रयाणि। स्तोमीन्द्रं नाथितो जौहवीमि स नो मुञ्चत्वहंसः। मन्वे वाम्मित्रावरुणा तस्य वित्तं सत्यौजसा दृहणा यं नुदेथै। या राजानं सरथं याथ उग्रा ता नो मुञ्चतुमागंसः। यो वा रथं ऋजुरग्निः सत्यधर्मा मिथुश्चरन्तमुपयाति दूषयन्। स्तोमि॥३४॥

मित्रावरुणा नाथितो जौहवीमि तौ नो मुञ्चतुमागंसः। वायोः संवितुर्विदथानि मन्महे यावात्मन्वद्विभृतो यो च रक्षतः। यो विश्वस्य परिभू बभूवतुस्तौ नो मुञ्चतुमागंसः। उप श्रेष्ठा न आशिषो देवयोर्धर्मे अस्थिरन्। स्तोमि वायुं संवितारं नाथितो जौहवीमि तौ नो मुञ्चतुमागंसः। रथीतमौ रथीनामह ऊतये शुभं गमिष्ठौ सुयमेभिरश्वैः। ययोः॥३५॥

वां देवौ देवेष्वनिशितमोजस्तौ नो मुञ्चतुमागंसः। यदयातं वहतु सूर्यायास्त्रिचक्रेण ससदमिच्छमानौ। स्तोमि देवावश्विनौ नाथितो जौहवीमि तौ नो मुञ्चतुमागंसः। मरुताम्मन्वे अधि नो ब्रुवन्तु प्रेमां वाचं विश्वामवन्तु विश्वैः। आशून् हुवे सुयमानृतये ते नो मुञ्चन्त्वेनंसः। तिग्ममायुधं वीडितं सहस्वद्विव्यं शर्धः॥३६॥

पृतनासु जिष्णु। स्तोमि देवान्मरुतो नाथितो जौहवीमि ते नो मुञ्चन्त्वेनंसः। देवानाम्मन्वे अधि नो ब्रुवन्तु प्रेमां वाचं विश्वामवन्तु विश्वैः। आशून् हुवे सुयमानृतये ते नो मुञ्चन्त्वेनंसः। यदिदम्माभिश्चोचति पौरुषेयेण दैव्येन। स्तोमि विश्वा देवान्नाथितो जौहवीमि ते नो मुञ्चन्त्वेनंसः। अनु नोऽद्यानुमतिरनु॥३७॥

इदंनुमते त्वं वैश्वानरो न ऊत्या पृष्ठो दिवि। ये अप्रथेताममितेभिरोजोभिर्ये प्रतिष्ठे अभवतां वसूनाम्। स्तोमि द्यावापृथिवी नाथितो जौहवीमि ते नो मुञ्चतुमहंसः। उर्वी रोदसी वरिवः कृणोतं क्षेत्रस्य पत्नी अधि नो ब्रूयातम्। स्तोमि द्यावापृथिवी नाथितो जौहवीमि ते नो मुञ्चतुमहंसः। यत्तं वयं पुरुषत्रा यविष्ठाविद्वांसश्चकृमा कच्चन॥३८॥

आगः। कृधी स्वस्माददितेरनागा व्येनांसि शिश्रथो विष्वगग्ने। यथा ह तद्वसवो गौर्यं चित्पदि पिताममुञ्चता यजत्राः। एवा त्वमस्मत्प्र मुञ्चा व्यहः प्रातार्यग्ने प्रतरां न आयुः॥३९॥

गन्तां दूषयन्स्तौमि ययोः शर्धोऽनुमतिरनु चन चतुस्त्रिंशच्च॥15॥ [१५]

अग्निष्ठां वामश्वो द्विचत्वारिंशच्च॥11॥ [१६]

॥ काण्डम् ५ ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयसंहितायां पञ्चमकाण्डे प्रथमः प्रश्नः ॥

सावित्राणि जुहोति प्रसूत्यै चतुर्गृहीतेन जुहोति चतुष्पादः पशवः पशून्वाव रुद्धे चतस्रो दिशो दिक्ष्वेव प्रति तिष्ठति छन्दांसि देवेभ्योऽपाक्रामन्न वोऽभागानि हव्यं वक्ष्याम इति तेभ्य एतच्चतुर्गृहीतमधारयन् पुरोनुवाक्यायै याज्यायै देवतायै वषट्काराय यच्चतुर्गृहीतं जुहोति छन्दांस्येव तत्प्रीणाति तान्यस्य प्रीतानि देवेभ्यो हव्यं वहन्ति यं कामयेत॥१॥

पापीयान्स्यादित्येकैकं तस्य जुहुयादाहुतीभिरेवैनमपं गृह्णाति पापीयान्भवति यं कामयेत वसीयान्स्यादिति सर्वाणि तस्यानुद्रुत्य जुहुयादाहुत्यैवैनमभि क्रमयति वसीयान्भवत्यथो यज्ञस्यैवेषाभिक्रान्तिरेति वा एष यज्ञमुखादद्या योऽग्नेर्देवताया एत्यष्टावेतानि सावित्राणि भवन्त्यष्टाक्षरा गायत्री गायत्रः॥२॥

अग्निस्तेनैव यज्ञमुखादद्या अग्नेर्देवतायै नैत्यष्टौ सावित्राणि भवन्त्याहुतिर्नवमी त्रिवृतमेव यज्ञमुखे वि यातयति यदि कामयेत छन्दांसि यज्ञयशसेनोर्पयेयमित्युचमन्तमां कुर्याच्छन्दांस्येव यज्ञयशसेनोर्पयति यदि कामयेत यजमानं यज्ञयशसेनोर्पयेयमिति यजुरन्तमं कुर्याद्यजमानमेव यज्ञयशसेनोर्पयत्युचा स्तोमं समर्पयेति॥३॥

आहु समृद्धौ चतुर्भिरभिमा दत्ते चत्वारि छन्दांसि छन्दाभिरेव देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इत्याहु प्रसूत्या अग्निर्देवेभ्यो निलायत स वेणुम्प्राविशत्स एतामूतिमनु समचरद्यद्वेणोः सुषिरं सुषिराभिर्भवति सयोनित्वाय स यत्रयत्रावसत्तत्कृष्णमभवत्कल्माषी भवति रूपसमृद्ध्या उभयतःक्षणूभवतीतश्चामुतश्चार्कस्यावरुद्धौ व्याममात्री भवत्येतावद्वै पुरुषे वीर्यं वीर्यसम्मिताऽपरिमिता भवत्यपरिमितस्यावरुद्धौ यो वनस्पतीनाम्फलग्रहिः स एषां

वीर्यावान्फलग्रहिर्वेणुर्वैणवी भवति वीर्यस्यावरुद्धौ॥४॥

कामयैत गायत्रौऽध्येति च सप्तविंशतिश्च॥१॥ [१]

व्यूढं वा एतद्यज्ञस्य यदयजुष्केण क्रियत इमामगृभ्णन्नशनामृतस्येत्यंश्वाभिधानीमा दत्ते यजुष्कृत्यै यज्ञस्य समृद्धौ प्रतूर्तं वाजिन्ना द्रवेत्यंश्मभि दधाति रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचष्टे युञ्जाथाः रासभं युवमिति गर्दभमसत्येव गर्दभं प्रति छापयति तस्मादश्वद्वर्द्धभोऽसन्तरो योगेयोगे तवस्तरमित्याह॥५॥

योगेयोग एवैनं युङ्क्ते वाजैवाजे हवामह इत्याहान्नं वै वाजोऽन्नमेवावं रुद्धे सखाय इन्द्रमृतय इत्याहेन्द्रियमेवावं रुद्धेऽग्निदेवेभ्यो निलायत तं प्रजापतिरन्वविन्दत्प्राजापत्योऽश्वोऽश्वेन सम्भरत्यनुवित्यै पापवस्यसं वा एतत्क्रियते यच्छेर्यसा च पापीयसा च समानं कर्म कुर्वन्ति पापीयान्॥६॥

ह्यश्वद्वर्द्धभोऽश्वम्पूर्वं नयन्ति पापवस्यसस्य व्यावृत्यै तस्माच्छेयाः सम्पापीयान्श्वादन्वेति बहुवै भवतो भ्रातृव्यो भवतीव खलु वा एष योऽग्निश्चिनुते वज्र्यश्वः प्रतूर्वन्नेह्यवक्रामन्नशस्तीरित्याह वज्रैणैव पाप्मानम्भ्रातृव्यमव क्रामति रुद्रस्य गाणपत्यादित्याह रौद्रा वै पशवो रुद्रादेव॥७॥

पशून्निर्याच्यात्मने कर्म कुरुते पूष्णा सयुजा सहेत्याह पूषा वा अध्वनाः सन्नेता समष्ट्यै पुरीषायतनो वा एष यदग्निरङ्गिरसो वा एतमग्रे देवतानां समंभरन्पृथिव्याः सधस्थादग्निम्पुरीष्यमङ्गिरस्वदच्छेहीत्याह सायतनमेवैनं देवताभिः सम्भरत्यग्निम्पुरीष्यमङ्गिरस्वदच्छेम इत्याह येन॥८॥

संगच्छते वाजमेवास्य वृद्धे प्रजापतये प्रतिप्रोच्याग्निः सम्भृत्य इत्याहुरियं वै प्रजापतिस्तस्या एतच्छ्रोत्रं यद्वल्मीकोऽग्निम्पुरीष्यमङ्गिरस्वद्वरिष्याम इति वल्मीकवपामुप तिष्ठते साक्षादेव प्रजापतये प्रतिप्रोच्याग्निः सम्भरत्यग्निम्पुरीष्यमङ्गिरस्वद्वराम इत्याह येन संगच्छते वाजमेवास्य वृद्धेऽन्वग्निरुपसामग्रम्॥९॥

अख्यदित्याहानुख्यात्या आगत्यं वाज्यध्वन आक्रम्यं वाजिन्युथिवीमित्याहेच्छत्येवैनम्पूर्वया विन्दत्युत्तरया द्वाभ्यामा क्रमयति प्रतिष्ठित्या अनुरूपाभ्यान्तस्मादनुरूपाः पशवः प्र जायन्ते द्यौस्तै पृष्ठं पृथिवी सधस्थमित्याहेभ्यो वा एतं लोकेभ्यः प्रजापतिः

समैरयद्रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचष्टे वज्री वा एष यदर्थो दद्विरन्यतोदञ्चो
भूयाल्लोर्मभिरुभयादञ्चो यं द्विष्यात्तमधस्पदं ध्यायेद्वज्रेणैवैनं स्तृणुते॥१०॥

आह पापीयान्ब्रुवादेव येनाग्रं वज्री वै सप्तदश च॥२॥ [२]

उत्क्रामोदक्रमीदिति द्वाभ्यामुत्क्रमयति प्रतिष्ठित्या अनुरूपाभ्यान्तस्मादनुरूपाः पशवः
प्र जायन्तेऽप उपं सृजति यत्र वा आपं उपगच्छन्ति तदोषधयः प्रति तिष्ठन्त्योषधीः
प्रतितिष्ठन्तीः पशवोऽनु प्रति तिष्ठन्ति पशून् यज्ञो यज्ञं यजमानो यजमानं प्रजास्तस्मादप
उपं सृजति प्रतिष्ठित्यै यदध्वर्युरनग्नावाहुतिं जुहुयादन्धोऽध्वर्युः॥११॥

स्याद्रक्षांसि यज्ञं हन्युरहिरण्यमुपास्यं जुहोत्यग्निवत्येव जुहोति नान्धोऽध्वर्युर्भवति
न यज्ञं रक्षांसि घ्नन्ति जिघर्म्यग्निम्मनसा घृतेनेत्याह मनसा हि पुरुषो यज्ञमभिगच्छति
प्रतिक्ष्यन्तम्भुवनानि विश्वेत्याह सर्वं ह्येष प्रत्यङ्केति पृथुं तिरश्चा वयंसा बृहन्तमित्याहात्पो
ह्येष जातो महान्॥१२॥

भवति व्यचिष्टमन्नं रभसं विदानमित्याहात्रमेवास्यै स्वदयति सर्वमस्मै
स्वदते य एवं वेदा त्वां जिघर्मि वचंसा घृतेनेत्याह तस्माद्यत्पुरुषो
मनसाभिगच्छति तद्वाचा वंदत्यरक्षसेत्याह रक्षसामपहत्यै मर्यश्रीः स्पृह्यद्वर्णो
अग्निरित्याहापंचितिमेवास्मिन्धात्यपंचितिमान्भवति य एवं॥१३॥

वेदं मनसा त्वे तामाप्तुमर्हति यामध्वर्युरनग्नावाहुतिं जुहोति मनस्वतीभ्यां
जुहोत्याहुत्योरास्यै द्वाभ्यां प्रतिष्ठित्यै यज्ञमुखेयंजमुखे वै क्रियमाणे यज्ञं रक्षांसि
जिघांसन्त्येतरहि खलु वा एतद्यज्ञमुखं यर्ह्येनदाहुतिरश्नुते परि लिखति रक्षसामपहत्यै
तिसृभिः परि लिखति त्रिवृद्धा अग्निर्यावानेवाग्निस्तस्माद्रक्षांस्यपं हन्ति॥१४॥

गायत्रिया परि लिखति तेजो वै गायत्री तेजसेवैनं परि गृह्णाति त्रिष्टुभा परि
लिखतीन्द्रियं वै त्रिष्टुगिन्द्रियेणैवैनम् परि गृह्णात्यनुष्टुभा परि लिखत्यनुष्टुप्सर्वाणि छन्दांसि
परिभूः पर्यास्यै मध्यतोऽनुष्टुभा वाग्वा अनुष्टुप्तस्मान्मध्यतो वाचा वंदामो गायत्रिया प्रथमया
परि लिखत्यथानुष्टुभाथ त्रिष्टुभा तेजो वै गायत्री यज्ञोऽनुष्टुगिन्द्रियं त्रिष्टुप्तेजसा चैवेन्द्रियेण
चोभ्यतो यज्ञं परि गृह्णाति॥१५॥

अन्धोऽध्वर्युर्महान्भवति त्रिष्टुभा तेजो वै गायत्री त्रयोदश च॥३॥ [३]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इति खनति प्रसूत्या अथो धूममेवैतेन जनयति
ज्योतिष्मन्तं त्वाग्ने सुप्रतीकमित्याह ज्योतिरेवैतेन जनयति सौऽग्निर्जातः प्रजाः शुचाप्युतं
देवा अर्धर्चेनाशमयच्छिवं प्रजाभ्योऽहिः सन्तमित्याह प्रजाभ्य एवैनं शमयति द्वाभ्यां
खनति प्रतिष्ठित्या अपां पृष्ठमसीति पुष्करपर्णमा॥१६॥

हृत्यपां वा एतत्पृष्ठं यत्पुष्करपर्णं रूपेणैवैनदा हरति पुष्करपर्णेन सम्भरति योनिर्वा
अग्नेः पुष्करपर्णं सयोनिमेवाग्निं सम्भरति कृष्णाजिनेन सम्भरति यज्ञो वै कृष्णाजिनं
यज्ञेनैव यज्ञं सम्भरति यद्वाग्याणां पशूनां चर्मणा सम्भरेद्वाग्यानां शूच्छुचाप्येत्येकृष्णाजिनेन
सम्भरत्यारण्यानेव पशून्॥१७॥

शुचाप्ययति तस्मात्समावत्पशूनां प्रजायमानानामारण्याः पशवः कनीयाः सः शुचा
हृता लौमताः सम्भरत्यतो ह्यस्य मेध्यं कृष्णाजिनं च पुष्करपर्णं च सः स्तृणातीयं
वै कृष्णाजिनमसौ पुष्करपर्णमाभ्यामेवैनमुभयतः परि गृह्णात्यग्निर्देवेभ्यो निलायत
तमथर्वाण्वपश्यदथर्वा त्वा प्रथमो निरमन्थदग््न इति॥१८॥

आह य एवैनमन्वपश्यत्तेनैवैनं सम्भरति त्वामग्ने पुष्करादधीत्याह पुष्करपर्णे
ह्येनमुपश्रितमविन्दत्तमु त्वा दध्यङ्घ्रिपरित्याह दध्यङ्घ्रा आथर्वणस्तैजस्य्यासीत्तेज
एवास्मिन्दधाति तमु त्वा पाथ्यो वृषेत्याह पूर्वमेवोदितमुत्तरेणाभि गृणाति॥१९॥

चतसृभिः सम्भरति चत्वारि छन्दांसि छन्दाभिरेव गायत्रीभिर्ब्राह्मणस्य गायत्रो हि
ब्राह्मणस्त्रिष्टुभ्यां राजन्यस्य त्रैष्टुभो हि राजन्यो यं कामयेत वसीयान्स्यादित्युभयीभिस्तस्य
सम्भरेत्तेजश्चैवास्मा इन्द्रियं च समीचीं दधात्यष्टाभिः सम्भरत्यष्टाक्षरा गायत्री गायत्रौ-
ऽग्निर्यावांनेवाग्निस्तं सम्भरति सीदं होतरित्याह देवता एवास्मै सः सादयति नि होतेति
मनुष्यान्सः सीदस्वेति वयांसि जनिष्वा हि जेन्यो अग्ने अह्नामित्याह देवमनुष्यानेवास्मै
सः सन्नान्न जनयति॥२०॥

एव पशूनि गृणाति होतरिति सप्तविंशतिश्च॥४॥ [४]

क्रूरमिव वा अस्या एतत्करोति यत्खनत्युप उपं सृजत्यापो वै शान्ताः शान्ताभिरेवास्यै
शुचं शमयति सं तै वायुर्मातरिश्वा दधात्वित्याह प्राणो वै वायुः प्राणेनैवास्यै प्राणं सं
दधाति सं तै वायुरित्याह तस्माद्वायुप्रच्युता दिवो वृष्टिरीते तस्मै च देवि वषडस्तु॥२१॥

तुभ्यमित्याह षड्वा ऋतवं ऋतुष्वेव वृष्टिं दधाति तस्मात्सर्वानृतून् वर्षति यद्वषट्कुर्याद्रक्षांसि यज्ञं हन्युर्वडित्याह पुरोक्षमेव वर्षट्करोति नास्य यातयामा वषट्कारो भवति न यज्ञं रक्षांसि घ्नन्ति सुजातो ज्योतिषा सहेत्यनुष्टुभोप नह्यत्यनुष्टुप॥२२॥

सर्वाणि छन्दांसि छन्दांसि खलु वा अग्नेः प्रिया तनूः प्रिययैवेनं तनुवा परिं दधाति वेदुको वासो भवति य एवं वेद वारुणो वा अग्निरुपनद्ध उदु तिष्ठ स्वध्वरोर्ध्व ऊ पु णं ऊतय इति सावित्रीभ्यामुत्तिष्ठति सवितृप्रसूत एवास्योर्ध्वा वरुणमेनिमुत्सृजति द्वाभ्यां प्रतिष्ठित्यै स जातो गर्भो असि॥२३॥

रोदस्योरित्याहेमे वै रोदसी तयोरेष गर्भो यदग्निरस्तस्मादेवमाहाग्ने चारुर्विभृत ओषधीष्वित्याह यदा ह्येतं विभरन्त्यथ चारुतरो भवति प्र मातृभ्यो अधि कर्निक्रदद्वा इत्याहोषधयो वा अस्य मातरस्ताभ्यं एवैनम्प्र च्यावयति स्थिरो भव वीडङ्ग इति गर्दभ आ सादयति॥२४॥

सं नह्यत्येवेनमेतया स्थेन्ने गर्दभेन सम्भरति तस्माद्गर्दभः पशूनाम्भारभारितमो गर्दभेन सम्भरति तस्माद्गर्दभो ऽप्यनालेशेत्यन्यान्पशून्मैद्यत्यत्रः ह्येनेनार्कं सम्भरन्ति गर्दभेन सम्भरति तस्माद्गर्दभो द्विरेताः सन्कनिष्ठम्पशूनाम्प्र जायतेऽग्निर्ह्यस्य योनिं निर्दहति प्रजासु वा एष एतर्ह्यारूढः॥२५॥

स ईश्वरः प्रजाः शुचा प्रदहः शिवो भव प्रजाभ्य इत्याह प्रजाभ्यं एवेनं शमयति मानुषीभ्यस्त्वमङ्गिर इत्याह मानव्यो हि प्रजा मा द्यावापृथिवी अभि शूशुचो मान्तरिक्षं मा वनस्पतीनित्याहेभ्य एवेनं लोकेभ्यः शमयति प्रेतु वाजी कर्निक्रददित्याह वाजी ह्येष नानदद्रासंभः पत्विति॥२६॥

आह रासंभ इति ह्येतमृषयोऽवदन्भरन्नग्निम्पुरीष्यमित्याहाग्निः ह्येष भरति मा पाद्यायुषः पुरेत्याहायुरेवास्मिन्दधाति तस्माद्गर्दभः सर्वमायुरेति तस्माद्गर्दभे पुरायुषः प्रमीते बिभ्यति वृषाग्निं वर्षणम्भरन्नित्याह वृषा ह्येष वृषाग्निरपां गर्भम॥२७॥

समुद्रियमित्याहापाः ह्येष गर्भो यदग्निरग्न आ याहि वीतय इति वा इमौ लोकौ व्यैतामग्न आ याहि वीतय इति यदाहानयोर्लोकयोर्वीत्यै प्रच्युतो वा एष आयतनदगतः प्रतिष्ठाः स एतर्ह्यध्वर्युं च यजमानं च ध्यायत्यृतं सत्यमित्याह्यं वा ऋतमसौ॥२८॥

सत्यमनयोरैवैनं प्रतिं ष्ठापयति नार्तिमाच्छ्रित्यध्वर्युर्न यजमानो वरुणो वा एष यजमानमभ्येति यदग्निरुपनद्ध ओषधयः प्रतिं गृहीताग्निमेतमित्याह शान्त्यै व्यस्यन्विश्वा अमंतीररातीरित्याह रक्षंसामपहत्यै निषीदन्तो अपं दुर्मतिः हनदित्याह प्रतिष्ठित्या ओषधयः प्रतिं मोदध्वम्॥२९॥

अस्त्वनुष्टुबसि सादयत्यारूढः पत्वेति गर्भमसौ मोदध्वं द्विचत्वारिंशच्च॥५॥ [५]

एनमित्याहोषधयो वा अग्नेर्भागधेयन्ताभिरेवैनं समर्धयति पुष्पावतीः सुपिप्पला इत्याह तस्मादोषधयः फलं गृह्णन्त्ययं वो गर्भं ऋत्विग्यः प्रत्नं सुधस्थमासंददित्याह याम्य एवैनमप्रच्यावयति तास्वेवैनं प्रतिं ष्ठापयति द्वाभ्यामुपावहरति प्रतिष्ठित्यै॥३०॥ [६]

वारुणो वा अग्निरुपनद्धो वि पाजसेति वि स्रंसयति सवितुप्रसूत एवास्य विषूचीं वरुणमेनं वि सृजत्यप उपं सृजत्यापो वै शान्ताः शान्ताभिरेवास्य शुचं शमयति तिसृभिरुपं सृजति त्रिवृद्धा अग्निर्यावानेवाग्निस्तस्य शुचं शमयति मित्रः ससृज्यं पृथिवीमित्याह मित्रो वै शिवो देवानान्तेनैव॥३१॥

एनं स सृजति शान्त्यै यद्वाम्याणाम्पात्राणां कपालैः ससृजेद्वाम्याणि पात्राणि शुचारपयेदर्मकपालैः स सृजत्येतानि वा अनुपजीवनीयानि तान्येव शुचारपयति शर्कराभिः स सृजति धृत्या अथो शंत्वायाजलोमैः स सृजत्येषा वा अग्नेः प्रिया तनूर्यदजा प्रिययैवैनं तनुवा स सृजत्यथो तेजसा कृष्णाजिनस्य लोमभिः सम्॥३२॥

सृजति यज्ञो वै कृष्णाजिनं यज्ञेनैव यज्ञं स सृजति रुद्राः सम्भृत्यं पृथिवीमित्याहेता वा एतं देवता अग्ने समभरन्ताभिरेवैनं सम्भरति मुखस्य शिरोऽसीत्याह यज्ञो वै मुखस्तस्यैतच्छिरो यदुखा तस्मादेवमाह यज्ञस्य पदे स्थ इत्याह यज्ञस्य ह्येते॥३३॥

पदे अथो प्रतिष्ठित्यै प्राण्याभिर्यच्छृत्यन्वन्त्यैर्मन्त्रयते मिथुनत्वाय त्र्युद्धिं करोति त्रयं इमे लोका एषां लोकानामाप्त्यै छन्दोभिः करोति वीर्यं वै छन्दांसि वीर्यैषैवैनं करोति यजुषा बिलं करोति व्यावृत्त्या इयंतीं करोति प्रजापतिना यज्ञमुखेन सम्मितां द्विस्तनां करोति द्वावापृथिव्योर्दोहाय चतुः स्तनां करोति पशूनां दोहायाष्टास्तनां करोति छन्दसां दोहाय नवांश्रिमभिचरतः कुर्यान्नृवृत्तमेव वज्रं सम्भृत्य भ्रातृव्याय प्र हरति स्तृत्यै कृत्वाय सा महीमुखामिति नि दधाति देवतास्वेवैनं प्रतिं ष्ठापयति॥३४॥

तेनैव लोमभिः समेते अभिचरन्तु एकविंशतिश्च॥६॥ [७]

सप्तभिर्धूपयति सप्त वै शीर्षण्याः प्राणाः शिर एतद्यज्ञस्य यदुखा शीर्षन्नेव यज्ञस्य प्राणान्दधाति तस्मात्सप्त शीर्षन्प्राणा अश्वशकेन धूपयति प्राजापत्यो वा अश्वः सयोनित्वायादितिस्त्वेत्याहेयं वा अदितिरेदित्येवादित्यां खनत्यस्या अकूरङ्काराय न हि स्वः स्वः हिनस्ति देवानां त्वा पत्नीरित्याह देवानाम्॥३५॥

वा एताम्पत्नयोऽग्रेऽकुर्वन्ताभिरेवैनानां दधाति धिषणास्त्वेत्याह विद्या वै धिषणां विद्याभिरेवैनामभीन्द्रे ग्रास्त्वेत्याह छन्दांसि वै ग्राश्छन्दोभिरेवैनां श्रपयति वरूत्रयस्त्वेत्याह होत्रा वै वरूत्रयो होत्राभिरेवैनानां पचति जनयस्त्वेत्याह देवानां वै पत्नीः॥३६॥

जनयस्ताभिरेवैनानां पचति षड्विः पंचति षड्वा ऋतवं ऋतुभिरेवैनानां पचति द्विः पचन्त्वित्याह तस्माद्विः संवत्सरस्य सस्यम्पच्यते वारुण्युखाभीद्धा मैत्रियोपैति शान्त्यै देवस्त्वा सवितोद्वपत्वित्याह सवितृप्रसूत एवैनां ब्रह्मणा देवताभिरुद्वपत्यपद्यमाना पृथिव्याशा दिश आ पृण॥३७॥

इत्याह तस्मादग्निः सर्वा दिशोऽनु वि भ्रात्युत्तिष्ठ बृहती भवोर्ध्वा तिष्ठ ध्रुवा त्वमित्याह प्रतिष्ठित्या असुर्यम्पात्रमनाच्छृणुमा च्छृणन्ति देवत्राकरजक्षीरेणा च्छृणन्ति परमं वा एतत्पयो यदंजक्षीरं परमेणैवैनाम्पयसा च्छृणन्ति यजुषा व्यावृत्त्यै छन्दोभिरा च्छृणन्ति छन्दोभिर्वा एषा क्रियते छन्दोभिरेव छन्दास्या च्छृणन्ति॥३८॥

आह देवानां वै पत्नीः पृणेषा षड्व॥७॥ [८]

एकविंशत्या माषैः पुरुषशीर्षमच्छैत्यमेध्या वै माषा अमेध्यम्पुरुषशीर्षममेध्यैरेवास्यामेध्यं निरवदाय मेध्यं कृत्वा हरत्येकविंशतिर्भवन्त्येकविंशो वै पुरुषः पुरुषस्यास्यै व्यृद्धं वा एतत्प्राणैरमेध्यं यत्पुरुषशीर्षः संसृधा वितृण्णां वल्मीकवृषां प्रति नि दधाति सप्त वै शीर्षण्याः प्राणाः प्राणैरेवैनध्समर्धयति मेध्यत्वाय यावन्तः॥३९॥

वै मृत्युबन्धवस्तेषां यम आधिपत्यं परीयाय यमगाथाभिः परि गायति यमादेवेनद्वेङ्के तिसृभिः परि गायति त्रयं इमे लोका एभ्य एवेनल्लोकेभ्यो वृङ्के तस्माद्गायते न देयङ्गाथा हि तद्वृङ्केऽग्निभ्यः पशूना लभते कामा वा अग्नयः कामानेवाव रुन्दे यत्पशून्नालभेतानवरुद्धा

अस्य॥४०॥

पुशवः स्युर्यत्पर्यग्निकृतानुश्वृजेद्यज्ञवेशसं कुर्याद्यत्संस्थापयेद्यातयामानि शीर्षाणि
स्युर्यत्पशूनालभते तेनैव पशूनव रुद्धे यत्पर्यग्निकृतानुश्वृजति शीर्षामयातयामत्वाय
प्राजापत्येन सः स्थापयति यज्ञो वै प्रजापतिर्यज्ञ एव यज्ञं प्रतिष्ठापयति प्रजापतिः
प्रजा असृजत् स रिरिचानोऽमन्यत् स एता अप्रीरपश्यत्ताभिर्वै स मुखतः॥४१॥

आत्मानमाप्रीणीत यदेता आप्रियो भवन्ति यज्ञो वै प्रजापतिर्यज्ञमेवैताभिर्मुखत आ
प्रीणात्यपरिमितछन्दसो भवन्त्यपरिमितः प्रजापतिः प्रजापतेरास्या ऊनातिरिक्ता मिथुनाः
प्रजात्यै लोमशं वै नामैतच्छन्दः प्रजापतेः पशवो लोमशाः पशून्नेवाव रुद्धे सर्वाणि वा
एता रूपाणि सर्वाणि रूपाण्यग्नौ चित्यं क्रियन्ते तस्मादेता अग्नेश्चित्यस्य॥४२॥

भुवन्त्येकविंशतिः सामिधेनीरन्वाहु रुग्वा एकविंशो रुचमेव गच्छत्यथो प्रतिष्ठामेव
प्रतिष्ठा ह्येकविंशश्चतुर्विंशतिमन्वाहु चतुर्विंशतिरधमासाः संवत्सरः संवत्सरोऽग्निर्वैश्वानरः
साक्षादेव वैश्वानरमव रुद्धे पराचीरन्वाहु पराडिव हि सुवर्गो लोकः समास्त्वान्न ऋतवो
वर्धयन्त्वित्याहु समाभिरेवाग्निं वर्धयति॥४३॥

ऋतुभिः संवत्सरं विश्वा आ भाहि प्रदिशः पृथिव्या इत्याहु तस्मादग्निः सर्वा
दिशोऽनु वि भाति प्रत्यौहतामश्विना मृत्युमस्मादित्याहु मृत्युमेवास्मादप नुदत्युद्वयं
तमसस्परित्याहु पाप्मा वै तमः पाप्मानमेवास्मादप हन्त्यगन्म ज्योतिरुत्तममित्याहासौ
वा आदित्यो ज्योतिरुत्तममादित्यस्यैव सायुज्यं गच्छति न संवत्सरस्तिष्ठति नास्य
श्रीस्तिष्ठति यस्यैताः क्रियन्ते ज्योतिष्मतीमुत्तमामन्वाहु ज्योतिरेवास्मा उपरिष्ठादधाति
सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्यै॥४४॥

यावन्तोऽस्य मुखतश्चित्यस्य वर्धयत्यादित्योऽष्टाविंशतिश्च॥८॥ [९]

षड्भिर्दीक्षयति षड्वा ऋतव ऋतुभिरेवैनं दीक्षयति सप्तभिर्दीक्षयति सप्त छन्दांसि
छन्दोभिरेवैनं दीक्षयति विश्वे देवस्य नेतुरित्यनुष्टुभोत्तमया जुहोति वाग्वा अनुष्टुप्तस्मात्प्राणानां
वागुत्तमैकस्मादक्षरादनासम्प्रथमम्पदम् तस्माद्यद्वाचोऽनासं तन्मनुष्या उप जीवन्ति पूर्णया
जुहोति पूर्ण इव हि प्रजापतिः॥४५॥

प्रजापतेरात्यै न्यूनया जुहोति न्यूनाद्धि प्रजापतिः प्रजा असृजत प्रजानां सृष्टै

यद्विधिं प्रवृज्याद्भूतमव रुन्धीत यदङ्गारेषु भविष्यदङ्गारेषु प्र वृणक्ति भविष्यदेवाव रुन्दे भविष्यद्धि भूयो भूताद्वाभ्याम्प्र वृणक्ति द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्यै ब्रह्मणा वा एषा यजुषा सम्भृता यदुखा सा यद्विद्येतार्तिमाच्छेत्॥४६॥

यजमानो हन्येतस्य यज्ञो मित्रेतामुखां तपेत्याहु ब्रह्म वै मित्रो ब्रह्मन्नेवेनां प्रतिं ष्ठापयति नार्तिमाच्छेति यजमानो नास्य यज्ञो हन्यते यदि भिद्येत तैरेव कपालैः स० सृजेत्सैव ततः प्रायश्चित्तिर्यो गतश्रीः स्यान्मथित्वा तस्याव दध्याद्भूतो वा एष स स्वां॥४७॥

देवतामुपैति यो भूतिकामः स्याद्य उखायै सम्भवेत्स एव तस्य स्यादतो ह्येष सम्भवत्येष वै स्वयम्भूर्नाम भवत्येव यं कामयेत् भ्रातृव्यमस्मै जनयेयमित्यन्यतस्तस्याहृत्याव दध्यात्साक्षादेवास्मै भ्रातृव्यं जनयत्यम्बरीषादन्नकामस्याव दध्यादम्बरीषे वा अन्नम्भियते सयोन्येवान्नम्॥४८॥

अव रुन्दे मुञ्जानव दधात्यूर्गवै मुञ्जा ऊर्जमेवास्मा अपि दधात्यग्निदेवेभ्यो निलायत स कुमुकम्प्राविशत् कुमुकमव दधाति यदेवास्य तत्र न्यक्तं तदेवाव रुन्द आज्येन सं यौत्येतद्वा अग्नेः प्रियं धाम यदाज्यम् प्रियेणैवेन धाम्ना समर्धयत्यथो तेजसा॥४९॥

वैकंकीमा दधाति भा एवाव रुन्दे शमीमयीमा दधाति शान्त्यै सीद त्वं मातुरस्या उपस्थ इति तिसृभिर्जातमुप तिष्ठते त्रयं इमे लोका एष्वेव लोकेष्वविदं गच्छत्यथो प्राणानेवात्मन्धत्ते॥५०॥

प्रजापतिरृच्छेत्स्वामेवान्नं तेजसा चतुस्त्रिंशच्च॥९॥ [१०]

न हं स्म वै पुराग्निरपरशुवृक्णं दहति तदस्मै प्रयोग एवर्षिरस्वदयद्यदग्ने यानि कानि चेति समिधमा दधात्यपरशुवृक्णमेवास्मै स्वदयति सर्वमस्मै स्वदते य एवं वेदौदुम्बरीमा दधात्यूर्गवा उदुम्बर ऊर्जमेवास्मा अपि दधाति प्रजापतिरग्निमसृजत त० सृष्ट० रक्षा०सि॥५१॥

अजिघा०सन्त्स एतद्राक्षोग्रमपश्यतेन वै स रक्षा०स्पपाहत यद्राक्षोग्रमभवत्यग्नेरेव तेन जाताद्रक्षा०स्पप हन्त्याश्वत्थीमा दधात्यश्वत्थो वै वनस्पतीना० सपत्नसाहो विजित्यै वैकङ्कतीमा दधाति भा एवाव रुन्दे शमीमयीमा दधाति शान्त्यै स०शितम्मे ब्रह्मोदेपाम्बाहू

अतिरमित्युत्तमे औदुम्बरी॥५२॥

वाचयति ब्रह्मणैव क्षत्रं सः शयति क्षत्रेण ब्रह्म तस्माद्ब्राह्मणो राजन्यवानत्यन्यम्ब्राह्मणं तस्माद्वाजन्यो ब्राह्मणवानत्यन्यं राजन्यम्मृत्युर्वा एष यदग्निरमृतः हिरण्यं रुक्ममन्तरं प्रति मुञ्चतेऽमृतमेव मृत्योरन्तर्धत्त एकविंशतिनिर्बाधो भवत्येकविंशतिर्वै देवलोका द्वादशमासाः पञ्चर्तवस्त्रयं इमे लोका असावादित्यः॥५३॥

एकविंश एतावन्तो वै देवलोकास्तेभ्य एव भ्रातृव्यमन्तरंति निर्बाधैर्वै देवा असुरान्निर्बाधेऽकुर्वन्त तन्निर्बाधानां निर्बाधत्वान्निर्बाधी भवन्ति भ्रातृव्यानेव निर्बाधे कुरुते सावित्रिया प्रति मुञ्चते प्रसूत्यै नक्तोपासेत्युत्तरयाहोरात्राभ्यामेवैनमुद्यच्छते देवा अग्निं धारयन्द्रविणोदा इत्याह प्राणा वै देवा द्रविणोदा अहोरात्राभ्यामेवैनमुद्यत्यः॥५४॥

प्राणैर्दाधारासीनः प्रति मुञ्चते तस्मादासीनाः प्रजाः प्र जायन्ते कृष्णाजिनमुत्तरन्तेजो वै हिरण्यं ब्रह्म कृष्णाजिनन्तेजसा चैवेनं ब्रह्मणा चोभयतः परि गृह्णाति षडुद्यामं शिक्यम्भवति षड्वा ऋतवं ऋतुभिरेवैनमुद्यच्छते यद्वादशोद्यामं संवत्सरेणैव मौञ्जम्भवत्यूर्ग्वै मुञ्जा ऊर्जैवेनं समर्धयति सुपर्णोऽसि गरुत्मानित्येवैक्षते रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचष्टे दिवं गच्छ सुवं पतेत्याह सुवर्गमेवैनं लोकं गमयति॥५५॥

रक्षाः स्यौदुम्बरी आदित्य उद्यत्य सञ्चतुर्विंशतिश्च॥१०॥ [११]

समिद्धो अञ्जन्कृदरम्मतीनां घृतमग्ने मधुमत्पिन्वमानः। वाजी वहन्वाजिनं जातवेदो देवानां वक्षि प्रियमा सधस्थम्। घृतेनाञ्जन्त्सम्पथो देवयानान्प्रजानन्वाज्यप्येतु देवान्। अनु त्वा सप्ते प्रदिशः सचन्ताः स्वधामस्मै यजमानाय धेहि। ईड्यश्वासि वन्द्यश्च वाजिन्नाशुश्वासि मेध्यश्च सप्ते। अग्निद्वौ॥५६॥

देवैर्वसुभिः सजोषाः प्रीतं वह्निं वहतु जातवेदाः। स्तीर्णम्बर्हिः सुष्टरीमा जुषाणोरु पृथु प्रथमानं पृथिव्याम्। देवेभिर्युक्तमर्दितिः सजोषाः स्योनं कृण्वाना सुविते दधातु। एता उ वः सुभगा विश्वरूपा वि पक्षोभिः श्रयमाणा उदातैः। ऋष्याः सतीः कवपः शुम्भमाना द्वारो देवीः सुप्रायणा भवन्तु। अन्तरा मित्रावरुणा चरन्ती मुखं यज्ञानामभि संविदाने। उषासां वाम्॥५७॥

सुहिरण्ये सुशिल्पे ऋतस्य योनाविह सादयामि। प्रथमा वा सरथिनां सुवर्णा देवौ

पश्यन्तौ भुवनानि विश्वा। अपिप्रयं चोदना वाम्निमाना होतांरा ज्योतिः प्रदिशा दिशन्ता।
आदित्येनो भारती वष्टु यज्ञं सरस्वती सह रुद्रैर्न आवीत्। इडोपहूता वसुभिः सजोषां
यज्ञं नो देवीरमृतेषु धत्त। त्वष्टा वीरं देवकामं जजान त्वष्टुर्वा जायत आशुरश्वः॥५८॥

त्वष्टेदं विश्वम्भुवनं जजान ब्रह्मोः कर्तारमिह यक्षि होतः। अश्वो घृतेन त्मन्या समक्त
उप देवाः ऋतुशः पाथ एतु। वनस्पतिर्देवलो कम्प्रजानन्नग्निना हव्या स्वदितानि वक्षत्।
प्रजापतेस्तपसा वावृधानः सद्यो जातो दधिषे यज्ञमग्ने। स्वाहाकृतेन हविषा पुरोगा याहि
साध्या हविरदन्तु देवाः॥५९॥

अग्निष्ठां वामश्वो द्विचत्वारिंशच्च॥११॥ [१२]

विष्णुमुखा अन्नपते यावती वि वै पुरुषमात्रेणाग्ने तव श्रवो ब्रह्म जज्ञानं स्वयमातृणामेषां
वै पशुर्गायत्री कस्त्वा द्वादश॥१२॥ विष्णुमुखा अपंचितिमान् वि वा एतावन्ने तव स्वयमातृणां
विषूचीनानि गायत्री चतुष्पष्टिः॥६४॥ विष्णुमुखास्तनुवै भुवत्॥ [१३]

॥द्वितीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां पञ्चमकाण्डे द्वितीयः प्रश्नः॥

विष्णुमुखा वै देवाश्छन्दाभिर्निमाल्लोकाननपज्य्यमभ्यजयन् यद्विष्णुक्रमान्क्रमते विष्णुरेव
भूत्वा यजमानश्छन्दाभिर्निमाल्लोकाननपज्य्यमभि जयति विष्णोः क्रमोऽस्यभिमातिहेत्याह
गायत्री वै पृथिवी त्रैष्टुभमन्तरिक्षम् जागती द्यौरानुष्टुभीर्दिशश्छन्दाभिरेवेमाल्लोकान्
यथापूर्वमभि जयति प्रजापतिरग्निमंसृजत् सोऽस्मात्सृष्टः॥१॥

पराङ्मतेतयान्वेदक्रन्ददिति तया वै सोऽग्नेः प्रियं धामावारुद्ध यदेतामन्वाहाग्नेरेवैतया
प्रियं धामावं रुद्ध ईश्वरो वा एष पराङ्मदयो यो विष्णुक्रमान्क्रमते चतसृभिरा वर्तते
चत्वारि छन्दांसि छन्दांसि खलु वा अग्नेः प्रिया तनूः प्रियामेवास्य तनुवमभि॥२॥

पर्यावर्तते दक्षिणा पर्यावर्तते स्वमेव वीर्यमनु पर्यावर्तते तस्माद्दक्षिणोऽर्ध आत्मनो
वीर्यावत्तरोऽर्धो आदित्यस्यैवावृतमनु पर्यावर्तते शुनःशेपुमार्जोर्गतिं वरुणोऽगृह्णात्स एतां
वारुणीमपश्यत्तया वै स आत्मानं वरुणपाशादमुञ्चद्वरुणो वा एतं गृह्णाति य उग्राम्प्रतिमुञ्चत्

उदुत्तमं वरुणं पाशमस्मदित्याहात्मानमेवैतया॥३॥

वरुणपाशान्मुञ्चत्या त्वाहार्षमित्याहा ह्येन५ हरति ध्रुवस्तिष्ठाविंचाचलिरित्याह
प्रतिष्ठित्यै विशस्त्वा सर्वा वाञ्छन्त्वित्याह विशैवेन५ समर्धयत्यस्मिन्नाष्ट्रमधि श्रयेत्याह
राष्ट्रमेवास्मिन्ध्रुवमकर्तुं कामयेत राष्ट्र५ स्यादिति तम्मनसा ध्यायेद्राष्ट्रमेव भवति॥४॥

अग्रे बृहन्नुषसामूर्ध्वो अस्थादित्याहाग्रमेवैन५ समानानां करोति निर्जग्मिवान्तमस
इत्याह तम एवास्मादपे हन्ति ज्योतिषागादित्याह ज्योतिरेवास्मिन्दधाति चतसृभिः सादयति
चत्वारि छन्दा५सि छन्दाभिरेवातिच्छन्दसोत्तमया वर्षं वा एषा छन्दसां यदतिच्छन्दा
वर्षमेवैन५ समानानां करोति सद्वती॥५॥

भवति सत्त्वमेवैनं गमयति वात्सप्रेणोप तिष्ठत एतेन वै वत्सप्रीर्भालन्दनोऽग्नेः
प्रियं धामावारुन्द्वाग्नेरेवैतेन प्रियं धामाव रुन्द्वा एकादशम्भवत्येकधैव यजमाने वीर्यं
दधाति स्तोमेन वै देवा अस्मिन्नौक आर्ध्वञ्छन्दोभिर्मुष्मिन्स्तोमस्येव खलु वा एतद्रूपं
यद्वात्सप्रम्यद्वात्सप्रेणोपतिष्ठते॥६॥

इममेव तेन लोकमभि जयति यद्विष्णुक्रमान्क्रमतेऽमुमेव तैर्लोकमभि जयति पूर्वद्युः
प्र क्रामत्युत्तरेद्युरूपं तिष्ठते तस्माद्योगेऽन्यासां प्रजानाम्मनः क्षेमेऽन्यासान्तस्माद्यायावरः
क्षेम्यस्येशे तस्माद्यायावरः क्षेम्यमध्यवस्यति मुष्टी करोति वाचं यच्छति यज्ञस्य धृत्यै॥७॥

सृष्टोऽभ्येतया भवति सद्वत्युपतिष्ठते द्विचत्वारिंशच्च॥१॥

[१]

अन्नपतेऽन्नस्य नो देहीत्याहाग्निर्वा अन्नपतिः स एवास्मा अन्नम्प्र यच्छत्यनमीवस्य
शुष्मिण इत्याहायक्षमस्येति वावैतदाह प्र प्रदातारं तारिष ऊर्जं नो धेहि द्विपदे चतुष्पद
इत्याहाशिषमेवैतामा शास्त उदं त्वा विश्वे देवा इत्याह प्राणा वै विश्वे देवाः॥८॥

प्राणैरेवैनमुद्यच्छतेऽग्ने भरन्तु चित्तिभिरित्याह यस्मा एवैनं चित्तायोद्यच्छते तेनैवेन५
समर्धयति चतसृभिरा सादयति चत्वारि छन्दा५सि छन्दाभिरेवातिच्छन्दसोत्तमया वर्षं
वा एषा छन्दसां यदतिच्छन्दा वर्षमेवैन५ समानानां करोति सद्वती भवति सत्त्वमेवैनं
गमयति प्रेदग्ने ज्योतिष्मान्॥९॥

याहीत्याह ज्योतिरेवास्मिन्दधाति तनुवा वा एष हिंनस्ति य५ हिंनस्ति मा

हि॑सीस्तनुवा॑ प्रजा इत्या॑ह प्रजाभ्यं ए॒वेन॑ शमयति रक्षा॑सि वा ए॒तद्यज्ञ॑ संचन्ते यदनं
उ॒त्सर्ज॑त्यक्रन्ददित्यन्वा॑ह रक्ष॑सामप॑हत्या अन॑सा वह॑न्त्यप॑चितिमे॒वास्मि॑न्दधाति तस्मा॑दन॒स्वी
च र॒थी चाति॑थीनामप॑चिततमौ॥१०॥

अप॑चितिमान्भवति य एवं वेद॑ समिधा॑ऽग्निं दु॒वस्य॑तेति घृतानु॑षिक्तामव॑सिते समिध॑मा
द॑धाति यथाति॑थय आ॒गताय॑ सर्पिष्व॑दातिथ्यं क्रि॒यते ता॒दृगे॒व तद्वा॑यत्रिया ब्रा॒ह्मण॑स्य
गाय॑त्रो हि ब्रा॒ह्मण॑स्त्रिष्टु॒भा राज॑न्यस्य त्रैष्टु॒भो हि रा॑ज॒न्योऽप्सु भ॑स्म प्र वैश॑यत्य॒प्सु योनि॑र्वा
अ॒ग्निः स्वामे॑वेन॒ योनि॑ गमयति तिसृ॑भिः प्र वैश॑यति त्रिवृ॑द्वै॥११॥

अ॒ग्निर्या॒वाने॒वाग्नि॑स्तम्प्रति॑ष्ठां गम॑यति परा॒ वा ए॒षोऽग्निं व॑पति योऽप्सु भ॑स्म प्रवैश॑यति
ज्योति॑ष्मतीभ्याम॒व द॑धाति ज्योति॑रे॒वास्मि॑न्दधाति द्वाभ्यां॑ प्रति॑ष्ठित्यै परा॒ वा ए॒ष प्र॑जां
प॒शून् व॑पति योऽप्सु भ॑स्म प्रवैश॑यति पुन॑रू॒र्जा सह॑ र॒य्येति पुन॑रु॒दैति प्र॑जामे॒व
प॒शूना॑त्मन्ध॑त्ते पुन॑स्त्वादित्याः॥१२॥

रु॒द्रा वस॑वः समि॑न्धता॒मित्या॑हेता वा ए॒तं दे॒वता॑ अ॒ग्रे समै॑न्धत॒ ताभि॑रे॒वेन॑ संमि॑न्दे
बोधा॑ स बो॒धीत्यु॑प तिष्ठते बो॒धय॑त्ये॒वेन॑न्तस्मा॑त्सु॒प्त्वा प्र॑जाः प्र बु॒ध्यन्ते यथा॑स्थानमु॑प
तिष्ठ॑ते तस्मा॑द्यथास्थानम्प॒शवः पुन॑रेत्यो॑प तिष्ठन्ते॥१३॥

वै विश्वे॑ दे॒वा ज्योति॑ष्मानप॑चिततमौ त्रिवृ॑द्वा आ॒दित्या द्विच॑त्वारि॑शच्च॥२॥ [२]

याव॑ती वै पृ॒थि॒वी तस्यै॑ य॒म आधि॑पत्यं परी॑याय॒ यो वै य॒मं दै॒वय॑जनम॒स्या
अ॒निर्या॑च्या॒ग्निं चि॑नुते य॒मायै॑न॒ सं चि॑नुतेऽपे॒तेत्य॒ध्यव॑साययति य॒ममे॒व दै॒वय॑जनम॒स्यै
नि॒र्या॑च्या॒त्मने॑ऽग्निं चि॑नुत इष्व॒ग्रेण॑ वा अ॒स्या अना॑मृतमिच्छ॒न्तो नावि॑न्दन्ते दे॒वा
ए॒तद्य॑जुर॒पश्य॑न्नपे॒तेति॑ यदे॒तेना॑ध्यवसा॒यय॑ति॥१४॥

अना॑मृत ए॒वाग्निं चि॑नुत उ॒द्धन्ति॑ यदे॒वास्या॑ अमे॒ध्यं तदप॑ ह॒न्त्यपो॑ऽवो॒क्षति॑ शान्त्यै॒
सि॒कंता॒ नि व॑पत्येतद्वा अ॒ग्रेवै॑श्वान॒रस्य॑ रूपं॒ रूपे॑णै॒व वैश्वान॑रम॒व रु॒द्ध ऊ॒षान्नि व॑पति
पु॒ष्टिर्वा ए॒षा प्र॑जननं॒ यदू॒षाः पु॒ष्ट्यामे॒व प्र॑जनने॒ऽग्निं चि॑नुतेऽथो॒ संज्ञानं॑ ए॒व संज्ञानं॑
ह्येतत्॥१५॥

प॒शूनां॑ यदू॒षा द्या॒वापृ॑थि॒वी सु॒हास्ता॑न्ते वि॒यती॑ अ॒ब्रूता॑मस्त्वे॒व नो॑ सह
य॒ज्ञिय॑मिति॒ यद॑मु॒ष्या य॒ज्ञिय॑मासीत्तद॒स्याम॑दधात् ऊ॒षा अभ॑वन् यद॒स्या
य॒ज्ञिय॑मासीत्तद॒मुष्या॑मदधात्तद॒दश्च॑न्द्रम॑सि कृ॒ष्णमू॒षान्नि॒वप॑न्नदो ध्या॒येद्या॒वापृ॑थि॒व्योरे॒व

यज्ञियेऽग्निं चिनुतेऽयं सो अग्निरिति विश्वामित्रस्य॥१६॥

सूक्तम्भवत्येतेन वै विश्वामित्रोऽग्नेः प्रियं धामावारुन्द्वाग्नेरेवैतेन प्रियं धामाव रुन्द्धे छन्दोभिर्वै देवाः सुवर्गं लोकमायश्चतस्रः प्राचीरुपं दधाति चत्वारि छन्दांसि छन्दोभिरेव तद्यजमानः सुवर्गं लोकमेति तेषां सुवर्गं लोकं यतां दिशः समंवीयन्त ते द्वे पुरस्तात्समीची उपादधत् द्वे॥१७॥

पश्चात्समीची ताभिर्वै ते दिशोऽदृहन् यद्वे पुरस्तात्समीची उपदधाति द्वे पश्चात्समीची दिशां विधृत्या अथो पशवो वै छन्दांसि पशून्वासमै समीचीं दधात्यष्टावुपं दधात्यष्टाक्षरा गायत्री गायत्रौऽग्निर्यावांनेवाग्निस्तं चिनुतेऽष्टावुपं दधात्यष्टाक्षरा गायत्री गायत्री सुवर्गं लोकमञ्जसा वेद सुवर्गस्य लोकस्य॥१८॥

प्रज्ञात्यै त्रयोदश लोकं पृणा उपं दधात्येकविंशतिः सम्पद्यन्ते प्रतिष्ठा वा एकविंशः प्रतिष्ठा गार्हपत्य एकविंशस्यैव प्रतिष्ठा गार्हपत्यमनु प्रति तिष्ठति प्रत्यग्निं चिक्यानस्तिष्ठति य एवं वेद पञ्चचितीकं चिन्वीत प्रथमं चिन्वानः पाङ्क्तो यज्ञः पाङ्क्तः पशवो यज्ञमेव पशूनव रुन्द्धे त्रिचितीकं चिन्वीत द्वितीयं चिन्वानस्त्रयं इमे लोका एष्वेव लोकेषु॥१९॥

प्रति तिष्ठत्येकचितीकं चिन्वीत तृतीयं चिन्वान एकधा वै सुवर्गो लोक एकवृत्तेव सुवर्गं लोकमेति पुरीषेणाभ्यूहति तस्मान्मासेनास्थिं छन्नन्न दुश्चर्मा भवति य एवं वेद पञ्च चितयो भवन्ति पञ्चभिः पुरीषैरभ्यूहति दश सम्पद्यन्ते दशाक्षरा विराडन्नं विराड्विराज्येवान्नाद्ये प्रति तिष्ठति॥२०॥

अद्भ्यसाययति ह्येतद्विश्वामित्रस्यादधत् द्वे लोकस्य लोकेषु सप्तचत्वारिंशच्च॥३॥—[३]

वि वा एतौ द्विषाते यश्च पुराग्निर्यश्चोखायां समितमिति चतसृभिः सं नि वपति चत्वारि छन्दांसि छन्दांसि खलु वा अग्नेः प्रिया तनूः प्रिययेवैनौ तनुवा सः शास्ति समितमित्याह तस्माद्ब्रह्मणा क्षत्रं समेति यत्संन्युष्यं विहरति तस्माद्ब्रह्मणा क्षत्रं व्यैत्युतुभिः॥२१॥

वा एतं दीक्षयन्ति स ऋतुभिरेव विमुच्यो मातेवं पुत्रं पृथिवी पुरीष्यमित्याहुर्तुभिरेवैनं दीक्षयित्वर्तुभिर्वि मुञ्चति वैश्वानर्या शिष्यमा दत्ते स्वदयत्येवैनन्नैर्ऋतीः कृष्णास्तिस्सस्तुषपका

भवन्ति निरृक्त्यै वा एतद्वाङ्गधेयं यत्तुषा निरृक्त्यै रूपं कृष्णं रूपेणैव निरृक्तिं निरवदयत इमां दिशं यन्त्येषा॥२२॥

वै निरृक्त्यै दिग्ख्यायामेव दिशि निरृक्तिं निरवदयते स्वकृत इरिण उपं दधाति प्रदरे वैतद्वै निरृक्त्या आयतनं स्व एवायतने निरृक्तिं निरवदयते शिक्कामभ्युपं दधाति निरृक्तो वै पाशः साक्षादेवैनं निरृक्तिपाशान्मुञ्चति तिस्र उपं दधाति त्रेधाविहितो वै पुरुषो यावानेव पुरुषस्तस्मान्निरृक्तिमव यजते पराचीरुपं॥२३॥

दधाति पराचीमेवास्मान्निरृक्तिम्प णुदतेऽप्रतीक्षमा यन्ति निरृक्त्या अन्तरहित्यै मार्जयित्वोपं तिष्ठन्ते मेध्यत्वाय गारहपत्यमुपं तिष्ठन्ते निरृक्तितलोक एव चरित्वा पूता देवलोकमुपावर्तन्त एकोपं तिष्ठन्त एकधैव यजमाने वीर्यं दधति निवेशनः संगमनो वसूनामित्याह प्रजा वै पशवो वसु प्रजयैवेनम्पशुभिः समर्धयन्ति॥२४॥

ऋतुभिरेषा पराचीरुपाष्टाचत्वारिंशच्च॥४॥ [४]

पुरुषमात्रेण वि मिमीते यज्ञेन वै पुरुषः सम्मितो यज्ञपुरुषैवेनं वि मिमीते यावान्पुरुष ऊर्ध्वबाहुस्तावान्भवत्येतावद्वै पुरुषे वीर्यं वीर्येणैवेनं वि मिमीते पक्षी भवति न ह्यपक्षः पतितुमर्हत्यरत्निनां पक्षौ द्राघीयांसौ भवतस्तस्मात्पक्षप्रवयांसि वयांसि व्याममात्रौ पक्षौ च पुच्छं च भवत्येतावद्वै पुरुषे वीर्यम्॥२५॥

वीर्यसम्मितो वेणुना वि मिमीत आग्नेयो वै वेणुः सयोनित्वाय यजुषा युनक्ति यजुषा कृषति व्यावृत्त्यै षड्वेनं कृषति षड्वा ऋतवं ऋतुभिरेवेनं कृषति यद्वादशगवेनं संवत्सरेणैवेयं वा अग्नेरतिदाहादभिभेत्सैतद्विगुणमपश्यत्कृष्टं चाकृष्टं च ततो वा इमां नात्यदह्यत्कृष्टं चाकृष्टं च॥२६॥

भवत्यस्या अनतिदाहाय द्विगुणं त्वा अग्निमुद्यन्तुमर्हतीत्याहुयत्कृष्टं चाकृष्टं च भवत्यग्नेरद्यत्या एतावन्तो वै पशवो द्विपादश्च चतुष्पादश्च तान् यत्प्राचं उथ्मृजेद्रुद्रायापि दध्याद्यदक्षिणा पितृभ्यो नि धुवेद्यत्प्रीतीचो रक्षांसि हन्युरुदीच उथ्मृजत्येषा वै देवमनुष्याणां शान्ता दिक्॥२७॥

तामेवैनाननूथ्मृजत्यथो खल्विमां दिशमुथ्मृजत्यसौ वा आदित्यः प्राणः प्राणमेवैनाननूथ्मृजति दक्षिणा पर्यावर्तन्ते स्वमेव वीर्यमनु पर्यावर्तन्ते तस्मादक्षिणोऽर्ध

आत्मनो वीर्यावत्तरोऽथो आदित्यस्यैवावृतमनु पर्यावर्तन्ते तस्मात्पराश्चः पशवो वि तिष्ठन्ते
प्रत्यं च आ वर्तन्ते तिस्रस्तिस्त्रः सीताः॥२८॥

कृषति त्रिवृतमेव यज्ञमुखे वि यातयत्योषधीर्वपति ब्रह्मणान्नमव रुद्धेऽर्केऽर्कश्चीयते
चतुर्दशभिर्वपति सप्त ग्राम्या ओषधयः सप्तरण्या उभर्याषामवरुद्धा अन्नस्यान्नस्य
वपत्यन्नस्यान्नस्यावरुद्धौ कृष्टे वपति कृष्टे ह्योषधयः प्रतितिष्ठन्त्यनुसीतं वपति प्रजातै
द्वादशसु सीतासु वपति द्वादश मासाः संवत्सरः संवत्सरेणैवास्मा अन्नम्पचति
यदग्निचित्॥२९॥

अनवरुद्धस्याश्नीयादवरुद्धेन व्युद्धेत ये वनस्पतीनाम्फलग्रहयस्तानिध्मेऽपि
प्रोक्षेदनवरुद्धस्यावरुद्धौ दिग्भ्यो लोष्टान्धसमस्यति दिशामेव वीर्यमवरुध्यं दिशां वीर्येऽग्निं
चिन्ते यं द्विष्याद्यत्र स स्यात्तस्यै दिशो लोष्टमा हरेदिषमूर्जमहमित आ दद इतीषमेवोर्जं
तस्यै दिशोऽव रुद्धे क्षोधुको भवति यस्तस्यां दिशि भवत्युत्तरवेदिमुप वपत्युत्तरवेद्या
ह्यग्निश्चीयतेऽथो पशवो वा उत्तरवेदिः पशून्वाव रुद्धेऽथो यज्ञपरुषोऽनन्तरित्यै॥३०॥

च भवत्येतावद्वै पुरुषे वीर्यं यत्कृष्टश्चाकृष्टं च दिक्सीता अग्निचिदव पञ्चविंशतिश्च॥५॥[५]

अग्ने तव श्रवो वय इति सिकता नि वपत्येतद्वा अग्नेर्वैश्वानरस्यं सूक्तं सूक्तेनैव
वैश्वानरमव रुद्धे षड्भिर्नि वपति षड्वा ऋतवः सं वत्सरः संवत्सरोऽग्निर्वैश्वानरः साक्षादेव
वैश्वानरमव रुद्धे समुद्रं वै नामैतच्छन्दः समुद्रमनु प्रजाः प्र जायन्ते यदेतेन सिकता
निवपति प्रजानां प्रजननायेन्द्रः॥३१॥

वृत्राय वज्रम्प्राहरत्स त्रेधा व्यभवत्स्फ्यस्तृतीयं रथस्तृतीयं यूपस्तृतीयं
यैऽन्तःशरा अशीर्यन्त ताः शर्करा अभवन्तच्छर्कराणां शर्करत्वं वज्रो वै शर्कराः
पशुरग्निर्धच्छर्कराभिर्ग्निं परिमिनोति वज्रैर्णैवास्मै पशून्परि गृह्णाति तस्माद्वज्रेण पशवः
परिगृहीतास्तस्मात्स्थेयानस्थेयसो नोप हरते त्रिसप्ताभिः॥३२॥

पशुकामस्य परिं मिनुयात्सप्त वै शीर्षण्याः प्राणाः प्राणाः पशवः प्राणैरेवास्मै
पशूनव रुद्धे त्रिणवाभिर्भ्रातृव्यवतस्त्रिवृतमेव वज्रं सम्भृत्य भ्रातृव्याय प्र हरति स्तृत्या
अपरिमिताभिः परिं मिनुयादपरिमितस्यावरुद्धौ यं कामयैतापशुः स्यादित्यपरिमित्य तस्य
शर्कराः सिकता व्यूहेदपरिगृहीत एवास्यं विषूचीनं रेतः परा सिञ्चत्यपशुरेव भवति॥३३॥

यं कामयेत पशुमान्श्यादिति परिमित्य तस्य शर्कराः सिकता व्यूहेत्परिगृहीत एवास्मै समीचीन् रेतः सिञ्चति पशुमानेव भवति सौम्या व्यूहति सोमो वै रेतोधा रेत एव तद्वधाति गायत्रिया ब्राह्मणस्य गायत्रो हि ब्राह्मणस्त्रिष्टुभा राजन्यस्य त्रैष्टुभो हि राजन्यः शं युम्बारहस्पत्यम्मेधो नोपानमत्सोऽग्निम्प्राविशत्॥३४॥

सोऽग्नेः कृष्णो रूपं कृत्वोदायत् सोऽश्वम्प्राविशत्सोऽश्वस्यावान्तरशफोऽभवद्यदश्वमाक्रमयति य एव मेधोऽश्वम्प्राविशत्तमेवाव रुन्दे प्रजापतिनाग्निश्चेतव्यं इत्याहुः प्राजापत्योऽश्वो यदश्वमाक्रमयति प्रजापतिनैवाग्निं चिनुते पुष्करपर्णमुप दधाति योनिर्वा अग्नेः पुष्करपर्णं सयोनिमेवाग्निं चिनुतेऽपां पृष्ठमसीत्युप दधात्यपां वा एतत्पृष्ठं यत्पुष्करपर्णं रूपेणैवैन्दुपं दधाति॥३५॥

इन्द्रः पशुकामस्य भवत्यविश्वस्योनिं विशतिश्च॥६॥ [६]

ब्रह्म जज्ञानमिति रुक्ममुप दधाति ब्रह्ममुखा वै प्रजापतिः प्रजा असृजत् ब्रह्ममुखा एव तत्प्रजा यजमानः सृजते ब्रह्म जज्ञानमित्याहु तस्माद्ब्राह्मणो मुख्यो मुख्यो भवति य एवं वेद ब्रह्मवादिनो वदन्ति न पृथिव्यां नान्तरिक्षे न दिव्यग्निश्चेतव्यं इति यत्पृथिव्यां चिन्वीत पृथिवीं शुचार्पयेन्नोषधयो न वनस्पतयः॥३६॥

प्र जायेरन् यदन्तरिक्षे चिन्वीतान्तरिक्षं शुचार्पयेन्न वयांसि प्र जायेरन् यद्विचिन्वीत दिवं शुचार्पयेन्न पर्जन्यो वर्षेद्रुक्ममुप दधात्यमृतं वै हिरण्यममृतं एवाग्निं चिनुते प्रजात्यै हिरण्मयं पुरुषमुप दधाति यजमानलोकस्य विधृत्यै यदिष्टकाया आतृण्मनूपदध्यात्पशूनां च यजमानस्य च प्राणमपि दध्यादक्षिणतः॥३७॥

प्राश्चमुप दधाति दाधारं यजमानलोकत्र पशूनां च यजमानस्य च प्राणमपि दधात्यथो खल्विष्टकाया आतृण्मनूपं दधाति प्राणानामुत्सृष्टै द्रप्सश्चस्कन्देत्यभि मृशति होत्रास्वेवैनं प्रतिं षापयति सुचावुप दधात्याज्यस्य पूर्णां कार्ष्ण्यमयीं दध्नः पूर्णामौदुम्बरीमियं वै कार्ष्ण्यमय्यसावौदुम्बरीमे एवोप धत्ते॥३८॥

तूष्णीमुप दधाति न हीमे यजुषासुमरंहति दक्षिणां कार्ष्ण्यमयीमुत्तरामौदुम्बरीन्तस्मादस्या असावुत्तराज्यस्य पूर्णां कार्ष्ण्यमयीं वज्रो वा आज्यं वज्रः कार्ष्ण्यो वज्रेणैव यज्ञस्य दक्षिणतो रक्षास्यपं हन्ति दध्नः पूर्णामौदुम्बरीम्पशवो वै दध्यूर्गुदुम्बरः पशुष्वेवोर्ज

दधाति पूर्णे उपं दधाति पूर्णे एवैनम्॥३९॥

अमुष्मिँल्लौक उपं तिष्ठेते विराज्यग्निश्चेतव्यं इत्याहुः सुगवे विराड्ग्रथ्सुचावुपदधाति विराज्येवाग्निं चिनुते यज्ञमुखेयं यज्ञमुखे वै क्रियमाणे यज्ञं रक्षांसि जिघांसन्ति यज्ञमुखं रुक्मो यद्रुक्मं व्याघारयति यज्ञमुखादेव रक्षांस्यपं हन्ति पञ्चभिर्व्याघारयति पाङ्क्तो यज्ञो यावानेव यज्ञस्तस्माद्भक्षांस्यपं हन्त्यक्षण्या व्याघारयति तस्मादक्षण्या पशवोऽङ्गानि प्रहरन्ति प्रतिष्ठित्यै॥४०॥

वनस्पतयो दक्षिणतो धत्त एनन्तस्मादक्षण्या पञ्च च॥७॥ [७]

स्वयमातृणामुपं दधातीयं वै स्वयमातृणामेवोपं धत्तेऽश्वमुपं घ्रापयति प्राणमेवास्यां दधात्यथौ प्राजापत्यो वा अश्वः प्रजापतिनैवाग्निं चिनुते प्रथमेष्टं कोपधीयमाना पशूनां च यजमानस्य च प्राणमपि दधाति स्वयमातृणा भवति प्राणानामुत्सृष्ट्या अथौ सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्या अग्रावग्निश्चेतव्यं इत्याहुरेष वै॥४१॥

अग्निर्वैश्वानरो यद्वाह्मणस्तस्मै प्रथमामिष्टंकां यजुष्कृताम्प्र यच्छेत्ताम्राह्मणश्चोपं दध्यातामग्रावेव तदग्निं चिनुत ईश्वरो वा एष आर्तिमार्तोऽर्विद्वानिष्टंकामुपदधाति त्रीन् वरान्दद्यात्त्रयो वै प्राणाः प्राणानां स्पृत्यै द्वावेव देयो द्वौ हि प्राणावेकं एव देय एको हि प्राणः पशुः॥४२॥

वा एष यदग्निर्न खलु वै पशव आर्यवसे रमन्ते दूर्वेष्टकामुपं दधाति पशूनां धृत्यै द्वाभ्यां प्रतिष्ठित्यै काण्डात्काण्डात्परोहन्तीत्याहु काण्डेनकाण्डेन ह्येषा प्रतिष्ठित्यैवा नौ दूर्वे प्र तनु सहस्रेण शतेन चेत्याह साहस्रः प्रजापतिः प्रजापतेरास्यै देवलक्ष्मं वै त्र्यालिखिता तामुत्तरलक्ष्माणं देवा उपादधताधरलक्ष्माणमसुरा यम्॥४३॥

कामयैत वसीयान्थस्यादित्युत्तरलक्ष्माणं तस्योपं दध्याद्वसीयानेव भवति यं कामयैत पापीयान्थस्यादित्यधरलक्ष्माणं तस्योपं दध्यादसुरयोनिमेवैनमनु परां भावयति पापीयान्भवति त्र्यालिखिता भवतीमे वै लोकास्त्र्यालिखितैभ्य एव लोकेभ्यो भ्रातृव्यमन्तरेत्यङ्गिरसः सुवर्गं लोकं यतः पुरोडाशः कूर्मो भूत्वानु प्रासर्पत्॥४४॥

यत्कूर्ममुपदधाति यथा क्षेत्रविदञ्जसा नयत्येवमेवैनं कूर्मः सुवर्गं लोकमञ्जसा नयति मेधो वा एष पशूनां यत्कूर्मो यत्कूर्ममुपदधाति स्वमेव मेधम्पश्यन्तः पशव उपं तिष्ठन्ते

श्मशानं वा एतत्क्रियते यन्मृतानां पशूनां शीर्षाण्युपधीयन्ते यज्जीवंतं कूर्ममुपदधाति तेनाश्मशानचिद्वास्तव्यो वा एष यत्॥४५॥

कूर्मो मधु वाता ऋतायत इति दध्ना मधुमिश्रेणाभ्यनक्ति स्वदयत्येवैनङ्गाम्यं वा एतदन्नं यद्दध्यारण्यम्मधु यद्दध्ना मधुमिश्रेणाभ्यनक्त्युभयस्यावरुद्धौ मही द्यौः पृथिवी च न इत्याहाभ्यामेवैनमुभयतः परि गृह्णाति प्राश्चमुप दधाति सुवर्गस्य लोकस्य समष्टौ पुरस्तात्प्रत्यश्चमुप दधाति तस्मात्॥४६॥

पुरस्तात्प्रत्यश्चः पशवो मेधमुप तिष्ठन्ते यो वा अपनाभिमुग्निं चिनुते यजमानस्य नाभिमु प्र विंशति स एनमीश्वरो हिंसितोरुलूखलमुप दधात्येषा वा अग्नेर्नाभिः सनाभिमेवाग्निं चिनुतेऽहिंसाया औदुम्बरम्भवत्यूर्वा उदुम्बर ऊर्जमेवाव रुद्धे मध्यत उप दधाति मध्यत एवास्मा ऊर्ज दधाति तस्मान्मध्यत ऊर्जा भुञ्जत इयं द्ववति प्रजापतिना यज्ञमुखेन सम्मितमव हन्त्यन्नमेवाकर्षेण्यव्यर्चोप दधाति विष्णुर्वै यज्ञो वैष्णवा वनस्पतयो यज्ञ एव यज्ञं प्रति स्थापयति॥४७॥

एष वै पशुर्यमंसर्पदेष यत्तस्मात्तस्मात्सतविंशतिश्च॥८॥ [८]

एषां वा एतल्लोकानां ज्योतिः सम्भृतं यदुखा यदुखामुपदधात्येभ्य एव लोकेभ्यो ज्योतिरव रुद्धे मध्यत उप दधाति मध्यत एवास्मै ज्योतिर्दधाति तस्मान्मध्यतो ज्योतिरुपास्महे सिकताभिः पूरयत्येतद्वा अग्नेर्वैश्वानरस्य रूपं रूपेणैव वैश्वानरमव रुद्धे यं कामयेत क्षोधुकः स्यादित्यूनां तस्योप॥४८॥

दध्यादक्षोधुक एव भवति यं कामयेतानुपदस्यदन्नमद्यादिति पूर्णां तस्योपं दध्यादनुपदस्यदेवान्नमिति सहस्रं वै प्रति पुरुषः पशूनां यच्छति सहस्रमन्ये पशवो मध्ये पुरुषशीर्षमुप दधाति सवीर्यत्वायोखायामपि दधाति प्रतिष्ठामेवैनद्रमयति व्यृद्धं वा एतत्प्राणैर्मध्यं यत्पुरुषशीर्षममृतं खलु वै प्राणाः॥४९॥

अमृतं हिरण्यं प्राणेषु हिरण्यशल्कान्प्रत्यस्यति प्रतिष्ठामेवैनद्रमयित्वा प्राणैः समर्धयति दध्ना मधुमिश्रेण पूरयति मधव्योऽसानीति श्रुतातङ्क्येन मेध्यत्वाय ग्राम्यं वा एतदन्नं यद्दध्यारण्यम्मधु यद्दध्ना मधुमिश्रेण पूरयत्युभयस्यावरुद्धौ पशुशीर्षाण्युप दधाति पशवो वै पशुशीर्षाणि पशूनेवाव रुद्धे यं कामयेतापशुः स्यादिति॥५०॥

विषूचीनानि तस्योपं दध्याद्विषूच एवास्मात्पशून् दधात्यपशुरेव भवति यं कामयेत पशुमान्स्यादिति समीचीनानि तस्योपं दध्यात्समीच एवास्मै पशून् दधाति पशुमानेव भवति पुरस्तात्प्रतीचीनमश्वस्योपं दधाति पश्चात्प्राचीनमृषभस्यापशवो वा अन्ये गौंश्चेभ्यः पशवो गोअश्वानेवास्मै समीचो दधात्येतावन्तो वै पशवः॥५१॥

द्विपादंश्च चतुष्पादश्च तान् वा एतदग्नौ प्र दधाति यत्पशुशीर्षाण्युपदधात्यमुमारण्यमनु ते दिशामीत्याह ग्राम्येभ्य एव पशुभ्य आरण्यान्पशूञ्छुचमनूथ्सृजति तस्मात्समावत्पशूनां प्रजायमानानामारण्याः पशवः कनीयाः सः शुचा ह्युताः सर्पशीर्षमुपं दधाति यैव सर्पे त्विषिस्तामेवाव रुद्धे॥५२॥

यत्समीचीनमपशुशीर्षैरुपदध्याद्ग्राम्यान्पशून् शुकाः स्युर्यद्विषूचीनमारण्यान् यजुरेव वेदेदव तां त्विषि रुद्धे या सर्पे न ग्राम्यान्पशून् हिनस्ति नारण्यानथो खलूपधेयमेव यदुपदधाति तेन तां त्विषिमव रुद्धे या सर्पे यद्यजुर्वेदति तेन शान्तम्॥५३॥

ऊनान्तस्योपं प्राणाः स्यादिति वै पशवो रुद्धे चतुश्चत्वारिंशच्च॥९॥ [९]

पशुर्वा एष यदग्निर्योनिः खलु वा एषा पशोर्वि क्रियते यत्प्राचीनमैष्टकाद्यजुः क्रियते रेतोऽपस्या अपस्या उपं दधाति योनावेव रेतो दधाति पश्वोपं दधाति पाङ्गाः पशवः पशूनेवास्मै प्र जनयति पश्वं दक्षिणतो वज्रो वा अपस्या वज्रैरेव यज्ञस्य दक्षिणतो रक्षाः स्यपं हन्ति पश्वं पश्चात्॥५४॥

प्राचीरुपं दधाति पश्चाद्वै प्राचीनः रेतो धीयते पश्चादेवास्मै प्राचीनः रेतो दधाति पश्वं पुरस्तात्प्रतीचीरुपं दधाति पश्वं पश्चात्प्राचीस्तस्मात्प्राचीनः रेतो धीयते प्रतीचीः प्रजा जायन्ते पश्चोत्तरतश्छन्दस्याः पशवो वै छन्दस्याः पशूनेव प्रजातान्स्वमायतनमभि पर्यूहत इयं वा अग्नेरतिदाहार्दभिभेत्सैताः॥५५॥

अपस्या अपश्यता उपाधत्त ततो वा इमां नात्यदहृद्यदपस्या उपदधात्यस्या अनतिदाहायोवाचं हेयमददिथ्स ब्रह्मणान्नं यस्येता उपधीयान्ते य उ चैना एवं वेददिति प्राणभृत उपं दधाति रेतस्येव प्राणान्दधाति तस्माद्वदन्प्राणन्यश्यञ्छृण्वन्यशुजायतेऽयम्पुरः॥५६॥

भुव इति पुरस्तादुपं दधाति प्राणमेवेताभिर्दाधाराय दक्षिणा विश्वकर्मिति दक्षिणतो मन एवेताभिर्दाधारायम्पश्चाद्विश्वव्याचा इति पश्चाच्चक्षुरेवेताभिर्दाधारेदमुत्तराथ्सुवरित्युत्तरतः

श्रोत्रमेवैताभिर्दाधारेयमुपरि मतिरित्युपरिष्टाद्वाचमेवैताभिर्दाधार दशदशोपं दधाति
सवीर्यत्वायाक्षण्या॥५७॥

उपं दधाति तस्मादक्षण्या पशवोऽङ्गानि प्र हरन्ति प्रतिष्ठित्यै याः प्राचीस्ताभिर्वसिष्ठ
आर्धोद्या दक्षिणा ताभिर्भरद्वाजो याः प्रतीचीस्ताभिर्विश्वामित्रो या उदीचीस्ताभिर्जमदग्निर्या
ऊर्ध्वास्ताभिर्विश्वकर्मा य एवमेतासामुद्धिं वेदध्नोत्येव य आसामेवम्बन्धुतां वेद बन्धुमान्भवति
य आसामेवं क्लृप्तिं वेद कल्पते॥५८॥

अस्मै य आसामेवमायतनं वेदायतनवान्भवति य आसामेवमप्रतिष्ठां वेद प्रत्येव
तिष्ठति प्राणभृतं उपधाय संयत उपं दधाति प्राणानेवास्मिन्धित्वा संयद्धिः सं यच्छति
तत्संयता संयत्त्वमथो प्राण एवापानं दधाति तस्मात्प्राणापानौ सं चरतो विषूचीरुपं
दधाति तस्माद्विष्वश्चौ प्राणापानौ यद्वा अग्नेरसं यतम्॥५९॥

असुवर्ग्यमस्य तत्सुवर्ग्योऽग्निर्यत्सं यत उपदधाति समेवेनं यच्छति
सुवर्ग्यमेवाकस्यविर्ययः कृतमयानामित्याह वयोभिरेवायानवं रुद्धेऽयैर्वयांसि सर्वतो
वायुमर्तीर्भवन्ति तस्मादयं सर्वतः पवते॥६०॥

पश्चादेताः पुरोऽक्षण्या कल्पतेऽसं यत पञ्चत्रिंशच्च॥10॥ [१०]

गायत्री त्रिष्टुजगत्यनुष्टुक्पङ्क्तां सह। बृहत्युष्णिहां ककुत्सूचीभिः शिम्यन्तु त्वा। द्विपदा
या चतुष्पदा त्रिपदा या च षट्पदा। सछन्दा या च विच्छन्दाः सूचीभिः शिम्यन्तु त्वा।
महानाग्नी रेवतयो विश्वा आशाः प्रसूवरीः। मेघ्या विद्युतो वाचः सूचीभिः शिम्यन्तु त्वा।
रजता हरिणीः सीसा युजो युज्यन्ते कर्मभिः। अश्वस्य वाजिनस्त्वचि सूचीभिः शिम्यन्तु
त्वा। नारीः॥६१॥

ते पत्नयो लोम वि चिन्वन्तु मनीषया। देवानाम्पत्नीर्दिशः सूचीभिः शिम्यन्तु त्वा।
कुविदङ्ग यवमन्तो यव चिद्यथा दान्त्यनुपूर्वं वियूय। इहेहैषां कृणुत भोजनानि ये बरहिषो
नमोवृक्तिं न जग्मुः॥६२॥

नारीस्त्रिंशच्च॥11॥ [११]

कस्त्वा छति कस्त्वा वि शास्ति कस्ते गात्राणि शिम्यति। क उ ते शमिता
कविः। ऋतवस्त ऋतुधा परुः शमितारो वि शासतु। संवत्सरस्य धारसा शिमीभिः

शिम्यन्तु त्वा। दैव्यां अध्वर्यवस्त्वा छान्तु वि च शासतु। गात्राणि पर्वशस्ते शिमाः कृण्वन्तु शिम्यन्तः। अर्धमासाः परूँषि ते मासाँश्छान्तु शिम्यन्तः। अहोरात्राणि मरुतो विलिष्टं॥६३॥

सूदयन्तु ते। पृथिवी तेऽन्तरिक्षेण वायुश्छिद्रमभिषज्यतु। द्यौस्ते नक्षत्रैः सह रूपं कृणोतु साधुया। शं ते परैभ्यो गात्रैभ्यः शमस्त्ववरैभ्यः। शमस्थभ्यो मञ्जभ्यः शमुं ते तनुर्वै भुवत्॥६४॥

विलिष्टत्रिंशच्च॥१२॥ [१२]

उत्सन्नयज्ञ इन्द्राग्नी देवा वा अंक्षण्यास्तोमीयां अग्नेर्भागौऽस्यग्ने जातात्रिमिरिति नाक्सद्विश्रृन्दाँसि सर्वाभ्यो वृष्टिसनीर्देवासुराः कनीयाँसः प्रजापतेरक्षि द्वादश॥१२॥ उत्सन्नयज्ञो देवा वै यस्य मुख्यवतीर्नाक्सद्विरेवैताभिर्गृष्टाचत्वारिंशत्॥४८॥ उत्सन्नयज्ञः सर्वत्वाय॥ [१३]

॥तृतीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां पञ्चमकाण्डे तृतीयः प्रश्नः॥

उत्सन्नयज्ञो वा एष यदग्निः किं वाहृतस्यं क्रियते किं वा न यद्वै यज्ञस्य क्रियमाणस्यान्तर्यन्ति पूरयति वा अस्य तदाँश्चिनीरुपं दधात्यश्विनौ वै देवानां भिषजौ ताभ्यामेवास्मै भेषजं करोति पञ्चोपं दधाति पाङ्क्तौ यज्ञो यावानेव यज्ञस्तस्मै भेषजं करोत्यृतव्या उपं दधात्यृतूनां कृत्यै॥१॥

पञ्चोपं दधाति पञ्च वा ऋतवो यावन्त एवर्तवस्तान्कल्पयति समानप्रभृतयो भवन्ति समानोदर्कास्तस्माँश्समाना ऋतव एकेन पदेन व्यावर्तन्ते तस्मादृतवो व्यावर्तन्ते प्राणभृत उपं दधात्यृतुष्वेव प्राणान्दधाति तस्माँश्समानाः सन्त ऋतवो न जीर्यन्त्यथो प्र जनयत्येवैनानेष वै वायुर्यत्प्राणो यदृतव्या उपधाय प्राणभृतः॥२॥

उपदधाति तस्माँश्सर्वानृतून् वायुरा वरीवर्त्ति वृष्टिसनीरुपं दधाति वृष्टिमेवाव रुद्धे यदैकधोपंदध्यादेकमृतं वंरषेदनुपरिहारं सादयति तस्माँश्सर्वानृतून् वंरषति यत्प्राणभृतं

उप॒धाय॑ वृष्टि॒सनी॑रूप॒दधा॑ति॒ तस्मा॑द्वायुप्र॑च्युता दि॒वो वृष्टि॑रि॒ते प॒शवो॑ वै वय॒स्यां नाना॑मनसः
खलु॒ वै प॒शवो॑ नाना॑व्रता॒स्तैऽप॒ एवाभि॑ सम॒नसः॥३॥

यं का॒मये॑ताप॒शुः स्या॒दिति॑ वय॒स्यांस्त॒स्योप॒धाया॑प॒स्यां उप॑ द॒ध्याद॑संज्ञानमे॒वास्मै॑
प॒शुभिः॑ करोत्यप॒शुरे॒व भ॑वति॒ यं का॒मये॑त प॒शुमा॒न्धस्या॑दित्य॒प॒स्यांस्त॒स्योप॒धाय॑ वय॒स्यां
उप॑ द॒ध्याध्म॑संज्ञानमे॒वास्मै॑ प॒शुभिः॑ करोति प॒शुमा॒ने॒व भ॑वति॒ चत॑स्रः पुर॒स्तादु॑प॒ दधा॑ति
तस्मा॑च्च॒त्वारि॑ चक्षु॒षो रू॒पाणि॒ द्वे शु॒क्ले द्वे कृ॒ष्णे॥४॥

मूर्ध॒न्वती॑र्भवन्ति॒ तस्मा॑त्पुर॒स्ता॒न्मूर्धा॑ प॒ञ्च दक्षि॑णाय॒ऽश्रो॒ण्यामु॑प॒ दधा॑ति पञ्चोत्त॑रस्यां
तस्मा॑त्प॒श्चाद्व॑र्षीयान् पुर॒स्ता॒त्प्रव॑णः प॒शुर्ब॑स्तो वय॒ इति॑ दक्षि॒णेऽस्मि॑ उप॒ दधा॑ति वृ॒ष्णिर्वय॑
इत्यु॒त्तरे॑ऽस्मा॒वे॒व प्रति॑ दधाति व्याघ्रो वय॒ इति॑ दक्षि॒णे प॒क्ष उप॑ दधाति सि॒ंहो वय॑
इत्यु॒त्तरे॑ प॒क्षयो॑रे॒व वी॒र्यं दधा॑ति पुरु॒षो वय॑ इति॒ मध्ये॑ तस्मा॑त्पुरु॒षः प॒शूना॑मधि॒पतिः॥५॥

क्लृ॒त्या उप॒धाय॑ प्राणभृ॒तः सम॑नसः कृ॒ष्णे पुरु॑षो वय॒ इति॑ प॒ञ्च च॥१॥ [१]

इन्द्रा॑ग्नी अव्य॑थमाना॒मिति॑ स्वय॒मातृ॑णामुप॒ दधा॑तीन्द्रा॒ग्निभ्यां॑ वा इ॒मौ लोकौ॑
विधृ॑ताव॒नयो॑र्लोकयोर्विधृ॑त्या अ॒धृते॒व वा ए॒षा यन्म॑ध्य॒मा चि॒तिर॒न्तरि॑क्षमि॒व वा ए॒षेन्द्रा॑ग्नी
इत्या॑हेन्द्रा॒ग्नी वै दे॒वाना॑मो॒जोभृ॒तावो॒जसै॒वैना॑म॒न्तरि॑क्षे चिनु॒ते धृ॒त्यै स्वय॑मातृ॒णामु॑प॒
दधा॑त्य॒न्तरि॑क्षं वै स्वय॑मातृ॒णान्तरि॑क्षमे॒वोप॑ धृ॒त्तेऽश्व॑मुप॥६॥

प्रा॒प॒यति॑ प्रा॒णमे॒वास्या॑ दधा॒त्यथो॑ प्राजाप॒त्यो वा अ॒श्वः प्र॒जाप॑ति॒नैवाग्निं॑ चिनु॒ते
स्वय॑मातृ॒णा भ॑वति प्रा॒णाना॑मु॒त्थमृ॑ष्ट्या अथो॑ सुव॒र्गस्य॑ लो॒कस्यानु॑ख्या॒त्यै दे॒वानां॑ वै
सुव॑र्गं लो॒कं य॒तां दि॒शः सम॑द्वीयन्त॒ त ए॒ता दि॒श्या अप॑श्यन्ता उपा॑दधत॒ ताभि॑र्वै ते
दि॒शोऽह॑न॒यद्दि॒श्या उप॑दधा॒ति दि॒शां विधृ॑त्यै दशं प्राणभृ॒तः पुर॒स्तादु॑प॥७॥

दधा॑ति न॒व वै पुरु॑षे प्रा॒णा नाभि॑र्दश॒मी प्रा॒णाने॒व पुर॒स्ताद्व॑त्ते तस्मा॑त्पुर॒स्ता॒त्प्रा॒णा
ज्योति॑ष्मतीमु॒त्तमा॑मुप॒ दधा॑ति तस्मा॑त्प्रा॒णानां॑ वाग्ज्योति॑रु॒त्तमा॑ दशो॒प॒ दधा॑ति दशा॑क्षरा
वि॒राड्वि॒राद्व॒न्दसां॑ ज्योति॑र्ज्योति॑रे॒व पुर॒स्ताद्व॑त्ते तस्मा॑त्पुर॒स्ता॒ज्योति॑रु॒पा॒स्महे॒ छन्दा॑सि
प॒शुष्व॑जिम॒युस्ता॑न्बृ॒ह॒त्युद॑जय॒त्तस्मा॑द्वा॒र्हताः॥८॥

प॒शव॑ उच्यन्ते मा छन्द॒ इति॑ दक्षि॒णत॑ उप॒ दधा॑ति तस्मा॑द्दक्षि॒णावृ॑तो मासाः पृथि॒वी
छन्द॒ इति॑ प॒श्चात्प॑तिष्ठित्या अ॒ग्निर्दे॒वते॑त्यु॒त्तर॑त ओजो॒ वा अ॒ग्निरो॒ज ए॒वोत्त॑रतो ध॒त्ते

तस्मादुत्तरतोभिप्रयायी जयति षट्त्रिंशत्सम्पद्यन्ते षट्त्रिंशदक्षरा बृहती बारहताः पशवो बृहत्यैवासमै पशूनव रुद्धे बृहती छन्दसाऽऽ स्वराज्यं परीयाय यस्यैताः॥१॥

उपधीयन्ते गच्छति स्वराज्यं सप्त वालखिल्याः पुरस्तादुपं दधाति सप्त पश्चात्सप्त वै शीर्षण्याः प्राणा द्वाववाञ्चौ प्राणानां सवीर्यत्वाय मूर्धासि राडिति पुरस्तादुपं दधाति यन्त्री राडिति पश्चात्प्राणानेवासमै समीचो दधाति॥१०॥

अश्वमुपं पुरस्तादुपं बारहता एताश्चतुस्त्रिंशच्च॥२॥ [२]

देवा वै यद्यज्ञेऽकुर्वन्त तदसुरा अकुर्वन्त ते देवा एता अक्षयास्तोमीया अपश्यन्ता अन्यथानूच्यान्यथोपादधत् तदसुरा नान्ववायन्ततो देवा अभवन्परासुरा यदक्षयास्तोमीया अन्यथानूच्यान्यथोपादधाति भ्रातृव्याभिभूत्यै भवत्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो भवत्याशुस्त्रिवृदिति पुरस्तादुपं दधाति यज्ञमुखं वै त्रिवृत्॥११॥

यज्ञमुखमेव पुरस्ताद्वि यातयति व्योम सप्तदश इति दक्षिणतोऽन्नं वै व्योमान्नं सप्तदशोऽन्नमेव दक्षिणतो धत्ते तस्मादक्षिणेनान्नमद्यते धरुणं एकविंश इति पश्चात्प्रतिष्ठा वा एकविंशः प्रतिष्ठित्यै भान्तः पञ्चदश इत्युत्तरत ओजो वै भान्त ओजः पञ्चदश ओज एवोत्तरतो धत्ते तस्मादुत्तरतोभिप्रयायी जयति प्रतूर्तिरष्टादश इति पुरस्तात्॥१२॥

उपं दधाति द्वौ त्रिवृतावभिपूर्वं यज्ञमुखे वि यातयत्यभिर्वर्तः सविंश इति दक्षिणतोऽन्नं वा अभिवर्तोऽन्नं सविंशोऽन्नमेव दक्षिणतो धत्ते तस्मादक्षिणेनान्नमद्यते वचो द्वाविंश इति पश्चाद्यद्विंशतिर्द्वे तेन विराजौ यद्वे प्रतिष्ठा तेन विराजोरेवाभिपूर्वमन्नाद्ये प्रति तिष्ठति तपो नवदश इत्युत्तरतस्तस्मात्सव्यः॥१३॥

हस्तयोस्तपस्वितरो योनिश्चतुर्विंश इति पुरस्तादुपं दधाति चतुर्विंशत्यक्षरा गायत्री गायत्री यज्ञमुखम् यज्ञमुखमेव पुरस्ताद्वि यातयति गर्भाः पञ्चविंश इति दक्षिणतोऽन्नं वै गर्भा अन्नं पञ्चविंशोऽन्नमेव दक्षिणतो धत्ते तस्मादक्षिणेनान्नमद्यत् ओजस्त्रिणव इति पश्चादिमे वै लोकास्त्रिणव एष्वेव लोकेषु प्रति तिष्ठति सम्भरणस्त्रयोविंश इति॥१४॥

उत्तरतस्तस्मात्सव्यो हस्तयोः सम्भार्यतरः क्रतुरेकत्रिंश इति पुरस्तादुपं दधाति वाग्वै क्रतुर्यज्ञमुखं वाग्यज्ञमुखमेव पुरस्ताद्वि यातयति ब्रध्नस्यं विष्टपं चतुस्त्रिंश इति दक्षिणतोऽसौ वा आदित्यो ब्रध्नस्यं विष्टपं ब्रह्मवर्चसमेव दक्षिणतो धत्ते तस्मादक्षिणोऽर्धो

ब्रह्मवर्चसितरः प्रतिष्ठा त्रयस्त्रिंश इति पश्चात्प्रतिष्ठित्यै नाकः षट्त्रिंश इत्युत्तरतः सुवर्गो वै लोको नाकः सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै॥१५॥

वै त्रिवृदिति पुरस्तात्सव्यस्त्रयोविंश इति सुवर्गो वै पञ्च च॥३॥ आशुर्व्याम धरुणो भान्तः प्रतूर्तिरभिवर्तो वर्चस्तपो योनिर्गर्भा ओजः सम्भरणः क्रतुर्ब्रध्नस्य प्रतिष्ठा नाकृष्णोडश॥—[३]

अग्नेर्भागोऽसीति पुरस्तादुपं दधाति यज्ञमुखं वा अग्निर्यज्ञमुखं दीक्षा यज्ञमुखं ब्रह्म यज्ञमुखं त्रिवृद्यज्ञमुखमेव पुरस्ताद्वि यातयति नृचक्षसाम्भागोऽसीति दक्षिणतः शुश्रुवांसो वै नृचक्षसोऽन्नं धाता जातायैवास्मा अन्नमपि दधाति तस्माज्जातोऽन्नमत्ति जनित्रश्च स्पृतश्च संसदशः स्तोम इत्याहान्नं वै जनित्रम्॥१६॥

अन्नश्च संसदशोऽन्नमेव दक्षिणतो धत्ते तस्माद्वक्षिणेनान्नमद्यते मित्रस्य भागोऽसीति पश्चात्प्राणो वै मित्रोऽपानो वरुणः प्राणापानावेवास्मिन्दधाति दिवो वृष्टिर्वाताः स्पृता एकविंशः स्तोम इत्याह प्रतिष्ठा वा एकविंशः प्रतिष्ठित्या इन्द्रस्य भागोऽसीत्युत्तरत ओजो वा इन्द्र ओजो विष्णुरोजः क्षत्रमोजः पञ्चदशः॥१७॥

ओज एवोत्तरतो धत्ते तस्मादुत्तरतोभिप्रयायी जयति वसूनाम्भागोऽसीति पुरस्तादुपं दधाति यज्ञमुखं वै वसवो यज्ञमुखश्च रुद्रा यज्ञमुखं चतुर्विंशो यज्ञमुखमेव पुरस्ताद्वि यातयत्यादित्यानां भागोऽसीति दक्षिणतोऽन्नं वा आदित्या अन्नम्मरुतोऽन्नं गर्भा अन्नं पञ्चविंशोऽन्नमेव दक्षिणतो धत्ते तस्माद्वक्षिणेनान्नमद्यतेऽदित्यै भागः॥१८॥

असीति पश्चात्प्रतिष्ठा वा अदितिः प्रतिष्ठा पूषा प्रतिष्ठा त्रिणवः प्रतिष्ठित्यै देवस्य सवितुर्भागोऽसीत्युत्तरतो ब्रह्म वै देवः सविता ब्रह्म बृहस्पतिर्ब्रह्म चतुष्टोमो ब्रह्मवर्चसमेवोत्तरतो धत्ते तस्मादुत्तरोऽर्थो ब्रह्मवर्चसितरः सावित्रवती भवति प्रसूत्यै तस्माद्ब्राह्मणानामुदीची सनिः प्रसूता धर्त्रश्चतुष्टोम इति पुरस्तादुपं दधाति यज्ञमुखं वै धर्त्रः॥१९॥

यज्ञमुखं चतुष्टोमो यज्ञमुखमेव पुरस्ताद्वि यातयति यावानाम्भागोऽसीति दक्षिणतो मासा वै यावा अर्धमासा अयावास्तस्माद्वक्षिणावृतो मासा अन्नं वै यावा अन्नं प्रजा अन्नमेव दक्षिणतो धत्ते तस्माद्वक्षिणेनान्नमद्यत ऋभूनाम्भागोऽसीति पश्चात् प्रतिष्ठित्यै विवर्तोऽष्टाचत्वारिंश इत्युत्तरतोऽनयोऽलोकयोः सवीर्यत्वाय तस्मादिमौ लोकौ समावद्वीर्यौ॥२०॥

यस्य मुख्यवतीः पुरस्तादुपधीयन्ते मुख्य एव भवत्यास्य मुख्यो जायते यस्यान्नवतीर्दक्षिणतोऽत्यन्तमास्यान्नादो जायते यस्य प्रतिष्ठावतीः पश्चात्प्रत्येव तिष्ठति यस्यौजस्वतीरुत्तरत ओजस्यैव भवत्यास्यौजस्वी जायतेऽर्को वा एष यदग्निस्तस्यैतदेव स्तोत्रमेतच्छुभं यदेषा विधा॥२१॥

विधीयतेऽर्क एव तदकर्मनु विधीयतेऽत्यन्तमास्यान्नादो जायते यस्यैषा विधा विधीयते य उ चैनामेवं वेद सृष्टीरुपं दधाति यथासृष्टमेवाव रुद्धे न वा इदं दिवा न नक्तमासीदव्यावृत्तन्ते देवा एता व्युष्टीरपश्यन्ता उपादधत् ततो वा इदं व्यौच्छद्यस्यैता उपधीयन्ते व्यैवास्मा उच्छृत्यथो तम एवाप हते॥२२॥

वै जनित्रं पञ्चदशोऽदित्यै भागो वै धृत्रः समावद्ध्यौ विधा ततो वा इदं चतुर्दश च॥४॥ अग्नेर्नृचक्षसाञ्जनित्रं मित्रस्येन्द्रस्य वसूनामादित्यानामदित्यै देवस्य सवितुः सावित्रवती धृत्रो यावानामृभूणां विवर्तश्चतुर्दश॥ [४]

अग्नें जातान्म णुदा नः सपत्नानिति पुरस्तादुपं दधाति जातानेव भ्रातृव्यान्म णुदते सहसा जातानिति पश्चाज्जनिष्यमाणानेव प्रति नुदते चतुश्चत्वारिंशः स्तोम इति दक्षिणतो ब्रह्मवर्चसं वै चतुश्चत्वारिंशो ब्रह्मवर्चसमेव दक्षिणतो धत्ते तस्माद्दक्षिणोऽर्धो ब्रह्मवर्चसितरः षोडशः स्तोम इत्युत्तरत ओजो वै षोडश ओज एवोत्तरतो धत्ते तस्मात्॥२३॥

उत्तरतोभिप्रयायी जयति वज्रो वै चतुश्चत्वारिंशो वज्रः षोडशो यदेते इष्टके उपदधाति जाताश्चैव जनिष्यमाणाश्च भ्रातृव्यान्मणुद्य वज्रमनु प्र हरति स्तृत्यै पुरीषवतीम्मध्य उपं दधाति पुरीषं वै मध्यमात्मनः सात्मानमेवाग्निं चिनुते सात्माभूमिर्लोकं भवति य एवं वेदेता वा असपत्ना नामेष्टका यस्यैता उपधीयन्ते॥२४॥

नास्य सपत्नो भवति पशुर्वा एष यदग्निर्विराज उत्तमायां चित्यामुपं दधाति विराजमेवोत्तमाम्पशुषु दधाति तस्मात्पशुमानुत्तमां वाचं वदति दशदशोपं दधाति सवीर्यत्वायाक्ष्णयोपं दधाति तस्मादक्ष्णया पशवोऽङ्गानि प्र हरन्ति प्रतिष्ठित्यै यानि वै छन्दांसि सुवर्ग्याण्यासन्तैर्देवाः सुवर्गं लोकमायन्तेनरपयः॥२५॥

अश्राम्यन्ते तपोऽतप्यन्त तानि तपसापश्यन्तेभ्य एता इष्टका निरमिमतेवश्छन्दो वरिवश्छन्द इति ता उपादधत् ताभिर्वै ते सुवर्गं लोकमायन् यदेता इष्टका उपदधाति यान्येव छन्दांसि सुवर्ग्याणि तैरेव यजमानः सुवर्गं लोकमेति यज्ञेन वै प्रजापतिः

प्रजा असृजत् ताः स्तोमभागेरेवासृजत् यत्॥२६॥

स्तोमभागा उपदधाति प्रजा एव तद्यजमानः सृजते बृहस्पतिर्वा एतद्यज्ञस्य तेजः समंभरद्यथस्तोमभागा यथस्तोमभागा उपदधाति सतेजसमेवाग्निं चिनुते बृहस्पतिर्वा एतां यज्ञस्य प्रतिष्ठामपश्यद्यथस्तोमभागा यथस्तोमभागा उपदधाति यज्ञस्य प्रतिष्ठित्यै सप्तसप्तोप दधाति सवीर्यत्वाय तिस्रो मध्ये प्रतिष्ठित्यै॥२७॥

उत्तरतो धत्ते तस्मादुपधीयन्त ऋषयोऽसृजत् यन्निचत्वारिंशच्च॥५॥ [५]

रश्मिरित्येवादित्यमसृजत् प्रेतिरिति धर्ममन्वितिरिति दिवः संधिरित्यन्तरिक्षं प्रतिधिरिति पृथिवीं विष्टम्भ इति वृष्टिम्प्रेत्यहंरनुवेति रात्रिमुशिति वसून्प्रकेत इति रुद्रान्सुदीतिरित्यादित्यानोज इति पितृस्तन्तुरिति प्रजाः पृतनापाडिति पशून्नेवदित्योपधीरभिजिदसि युक्तग्रावा॥२८॥

इन्द्राय त्वेन्द्रं जिन्वेत्येव दक्षिणतो वज्रं पर्यौहदभिजित्यै ताः प्रजा अपप्राणा असृजत् तास्वधिपतिरसीत्येव प्राणमदधाद्यन्तेत्यपानं सृसर्प इति चक्षुर्वयोधा इति श्रोत्रन्ताः प्रजाः प्राणतीरपानतीः पश्यन्तीः शृण्वतीर्न मिथुनी अभवन्तासु त्रिवृदसीत्येव मिथुनमदधात्ताः प्रजा मिथुनी॥२९॥

भवन्तीर्न प्राजायन्त ताः सरोहोऽसि नीरोहोऽसीत्येव प्राजनयत्ताः प्रजाः प्रजाता न प्रत्यतिष्ठन्ता वंसुकोऽसि वर्षेश्वरसि वस्यष्टिरसीत्येवेषु लोकेषु प्रत्यस्थापयद्यदाह वंसुकोऽसि वर्षेश्वरसि वस्यष्टिरसीति प्रजा एव प्रजाता एषु लोकेषु प्रति स्थापयति सात्मान्तरिक्षं रोहति सप्राणोऽमुष्मिँल्लोके प्रति तिष्ठत्यव्यर्धुकः प्राणापानाभ्यां भवति य एवं वेद॥३०॥

युक्तग्रावा प्रजा मिथुन्यन्तरिक्षंद्वादश च॥६॥ [६]

नाकसद्विर्वे देवाः सुवर्गं लोकमायन्तन्नाकसदा नाकसत्त्वं यन्नाकसदं उपदधाति नाकसद्विरेव तद्यजमानः सुवर्गं लोकमेति सुवर्गो वै लोको नाको यस्यैता उपधीयन्ते नास्मा अकम्भवति यजमानायतनं वै नाकसदो यन्नाकसदं उपदधात्यायतनमेव तद्यजमानः कुरुते पृष्ठानां वा एतत्तेजः सम्भृतं यन्नाकसदो यन्नाकसदः॥३१॥

उपदधाति पृष्ठानामेव तेजोऽवं रुद्धे पञ्चचोडा उप दधात्यप्सरसं एवैनमेता भूता

अमुष्मिँल्लो॒क उ॒पं शेरेऽथो॑ तनू॒पा॒नी॒रु॒वैता॑ यज॒मान॑स्य॒ यं द्वि॒ष्या॒त्तमु॑प॒दध॑द्वाये॒देता॑भ्य॒ ए॒वेन॑
दे॒वता॑भ्य॒ आ वृ॑श्चति ता॒जगा॑र्ति॒माच्छु॑त्यु॒त्तरा॑ नाक॒सञ्च॒ उप॑ दधाति॒ यथा॑ जा॒यामा॑नीयं
गृहेषु॑ निषा॒दय॑ति ता॒दृगे॒व तत्॥३२॥

प॒श्चात्प्राची॑मु॒त्तमा॑मु॒पं दधा॑ति॒ तस्मा॑त्प॒श्चात्प्राची॑ प॒त्यन्वा॑स्ते स्वयमा॒तृणां॑ च
वि॒कर्णी॑ चो॒त्तमे॑ उ॒पं दधा॑ति प्रा॒णो वै स्व॑यमा॒तृणा॒युर्वि॒कर्णी॑ प्रा॒णं चै॒वायु॑श्च
प्रा॒णाना॑मु॒त्तमौ॑ ध॒त्ते तस्मा॑त्प्रा॒णश्चायु॑श्च प्रा॒णाना॑मु॒त्तमौ॑ ना॒न्यामु॒त्तरा॑मिष्ट॒कामु॑प॒
दध्या॑द्य॒दन्यामु॒त्तरा॑मिष्ट॒कामु॑प॒दध्या॑त्प॒शूना॑म्॥३३॥

च॒ यज॑मानस्य च प्रा॒णं चायु॑श्चापि॑ दध्या॒त्तस्मा॒न्ना॒न्योत्त॑रेष्ट॒कोप॑धेया॑ स्वयमा॒तृणा॑मु॒पं
दधा॑त्य॒सौ वै स्व॑यमा॒तृणामू॑मे॒वोप॑ ध॒त्तेऽश्व॑मु॒पं प्रा॑पयति प्रा॒णमे॒वास्या॑ दधा॒त्यथो॑ प्राजाप॒त्यो
वा अ॒श्वः प्र॒जाप॑ति॒नैवाग्निं॑ चि॒नुते॑ स्वयमा॒तृणा॑ भ॒वति॑ प्रा॒णाना॑मु॒श्मृष्ट्या॑ अथो॑ सु॒वर्ग॑स्य
लो॒कस्या॑नु॒ख्या॒त्या ए॒षा वै दे॒वानां॑ वि॒क्रान्ति॑र्यद्वि॒कर्णी॑ यद्वि॒कर्णी॑मु॒प॒दधा॑ति दे॒वाना॑मे॒व
वि॒क्रान्ति॑मनु॒ वि क्र॑म॒त उत्तर॑त उ॒पं दधा॑ति॒ तस्मा॑दु॒त्तर॑तउ॒पचा॑रोऽग्नि॒वायु॑मती॒ भव॑ति
समि॑द्व्ये॥३४॥

स॒मृ॒तं य॒न्नाक॑सदो॒ यन्नाक॑सद॒स्तत्प॑शूना॒मे॒षां वै द्वावि॑ंशतिश्च॥७॥ [७]

छ॒न्दा॒स्यु॒पं दधा॑ति प॒शवो॑ वै छ॒न्दा॒सि प॑शू॒नेवा॒व रु॒द्धे छ॒न्दा॒सि वै दे॒वानां॑
वा॒मम्प॑शवो॒ वाम॑मे॒व प॑शू॒नव॑ रु॒द्ध ए॒ता ह॒ वै य॒ज्ञसे॑नश्चै॒त्रिया॑य॒णश्चि॑ति॒ वि॒दां च॑का॒र
तया॑ वै स प॒शू॒नवा॑रु॒द्ध य॒देता॑मु॒प॒दधा॑ति प॒शू॒नेवा॒व रु॒द्धे गा॒य॒त्रीः पु॒रस्ता॑दु॒पं दधा॑ति
ते॒जो वै गा॑य॒त्री ते॒ज ए॒व॥३५॥

मु॒खतो॑ ध॒त्ते मूर्ध॑न्वती॒र्भव॑न्ति मूर्धा॒नमे॒वेन॑ समा॒नानां॑ करोति त्रि॒ष्टुभ॒ उप॑ दधातीन्द्रि॒यं
वै त्रि॒ष्टुगिन्द्रि॑यमे॒व म॑ध्य॒तो ध॒त्ते जग॑तीरु॒पं दधा॑ति जा॒गता॑ वै प॒शवः॑ प॒शू॒नेवा॒व रु॒द्धे-
ऽनु॑ष्टुभ॒ उप॑ दधाति प्रा॒णा वा अ॑नु॒ष्टुप्प्रा॒णाना॑मु॒श्मृष्ट्यै॑ बृ॒हती॑रु॒ष्णिहाः॑ प॒ङ्कीर॑क्षर॒पङ्की॑रिति॒
वि॒पुरु॑पाणि॒ छन्दा॒स्यु॒पं दधा॑ति वि॒पुरु॑पा॒ वै प॒शवः॑ प॒शवः॑॥३६॥

छ॒न्दा॒सि वि॒पुरु॑पा॒ने॒व प॑शू॒नव॑ रु॒द्धे वि॒पुरु॑पमस्य गृहे दृ॒श्यते॑ य॒स्यैता॑ उ॒पधी॑यन्ते
य उ॒ चैना॑ ए॒वं वेदा॑ति॒च्छ॒न्दस॑मु॒पं दधा॑त्यति॒च्छ॒न्दा॒ वै सर्वा॑णि॒ छन्दा॒सि सर्वे॑भिरे॒वेन॑
छ॒न्दो॑भिश्चि॒नुते॑ वर्ष्म॒ वा ए॒षा छ॒न्दसां॑ यदति॒च्छ॒न्दा॒ यदति॒च्छ॒न्दस॑मु॒प॒दधा॑ति वर्ष्मे॒वेन॑

समानानां करोति द्विपदा उपं दधाति द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्यै॥३७॥

तेजं एव पशवंः पशवो यजमान एकञ्च॥८॥ [८]

सर्वाभ्यो वै देवताभ्योऽग्निश्चीयते यत्सयुजो नोपदध्यादेवता अस्याग्निं वृञ्जीरन् यत्सयुजं उपदधात्यात्मनैवैनं सयुजं चिनुते नाग्निना व्यध्यतेऽथो यथा पुरुषः स्रावभिः सन्तत एवमेवैताभिर्ऽग्निः सन्ततोऽग्निना वै देवाः सुवर्गं लोकमायन्ता अमूः कृत्तिका अभवन् यस्यैता उपधीयन्ते सुवर्गमेव॥३८॥

लोकमेति गच्छति प्रकाशं चित्रमेव भवति मण्डलेष्टका उपं दधातीमे वै लोका मण्डलेष्टका इमे खलु वै लोका देवपुरा देवपुरा एव प्र विंशति नार्तिमार्च्छत्यग्निं चिक्यानो विश्वज्योतिष उपं दधातीमानेवैताभिर्लोकां ज्योतिष्मतः कुरुतेऽथो प्राणानेवैता यजमानस्य दाधत्येता वै देवताः सुवर्ग्यास्ता एवान्वारभ्यं सुवर्गं लोकमेति॥३९॥

सुवर्गमेव ता एव चत्वारि च॥९॥ [९]

वृष्टिसनीरुपं दधाति वृष्टिमेवाव रुन्दे यदेकधोपदध्यादेकमृतुं वरुषेदनुपरिहारं सादयति तस्मात्सर्वानृतून् वरुषति पुरोवातसनिर्ऽसीत्याहेतुद्वे वृष्ट्यै रूपं रूपेणैव वृष्टिमव रुन्दे संयानीभिर्वै देवा इमाल्लोकान्त्समयुस्तत्संयानीनां संयानित्वं यत्संयानीरुपदधाति यथाप्सु नावा संयात्येवम्॥४०॥

एवैताभिर्यजमान इमाल्लोकान्त्सं याति प्लवो वा एषोऽग्रेयत्संयानीर्यत्संयानीरुपदधाति प्लवमेवैतमग्नय उपं दधात्युत यस्यैतासूपहितास्वापोऽग्निं हरन्त्यहंत एवास्याग्निरादित्येष्टका उपं दधात्यादित्या वा एतम्भूत्यै प्रति नुदन्ते योऽलम्भूत्यै सन्भूतिं न प्राप्नोत्यादित्याः॥४१॥

एवैनम्भूतिं गमयन्त्यसौ वा एतस्यादित्यो रुचमा दत्ते योऽग्निं चित्वा न रोचते यदादित्येष्टका उपदधात्यसावेवास्मिन्नादित्यो रुचं दधाति यथासौ देवानां रोचत एवमेवैष मनुष्याणां रोचते घृतेष्टका उपं दधात्येतद्वा अग्नेः प्रियं धाम यद्धृतमग्नियेणैवैनं धाम्ना समर्धयति॥४२॥

अथो तेजसानुपरिहारं सादयत्यपरिवर्गमेवास्मिन्तेजो दधाति प्रजापतिरग्निमचिनुत स यशंसा व्यार्ध्यत स एता यशोदा अपश्यत्ता उपाधत्ता ताभिर्वै स यशं आत्मन्नधत् यद्यशोदा उपदधाति यशं एव ताभिर्यजमान आत्मन्धत्ते पञ्चोपं दधाति पाङ्कः पुरुषो

यावानेव पुरुषस्तस्मिन् यशो दधाति॥४३॥

एवं प्राप्नोत्यादित्या अर्धयत्येकान्नपञ्चाशच्च॥10॥ [१०]

देवासुराः संयन्ता आसन्कनीयाः सो देवा आसन्भूयाः सोऽसुरास्ते
देवा एता इष्टका अपश्यन्ता उपादधत भूयस्कृदसीत्येव भूयाः सो-
ऽभवन्वन्स्पतिर्भिरौषधीर्भिरिवस्कृदसीतीमामंजयन्प्राच्यसीति प्राचीं दिशमंजयन्नूर्ध्वासीत्यमूमंजय-
सीदेत्यन्तरिक्षमजयन्ततो देवा अभवन्॥४४॥

परासुरा यस्यैता उपधीयन्ते भूयानेव भवत्यभीमाल्लौकाञ्जयति भवत्यात्मना परास्य
भ्रातृव्यो भवत्यप्सुपदसि श्येनसदसीत्याहेतद्वा अग्ने रूपं रूपेणैवाग्निमवं रुद्धे पृथिव्यास्त्वा
द्रविणे सादयामीत्याहेमानेवैताभिर्लोकान् द्रविणावतः कुरुत आयुष्या उपं दधात्यायुरेव॥४५॥

अस्मिन्धात्यग्ने यत्ते परं हन्नामेत्याहेतद्वा अग्नेः प्रियं धामं प्रियमेवास्य धामोपाप्नोति
तावेहि स रंभावहा इत्याह व्यैवैनेन परि धत्ते पाञ्चजन्येष्वप्येध्यग्र इत्याहेष वा अग्निः
पाञ्चजन्यो यः पञ्चचितीकस्तस्मादेवमाहर्तव्या उपं दधात्येतद्वा ऋतूनामप्रियं धामं यदृतव्या
ऋतूनामेव प्रियं धामाव रुद्धे सुमेक इत्याह संवत्सरो वै सुमेकः संवत्सरस्यैव प्रियं
धामोपाप्नोति॥४६॥

अभवन्नायुरेवर्तव्या उप षड्विंशतिश्च॥11॥ [११]

प्रजापतेरक्ष्यंश्चयत्तत्परापत्तदश्चोऽभवद्यदश्चयत्तदश्चस्याश्चत्वन्तद्देवा अंश्वमेधेनैव
प्रत्यंदधुरेष वै प्रजापतिः सर्वं करोति योऽश्वमेधेन यजते सर्व एव भवति सर्वस्य वा
एषा प्रायश्चित्तिः सर्वस्य भेषजं सर्वं वा एतेन पाप्मानं देवा अंतरत्रापि वा एतेन
ब्रह्महत्यामंतरन्ध्रसर्वम्पाप्मानम्॥४७॥

तरति तरति ब्रह्महत्यां योऽश्वमेधेन यजते य उ चैनमेवं वेदोत्तरं वै
तत्प्रजापतेरक्ष्यंश्चयत्तस्मादश्चस्योत्तरतोऽवं दक्षिणतोऽन्येषां पशूनाम्वैतसः कटो
भवत्यप्सुयोनिर्वा अश्वोऽप्सुजो वैतसः स्व एवेनं योनौ प्रतिं ष्ठापयति चतुष्टोमः
स्तोमो भवति सरङ्गु वा अश्वस्य सक्थ्यावृहत्तद्देवाश्चतुष्टोमेनैव प्रत्यंदधुर्यच्चतुष्टोमः स्तोमो
भवत्यश्वस्य सर्वत्वाय॥४८॥

सर्वं पाप्मानमवृहद्वा दश च॥12॥ [१२]

देवासुराः तेनर्तव्यां रुद्रोऽश्मनृपदे वडुदेनं प्राचीमिति वसोर्धारांमग्निर्देवेभ्यः सुवर्गाय यत्राकृताय
छन्दश्चितं पवंस्व द्वादश॥12॥ देवासुरा अजायां वै शुमुष्टिः प्रथमो देवयतामेतद्वै छन्दसामृषोत्यष्टौ
पञ्चाशत्॥58॥ देवासुराः सर्वं जयति॥ [१३]

॥चतुर्थः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां पञ्चमकाण्डे चतुर्थः प्रश्नः॥

देवासुराः संयत्ता आसन्ते न व्यजयन्त स एता इन्द्रस्तनूरपश्यन्ता उपाधत्ता ताभिर्वै
स तनुर्वमिन्द्रियं वीर्यमात्मन्नधत्ता ततो देवा अभवन्परासुरा यदिन्द्रस्तनूरुपदधाति तनुर्वमेव
ताभिरिन्द्रियं वीर्यं यजमान आत्मन्धत्तेऽथो सेन्द्रमेवाग्निं सतनुं चिनुते भवत्यात्मना
परास्य भ्रातृव्यः॥१॥

भुवति यज्ञो देवेभ्योऽपांक्रामत्तमवरुधं नाशक्नुवन्त एता यज्ञतनूरपश्यन्ता उपाधत्ता
ताभिर्वै ते यज्ञमवारुन्धत्त यद्यज्ञतनूरुपदधाति यज्ञमेव ताभिर्यजमानोऽव रुद्धे
त्रयस्त्रिंशत्मुप दधाति त्रयस्त्रिंशद्वै देवतां देवतां एवाव रुद्धेऽथो सात्मानमेवाग्निं
सतनुं चिनुते सात्मानमुष्मिँल्लौके॥२॥

भुवति य एवं वेद ज्योतिष्मतीरुप दधाति ज्योतिरेवास्मिन्दधात्येताभिर्वा अग्निश्चितो
ज्वलति ताभिरेवैनं समिन्द्र उभयोरस्मै लोकयोर्ज्योतिर्भवति नक्षत्रेष्टका उप दधात्येतानि
वै दिवो ज्योतींषि तान्येवाव रुद्धे सुकृतां वा एतानि ज्योतींषि यन्नक्षत्राणि
तान्येवाप्रोत्यथो अनूकाशमेवैतानि॥३॥

ज्योतींषि कुरुते सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्यै यत्संस्पृष्टा उपदध्याद्वृष्ट्यै लोकमपि
दध्यादवरुषुकः पर्जन्यः स्यादसंस्पृष्टा उप दधाति वृष्ट्या एव लोकं करोति वरुषुकः
पर्जन्यो भवति पुरस्तादन्याः प्रतीचीरुप दधाति पश्चादन्याः प्राचीस्तस्मात्प्राचीनानि च
प्रतीचीनानि च नक्षत्राण्या वर्तन्ते॥४॥

भ्रातृव्यो लोक एवैतान्येकचत्वारिंशच्च॥१॥ [१]

ऋतव्या उप दधात्यृतूनां कृत्यै द्वंद्वमुप दधाति तस्माद्द्वंद्वमृतवोऽधृतेव वा एषा

यन्मध्यमा चित्तिरन्तरिक्षमिव वा एषा द्वंद्वमन्यासु चित्तीषूप दधाति चतस्रो मध्ये धृत्या अन्तःश्लेषणं वा एताश्चित्तीनां यदृतव्यां यदृतव्या उपदधाति चित्तीनां विधृत्या अवकामनूप दधात्येषा वा अग्रेयोनिः सयौनिम्॥५॥

एवाग्निं चिनुत उवाच ह विश्वामित्रोऽददिथ्स ब्रह्मणान्नं यस्यैता उपधीयान्तै य उ चैना एवं वेददिति संवत्सरो वा एतम्प्रतिष्ठायै नुदते योऽग्निं चित्वा न प्रतितिष्ठति पञ्च पूर्वाश्रितयो भवन्त्यथ षष्ठीं चितिं चिनुते षड्वा ऋतवः संवत्सर ऋतुष्वेव संवत्सरे प्रति तिष्ठत्येता वै॥६॥

अधिपत्नीनामेष्टका यस्यैता उपधीयन्तेऽधिपतिरेव समानानां भवति यं द्विप्यात्तमुपदधं दद्यादेताभ्यं एवैनं देवताभ्यं आ वृश्चति ताजगार्तिमार्च्छत्यङ्गिरसः सुवर्गं लोकं यन्तो या यज्ञस्य निष्कृतिरासीत्तामृषिभ्यः प्रत्यौहन् तद्धिरण्यमभवद्यद्धिरण्यशल्कैः प्रोक्षति यज्ञस्य निष्कृत्या अथो भेषजमेवास्मै करोति॥७॥

अथो रूपेणैवैनं समर्धयत्यथो हिरण्यज्योतिषैव सुवर्गं लोकमेति साहस्रवता प्रोक्षति साहस्रः प्रजापतिः प्रजापतेरास्यां इमा मे अग्न इष्टका धेनवः सन्वित्याह धेनूरेवैनाः कुरुते ता एनं कामदुघां अमुत्रामुष्मिँल्लोकं उप तिष्ठन्ते॥८॥

सयौनिमेता वै करोत्येकान्नचत्वारिंशच्च॥२॥

[२]

रुद्रो वा एष यदग्निः स एतर्हि जातो यर्हि सर्वश्चितः स यथा वत्सो जातः स्तनम्प्रेप्सत्येवं वा एष एतर्हि भागधेयम्प्रेप्सति तस्मै यदाहुतिं न जुहुयादध्वर्युं च यजमानं च ध्यायेच्छतरुद्रीयं जुहोति भागधेयेनैवैनं शमयति नार्तिमार्च्छत्यध्वर्युं यजमानो यद्वाग्यानां पशूनाम्॥९॥

परंसा जुहुयाद्वाग्यानां शूञ्चुर्चाप्येद्यदांरण्यानांमारण्याञ्जर्तिलयवाग्वा वा जुहुयाद्वीधुकयवाग्वा वा न ग्राग्यान्पशून् हिनस्ति नारण्यानथो खल्वाहुरनाहुतिर्वै जर्तिलांश्च ग्वीधुकाश्चेत्यजक्षीरेण जुहोत्याग्नेयी वा एषा यदजाहुत्यैव जुहोति न ग्राग्यान्पशून् हिनस्ति नारण्यानङ्गिरसः सुवर्गं लोकं यन्तः॥१०॥

अजायां घर्मम्प्रासिञ्चन्त्सा शोचन्ती पूर्णं पराजिहीत सो ऽर्कोऽभवत्तद्वर्कस्याकृत्वमर्कपूर्णं जुहोति सयोनित्वायोद्विष्टं शुहोत्येषा वै रुद्रस्य

दि॒श्वया॑यामे॒व दि॒शि रु॒द्रं नि॒रव॑दयते च॒रमा॑यामिष्ट॑कायां जु॒होत्य॑न्त॒त ए॒व रु॒द्रं नि॒रव॑दयते त्रे॒धावि॑भुक्तं जु॒होति॑ त्रयं इ॒मे लो॒का इ॒माने॒व लो॒का॒न्ध॒स्माव॑दी॒र्या॒न्करो॑ती॒यत्य॑ग्रे जु॒होति॑॥११॥

अथे॒यत्य॑थेयंति॒ त्रयं॑ इ॒मे लो॒का ए॒भ्य ए॒वैनं॑ लो॒केभ्यः॑ श॒मय॑ति तिस्र॑ उत्त॑रा आ॒हुती॑र्जु॒होति॑ षट्॒थ्सम्प॑द्यन्ते षड्वा ऋ॒तव॑ ऋ॒तुभि॑रे॒वैन॑ श॒मय॑ति यद॑नु॒परि॑क्रामं जु॒हुया॑दन्तर॒वचा॑रिण॑ रु॒द्रं कु॑र्या॒दथो॒ खल्वा॑हुः कस्यां॒ वाहं॑ दि॒शि रु॒द्रः कस्यां॒ वेत्य॑नु॒परि॑क्राममे॒व हो॑त॒व्यम॑प॒रिवर्ग॑मे॒वैन॑ श॒मय॑ति॥१२॥

ए॒ता वै दे॒वताः॑ सु॒वर्गा॑ या उ॒त्त॒मास्ता॑ यज॑मानं वाच॒यति॑ ताभि॑रे॒वैन॑ सु॒वर्गं लो॒कं ग॑मयति॒ यं द्वि॒ष्यात्तस्य॑ सञ्चरे॒ पशू॑नां न्य॒स्येद्यः॑ प्र॒थमः॑ प॒शुर॑भि॒तिष्ठ॑ति स आ॒र्तिमा॑र्च्छति॥१३॥

प॒शूनां॑ यन्तोऽग्रे जु॒होत्य॑प॒रिवर्ग॑मे॒वैन॑ श॒मय॑ति त्रि॒श॒च॑॥३॥

अश्म॒न्नूर्ज॑मिति॒ परि॑ षिञ्चति॒ मा॒र्जय॑त्ये॒वैन॒मथो॑ त॒र्पय॑त्ये॒व स ए॑नं तृ॒प्तोऽक्षु॑ध्यन्न॒शौच॑न्न॒मुष्मि॑ल्लो॒क उप॑ तिष्ठते तृ॒प्यति॑ प्र॒जया॑ प॒शुभि॑र्य॒ एवं वेद॑ तां न इ॒षमूर्ज॑ धत्त॒ मरुतः॑ स॒ररा॑णा इत्या॒हान्नं॑ वा ऊ॒र्गन्न॑म्म॒रुतोऽन्न॑मे॒वाव॑ रु॒द्धेऽश्म॑स्ते क्षु॒दमुं॑ ते शु॒क्॥१४॥

ऋ॒च्छतु॑ यं द्वि॒ष्म इत्या॑ह॒ यमे॒व द्वेष्टि॑ तम॑स्य क्षु॒धा च॑ शु॒चा चा॑र्पयति॒ त्रिः प॑रि॒षिञ्च॑न्यति॒ त्रिवृ॑द्वा अ॒ग्नि॒र्यावा॑ने॒वाग्नि॑स्तस्य शु॒च॑ श॒मय॑ति त्रिः पुनः॑ प॒र्यति॑ षट्॒थ्सम्प॑द्यन्ते षड्वा ऋ॒तव॑ ऋ॒तुभि॑रे॒वास्य॑ शु॒च॑ श॒मय॑त्य॒पां वा ए॒तत्पु॑ष्पं यद्वै॒तसो॑ऽपाम्॥१५॥

श॒रोऽव॑का वेत॒सशा॑ख्या॒ चाव॑काभिश्च॒ वि क॑र्ष॒त्यापो॑ वै शा॒न्ताः शा॒न्ताभि॑रे॒वास्य॑ शु॒च॑ श॒मय॑ति यो वा अ॒ग्निं चि॑त॒मप्र॑थमः प॒शुर॑धि॒क्राम॑ती॒श्वरो॑ वै त॑ शु॒चा प्र॑दहो म॒ण्डूकै॑न॒ वि क॑र्ष॒त्येष॑ वै प॒शूना॑म॒नुप॑जीवनी॒यो न वा ए॒ष ग्रा॑म्येषु प॒शुषु॑ हि॒तो ना॑र॒ण्येषु॑ तमे॒व शु॒चा॒र्पय॑त्यष्टाभिर्वि॒ क॑र्षति॥१६॥

अ॒ष्टाक्ष॑रा गाय॒त्री गाय॑त्रीऽ॒ग्नि॒र्यावा॑ने॒वाग्नि॑स्तस्य शु॒च॑ श॒मय॑ति पा॒वक॑व॒तीभि॑रन्नं वै पा॒वकोऽन्नै॑रे॒वास्य॑ शु॒च॑ श॒मय॑ति मृ॒त्युर्वा ए॒ष यद॑ग्नि॒र्ब्रह्म॑ण ए॒तद्रूपं॑ यत्कृ॒ष्णाजि॑नम् कार॒ष्णीं

उपानहावुपं मुञ्चते ब्रह्मणैव मृत्योरन्तर्धत्तेऽन्तर्मृत्योर्धत्तेऽन्तरन्नाद्यादित्याहुर्न्यामुपमुञ्चतेऽन्यां नान्तः॥१७॥

एव मृत्योर्धत्तेऽवान्नाद्यं रुद्धे नमस्ते हरंसे शोचिष इत्याह नमस्कृत्य हि वसीयांसमुपचरन्त्यन्यं तं अस्मत्तपन्तु हेतय इत्याह यमेव द्वेष्टि तमस्य शुचापरयति पावको अस्मभ्यं शिवो भवेत्याहान्नं वै पावकोऽन्नमेवाव रुद्धे द्वाभ्यामधि क्रामति प्रतिष्ठित्या अपस्यवतीभ्यां शान्त्यै॥१८॥

शुर्वेतसौऽपामंष्टाभिर्विकर्षति नान्तरेकात्रपञ्चाशच्च॥४॥ [४]

नृषदे वडिति व्याघारयति पृङ्गाहुत्या यज्ञमुखमा रभतेऽक्षण्या व्याघारयति तस्मादक्षण्या पशवोऽङ्गानि प्र हरन्ति प्रतिष्ठित्यै यद्वषट्कुर्याद्यातयामास्य वषट्कारः स्याद्यन्न वषट्कुर्याद्रक्षांसि यज्ञं हन्युर्वडित्याह परोक्षमेव वषट्करोति नास्य यातयामा वषट्कारो भवति न यज्ञं रक्षांसि घ्नन्ति हुतादो वा अन्ये देवाः॥१९॥

अहुतादोऽन्ये तानग्निचिदेवोभयान्प्रीणाति ये देवा देवानामिति दध्ना मधुमिश्रेणावोक्षति हुतादश्चैव देवानहुतादश्च यजमानः प्रीणाति ते यजमानम्प्रीणन्ति दध्नेव हुतादः प्रीणाति मधुषाहुतादो ग्राम्यं वा एतदन्नं यदध्यारण्यम्मधु यदध्ना मधुमिश्रेणावोक्षत्युभयस्यावरुद्धौ शुमुष्टिनावोक्षति प्राजापत्यः॥२०॥

वै शुमुष्टिः संयोनित्वाय द्वाभ्यां प्रतिष्ठित्या अनुपरिचारमवोक्षत्यपरिवर्गमेवैनान्प्रीणाति वि वा एष प्राणैः प्रजयां पशुभिर्ऋध्यते योऽग्निं चिन्वन्नधिक्रामति प्राणदा अपानदा इत्याह प्राणानेवात्मन्धत्ते वर्चोदा वरिवोदा इत्याह प्रजा वै वर्चः पशवो वरिवः प्रजामेव पशूनात्मन्धत्त इन्द्रो वृत्रमहन्तं वृत्रः॥२१॥

हुतः षोडशभिर्भोगैरसिनात्स एतामग्नयेऽनीकवत् आहुतिमपश्यतामजुहोत्तस्याग्निरनीकवान्ध्वं भागधेयेन प्रीतः षोडशधा वृत्रस्य भोगानप्यदहद्वैश्वकर्मणेन पाप्मनो निरमुच्यत यदग्नयेऽनीकवत् आहुतिं जुहोत्यग्निरेवास्यानीकवान्ध्वेन भागधेयेन प्रीतः पाप्मानमपि दहति वैश्वकर्मणेन पाप्मनो निर्मुच्यते यं कामयैत चिरम्पाप्मनः॥२२॥

निर्मुच्येतेत्येकैकं तस्य जुहुयाच्चिरमेव पाप्मनो निर्मुच्यते यं कामयैत ताजक्पाप्मनो

निर्मुच्येतेति सर्वाणि तस्यानुद्भूत्य जुहुयात्ताजगेव पाप्मनो निर्मुच्येतेऽथो खलु नानैव सूक्ताभ्यां जुहोति नानैव सूक्तयोर्वीर्यं दधात्यथो प्रतिष्ठित्यै॥२३॥

देवाः प्राजापत्यो वृत्रश्चिरं पाप्मनश्चत्वारिंशच्च॥५॥ [५]

उदेनमुत्तरां नयेति समिध आ दधाति यथा जनं यतेऽवसं करोति तादृगेव तत्तिस्त्र आ दधाति त्रिवृद्धा अग्निर्यावानेवाग्निस्तस्मै भागधेयं करोत्यौदुम्बरीर्भवन्त्यूर्वा उदुम्बर ऊर्जमेवास्मा अपि दधात्युदं त्वा विश्वे देवा इत्याह प्राणा वै विश्वे देवाः प्राणैः॥२४॥

एवैनमुद्यच्छतेऽग्ने भरन्तु चित्तिभिरित्याह यस्मा एवेनं चित्तायोद्यच्छते तेनैवेनं समर्धयति पञ्च दिशो देवीर्यज्ञमवन्तु देवीरित्याह दिशो ह्येषोऽनु प्रच्यवतेऽपामतिं दुर्मतिम्बाधमाना इत्याह रक्षंसामपहत्यै रायस्पोषे यज्ञपतिमाभजन्तीरित्याह पशवो वै रायस्पोषः॥२५॥

पशूनेवाव रुद्धे पङ्क्तिरहरति षड्वा ऋतवं ऋतुभिरेवेनं हरति द्वे परिगृह्यवती भवतो रक्षंसामपहत्यै सूर्यरश्मिरहरिकेशः पुरस्तादित्याह प्रसूत्यै ततः पावका आशिषो नो जुषन्तामित्याहान्नं वै पावकोऽन्नमेवाव रुद्धे देवासुराः संयत्ता आसन्ते देवा एतदप्रतिरथमपश्यन्तेन वै तैऽप्रति॥२६॥

असुरानजयन्तदप्रतिरथस्याप्रतिरथत्वं यदप्रतिरथं द्वितीयो होतान्वाहाप्रत्येव तेन यजमानो भ्रातृव्याञ्जयत्यथो अनभिजितमेवाभि जयति दशर्चम्भवति दशाक्षरा विराड्विराजेमौ लोकौ विधृतावनयोर्लोकयोर्विधृत्या अथो दशाक्षरा विराडन्नं विराड्विराज्येवान्नाद्ये प्रति तिष्ठत्यसदिव वा अन्तरिक्षमन्तरिक्षमिवाग्नीध्रमाग्नीध्रे॥२७॥

अश्मानं नि दधाति सत्त्वाय द्वाभ्यां प्रतिष्ठित्यै विमानं एष दिवो मध्यं आस्तु इत्याह व्यैवैतया मिमीते मध्यं दिवो निहितः पृश्निरश्मेत्याहान्नं वै पृश्नन्नेमेवाव रुद्धे चतसृभिरा पुच्छादेति चत्वारि छन्दांसि छन्दांभिरेवेन्द्रं विश्वा अवीवृधन्त्रित्याह वृद्धिमेवोपावर्तते वाजानां सत्पतिम्पतिम्॥२८॥

इत्याहान्नं वै वाजोऽन्नमेवाव रुद्धे सुम्रहूर्यज्ञो देवा आ च वक्षदित्याह प्रजा वै पशवः सुम्रं प्रजामेव पशूनात्मन्धते यक्षदग्निर्देवो देवा आ च वक्षदित्याह स्वगाकृत्यै वाजस्य मा प्रसवेनोद्भाभेणोदग्रभीदित्याहासौ वा आदित्य उद्यन्तुद्भाभ एष निम्नोचन्निग्राभो

ब्रह्मणैवात्मानमुद्गृह्णाति ब्रह्मणा भ्रातृव्यं नि गृह्णाति॥२९॥

प्राणैः पोषोऽप्रत्याग्नीध्रे पतिमेष दशं च॥६॥ [६]

प्राचीमनुं प्रदिशम्प्रेहिं विद्वानित्याह देवलोकमेवैतयोपावर्तते क्रमध्वमग्निना नाकमित्याहेमानेवैतया लोकान्क्रमते पृथिव्या अहमुदन्तरिक्षमारुहमित्याहेमानेवैतया लोकान्धस्मारोहति सुवर्यन्तो नापैक्षन्त इत्याह सुवर्गमेवैतया लोकमेत्यग्ने प्रेहि॥३०॥

प्रथमो दैवयतामित्याहोभयेष्वेवैतया देवमनुष्येषु चक्षुर्दधाति पञ्चभिरधि कामति पाङ्क्तो यज्ञो यावानेव यज्ञस्तेन सह सुवर्गं लोकमेति नक्तोषासेति पुरोनुवाक्यामन्वाह प्रत्या अग्ने सहस्राक्षेत्याह साहस्रः प्रजापतिः प्रजापतेरास्यै तस्मै ते विधेम वाजाय स्वाहेत्याहान्नं वै वाजोऽन्नमेवाव॥३१॥

रुद्धे दध्नः पूर्णामौदुम्बरीं स्वयमातृणायाम् जुहोत्यूर्ग्वै दध्यूर्गुदुम्बरोऽसौ स्वयमातृणामुष्यामेवोर्जं दधाति तस्मादमुतोऽर्वाचीमूर्जमुप जीवामस्तिस्मिन् सादयति त्रिवृद्धा अग्निर्यावानेवाग्निस्तम्प्रतिष्ठां गमयति प्रेद्धो अग्ने दीदिहि पुरो न इत्यौदुम्बरीमा दधात्येषा वै सूमी कर्णकावत्येतया ह स्म॥३२॥

वै देवा असुराणां शततरहांस्तृहन्ति यदेतया समिधमादधाति वज्रमेवैतच्छत्रघ्नीं यजमानो भ्रातृव्याय प्र हरति स्तुत्या अछम्बद्वारं विधेम ते परमे जन्मन्नग्र इति वैकङ्कतीमा दधाति भा एवाव रुद्धे तां सवितुर्वरेण्यस्य चित्रामिति शमीमयी शान्त्या अग्निर्वा ह वा अग्नित्तं दुहेऽग्निचिद्वाग्निं दुहे ताम्॥३३॥

सवितुर्वरेण्यस्य चित्रामित्याहेष वा अग्नेर्दोहस्तमस्य कण्वं एव श्रायसोऽवेत्तेन ह स्मेन स दुहे यदेतया समिधमादधात्यग्निचिदेव तदग्निं दुहे सप्त तै अग्ने समिधः सप्त जिह्वा इत्याह सप्तैवास्य साप्तानि प्रीणाति पूर्णया जुहोति पूर्ण इव हि प्रजापतिः प्रजापतेः॥३४॥

आस्यै न्यूनया जुहोति न्यूनाद्धि प्रजापतिः प्रजा असृजत प्रजानां सृष्ट्या अग्निर्देवेभ्यो निलायत स दिशोऽनु प्राविशञ्जुह्वन्मनसा दिशो ध्यायेद्दिग्भ्य एवेनमव रुद्धे दध्ना पुरस्ताज्जुहोत्याज्येनोपरिष्ठात्तेजश्चैवास्मा इन्द्रियं च समीचीं दधाति द्वादशकपालो वैश्वानरो भवति द्वादश मासाः संवत्सरः संवत्सरोऽग्निर्वैश्वानरः साक्षात्॥३५॥

एव वैश्वानरमव रुद्धे यत्प्रयाजानूयाजान्कुर्याद्विकस्तिः सा यज्ञस्य दर्विहोमं करोति यज्ञस्य प्रतिष्ठित्यै राष्ट्रं वै वैश्वानरो विष्मरुतो वैश्वानरः हुत्वा मारुताञ्जुहोति राष्ट्र एव विशमनुं बध्नात्युच्चैर्वैश्वानरस्या श्रावयत्युपांशु मारुताञ्जुहोति तस्माद्राष्ट्रं विशमतिं वदति मारुता भवन्ति मरुतो वै देवानां विशो देवविशेनैवास्मै मनुष्यविशमव रुद्धे सप्त भवन्ति सप्तगणा वै मरुतो गणश एव विशमव रुद्धे गणेन गणमनुद्रुत्य जुहोति विशमेवास्मा अनुवर्त्मानं करोति॥३६॥

अग्ने प्रेह्यवं स्म दुहे तां प्रजापतेः साक्षान्मनुष्यविशमेकविंशतिश्च॥७॥ [७]

वसोर्धारां जुहोति वसोर्मे धारांसदिति वा एषा हूयते घृतस्य वा एनमेषा धारामुष्मिँल्लोके पिन्वमानोपं तिष्ठत आज्येन जुहोति तेजो वा आज्यं तेजो वसोर्धारा तेजसैवास्मै तेजोऽवं रुद्धेऽथो कामा वै वसोर्धारा कामानेवाव रुद्धे यं कामयेत प्राणानस्यान्नाद्यं वि॥३७॥

छिन्द्यामिति विग्राहं तस्य जुहुयात्प्राणानेवास्यान्नाद्यं विच्छिनत्ति यं कामयेत प्राणानस्यान्नाद्यं सं तनुयामिति सन्ततां तस्य जुहुयात्प्राणानेवास्यान्नाद्यं सं तनोति द्वादश द्वादशानि जुहोति द्वादश मासाः संवत्सरः संवत्सरेणैवास्मा अन्नमव रुद्धेऽन्नं च मेऽक्षुच्च म इत्याहेतद्वै॥३८॥

अन्नस्य रूपं रूपेणैवान्नमव रुद्धेऽग्निश्च म आपश्च म इत्याहेषा वा अन्नस्य योनिः सयोन्येवान्नमव रुद्धेऽधेन्द्राणि जुहोति देवता एवाव रुद्धे यत्सर्वेषामधमिन्द्रः प्रति तस्मादिन्द्रो देवतानाम्भूयिष्ठभाक्तं म इन्द्रमुत्तरमाहेन्द्रियमेवास्मिन्नुपरिष्ठादधाति यज्ञायुधानि जुहोति यज्ञः॥३९॥

वै यज्ञायुधानि यज्ञमेवाव रुद्धेऽथो एतद्वै यज्ञस्य रूपं रूपेणैव यज्ञमव रुद्धेऽवभृथश्च मे स्वगाकारश्च म इत्याह स्वगाकृत्या अग्निश्च मे घर्मश्च म इत्याहेतद्वै ब्रह्मवर्चसस्य रूपं रूपेणैव ब्रह्मवर्चसमव रुद्ध ऋक् मे सामं च म इत्याह॥४०॥

एतद्वै छन्दसा रूपं रूपेणैव छन्दास्यव रुद्धे गर्भाश्च मे वत्साश्च म इत्याहेतद्वै पशूना रूपं रूपेणैव पशूनव रुद्धे कल्पाञ्जुहोत्यक्लृप्तस्य क्लृप्त्यै युग्मदयुजे जुहोति मिथुनत्वार्योत्तरावती भवतोऽभिक्रान्त्या एकां च मे तिस्रश्च म इत्याह देवछन्दसं वा

एकां च तिस्रश्च॥४१॥

मनुष्यछन्दसं चतस्रश्चाष्टौ च देवछन्दसं चैव मनुष्यछन्दसं चाव रुन्द्र आ
त्रयस्त्रिंशतो जुहोति त्रयस्त्रिंशद्वे देवता देवता एवाव रुन्द्र आष्टाचत्वारिंशतो
जुहोत्यष्टाचत्वारिंशदक्षरा जगती जागताः पशवो जगत्यैवास्मै पशूनव रुन्दे वाजश्च
प्रसवश्चेति द्वादशं जुहोति द्वादश मासाः संवत्सरः संवत्सर एव प्रति तिष्ठति॥४२॥

वि वै यज्ञः सामं च म इत्याह च तिस्रश्चेकात्रपञ्चाशच्च॥८॥ [८]

अग्निर्देवेभ्योऽपाकामद्वाग्धेयमिच्छमानस्तं देवा अब्रुवन्नुप न आ वर्तस्व हव्यं नो
वहेति सोऽब्रवीद्वरं वृणो मह्यमेव वाजप्रसवीयं जुहवन्निति तस्मादग्नये वाजप्रसवीयं
जुह्वति यद्वाजप्रसवीयं जुहोत्यग्निमेव तद्वाग्धेयेन समर्धयत्यथो अभिषेक एवास्य स
चतुर्दशभिर्जुहोति सप्त ग्राम्या ओषधयः सप्त॥४३॥

आरण्या उभयीषामवरुद्धा अन्नस्यान्नस्य जुहोत्यन्नस्यान्नस्यावरुद्धा औदुम्बरेण
सुवेण जुहोत्यूर्वा उदुम्बर ऊर्गन्नमूर्जैवास्मा ऊर्जमन्नमव रुन्देऽग्निर्वै देवानामभिषिक्तो-
ऽग्निचिन्मनुष्याणान्तस्मादग्निचिद्वर्षति न धावेदवरुद्धः ह्यस्यान्नमन्नमिव खलु वै वर्षं
यद्धावेदन्नाद्याद्धावेदुपावर्तेतान्नाद्यमेवाभि॥४४॥

उपावर्तते नक्तोषासेति कृष्णायै श्वेतवत्सायै पर्यसा जुहोत्यहैवास्मै रात्रिम्प दापयति
रात्रियाहंरहोरात्रे एवास्मै प्रते काममन्नाद्यं दुहाते राष्ट्रभृतां जुहोति राष्ट्रमेवाव रुन्दे
षड्विर्जुहोति षड्वा ऋतव ऋतुष्वेव प्रति तिष्ठति भुवनस्य पत इति रथमुखे पश्चाहुतीर्जुहोति
वज्रो वै रथो वज्रेणैव दिशः॥४५॥

अभि जयत्यग्निचितः ह वा अमुष्मिँल्लोके वातोऽभि पवते वातनामानि
जुहोत्यभ्येवैनममुष्मिँल्लोके वातः पवते त्रीणि जुहोति त्रयं इमे लोका एभ्य एव
लोकेभ्यो वातमव रुन्दे समुद्रोऽसि नभस्वानित्याहैतद्वै वातस्य रूपं रूपेणैव वातमव
रुन्देऽञ्जलिना जुहोति न ह्येतेषामन्यथाहुतिरवकल्पते॥४६॥

ओषधयः सप्ताभि दिशोऽन्यथा द्वे च॥९॥ [९]

सुवर्गाय वै लोकाय देवर्थो युज्यते यत्राकृताय मनुष्यरथ एष खलु वै देवर्थो
यदग्निरग्निं युनज्मि शर्वसा घृतेनेत्याह युनक्त्येवैनं स एनं युक्तः सुवर्गं लोकमभि वहति

यत्सर्वाभिः पञ्चभिर्युञ्ज्याद्युक्तोऽस्याग्निः प्रच्युतः स्यादप्रतिष्ठिता आहुतयः स्युरप्रतिष्ठिताः स्तोमा अप्रतिष्ठितान्युक्थानि तिसृभिः प्रातःसवनैऽभि मृशति त्रिवृत्॥४७॥

वा अग्निर्यावानेवाग्निस्तं युनक्ति यथानसि युक्त आधीयत एवमेव तत्प्रत्याहुतयस्तिष्ठन्ति प्रति स्तोमाः प्रत्युक्थानि यज्ञायज्ञियस्य स्तोत्रे द्वाभ्यामभि मृशत्येतावान् वै यज्ञो यावानग्निष्टोमो भूमा त्वा अस्यात ऊर्ध्वः क्रियते यावानेव यज्ञस्तमन्ततोऽन्वारोहति द्वाभ्यां प्रतिष्ठित्या एकयाप्रस्तुतम्भवत्यथ॥४८॥

अभि मृशत्युपैन्मुत्तरो यज्ञो नमृत्यथो सन्तत्यै प्र वा एषोऽस्माल्लोकाद्यवते योऽग्निं चिनुते न वा एतस्यानिष्टक आहुतिरव कल्पते यां वा एषोऽनिष्टक आहुतिं जुहोति स्रवति वै सा ताः स्रवन्तीं यज्ञोऽनु परा भवति यज्ञं यजमानो यत्पुनश्चितिं चिनुत आहुतीनां प्रतिष्ठित्यै प्रत्याहुतयस्तिष्ठन्ति॥४९॥

न यज्ञः पराभवति न यजमानोऽष्टावुप दधात्यष्टाक्षरा गायत्री गायत्रेणैवेन छन्दसा चिनुते यदेकादश त्रैष्टुभेन यद्वादश जागतेन छन्दोभिरेवेन चिनुते नपात्को वै नामैषोऽग्निर्यत्पुनश्चितिर्य एवं विद्वान्पुनश्चितिं चिनुत आ तृतीयात्पुरुषादन्नमत्ति यथा वै पुनराधेय एवम्पुनश्चितिर्योऽग्न्याधेयेन न॥५०॥

ऋध्नोति स पुनराधेयमा धत्ते योऽग्निं चित्वा नर्ध्नोति स पुनश्चितिं चिनुते यत्पुनश्चितिं चिनुत ऋद्ध्या अथो खल्वाहुर्न चैतव्येति रुद्रो वा एष यदग्निर्यथा व्याघ्रः सुप्तम्बोधयति तादृगेव तदथो खल्वाहुश्चेतव्येति यथा वसीयाः सम्भागधेयेन बोधयति तादृगेव तन्मनुरग्निमचिनुत तेन नार्ध्नोत्स एताम्पुनश्चितिमपश्यत्तामचिनुत तथा वै स आर्ध्नोद्यत्पुनश्चितिं चिनुत ऋद्धौ॥५१॥

त्रिवृदथ तिष्ठन्त्यग्न्याधेयेन नाचिनुत सप्तदश च॥१०॥ [१०]

छन्दश्चितं चिन्वीत पशुकामः पशवो वै छन्दांसि पशुमानेव भवति श्येनचितं चिन्वीत सुवर्गकामः श्येनो वै वयसांम्पतिष्ठः श्येन एव भूत्वा सुवर्गं लोकम्पतति कङ्कचितं चिन्वीत यः कामयेत शीर्षण्वानमुष्मिल्लोके स्यामिति शीर्षण्वानेवामुष्मिल्लोके भवत्यलजचितं चिन्वीत चतुःसीतं प्रतिष्ठाकामश्चतस्रो दिशो दिक्ष्वेव प्रति तिष्ठति प्रउगचितं चिन्वीत भ्रातृव्यवान्॥५२॥

एव भ्रातृव्यानुदत उभयतःप्रउगं चिन्वीत् यः कामयेत् प्र जातान्भ्रातृव्यानुदेय
प्रतिजनिष्यमाणानिति प्रैव जातान्भ्रातृव्यानुदते प्रति जनिष्यमाणान्रथचक्रचितं चिन्वीत्
भ्रातृव्यवान् वज्रो वै रथो वज्रमेव भ्रातृव्येभ्यः प्र हरति द्रोणचितं चिन्वीतान्नकामो द्रोणे
वा अन्नंभ्रियते सयोन्येवान्नमव रुद्धे समूहं चिन्वीत् पशुकामः पशुमानेव भवति॥५३॥

परिचाय्यं चिन्वीत् ग्रामकामो ग्राम्येव भवति श्मशानचितं चिन्वीत् यः कामयेत्
पितृलोकं ऋध्रयामिति पितृलोक एवध्नोति विश्वामित्रजमदग्नी वसिष्ठेनास्पधेता९ स एता
जमदग्निर्विह्व्या अपश्यत्ता उपाधत्ता ताभिर्वै स वसिष्ठस्येन्द्रियं वीर्यमवृद्धं यद्विह्व्या
उपदधातीन्द्रियमेव ताभिर्वीर्यं यजमानो भ्रातृव्यस्य वृद्धे होतुर्धिष्णिय उप दधाति
यजमानायतनं वै॥५४॥

होता स्व एवास्मां आयतन इन्द्रियं वीर्यमव रुद्धे द्वादशोपं दधाति द्वादशाक्षरा
जगती जागताः पशवो जगत्येवास्मै पशूनव रुद्धेऽष्टावष्टाव्येषु धिष्णियेषूपं दधात्यष्टाशफाः
पशवः पशुनेवाव रुद्धे षण्माजालीये षड्वा ऋतव ऋतवः खलु वै देवाः पितरं ऋतूनेव
देवान्पितृन्प्रीणाति॥५॥

प्र भवति यजमानायतनं वा अष्टाचत्वारिंशच्च॥११॥

पवंस्व वाजसातय इत्यनुष्टुप्प्रतिपद्ववति तिस्रोऽनुष्टुभश्चतस्रो गायत्रियो यत्तिस्रो-
ऽनुष्टुभस्तस्मादः श्वस्त्रिभिस्तिष्ठः स्तिष्ठति यच्चतस्रो गायत्रियस्तस्मात्सर्वाश्चतुरः पदः
प्रतिदधत्पलायते परमा वा एषा छन्दसां यदनुष्टुक्परमश्चतुष्टोमः स्तोमानां परमस्त्रिंशो
यज्ञानां परमोऽश्वः पशूनां परमेणैवैनं परमतां गमयत्येकविंशमहर्भवति॥५६॥

यस्मिन्नश्वं आलभ्यते द्वादश मासाः पञ्चर्तवस्त्रयं इमे लोका असावादित्य एकविंश
एष प्रजापतिः प्राजापत्योऽश्वस्तमेव साक्षादध्नोति शक्ररयः पृष्ठम्भवन्त्यन्यदन्यच्छन्दोऽन्येन्ये
वा एते पशव आ लभ्यन्त उतेव ग्राम्या उतेवारण्या यच्छक्ररयः पृष्ठम्भवन्त्यश्वस्य
सर्वत्वाय पार्थुरश्मम्रंह्यसामम्भवति रश्मिना वा अश्वः॥५७॥

यत ईश्वरो वा अश्वोऽयतोऽप्रतिष्ठितः परां परावतं गन्तोत्पार्थुरश्मम्रंह्यसामम्भवत्यश्वस्य
यत्यै धृत्यै सङ्कृत्यच्छावाकसामम्भवत्युत्सन्नयज्ञो वा एष यदश्वमेधः कस्तद्वेदेत्याहुर्द्यदि
सर्वो वा क्रियते न वा सर्व इति यत्सङ्कृत्यच्छावाकसामम्भवत्यश्वस्य सर्वत्वाय पर्याप्त्या

अनन्तरायाय सर्वस्तोमोऽतिरात्र उत्तममहर्भवति सर्वस्यास्यै सर्वस्य जित्यै सर्वमेव तेनाप्रोति सर्वं जयति॥५८॥

अहर्भवति वा अश्वोऽहर्भवति दशं च॥12॥ [१२]

यदेकैः प्रजापतिः प्रेणानु यजुषापो विश्वकर्माग्र आ याहि सुवर्गाय वज्रो गायत्रेणाग्रं उदधे समीचीन्द्राय मयुरपां बलाय पुरुषमृगः सौरी पृषतः शका रुरुर्लजः सुपर्ण आग्नेयोऽश्वोऽग्नयेऽनीकवते चतुर्विंशतिः॥24॥ यदेकैः स पापीयानेतद्वा अग्नेर्धनुस्तद्देवास्त्वेन्द्रं ज्येष्ठा अपां नप्रेऽश्वस्तूपरो द्विषष्टिः॥62॥ यदेकैः नैकशितिपात्येत्वं॥ [१३]

॥ पञ्चमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयसंहितायां पञ्चमकाण्डे पञ्चमः प्रश्नः ॥

यदेकैः सऽस्थापयति यज्ञस्य सन्तत्या अविच्छेदायैन्द्राः पशवो ये मुष्करा यदैन्द्राः सन्तोऽग्निभ्यं आलभ्यन्ते देवताभ्यः समदं दधात्याग्नेयीस्त्रिष्टुभौ याज्यानुवाक्याः कुर्याद्यदाग्नेयीस्तेनाग्नेया यत्रिष्टुभस्तेनैन्द्राः समृद्धौ न देवताभ्यः समदं दधाति वायवं नियुत्वन्ते तूपरमा लभते तेजोऽग्नेर्वायुस्तेजस एष आ लभ्यते तस्माद्यद्रियङ्वायुः॥१॥

वातिं तद्रियङ्मुग्निर्दहति स्वमेव तत्तेजोऽन्वेति यत्र नियुत्वन्ते स्यादुन्माद्येद्यजमानो नियुत्वन्ते भवति यजमानस्यानुन्मादाय वायुमतीं श्वेतवती याज्यानुवाक्यौ भवतः सतेजस्त्वायं हिरण्यगर्भः समवर्तताग्र इत्याधारमा धारयति प्रजापतिर्वै हिरण्यगर्भः प्रजापतेरनुरूपत्वाय सर्वाणि वा एष रूपाणि पशूनाम्प्रत्या लभ्यते यच्छ्रुणुस्तत्॥२॥

पुरुषाणां रूपम् यत्तूपरस्तदश्वानां यदन्यतोदन्तद्रवां यदव्यां इव श्फास्तदवीनां यदजस्तदजानां वायुर्वै पशूनाम्प्रियं धाम यद्वायव्यौ भवत्येतमेवैनमभि संजानानाः पशव उपां तिष्ठन्ते वायव्यः कार्या(३)ः प्राजापत्या(३) इत्याहुयद्वायव्यं कुर्यात्प्रजापतेरियाद्यत्प्राजापत्यं कुर्याद्वायोः॥३॥

इयाद्यद्वायव्यः पशुर्भवति तेन वायोर्नैति यत्प्राजापत्यः पुरोडाशो भवति तेन प्राजापतेर्नैति यद्वादशकपालस्तेन वैश्वानुरात्रेत्याग्रावैष्णवमेकादशकपालं निर्वपति

दीक्षिष्यमाणोऽग्निः सर्वा देवता विष्णुर्यज्ञो देवताश्चैव यज्ञं चा रभतेऽग्निरवमो देवतानां विष्णुः परमो यदाग्नावैष्णवमेकादशकपालं निर्वपति देवताः॥४॥

एवोभयतः परिगृह्य यजमानोऽवं रुद्धे पुरोडाशेन वै देवा अमुष्मिँल्लौक आर्धुवं चरुणास्मिन् यः कामयेतामुष्मिँल्लौक ऋध्रुयामिति स पुरोडाशं कुर्वीतामुष्मिन्नेव लोक ऋध्रोति यदष्टाकपालस्तेनाग्नेयो यत्रिकपालस्तेन वैष्णवः समृद्धौ यः कामयेतास्मिँल्लौक ऋध्रुयामिति स चरुं कुर्वीताग्नेर्धृतं विष्णोस्तण्डुलास्तस्मात्॥५॥

चरुः कार्योऽस्मिन्नेव लोक ऋध्रोत्यादित्यो भवतीयं वा अदितिरस्यामेव प्रति तिष्ठत्यथो अस्यामेवाधि यज्ञं तनुते यो वै संवत्सरमुख्यमभृत्वाग्निं चिनुते यथा सामि गर्भोऽवपद्यते तादृगेव तदार्तिमार्च्छद्वैश्वानरं द्वादशकपालम् पुरस्तान्निर्वपेत्संवत्सरो वा अग्निवैश्वानरो यथा संवत्सरमात्वा॥६॥

काल आगते विजायत एवमेव संवत्सरमात्वा काल आगतेऽग्निं चिनुते नार्तिमार्च्छत्येषा वा अग्नेः प्रिया तनूर्यद्वैश्वानरः प्रियामेवास्यं तनुवमवं रुद्धे त्रीण्येतानि हवींषि भवन्ति त्रयं इमे लोका एषां लोकानां रोहाय॥७॥

यद्रियङ्गयुर्यच्छ्रृणुस्तद्वायोर्निर्वपति देवतास्तस्मादात्वाष्टात्रिंशच्च॥१॥ [१]

प्रजापतिः प्रजाः सृष्ट्वा प्रेणानु प्राविशत्ताभ्यः पुनः सम्भवितुं नाशंक्रोत्सोऽब्रवीदृध्रवदिथ्स यो मेतः पुनः सञ्चिनवदिति तं देवाः समचिन्वन्ततो वै त आर्धुवन् यथ्समचिन्वन्तचित्यस्य चित्यत्वम् य एवं विद्वानग्निं चिनुत ऋध्रोत्येव कस्मै कमग्निश्चीयत इत्याहुरग्निवान्॥८॥

असानीति वा अग्निश्चीयतेऽग्निवानेव भवति कस्मै कमग्निश्चीयत इत्याहुर्देवा मां वेदन्निति वा अग्निश्चीयते विदुरेन देवाः कस्मै कमग्निश्चीयत इत्याहुर्गृह्यसानीति वा अग्निश्चीयते गृह्येव भवति कस्मै कमग्निश्चीयत इत्याहुः पशुमानसानीति वा अग्निः॥९॥

चीयते पशुमानेव भवति कस्मै कमग्निश्चीयत इत्याहुः सप्त मा पुरुषा उप जीवानिति वा अग्निश्चीयते त्रयः प्राश्नस्यः प्रत्यं च आत्मा संसप्त एतावन्त एवैनममुष्मिँल्लौक उप जीवन्ति प्रजापतिरग्निमचिकीषत तं पृथिव्यब्रवीन्न मय्यग्निं चैष्यसेति मा धक्ष्यति सा त्वातिदह्यमाना वि धविष्ये॥१०॥

स पापीयान्भविष्यसीति सोऽब्रवीत्तथा वा अहं करिष्यामि यथा त्वा नातिधक्ष्यतीति

स इमामभ्यमृशत् प्रजापतिस्त्वा सादयतु तया देवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीदेतीमामेवेष्टकां कृत्वोपाधत्तानतिदाहाय यत्प्रत्यग्निं चिन्वीत तदभि मृशेत्प्रजापतिस्त्वा सादयतु तया देवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥११॥

इतीमामेवेष्टकां कृत्वोपाधत्तेऽनतिदाहाय प्रजापतिरकामयत् प्र जायेयेति स एतमुख्यमपश्यत् संवत्सरमभिभस्ततो वै स प्राजायत् तस्मात्संवत्सरम्भार्यः प्रैव जायते तं वसवोऽब्रुवन् त्वमजनिष्ठा वयं प्र जायामहा इति तं वसुभ्यः प्रायच्छुतं त्रीण्यहान्यबिभरुस्तेन॥१२॥

त्रीणि च शतान्यसृजन्त त्रयस्त्रिंशत् च तस्मात्त्र्यहम्भार्यः प्रैव जायते तान्नुद्रा अब्रुवन् यूयमजनिद्वं वयं प्र जायामहा इति तं रुद्रेभ्यः प्रायच्छुतं षडहान्यबिभरुस्तेन त्रीणि च शतान्यसृजन्त त्रयस्त्रिंशत् च तस्मात्षडहम्भार्यः प्रैव जायते तानादित्या अब्रुवन् यूयमजनिद्वं वयं ॥१३॥

प्र जायामहा इति तमादित्येभ्यः प्रायच्छुतं द्वादशाहान्यबिभरुस्तेन त्रीणि च शतान्यसृजन्त त्रयस्त्रिंशत् च तस्माद्द्वादशाहम्भार्यः प्रैव जायते तेनैव ते सहस्रमसृजन्तोखा संहस्रतमीं य एवमुख्यं साहस्रं वेद प्र सहस्रं पशूनांप्रोति॥१४॥

अग्निवान्पशुमानंसातीति वा अग्निर्धविष्ये मृशेत्प्रजापतिस्त्वा सादयतु तया देवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद तेन तानादित्या अब्रुवन् यूयमजनिद्वं वयश्चत्वारिंशच्च॥१५॥ [२]

यजुषा वा एषा क्रियते यजुषा पच्यते यजुषा वि मुच्यते यदुखा सा वा एषैतरहिं यातयाम्नी सा न पुनः प्रयुज्येत्याहुरग्नें युक्ष्वा हि ये तवं युक्ष्वा हि देवहूतमा इत्युखायां जुहोति तेनैवैनाम्पुनः प्र युङ्क्ते तेनायातयाम्नी यो वा अग्निं योग आगते युनक्ति युङ्क्ते युञ्जानेष्वग्ने॥१५॥

युक्ष्वा हि ये तवं युक्ष्वा हि देवहूतमा इत्याहैष वा अग्नेर्योगस्तेनैवैनं युनक्ति युङ्क्ते युञ्जानेषु ब्रह्मवादिनो वदन्ति न्यङ्कुप्रिश्नेतुव्या(३) उत्ताना(३) इति वयसां वा एष प्रतिमयां चीयते यदग्निर्यन्त्यश्च चिनुयात्पृष्टित एनमाहुंतय ऋच्छेयुर्यदुत्तानं न पतितुं शक्नुयादसुवर्ग्योऽस्य स्यात्प्राचीनमुत्तानम्॥१६॥

पुरुषशीर्षमुप दधाति मुखत एवैनमाहुंतय ऋच्छन्ति नोत्तानं चिनुते सुवर्ग्योऽस्य

भवति सौर्या जुहोति चक्षुरेवास्मिन्प्रति दधाति द्विर्जुहोति द्वे हि चक्षुषी समान्या जुहोति समानः हि चक्षुः समृद्धौ देवासुराः संयत्ता आसन्ते वामं वसु सं न्यदधत् तद्देवा वामभृतावृञ्जत् तद्वामभृतौ वामभृत्त्वं यद्वामभृतमुपदधाति वाममेव तया वसु यजमानो भ्रातृव्यस्य वृद्धे हिरण्यमूर्ध्नी भवति ज्योतिर्वै हिरण्यं ज्योतिर्वामं ज्योतिषेवास्य ज्योतिर्वामं वृद्धे द्वियजुर्भवति प्रतिष्ठित्यै॥१७॥

युञ्जानेष्वग्ने प्राचीनमुत्तानं वामभृतश्चतुर्विंशतिश्च॥३॥ [३]

आपो वरुणस्य पत्न्य आसन्ता अग्निर्भ्यध्यायत्ताः समभवत्तस्य रेतः परापतत्तदियमभवद्यद्वितीयम्परापतत्तदसार्वभवदियं वै विराडसौ स्वराड्यद्विराजावुपदधातीमे एवोप धत्ते यद्वा असौ रेतः सिञ्चति तदस्यां प्रति तिष्ठति तत्र जायते ता ओषधयः॥१८॥

वीरुधौ भवन्ति ता अग्निरिति य एवं वेद प्रैव जायतेऽन्नादो भवति यो रेतस्वी स्यात्प्रथमायां तस्य चित्यामुषे उप ध्यादिमे एवासमै समीची रेतः सिञ्चतो यः सिक्तरैताः स्यात्प्रथमायां तस्य चित्यामन्यामुप ध्यादुत्तमायामन्याः रेत एवास्य सिक्ताभ्यामुभयतः परि गृह्णाति संवत्सरं न कम्॥१९॥

च न प्रत्यवरोहेन हीमे कं च न प्रत्यवरोहत्स्तदेनयोर्व्रतं यो वा अपंशीर्षाणमुग्निं चिनुतेऽपंशीर्षामुष्मिँल्लोके भवति यः सशीर्षाणं चिनुते सशीर्षामुष्मिँल्लोके भवति चित्तिं जुहोमि मनसा घृतेन यथा देवा इहागमन्वीतिहोत्रा ऋतावृधः समुद्रस्य वयुनस्य पत्नञ्जुहोमि विश्वकर्मणे विश्वाहामर्त्यः हविरिति स्वयमातृणामुपधाय जुहोति॥२०॥

एतद्वा अग्नेः शिरः सशीर्षाणमेवाग्निं चिनुते सशीर्षामुष्मिँल्लोके भवति य एवं वेद सुवर्गाय वा एष लोकाय चीयते यदग्निस्तस्य यदयथापूर्वं क्रियतेऽसुवर्ग्यमस्य तथसुवर्ग्योऽग्निश्चितिमुपधायामि मृशेच्चितिमर्चितं चिनवद्वि विद्वान्युष्ठेवं वीता वृजिना च मर्तान्राये च नः स्वपत्याय देव दिति च रास्वादितिमुरुष्येति यथापूर्वमेवैनमुप धत्ते प्राञ्चमेनं चिनुते सुवर्ग्योऽस्य भवति॥२१॥

ओषधयः कञ्जुहोति स्वपत्यायाष्टादश च॥४॥ [४]

विश्वकर्मा दिशाम्पतिः स नः पशून्पातु सौऽस्मान्पातु तस्मै नमः प्रजापती रुद्रो

वरुणोऽग्निर्दिशाम्यतिः स नः पशून्पातु सोऽस्मान्पातु तस्मै नम एता वै देवता एतेषां पशूनामधिपतयस्ताभ्यो वा एष आ वृश्चते यः पशुशीर्षाण्युपदधाति हिरण्येष्टका उप दधात्येताभ्य एव देवताभ्यो नमस्करोति ब्रह्मवादिनः॥२२॥

वदन्त्यग्नौ ग्राम्यान्पशून् दधाति शुचारण्यनर्पयति किं तत् उच्छिष्टं पृतीति यद्विरण्येष्टका उपदधात्यमृतं वै हिरण्यममृतं नैव ग्राम्येभ्यः पशुभ्यो भेषजं करोति नैनान् हिनस्ति प्राणो वै प्रथमा स्वयमातृणा व्यानो द्वितीयापानस्तृतीयान् प्राण्यात्प्रथमाः स्वयमातृणामुपधाय प्राणेनैव प्राणः समर्धयति व्यन्यात्॥२३॥

द्वितीयामुपधाय व्यानेनैव व्यानः समर्धयत्यपान्यात्तृतीयांमुपधायपानेनैवापानः समर्धयत्यथो प्राणैरेवैनः समिन्दे भूर्भुवः सुवरिति स्वयमातृणा उप दधातीमे वै लोकाः स्वयमातृणा एताभिः खलु वै व्याहृतीभिः प्रजापतिः प्राजायत यदेताभिर्व्याहृतीभिः स्वयमातृणा उपदधातीमानेव लोकानुपधायैषु॥२४॥

लोकेष्वधि प्र जायते प्राणाय व्यानायापानाय वाचे त्वा चक्षुषे त्वा तया देवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीदग्निना वै देवाः सुवर्गं लोकमजिगाः सन्तेन पतितुं नाशकृवन्त एताश्चतस्रः स्वयमातृणा अपश्यन्ता दिक्षूपादधत तेन सर्वतश्चक्षुषा सुवर्गं लोकमायन्यच्चतस्रः स्वयमातृणा दिक्षूपदधाति सर्वतश्चक्षुषैव तदग्निना यजमानः सुवर्गं लोकमेति॥२५॥

ब्रह्मवादिनो व्यन्यादेषु यजमानस्त्रीणि च॥५॥ [५]

अग्न आ याहि वीतय इत्याहाहृतैवेनमग्निं दूतं वृणीमह इत्याह हूत्वैवेनं वृणीते-
ऽग्निनाग्निः समिध्यत इत्याह समिन्द एवेनमग्निर्वृत्राणि जङ्घनदित्याह समिद्ध एवास्मिन्निन्द्रियं दधात्यग्नेः स्तोमंममनामह इत्याह मनुत एवेनमेतानि वा अहाः रूपाणि॥२६॥

अन्वहमेवेनं चिनुतेऽवाहाः रूपाणि रुद्धे ब्रह्मवादिनो वदन्ति कस्मात्सत्याद्यातयाग्नीरन्या इष्टका अयातयाम्नी लोकं पृणेत्यैन्द्राग्नी हि बारहस्पत्येति ब्रूयादिन्द्राग्नी च हि देवानाम्बृहस्पतिश्चायातयामानोऽनुचरवती भवत्यजामित्यावानुष्टुभानुं चरत्यात्मा वै लोकं पृणा प्राणोऽनुष्टुप्तस्मात्प्राणः सर्वाण्यङ्गान्यनुं चरति ता अस्य सूर्ददोहसः॥२७॥

इत्याह तस्मात्पुरुषिपुरुषि रसः सोमश्च शीणन्ति पृश्नय इत्याहान्नं वै पृश्नन्मेवाव
रुद्धेऽर्को वा अग्निर्कोऽन्नमन्नमेवाव रुद्धे जन्म देवानां विशस्त्रिष्वारोचने दिव
इत्याहेमानेवासमै लोकां ज्योतिष्मतः करोति यो वा इष्टकानां प्रतिष्ठां वेद प्रत्येव
तिष्ठति तथा देवतयाङ्गिरस्वद्धुवा सीदेत्याहेषा वा इष्टकानां प्रतिष्ठा य एवं वेद प्रत्येव
तिष्ठति॥२८॥

रूपाणि सूददोहसुस्तया षोडश च॥६॥ [६]

सुवर्गाय वा एष लोकाय चीयते यदग्निर्वज्रं एकादशिनी यदग्रावैकादशिनीमिनुयाद्वज्रैणै
सुवर्गाल्लोकादन्तर्दध्याद्यन्न मिनुयात्स्वरुभिः पशून्व्यर्धयेदेकयूपमिमिनोति नैनं वज्रैण
सुवर्गाल्लोकादन्तर्दधाति न स्वरुभिः पशून्व्यर्धयति वि वा एष इन्द्रियेण वीर्येणर्धयते
योऽग्निं चिन्वन्नधिक्रामत्यैन्द्रिया॥२९॥

ऋचाक्रमणम्प्रतीष्टकामुपं दध्यान्नेन्द्रियेण वीर्येण व्यृध्यते रुद्रो वा एष यदग्निस्तस्य
तिस्रः शरव्याः प्रतीचीं तिरश्चनूचीं ताभ्यो वा एष आ वृश्च्यते योऽग्निं चिनुतेऽग्निं चित्वा
तिसृधन्वमयाचितम्ब्राह्मणाय दद्यात्ताभ्यं एव नमस्करोत्यथो ताभ्यं एवात्मानं निष्क्रीणीते
यत्तै रुद्र पुरः॥३०॥

धनुस्तद्वातो अनु वातु ते तस्मै ते रुद्र संवत्सरेण नमस्करोमि यत्तै रुद्र दक्षिणा
धनुस्तद्वातो अनु वातु ते तस्मै ते रुद्र परिवत्सरेण नमस्करोमि यत्तै रुद्र पश्चाद्धनुस्तद्वातो
अनु वातु ते तस्मै ते रुद्रेदावत्सरेण नमस्करोमि यत्तै रुद्रोत्तराद्धनुस्तत्॥३१॥

वातो अनु वातु ते तस्मै ते रुद्रेदुवत्सरेण नमस्करोमि यत्तै रुद्रोपरि धनुस्तद्वातो
अनु वातु ते तस्मै ते रुद्र वत्सरेण नमस्करोमि रुद्रो वा एष यदग्निः स यथा
व्याघ्रः क्रुद्धस्तिष्ठत्येवं वा एष एतर्हि सञ्चितमेतैरुपं तिष्ठते नमस्कारैरेवैनं शमयति
यैऽग्नयः॥३२॥

पुरीष्याः प्रविष्टाः पृथिवीमनु। तेषां त्वमस्युत्तमः प्र णो जीवातवे सुवा आप
त्वाग्ने मनसापं त्वाग्ने तपसापं त्वाग्ने दीक्षयापं त्वाग्ने उपसद्विरापं त्वाग्ने सुत्ययापं
त्वाग्ने दक्षिणाभिरापं त्वाग्नेऽवभृथेनापं त्वाग्ने वशयापं त्वाग्ने स्वगाकारेणेत्याहेषा वा
अग्नेराप्तिस्तयैवैनमाप्नोति॥३३॥

ऐन्द्रिया पुर उत्तराद्धनुस्तदग्र्यं आहाष्टौ च॥७॥ [७]

गायत्रेण पुरस्तादुप तिष्ठते प्राणमेवास्मिन्दधाति बृहद्रथन्तराभ्यां पक्षावोजं
एवास्मिन्दधात्युत्स्थायज्ञायज्ञियेन पुच्छंमृतुष्वेव प्रति तिष्ठति पृष्ठैरुप तिष्ठते तेजो
वै पृष्ठानि तेज एवास्मिन्दधाति प्रजापतिरग्निमसृजत् सोऽस्मात्सृष्टः पराङ्मत्तं
वारवन्तीयेनावारयत् तद्वारवन्तीयस्य वारवन्तीयत्वः श्यैतेन श्येती अंकुरुत् तच्छैतस्य
श्यैतत्वम्॥३४॥

यद्वारवन्तीयेनोपतिष्ठते वारयत् एवैनं श्यैतेन श्येती कुरुते प्रजापतेरहृदयेनापिपक्षम्प्रत्युप
तिष्ठते प्रेमाणमेवास्य गच्छति प्राच्यां त्वा दिशा सांदयामि गायत्रेण छन्दसाग्निना
देवतयाग्नेः शीष्णाग्नेः शिर उपं दधामि दक्षिण्या त्वा दिशा सांदयामि त्रैष्टुभेन
छन्दसेन्द्रेण देवतयाग्नेः पक्षेणाग्नेः पक्षमुपं दधामि प्रतीच्यां त्वा दिशा सांदयामि॥३५॥

जागतेन छन्दसा सवित्रा देवतयाग्नेः पुच्छेनाग्नेः पुच्छमुपं दधाम्युदीच्या त्वा दिशा
सांदयाम्यानुष्टुभेन छन्दसा मित्रावरुणाभ्यां देवतयाग्नेः पक्षेणाग्नेः पक्षमुपं दधाम्यूर्ध्व्यां त्वा
दिशा सांदयामि पाङ्केन छन्दसा बृहस्पतिना देवतयाग्नेः पृष्ठेनाग्नेः पृष्ठमुपं दधामि यो
वा अपात्मानमग्निं चिनुतेऽपात्मानमुष्मिल्लोके भवति यः सात्मानं चिनुते सात्मानमुष्मिल्लोके
भवत्यात्मेष्टका उपं दधात्येष वा अग्नेरात्मा सात्मानमेवाग्निं चिनुते सात्मानमुष्मिल्लोके
भवति य एवं वेद॥३६॥

श्यैतत्वं प्रतीच्यां त्वा दिशा सांदयामि यः सात्मानञ्चिनुते द्वाविंशतिश्च॥८॥ [८]

अग्रं उदधे या त इषुर्युवा नाम तयां नो मृड तस्यास्ते नमस्तस्यास्त उप जीवन्तो
भूयास्माग्रे दुध्र गह्य किंशिल वन्य या त इषुर्युवा नाम तयां नो मृड तस्यास्ते
नमस्तस्यास्त उप जीवन्तो भूयास्म पञ्च वा एतैऽग्नयो यच्चितय उदधिरेव नाम प्रथमो
दुध्रः॥३७॥

द्वितीयो गह्यस्तृतीयः किंशिलश्चतुर्थो वन्यः पञ्चमस्तेभ्यो यदाहुतीर्न जुहुयादध्वर्युं
च यजमानं च प्र दहेयुर्यदेता आहुतीर्जुहोति भागधेयेनैवैनाञ्छमयति नार्तिमाच्छत्यध्वर्युं
यजमानो वाङ्ग आसन्नसोः प्राणाऽक्षयोश्चक्षुः कर्णयोः श्रोत्रंम्बाहुवोर्बलमूरुवोरोजोऽरिष्टा
विश्वान्यङ्गानि तनूः॥३८॥

तनुवां मे सह नमस्ते अस्तु मा मां हि०सीरप० वा एतस्मात्प्राणाः क्रामन्ति योऽग्निं चिन्वन्नधिक्रामन्ति वाङ्मांसन्नसोः प्राण इत्याह प्राणानेवात्मन्येते यो रुद्रो अग्नौ यो अप्सु य ओषधीषु यो रुद्रो विश्वा भुवनाविवेश तस्मै रुद्राय नमो अस्त्वाहुतिभागा वा अन्ये रुद्रा हविर्भागाः॥३९॥

अन्ये शतरुद्रीयः हुत्वा गावीधुकं चरुमेतेन यजुषा चरमायामिष्टकायां नि दध्याद्वाग्धेयेनैवेनः शमयति तस्य त्वे शतरुद्रीयः हुतमित्याहुयस्यैतदग्नौ क्रियत इति वसवस्त्वा रुद्रेः पुरस्तात्पान्तु पितरंस्त्वा यमराजानः पितृभिर्दक्षिणतः पान्त्वादित्यास्त्वा विश्वेदेवैः पश्चात्पान्तु द्युतानस्त्वा मारुतो मरुद्विरुत्तरतः पान्तु॥४०॥

देवास्वेन्द्रज्येष्ठा वरुणराजानोऽधस्ताच्चोपरिष्ठाच्च पान्तु न वा एतेन पूतो न मेध्यो न प्रोक्षितो यदेनमतः प्राचीनं प्रोक्षति यत्सञ्चितमाज्येन प्रोक्षति तेन पूतस्तेन मेध्यस्तेन प्रोक्षितः॥४१॥

द्रुधस्तनूरहविर्भागाः पातु द्वात्रिंशच्च॥९॥ [९]

समीची नामांसि प्राची दित्तस्यास्तेऽग्निरधिपतिरसितो रक्षिता यश्चाधिपतिर्यश्च गोप्ता ताभ्यां नमस्तौ नो मृडयतान्ते यं द्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि तं वां जम्भे दधाम्योज्ज्विनी नामांसि दक्षिणा दित्तस्यास्त इन्द्रोऽधिपतिः पृदांकुः प्राची नामांसि प्रतीची दित्तस्यास्ते॥४२॥

सोमोऽधिपतिः स्वजोऽवस्थावा नामास्युदीची दित्तस्यास्ते वरुणोऽधिपतिस्तिरश्चराजिरधिपती नामांसि बृहती दित्तस्यास्ते बृहस्पतिरधिपतिः श्वित्रो वशिनी नामासीयं दित्तस्यास्ते यमोऽधिपतिः कल्माषं ग्रीवो रक्षिता यश्चाधिपतिर्यश्च गोप्ता ताभ्यां नमस्तौ नो मृडयतान्ते यं द्विष्मो यश्च॥४३॥

नो द्वेष्टि तं वां जम्भे दधाम्येता वै देवता अग्निं चितः रक्षन्ति ताभ्यो यदाहुतीर्न जुहुयादध्वर्युं च यजमानं च ध्यायेयुर्यदेता आहुतीर्जुहोति भाग्धेयेनैवेनाञ्छमयति नार्तिमार्च्छत्यध्वर्युर्न यजमानो हेतयो नाम स्थ तेषां वः पुरो गृहा अग्निर्व इषवः सलिलो निलिम्पा नाम॥४४॥

स्थ तेषां वो दक्षिणा गृहाः पितरो व इषवः सगरो वज्रिणो नाम स्थ तेषां वः पश्चाद्गृहाः स्वप्नो व इषवो गह्वरोऽवस्थावानो नाम स्थ तेषां व उत्तराद्गृहा आपो व

इषवः समुद्रोऽधिपतयो नाम स्थ तेषां व उपरि गृहा वृषं व इषवोऽवस्वान्क्रव्या नाम स्थ पार्थिवास्तेषां व इह गृहाः॥४५॥

अन्नं व इषवो निमिषो वातनामन्तेभ्यो वो नमस्ते नो मृडयत ते यं द्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि तं वो जम्भे दधामि हुतादो वा अन्ये देवा अहुतादोऽन्ये तानग्निचिदेवोभयान्प्रीणाति दध्ना मधुमिश्रेणैता आहुतीर्जुहोति भागधेयेनैवैनान्प्रीणात्यथो खल्वाहुरिष्टका वै देवा अहुताद इति॥४६॥

अनुपरिक्रामं जुहोत्यपरिवर्गमेवैनान्प्रीणातीमः स्तनमूर्जस्वन्तं धयापाम्प्रप्यातमग्रे सरिरस्य मध्ये। उथ्सं जुषस्व मधुमन्तमूर्वं समुद्रियः सदनमा विशस्वा यो वा अग्निमप्रयुज्य न विमुञ्चति यथाश्वो युक्तोऽविमुच्यमानः क्षुध्यन्पराभवत्येवमस्याग्निः परा भवति तं पराभवन्तं यजमानोऽनु परा भवति सोऽग्निं चित्वा लूक्षः॥४७॥

भवतीमः स्तनमूर्जस्वन्तं धयापामित्याज्यस्य पूर्णाः सुचं जुहोत्येष वा अग्नेर्विमोको विमुच्यैवास्मा अन्नमपि दधाति तस्मादाहुयश्चैवं वेद यश्च न सुधायः ह वै वाजी सुहितो दधातीत्यग्निर्वाव वाजी तमेव तत्प्रीणाति स एनम्प्रीतः प्रीणाति वसीयान्भवति॥४८॥

प्रतीची दित्कस्यास्ते द्विष्मो यश्च निलिम्पा नामेह गृहा इति लूक्षो वसीयान्भवति॥१०॥[१०]

इन्द्राय राज्ञे सूकरो वरुणाय राज्ञे कृष्णो यमाय राज्ञे ऋश्यं ऋषभाय राज्ञे गवयः शार्दूलाय राज्ञे गौरः पुरुषराजाय मर्कटः क्षिप्रश्येनस्य वर्तिका नीलगोः क्रिमिः सोमस्य राज्ञः कुलुङ्गः सिन्धोः शिशुमारो हिमवतो हस्ती॥४९॥

इन्द्रायाष्टविंशतिः॥११॥ [११]

मयुः प्राजापत्य ऊलो हलीक्ष्णो वृषदः शस्ते धातुः सरस्वत्यै शारिः श्येता पुरुषवारस्सरस्वते शुक्रः श्येतः पुरुषवागारण्योऽजो नकुलः शका ते पौष्णा वाचे क्रौञ्चः॥५०॥

मयुस्रयोविंशतिः॥१२॥ [१२]

अपां नम्रे जपो नाक्रो मकरः कुलीकयस्तेऽकूपारस्य वाचे पैङ्गराजो भगाय कुषीतक आती वाहसो दर्विदा ते वायव्या दिग्भ्यश्चक्रवाकः॥५१॥

अ॒पामेका॒न्नवि॑शतिः॥13॥ [१३]

बला॑याजग॒र आ॒खुः सृ॒ज्या श॒यण॑ड॒कस्ते मै॒त्रा मृ॒त्यवे॑ऽसि॒तो म॒न्यवे॑ स्व॒जः कु॒म्भीन॑सः
पुष्कर॑सा॒दो लो॑हिता॒हिस्ते त्वा॒ष्ट्राः प्र॑ति॒श्रुत्का॑यै वाह॒सः॥५२॥

[१४]

पुरु॑ष॒मृगश्च॑न्द्रम॑से गो॒धा का॒ल॒का दा॒र्वाघा॑टस्ते वन॒स्पती॑नामे॒ण्यहे कृ॒ष्णो रा॒त्रिये॑ पि॒कः
क्षि॒वङ्गा नी॒लशी॑र्ष्णी ते॒ऽर्य॒म्णे धा॒तुः क॑त्क॒टः॥५३॥

[१५]

सौरी॑ ब॒लाक॑श्यो म॒यूरः श्ये॑नस्ते ग॒न्ध॒र्वाणां॑ वसू॒नां क॒पिञ्ज॑लो रु॒द्राणां॑ ति॒त्तिरी
रोहि॑त्कुण्ड॒णार्ची॑ गो॒ल॒त्तिका॑ ता अ॒प्सर॑सा॒मर॑ण्याय सृ॒मरः॥५४॥

[१६]

पृ॒षतो॑ वै॒श्वदे॑वः पि॒त्वो न्य॒ङ्कुः क॒शस्ते॑ऽनु॒मत्या॑ अ॒न्यवा॑पो॒ऽर्धमा॑साना॒म्मासां॑ क॒श्यपः॑
क्र॒यिः कु॑टरु॒र्दात्यो॑हस्ते सि॒नीवा॑त्यै बृ॒हस्प॑तये शि॒त्पुटः॥५५॥

[१७]

शका॑ भौमी पा॒न्नः क॒शो मा॒न्थील॑वस्ते पि॒तृणा॑मृ॒तूनां॑ जह॑का सं॒वथ्स॑राय॒ लोपां॑
क॒पोत॑ उलू॒कः श॒शस्ते॑ नैर्ऋ॒ताः कृ॑क॒वाकुः॑ सा॒वित्रः॥५६॥

बला॑य पुरुष॒मृगः सौरी॑ पृष॒तः शका॑ष्टाद॒शाष्टा॑दश॥14-18॥ [१८]

रू॒रु रौ॒द्रः कृ॑क॒लासः॑ श॒कुनिः॑ पि॒प्पका॑ ते श॒र॒व्यायै॑ हरि॒णो मा॑रु॒तो ब्र॑ह्म॒णे
शा॒र्गस्तर॑क्षुः कृ॒ष्णः श्वा च॑तु॒रक्षो॑ गर्द॒भस्त॑ इ॒तर॑ज॒नाना॑मु॒ग्रये॑ धृ॒ङ्गा॥५७॥

रुरु॑र्वि॒शतिः॥19॥ [१९]

अ॒ल॒ज आ॑न्तरि॒क्ष उ॒द्रो म॒द्गुः प्ल॒वस्ते॑ऽपाम॑दि॒त्यै ह॒स॒साचि॑रिन्द्रा॒ण्यै की॑र्शा गृ॒ध्रः
शि॒तिक॑क्षी वा॒घ्राण॑सस्ते दि॒व्या द्या॑वापृ॒थिव्या॑ श्वा॒वित्॥५८॥

[२०]

सु॒पर्णः पा॑र्जन्यो ह॒सो वृ॒को वृष॑द॒शस्त॑ ऐ॒न्द्रा अ॒पामु॑द्रो॒ऽर्यम्णे॑ लो॒पा॒शः सि॒हो

नकुलो व्याघ्रस्ते महेन्द्राय कामाय परस्वान्॥५९॥

अलजः सुपर्णोऽष्टादशाष्टादश॥21॥ [२१]

आग्नेयः कृष्णग्रीवः सारस्वती मेघी बभ्रुः सौम्यः पौष्णः श्यामः शितिपृष्ठो बार्हस्पत्यः
शिल्पो वैश्वदेव ऐन्द्रोऽरुणो मारुतः कल्माष ऐन्द्राग्रः संहितोऽधोरांमः सावित्रो वारुणः
पेत्वः॥६०॥

आग्नेयो द्वाविंशतिः॥22॥ [२२]

अश्वस्तूपरो गौमृगस्ते प्राजापत्या आग्नेयो कृष्णग्रीवो त्वाष्ट्रौ लोमशसक्थौ शितिपृष्ठौ
बार्हस्पत्यौ धात्रे पृषोदरः सौर्यो बलक्षः पेत्वः॥६१॥

अश्वष्णोऽंशः॥23॥ [२३]

अग्नयेऽनीकवते रोहिताञ्जिरनुद्धानधोरांमौ सावित्रौ पौष्णौ रजतनाभी वैश्वदेवौ
पिशङ्गौ तूपरौ मारुतः कल्माष आग्नेयः कृष्णोऽजः सारस्वती मेघी वारुणः कृष्ण
एकशितिपात्पेत्वः॥६२॥

अग्नयोऽनीकवते द्वाविंशतिः॥24॥ [२४]

हिरण्यवर्णा अपां ग्रहान्भूतेष्टकाः सज्जूः स वथ्सुरं प्रजापतिः स क्षुरपविरग्नेर्वै दीक्षयां
सुवर्गाय तं यन्न स्यूते प्रजापतिर्ऋतुभी रोहितः पृश्निः शितिबाहुरुन्नतः कर्णाः शुण्ठा
इन्द्रायादित्यै सौम्या वारुणाः सोमायैकादश पिशङ्गास्त्रयोविंशतिः॥23॥ हिरण्यवर्णा भूतेष्टकाश्छन्दो
यत्कनीयाः सन्निवृद्धिर्वारुणाश्चतुःपञ्चाशत्॥54॥ हिरण्यवर्णा निर्वक्षसः॥ [२५]

॥षष्ठमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां पञ्चमकाण्डे षष्ठमः प्रश्नः॥

हिरण्यवर्णाः शुचयः पावका यासु जातः कश्यपो यास्विन्द्रः। अग्निं या गर्भं दधिरे
विरूपास्ता न आपः शः स्योना भवन्तु। यासां राजा वरुणो याति मध्ये सत्यानृते
अवपश्यञ्जनानाम्। मधुश्चतुः शुचयो याः पावकास्ता न आपः शः स्योना भवन्तु। यासां

देवा दिवि कृण्वन्ति भक्षं या अन्तरिक्षे बहुधा भवन्ति। याः पृथिवीमप्यसोन्दन्ति॥१॥

शुक्रास्ता न आपः शः स्योना भवन्तु। शिवेन मा चक्षुषा पश्यतापः शिवया तनुवोप स्पृशत त्वचम्मे। सर्वाः अग्नीः रप्सुषदो हुवे वो मयि वर्चो बलमोजो नि धत्त। यददः सम्प्रयतीरहावनदता हुते। तस्मादा नद्यो नाम स्थ ता वो नामानि सिन्धवः। यत्प्रेषिता वरुणेन ताः शीभः समवत्प्राताः॥२॥

तदाप्रोदिन्द्रो वो यतीस्तस्मादापो अनु स्थन। अपकामः स्यन्दमाना अवीवरत वो हिकम्। इन्द्रो वः शक्तिभिर्देवीस्तस्माद्वाणाम वो हितम्। एको देवो अप्यतिष्ठथ्यस्यन्दमाना यथावशम्। उदानिपुर्महीरिति तस्मादुदकमुच्यते। आपो भद्रा घृतमिदाप आसुरग्रीषोमौ बिभ्रत्याप इत्ताः। तीव्रो रसो मधुपृचां॥३॥

अरुंगम आ मा प्राणेन सह वर्चसा गत्र। आदित्यश्याम्युत वा शृणोम्या मा घोषो गच्छति वाङ् आसाम्। मन्ये भेजानो अमृतस्य तरहि हिरण्यवर्णा अतृपं यदा वः। आपो हि ष्ठा मयोभुवस्ता न ऊर्जे दधातन। महे रणाय चक्षसे। यो वः शिवतमो रसस्तस्य भाजयतेह नः। उशतीरिव मातरः। तस्मा अरं गमाम वो यस्य क्षयाय जिन्वथा। आपो जनयथा च नः। दिवि श्रयस्वान्तरिक्षे यतस्व पृथिव्या सम्भवं ब्रह्मवर्चसमसि ब्रह्मवर्चसाय त्वा॥४॥

उन्दन्ति समवत्प्राता मधुपृचांमातरो द्वाविंशतिश्च॥१॥

अपां ग्रहान्गृह्णात्येतद्वाव राजसूयं यदेते ग्रहाः सवोऽग्निर्वरुणसवो राजसूयमग्निसवश्चित्यस्ताभ्यामेव सूयतेऽथो उभावेव लोकावभि जयति यश्च राजसूयेनेजानस्य यश्चाग्निचित आपो भवन्त्यापो वा अग्नेर्भ्रातृव्या यदपोऽग्नेरधस्तादुपदधाति भ्रातृव्याभिभूत्यै भवत्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो भवत्यमृतम्॥५॥

वा आपस्तस्मादद्विरवतान्तमभि पिञ्चन्ति नार्तिमाच्छति सर्वमायुरेति यस्येता उपधीयन्ते य उ चैना एवं वेदान्त्रं वा आपः पशव आपोऽन्नम्पशवोऽन्नादः पशुमान्भवति यस्येता उपधीयन्ते य उ चैना एवं वेद द्वादश भवन्ति द्वादश मासाः संवत्सरः संवत्सरेणैवास्मै॥६॥

अन्नमव रुद्धे पात्राणि भवन्ति पात्रे वा अन्नमद्यते सयोन्येवान्नमव रुद्ध आ द्वादशात्पुरुषादन्नमत्यथो पात्रान्न छिद्यते यस्येता उपधीयन्ते य उ चैना एवं वेद कुम्भाश्च

कुम्भीश्च मिथुनानि भवन्ति मिथुनस्य प्रजात्यै प्र प्रजयां पशुभिर्मिथुनैर्जायते यस्यैता उपधीयन्ते य उ ॥७॥

चैना एवं वेद शुक्वा अग्निः सोऽध्वर्यु यजमानं प्रजाः शुचार्पयति यदप उपदधाति शुचमेवास्य शमयति नार्तिमाच्छत्यध्वर्युर्न यजमानः शाम्यन्ति प्रजा यत्रैता उपधीयन्तेऽप वा एतानि हृदयानि यदेता आपो यदेता अप उपदधाति दिव्याभिरैवैनाः सः सृजति वर्षुकः पर्जन्यः॥८॥

भवति यो वा एतासामायतनं कृप्तिं वेदायतनवान्भवति कल्पन्तेऽस्मा अनुसीतमुप दधात्येतद्वा आसामायतनमेषा कृप्तिर्य एवं वेदायतनवान्भवति कल्पन्तेऽस्मै द्वन्द्वमन्या उप दधाति चतस्रो मध्ये धृत्या अन्नं वा इष्टंका एतत्खलु वै साक्षादन्नं यदेष चरुर्यदेतं चरुमुपदधाति साक्षात्॥९॥

एवास्मा अन्नमव रुद्धे मध्यत उप दधाति मध्यत एवास्मा अन्नं दधाति तस्मान्मध्यतोऽन्नमद्यते बार्हस्पत्यो भवति ब्रह्म वै देवानाम्बृहस्पतिर्ब्रह्मणैवास्मा अन्नमव रुद्धे ब्रह्मवर्चसमसि ब्रह्मवर्चसाय त्वेत्याह तेजस्वी ब्रह्मवर्चसी भवति यस्येष उपधीयते य उ चैनमेवं वेद॥१०॥

अमृतमस्मै जायते यस्यैता उपधीयन्ते य उ पर्जन्य उपदधाति साक्षात्सप्तचत्वारिंशच्च॥२॥

[२]

भूतेष्टका उप दधात्यत्रात्र वै मृत्युर्जायते यत्रयत्रैव मृत्युर्जायते तत एवैनमव यजते तस्मादग्निचिथ्सर्वमायुरेति सर्वे ह्यस्य मृत्यवोऽवैष्टास्तस्मादग्निचिन्नाभिचरित्वै प्रत्यगैनमभिचारः स्तृणुते सूयते वा एष योऽग्निं चिनुते देवसुवामेतानि हवीर्षि भवन्त्येतावन्तो वै देवानां सवास्त एव॥११॥

अस्मै सवान्प्र यच्छन्ति त एनं सुवन्ते सवोऽग्निर्वरुणसवो राजसूर्यं ब्रह्मसवश्चित्यां देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इत्याह सवितुप्रसूत एवैनं ब्रह्मणा देवताभिरभि पिञ्चत्यन्नस्यान्नस्याभि पिञ्चत्यन्नस्यान्नस्यावरुद्धे पुरस्तात्प्रत्यश्चमभि पिञ्चति पुरस्ताद्धि प्रतीचीनमन्नमद्यते शीरपतोऽभि पिञ्चति शीरपतो ह्यन्नमद्यत आ मुखादन्ववस्त्रावयति॥१२॥

मुखत एवास्मा अन्नाद्यं दधात्यग्नेस्त्वा साम्राज्येनाभि पिञ्चामीत्याहैष

वा अग्नेः स्रवस्तेनैवेनमभि पिञ्चति बृहस्पतेस्त्वा साम्राज्येनाभि पिञ्चामीत्याह
ब्रह्म वै देवानाम्बृहस्पतिर्ब्रह्मणैवेनमभि पिञ्चतीन्द्रस्य त्वा साम्राज्येनाभि
पिञ्चामीत्याहेन्द्रियमेवास्मिन्नुपरिष्ठादधात्येतत्॥१३॥

वै राजसूर्यस्य रूपं य एवं विद्वानग्निं चिनुत उभावेव लोकावभि जयति यश्च
राजसूर्येनेजानस्य यश्चाग्निचित इन्द्रस्य सुषुवाणस्य दशधेन्द्रियं वीर्यं परापतत्तद्देवाः
सौत्रामण्या समभरन्सूर्यते वा एष योऽग्निं चिनुतेऽग्निं चित्वा सौत्रामण्या यजेतेन्द्रियमेव
वीर्यं सम्मृत्यात्मन्येते॥१४॥

त एवान्वन्स्रावयत्येतदष्टाचत्वारिंशच्च॥३॥ [३]

सजूरब्दोऽयावभिः सजूरूपा अरुणीभिः सजुः सूर्य एतंशेन सजोषावश्विना दसोभिः
सजूरग्निर्वैश्वानर इडाभिर्घृतेन स्वाहा संवत्सरो वा अब्दो मासा अयावा उषा अरुणी सूर्य
एतंश इमे अश्विना संवत्सरोऽग्निर्वैश्वानरः पशव इडा पशवो घृतं संवत्सरम्पशवोऽनु
प्र जायन्ते संवत्सरेणैवास्मै पशून् जनयति दर्भस्तम्बे जुहोति यत्॥१५॥

वा अस्या अमृतं यद्वीर्यं तद्दर्भास्तस्मिञ्जुहोति प्रैव जायतेऽन्नादो भवति यस्यैव
जुह्वत्येता वै देवता अग्नेः पुरस्ताद्वागास्ता एव प्रीणात्यथो चक्षुरेवाग्नेः पुरस्तात्प्रति
दधात्यनन्यो भवति य एवं वेदापो वा इदमग्ने सलिलमासीत्स प्रजापतिः पुष्करपर्णे
वातो भूतोऽलेलायत्सः॥१६॥

प्रतिष्ठां नाविन्दत स एतदपां कुलायमपश्यत्तस्मिन्निग्निमचिनुत तदियमभवत्ततो
वै स प्रत्यतिष्ठाम्पुरस्तादुपादधात्तच्छिरोऽभवत्सा प्राची दिग्या दक्षिणत उपादधात्स
दक्षिणः पक्षोऽभवत्सा दक्षिणा दिग्याम्पश्चादुपादधात्तत्पुच्छमभवत्सा प्रतीची दिग्यामुत्तरत
उपादधात्॥१७॥

स उत्तरः पक्षोऽभवत्सोदीची दिग्यामुपरिष्ठादुपादधात्तत्पृष्ठमभवत्सोर्ध्वा दिगियं वा
अग्निः पञ्चैकस्तस्माद्यदस्यां खनन्त्यभीष्टकां तृन्दन्त्यभि शर्करां सर्वा वा इयं वयोभ्यो
नक्तं दृशे दीप्यते तस्मादिमां वयांसि नक्तं नाध्यासते य एवं विद्वानग्निं चिनुते
प्रत्येव॥१८॥

तिष्ठत्यभि दिशो जयत्याग्नेयो वै ब्राह्मणस्तस्माद्ब्राह्मणाय सर्वासु दिक्ष्वर्धुकं

स्वामेव तद्विशमन्वेत्युपां वा अग्निः कुलायन्तस्मादापोऽग्निः हारुकाः स्वामेव तद्योनिम्प्र
विशन्ति॥१९॥

यदलेलायथ्स उत्तरत उपादधादेव द्वात्रिंशच्च॥४॥ [४]

संवत्सरमुख्यम्भृत्वा द्वितीयं संवत्सर आग्नेयमष्टाकपालं निर्वपेदेन्द्रमेकादशकपालं
वैश्वदेवं द्वादशकपालम् बारहस्पत्यं चरुं वैष्णवं त्रिकपालन्तृतीयं संवत्सरंऽभिजितां
यजेत् यदष्टाकपालो भवत्यष्टाक्षरा गायत्र्याग्नेयं गायत्रम्प्रातःसवनम् प्रातःसवनमेव तेन
दाधार गायत्रं छन्दो यदेकादशकपालो भवत्येकादशाक्षरा त्रिष्टुगेन्द्रं त्रैष्टुभम्माध्यंदिनः
सवनम्माध्यंदिनमेव सवनं तेन दाधार त्रिष्टुभम्॥२०॥

छन्दो यद्वादशकपालो भवति द्वादशाक्षरा जगती वैश्वदेवं जागंतं
तृतीयसवनन्तृतीयसवनमेव तेन दाधार जगतीं छन्दो यद्बारहस्पत्यश्चरुर्भवति ब्रह्म वै
देवानाम्बृहस्पतिर्ब्रह्मैव तेन दाधार यद्वैष्णवस्त्रिकपालो भवति यज्ञो वै विष्णुर्यज्ञमेव तेन
दाधार यत्तृतीयं संवत्सरंऽभिजितां यजतेऽभिजित्यै यथ्संवत्सरमुख्यम्भिर्भर्ताममेव॥२१॥

तेन लोकः स्पृणोति यद्वितीयं संवत्सरंऽग्निं चिनुतेऽन्तरिक्षमेव तेन स्पृणोति
यत्तृतीयं संवत्सरं यजतेऽमुमेव तेन लोकः स्पृणोत्येतं वै परं आद्धारः कक्षीवाः
औशिजो वीतहव्यः श्रायसस्त्रसदस्युः पौरुकुथ्यः प्रजाकामा अचिन्वत ततो वै ते
सहस्रं सहस्रम्पुत्रानविन्दन्त प्रथते प्रजयां पशुभिस्ताम्रात्रामाप्रोति यां तेऽगच्छन् य एवं
विद्वानेतमग्निं चिनुते॥२२॥

दाधार त्रिष्टुभमिममेवैव चत्वारि च॥५॥ [५]

प्रजापतिरग्निमचिनुत् स क्षुरपविर्भूत्वातिष्ठत्तं देवा बिभ्यंतो नोपायन्ते छन्दोभिर्वात्मानं
छादयित्वोपायन्तच्छन्दसां छन्दस्त्वं ब्रह्म वै छन्दांसि ब्रह्मण एतद्रूपं यत्कृष्णाजिनङ्काणीं
उपानहावुपं मुञ्चते छन्दोभिरेवात्मानं छादयित्वाग्निमुपं चरत्यात्मनोऽहिंसायै देवनिधिर्वा
एष नि धीयते यदग्निः॥२३॥

अन्ये वा वै निधिमगुप्तं विन्दन्ति न वा प्रति प्र जानात्युखामा क्रामत्यात्मानमेवाधिपां
कुरुते गुप्त्या अथो खल्वाहुर्नाक्रम्येति नैरक्त्युखा यदाक्रामेन्नैरक्त्या आत्मानमपि
दध्यात्तस्मान्नाक्रम्या पुरुषशीर्षमुपं दधाति गुप्त्या अथो यथा ब्रूयादेतन्मे गोपायेति

तादृगेव तत्॥२४॥

प्रजापतिर्वा अथर्वाग्निरेव दध्यङ्गाथर्वणस्तस्येष्टका अस्थान्येत॥ ह वाव तद्विर्भ्यनूवाचेन्द्रो दधीचो अस्थभिरिति यदिष्टकाभिरग्निं चिनोति सात्मानमेवाग्निं चिनुते सात्मानमुष्मिह्नौके भवति य एवं वेद शरीरं वा एतदग्रेर्यच्चित्यं आत्मा वैश्वानरो यच्चिते वैश्वानरं जुहोति शरीरमेव सःस्कृत्य॥२५॥

अभ्यारोहति शरीरं वा एतद्यजमानः सःस्कुरुते यदग्निं चिनुते यच्चिते वैश्वानरं जुहोति शरीरमेव सःस्कृत्यात्मनाभ्यारोहति तस्मात्तस्य नावं द्यन्ति जीवन्नेव देवानर्प्येति वैश्वानर्यर्चा पुरीषमुप दधातीयं वा अग्निवैश्वानरस्तस्येषा चितिर्यत्पुरीषमग्निमेव वैश्वानरं चिनुत एषा वा अग्नेः प्रिया तनूर्यद्वैश्वानरः प्रियामेवास्यं तनुवमवं रुन्दे॥२६॥

अग्निस्तथ्सःस्कृत्याग्नेर्दशं च॥६॥ [६]

अग्नेर्वै दीक्षया देवा विराजंमाप्नुवन्तिस्त्रो रात्रौर्दीक्षितः स्यात्त्रिपदा विराड्विराजंमाप्नोति षड्रात्रौर्दीक्षितः स्यात् षड्वा ऋतवः संवत्सरः संवत्सरो विराड्विराजंमाप्नोति दश रात्रौर्दीक्षितः स्याद्दशाक्षरा विराड्विराजंमाप्नोति द्वादश रात्रौर्दीक्षितः स्याद्द्वादश मासाः संवत्सरः संवत्सरो विराड्विराजंमाप्नोति त्रयोदश रात्रौर्दीक्षितः स्यात्त्रयोदश॥२७॥

मासाः संवत्सरः संवत्सरो विराड्विराजंमाप्नोति पञ्चदश रात्रौर्दीक्षितः स्यात्पञ्चदश वा अर्धमासस्य रात्रयोऽर्धमासशः संवत्सर आप्यते संवत्सरो विराड्विराजंमाप्नोति सप्तदश रात्रौर्दीक्षितः स्याद्द्वादश मासाः पञ्चर्तवः स संवत्सरः संवत्सरो विराड्विराजंमाप्नोति चतुर्विंशतिः रात्रौर्दीक्षितः स्याच्चतुर्विंशतिरर्धमासाः संवत्सरः संवत्सरो विराड्विराजंमाप्नोति त्रिंशत् रात्रौर्दीक्षितः स्यात्॥२८॥

त्रिंशदक्षरा विराड्विराजंमाप्नोति मासं दीक्षितः स्याद्यो मासः स संवत्सरः संवत्सरो विराड्विराजंमाप्नोति चतुरो मासो दीक्षितः स्याच्चतुरो वा एतम्मासो वसं वोऽबिभर्स्ते पृथिवीमाजयन्गायत्रीं छन्दोऽष्टौ रुद्रास्तैः ऽन्तरिक्षमाजयन्त्रिष्टुभं छन्दो द्वादशादित्यास्ते दिवमाजयन्ऽङ्गतीं छन्दस्ततो वै ते व्यावृत्तमगच्छुञ्छ्रेष्ठं देवानाम् तस्माद्द्वादश मासो भृत्वाग्निं चिन्वीत् द्वादश मासाः संवत्सरः संवत्सरोऽग्निश्चित्यस्तस्याहोरात्राणीष्टका आप्तेष्टकमेनं चिनुतेऽथो व्यावृत्तमेव गच्छति श्रेष्ठं समानानाम्॥२९॥

स्यान्नयोदश त्रिंशत् रात्रौर्दीक्षितः स्याद्वे तैऽष्टाविंशतिश्च॥७॥ [७]

सुवर्गाय वा एष लोकाय चीयते यदग्निस्तं यन्नान्वारोहैः सुवर्गाल्लोकाद्यजमानो हीयेत पृथिवीमाक्रमिषं प्राणो मा मा हांसीदन्तरिक्षमाक्रमिषं प्रजा मा मा हांसीद्विमाक्रमिषः सुवर्गन्मेत्याहैष वा अग्नेरन्वारोहस्तेनैवैनमन्वारोहति सुवर्गस्य लोकस्य समष्टौ यत्पक्षसंमिताम्मिनुयात्॥३०॥

कर्नीयासं यज्ञक्रतुमुपेयात्पार्षीयस्यस्यात्मनः प्रजा स्याद्वेदिसंमिताम्मिनोति ज्यायासमेव यज्ञक्रतुमुपैति नास्यात्मनः पार्षीयसी प्रजा भवति साहस्रं चिन्वीत प्रथमं चिन्वानः सहस्रसंमितो वा अयं लोक इममेव लोकमभि जयति द्विपाहस्रं चिन्वीत द्वितीयं चिन्वानो द्विपाहस्रं वा अन्तरिक्षमन्तरिक्षमेवाभि जयति त्रिपाहस्रं चिन्वीत तृतीयं चिन्वानः॥३१॥

त्रिपाहस्रो वा असौ लोकौऽमुमेव लोकमभि जयति जानुदघ्नं चिन्वीत प्रथमं चिन्वानो गायत्रियैवेमं लोकमभ्यारोहति नाभिदघ्नं चिन्वीत द्वितीयं चिन्वानस्त्रिष्टुभेवान्तरिक्षमभ्यारोहति ग्रीवदघ्नं चिन्वीत तृतीयं चिन्वानो जगत्पैवामुं लोकमभ्यारोहति नाग्निं चित्वा रामामुपेयादयोनौ रेतो धास्यामीति न द्वितीयं चित्वान्यस्य स्त्रियम्॥३२॥

उपेयान्न तृतीयं चित्वा कां चनोपेयाद्रेतो वा एतन्नि धत्ते यदग्निं चिनुते यदुपेयाद्रेतंसा व्युध्येताथो खल्वाहुरप्रजस्यं तद्यन्त्रोपेयादिति यद्रेतःसिचावुपदधाति ते एव यजमानस्य रेतो बिभृतस्तस्मादुपेयाद्रेतसोऽस्कन्दाय त्रीणि वाव रेतोसि पिता पुत्रः पौत्रः॥३३॥

यद्वे रेतःसिचावुपदध्याद्रेतौऽस्य विच्छिन्द्यात्तिस्त्र उपं दधाति रेतसः सन्तत्या इयं वाव प्रथमा रेतःसिग्वाग्वा इयं तस्मात्पश्यन्तीमाम्पश्यन्ति वाचं वदन्तीमन्तरिक्षं द्वितीया प्राणो वा अन्तरिक्षं तस्मान्नान्तरिक्षम्पश्यन्ति न प्राणमसौ तृतीया चक्षुर्वा असौ तस्मात्पश्यन्त्यमूम्पश्यन्ति चक्षुर्यजुषेमां च॥३४॥

अमूं चोपं दधाति मनसा मध्यमामेषां लोकानां क्लृप्त्या अथौ प्राणानामिष्टो यज्ञो भृगुभिराशीर्दा वसुभिस्तस्यं त इष्टस्यं वीतस्यं द्रविणेह भंक्षीयेत्याह स्तुतशस्त्रे एवैतेन दुहे पिता मातरिश्वाच्छिद्रा पदा धा अच्छिद्रा उशिजः पदानुं तक्षुः सोमो विश्ववित्रेता नैपद्बृहस्पतिरुक्थामदानि शसिपदित्याहेतद्वा अग्नेरुक्थन्तेनैवैनमनुं शसति॥३५॥

मि॒नु॒यात्तृतीयं चिन्वा॒नस्त्रियं पौत्रंश्च॒ वै सप्त॑द॒श च॥८॥ [८]

सू॒यते॒ वा ए॒षोऽग्नी॑नां॒ य उ॒खायां॑ भ्रि॒यते॒ यद॒धः सा॒दये॒द्गर्भाः॑ प्र॒पादु॑काः स्यु॒रथो॒
यथा॑ स॒वात्प्रत्य॑वरोह॑न्ति ता॒दृगे॒व तदा॑स॒न्दी सा॑दयति॒ गर्भा॑णां धृ॒त्या अ॒प्र॒पादा॑याथो॒
स॒वमे॒वेन॑ करोति॒ गर्भो॑ वा ए॒ष यदु॒ख्यो योनिः॑ शि॒क्यं यच्छि॒क्यादु॒खां नि॒रूहे॒द्योने॒र्गर्भं॑
नि॒रह॑ण्या॒थ्यदु॑द्याम॒ शि॒क्यं भ॒वति॑ षो॒ढावि॒हितो वै॥३६॥

पु॒रुष॑ आ॒त्मा च॒ शिर॑श्च च॒त्वार्यङ्गा॑न्या॒त्मत्रे॒वेन॑म्बि॒भर्ति॑ प्र॒जाप॑ति॒र्वा ए॒ष यद॒ग्नि॒स्तस्यो॒खा
चो॒लूख॑लं च॒ स्तनौ॑ ताव॑स्य प्र॒जा उ॒प जी॒वन्ति॑ यदु॒खां चो॒लूख॑लं चो॒प॒धाति॑ ता॒भ्यामे॒व
यज॑मानोऽमु॒ष्मि॒ल्लोके॑ऽग्निं दु॒हे सं॒वत्स॒रो वा ए॒ष यद॒ग्नि॒स्तस्य॑ त्रे॒धावि॒हिता॑ इ॒ष्टकाः॑
प्रा॒जाप॑त्या वै॒ष्णवीः॥३७॥

वै॒श्व॒क॒र्म॒णीर॑होरा॒त्राण्ये॒वास्यं॑ प्रा॒जाप॑त्या यदु॒ख्यंम्बि॒भर्ति॑ प्रा॒जाप॑त्या ए॒व तदु॒प धत्ते॑
यत्स॒मिधं॑ आ॒दधा॑ति वै॒ष्ण॒वा वै व॒नस्प॑तयो वै॒ष्ण॒वीरे॒व तदु॒प धत्ते॑ यद॒िष्ट॑काभि॒रग्निं॑ चि॒नोती॑यं
वै वि॒श्व॒क॒र्मा वै॒श्व॒क॒र्म॒णीरे॒व तदु॒प धत्ते॑ तस्मा॑दाहु॒स्त्रिवृ॑द॒ग्निरिति॑ तं वा ए॒तं यज॑मान ए॒व
चि॒न्वीत॑ यद॒स्यान्य॑श्चि॒नुया॑द्यत्तं दक्षि॑णाभि॒र्न रा॒धये॑द॒ग्निम॑स्य वृ॒क्षीत॑ योऽस्या॒ग्निं चि॑नुयात्तं
दक्षि॑णाभी रा॒धये॑द॒ग्निमे॒व तत्स्पृ॑णोति॥३८॥

षो॒ढावि॒हितो॒ वै वै॒ष्ण॒वीर॒न्यो वि॑श्र॒तिश्च॑॥९॥ [९]

प्र॒जाप॑ति॒र॒ग्निम॑चि॒नुतु॑र्तुभिः सं॒वत्स॒रं व॑स॒न्तेनै॒वास्यं॑ पूर्वा॒धर्म॑चि॒नुत॑ ग्री॒ष्मेण॑ दक्षि॑णम्प॒क्षं
व॒र्षाभिः॑ पु॒च्छं श॒रदो॑त्तरम्प॒क्षं हे॒मन्ते॑न म॒ध्यं ब्र॒ह्म॒णा वा अ॑स्य॒ तत्पूर्वा॑धर्मचि॒नुत॑
क्ष॒त्रेण॑ दक्षि॑णम्प॒क्षम्प॒शुभिः॑ पु॒च्छं वि॒शोत्तर॑म्प॒क्षमा॒शया॑ म॒ध्यं य ए॒वं वि॒द्वान॒ग्निं चि॑नुत॒
ऋ॒तुभिरे॒वेन॑ चि॒नुते॒ऽथो ए॒तदे॒व सर्व॑मव॥३९॥

रु॒न्ध्रे शृ॒ण्वन्त्ये॑नम॒ग्निं चि॑क्या॒नम॒त्यन्नं॑ रोच॑त इ॒यं वा॒व प्र॑थ॒मा चि॒तिरो॒षध॑यो
व॒नस्प॑तयः पुरी॑षम॒न्तरि॑क्षं द्वितीया॒ वया॑सि॒ पुरी॑षम॒सौ तृतीया॑ नक्ष॑त्राणि पुरी॑षं य॒ज्ञश्च॑तु॒र्थी
दक्षि॑णा पुरी॑षं यज॑मानः प॒ञ्चमी॑ प्र॒जा पुरी॑षं य॒न्निचि॑तीकं चिन्वीत॒ यज्ञं॑ दक्षि॑णामा॒त्मानं॑
प्र॒जाम॑न्तरि॒यात्तस्मा॑त्प॒ञ्चि॒तीक॑श्चे॒तव्यं॑ ए॒तदे॒व सर्वं॑ स्पृणोति॒ यत्ति॒स्रश्चित॑यः॥४०॥

त्रि॒वृ॒द्धाग्नि॑र्यद्वे द्वि॒पाद्यज॑मानः प्र॒तिष्ठि॑त्यै प॒ञ्च चि॑तयो भवन्ति॒ पाङ्कः॑ पु॒रुष॑ आ॒त्मानं॑मे॒व
स्पृ॑णोति॒ पञ्च॑ चि॑तयो भवन्ति॒ पञ्च॑भिः पुरी॑षैर॒भ्युह॑ति द॒श स॒म्पद्य॑न्ते द॒शाक्ष॑रो वै पु॒रुषो॑

यावानेव पुरुषस्तः स्पृणोत्यथो दशाक्षरा विराडन्नं विराड्विराज्येवान्नाद्ये प्रति तिष्ठति
संवत्सरो वै षष्ठी चित्तिरुत्तवः पुरीषः पद्वितयो भवन्ति षट्परीषाणि द्वादश सम्पद्यन्ते
द्वादश मासाः संवत्सरः संवत्सर एव प्रति तिष्ठति॥४१॥

अव चितयः पुरीषं पञ्चदश च॥10॥ [१०]

रोहितो धूम्रोरोहितः कर्कन्धुरोहितस्ते प्राजापत्या बभ्रुररुणबभ्रुः शुक्रबभ्रुस्ते रौद्राः श्येतः
श्येताक्षः श्येतग्रीवस्ते पितृदेवत्यास्तिस्त्रः कृष्णा वशा वारुण्यस्तिस्त्रः श्वेता वशाः सौर्यो
मैत्राबारहस्पत्या धूम्रललामास्तूपराः॥४२॥

॥11॥ [११]

पृश्निस्तिरश्चीनपृश्निरूर्ध्वपृश्निस्ते मारुताः फल्गूलोहितोर्णी बलक्षी ताः सारस्वत्यः
पृषती स्थूलपृषती क्षुद्रपृषती ता वैश्वदेव्यस्तिस्त्रः श्यामा वशाः पौष्णियस्तिस्त्रो रोहिणीर्वशा
मैत्रिय ऐन्द्राबारहस्पत्या अरुणललामास्तूपराः॥४३॥

रोहितः पृश्निष्पङ्क्तिश्शतिष्पङ्क्तिश्शतिः॥12॥ [१२]

शितिबाहुरन्यतःशितिबाहुः समन्तशितिबाहुस्त ऐन्द्रवायवाः शितिरन्ध्रोऽन्यतःशितिरन्ध्रः
समन्तशितिरन्ध्रस्ते मैत्रावरुणाः शुद्धवालः सर्वशुद्धवालो मणिवालस्त आश्विनास्तिस्त्रः शिल्पा
वशा वैश्वदेव्यस्तिस्त्रः श्येनीः परमेष्ठिनै सोमापौष्णाः श्यामललामास्तूपराः॥४४॥

॥13॥ [१३]

उन्नत ऋषभो वामनस्त ऐन्द्रावरुणाः शितिककुच्छितिपृष्ठः शितिभस्त ऐन्द्राबारहस्पत्याः
शितिपाच्छित्योष्ठः शितिभस्त ऐन्द्रावैष्णवास्तिस्त्रः सिध्मा वशा वैश्वकर्मण्यस्तिस्त्रो धात्रे
पृषोदरा ऐन्द्रापौष्णाः श्येतललामास्तूपराः॥४५॥

शितिबाहुरुन्नतः पञ्चविंशतिः पञ्चविंशतिः॥14॥ [१४]

कर्णास्त्रयो यामाः सौम्यास्त्रयः श्वितिङ्गा अग्नये यविष्ठाय त्रयो
नकुलास्तिस्त्रो रोहिणीर्यव्यस्ता वसूनान्तिस्त्रोऽरुणा दित्यौह्यस्ता रुद्राणां
सोमैन्द्रा बभ्रुललामास्तूपराः॥४६॥

कर्णास्त्रयोविंशतिः॥15॥ [१५]

शुण्ठास्त्रयो वैष्णवा अधीलोककर्णस्त्रयो विष्णव उरुकृमायं लप्सुदिनस्त्रयो
विष्णव उरुगायाय पञ्चावीस्त्रिस्त्रि आदित्यानां त्रिविधास्त्रिस्त्रिः ऽङ्गिरसामैन्द्रावैष्णवा
गौरललामास्तूपराः॥४७॥

शुण्ठा विंशतिः॥16॥ [१६]

इन्द्राय राज्ञे त्रयः शितिपृष्ठा इन्द्रायाधिराजाय त्रयः शितिककुद इन्द्राय
स्वराज्ञे त्रयः शितिभसदस्त्रिस्त्रिस्तुयौहः साध्यानां त्रिस्त्रिः पञ्चौह्यो विश्वेषां देवानामाग्नेन्द्राः
कृष्णललामास्तूपराः॥४८॥

इन्द्राय राज्ञे द्वाविंशतिः॥17॥ [१७]

अदित्ये त्रयो रोहितैता इन्द्रायै त्रयः कृष्णैताः कुह्वै त्रयोऽरुणैतास्त्रिस्त्रिः धेनुवो
राकायै त्रयोऽनुद्वाहः सिनीवाल्ल्या आग्नावैष्णवा रोहितललामास्तूपराः॥४९॥

अदित्या अष्टादश॥18॥ [१८]

सौम्यास्त्रयः पिशङ्गाः सोमाय राज्ञे त्रयः सारङ्गाः पार्जन्या नभोरूपास्त्रिस्त्रिः ऽजा
मल्हा इन्द्रायै त्रिस्त्रि मेष्य आदित्या द्वावापृथिव्या मालङ्गास्तूपराः॥५०॥

सौम्या एकात्रविंशतिः॥19॥ [१९]

वारुणास्त्रयः कृष्णललामा वरुणाय राज्ञे त्रयो रोहितोललामा वरुणाय
रिशादसे त्रयोऽरुणललामाः शिल्पास्त्रयो वैश्वदेवास्त्रयः पृथ्वयः सर्वदेवत्या ऐन्द्रासूराः
श्येतललामास्तूपराः॥५१॥

वारुणा विंशतिः॥20॥ [२०]

सोमाय स्वराज्ञेऽनोवाहावनद्वाहाविन्द्राग्निभ्यामोजोदाभ्यामुष्टाराविन्द्राग्निभ्यां बलदाभ्यां
सीरवाहाववी द्वे धेनू भौमी दिग्भ्यो वडबे द्वे धेनू भौमी वैराजी पुरुषी द्वे धेनू भौमी
वायव आरोहणवाहावनद्वाहौ वारुणी कृष्णे वशे अंराड्यौ दिव्यावृषभौ परिमरौ॥५२॥

सोमाय स्वराज्ञे चतुस्त्रिंशत्॥21॥ [२१]

एकादश प्रातर्गव्याः पशव आ लभ्यन्ते छगलः कल्माषः किकिदीर्विर्विदीगयस्ते
त्वाष्ट्राः सौरीर्नव श्वेता वशा अनूबन्ध्या भवन्त्याग्नेय ऐन्द्राग्ना आश्विनस्ते विशालयूप आ

लभ्यन्ते॥५३॥

एकादश पञ्चविंशतिः॥22॥ [२२]

पिशङ्गास्त्रयो वासन्ताः सारङ्गास्त्रयो ग्रैष्माः पृषन्तस्त्रयो वार्षिकः पृश्नयस्त्रयः शारदाः पृश्निसक्थास्त्रयो हैमन्तिका अवलिप्तास्त्रयः शैशिराः संवत्सराय निर्वक्षसः॥५४॥

पिशङ्गा विंशतिः॥23॥ [२३]

यो वा अयंथादेवतन्त्वामग्र इन्द्रस्य चितिं यथा वै वयो वै यदाकूताद्यास्तं अग्रे मयि गृह्णामि प्रजापतिः सौऽस्मात्स्तेगान् वाजं कूर्मान् योक्रं मित्रावरुणाविन्द्रस्य पूष्ण ओजं आनन्दमहरग्रेर्वायोः पन्थाङ्कमैद्यौस्तेऽग्निः पशुरासीत्पृश्नयस्त्रयः॥26॥ यो वा एवाहुतिमभवन्पृथिभिर्वरुध्यान्न्दमष्टौपञ्चाशत्॥58॥ यो वा अयंथादेवतं यद्यं वजिघ्नसि॥ [२४]

॥सप्तमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां पञ्चमकाण्डे सप्तमः प्रश्नः॥

यो वा अयंथादेवतमग्निं चिनुत आ देवताभ्यो वृश्च्यते पापीयान्भवति यो यंथादेवतं न देवताभ्य आ वृश्च्यते वसीयान्भवत्याग्नेय्या गांयत्रिया प्रथमां चितिमभि मृशेत्रिष्टुभां द्वितीयां जगत्या तृतीयांमनुष्टुभां चतुर्थीम्पङ्क्ता पञ्चमीं यंथादेवतमेवाग्निं चिनुते न देवताभ्य आ वृश्च्यते वसीयान्भवतीडांयै वा एषा विभक्तिः पशव इडां पशुभिरेनम्॥१॥

चिनुते यो वै प्रजापतये प्रतिप्रोच्याग्निं चिनोति नार्तिमार्च्छत्यैवावभितस्तिष्ठेतां कृष्ण उत्तरतः श्वेतो दक्षिणस्तावाल्भ्येष्टंका उपं दध्यादेतद्वै प्रजापते रूपम्प्राजापत्योऽश्वः साक्षादेव प्रजापतये प्रतिप्रोच्याग्निं चिनोति नार्तिमार्च्छत्येतद्वा अहो रूपं यच्छ्वेतोऽश्वो रात्रियै कृष्ण एतदहः॥२॥

रूपं यदिष्टंका रात्रियै पुरीषमिष्टंका उपधास्यञ्छ्वेतमश्वमभि मृशेत्पुरीषमुपधास्यन्कृष्णमहोरात्रं चिनुते हिरण्यपात्रम्मधौः पूर्णं दंदाति मध्व्योऽसानीति सौर्या चित्रवत्यावैक्षते चित्रमेव भवति मध्यन्दिनेऽश्वमव घ्रापयत्यसौ वा आदित्य इन्द्र एष प्रजापतिः प्राजापत्योऽश्वस्तमेव साक्षाद्वैप्रोति॥३॥

ए॒नमे॒तद॒होऽष्टा॑च॒त्वारि॒॑श॒च॥१॥

[१]

त्वा॒मग्ने॑ वृ॒षभं॑ चे॒कितान॑म्पुन॒र्युवा॑नञ्ज॒नय॑न्नु॒पागा॑म्। अ॒स्थू॒रि णो॑ गा॒रुह॑प॒त्यानि॑ सन्तु
ति॒ग्मेन॑ नो ब्र॒ह्म॒णा स॑ शि॒शाधि॑। प॒शवो॑ वा ए॒ते य॒दिष्ट॑काश्चि॒त्यामृ॑षभमु॒पं द॒धाति॑
मि॒थुनमे॒वास्य॑ तद्य॒ज्ञे क॑रोति प्र॒जन॑नाय॒ तस्मा॑द्य॒थेयू॑थ ऋष॒भः। सं॒व॒त्स॒रस्य॑ प्र॒तिमां॑ यां
त्वां रा॒त्र्युपा॑सते। प्र॒जा॒॑सुवी॑रा कृ॒त्वा वि॒श्वमायु॑र्व्य॒श्नव॑त्। प्रा॒जाप॑त्याम्॥४॥

ए॒तामु॑पं द॒धाती॑यं वावै॒षैका॑ष्ट॒का य॒देवै॑का॒ष्टका॑याम॒न्नं क्रि॒यते॑ तदे॒वैत॑याव॒ रु॒द्ध ए॒षा वै
प्र॒जाप॑तेः का॒मदु॒घा त॑यैव यज॑मानोऽमु॒ष्मि॒ल्लो॒कैऽग्निं॑ दु॒हे येन॑ दे॒वा ज्योति॑षो॒र्ध्वा उ॒दाय॑न्
येना॑दि॒त्या व॑स॒वो येन॑ रु॒द्राः। येना॑ङ्गि॒रसो॑ म॒हिमा॑न॒मान॑शु॒स्तेनै॑तु यज॑मानः स्व॒स्ति।
सु॒व॒र्गाय॑ वा ए॒ष लो॒काय॑॥५॥

ची॒यते॑ यद॒ग्निर्येन॑ दे॒वा ज्योति॑षो॒र्ध्वा उ॒दाय॑न्नि॒त्युख्य॒॑समि॑न्द्र इष्ट॒का ए॒वैता॑ उपं
ध॒त्ते वा॒नस्प॑त्याः सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ स॒म॒ष्टौ श॒तायु॑धाय श॒तवी॑र्याय श॒तोत॑येऽभि॒माति॑षाहे॑।
श॒तं यो नः॑ श॒रदो॑ अ॒र्जीता॑नि॒न्द्रो न॑ेष॒दति॑ दुरि॒तानि॑ वि॒श्वो। ये च॒त्वारः॑ प॒थयो॑ दे॒व्याना॑
अन्त॑रा द्यावा॑पृथि॒वी वि॒यन्ति॑। तेषां॑ यो अ॒ज्यानि॑म॒र्जीति॑मा॒ वहा॑त्तस्मै नो दे॒वाः॥६॥

परि॑ द॒त्तेह॑ स॒र्वे। ग्री॒ष्मो हे॑म॒न्त उ॒त नो॑ वस॒न्तः श॒रद्व॑र॒षाः सु॒वितं॑ नो अस्तु।
तेषा॑मृ॒तूना॒॑श॒तशा॑र॒दानां॑ नि॒वात॑ ए॒षाम॑भये॒ स्याम॑। इ॒दुव॑त्स॒राय॑ परि॒वत्स॑राय॒ संव॑त्स॒राय॑
कृ॒णु॒ता बृ॒हन्न॑मः। तेषां॑ व॒यः सु॑म॒तौ य॒ज्ञिया॑नां॒ ज्यो॒गजी॑ता अ॒हताः॑ स्याम। भ॒द्रान्नः॑
श्रेयः॑ स॒मनै॑ष्ट दे॒वास्त्वया॑व॒सेन॑ स॒मशी॑महि॒ त्वा स नो॑ म॒योभूः पि॑तो॥७॥

आ वि॑शस्व॒ शं तो॒काय॑ तनु॒वै स्यो॑नः। अ॒ज्यानी॑रे॒ता उपं॑ द॒धात्ये॒ता वै दे॒वता॑
अ॒प॒राजि॑ता॒स्ता ए॒व प्र वि॑शति॒ नैव जी॑यते ब्र॒ह्मवा॑दि॒नो वद॑न्ति यद॒र्धमा॑सा॒ मासा॑ ऋ॒तवः॑
सं॒व॒त्स॒र ओष॑धीः प॒चन्त्य॑थ॒ कस्मा॑द॒न्याभ्यो॑ दे॒वता॑भ्य॒ आग्र॑य॒णं नि॑रु॒प्यत॑ इत्ये॒ता हि तद्दे॒वता॑
उ॒दज॑यन् यदु॒तुभ्यो॑ नि॒र्वपे॑द्दे॒वता॑भ्यः स॒मदं॑ द॒ध्यादा॑ग्रय॒णं नि॑रु॒प्येता॑ आहु॒तीर्जु॑होत्य॒र्धमा॑साने॒व
मासा॑नू॒तून्सं॒वत्स॑र॒मप्री॑णाति॒ न दे॒वता॑भ्यः स॒मदं॑द॒धाति॑ भ॒द्रान्नः॑ श्रेयः॑ स॒मनै॑ष्ट दे॒वा इत्या॑ह
हु॒ताद्या॑य॒ यज॑मानस्या॒परा॑भावाय॥८॥

प्रा॒जाप॑त्याल्लो॒काय॑ दे॒वाः पि॑तो द॒ध्यादा॑ग्रय॒णं पञ्च॑वि॒ंशति॑श्च॥२॥

[२]

इ॒न्द्रस्य॑ व॒ज्रोऽसि॑ वा॒त्रघ्न॑स्त॒नूपा नः॑ प्र॒तिस्प॑शः। यो नः॑ पु॒रस्ता॑द॒क्षिण॑तः प॒श्चादु॑त्त॒रतो॑-

ऽध्यायुरभिदासंत्येत* सोऽश्मानमृच्छतु। देवासुराः संयत्ता आसन्तेऽसुरा दिग्भ्य आबाधन्त
तां देवा इष्वा च वज्रेण चापानुदन्त यद्वज्रिणीरुपदधातीष्वा चैव तद्वज्रेण च यजमानो
भ्रातृव्यानप नुदते दिक्षूप॥९॥

दधाति देवपुरा एवैतास्तनूपानीः पर्यूहतेऽग्नाविष्णू सजोषसेमा वर्धन्तु वां
गिरः। द्युमैर्वाजैभिरा गंतम्। ब्रह्मवादिनो वदन्ति यत्र देवताये जुहुत्यथ किन्देवत्या
वसोधरित्यग्निर्वसुस्तस्यैषा धारा विष्णुर्वसुस्तस्यैषा धाराग्नावैष्णव्यर्चा वसोर्धारा जुहोति
भागधेयैर्नैवैनौ समर्धयत्यथो एताम्॥१०॥

एवाहुतिमायतनवतीं करोति यत्काम एनां जुहोति तदेवाव रुद्धे रुद्रो वा एष
यदग्निस्तस्यैते तनुवौ घोरान्या शिवान्या यच्छतरुद्रीयं जुहोति यैवास्यं घोरा तनूस्तां तेन
शमयति यद्वसोर्धारा जुहोति यैवास्यं शिवा तनूस्तां तेन प्रीणाति यो वै वसोर्धारायै॥११॥

प्रतिष्ठां वेद प्रत्येव तिष्ठति यदाज्यमुच्छिष्येत तस्मिन्ब्रह्मोदनम्पंचेतम्ब्राह्मणाश्चत्वारः
प्राश्नीयुरेष वा अग्निर्वैश्वानरो यद्वैष्णव एषा खलु वा अग्नेः प्रिया तनूर्यद्वैश्वानरः
प्रियायामेवैनं तनुवां प्रतिं षापयति चतस्रो धेनूदद्यात्ताभिरेव यजमानोऽमुष्मिन्नैकैऽग्निं
दुहे॥१२॥

उपैतान्धारायै षट्त्वारिंशच्च॥३॥

[३]

चित्तिञ्जुहोमि मनसा घृतेनेत्याहादाभ्या वै नामैषाहुतिर्वैश्वकर्मणी नैनं चिक्यान्मभ्रातृव्यो
दभ्नोत्यथो देवता एवाव रुद्धेऽग्ने तमद्येति पङ्क्ता जुहोति पङ्क्ताहुत्या यज्ञमुखमारभते सप्त
तै अग्ने समिधः सप्त जिह्वा इत्याहु होत्रा एवाव रुद्धेऽग्निर्देवभ्योऽपाकामद्वाग्धेयम्॥१३॥

इच्छमानस्तस्मा एतद्वाग्धेयम्प्रायच्छन्नेतद्वा अग्नेरग्निहोत्रमेतर्हि खलु वा एष जातो
यर्हि सर्वश्चितो जातायैवास्मा अन्नमपि दधाति स एनम्प्रीतः प्रीणाति वसीयान्भवति
ब्रह्मवादिनो वदन्ति यदेष गार्हपत्यश्चीयतेऽथ क्वास्याहवनीय इत्यसावादित्य इति
ब्रूयादेतस्मिन् हि सर्वाभ्यो देवताभ्यो जुह्वति॥१४॥

य एवं विद्वानग्निं चिनुते साक्षादेव देवता ऋध्नोत्यग्ने यशस्विन्
यशसेममर्पयेन्द्रावतीमपंचितीमिहा वह। अयम्मूर्धा परमेष्ठी सुवर्चाः समानानामुत्तमश्रौको

अस्तु। भद्रम्पश्यन्तु उपं सेदुरग्रे तपो दीक्षामर्षयः सुवर्विदः। ततः क्षत्रम्बलमोजश्च जातं तदस्मै देवा अभि सं नमन्तु। धाता विधाता परमा॥१५॥

उत संद्वक्प्रजापतिः परमेष्ठी विराजा। स्तोमाश्छन्दांसि निविदो म आहुरेतस्मै राष्ट्रमभि सं नमाम। अभ्यावर्तध्वमुप मेतं साकमयः शास्ताधिपतिर्वो अस्तु। अस्य विज्ञानमनु सः रभध्वमिमम्पश्चादनु जीवाथ सर्वै। राष्ट्रभृत एता उपं दधात्येषा वा अग्नेश्चिती राष्ट्रभृत्तयेवास्मिन्नाष्ट्रं दधाति राष्ट्रमेव भवति नास्माद्राष्ट्रम्भः शते॥१६॥

भागधेयञ्जुहति परमा राष्ट्रन्दधाति सप्त च॥४॥ [४]

यथा वै पुत्रो जातो म्रियत एव वा एष म्रियते यस्याग्निरुख्यं उद्धारयति यन्निर्मन्थ्यं कुर्याद्विच्छिन्द्याद्वातृव्यमस्मै जनयेत्स एव पुनः परोध्यः स्वादेवेनं योनेर्जनयति नास्मै भ्रातृव्यं जनयति तमो वा एतं गृह्णाति यस्याग्निरुख्यं उद्धारयति मृत्युस्तमः कृष्णं वासः कृष्णा धेनुर्दक्षिणा तमसा॥१७॥

एव तमो मृत्युमपं हते हिरण्यं ददाति ज्योतिर्वै हिरण्यं ज्योतिषैव तमोऽपं हतेऽथो तेजो वै हिरण्यन्तेजं एवात्मन्थते सुवर्नं घर्मः स्वाहा सुवर्नार्कः स्वाहा सुवर्नं शुक्रः स्वाहा सुवर्नं ज्योतिः स्वाहा सुवर्नं सूर्यः स्वाहार्को वा एष यदग्निरसावादित्यः॥१८॥

अश्वमेधो यदेता आहुतीर्जुहोत्यर्काश्वमेधयोरेव ज्योतींषि सं दधात्येष ह त्वा अर्काश्वमेधी यस्यैतदग्नौ क्रियत आपो वा इदमग्ने सलिलमासीत्स एतां प्रजापतिः प्रथमां चितिमपश्यत्तामुपाधत् तदियमभवत्तं विश्वकर्माब्रवीदुप त्वायानीति नेह लोकोऽस्तीति॥१९॥

अब्रवीत्स एतां द्वितीयां चितिमपश्यत्तामुपाधत् तदन्तरिक्षमभवत्स यज्ञः प्रजापतिमब्रवीदुप त्वायानीति नेह लोकोऽस्तीत्यब्रवीत्स विश्वकर्माणमब्रवीदुप त्वायानीति केन मोपैष्यसीति दिश्याभिरित्यब्रवीत्तन्दिश्याभिरुपैता उपाधत् ता दिशः॥२०॥

अभवन्त्स परमेष्ठी प्रजापतिमब्रवीदुप त्वायानीति नेह लोकोऽस्तीत्यब्रवीत्स विश्वकर्माणं च यज्ञं चाब्रवीदुप वामायानीति नेह लोकोऽस्तीत्यब्रूताः स एतां तृतीयां चितिमपश्यत्तामुपाधत् तदसावभवत्स आदित्यः प्रजापतिमब्रवीदुप त्वा॥२१॥

आयानीति नेह लोकोऽस्तीत्यब्रवीत्स विश्वकर्माणं च यज्ञं चाब्रवीदुप वामायानीति नेह लोकोऽस्तीत्यब्रूताः स परमेष्ठिनमब्रवीदुप त्वायानीति केन मोपैष्यसीति लोकं

पृणयेत्यब्रवीत् लोकं पृणयोपैतस्मादयातयाम्नी लोकं पृणाऽयातयाम् ह्यसौ॥२२॥

आदित्यस्तानृषयोऽब्रुवन्नुप व आयामेति केन न उपैष्यथेति भूमेत्यब्रुवन्तान्द्वाभ्यां चित्तीभ्यामुपायन्थस पञ्चचितीकः समपद्यत य एवं विद्वानग्निं चिनुते भूयानेव भवत्यभीमाल्लौकाञ्जयति विदुरेन देवा अथो एतासामेव देवतानां सायुज्यं गच्छति॥२३॥

तमसाऽऽदित्योऽस्तीति दिशं आदित्यः प्रजापतिमब्रवीदुप त्वाऽसौ पञ्चचत्वारिंशच्च॥६॥[५]

वयो वा अग्निर्यदग्निचित्पक्षिणाऽश्नीयात्तमेवाग्निमद्यादार्तिमाच्छेत्संवथ्सुरं व्रतं चरेत्संवथ्सुरं हि व्रतं नाति पशुर्वा एष यदग्निरहिंनस्ति खलु वै तम्पशुर्य एनम्पुरस्तात्प्रत्यश्चमुपचरति तस्मात्पश्चात्प्राडुपचर्य आत्मनोऽहिंसायै तेजोऽसि तेजो मे यच्छ पृथिवीं यच्छ॥२४॥

पृथिव्यै मां पाहि ज्योतिरसि ज्योतिर्मे यच्छान्तरिक्षं यच्छान्तरिक्षान्मा पाहि सुवरसि सुवर्मे यच्छ दिवं यच्छ दिवो मां पाहीत्याहैताभिर्वा इमे लोका विधृता यदेता उपदधात्येषां लोकानां विधृत्यै स्वयमातृणा उपधाय हिरण्येष्टका उप दधातीमे वै लोकाः स्वयमातृणा ज्योतिरहिरण्यं यथस्वयमातृणा उपधाय॥२५॥

हिरण्येष्टका उपदधातीमानेवैताभिर्लोकां ज्योतिष्मतः कुरुतेऽथो एताभिर्वास्मां इमे लोकाः प्र भान्ति यास्तं अग्ने सूर्ये रुचं उद्यतो दिवंमातृन्वन्ति रश्मिभिः। ताभिः सर्वाभी रुचे जनाय नस्कृधि। या वो देवाः सूर्ये रुचो गोष्वश्वेषु या रुचः। इन्द्राग्नी ताभिः सर्वाभी रुचं नो धत्त बृहस्पते। रुचं नो धेहि॥२६॥

ब्राह्मणेषु रुचं राजंसु नस्कृधि। रुचं विश्वेषु शूद्रेषु मयि धेहि रुचा रुचम्। द्वेधा वा अग्निं चिक्यान्स्य यश इन्द्रियं गच्छत्यग्निं वा चितमीजानं वा यदेता आहुतीर्जुहोत्यात्मन्नेव यश इन्द्रियं धत्त ईश्वरो वा एष आर्तिमार्तोयौऽग्निं चिन्वन्नधिक्रामति तत्त्वां यामि ब्रह्मणा वन्दमान इति वारुण्यर्चा॥२७॥

जुहुयाच्छान्तिरेवैषाग्नेर्गुप्तिरात्मनो हविष्कृतो वा एष योऽग्निं चिनुते यथा वै हविः स्कन्दत्येवं वा एष स्कन्दति योऽग्निं चित्वा स्त्रियमुपैति मैत्रावरुण्यामिक्षया यजेत मैत्रावरुणतामेवोपैत्यात्मनोऽस्कन्दाय यो वा अग्निर्मुतुस्थां वेदतुर्ऋतुरस्मै कल्पमान एति प्रत्येव तिष्ठति संवथ्सुरो वा अग्निः॥२८॥

ऋतुस्थास्तस्य वसन्तः शिरो ग्रीष्मो दक्षिणः पक्षो वर्षाः पुच्छः शरदुत्तरः पक्षो
हेमन्तो मध्यम्पूर्वपक्षाश्चितयोऽपरपक्षाः पुरीषमहोरात्राणीष्टका एष वा अग्निर्ऋतुस्था य
एवं वेदुर्तुर्ऋतुरस्मै कल्पमान एति प्रत्येव तिष्ठति प्रजापतिर्वा एतं ज्यैष्ठ्यकामो न्यधत्
ततो वै स ज्यैष्ठ्यमगच्छुद्य एवं विद्वानग्निं चिनुते ज्यैष्ठ्यमेव गच्छति॥२९॥

पृथिवीं यच्छ यथ्वयमातृणा उपधाय धेहृचाग्निश्चिनुते त्रीणि च॥७॥ [६]

यदाकूताथ्समसुस्रोद्धृदो वा मनसो वा सम्भृतं चक्षुषो वा। तमनु प्रेहिं सुकृतस्य
लोकं यत्रर्षयः प्रथमजा ये पुराणाः। एतः संधस्थ परि ते ददामि यमावहाच्छेवधिं
जातवेदाः। अन्वागन्ता यज्ञपतिर्वो अत्र तः स्म जानीत परमे व्योमन्। जानीतादेनं
परमे व्योमन्देवाः सधस्था विद रूपमस्य। यदागच्छात्॥३०॥

पृथिभिर्देवयानैरिष्टापूर्ते कृणुतादविरस्मै। सम्प्र च्यवध्वमनु सम्प्र याताग्ने पथो
देवयानान्कृणुध्वम्। अस्मिन्सधस्थे अध्युत्तरस्मिन्विश्वे देवा यजमानश्च सीदत। प्रस्तरेण
परिधिना सुचा वेद्यां च बर्हिषा। ऋचेमं यज्ञं नो वह सुवर्देवेषु गन्तवे। यदिष्टं
यत्परादानं यदुत्तं या च दक्षिणा। तत्॥३१॥

अग्निर्वैश्वकर्मणः सुवर्देवेषु नो दधत्। येना सहस्रं वहसि येनाग्ने सर्ववेदसम्। तेनेमं
यज्ञं नो वह सुवर्देवेषु गन्तवे। येनाग्ने दक्षिणा युक्ता यज्ञं वहन्त्युत्विजः। तेनेमं यज्ञं
नो वह सुवर्देवेषु गन्तवे। येनाग्ने सुकृतः पथा मधोर्धारा व्यानशुः। तेनेमं यज्ञं नो वह
सुवर्देवेषु गन्तवे। यत्र धारा अनपेता मधोर्धृतस्य च याः। तदग्निर्वैश्वकर्मणः सुवर्देवेषु
नो दधत्॥३२॥

आगच्छात्तद्वानशुस्तेनेमं यज्ञं नो वह सुवर्देवेषु गन्तवे चतुर्दश च॥७॥ [७]

यास्ते अग्ने समिधो यानि धाम या जिह्वा जातवेदो यो अर्चिः। ये ते अग्ने मेडयो
य इन्द्रवस्तेभिरात्मानं चिनुहि प्रजानन्। उथ्सन्नयज्ञो वा एष यदग्निः किं वाहेतस्य
क्रियते किं वा न यद्वा अध्वर्युरग्नेश्चिन्वन्नन्तरेत्यात्मनो वै तदन्तरैति यास्ते अग्ने समिधो
यानि॥३३॥

धामेत्याहैषा वा अग्नेः स्वयश्चित्तिरग्निरेव तदग्निं चिनोति नाध्वर्युरात्मनोऽन्तरैति चतस्र
आशाः प्र चरन्त्वग्नयं इमं नो यज्ञं नयतु प्रजानन्। धृतम्पिन्वन्नजरः सुवीरं ब्रह्म

समिद्धंवत्याहुतीनाम्। सुवर्गाय वा एष लोकायोपं धीयते यत्कूर्मश्चतस्र आशाः प्र
चरन्त्वग्रय इत्याह॥३४॥

दिशं एवैतेन प्र जानातीमं नो यज्ञं नयतु प्रजानन्नित्याह सुवर्गस्य लोकस्याभनीत्यै
ब्रह्म समिद्धंवत्याहुतीनामित्याह ब्रह्मणा वै देवाः सुवर्गं लोकमायन् यद्ब्रह्मण्वत्योपदधाति
ब्रह्मणैव तद्यजमानः सुवर्गं लोकमेति प्रजापतिर्वा एष यदग्निस्तस्य प्रजाः पशवश्छन्दांसि
रूपं सर्वान् वर्णानिष्टकानां कुर्याद्रूपेणैव प्रजां पशूश्छन्दांस्येव रुन्देऽथो प्रजाभ्यं
एवैनम्पशुभ्यश्छन्दाभ्योऽवरुद्धं चिनुते॥३५॥

यान्यग्रय इत्याहेष्टकानां षोडश च॥८॥ [८]

मयिं गृह्णाम्यग्रे अग्निं रायस्पोषाय सुप्रजास्त्वाय सुवीर्याय। मयिं प्रजाम्मयि
वर्चो दधाम्यरिष्टाः स्याम तनुवां सुवीराः। यो नो अग्निः पितरो हृथ्वन्तरमर्त्या
मर्त्यां आविवेश। तमात्मन्परि गृह्णीमहे वयं मा सो अस्मा अंवहाय परां गात्।
यदध्वर्युरात्मन्त्रिभ्रमगृहीत्वाग्निं चिनुयाद्योऽस्य स्वोऽग्निस्तमपि॥३६॥

यजमानाय चिनुयादग्निं खलु वै पशवोऽनूपं तिष्ठन्तेऽपक्रामुका अस्मात्पशवः स्युर्मयिं
गृह्णाम्यग्रे अग्निमित्याहात्मन्नेव स्वमग्निं दाधार नास्मात्पशवोऽपं क्रामन्ति ब्रह्मवादिनो
वदन्ति यन्मुच्चापश्चाग्नेरनाद्यमथ कस्मान्मृदा चाद्विश्वाग्निश्चीयत इति यद्विः संयौति॥३७॥

आपो वै सर्वा देवता देवताभिरेवैनं स सृजति यन्मृदा चिनोतीयं वा अग्निर्वैश्वानरो-
ऽग्निनैव तदग्निं चिनोति ब्रह्मवादिनो वदन्ति यन्मृदा चाद्विश्वाग्निश्चीयतेऽथ कस्मादग्निरुच्यत
इति यच्छन्दांभिश्चिनोत्यग्रयो वै छन्दांसि तस्मादग्निरुच्यतेऽथो इयं वा अग्निर्वैश्वानरो
यत्॥३८॥

मृदा चिनोति तस्मादग्निरुच्यते हिरण्येष्टका उपं दधाति ज्योतिर्वै हिरण्यं
ज्योतिरेवास्मिन्दधात्यथो तेजो वै हिरण्यं तेज एवात्मन्धत्ते यो वा अग्निः सर्वतोमुखं
चिनुते सर्वासु प्रजास्वन्नमति सर्वा दिशोऽभि जयति गायत्रीम्पुरस्तादुपं दधाति त्रिष्टुभं
दक्षिणतो जगतीम्पश्चादनुष्टुभमुत्तरतः पङ्क्तिम्मध्यं एष वा अग्निः सर्वतोमुखस्तं य एवं
विद्वांश्चिनुते सर्वासु प्रजास्वन्नमति सर्वा दिशोऽभि जयत्यथो दिश्येव दिशम्प्र वयति
तस्माद्विशि दिक्प्रोता॥३९॥

अपि सं यौति वैश्वानरो यदेष वै पञ्चविंशतिश्च॥९॥ [९]

प्रजापतिरग्निमसृजत् सोऽस्मात्सृष्टः प्राङ्वाद्रवत्तस्मा अश्वम्प्रत्यास्यत्स दक्षिणावर्तत् तस्मै वृष्णिम्प्रत्यास्यत्स प्रत्यङ्गावर्तत् तस्मा ऋषभम्प्रत्यास्यत्स उदङ्गावर्तत् तस्मै बस्तम्प्रत्यास्यत्स ऊर्ध्वोऽद्रवत्तस्मै पुरुषम्प्रत्यास्यत् यत्पशुशीर्षाण्युपदधाति सर्वत एवैनम्॥४०॥

अवरोध्य चिनुत एता वै प्राणभृतश्चक्षुष्मतीरिष्टका यत्पशुशीर्षाणि यत्पशुशीर्षाण्युपदधाति ताभिरेव यजमानोऽमुष्मिँल्लौके प्राणित्यथो ताभिरेवास्मा इमे लोकाः प्र भान्ति मृदाभिलिप्योप दधाति मेध्यत्वाय पशुर्वा एष यदग्निरन्नम्पशव एष खलु वा अग्निर्यत्पशुशीर्षाणि यं कामयेत् कनीयोऽस्यान्नम्॥४१॥

स्यादिति सन्तरां तस्य पशुशीर्षाण्युप दध्यात्कनीय एवास्यान्नम्भवति यं कामयेत् समावदस्यान्नं स्यादिति मध्यतस्तस्योप दध्यात्समावदेवास्यान्नम्भवति यं कामयेत् भूयोऽस्यान्नं स्यादित्यन्तेषु तस्य व्युदूह्योप दध्यादन्त एवास्मा अन्नमव रुन्दे भूयोऽस्यान्नम्भवति॥४२॥

एनमस्यान्नम्भूयोस्यान्नम्भवति॥१०॥ [१०]

स्तेगान्दष्ट्रभ्याम्पण्डूकाञ्जम्भ्यैभिरादकां खादेनोर्जं ससूदेनारण्यं जाम्बीलेन मृदम्बस्वैभिः शर्कराभिरवकांमवकाभिः शर्करामुत्सादेन जिह्वामवक्रन्देन तालुं सरस्वतीं जिह्वाग्रेण॥४३॥

स्तेगान्द्वाविंशतिः॥११॥ [११]

वाजं हनूभ्यामप आस्येनादित्याञ्चश्रुभिरुपयाममधरेणोष्ठेन सदुत्तरेणान्तरेणानूकाशम्प्रकाशे बाह्यं स्तनयितुं निर्बाधेन सूर्याग्री चक्षुर्भ्यां विद्युतो कनानकाभ्यामशनिम्स्तिष्केण बलम्पञ्जभिः॥४४॥

वाजं पञ्चविंशतिः॥१२॥ [१२]

कूर्माञ्छफैरच्छलाभिः कपिञ्जलान्त्साम कुष्ठिकाभिर्जवं जङ्घाभिरगदं जानुभ्यां वीर्यं कुहाभ्यां भयम्पंचालाभ्याम् गुहोपपक्षाभ्यामश्विनावसभ्यामदिति शीर्ष्णा निरृतिं निर्जाल्मकेन शीर्ष्णा॥४५॥

कूर्मान्नयोविंशतिः॥13॥ [१३]

योक्त्रं गृध्राभिर्युगमानंतेन चित्तम्मन्याभिः सङ्कोशान्प्राणैः प्रकाशेन त्वचं
पराकाशेनान्तराम्शकान्केशैरिन्द्रं स्वपंसा वहैन बृहस्पतिं शकुनिसादेन
रथमुष्णिहाभिः॥४६॥

योक्त्रमेकविंशतिः॥14॥ [१४]

मित्रावरुणौ श्रोणीभ्यामिन्द्राग्नी शिखण्डाभ्यामिन्द्राबृहस्पती ऊरुभ्यामिन्द्राविष्णू
अष्टीवज्राः सवितारम्पुच्छेन गन्धर्वाञ्छेपेनाप्सरसो मुष्काभ्याम्पर्वमानम्पायुना
पवित्रम्पोत्राभ्यामाक्रमणं स्थूराभ्यां प्रतिक्रमणं कुष्ठाभ्याम्॥४७॥

॥15॥ [१५]

इन्द्रस्य क्रोडोऽदित्यै पाजस्यन्दिशां जत्रवो जीमूतान्हृदयौपशाभ्यामन्तरिक्षं पुरिताता
नभं उदर्येणेन्द्राणीम्मीहा वल्मीकान्क्लोम्रा गिरीन्मूलाशिभिः समुद्रमुदरेण वैश्वानरम्भस्मना॥४८॥

मित्रावरुणाविन्द्रस्य द्वाविंशतिर्द्वाविंशतिः॥16॥ [१६]

पृष्णो वनिष्ठुरन्धाहेः स्थूरगुदा सर्पान्गुदाभिरऋतून्पृष्टीभिर्दिवं पृष्ठेन वसूनाम्प्रथमा
कीकसा रुद्राणां द्वितीयादित्यानां तृतीयाङ्गिरसां चतुर्थी साध्यानां पञ्चमी विश्वेषां देवानां
षष्ठी॥४९॥

पृष्णश्चतुर्विंशतिः॥17॥ [१७]

ओजो ग्रीवाभिर्निर्ऋतिमस्थभिरिन्द्रं स्वपंसा वहैन रुद्रस्य विचलः स्कन्धो-
ऽहोरात्रयोर्द्वितीयोऽर्धमासानां तृतीयो मासां चतुर्थ ऋतूनाम्पञ्चमः संवत्सरस्य षष्ठः॥५०॥

ओजो विंशतिः॥18॥ [१८]

आनन्दं नन्दथुना कामम्प्रत्यासाभ्यां भयं शिंतीमभ्यां प्रशिषम्प्रशासाभ्यां
सूर्याचन्द्रमसौ वृक्षाभ्यां श्यामशबलौ मतस्नाभ्याव्युष्टिं रूपेण निम्नुक्तिमरूपेण॥५१॥

आनन्दं षोडश॥19॥ [१९]

अहर्मासेन रात्रिम्पीवसापो यूषेण घृतं रसेन श्यां वसंया दूषीकाभिरह्मादुनिमश्रुभिः

पृष्वा॒न्दि॒वः॑ रू॒पेण॑ नक्ष॑त्राणि॒ प्रति॑रूपेण॒ पृथि॑वीं च॒र्मणा॑ छुर्वीं छुर्व्यो॑पाकृ॒ताय॑ स्वाहा॒लब्धाय॑
स्वाहा॑ हु॒ताय॑ स्वाहा॑॥५२॥

अ॒हर्॒ष्टा॒वि॒ंशतिः॑॥२०॥ [२०]

अ॒ग्नेः पं॑क्षतिः सर॑स्वत्यै नि॒पंक्ष॑तिः सोम॑स्य तृतीया॒पां च॑तुर्थ्यो॒षधी॑नां पञ्च॑मी सं॒वत्स॑रस्य॒
षष्ठी॑ म॒रुता॑ः सप्त॑मी बृह॒स्पत॑र॒ष्टमी॑ मि॒त्रस्य॑ न॒वमी॑ वरु॒णस्य॑ दश॑मीन्द्र॒स्यैका॑दशी वि॒श्वेषां॑
दे॒वानां॑ द्वा॒दशी॑ द्यावा॑पृथि॒व्योः पार्श्वं॑ य॒मस्य॑ पा॒दूरः॑॥५३॥

अ॒ग्नेरेका॑त्रि॒ंशत्॑॥२१॥ [२१]

वा॒योः पं॑क्षतिः सर॑स्वतो नि॒पंक्ष॑तिश्चन्द्र॑म॒सस्तृतीया॑ नक्ष॑त्राणां चतु॒र्थी सं॒वितुः॑ पञ्च॑मी
रु॒द्रस्य॑ षष्ठी॑ सर्पा॑णाः सप्त॑म्य॒र्यम्णो॑ऽष्ट॒मी त्वष्टु॑र्न॒वमी॑ धा॒तुर्दश॑मीन्द्रा॒ण्या ए॑का॒दश्य॑दित्यै
द्वा॒दशी॑ द्यावा॑पृथि॒व्योः पार्श्वं॑ य॒म्यै पा॒दूरः॑॥५४॥

वा॒योर्॒ष्टा॒वि॒ंशतिः॑॥२२॥ [२२]

प॒न्था॑म॒नवृ॑भ्या॒ः स॒न्तति॑ः स्ना॒व॒न्याभ्या॑ः शुका॑न्पि॒त्तेन॑ हरि॒माणं॑ य॒क्रा
हली॑क्ष्णान्पा॒वता॑तेन॒ कू॒श्माञ्छ॑क॒भिः श॒व॒र्तानू॑र्व॒ध्येन॑ शु॒नो वि॒श॒स॒नेन॑ सर्पा॑ल्लो॒हित॑ग॒न्धेन॑
व॒याः॑सि प॒क्वग॑न्धेन॒ पि॒पी॒लि॒काः प्र॒शा॒देन॑॥५५॥

प॒न्था॒न्द्वा॒वि॒ंशतिः॑॥२३॥ [२३]

क्रमै॑रत्य॒क्रमी॑द्वा॒जी वि॒श्वैर्दे॒वैर्य॑ज्ञि॒यैः सं॒वि॒दा॒नः। स नो॑ नय सु॒कृत॑स्य॒ लोकं॑ तस्य॒
ते व॒यः॑ स्व॒धया॑ म॒देम॑॥५६॥

क्रमै॑र्ष्टा॒दश॑॥२४॥ [२४]

द्यौ॒स्ते पृ॒ष्ठं पृथि॑वी स॒धस्थ॑मा॒त्मान्तरि॑क्षः॒ समु॒द्रो योनिः॑ सूर्य॑स्ते चक्षु॒र्वातः॑ प्रा॒णश्च॑न्द्रमाः
श्रोत्र॑म्मासा॑श्चार्ध॑मा॒साश्च॑ प॒र्वाण्यु॑तवो॒ज्ञानि॑ सं॒वत्स॑रो म॒हिमा॑॥५७॥

द्यौः पञ्च॑वि॒ंशतिः॑॥२५॥ [२५]

अ॒ग्निः प॒शुरा॑सी॒त्तेना॑यजन्त॒ स ए॒तं लो॒कम॑जय॒द्यस्मि॑न्त्र॒ग्निः स तै॑ लो॒कस्तं॑
जै॒ष्यस्य॑था॒व जिघ्र॑ वा॒युः प॒शुरा॑सी॒त्तेना॑यजन्त॒ स ए॒तं लो॒कम॑जय॒द्यस्मि॑न्वा॒युः स

तै लोकस्तस्मात्त्वान्तरैष्यामि यदि नावजिघ्रंस्यादित्यः पशुगंसीत्तेनायजन्त स एतं लोकमजयद्यस्मिन्नादित्यः स तै लोकस्तं जैष्यसि यद्यवजिघ्रंसि॥५८॥

यस्मिन्नष्टौ च॥26॥ [२६]

प्राचीनव॑शं यावन्त ऋग्वसामे वाग्वै देवेभ्यो देवा वै दैव्यजन्ङ्गद्रक्ष तद्धिरण्य॑ पद्वदानि ब्रह्मवादिनो विचित्यो यत्कुलया ते वारुणो वै क्रीतः सोम॑ एकादश॥11॥ प्राचीनव॑शं स्वाहेत्याहु येऽन्तः शरा ह्येष सं तपसा च यत्कर्णगृहीतेति॑ लोमतो वारुणष्पट्थसप्ततिः॥76॥ प्राचीनव॑शं परिचरति॥ [२७]

॥ काण्डम् ६ ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयसंहितायां षष्ठमकाण्डे प्रथमः प्रश्नः ॥

प्राचीनव॑शं करोति देवमनुष्या दिशो व्यभजन्त प्राचीं देवा दक्षिणा पितरः प्रतीचींमनुष्या उदीचीं रुद्रा यत्प्राचीनव॑शं करोति देवलोकमेव तद्यजमान उपावर्तते परि श्रयत्यन्तरहितो हि देवलोको मनुष्यलोकात्रास्माल्लोकाश्चैतव्यमिवेत्याहुः को हि तद्वेद यद्यमुष्मिँल्लोकेऽस्ति वा न वेति दिक्ष्वर्तीकाशान्करोति॥१॥

उभयोर्लोकयोरभिजित्यै केशश्मश्रु वपते नखानि नि कृन्तते मृता वा एषा त्वगमेध्या यत्केशश्मश्रु मृतामेव त्वचममेध्यामपहत्य यज्ञियो भूत्वा मेधमुपैत्यङ्गिरसः सुवर्गं लोकं यन्तोऽप्सु दीक्षातपसी प्रावैशयन्नप्सु स्नाति साक्षादेव दीक्षातपसी अव रुद्धे तीर्थे स्नाति तीर्थे हि ते ताम्प्रावैशयन्तीर्थे स्नाति॥२॥

तीर्थमेव संमाननां भवत्युपोऽश्नात्यन्तरत एव मेध्यो भवति वासंसा दीक्षयति सौम्यं वै क्षौमं देवतया सोममेष देवतामुपैति यो दीक्षते सोमस्य तनूरसि तनुवं मे पाहीत्याहु स्वामेव देवतामुपैत्यथो आशिषमेवैतामा शास्तेऽग्नेस्तूषाधानं वायोर्वातपानम्पितृणान्निविरोषधीनाम्प्रघातः॥३॥

आदित्यानां प्राचीनतानो विश्वेषां देवानामोतुर्नक्षत्राणामतीकाशास्तद्वा एतत्सर्वदेवत्यं यद्वासो यद्वाससा दीक्षयति सर्वाभिरैवेन देवताभिर्दीक्षयति बहिःप्राणो वै मनुष्यस्तस्याशनं प्राणोऽश्जाति सप्राण एव दीक्षत आशितो भवति यावानेवास्यं प्राणस्तेन सह मेधमुपैति घृतं देवानाम्मस्तु पितृणान्निष्पक्रमन्नुष्याणान्तद्वै॥४॥

एतत्सर्वदेवत्यं यन्नवनीतं यन्नवनीतेनाभ्यङ्के सर्वा एव देवताः प्रीणाति प्रच्युतो वा एषोऽस्माल्लोकादगतो देवलोकं यो दीक्षितोऽन्तरेव नवनीतन्तस्मान्नवनीतेनाभ्यङ्केऽनुलोमं यजुषा व्यावृत्त्या इन्द्रो वृत्रमहन्तस्य कनीनिका परापतत्तदाञ्जनमभवद्यदाङ्के चक्षुरेव भ्रातृव्यस्य वृङ्के दक्षिणम्पूर्वमाङ्के॥५॥

सव्यं हि पूर्वम्मनुष्या आञ्जते न नि धावते नीव हि मनुष्या धावन्ते पञ्च कृत्व आङ्के पञ्चाक्षरा पङ्क्तिः पाङ्क्तौ यज्ञो यज्ञमेवाव रुद्धे परिमितमाङ्केऽपरिमितं हि मनुष्या आञ्जते सतूलयाङ्केऽपतूलया हि मनुष्या आञ्जते व्यावृत्त्यै यदपतूलयाञ्जीत वज्रं इव स्यात्सतूलयाङ्के मित्रत्वाय॥६॥

इन्द्रो वृत्रमहन्त्योऽ३ पोऽ३ भ्यग्नियत् तासां यन्मेध्यं यज्ञियं सदेवमासीत्तदपोदक्रामते दर्भा अभवन् यद्भर्पुञ्जीलैः पवयति या एव मेध्या यज्ञियाः सदेवा आपस्ताभिरैवेनम्पवयति द्वाभ्यां पवयत्यहोरात्राभ्यामेवेनम्पवयति त्रिभिः पवयति त्रयं इमे लोका एभिरैवेन लोकैः पवयति पञ्चभिः॥७॥

पवयति पञ्चाक्षरा पङ्क्तिः पाङ्क्तौ यज्ञो यज्ञायैवेनम्पवयति षड्भिः पवयति षड्वा ऋतवं ऋतुभिरैवेनम्पवयति सप्तभिः पवयति सप्त छन्दांसि छन्दाभिरैवेनम्पवयति नवभिः पवयति नव वै पुरुषे प्राणाः सप्राणमेवेनम्पवयत्येकविंशत्या पवयति दश हस्त्या अङ्गुलयो दश पद्मा आत्मैकविंशो यावानेव पुरुषस्तमपरिवर्गम्॥८॥

पवयति चित्पतिस्त्वा पुनात्वित्याह मनो वै चित्पतिर्मनसैवेनम्पवयति वाक्पतिस्त्वा पुनात्वित्याह वाचैवेनम्पवयति देवस्त्वा सविता पुनात्वित्याह सवितृप्रसूत एवेनम्पवयति तस्य ते पवित्रपते पवित्रेण यस्मै कम्पुने तच्छक्रेयमित्याहशिशपमेवैतामा शांस्ते॥९॥

अतीकाशान्करोत्यवैशयन्तीर्थे स्नाति प्रघातो मनुष्याणान्तद्वा आङ्के मित्रत्वाय पञ्चभिरपरिवर्गमुष्टाचत्वारिंशच्च॥१॥

यावन्तो वै देवा यज्ञायापुनत् त एवाभवन् य एवं विद्वान् यज्ञाय पुनीते भवत्येव
बहिः पवयित्वान्तः प्र पादयति मनुष्यलोक एवैनम्पवयित्वा पूतन्दैवलोकम्प्र णयत्यदीक्षित
एकयाहुत्येत्याहुः सुवेण चतस्रो जुहोति दीक्षितत्वाय सुचा पञ्चमीं पञ्चाक्षरा पङ्क्तिः पाङ्क्तौ
यज्ञो यज्ञमेवाव रुद्ध आकूत्यै प्रयुजेऽग्नये॥१०॥

स्वाहेत्याहाकूत्या हि पुरुषो यज्ञमभि प्रयुङ्क्ते यजेयेति मेधायै मनसेऽग्नये स्वाहेत्याह
मेधया हि मनसा पुरुषो यज्ञमभिगच्छति सरस्वत्यै पूर्णोऽग्नये स्वाहेत्याह वाग्वै सरस्वती
पृथिवी पूषा वाचेव पृथिव्या यज्ञम्प्र युङ्क्त आपो देवीर्बृहतीर्विश्वशम्भुव इत्याह या वै
वर्षास्ताः॥११॥

आपो देवीर्बृहतीर्विश्वशम्भुवो यदेतद्यजुर्न ब्रूयाद्विद्या आपोऽशान्ता इमल्लोकमा
गच्छेयुरापो देवीर्बृहतीर्विश्वशम्भुव इत्याहस्मा एवैनां लोकाय शमयति तस्माच्छान्ता
इमल्लोकमा गच्छन्ति द्यावापृथिवी इत्याह द्यावापृथिव्योर्हि यज्ञ उर्वन्तरिक्षमित्याहान्तरिक्षे
हि यज्ञो बृहस्पतिर्नो हविषा वृधातु॥१२॥

इत्याह ब्रह्म वै देवानाम्बृहस्पतिर्ब्रह्मणैवास्मै यज्ञमव रुद्धे यद्व्याद्विधेरिति
यज्ञस्थानुमृच्छेद्वधात्वित्याह यज्ञस्थानुमेव परि वृणक्ति प्रजापतिर्यज्ञमसृजत् सौऽस्मात्सृष्टः
पराङ्मुखः प्र यजुरर्हानात्प्र साम तमृगुदयच्छद्यदगुदयच्छत्तदौद्गहणस्यौद्गहणत्वमृचा॥१३॥

जुहोति यज्ञस्योद्यत्या अनुष्टुप्छन्दसामुदयच्छदित्याहुस्तस्मादनुष्टुभा जुहोति
यज्ञस्योद्यत्यै द्वादश वाथ्सबन्धान्युदयच्छदित्याहुस्तस्माद्द्वादशभिर्वाथ्सबन्धविदो दीक्षयन्ति
सा वा एषर्गनुष्टुग्वागनुष्टुग्यदेतयर्चा दीक्षयति वाचैवैनं सर्वया दीक्षयति विश्वे देवस्य
नेतुरित्याह सावित्र्येतेन मर्तो वृणीत सख्यम्॥१४॥

इत्याह पितृदेवत्यैतेन विश्वे राय इणुष्यसीत्याह वैश्वदेव्यैतेन द्युम्न वृणीत पुष्यस् इत्याह
पौष्यैतेन सा वा एषर्ख्सर्वदेवत्या यदेतयर्चा दीक्षयति सर्वाभिरेवैनं देवताभिर्दीक्षयति
सप्ताक्षरम्प्रथमम्पदमष्टाक्षराणि त्रीणि यानि त्रीणि तान्यष्टावुप यन्ति यानि चत्वारि तान्यष्टौ
यदष्टाक्षरा तेन॥१५॥

गायत्री यदेकादशाक्षरा तेन त्रिष्टुग्यद्द्वादशाक्षरा तेन जगती सा वा एषर्ख्सर्वाणि
छन्दांसि यदेतयर्चा दीक्षयति सर्वभिरेवैनं छन्दोभिर्दीक्षयति सप्ताक्षरम्प्रथमम्पदं सप्तपदा

शक्रो पशवः शक्रो पशून्वाव रुद्ध एकस्मादक्षरादनोत्तमप्रथमम्पुदन्तस्माद्यद्वाचो-
ऽनोत्तन्तन्मनुष्या उप जीवन्ति पूर्णया जुहोति पूर्ण इव हि प्रजापतिः प्रजापतेरास्यै
न्यूनया जुहोति न्यूनद्धि प्रजापतिः प्रजा असृजत प्रजानां सृष्टै॥१६॥

अग्रे ता वृधात्वृचा सख्यन्तेन जुहोति पञ्चदश च॥२॥ [२]

ऋग्सामे वै देवेभ्यो यज्ञायतिष्ठमाने कृष्णो रूपं कृत्वापक्रम्यातिष्ठतान्तोऽमन्यन्त यं
वा इमे उपावृथस्यतः स इदं भविष्यतीति ते उपांमन्नयन्त ते अहोरात्रयोर्महिमानमपनिधाय
देवानुपावर्ततामेष वा ऋचो वर्णो यच्छुक्लं कृष्णाजिनस्येष साम्नो यत्कृष्णमृग्सामयोः
शिल्पे स्थ इत्याहर्ग्सामे एवाव रुन्ध एषः॥१७॥

वा अहो वर्णो यच्छुक्लं कृष्णाजिनस्येष रात्रिया यत्कृष्णं यदेवैनयोस्तत्र न्यक्तं
तदेवाव रुद्धे कृष्णाजिनेन दीक्षयति ब्रह्मणो वा एतद्रूपं यत्कृष्णाजिनं ब्रह्मणैवेन
दीक्षयतीमान्धियं शिक्षमाणस्य देवेत्याह यथायजुरेवैतद्बर्धो वा एष यदीक्षित उल्बं वासः
प्रोणुते तस्मात्॥१८॥

गर्भाः प्रावृता जायन्ते न पुरा सोमस्य क्रयादपोर्णीत यत्पुरा सोमस्य क्रयादपोर्णीत
गर्भाः प्रजानां परापातुकाः स्युः क्रीते सोमोऽपोर्णुते जायत एव तदथो यथा
वसीयांसम्प्रत्यपोर्णुते तादृगेव तदङ्गिरसः सुवर्गं लोकं यन्त ऊर्जं व्यभजन्त ततो
यदत्यशिष्यत ते शरा अभवन्नूगैर्वै शरा यच्छरमयी॥१९॥

मेखला भवत्यूर्जमेवाव रुद्धे मध्यतः सत्रह्यति मध्यत एवास्मा ऊर्जं दधाति
तस्मान्मध्यत ऊर्जा भुञ्जत ऊर्ध्वं वै पुरुषस्य नाभ्यै मेध्यमवाचीनममेध्यं यन्मध्यतः संनहति
मेध्यं चैवास्यामेध्यं च व्यावर्तयतीन्द्रो वृत्राय वज्रम्राहर्त्स त्रेधा व्यभवत्स्फ्यस्तृतीयं
रथस्तृतीयं यूपस्तृतीयम्॥२०॥

यैऽन्तःशरा अशीर्यन्त ते शरा अभवन्तच्छराणां शरत्वं वज्रो वै शराः क्षुत्खलु
वै मनुष्यस्य भ्रातृव्यो यच्छरमयी मेखला भवति वज्रैणैव साक्षात्क्षुधम्रातृव्यम्मध्यतोऽपे
हते त्रिवृद्धवति त्रिवृद्धे प्राणस्त्रिवृतमेव प्राणम्मध्यतो यजमाने दधाति पृथ्वी भवति
रङ्गानाव्योवृत्त्यै मेखलया यजमानन्दीक्षयति योक्त्रेण पत्नीमिथुनत्वाय॥२१॥

यज्ञो दक्षिणामभ्यध्यायत्तां समभवत्तदिन्द्रोऽचायत्सोऽमन्यत यो वा इतो जनिष्यते

स इदम्भविष्यतीति ताम्प्राविंशत्तस्या इन्द्रं एवाजायतु सोऽमन्यतु यो वै मदितोऽपरो
जनिष्यते स इदम्भविष्यतीति तस्या अनुमृश्य योनिमाच्छिन्ना सतवशाभवत्तत्सूतवशाये
जन्म॥२२॥

तां हस्ते न्यवेष्टयत ताम्मृगेषु न्यदधात्सा कृष्णविषाणाभवंदिन्द्रस्य योनिरसि मा
मां हिंसीरिति कृष्णविषाणाम्प्र यच्छति सयोनिमेव यज्ञं करोति सयोनिन्दक्षिणां
सयोनिमिन्द्रं सयोनित्वायं कृष्ये त्वां सुसस्याया इत्याह तस्मादकृष्टपच्या ओषधयः
पच्यन्ते सुपिप्पलाभ्यस्त्वौषधीभ्य इत्याह तस्मादोषधयः फलं गृह्णन्ति यद्धस्तेन॥२३॥

कण्डूयेत पामनम्भावुकाः प्रजाः स्युर्यश्मयेत नग्नम्भावुकाः कृष्णविषाणया कण्डूयते-
ऽपिगृह्यं स्मयते प्रजानां गोपीथाय न पुरा दक्षिणाभ्यो नेतौः कृष्णविषाणामवं चृतेद्यत्पुरा
दक्षिणाभ्यो नेतौः कृष्णविषाणामवंचृतेद्योनिः प्रजानां परापातुका स्यान्नीतासु दक्षिणासु
चात्वाले कृष्णविषाणाम्प्रास्यति योनिर्वै यज्ञस्य चात्वालं योनिः कृष्णविषाणा योनावेव
योनिन्दधाति यज्ञस्य सयोनित्वाय॥२४॥

रुन्ध एष तस्माच्छ्रमयी यूपस्तृतीयमिधुन्त्वाय जन्म हस्तेनाष्टाचत्वारिंशच्च॥३॥—[३]

वाग्वै देवेभ्योऽप्राकामद्यज्ञायातिष्ठमाना सा वनस्पतीन्प्राविंशत्सैषा वाग्वनस्पतिषु वदति
या दुन्दुभौ या तूणवे या वीणायां यदीक्षितदण्डम्प्रयच्छति वाचमेवावं रुद्ध औदुम्बरो
भवत्यूर्वा उदुम्बर ऊर्जमेवावं रुद्धे मुखेन सम्मितो भवति मुखत एवास्मा ऊर्जं दधाति
तस्मान्मुखत ऊर्जा भुञ्जते॥२५॥

क्रीते सोमे मैत्रावरुणाय दण्डम्प्र यच्छति मैत्रावरुणो हि पुरस्तादृत्विग्भ्यो
वाचं विभजति तामृत्विजो यजमाने प्रतिं स्थापयन्ति स्वाहा यज्ञम्मनसेत्याह मनसा
हि पुरुषो यज्ञमभिगच्छति स्वाहा द्यावापृथिवीभ्यामित्याह द्यावापृथिव्योर्हि यज्ञः
स्वाहोरोरन्तरिक्षादित्याहान्तरिक्षे हि यज्ञः स्वाहा यज्ञं वातादारभ इत्याहयम्॥२६॥

वाव यः पवते स यज्ञस्तमेव साक्षादा रभते मुष्टी करोति वाचं यच्छति यज्ञस्य
धृत्या अदीक्षिष्टायम्ब्राह्मण इति त्रिरूपांश्चाह देवेभ्य एवेन्म्राह त्रिरूचैरुभयेभ्य एवेन
देवमनुष्येभ्यः प्राहु न पुरा नक्षत्रेभ्यो वाचं वि सृजेद्यत्पुरा नक्षत्रेभ्यो वाचं विसृजेद्यज्ञं
विच्छिन्द्यात्॥२७॥

उदितेषु नक्षत्रेषु व्रतं कृणुतेति वाचं वि सृजति यज्ञव्रतो वै दीक्षितो यज्ञमेवाभि
वाचं वि सृजति यदि विसृजेद्वैष्णवीमृचमनु ब्रूयाद्यज्ञो वै विष्णुर्यज्ञेनैव यज्ञः सं तनोति
दैवीन्धियम्मनामह इत्याह यज्ञमेव तन्म्रदयति सुपारा नो असद्वश इत्याह व्युष्टिमेवाव
रुद्धे॥२८॥

ब्रह्मवादिनो वदन्ति होतव्यं दीक्षितस्य गृहा(३)इ न होतव्या(३)मिति हविर्वै दीक्षितो
यज्ञहुयाद्यजमानस्यावदाय जुहुयाद्यन्न जुहुयाद्यज्ञपरुरन्तरियाद्ये देवा मनोजाता मनोयुज
इत्याह प्राणा वै देवा मनोजाता मनोयुजस्तेष्वेव परोक्षं जुहोति तत्रेवं हुतं नेवाहुतं
स्वपन्तं वै दीक्षितः रक्षांसि जिघांसन्त्यग्निः॥२९॥

खलु वै रक्षोहाग्रे त्वः सु जागृहि वयः सु मन्दिषीमहीत्याहाग्निमेवाधिपां कृत्वा
स्वपिति रक्षसामपहत्या अव्रत्यमिव वा एष करोति यो दीक्षितः स्वपिति त्वमग्रे
व्रतपा असीत्याहाग्निरिवै देवानां व्रतपतिः स एवैनं व्रतमालम्भयति देव आ मर्त्येष्वेत्याह
देवः॥३०॥

ह्येष सन्मर्त्येषु त्वं यज्ञेष्वीड्य इत्याहैतः हि यज्ञेष्वीडतेऽपु वै दीक्षिताध्वेषुपुषं
इन्द्रियं देवताः क्रामन्ति विश्वे देवा अभि मामाववृत्रित्याहेन्द्रियेणैवैनं देवताभिः सं नयति
यदेतद्यजुर्न ब्रूयाद्यावत् एव पशूनभि दीक्षेत् तावन्तोऽस्य पशवः स्यू रास्वेयत्॥३१॥

सोमा भूयो भूरेत्याहापरिमितानेव पशूनव रुद्धे चन्द्रमसि मम भोगाय भवेत्याह
यथादेवतमेवैनाः प्रति गृह्णाति वायवै त्वा वरुणाय त्वेति यदेवमेता नानुदिशेदयथादेवतं
दक्षिणा गमयेदा देवताभ्यो वृश्चेत् यदेवमेता अनुदिशति यथादेवतमेव दक्षिणा गमयति
न देवताभ्य आ॥३२॥

वृश्चेते देवीरापो अपां नपादित्याह यद्वो मेध्यं यज्ञियः सदेवं तद्वो मावं क्रमिषमिति
वावेतदाहाच्छिन्नं तन्तुं पृथिव्या अनुं गेष्मित्याह सेतुमेव कृत्वात्येति॥३३॥

भुञ्जतेऽयच्छिन्द्याद्भुञ्चेऽग्निराह देव इयं देवताभ्य आ त्रयस्त्रिंशच्च॥४॥ [४]

देवा वै देवयजनमध्यवसाय दिशो न प्राजानन्तेऽइ न्योन्यमुपाधावन्त्वया प्र जानाम
त्वयेति तेऽदित्याः समं ध्रियन्त त्वया प्र जानामेति साब्रवीद्वरं वृणै मत्प्रायणा एव वो
यज्ञा मदुदयना असन्निति तस्मादादित्यः प्रायणीयो यज्ञानामादित्य उदयनीयः पञ्च देवता

यजति पञ्च दिशो दिशाम्प्रज्ञात्यै॥३४॥

अथो पञ्चाक्षरा पङ्क्तिः पाङ्क्तो यज्ञो यज्ञमेवाव रुन्दे पथ्याऽं स्वस्तिमयजन्प्राचीमेव तया दिशम्प्राजानन्नग्निना दक्षिणा सोमेन प्रतीचीः सवित्रोदीचीमदित्योर्ध्वाम्पथ्याऽं स्वस्तिं यजति प्राचीमेव तया दिशम्प्रा जानाति पथ्याऽं स्वस्तिमिद्धाग्नीषोमौ यजति चक्षुषी वा एते यज्ञस्य यदग्नीषोमौ ताभ्यामेवानु पश्यति॥३५॥

अग्नीषोमाविद्धा सवितारं यजति सवितृप्रसूत एवानु पश्यति सवितारमिद्धादिति यजतीयं वा अदितिरस्यामेव प्रतिष्ठायानु पश्यत्यदितिमिद्धा मारुतीमृचमन्वाह मरुतो वै देवानां विशो देवविशं खलु वै कल्पमानमनुष्यविशमनु कल्पते यन्मारुतीमृचमन्वाह विशां क्लृप्त्यै ब्रह्मवादिनो वदन्ति प्रयाजवन्दननूयाजम्प्रायणीयं कार्यमनूयाजवतं॥३६॥

अप्रयाजमुदयनीयमितीमे वै प्रयाजा अमी अनूयाजाः सैव सा यज्ञस्य सन्ततिस्तत्तथा न कार्यमात्मा वै प्रयाजाः प्रजानूयाजा यत्प्रयाजानन्तरियादात्मानमन्तरियाद्यदनूयाजानन्तरियात् खलु वै यज्ञस्य विततस्य न क्रियते तदनु यज्ञः परा भवति यज्ञं पराभवन्तं यजमानोऽनु॥३७॥

परा भवति प्रयाजवदेवानूयाजवत्प्रायणीयं कार्यम्प्रयाजवदनूयाजवदुदयनीयं नात्मानमन्तरेति न प्रजां न यज्ञः पराभवति न यजमानः प्रायणीयस्य निष्कास उदयनीयमभि निर्वपति सैव सा यज्ञस्य सन्ततिर्याः प्रायणीयस्य याज्या यत्ता उदयनीयस्य याज्याः कुर्यात्पराङ्मुं लोकमा रोहेत्प्रमायुकः स्याद्वाः प्रायणीयस्य पुरोनुवाक्यास्ता उदयनीयस्य याज्याः करोत्यस्मिन्नेव लोके प्रति तिष्ठति॥३८॥

प्रज्ञात्यै पश्यत्यनूयाजवद्यजमानोऽनु पुरोनुवाक्यास्ता अष्टौ च॥५॥ [५]

कद्रूश्च वै सुपर्णी चात्मरूपयोरस्पर्धेताः सा कद्रूः सुपर्णीमजयत्साब्रवीत्तृतीयस्यामितो दिवि सोमस्तमा हर तेनात्मानं निष्क्रीणीष्वेतीयं वै कद्रूरसौ सुपर्णी छन्दांसि सौपर्ण्याः साब्रवीदस्मै वै पितरौ पुत्रान्बिभृतस्तृतीयस्यामितो दिवि सोमस्तमा हर तेनात्मानं निष्क्रीणीष्व॥३९॥

इति मा कद्रूरवोचदिति जगत्युदपतच्चतुर्दशाक्षरा सती साप्राप्य न्यवर्तत तस्यै द्वे अक्षरे अमीयेताः सा पशुभिश्च दीक्षया चागच्छतस्माज्जगती छन्दसाम्पशव्यतमा

तस्मात्पशुमन्तं दीक्षोपं नमति त्रिष्टुगुदपतत्रयोदशाक्षरा सती साप्राप्य न्यवर्तत तस्यै द्वे
अक्षरौ अमीयेतां सा दक्षिणाभिश्च॥४०॥

तपसा चागच्छत्तस्मात्त्रिष्टुभौ लोके माध्यंदिने सवने दक्षिणा नीयन्त एतत्खलु
वाव तप इत्याहुयः स्वं ददातीति गायत्र्युदपतच्चतुरक्षरा सत्यंजया ज्योतिषा तमस्या
अजाभ्यरुद्ध तदजाया अजत्वः सा सोमं चाहरच्चत्वारि चाक्षराणि साष्टाक्षरा समपद्यत
ब्रह्मवादिनो वदन्ति॥४१॥

कस्मात्सत्याद्वायत्री कनिष्ठा छन्दसा सती यज्ञमुखं परीयायेति यदेवादः
सोममाहरत्तस्माद्यज्ञमुखं पर्यैत् तस्मात्तेजस्विनीतमा पृथ्वा द्वे सवने समगृह्णान्मुखेनैकं
यन्मुखेन समगृह्णात्तदधयत्तस्माद्द्वे सवने शुक्रवती प्रातःसवनं च माध्यंदिनं च
तस्मात्तृतीयसवनं ऋजीषमभि पुण्वन्ति धीतमिव हि मन्यन्ते॥४२॥

आशिरमव नयति सशुक्रत्वायाथो सम्भरत्येवैनत्तः सोममाह्रियमाणं गन्धर्वो विश्वावसुः
पर्यमुष्णात्स तिस्रो रात्रीः परिमुषितोऽवसत्तस्मात्तिस्रो रात्रीः क्रीतः सोमो वसति ते देवा
अब्रुवन्स्त्रीकामा वै गन्धर्वाः स्त्रिया निष्क्रीणामेति ते वाचः स्त्रियमेकहायनीं कृत्वा तया
निरक्रीणन्त्सा रोहिद्रूपं कृत्वा गन्धर्वेभ्यः॥४३॥

अपक्रम्यातिष्ठत्तद्रोहितो जन्म ते देवा अब्रुवन्नपं युष्मदक्रमीन्नास्मानुपावर्तते वि
ह्वयामहा इति ब्रह्मं गन्धर्वा अवदन्नगायं देवाः सा देवान्गायत उपावर्तत तस्माद्वायन्तः
स्त्रियः कामयन्ते कामुका एनः स्त्रियो भवन्ति य एवं वेदाथो य एवं विद्वानपि जन्येषु
भवन्ति तेभ्य एव ददत्युत यद्वहुतयाः॥४४॥

भवन्त्येकहायन्या क्रीणाति वाचैवैनः सर्वया क्रीणाति तस्मादेकहायना मनुष्या वाचं
वदन्त्यकूटयाऽकर्णयाऽकाणयाऽश्लोण्याऽसप्तशफया क्रीणाति सर्वयैवैनं क्रीणाति यच्छ्वेतया
क्रीणीयादुश्कर्मा यजमानः स्याद्यत्कृष्ण्यानुस्तरणी स्यात्प्रमार्यको यजमानः स्याद्यद्विरूपया
वात्रंघ्री स्यात्स वान्यं जिनीयात्तं वान्यो जिनीयादरुणया पिङ्गाक्ष्या क्रीणात्येतद्वे सोमस्य
रूपः स्वयैवैनं देवतया क्रीणाति॥४५॥

निष्क्रीणीष्व दक्षिणाभिश्च वदन्ति मन्यन्ते गन्धर्वेभ्यो बहुतयाः पिङ्गाक्ष्या दश च॥६॥[६]

तद्धिरण्यमभवत्तस्मादद्भ्यो हिरण्यम्पुनन्ति ब्रह्मवादिनो वदन्ति कस्मात्सत्यादनस्थिकेन

प्रजाः प्रवीयन्तेऽस्थन्वतीर्जायन्त इति यद्विरण्यं घृतेऽवधाय जुहोति तस्मादनस्थिकेन
 प्रजाः प्र वीयन्तेऽस्थन्वतीर्जायन्त एतद्वा अग्नेः प्रियं धाम यद्धृतं तेजो हिरण्यमियं तं
 शुक्र तनूरिदं वर्च इत्याहु सतेजसमेवैनं सतनुम्॥४६॥

करोत्यथो सम्भरत्येवैनं यदबद्धमवदध्याद्भ्राः प्रजानां परापातुकाः स्युर्बद्धमव दधाति
 गर्भाणां धृत्यै निष्टक्यम्बध्राति प्रजानां प्रजननाय वाग्वा एषा यथ्सौमक्रयणी जूरसीत्याहु
 यद्धि मनसा जवते तद्वाचा वदति धृता मनसेत्याहु मनसा हि वाग्धृता जुष्टा विष्णव
 इत्याहु॥४७॥

यज्ञो वै विष्णुर्यज्ञायैवैनं जुष्टां करोति तस्यांस्ते सत्यसंवसः प्रसव इत्याहु
 सवितृप्रसूतामेव वाचमव रुद्धे काण्डेकाण्डे वै क्रियमाणे यज्ञं रक्षांसि जिघांसन्त्येष
 खलु वा अरक्षोहतः पन्था योऽग्रेष्व सूर्यस्य च सूर्यस्य चक्षुरारुहमग्रेरक्षणः कनीनिकामित्याहु
 य एवारक्षोहतः पन्थास्तं समारोहति॥४८॥

वाग्वा एषा यथ्सौमक्रयणी चिदंसि मनासीत्याहु शास्त्येवैनामेतत्तस्माच्छ्रुष्टाः प्रजा
 जायन्ते चिदसीत्याहु यद्धि मनसा चेतयते तद्वाचा वदति मनासीत्याहु यद्धि मनसाभिगच्छति
 तत्करोति धीरसीत्याहु यद्धि मनसा ध्यायति तद्वाचा॥४९॥

वदति दक्षिणासीत्याहु दक्षिणा ह्येषा यज्ञियासीत्याहु यज्ञियामेवैनं करोति
 क्षत्रियासीत्याहु क्षत्रिया ह्येषादितिरस्युभयतःशीरष्णीत्याहु यदेवादित्यः प्रायणीयो
 यज्ञानामादित्य उदयनीयस्तस्मादेवमाहु यदबद्धा स्यादयता स्याद्यत्पदिबद्धानुस्तरणी
 स्यात्प्रमार्युको यजमानः स्यात्॥५०॥

यत्कर्णगृहीता वार्त्रघ्नी स्यात्स वान्यं जिनीयात्तं वान्यो जिनीयाम्नित्रस्त्वां पदि
 बंध्रात्वित्याहु मित्रो वै शिवो देवानान्तेनैवैनं पदि बंध्राति पूषाध्वनः पात्वित्याहुयं वै
 पूषेमामेवास्यं अधिपामकः समंष्ट्या इन्द्रायाध्यक्ष्येत्याहेन्द्रमेवास्यं अध्यक्षं करोति॥५१॥

अनु त्वा माता मन्यतामनु पितेत्याहानुमतयैवैनया क्रीणाति सा दैवि देवमच्छेहीत्याहु
 देवी ह्येषा देवः सोम इन्द्राय सोममित्याहेन्द्राय हि सोमं आह्रियते यदेतद्यजुर्न ब्रूयात्पराच्येव
 सौमक्रयणीयाद्बुद्रस्त्वा वर्तयत्वित्याहु रुद्रो वै क्रूरः॥५२॥

देवानान्तमेवास्यै परस्तादधात्यावृत्यै क्रूरमिव वा एतत्करोति यद्बुद्रस्यं कीर्तयति

मित्रस्य पथेत्याह शान्त्यै वाचा वा एष वि क्रीणीते यः सोमक्रयण्या स्वस्ति सोमसखा पुनरेहि सह रथेत्याह वाचैव विक्रीय पुनरात्मन्वाच धत्तेऽनुपदासुकास्य वाग्भवति य एवं वेद॥५३॥

सतनुं विष्णवं इत्याह समारोहति ध्यायति तद्वाचा यजमानः स्यात्करोति क्रूरो वेद॥७॥[७]

षट्पदान्यनु नि क्रामति षडहं वाङ्मति वदत्युत संवत्सरस्यायने यावत्येव वाक्तामव रुद्धे सप्तमे पदे जुहोति सप्तपदा शक्करी पशवः शक्करी पशून्वाव रुद्धे सप्त ग्राम्याः पशवः सप्ताण्याः सप्त छन्दास्युभयस्यावरुद्धौ वस्यसि रुद्रासीत्याह रूपमेवास्या एतन्महिमानम्॥५४॥

व्याचष्टे बृहस्पतिस्त्वा सुप्ते रण्वत्वित्याह ब्रह्म वै देवानाम्बृहस्पतिर्ब्रह्मणैवास्मै पशूनव रुद्धे रुद्रो वसुभिरा चिकेत्वित्याहावृत्तये पृथिव्यास्त्वा मूर्धन्ना जिघर्मि देवयजन् इत्याह पृथिव्या ह्येष मूर्धा यदेवयजन्मिडायाः पद इत्याहेडाये ह्येतत्पदं यत्सोमक्रयण्यै घृतवति स्वाहा॥५॥

इत्याह यदेवास्यै पदाद्धृतमपीडात् तस्मादेवमाह यदध्वर्युरनग्नावाहुतिं जुहुयादन्धोऽध्वर्युः स्याद्रक्षासि यज्ञं हन्युरहिरण्यमुपास्यं जुहोत्यग्निवत्येव जुहोति नान्योऽध्वर्युर्भवति न यज्ञं रक्षासि घ्नन्ति काण्डेकाण्डे वै क्रियमाणे यज्ञं रक्षासि जिघांसन्ति परिलिखितं रक्षः परिलिखिता अरातय इत्याह रक्षसामपहत्यै॥५६॥

इदमहं रक्षसो ग्रीवा अपि कृन्तामि योऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्म इत्याह द्वौ वाव पुरुषौ यं चैव द्वेष्टि यश्चैनं द्वेष्टि तयोरेवानन्तरायं ग्रीवाः कृन्तति पशवो वै सोमक्रयण्यै पदं यावत्सूतं सं वपति पशून्वाव रुद्धेऽस्मे राय इति सं वपत्यात्मानमेवाध्वर्युः॥५७॥

पशुभ्यो नान्तरैति त्वे राय इति यजमानाय प्र यच्छति यजमान एव रयिन्दधाति तोते राय इति पत्न्या अर्धो वा एष आत्मनो यत्पत्नी यथा गृहेषु निधत्ते तादृगेव तत्त्वर्धमती ते सपेयेत्याह त्वष्टा वै पशूनामिन्धुनानां रूपकद्रूपमेव पशुषु दधात्यस्मै वै लोकाय गार्हपत्य आ धीयतेऽमुष्मा आहवनीयो यद्गार्हपत्य उपवपेदस्मिन्नैके पशुमान्स्याद्यदाहवनीयेऽमुष्मिन्नैके पशुमान्स्यादुभयोरुप वपत्युभयोरिवैनल्लोकयोः पशुमन्तं करोति॥५८॥

महिमानं स्वाहापहत्या अध्वर्युर्धीयते चतुर्विंशतिश्च॥८॥[८]

ब्रह्मवादिनो वदन्ति विचित्यः सोमा (३) न विचित्या (३) इति सोमो वा ओषधीनां राजा तस्मिन् यदापन्नं ग्रसितमेवास्य तद्यद्विचिनुयाद्यथास्याद्वसितं निष्विदति तादृगेव तद्यत्र विचिनुयाद्यथाक्षत्रापन्नं विधावति तादृगेव तत्क्षोधुंकोऽध्वर्युः स्यात्क्षोधुंको यजमानः सोमविक्रयिन्सोमं शोधयेत्येव ब्रूयाद्यदीतरम्॥५९॥

यदीतरमुभयेनैव सोमविक्रयिणमर्पयति तस्मात्सोमविक्रयी क्षोधुंकोऽरुणो ह स्माहौपवेशिः सोमक्रयण एवाहं तृतीयसवनमव रुन्ध इति पशूनां चर्मन्मिमीते पशूनेवाव रुद्धे पशवो हि तृतीयं सवनं यङ्गामयेतापशुः स्यादित्यृक्षतस्तस्य मिमीतर्क्षं वा अपशव्यमपशुरेव भवति यं कामयेत पशुमात्स्यात्॥६०॥

इति लोमतस्तस्य मिमीतैतद्वै पशूनां रूपं रूपेणैवास्मै पशूनं रुद्धे पशुमानेव भवत्युपामन्तं क्रीणाति सरसमेवैनं क्रीणात्युमात्योऽसीत्याहामैवैनं कुरुते शुक्रस्ते ग्रह इत्याह शुक्रो हंस्य ग्रहोऽनुसाच्छं याति महिमानमेवास्याच्छं यात्यनंसा॥६१॥

अच्छं याति तस्मादनोवाह्यं समे जीवनं यत्र खलु वा एतं शीर्ष्णा हरन्ति तस्माच्छीर्षहार्यं गिरौ जीवनमभि त्यं देवं संवितारमित्यतिच्छन्दसर्चा मिमीतेऽतिच्छन्दा वै सर्वाणि छन्दांसि सर्वभिरेवैनं छन्दाभिर्मिमीते वर्ष्म वा एषा छन्दसां यदतिच्छन्दा यदतिच्छन्दसर्चा मिमीते वर्ष्मैवैनं समानानां करोत्येकैकयोऽसर्गम्॥६२॥

मिमीतेऽयातयाम्रियायातयाम्रियैवैनम्मिमीते तस्मान्नानावीर्या अङ्गुलयः सर्वास्वङ्गुष्ठमुप नि गृह्णाति तस्मात्समावद्वीर्योऽन्याभिर्ङ्गुलिभिस्तस्मात्सर्वा अनु सं चरति यत्सह सर्वाभिर्मिमीत सञ्श्लिष्टा अङ्गुलयो जायेरन्नेकैकयोऽसर्गम्मिमीते तस्माद्विभक्ता जायन्ते पञ्च कृत्वो यजुषा मिमीते पञ्चाक्षरा पङ्क्तिः पाङ्क्तो यज्ञो यज्ञमेवाव रुद्धे पञ्च कृत्वंस्तृष्णीम्॥६३॥

दश सम्पद्यन्ते दशाक्षरा विराडन्नं विराड्विराजैवान्नाद्यमव रुद्धे यद्यजुषा मिमीते भूतमेवाव रुद्धे यत्तृष्णीम्भविष्यद्यद्वै तावानेव सोमः स्याद्यावन्तम्मिमीते यजमानस्यैव स्यान्नापि सदस्यानां प्रजाभ्यस्त्वेत्युप समूहति सदस्यानेवान्वाभजति वाससोपं नहति सर्वदेवत्यं वै॥६४॥

वासः सर्वाभिरेवैनं देवताभिः समर्धयति पशवो वै सोमः प्राणाय त्वेत्युप नहति

प्राणमेव पशुषु दधाति व्यानाय त्वेत्यनु श्रन्थति व्यानमेव पशुषु दधाति तस्मात्स्वपन्तं प्राणा न जहति॥६५॥

इतरम्पशुमान्ध्याद्यात्यनसोऽर्गन्तुष्णीः संवदेवत्यं वै त्रयस्त्रिंशच्च॥९॥ [९]

यत्कलयां ते शफेनं ते क्रीणानीति पणेतगोअर्घः सोमं कुर्यादगोअर्घं यजमानमगोअर्घमध्वर्युङ्गोस्तु महिमानं नावं तिरद्ववां ते क्रीणानीत्येव ब्रूयाद्गोअर्घमेव सोमं करोति गोअर्घं यजमानं गोअर्घमध्वर्युन्न गोमहिमानमव तिरत्यजयां क्रीणाति सतपसमेवैनं क्रीणाति हिरण्येन क्रीणाति सशुकमेव॥६६॥

एनं क्रीणाति धेन्वा क्रीणाति साशिरमेवैनं क्रीणात्यृषभेण क्रीणाति सेन्द्रमेवैनं क्रीणात्यनुडुहां क्रीणाति वह्निर्वा अनङ्गान् वह्निं नैव वह्निं यज्ञस्य क्रीणाति मिथुनाभ्यां क्रीणाति मिथुनस्यावरुद्धौ वासंसा क्रीणाति संवदेवत्यं वै वासः सर्वाभ्य एवैनं देवताभ्यः क्रीणाति दश सम्पद्यन्ते दशाक्षरा विराडन्नं विराड्विराजैवान्नाद्यमव रुद्धे॥६७॥

तपसस्तनूरसि प्रजापतेर्वर्ण इत्याह पशुभ्य एव तदध्वर्युर्नि हुत आत्मनोऽनात्रस्काय गच्छति श्रियम्प्र पशूनांप्रोति य एव वेदं शुक्रं ते शुक्रेण क्रीणामीत्याह यथायजुरेवैतद्देवा वै येन हिरण्येन सोममक्रीणन्तदभीषहा पुनराददत् को हि तेजसा विक्रेष्यत् इति येन हिरण्येन॥६८॥

सोमं क्रीणीयात्तदभीषहा पुनरा ददीत् तेज एवात्मन्धत्तेऽस्मे ज्योतिः सोमविक्रयिणि तम् इत्याह ज्योतिरेव यजमाने दधाति तमसा सोमविक्रयिणमर्पयति यदनुपग्रथ्य हन्यादन्दशूकास्ताः समाः सर्पाः स्युरिदमहः सर्पाणां दन्दशूकानां ग्रीवा उपं गन्नामीत्याहादन्दशूकास्ताः समाः सर्पा भवन्ति तमसा सोमविक्रयिणं विध्यति स्वानं॥६९॥

भ्राजेत्याहेते वा अमुष्मिँल्लोके सोममरक्षन्तेभ्योऽधि सोममाहरन् यदेतेभ्यः सोमक्रयणान्नानुदिशेदकीतोऽस्य सोमः स्यान्नास्येतैऽमुष्मिँल्लोके सोमः रक्षेयुर्यदेतेभ्यः सोमक्रयणाननुदिशति कीतोऽस्य सोमो भवत्येतैऽस्यामुष्मिँल्लोके सोमः रक्षन्ति॥७०॥

सशुकमेव रुन्ध इति येन हिरण्येन स्वानं चतुश्चत्वारिंशच्च॥१०॥ [१०]

वारुणो वै क्रीतः सोम उपनद्धो मित्रो न एहि सुमित्रधा इत्याह शान्त्या इन्द्रस्योरुमा

विंश दक्षिणमित्याह देवा वै यः सोममक्रीणन्तमिन्द्रस्योरौ दक्षिण आसादयन्नेष खलु वा एतर्हीन्द्रो यो यजते तस्मादेवमाहोदायुषा स्वायुषेत्याह देवता एवान्वाग्भ्योत्॥७१॥

तिष्ठत्युर्वन्तरिक्षमन्विहीत्याहान्तरिक्षदेवत्यो ३ ह्येतर्हि सोमोऽदित्याः सदोऽस्यदित्याः सद आ सीदेत्याह यथायजुरेवैतद्वि वा एनमेतदर्धयति यद्वांरुणः सन्तम्मैत्रं करोति वारुण्यर्चा सादयति स्वयैवेन देवतया समर्धयति वाससा पर्यानहति सर्वदेवत्यं वै वासः सर्वाभिरेव॥७२॥

एनं देवताभिः समर्धयत्यथो रक्षसामपंहत्यै वनेषु व्यन्तरिक्षं ततानेत्याह वनेषु हि व्यन्तरिक्षं ततान वाजमर्वश्वित्याह वाजः ह्यर्वश्वसु पयो अघ्नियास्वित्याह पयो ह्यघ्नियासु ह्वश्वसु क्रतुमित्याह ह्वश्वसु हि क्रतुं वरुणो विक्ष्वग्निमित्याह वरुणो हि विक्ष्वग्निन्दिवि सूर्यम्॥७३॥

इत्याह दिवि हि सूर्यः सोममद्रावित्याह ग्रावाणो वा अद्रयस्तेषु वा एष सोमं दधाति यो यजते तस्मादेवमाहोदु त्यं जातवेदसमिति सौर्यर्चा कृष्णाजिनम्प्रत्यानहति रक्षसामपंहत्या उस्त्रावेतं धूरषाहावित्याह यथायजुरेवैतत्प्र च्यवस्व भुवस्पत इत्याह भूतानाः हि॥७४॥

एष पतिर्विश्वान्यभि धामानीत्याह विश्वानि ह्ये ३ षोऽभि धामानि प्रच्यवते मा त्वां परिपरी विददित्याह यदेवादः सोममाह्नियमाणं गन्धर्वो विश्वावसुः पर्यमुष्णात्तस्मादेवमाहापरिमोषाय यजमानस्य स्वस्त्ययन्यसीत्याह यजमानस्यैवेष यज्ञस्यान्वारम्भोऽनवच्छित्यै वरुणो वा एष यजमानमभ्यैति यत्॥७५॥

क्रीतः सोम उपनद्धो नमो मित्रस्य वरुणस्य चक्षस इत्याह शान्त्या आ सोमं वहन्त्यग्निना प्रति तिष्ठते तौ सम्भवन्तौ यजमानमभि सम्भवतः पुरा खलु वावैष मेधायात्मानमारभ्य चरति यो दीक्षितो यदग्नीषोमीयम्पशुमालभत आत्मनिष्करण एवास्य स तस्मात्तस्य नाश्यं पुरुषनिष्करण इव ह्यथो खल्वाहुरग्नीषोमाभ्यां वा इन्द्रो वृत्रमहन्निति यदग्नीषोमीयम्पशुमालभते वार्त्रघ्न एवास्य स तस्माद्वाश्यं वारुण्यर्चा परि चरति स्वयैवेन देवतया परि चरति॥७६॥

अन्वाग्भ्योऽसर्वाभिरेव सूर्यं भूतानाः ह्येति यदाहुः सप्तविंशतिश्च॥११॥ [११]

यदुभौ देवासुरा मिथस्तेषां सुवर्गं यद्वा अनीशानः पुरोहविषि तेभ्यः सोत्तरवेदिर्बद्धं देवस्याग्निः शिरो वा एकादश॥११॥ यदुभावित्याह देवानां यज्ञो देवेभ्यो न रथाय यजमानाय परस्ताद्वाचीन्नवपञ्चाशत्॥५९॥ यदुभौ दुह एवैनौ॥ [१२]

॥द्वितीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां षष्ठमकाण्डे द्वितीयः प्रश्नः॥

यदुभौ विमुच्यातिथ्यं गृह्णीयाद्यज्ञं विच्छिन्द्याद्यदुभावविमुच्य यथानांगतायातिथ्यं क्रियते तादृगेव तद्विमुक्तोऽन्योऽनुद्धान्वत्यविमुक्तोऽन्योऽथातिथ्यं गृह्णाति यज्ञस्य सन्तत्यै पत्यन्वारभते पत्नी हि पारीणह्यस्येशे पत्नियैवानुमतं निर्वपति यद्वै पत्नी यज्ञस्य करोति मिथुनं तदथो पत्निया एव॥१॥

एष यज्ञस्यान्वारम्भोऽनवच्छित्यै यावद्विर्वै राजानुचरैरागच्छति सर्वेभ्यो वै तेभ्य आतिथ्यं क्रियते छन्दांसि खलु वै सोमस्य राज्ञोऽनुचराण्यग्नेरातिथ्यमसि विष्णवे त्वेत्याह गायत्रिया एवैतेन करोति सोमस्यातिथ्यमसि विष्णवे त्वेत्याह त्रिष्टुभं एवैतेन करोत्यतिथेरातिथ्यमसि विष्णवे त्वेत्याह जगत्यै॥२॥

एवैतेन करोत्यग्रयै त्वा रायस्पोषदात्रे विष्णवे त्वेत्याहानुष्टुभं एवैतेन करोति श्येनाय त्वा सोमभृते विष्णवे त्वेत्याह गायत्रिया एवैतेन करोति पञ्च कृत्वौ गृह्णाति पञ्चाक्षरा पङ्क्तिः पाङ्क्तौ यज्ञो यज्ञमेवाव रुद्धे ब्रह्मवादिनो वदन्ति कस्मात्सत्याद्वायत्रिया उभयत आतिथ्यस्य क्रियत् इति यदेवादः सोममा॥३॥

अहरत्तस्माद्वायत्रिया उभयत आतिथ्यस्य क्रियते पुरस्ताच्चोपरिष्ठाच्च शिरो वा एतद्यज्ञस्य यदातिथ्यं नवकपालः पुरोडाशो भवति तस्मान्नवधा शिरो विष्यूतन्नवकपालः पुरोडाशो भवति ते त्रयस्त्रिकपालास्त्रिवृता स्तोमेन सम्मितास्तेजस्त्रिवृतेज एव यज्ञस्य शीर्षन्दधाति नवकपालः पुरोडाशो भवति ते त्रयस्त्रिकपालास्त्रिवृता प्राणेन सम्मितास्त्रिवृद्वै॥४॥

प्राणस्त्रिवृतमेव प्राणमभिपूर्वं यज्ञस्य शीर्षन्दधाति प्रजापतेर्वा एतानि पक्षाणि यदंशवाला ऐक्षवी तिरश्ची यदंशवालः प्रस्तरो भवत्यैक्षवी तिरश्ची प्रजापतेरेव तच्चक्षुः सम्मरति देवा वै या आहुतीरजुहवुस्ता असुरा निष्कावमादन्ते देवाः

कार्ष्ण्यमपश्यन्कर्मण्यो वै कर्मनेन कुर्वीतेति ते कार्ष्ण्यमयान्यरिधीन्॥५॥

अकुर्वत तैर्वै ते रक्षास्यपाग्नत यत्कार्ष्ण्यमयाः परिधयो भवन्ति
रक्षसामपहत्यै सस्पर्शयति रक्षसामनन्ववचाराय न पुरस्तात्परि दधात्यादित्यो
ह्येवोद्यन्पुरस्ताद्रक्षास्यपहन्त्यूर्ध्वं समिधावा दधात्युपरिष्ठादेव रक्षास्यपहन्ति यजुषान्यां
तूष्णीमन्याम्मिथुनत्वाय द्वे आ दधाति द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्यै ब्रह्मवादिनो वदन्ति॥६॥

अग्निश्च वा एतौ सोमश्च कथा सोमायातिथ्यं क्रियते नाग्नय इति
यदग्नावग्निर्मथित्वा प्रहरन्ति तेनैवाग्नय आतिथ्यं क्रियतेऽथो खल्वाहुरग्निः सर्वा देवता
इति यद्धविरासाद्यग्निम्मन्यति हव्यायैवासन्नाय सर्वा देवता जनयति॥७॥

पत्न्या एव जगत्या आ त्रिवृद्वै परिधीन् वदन्त्येकचत्वारिंशच्च॥१॥ [१]

देवासुराः संयत्ता आसन्ते देवा मिथो विप्रिया आसन्तेऽ न्योन्यस्मै
ज्यैष्ठ्यायातिष्ठमानाः पञ्चधा व्यक्रामन्नग्निर्वसुभिः सोमो रुद्रैरिन्द्रो मरुद्विर्वरुण
आदित्यैर्वृहस्पतिर्विश्वैर्देवैस्तेऽमन्यन्तासुरेभ्यो वा इदमभ्रातृव्येभ्यो रथ्यामो यन्मिथो विप्रियाः
स्मो या न इमाः प्रियास्तनुवस्ताः समवद्यामहे ताभ्यः स निर्ऋच्छाद्यः॥८॥

नः प्रथमोऽ न्योन्यस्मै द्रुह्यादिति तस्माद्यः सतानूनप्रिणाम्प्रथमो द्रुह्यति स
आर्तिमाच्छति यत्तानूनत्र संमवद्यति भ्रातृव्याभिभूत्यै भवत्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो
भवति पञ्च कृत्वोऽव द्यति पञ्चधा हि ते तथ्समवाद्यन्ताथो पञ्चाक्षरा पङ्क्तिः पाङ्क्तो यज्ञो
यज्ञमेवाव रुद्ध आपतये त्वा गृह्णामीत्याह प्राणो वै॥९॥

आपतिः प्राणमेव प्रीणाति परिपतय इत्याह मनो वै परिपतिर्मन एव प्रीणाति
तनूनत्र इत्याह तनुवो हि ते ताः समवाद्यन्त शाकुरायेत्याह शक्त्यै हि ते ताः समवाद्यन्त
शक्नोन्नोजिष्ठयेत्याहैजिष्ठस्य हि ते तदात्मनः समवाद्यन्तानोधृष्टमस्यनाधृष्यमित्याहानाधृष्टस्य
ह्येतदनाधृष्य देवानामोर्जः॥१०॥

इत्याह देवानां ह्येतदोर्जोऽभिशस्तिपा अनभिशस्तेन्यमित्याहभिशस्तिपा
ह्येतदंभिशस्तेन्यमनु मे दीक्षा दीक्षापतिर्मन्यतामित्याह यथायजुरेवैतद्धृतं वै देवा वज्रं
कृत्वा सोममघ्नन्तिकर्मिव खलु वा अस्यैतच्चरन्ति यत्तानूनत्रेण प्रचरन्त्यस्य शुरसुस्ते
देव सोमा प्यायतामित्याह यत्॥११॥

एवास्यापुवायते यन्मीयते तदेवास्येतेना प्याययत्या तुभ्यमिन्द्रः प्यायतामा त्वमिन्द्राय प्यायस्वेत्याहोभावेवेन्द्रं च सोमं चा प्याययत्या प्यायय सखीन्थस्य मेधयेत्याहृत्विजो वा अस्य सखायस्तानेवा प्याययति स्वस्ति ते देव सोम सुत्यामशीय॥१२॥

इत्याहृशिषमेवैतामा शास्ते प्र वा एतेऽस्माल्लोकाश्चवन्ते ये सोममाप्याययन्त्यन्तरिक्षदेवत्यो हि सोम आप्यायित एष्टा रायः प्रेषे भगायेत्याहृ द्यावापृथिवीभ्यामेव नमस्कृत्यास्मिन्नैके प्रति तिष्ठन्ति देवासुराः संयत्ता आसन्ते देवा बिभ्यन्तेऽग्निम्प्राविशन्तस्मादाहुरग्निः सर्वा देवता इति ते॥१३॥

अग्निमेव वरूथं कृत्वासुरानभ्यभवन्नग्निमिव खलु वा एष प्र विंशति योऽवान्तरदीक्षामुपैति भ्रातृव्याभिभूत्यै भवत्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो भवत्यात्मानमेव दीक्षया पाति प्रजामवान्तरदीक्षया सन्तराम्मेखलाः समायच्छते प्रजा ह्यात्मनोऽन्तरतरा तप्तप्रतो भवति मदन्तीभिर्मारजयते निरह्यग्निः शीतेन वारयति समिद्धौ या ते अग्ने रुद्रिया तनूरित्याहृ स्वयैवेनदेवतया व्रतयति सयोनित्वाय शान्त्यै॥१४॥

यो वा ओज आहृ यदशीयेति तेऽग्न एकदश च॥२॥ [२]

तेषामसुराणान्तिस्रः पुरं आसन्नयस्मय्यवमाऽथ रजताऽथ हरिणी ता देवा जेतुन्नाशकृवन्ता उपसदेवाजिगीषन्तस्मादाहुर्यश्चैवं वेद यश्च नोपसदा वै महापुरं जयन्तीति त इषुः समस्कृवताग्निमनीकः सोमः शल्यं विष्णुन्तेजन्तेऽब्रुवन्क इमामसिष्यतीति॥१५॥

रुद्र इत्यब्रुवन्नुद्रो वै क्रूरः सोऽस्यत्विति सोऽब्रवीद्वरं वृणा अहमेव पशूनामधिपतिरसानीति तस्माद्रुद्रः पशूनामधिपतिस्ताः रुद्रोऽवासृजत्स तिस्रः पुरो भित्त्वैभ्यो लोकेभ्योऽसुरान्प्राणुदत् यदुपसदं उपसद्यन्ते भ्रातृव्यपराणुत्यै नान्यामाहुतिम्पुरस्ताञ्जुहुयाद्यदन्यामाहुतिम्पुरस्ताञ्जुहुयात्॥१६॥

अन्यन्मुखं कुर्यात्सुवेणाधारमा धारयति यज्ञस्य प्रज्ञात्यै पराङ्गतिक्रम्य जुहोति परांच एवैभ्यो लोकेभ्यो यजमानो भ्रातृव्यान् प्राणुदते पुनरत्याक्रम्योपसदं जुहोति प्रणुद्यैवैभ्यो लोकेभ्यो भ्रातृव्याञ्जित्वा भ्रातृव्यलोकमभ्यारोहति देवा वै याः प्रातरुपसदं उपासीदन्नहस्ताभिरसुरान्प्राणुदन्त याः सायः रात्रियै ताभिर्यत्सायमप्रातरुपसदः॥१७॥

उपसृद्यन्तेऽहोरात्राभ्यामेव तद्यजमानो भ्रातृव्यान्त्र पुंदते याः प्रातर्याज्याः स्युस्ताः सायम्पुरोनुवाक्याः कुर्यादयांतयामत्वाय तिस्र उपसद उपैति त्रय इमे लोका इमानेव लोकाग्नीणाति पटश्वम्पद्यन्ते षड्वा ऋतव ऋतूनेव प्रीणाति द्वादशाहीने सोम उपैति द्वादश मासाः संवत्सरः संवत्सरमेव प्रीणाति चतुर्विंशतिः सम॥१८॥

पद्यन्ते चतुर्विंशतिरर्धमासा अर्धमासानेव प्रीणात्याराग्रामवान्तरदीक्षामुपेयाद्यः कामयैतास्मिन्मे लोकेऽर्धुकं स्यादित्येकमग्रेऽथे द्वावथ त्रीनथ चतुर एषा वा आराग्रावान्तरदीक्षास्मिन्नेवासमै लोकेऽर्धुकम्भवति पुरोवरीयसीमवान्तरदीक्षामुपेयाद्यः कामयैतामुष्मिन्मे लोकेऽर्धुकं स्यादिति चतुरोऽग्रेऽथ त्रीनथ द्वावथैकमेषा वै पुरोवरीयस्यवान्तरदीक्षामुष्मिन्नेवासमै लोकेऽर्धुकम्भवति॥१९॥

असिष्यतीति जुहुयात्स्याम्यांतरूपसदश्चतुर्विंशतिः सश्चतुरोऽग्रे षोडश च॥३॥ [३]

सुवर्णं वा एते लोकं यन्ति य उपसद उपयन्ति तेषां य उन्नयते हीयत एव स नोदनेषीति सूत्रीयमिव यो वै स्वार्थेतां यताः श्रान्तो हीयत उत स निष्प्राय सह वसति तस्मात्सकृदुनीय नापरमुन्नयेत दध्नोन्नयेतैतद्वै पशूनां रूपं रूपेणैव पशूनं व रुद्धे॥२०॥

यज्ञो देवेभ्यो निलायत विष्णू रूपं कृत्वा स पृथिवीम्प्राविशत्तं देवा हस्तान्त्यस्यैरभ्यैच्छन्तमिन्द्र उपर्युपर्यत्यक्रामत् सोऽब्रवीत्को मायमुपर्युपर्यत्यक्रमीदित्यहं दुर्गे हन्तेत्यथ कस्त्वमित्यहं दुर्गादाहर्तेति सोऽब्रवीद्दुर्गे वै हन्तावोचथा वराहोऽयं वाममोषः॥२१॥

सप्तानां गिरीणाम्प्रस्ताद्वित्तं वेद्यमसुराणाम्भिर्भति तं जहि यदि दुर्गे हन्तासीति स दर्भपुञ्जलमुद्धृद्य सप्त गिरीन्भित्त्वा तमहन्त्यसोऽब्रवीद्दुर्गाद्वा आहर्तावोचथा एतमा हरेति तमेभ्यो यज्ञ एव यज्ञमाहरद्यत्तद्वित्तं वेद्यमसुराणामविन्दन्त तदेकं वेद्यै वेदित्वमसुराणाम्॥२२॥

वा इयमग्र आसीद्यावदासीनः परापश्यति तावद्देवानान्ते देवा अब्रुवन्नस्त्वेव नोऽस्यामपीति कियद्दो दास्याम् इति यावदियं सलावृकी त्रिः परिक्रामति तावन्नो दत्तेति स इन्द्रः सलावृकी रूपं कृत्वेमां त्रिः सर्वतः पर्यक्रामत्तदिमामविन्दन्त यदिमामविन्दन्त तद्वेद्यै वेदित्वम्॥२३॥

सा वा इयं सर्वैव वेदिरियति शक्यामीति त्वा अंवायं यजन्ते त्रिंशत्पदानि पञ्चाक्षरिणी भवति षट्त्रिंशत्प्राची चतुर्विंशतिः पुरस्तात्त्रिंशी दशदश सम्पद्यन्ते दशाक्षरा विराडन्न विराड्विराजैवान्नाद्यमव रुद्ध उद्धन्ति यदेवास्यां अमध्यं तदप हन्त्युद्धन्ति तस्मादोषधयः परा भवन्ति बर्हिः स्तृणाति तस्मादोषधयः पुनरा भवन्त्युत्तरम्बर्हिष उत्तरबर्हिः स्तृणाति प्रजा वै बर्हिर्यजमान उत्तरबर्हिर्यजमानमेवायंजमानादुत्तरं करोति तस्माद्यजमानोऽयंजमानादुत्तरः॥ २४॥

रुन्धे वाममोषो वेदित्वमसुराणां वेदित्वं भवन्ति पञ्चविंशतिश्च॥ ४॥ [४]

यद्वा अनीशानो भारमादत्ते वि वै स लिशते यद्वादश साहस्योपसदः स्युस्तिस्त्रोऽहीनस्य यज्ञस्य विलोम क्रियते तिस्र एव साहस्योपसदो द्वादशाहीनस्य यज्ञस्य सवीर्यत्वायाथो सलोम क्रियते वृत्सस्यैकः स्तनो भागी हि सोऽथैकः स्तनं व्रतमुपैत्यथ द्वावथ त्रीनथ चतुर एतद्वै॥ २५॥

क्षुरपंवि नाम व्रतं येन प्र जातान्भ्रातृव्यानुदत्ते प्रति जनिष्यमाणानथो कनीयसैव भूय उपैति चतुरोऽग्रे स्तनान्ब्रतमुपैत्यथ त्रीनथ द्वावथैकमेतद्वै सुजघनं नाम व्रतं तपस्यः सुवर्ग्यमथो प्रैव जायते प्रजयां पशुभिर्ववागू राजन्यस्य व्रतं क्रूरेव वै यवागूः क्रूर इव॥ २६॥

राजन्यो वज्रस्य रूपः समृद्ध्या आमिक्षा वैश्यस्य पाकयज्ञस्य रूपम्पुष्ट्यै पयो ब्राह्मणस्य तेजो वै ब्राह्मणस्तेजः पयस्तेजसैव तेजः पय आत्मन्धत्तेऽथो पयसा वै गर्भा वर्धन्ते गर्भ इव खलु वा एष यदीक्षितो यदस्य पयो व्रतम्भवत्यात्मानमेव तद्वर्धयति त्रिव्रतो वै मनुरासीद्विव्रता असुरा एकव्रताः॥ २७॥

देवाः प्रातर्मध्यन्दिने सायं तन्मनोव्रतमासीत्पाकयज्ञस्य रूपम्पुष्ट्यै प्रातश्च सायं चासुराणां निर्मध्यं क्षुधो रूपं ततस्ते पराभवन्मध्यन्दिने मध्यरात्रे देवानां ततस्तेऽभवन्सुवर्गं लोकमायन् यदस्य मध्यन्दिने मध्यरात्रे व्रतम्भवति मध्यतो वा अत्रैनं भुञ्जते मध्यत एव तदूर्जं धत्ते भ्रातृव्याभिभूत्यै भवत्यात्मना॥ २८॥

पराऽस्य भ्रातृव्यो भवति गर्भो वा एष यदीक्षितो योनिर्दीक्षितविमितं यदीक्षितो दीक्षितविमितात्प्रवसेद्यथा योनेर्गर्भः स्कन्दति तादृगेव तन्न प्रवस्तव्यमात्मनो गोपीथायैष

वै व्याघ्रः कुलगोपो यदग्निस्तस्माद्यद्वाक्षितः प्रवसेत्स एनमीश्वरोऽनूत्थाय हन्तोर्न
प्रवस्तव्यमात्मनो गुप्त्यै दक्षिणतः शय एतद्वै यजमानस्यायतनं स्व एवायतने
शयेऽग्निमभ्यावृत्य शये देवता एव यजमभ्यावृत्य शये॥२९॥

एतद्वै क्रूर इवैकव्रता आत्मना यजमानस्य त्रयोदश च॥५॥ [५]

पुरोहविषि देवयजने याजयेद्यं कामयेतोपैनमुत्तरो यज्ञो नमेदभि सुवर्गं लोकं
जयेदित्येतद्वै पुरोहविर्देवयजनं यस्य होता प्रातरनुवाकमनुब्रुवन्नग्निमप आदित्यमभि
विपश्यत्युपैनमुत्तरो यज्ञो नमत्यभि सुवर्गं लोकं जयत्याप्ते देवयजने याजयेद्भातृव्यवन्तम्पन्थां
वाधिस्पर्शयेत्कर्तुं वा यावन्नानसे यातवै॥३०॥

न रथायेतद्वा आप्तं देवयजनमाप्नोत्येव भ्रातृव्यं नैनम्भ्रातृव्य आप्नोत्येकोन्नते देवयजने
याजयेत्पशुकाममेकोन्नताद्वै देवयजनादङ्गिरसः पशूनंसुजन्तान्तरा संदोहविधानि उन्नतं
स्यादेतद्वा एकोन्नतं देवयजनम्पशुमानेव भवति त्र्युन्नते देवयजने याजयेत्सुवर्गकामत्र्युन्नताद्वै
देवयजनादङ्गिरसः सुवर्गं लोकमायन्नन्तराहवनीयं च हविर्धानं च॥३१॥

उन्नतं स्यादन्तरा हविर्धानं च सदश्चान्तरा सदश्च गार्हपत्यं चैतद्वै त्र्युन्नतं
देवयजनं सुवर्गमेव लोकमेति प्रतिष्ठिते देवयजने याजयेत्प्रतिष्ठाकाममेतद्वै प्रतिष्ठितं
देवयजनं यत्सर्वतः समम्प्रात्येव तिष्ठति यत्रान्या अन्या ओषधयो व्यतिषक्ताः
स्युस्तद्याजयेत्पशुकाममेतद्वै पशूनां रूपं रूपेणैवास्मै पशून्॥३२॥

अव रुद्धे पशुमानेव भवति निर्ऋतिगृहीते देवयजने याजयेद्यं कामयेत्
निर्ऋत्यास्य यज्ञं ग्राहयेयमित्येतद्वै निर्ऋतिगृहीतं देवयजनं यत्सदृश्यं सत्यां
ऋक्षत्रिऋत्यैवास्य यज्ञं ग्राहयति व्यावृत्ते देवयजने याजयेद्वावृत्कामं यम्पात्रे वा
तल्पे वा मीमांसेरन्प्राचीनमाहवनीयात्प्रवणं स्यात्प्रतीचीनं गार्हपत्यादेतद्वै व्यावृत्तं
देवयजनं वि पाप्मना भ्रातृव्येणा वर्तते नैनम्पात्रे न तल्पे मीमांसन्ते कार्ये देवयजने
याजयेद्भूतिकामं कार्यो वै पुरुषो भवत्येव॥३३॥

यातवै हविर्धानंश्च पशून्पाप्मनाऽष्टादश च॥६॥ [६]

तेभ्य उत्तरवेदिः सिंही रूपं कृत्वोभयानन्तरापुक्रम्यातिष्ठते देवा अमन्यन्त यतरान्
वा इयमुपावर्त्स्यति त इदम्भविष्यन्तीति तामुपांमन्नयन्त साब्रवीद्वरं वृणो सर्वांन्मया

कामान्व्यंश्नवथ पूर्वा तु माऽग्रेराहुंतिरश्नवता इति तस्मादुत्तरवेदिम्पूर्वामग्रेर्व्याधारयन्ति
वारैवृतुः ह्यस्ये शम्यया परि मिमीते॥३४॥

मात्रैवास्ये साऽथो युक्तेनैव युक्तमव रुद्धे वित्तायनी मेऽसीत्याह वित्ता
ह्येनानावत्तित्तायनी मेऽसीत्याह तित्कान् ह्येनानावदवतान्मा नाथितमित्याह नाथितान्
ह्येनानावदवतान्मा व्यथितमित्याह व्यथितान् ह्येनानावद्विदेरग्निर्भो नाम॥३५॥

अग्ने अङ्गिर इति त्रिहंरति य एवेषु लोकेष्वग्नयस्तानेवाव रुद्धे तूष्णीं
चतुर्थं हंरत्यनिरुक्तमेवाव रुद्धे सिंहीरंसि महिषीरसीत्याह सिंहीरह्येषा रूपं
कृत्वोभयानन्तरापक्रम्यातिष्ठदुरु प्रथस्वोरु तै यज्ञपतिः प्रथतामित्याह यजमानमेव प्रजयां
पशुभिः प्रथयति ध्रुवा॥३६॥

असीति सः हन्ति धृत्यै देवेभ्यः शुन्धस्व देवेभ्यः शुम्भस्वेत्यव चोक्षति प्र
च किरति शुद्धा इन्द्रघोषस्त्वा वसुभिः पुरस्तात्पात्वित्याह दिग्भ्य एवैनां प्रोक्षति
देवाः श्वेदुत्तरवेदिरुपाववर्ताहैव वि जयामहा इत्यसुरा वज्रमुद्यत्य देवानभ्यायन्त तानिन्द्रघोषो
वसुभिः पुरस्तादप॥३७॥

अनुदत् मनोजवाः पितृभिर्दक्षिणतः प्रचेता रुद्रैः पश्चाद्विश्वकर्मादित्यैरुत्तरतो
यदेवमुत्तरवेदिं प्रोक्षति दिग्भ्य एव तद्यजमानो भ्रातृव्यान्प्रणुदत् इन्द्रो यतीन्शालावृकेभ्यः
प्रायच्छत्तान्दक्षिणत उत्तरवेद्या आदन् यत्प्रोक्षणीनामुच्छिष्येत तद्दक्षिणत उत्तरवेद्ये नि
नयेद्यदेव तत्र क्रूरं तत्तेन शमयति यं द्विष्यात्तं ध्यायेच्छुचैवैनमर्पयति॥३८॥

मिमीते नाम ध्रुवाऽपं शुचा त्रीणि च॥७॥ [७]

सोत्तरवेदिरब्रवीत्सर्वान्मया कामान्व्यंश्नवथेति ते देवा अकामयन्तासुरान्भ्रातृव्यानभि
भवेमेति तैऽजुहवुः सिंहीरंसि सपत्नसाही स्वाहेति तेऽसुरान्भ्रातृव्यानभ्यभवन्ते-
ऽसुरान्भ्रातृव्यानभिभूयांकामयन्त प्रजां विन्देमहीति तैऽजुहवुः सिंहीरंसि सुप्रजावनिः
स्वाहेति ते प्रजामविन्दन्त ते प्रजां वित्त्वा॥३९॥

अकामयन्त पशून् विन्देमहीति तैऽजुहवुः सिंहीरंसि रायस्पोषवनिः स्वाहेति
ते पशून्विन्दन्त ते पशून् वित्त्वाऽ कामयन्त प्रतिष्ठां विन्देमहीति तैऽजुहवुः
सिंहीरस्यादित्यवनिः स्वाहेति त इमाम्प्रतिष्ठामविन्दन्त त इमाम्प्रतिष्ठां वित्त्वाकामयन्त
देवतां आशिष उपेयामेति तैऽजुहवुः सिंहीरस्या वह देवान्देवयते॥४०॥

यजमानाय स्वाहेति ते देवता आशिष उपायन्पञ्च कृत्वो व्याघारयति पञ्चाक्षरा पङ्क्तिः पाङ्क्तौ यज्ञो यज्ञमेवाव रुन्देऽक्षण्या व्याघारयति तस्मादक्षण्या पशवोऽङ्गानि प्र हरन्ति प्रतिष्ठित्ये भूतेभ्यस्त्वेति सूचमुद्रुह्णाति य एव देवा भूतास्तेषान्तद्वाङ्गधेयन्तानेव तेन प्रीणाति पौतुद्रवान्परिधीन्परि दधात्येषाम्॥४१॥

लोकानां विधृत्या अग्नेस्त्रयो ज्यायांसो भ्रातर आसन्ते देवेभ्यो हव्यं वहन्तः प्रामीयन्त सौऽग्निरिबिभेदित्यं वाव स्य आर्तिमारिष्यतीति स निलायत स यां वनस्पतिष्ववसताम्पूतुद्रौ यामोषधीषु तां सुगन्धितेजने याम्पशुषु ताम्पेत्वस्यान्तरा शृङ्गे तं देवताः प्रैषमैच्छन्तमन्वविन्दन्तमब्रुवन्॥४२॥

उप न आ वर्तस्व हव्यं नो वहेति सौऽब्रवीद्वरं वृणै यदेव गृहीतस्याहुतस्य बहिःपरिधि स्कन्दात्तन्मे भ्रातृणाम्भागधेयमसदिति तस्माद्यद्गृहीतस्याहुतस्य बहिःपरिधि स्कन्दति तेषान्तद्वाङ्गधेयं तानेव तेन प्रीणाति सौऽमन्यतास्थन्वन्तो मे पूर्वं भ्रातरः प्रामैषतास्थानि शातया इति स यानि॥४३॥

अस्थान्यशातयत तत्पूतुद्रभवद्यन्मांसमुपमृतं तद्गुल्गुलु यदेतान्धसम्भारान्धसम्भरत्यग्निमेव तथ्सम्भरत्यग्नेः पुरीषमसीत्याहुग्नेरह्येतत्पुरीषं यथ्सम्भारा अथो खल्वाहुरेते वावेनं ते भ्रातरः परि शेरे यत्पौतुद्रवाः परिधय इति॥४४॥

वित्वा देवयत एषामब्रुवन् यानि चतुश्चत्वारिंशच्च॥८॥ [८]

बुद्धमव स्यति वरुणपाशादेवैने मुञ्चति प्र णेनेक्ति मेध्यं एवैने करोति सावित्रियर्चा हुत्वा हविर्धाने प्र वर्तयति सवितृप्रसूत एवैने प्र वर्तयति वरुणो वा एष दुर्वागुभयतो बद्धो यदक्षः स यदुथ्सर्जेद्यजमानस्य गृहानभ्युथ्सर्जेत् सुवाग्देव दुर्यां आ वदेत्याह गृहा वै दुर्याः शान्त्यै पत्नी॥४५॥

उपानक्ति पत्नी हि सर्वस्य मित्रमित्रताय यद्वै पत्नी यज्ञस्य करोति मिथुनं तदथो पत्न्या एवैष यज्ञस्यान्वारम्भोऽनवच्छित्यै वर्त्मना वा अन्वित्यं यज्ञं रक्षांसि जिघांसन्ति वैष्णवीभ्यामृग्भ्यां वर्त्मनोर्जुहोति यज्ञो वै विष्णुर्यज्ञादेव रक्षांस्यपं हन्ति यदध्वर्युरनग्नावाहुतिञ्जुहुयादन्धोऽध्वर्युः स्याद्रक्षांसि यज्ञं हन्युः॥४६॥

हिरण्यमुपास्यं जुहोत्यग्निवत्येव जुहोति नान्धोऽध्वर्युर्भवति न यज्ञं रक्षांसि घ्नन्ति

प्राचीं प्रेतमध्वरं कल्पयन्ती इत्याह सुवर्गमेवैनं लोकं गमयत्यत्र रमेथां वर्ष्मन्पृथिव्या इत्याह वर्ष्म ह्येतत्पृथिव्या यद्वैव्यजनं शिरो वा एतद्यज्ञस्य यद्विधिर्धानं न्दिवो वा विष्णवुत वा पृथिव्याः॥४७॥

इत्याशीर्षदयर्चा दक्षिणस्य हविर्धानस्य मेथीं नि हन्ति शीरूषत एव यज्ञस्य यजमान आशिषोऽवं रुद्धे दण्डो वा औपरस्तृतीयस्य हविर्धानस्य वषट्कारेणाक्षमच्छिनद्यत्तृतीयं छुदिर्हविर्धानयोरुदाह्रियते तृतीयस्य हविर्धानस्यावरुद्धौ शिरो वा एतद्यज्ञस्य यद्विधिर्धानं विष्णो रराटमसि विष्णोः पृष्ठमसीत्याह तस्मादेतावद्धा शिरो विष्युतं विष्णोः स्यूरसि विष्णोर्ध्रुवमसीत्याह वैष्णवः हि देवतया हविर्धानं यमग्रंथं ग्रन्थिं ग्रन्थीयाद्यत्तं न विस्त्रंसयेदमेहेनाध्वर्युः प्र मीयेत तस्मात्स विस्त्रस्यः॥४८॥

पत्नीं हन्युर्वा पृथिव्या विष्युतं विष्णोः षड्विंशतिश्च॥९॥ [९]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इत्यग्निमा दत्ते प्रसूत्या अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याहाश्विनौ हि देवानामध्वर्यु आस्तां पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह यत्यै वज्रं इव वा एषा यदभिरभिरसि नारिरसीत्याह शान्त्यै काण्डेकाण्डे वै क्रियमाणे यज्ञः रक्षांसि जिघांसन्ति परिलिखितः रक्षः परिलिखिता अरातय इत्याह रक्षसामपहत्यै॥४९॥

इदमहः रक्षसो ग्रीवा अपि कृन्तामि योऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्म इत्याह द्वौ वाव पुरुषौ यं चैव द्वेष्टि यश्चैनं द्वेष्टि तयोरेवानन्तरायं ग्रीवाः कृन्तति दिवे त्वान्तरिक्षाय त्वा पृथिव्यै त्वेत्याहभ्य एवैनौल्लोकभ्यः प्रोक्षति परस्तादवाचीं प्रोक्षति तस्मात्॥५०॥

परस्तादवाचींमनुष्या ऊर्जमुप जीवन्ति कूरमिव वा एतत्करोति यत्खनन्त्यपोऽव नयति शान्त्यै यवमतीरवं नयत्यूर्ग्वै यव ऊर्गुदुम्बर ऊर्जैवोर्जः समर्धयति यजमानेन सम्मितौदुम्बरी भवति यावानेव यजमानस्तावतीमेवास्मिन्नूर्जं दधाति पितृणां सदनमसीति बरहिरवं स्तृणाति पितृदेवत्यम्॥५१॥

ह्येतद्यन्निखातं यद्वरहिरनवस्तीर्य मिनुयात्पितृदेवत्यां निखाता स्याद्वरहिरवस्तीर्य मिनोत्यस्यामेवैनोमिनोत्यथो स्वारुहमेवैनोङ्करोत्युदिवः स्तभानान्तरिक्षं पृणेत्याहैषाल्लोकानां विधृत्यै द्युतानस्त्वा मारुतो मिनोत्वित्याह द्युतानो ह स्म वै मारुतो देवानामौदुम्बरीमिनोति तेनैव॥५२॥

एनाम्मिनोति ब्रह्मवनिं त्वा क्षत्रवनिमित्याह यथायजुरेवैतद्धृतेन द्यावापृथिवी आ
पृणेत्यामित्यौदुम्बर्या जुहोति द्यावापृथिवी एव रसेनानक्तद्यान्तमन्वन्वावयत्यान्तमेव यजमानं
तेजसाऽनक्त्येन्द्रमसीति छुदिरधि नि दधात्येन्द्रः हि देवतया सद्यो विश्वजनस्य छायेत्याह
विश्वजनस्य ह्येषा छाया यत्सद्यो नवच्छदि॥५३॥

तेजस्कामस्य मिनयात्रिवृता स्तोमेन सम्मितन्तेजस्त्रिवृतेजस्यैव भवत्येकादशछदीन्द्रियकाम
त्रिष्टुर्गिन्द्रियं त्रिष्टुर्गिन्द्रियायैव भवति पञ्चदशछदि भ्रातृव्यवतः पञ्चदशो वज्रो
भ्रातृव्याभिभूत्यै सप्तदशछदि प्रजाकामस्य सप्तदशः प्रजापतिः प्रजापतेरास्या
एकविंशतिछदि प्रतिष्ठाकामस्यैकविंशः स्तोमानां प्रतिष्ठा प्रतिष्ठित्या उदरं वै सद
ऊर्गुदुम्बरो मध्यत औदुम्बरीम्मिनोति मध्यत एव प्रजानामूर्जं दधाति तस्मात्॥५४॥

मध्यत ऊर्जा भुञ्जते यजमानलोके वै दक्षिणानि छदीर्षि भ्रातृव्यलोक उत्तराणि
दक्षिणान्युत्तराणि करोति यजमानमेवायं यजमानादुत्तरं करोति तस्माद्यजमानोऽयं यजमानादुत्तरो-
ऽन्तर्वर्तान्करोति व्यावृत्त्यै तस्मादरण्यं प्रजा उप जीवन्ति परि त्वा गिर्वणो गिर इत्याह
यथायजुरेवैतदिन्द्रस्य स्यूरसीन्द्रस्य ध्रुवमसीत्याहेन्द्रः हि देवतया सद्यो यम्प्रथमं ग्रन्थिं
ग्रंथीयाद्यत्तं न विस्रः सयेदमेहेनाध्वर्युः प्र मीयेत तस्मात्स विस्रस्यः॥५॥

अपहत्यै तस्मात्पितृदेवत्यन्तेनैव नवच्छदि तस्मात्सदः पञ्चदश च॥१०॥

शिरो वा एतद्यज्ञस्य यद्धविर्धानं प्राणा उपरवा हविर्धानं खायन्ते तस्माच्छीर्षन्प्राणा
अधस्तात्खायन्ते तस्मादधस्ताच्छीर्ष्णः प्राणा रक्षोहणो वलगुहणो वैष्णवान्खनामीत्याह
वैष्णवा हि देवतयोपरवा असुरा वै निर्यन्तो देवानां प्राणेषु वलगान्त्र्यं खनन्तान्बाहुमात्रे-
ऽन्वविन्दन्तस्माद्बाहुमात्राः खायन्त इदमहं तं वलगमुद्वपामि॥५६॥

यं नः समानो यमसमानो निचखानेत्याह द्वौ वाव पुरुषौ यश्चैव समानो यश्चासमानो
यमेवास्मै तौ वलगं निखनन्तस्तमेवोद्वपति सं तृणति तस्मात्सन्तृण्णा अन्तरतः प्राणा न
सम्भिनति तस्मादसम्भिन्नाः प्राणा अपोऽव नयति तस्मादाद्रा अन्तरतः प्राणा यवमतीरवं
नयति॥५७॥

ऊर्ग्वै यवः प्राणा उपरवाः प्राणेष्वेवोर्जं दधाति बर्हिरवं स्तृणाति तस्माल्लोमशा
अन्तरतः प्राणा आज्येन व्याधारयति तेजो वा आज्यं प्राणा उपरवाः प्राणेष्वेव तेजो
दधाति हनू वा एते यज्ञस्य यदधिषवणे न सं तृणत्यसन्तृणो हि हनू अथो खलुं

दीर्घसोमे संतुद्ये धृत्यै शिरो वा एतद्यज्ञस्य यद्विधानम्॥५८॥

प्राणा उपरवा हनू अधिषवणे जिह्वा चर्म ग्रावाणो दन्ता मुखमाहवनीयो नासिकोत्तरवेदिरुदरः सदा यदा खलु वै जिह्वायां दध्वधि खादत्यथ मुखं गच्छति यदा मुखं गच्छत्यथोदरं गच्छति तस्माद्विधाने चर्मत्रधि ग्रावभिरभिपुत्याहवनीये हुत्वा प्रत्यञ्चः परेत्य सदासि भक्षयन्ति यो वै विराजो यज्ञमुखे दोहं वेदं दुह एवैनमियं वै विराट्स्यै त्वक्कर्मोर्धोऽधिषवणे स्तना उपरवा ग्रावाणो वध्सा ऋत्विजो दुहन्ति सोमः पयो य एवं वेदं दुह एवैनम्॥५९॥

वपामि यवमतीरवं नयति हविर्धानमेव त्रयोविंशतिश्च॥११॥

चात्वालात्सुवर्गाय यद्वैसर्जनानि वैष्णव्यर्चा पृथिव्यै साध्या इषे त्वेत्यग्निना पर्यग्नि पशोः पशुमालभ्य मेदसा सुचावेकादश॥११॥ चात्वालाद्देवानुपैति मुञ्चति प्रहियमाणाय पर्यग्नि पशुमालभ्य चतुष्पादो द्विषष्टिः॥६२॥ चात्वालात्पशुं दधाति॥

॥तृतीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां षष्ठमकाण्डे तृतीयः प्रश्नः॥

चात्वालाद्विष्ण्यानुपं वपति योनिर्वै यज्ञस्य चात्वालं यज्ञस्यं सयोनित्वाय देवा वै यज्ञं पराजयन्त तमाग्नीध्रात्पुनरप्राजयन्नेतद्वै यज्ञस्यापराजितं यदाग्नीध्रं यदाग्नीध्राद्विष्ण्यान् विहरति यदेव यज्ञस्यापराजितं तत् एवैनम्पुनस्तनुते पराजित्यैव खलु वा एते यन्ति ये बहिष्पवमानः सर्पन्ति बहिष्पवमाने स्तुते॥१॥

आहाग्नीदग्नीन् वि हरं ब्रूहिः स्तृणाहि पुरोडाशाः अलं कुर्विति यज्ञमेवापजित्य पुनस्तन्वाना युन्त्यङ्गारेर्द्वे सर्वाने वि हरति शलाकाभिस्तृतीयः सशक्रत्वायाथो सम्भरत्येवैनद्विष्ण्या वा अमुष्मिँल्लोके सोममरक्षन्तेभ्योऽधि सोममाहरन्तमन्ववायन्तं पर्यविशन् य एवं वेदं विन्दते॥२॥

परिवेष्टारन्ते सोमपीथेन व्यार्ध्यन्त ते देवेषु सोमपीथमैच्छन्त तां देवा अब्रुवन्देद्वे नामनी कुरुध्वमथ प्र वाप्स्यथ न वेत्यग्नयो वा अथ धिष्ण्यास्तस्माद्विनामा ब्राह्मणोऽर्धुक्स्तेषां

ये नेदिष्ठम्पर्यविशन्ते सोमपीथं प्राप्नुवन्नाहवनीयं आग्नीध्रीयो होत्रीयो मार्जालीयस्तस्मात्तेषु जुह्वत्यतिहाय वर्षद्वरोति वि हि॥३॥

एते सोमपीथेनार्ध्यन्त देवा वै याः प्राचीराहुतीरजुहवुर्ये पुरस्तादसुरा आसन्ताःस्ताभिः प्राणुदन्त याः प्रतीचीर्ये पश्चादसुरा आसन्ताःस्ताभिरपानुदन्त प्राचीरन्या आहुतयो हूयन्ते प्रत्यङ्गासीनो धिष्ण्यान्व्याधारयति पश्चाच्चैव पुरस्ताच्च यजमानो भ्रातृव्यान्त्र णुदते तस्मात्पराचीः प्रजाः प्र वीयन्ते प्रतीचीः॥४॥

जायन्ते प्राणा वा एते यद्विष्ण्या यदध्वर्युः प्रत्यङ्गिष्ण्यानतिसर्पैत्प्राणान्ध्रं कर्षेत्प्रमायुकः स्यान्नाभिर्वा एषा यज्ञस्य यद्धोतोर्ध्वः खलु वै नाभ्यै प्राणोऽवाङ्पानो यदध्वर्युः प्रत्यङ्गोतांरमतिसर्पदपाने प्राणं दध्यात् प्रमायुकः स्यान्नाध्वर्युरूपं गायेद्वाग्वीर्यो वा अध्वर्युर्यदध्वर्युरुपगार्येदुद्गात्रे॥५॥

वाचः सम्प्र यच्छेदुपदासुकास्य वाखस्याद्ब्रह्मवादिनो वदन्ति नासः स्थिते सोमेऽध्वर्युः प्रत्यङ्गस्सदोऽतीयादथ कथा दाक्षिणानि होतुमेति यामो हि स तेषां कस्मा अहं देवा यामं वायामं वानु ज्ञास्यन्तीत्युत्तरेणाग्नीध्रं परीत्य जुहोति दाक्षिणानि न प्राणान्ध्रं कर्षति न्यन्ये धिष्ण्या उप्यन्ते नान्ये यान्निवर्पति तेन तान्त्रीणाति यान्न निवर्पति यदनुदिशति तेन तान्॥६॥

स्तुते विन्दते हि वीयन्ते प्रतीचीरुद्गात्र उप्यन्ते चतुर्दश च॥१॥ [१]

सुवर्गाय वा एतानि लोकाय हूयन्ते यद्वैसर्जनानि द्वाभ्यां गार्हपत्ये जुहोति द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्या आग्नीध्रे जुहोत्यन्तरिक्ष एवा क्रमत आहवनीये जुहोति सुवर्गमेवैनं लोकं गमयति देवान् वै सुवर्गं लोकं यतो रक्षाःस्यजिघाःसन्ते सोमैनं राज्ञा रक्षाःस्यपहत्याप्तुमात्मानं कृत्वा सुवर्गं लोकमायन्नक्षसामनुपलाभायात्तः सोमो भवत्यथ॥७॥

वैसर्जनानि जुहोति रक्षसामपहत्यै त्वः सोम तनूकृद्भ्य इत्याह तनूकृद्भ्य द्वेषोभ्योऽन्यकृतेभ्य इत्याहान्यकृतानि हि रक्षाःस्युरु यन्तासि वरूथमित्याहोरु णस्कृधीति वावैतदाह जुषाणो अमुराज्यस्य वेत्वित्याहाप्तुमेव यजमानं कृत्वा सुवर्गं लोकं गमयति रक्षसामनुपलाभाया सोमं ददते॥८॥

आ ग्राव्ण आ वायव्यान्या द्रोणकलशमुत्पलीमा नयन्त्यन्वनाऽसि प्र वर्तयन्ति
यावदेवास्यास्ति तेन सह सुवर्गं लोकमेति नयवत्यर्चाग्रीध्रे जुहोति सुवर्गस्य
लोकस्याभिनीत्यै ग्राव्णो वायव्यानि द्रोणकलशमाग्रीध्रे उप वासयति वि ह्येनं तैर्गृह्णते
यथ्सहोपवासर्येदपुवायेत सौम्यर्चा प्र पादयति स्वया॥१॥

एवैनं देवतया प्र पादयत्यदित्याः सदोऽस्यदित्याः सद आ सीदेत्याह
यथायजुरेवैतद्यजमानो वा एतस्य पुरा गोप्ता भवत्येष वो देव सवितः सोम इत्याह
सवितृप्रसूत एवैनं देवताभ्यः सम्प्र यच्छत्येतत्त्वः सौम देवो देवानुपांगा इत्याह देवो
ह्येष सन्॥१०॥

देवानुपैतीदमहम्मनुष्यो मनुष्यानित्याह मनुष्यो ३ ह्येष सन्मनुष्यानुपैति यदेतद्यजुर्न
ब्रूयादप्रजा अपशुर्यजमानः स्यात्सह प्रजया सह रायस्पोषेणेत्याह प्रजयैव पशुभिः सहेमं
लोकमुपावर्तते नमो देवेभ्य इत्याह नमस्कारो हि देवानाऽस्वधा पितृभ्य इत्याह
स्वधाकारो हि॥११॥

पितृणामिदमहं निर्वरुणस्य पाशादित्याह वरुणपाशादेव निर्मुच्यतेऽग्रे व्रतपत आत्मनः
पूर्वा तनूरादेयेत्याहुः को हि तद्वेद यद्वसीयान्ध्रस्वे वशे भूते पुनर्वा ददाति न वेति ग्रावाणो
वै सोमस्य राज्ञो मलिमुसेना य एवं विद्वान्ग्राव्ण आग्रीध्रे उपवासयति नैनम्मलिमुसेना
विन्दति॥१२॥

अथ ददते स्वया सन्ध्रस्वधाकारो हि विन्दति॥२॥ [२]

वैष्णव्यर्चा हुत्वा यूपमच्छेति वैष्णवो वै देवतया यूपः स्वयैवैनं देवतयाच्छेत्यत्यन्यानगां
नान्यानुपांगामित्याहाति ह्यन्यानेति नान्यानुपैत्यर्वाक्त्वा परैरविदम्परोऽवरैरित्याहार्वाग्येनं
परैर्विन्दति परोवरैस्तं त्वा जुषे॥१३॥

वैष्णवं देवयज्याया इत्याह देवयज्यायै ह्येनं जुषते देवस्त्वा सविता मध्वान्क्तित्याह
तेजसैवैनमनक्तोपधे त्रायस्वेनऽस्वधिते मेनऽहिःसीरित्याह वज्रो वै स्वधितिः शान्त्यै
स्वधितेर्वृक्षस्य बिभ्यतः प्रथमेन शकलेन सह तेजः परा पतति यः प्रथमः शकलः
परापतेत्तमप्या हरैश्च तेजसम्॥१४॥

एवैनमा हरतीमे वै लोका यूपान्प्रयतो बिभ्यति दिवमग्रेण मा लेखीरन्तरिक्षमध्यैनं मा

हि॑सीरित्या॑हेभ्य ए॒वैनं॑ लोकेभ्यः शमयति॑ वनस्पते शत॑वल्शो वि रोहेत्या॑व्रश्चने जुहोति॑ तस्मादा॑व्रश्चनाद्वृक्षाणा॑म्भूया॑स॒ उत्तिष्ठन्ति॑ सहस्र॑वल्शा वि वय॑ रुहेमेत्या॑हाशिपमे॒वैतामा॑ शास्ते॒ऽनक्षसङ्गम्॑॥१५॥

वृ॒श्चेद॑दक्षसङ्गं वृ॒श्चेद॑धईषं यज॑मानस्य प्र॒मायु॑कं स्याद्यं॑ का॒मये॒ताप्र॑तिष्ठितः स्यादित्या॑रोहं तस्मै॑ वृ॒श्चेदे॑ष वै वन॒स्पती॑नामप्रतिष्ठितोऽप्रतिष्ठित ए॒व भ॑वति॒ यं का॒मये॒ताप॑शुः स्यादित्य॑पूर्णं तस्मै॑ शुष्का॑ग्रं वृ॒श्चेदे॑ष वै वन॒स्पती॑नामपशव्या॑ऽपशुरे॒व भ॑वति॒ यं का॒मये॒त प॑शुमान्स्यादिति॑ बहु॒पूर्णं तस्मै॑ बहुशा॒खं वृ॒श्चेदे॑ष वै॥१६॥

वन॒स्पती॑नामपशव्यः पशु॑माने॒व भ॑वति॒ प्रति॑ष्ठितं वृ॒श्चेत्प्र॑तिष्ठाका॒मस्यै॑ष वै वन॒स्पती॑नां प्रतिष्ठितो॒ यः स॒मे भू॑म्यै स्वाद्यो॑ने रूढः प्रत्ये॒व ति॑ष्ठति॒ यः प्र॒त्यङ्कु॑प॒नत॑स्तं वृ॒श्चेत्स॑ हि मे॒धम॑भ्युप॒नतः प॑श्चार॒न्निं तस्मै॑ वृ॒श्चेद्यं॑ का॒मये॒तोपै॑नमुत्तरो॒ यज्ञो न॑मेदिति॒ पश्चा॑क्षरा प॒ङ्क्तिः पाङ्क्तौ॑ य॒ज्ञ उपै॑नमुत्तरो॒ यज्ञः॥१७॥

नु॒म॒ति षड॑र॒न्निं प्र॑तिष्ठाका॒मस्य॑ षड्वा ऋत॑वं ऋतु॒ष्वे॒व प्र॑ति तिष्ठति॒ सप्ता॑र॒न्निम्प॑शुका॒मस्य॑ सप्त॒पदा॑ शक्करी प॒शवः॑ शक्करी प॒शूने॒वाव॑ रुन्धे नवा॒र॒न्निं तेज॑स्कामस्य त्रि॒वृता॑ स्तोमै॒न॒ सम्मि॑तं तेज॒स्त्रिवृ॑तै॒जस्यै॒व भ॑वत्येका॒दशा॑र॒न्निमि॑न्द्रि॒यका॑मस्यैका॒दशा॑क्षरा त्रि॒ष्टुगि॑न्द्रि॒यं त्रि॒ष्टुगि॑न्द्रियाव्यै॒व भ॑वति॒ पञ्च॑दशा॒र॒न्निभ्रा॑तृव्यवतः पञ्च॒दशो॑ वज्रो॒ भ्रातृ॑व्याभिभूत्यै सप्त॒दशा॑र॒न्निं प्र॑जाका॒मस्य॑ सप्त॒दशः॑ प्र॒जाप॑तिः प्र॒जाप॑तेरास्या॒ एक॑वि॒ंशत्य॑र॒न्निं प्र॑तिष्ठाका॒मस्यै॒कवि॑ंशः स्तोमा॑नां प्र॒तिष्ठा॑ प्रति॒ष्ठित्या॑ अ॒ष्टाश्रि॑र्भवत्यष्टा॒क्षरा॑ गाय॒त्री तेजो॑ गाय॒त्री गाय॒त्री य॑ज्ञमुखं तेज॒सै॒व गा॑यत्रि॒या य॑ज्ञमुखे॒न सम्मि॑तः॥१८॥

जु॒षे स॑तै॒जस॑म॒नक्ष॑सङ्गं बहुशा॒खं वृ॒श्चेदे॑ष वै य॒ज्ञ उपै॑नमुत्तरो॒ यज्ञ॑ आप्या॒ एका॑न्नवि॒ंशति॑श्च॥३॥

[३]

पृथि॒व्यै त्वा॒न्तरि॑क्षाय त्वा दि॒वे त्वेत्या॑हेभ्य ए॒वैनं॑ लोकेभ्यः प्रोक्ष॑ति॒ परा॑ञ्चं प्रोक्ष॑ति॒ परा॑डिव हि सु॒वर्गो॑ लो॒कः क्रू॑रमि॒व वा ए॒तत्क॑रोति॒ यत्ख॑न॒त्यपो॑वं नयति॒ शान्त्यै॑ यव॑मती॒रवं न॑यत्यू॒र्वै यवो॑ यज॑माने॒न यूपः॑ सम्मि॑तो यावा॑ने॒व यज॑मान॒स्ताव॑तीमे॒वास्मि॑न्नू॒र्ज द॑धाति॥१९॥

पि॒तृणा॑ं स॒दन॑म॒सीति॑ ब॒र्हिर॑वं स्तृणाति॒ पितृ॑दे॒वत्य॑ १५ ह्येत॑द्यन्नि॒खांतं॑ यद्व॒र्हिर॑न॒वस्ती॑र्य॒ मिनु॑यात्पि॒तृदे॒वत्यो॑ नि॒खांतः॑ स्याद्व॒र्हिर॑व॒स्तीर्य॑ मि॒नोत्य॑स्यामे॒वैनं॑म्मि॒नोति॑

यूपशकलमवाँस्यति सतेजसमेवैनम्मिनोति देवस्त्वाँ सविता मध्वाँनक्तित्याह
तेजँसैवैनमनक्ति सुपिप्पलाभ्यस्त्वौषधीभ्य इति चपालं प्रति॥२०॥

मुञ्चति तस्माँच्छीरपत ओषधयः फलं गृह्णन्त्यनक्ति तेजो वा आज्यं
यजमानेनाग्निष्ठाश्रिः सम्मिता यदग्निष्ठामश्रिंमनक्ति यजमानमेव तेजँसानक्त्यान्तमनक्त्यान्तमेव
यजमानं तेजँसानक्ति सर्वतः परि मृशत्यपरिवर्गमेवास्मिन्तेजो दधात्युद्विधं स्तभानान्तरिक्षं
पृणेत्याहेषां लोकानां विधृत्यै वैष्णव्यर्चा॥२१॥

कल्पयति वैष्णवो वै देवतया यूपः स्वयैवैनं देवतया कल्पयति द्वाभ्यां कल्पयति
द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्यै यं कामयेत तेजँसेन देवताभिरिन्द्रियेण व्यर्धयेयमित्यग्निष्ठां
तस्याश्रिमाहवनीयादित्यं वेत्थं वाति नावयेत्तेजँसैवैनं देवताभिरिन्द्रियेण व्यर्धयति यं
कामयेत तेजँसेन देवताभिरिन्द्रियेण समर्धयेयमिति॥२२॥

अग्निष्ठां तस्याश्रिमाहवनीयेन सम्मिनुयात्तेजँसैवैनं देवताभिरिन्द्रियेण समर्धयति ब्रह्मवनिं
त्वा क्षत्रवनिमित्याह यथायजुरेवैतत्परि व्ययत्यूर्ग्वै रशना यजमानेन यूपः सम्मितो
यजमानमेवोर्जा समर्धयति नाभिदघ्ने परि व्ययति नाभिदघ्न एवास्मा ऊर्जं दधाति
तस्मान्नाभिदघ्न ऊर्जा भुञ्जते यं कामयेतोर्जेनम्॥२३॥

व्यर्धयेयमित्यूर्ध्वा वा तस्यावाचीं वावोहेदूर्जैवैनं व्यर्धयति यदि कामयेत
वरषुकः पर्जन्यः स्यादित्यवाचीमवोहेद्वृष्टिमेव नि यच्छति यदि कामयेतावरषुकः
स्यादित्यूर्ध्वामुदहेद्वृष्टिमेवोद्यच्छति पितृणां निखातम्मनुष्याणामूर्ध्वं निखातादा रशनाया
ओषधीनां रशना विश्वेषाम्॥२४॥

देवानामूर्ध्वं रशनाया आ चपालादिन्द्रस्य चपालं साध्यानामतिरिक्तं स वा
एष सर्वदेवत्यो यद्यूपो यद्यूपम्मिनोति सर्वा एव देवताः प्रीणाति यज्ञेन वै देवाः
सुवर्गं लोकमायन्तेऽमन्यन्त मनुष्या नोऽन्वाभविष्यन्तीति ते यूपेन योपयित्वा सुवर्गं
लोकमायन्तमृषयो यूपेनैवानु प्राजानन्तद्यूपस्य यूपत्वम्॥२५॥

यद्यूपम्मिनोति सुवर्गस्य लोकस्य प्रज्ञात्यै पुरस्ताँम्मिनोति पुरस्ताद्धि यज्ञस्य प्रज्ञायते-
ऽप्रज्ञातं हि तद्यदतिपन्न आहुरिदं कार्यमासीदिति साध्या वै देवा यज्ञमत्यमन्यन्त तान्
यज्ञो नास्पृशतान् यद्यज्ञस्यातिरिक्तमासीत्तदस्पृशदतिरिक्तं वा एतद्यज्ञस्य यदग्नावग्निम्मथित्वा

प्रहरत्यतिरिक्तमेतत्॥२६॥

यूपस्य यदूर्ध्वं चपालात्तेषां तद्वाग्धेयं तानेव तेन प्रीणाति देवा वै सऽस्थिते सोमे प्र सुचोहरन्म्र यूपं तैऽमन्यन्त यज्ञवेशसं वा इदं कुर्म इति ते प्रंस्तरः सुचान्निष्क्रयणमपश्यन्स्वरुं यूपस्य सऽस्थिते सोमे प्र प्रंस्तरः हरति जुहोति स्वरुमयज्ञवेशसाय॥२७॥

दधाति प्रत्यृचा समर्धयेयमित्यूजैर्न विश्वेषां यूपत्वमतिरिक्तमेतद्विचत्वारिंशच्च॥४॥—[४]

साध्या वै देवा अस्मिन्नौक आसन्नान्यत्किञ्चन मिषतैऽग्निमेवाग्नये मेधायालभन्त न ह्यन्यदालम्ब्यमविन्दन्ततो वा इमाः प्रजाः प्राजायन्त यदग्नावग्निमथित्वा प्रहरति प्रजानां प्रजननाय रुद्रो वा एष यदग्निर्यजमानः पशुर्यत्पशुमालभ्याग्निमन्थैर्द्रुद्राय यजमानम्॥२८॥

अपि दध्यात्प्रमायुकः स्यादथो खल्वांहरग्निः सर्वा देवतां हविरेतद्यत्पशुरिति यत्पशुमालभ्याग्निमन्थति हव्यायैवासन्नाय सर्वा देवता जनयत्युपाकृत्यैव मन्थ्यस्तन्नेवालब्धं नेवानालब्धमग्नेर्जनित्रंसीत्याहग्नेर्ह्येतज्जनित्रं वृषणौ स्थ इत्याह वृषणौ॥२९॥

ह्येतावुर्वश्यस्यायुरसीत्याह मिथुनत्वाय घृतेनाक्ते वृषणं दधाथामित्याह वृषणः ह्येते दधाते ये अग्निङ्गायत्रं छन्दोऽनु प्र जायस्वेत्याह छन्दोभिरेवैनम्प्र जनयत्यग्नये मथ्यमानायानु ब्रूहीत्याह सावित्रीमृचमन्वाह सवितृप्रसूत एवैनम्मन्थति जातायानु ब्रूहि॥३०॥

प्रह्रियमाणायानु ब्रूहीत्याह काण्डेकाण्ड एवैनं क्रियमाणे समर्धयति गायत्रीः सर्वा अन्वाह गायत्रछन्दा वा अग्निः स्वेनैवेनं छन्दसा समर्धयत्यग्निः पुरा भवत्यग्निमथित्वा प्र हरति तौ सम्भवन्तौ यजमानमभि सम्भवतो भवन्त नः समनसावित्याह शान्त्यै प्रहृत्य जुहोति जातायैवास्मा अन्नमपि दधात्याज्येन जुहोत्येतद्वा अग्नेः प्रियं धाम यदाज्यमग्नियेणैवेन धाम्ना समर्धयत्यथो तेजसा॥३१॥

यजमानमाह वृषणौ जातायानुब्रूह्यप्यष्टादश च॥५॥—[५]

इषे त्वेति बर्हिरा दत्त इच्छत इव ह्येष यो यजंत उपवीरसीत्याहोप ह्येनानाकरोत्युपो देवान्देवीर्विशः प्रागुरित्याह दैवीरह्येता विशः सतीर्देवानुपयन्ति वह्नोरुशिज इत्याहत्विजो वै वह्नय उशिजस्तस्मादेवमाह बृहस्पते धारया वसूनीति॥३२॥

आह ब्रह्म वै देवानाम्बृहस्पतिर्ब्रह्मणैवास्मै पशूनव रुद्धे हव्या तै स्वदन्तामित्याह

स्वदयत्येवैनान्देवं त्वष्ट्वसुं रण्वेत्याह त्वष्टा वै पशूनामिधुनानां रूपकद्रूपमेव पशुषु दधाति रेवती रमध्वमित्याह पशवो वै रेवतीः पशूनेवासमै रमयति देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इति॥३३॥

रशनामा दत्ते प्रसूत्या अश्विनौर्बाहुभ्यामित्याहाश्विनौ हि देवानामध्वर्यू आस्तां पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह यत्या ऋतस्य त्वा देवहविः पाशेना रभ इत्याह सत्यं वा ऋतः सत्येनैवैनमृतेना रभतेऽक्षण्या परि हरति वध्यः हि प्रत्यश्च प्रतिमुञ्चन्ति व्यावृत्त्यै धर्षा मानुषानिति नि युनक्ति धृत्या अञ्चः॥३४॥

त्वौषधीभ्यः प्रोक्षामीत्याहाद्यो ह्येष ओषधीभ्यः सम्भवति यत्पशुरपाम्पेरुरसीत्याहैष ह्यपाम्पाता यो मेधायारभ्यते स्वात्तं चिथ्सदेवः हव्यमापो देवीः स्वदत्तेनमित्याह स्वदयत्येवैनमुपरिष्ठात्प्रोक्षत्युपरिष्ठादेवैनम्वध्यं करोति पाययत्यन्तरत एवैनम्वध्यं करोत्यधस्तादुपौक्षति सर्वत एवैनम्वध्यं करोति॥३५॥

वसूनिनि प्रसव इत्यञ्चोऽन्तरत एवैनन्दशं च॥६॥

अग्निना वै होत्रा देवा असुरानभ्यभवन्नग्रये समिध्यमानायानु ब्रूहीत्याह भ्रातृव्याभिभूत्यै सप्तदश सामिधेनीरन्वाह सप्तदशः प्रजापतिः प्रजापतेरास्यै सप्तदशान्वाह द्वादश मासाः पञ्चर्तवः स संवत्सरः संवत्सरं प्रजा अनु प्र जायन्ते प्रजानां प्रजननाय देवा वै सामिधेनीरनूच्य यज्ञं नान्वपश्यन्त्स प्रजापतिस्तृष्णीमाधारम्॥३६॥

आधारयत्ततो वै देवा यज्ञमन्वपश्यन् यत्तृष्णीमाधारमाधारयति यज्ञस्यानुख्यात्या असुरेषु वै यज्ञ आसीत्त देवास्तृष्णीहोमेनावृज्जत यत्तृष्णीमाधारमाधारयति भ्रातृव्यस्यैव तद्यज्ञं वृङ्के परिधीन्सम्माष्टिं पुनात्येवैनात्रिभिः सम्माष्टिं त्र्यावृद्धि यज्ञोऽथो रक्षसामपहत्यै द्वादश सम्पद्यन्ते द्वादश॥३७॥

मासाः संवत्सरः संवत्सरमेव प्रीणात्यथो संवत्सरमेवास्मा उप दधाति सुवर्गस्य लोकस्य समष्टौ शिरो वा एतद्यज्ञस्य यदाधारोऽग्निः सर्वा देवता यदाधारमाधारयति शीरुषत एव यज्ञस्य यजमानः सर्वा देवता अव रुद्धे शिरो वा एतद्यज्ञस्य यदाधार आत्मा पशुराधारमाधार्य पशुः समनत्तद्यात्मन्नेव यज्ञस्य॥३८॥

शिरः प्रति दधाति सं तै प्राणो वायुना गच्छतामित्याह वायुदेवत्यो वै प्राणो वायावेवास्य

प्राणं जुहोति सं यजत्रैरङ्गानि सं यज्ञपतिराशिषेत्याह यज्ञपतिमेवास्याशिषं गमयति विश्वरूपो वै त्वाष्ट्र उपरिष्ठात्पशुमभ्यवमीत्तस्मादुपरिष्ठात्पशोर्नावं द्यन्ति यदुपरिष्ठात्पशुं संमनक्ति मेध्यमेव॥३९॥

एनं करोत्यृत्विजो वृणीते छन्दास्येव वृणीते सप्त वृणीते सप्त ग्राम्याः पशवः सप्तारण्याः सप्त छन्दास्युभयस्यावरुद्धा एकादश प्रयजान् यजति दश वै पशोः प्राणा आत्मैकादशो यावानेव पशुस्तम्प्र यजति वपामेकः परि शय आत्मैवात्मानं परि शये वज्रो वै स्वर्धितिर्वज्रो यूपशकलो घृतं खलु वै देवा वज्रं कृत्वा सोममघ्नन्घृतेनाक्तौ पशं त्रायेथामित्याह वज्रैणैवेनं वशं कृत्वा लभते॥४०॥

आधारम्पद्यन्ते द्वादशात्मन्नेव यज्ञस्य मेध्यमेव खलु वा अष्टादश च॥७॥ [७]

पर्यग्नि करोति सर्वहुतमेवेनं करोत्यस्कन्दायास्कन्त्रं हि तद्यद्धृतस्य स्कन्दति त्रिः पर्यग्नि करोति त्र्यावृद्धि यज्ञोऽथो रक्षसामपहत्यै ब्रह्मवादिनो वदन्त्यन्वारभ्यः पशू (३) नान्वारभ्या (३) इति मृत्यवे वा एष नीयते यत्पशुस्तं यदन्वारभेत प्रमायुको यजमानः स्यादथो खल्व्वाहुः सुवर्गाय वा एष लोकाय नीयते यत्॥४१॥

पशुरिति यन्नावारभेत सुवर्गाल्लोकाद्यजमानो हीयेत वपाश्रपणीभ्यामन्वारभते तन्नेवान्वारब्धं नेवानन्वारब्धमुप प्रेष्यं होतर्हव्या देवेभ्य इत्याहेषितं हि कर्म क्रियते रेवतीर्यज्ञपतिं प्रियधा विंशतेत्याह यथायजुरेवैतदग्निना पुरस्तादेति रक्षसामपहत्यै पृथिव्याः संपृचः पाहीति बर्हिः॥४२॥

उपास्यत्यस्कन्दायास्कन्त्रं हि तद्यद्वर्हिषि स्कन्दत्यथो बर्हिषदमेवेनं करोति पराडा वर्ततेऽध्वर्युः पशोः सञ्ज्ञप्यमानात्पशुभ्य एव तन्नि हुत आत्मनोनाव्रस्काय गच्छति श्रियम्प्र पशूनाप्नोति य एवं वेद पश्चाल्लोका वा एषा प्राच्युदानीयते यत्पत्नी नमस्त आतानेत्याहादित्यस्य वै रश्मयः॥४३॥

आतानास्तेभ्य एव नमस्करोत्यनर्वा प्रेहीत्याह भ्रातृव्यो वा अर्वा भ्रातृव्यापनुत्यै घृतस्यं कुल्यामनु सह प्रजया सह रायस्पोषेणेत्याहाशिषमेवैतामा शास्त आपो देवीः शुद्धायुव इत्याह यथायजुरेवैतत्॥४४॥

लोकाय नीयते यद्वर्ही रश्मयः सप्तत्रिंशच्च॥८॥ [८]

पशोर्वा आलब्धस्य प्राणाञ्छृगृच्छति वाक्त आ प्यायतां प्राणस्तु आ प्यायतामित्याह
प्राणेभ्य एवास्य शुचं शमयति सा प्राणेभ्योऽधि पृथिवीं शुक्लं विंशति शमहोभ्यामिति नि
नयत्यहोरात्राभ्यामेव पृथिव्यै शुचं शमयत्योषधे त्रायंस्वेन स्वधिते मेनं हिंसीरित्याह
वज्रो वै स्वधितिः॥४५॥

शान्त्यै पार्श्वत आच्छाति मध्यतो हि मनुष्या आच्छान्तिं तिरश्चीनमा च्छात्यनृचीनं
हि मनुष्या आच्छान्तिं व्यावृत्त्यै रक्षसाम्भागोऽसीति स्थविमतो बर्हिरक्तापास्यत्यस्त्रैव
रक्षांसि निरवदयत इदमहं रक्षोऽधुमं तमो नयामि योऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्म
इत्याह द्वौ वाव पुरुषौ यं चैव॥४६॥

द्वेष्टि यश्चैनं द्वेष्टि तावुभावधुमं तमो नयतीषे त्वेति वपामुत्खिदतीच्छत इव ह्येष
यो यजते यदुपतृन्द्याद्ब्रह्मोऽस्य पशून्धातुकः स्याद्यन्नोपतृन्द्यादयता स्यादन्ययोपतृणत्यन्यया
न धृत्यै घृतेन द्यावापृथिवी प्रोण्वार्थामित्याह द्यावापृथिवी एव रसेनानुत्तद्यच्छिन्नः॥४७॥

रायः सुवीर इत्याह यथायजुरेवैतत्क्रूरमिव वा एतत्करोति यद्वपामुत्खिदत्युर्वन्तरिक्षमन्विहीत
शान्त्यै प्र वा एषोऽस्माल्लोकाध्यवते यः पशुमृत्यवे नीयमानमन्वारभते वपाश्रपणी
पुनरन्वारभतेऽस्मिन्नेव लोके प्रति तिष्ठत्यग्निना पुरस्तादेति रक्षसामपंहत्या अथो देवता
एव हव्येन॥४८॥

अन्वेति नान्तममङ्गारमिति हरेद्यदन्तममङ्गारमतिहरैद्वेवता अति मन्येत वायो
वीहिं स्तोकानामित्याह तस्माद्विभक्ताः स्तोका अव पद्यन्तेऽग्रं वा एतत्पशूनां
यद्वपाग्रमोषधीनाम्बर्हिरग्रेणैवाग्रं समर्धयत्यथो ओषधीष्वेव पशून्प्रति छापयति
स्वाहाकृतीभ्यः प्रेष्येत्याह॥४९॥

यज्ञस्य समिष्ट्यै प्राणापानौ वा एतौ पशूनां यत्पृषदाज्यमात्मा वपा
पृषदाज्यमभिघार्य वपामभि घारयत्यात्मन्नेव पशूनाम्प्राणापानौ दधाति स्वाहोर्ध्वनभसम्मरुतं
गच्छतमित्याहोर्ध्वनभा ह स्म वै मारुतो देवानां वपाश्रपणी प्रहरति तेनैवैने प्र हरति
विषूची प्र हरति तस्माद्विष्वञ्चौ प्राणापानौ॥५०॥

स्वधितिश्चैवाच्छिन्नो हव्येनेष्येत्याह षट्त्वारिंशच्च॥९॥

[९]

पशुमालभ्यं पुरोडाशं निर्वपति समैधमेवैनमा लभते वपया प्रचर्य पुरोडाशेन प्र चरत्यूर्ग्वै

पुंरोडाश ऊर्जमेव पशूनाममध्यतो दधात्यथो पशोरेव छिद्रमपि दधाति पृषदाज्यस्योपहत्य त्रिः पृच्छति शृतः हवीः (३) शमितरिति त्रिषत्या हि देवा योऽशृतः शृतमाहु स एनंसा प्राणापानौ वा एतौ पशूनाम्॥५१॥

यत्पृषदाज्यमपशोः खलु वा आलब्धस्य हृदयमात्माभि समेति यत्पृषदाज्येन हृदयमभिघारयत्यात्मन्नेव पशूनाम्प्राणापानौ दधाति पशुना वै देवाः सुवर्गं लोकमायन्ते-
ऽमन्यन्त मनुष्या नोऽन्वाभविष्यन्तीति तस्य शिरश्छित्त्वा मेधम्राक्षारयन्त्स प्रक्षो-
ऽभवत्तत्प्रक्षस्य प्रक्षत्वं यत्प्रक्षशाखोत्तरबर्हिर्भवति समेधस्यैव॥५२॥

पशोरव द्यति पशुं वै ह्रियमाणः रक्षाः स्यन्तु सचन्तेऽन्तरा यूपं चाहवनीयं च हरति रक्षसामपहत्यै पशोर्वा आलब्धस्य मनोऽप कामति मनोतायै हविषोऽवदीयमानस्यानु ब्रूहीत्याहु मन एवास्याव रुद्ध एकादशावदानान्यव द्यति दश वै पशोः प्राणा आत्मैकादशो यावानेव पशुस्तस्याव॥५३॥

द्यति हृदयस्याग्रेऽवं द्यत्यथ जिह्वाया अथ वक्षसो यद्वै हृदयेनाभिगच्छति तज्जिह्वाया वदति यज्जिह्वाया वदति तदुरसोऽधि निर्वदत्येतद्वै पशोर्यथापूर्वं यस्यैवमवदाय यथाकाममुत्तरेषामवद्यति यथापूर्वमेवास्य पशोरवत्तम्भवति मध्यतो गुदस्याव द्यति मध्यतो हि प्राण उत्तमस्याव द्यति॥५४॥

उत्तमो हि प्राणो यदीतरं यदीतरमुभयमेवाजामि जायमानो वै ब्राह्मणस्त्रिभिर्ऋणवा जायते ब्रह्मचर्येणर्षिभ्यो युजेन देवेभ्यः प्रजया पितृभ्य एष वा अनृणो यः पुत्री यज्वा ब्रह्मचारिवासी तदवदानैरेवाव दयते तदवदानानामवदानत्वदैवासुराः संयन्ता आसन्ते देवा अग्निर्ब्रुवन्त्वया वीरेणासुरानभि भवामेति॥५५॥

सोऽब्रवीद्वरं वृषे पशोरुद्धारमुद्धरा इति स एतमुद्धारमुदहरत दोः पूर्वार्धस्य गुदममध्यतः श्रोणिं जघनार्धस्य ततो देवा अभवन्परासुरा यत्र्यङ्गाणां समवद्यति भ्रातृव्याभिभूत्यै भवत्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो भवत्यक्षण्याव द्यति तस्मादक्षण्या पशवोऽङ्गानि प्र हरन्ति प्रतिष्ठित्यै॥५६॥

एतौ पशूनां समेधस्यैव तस्यावोत्तमस्याव द्यतीति पञ्चचत्वारिंशच्च॥10॥ [१०]

मेदंसा सुचौ प्रोर्णोति मेदोरूपा वै पशवो रूपमेव पशुपुं दधाति यूपन्नवधाय प्रोर्णोति

रसो वा एष पशूनां यद्व रसमेव पशुषु दधाति पार्श्वेन वसाहोमम्प्र यौति मध्यं वा एतत्पशूनां यत्पार्श्वं रस एष पशूनां यद्वसा यत्पार्श्वेन वसाहोमम्प्रयौति मध्यत एव पशूनां रसं दधाति घ्नन्ति॥५७॥

वा एतत्पशुं यत्संज्ञपर्यन्त्यैन्द्रः खलु वै देवतया प्राण ऐन्द्रोऽपान ऐन्द्रः प्राणो अङ्गैरङ्गे नि दैध्यदित्याह प्राणापानावेव पशुषु दधाति देवं त्वष्टर्भूरि ते स संमेत्वित्याह त्वाष्ट्रा हि देवतया पशवो विषुरूपा यत्सलक्ष्माणो भवथेत्याह विषुरूपा ह्येते सन्तः सलक्ष्माण एतर्हि भवन्ति देवत्रा यन्तम्॥५८॥

अवंसे सखायोऽनु त्वा माता पितरौ मदन्त्वित्याहानुमतमेवैनंम्मात्रा पित्रा सुवर्गं लोकं गमयत्यर्धं वसाहोमं जुहोत्यसौ वा अर्धं इयमर्धं इमे एव रसेनानक्ति दिशो जुहोति दिशं एव रसेनानत्तद्यथौ दिग्भ्य एवोर्जं रसमव रुद्धे प्राणापानौ वा एतौ पशूनां यत्पृषदाज्यं वानस्पत्याः खलु॥५९॥

वै देवतया पशवो यत्पृषदाज्यस्योपहत्याह वनस्पतयेऽनु ब्रूहि वनस्पतये प्रेष्येति प्राणापानावेव पशुषु दधात्यन्यस्यान्यस्य समवत्तं समवद्यति तस्मान्नानारूपाः पशवो यृष्णोपं सिञ्चति रसो वा एष पशूनां यद्व रसमेव पशुषु दधातीडामुपं ह्वयते पशवो वा इडां पशूनेवोपं ह्वयते चतुरुपं ह्वयते॥६०॥

चतुष्पादो हि पशवो यं कामयेतापशुः स्यादित्यमेदस्कं तस्मा आ दध्यान्मेदोरूपा वै पशवो रूपेणैवैनम्पशुभ्यो निर्भजत्यपशुरेव भवति यं कामयेत पशुमान्थस्यादिति मेदस्वत्तस्मा आ दध्यान्मेदोरूपा वै पशवो रूपेणैवासौ पशूनव रुद्धे पशुमानेव भवति प्रजापतिर्यज्ञमसृजत स आज्यम्॥६१॥

पुरस्तादसृजत पशुर्मध्यतः पृषदाज्यम्पश्चात्तस्मादाज्येन प्रयाजा इज्यन्ते पशूनां मध्यतः पृषदाज्येनानूयाजास्तस्मादेतन्मिश्रमिव पश्चात्सृष्टं ह्येकादशानूयाजान् यजति दश वै पशोः प्राणा आत्मैकादशो यावानेव पशुस्तमनु यजति घ्नन्ति वा एतत्पशुं यत्संज्ञपर्यन्ति प्राणापानौ खलु वा एतौ पशूनां यत्पृषदाज्यं यत्पृषदाज्येनानूयाजान् यजति प्राणापानावेव पशुषु दधाति॥६२॥

घ्नन्ति यन्तङ्खलुं चतुरुपं ह्वयत आज्यं यत्पृषदाज्येन षट्॥११॥ [११]

यज्ञेन ता उपयङ्क्तिर्देवा वै यज्ञमाग्नीध्रे ब्रह्मवादिनः सत्वे देवस्य ग्रावाणं प्राण उपायञ्चन्ना देवा वा उपायञ्चौ वाग्वै मित्रं यज्ञस्य बृहस्पतिर्देवा वा आग्रयणाग्रानेकादश॥11॥ यज्ञेन लोके पशुमान्धस्याथ्सर्वान्ममाध्यान्दिनं वागवा अरिक्तानि तत्प्रजा अभ्येकपञ्चाशत्॥51॥ यज्ञेन गौरभि निर्वर्तते॥

[१२]

॥चतुर्थः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां षष्ठमकाण्डे चतुर्थः प्रश्नः॥

यज्ञेन वै प्रजापतिः प्रजा असृजत् ता उपयङ्क्तिरेवासृजत् यदुपयजं उपयजंति प्रजा एव तद्यजमानः सृजते जघनार्धादव द्यति जघनार्धाद्धि प्रजाः प्रजायन्ते स्थविमतोऽव द्यति स्थविमतो हि प्रजाः प्रजायन्तेऽसम्भिन्दन्नव द्यति प्राणानामसम्भेदाय न पर्यावर्तयति यत्पर्यावर्तयेदुदावर्तः प्रजा ग्राहुकः स्यात्समुद्रं गच्छ स्वाहेत्याह रेतः॥१॥

एव तदधात्यन्तरिक्षं गच्छ स्वाहेत्याहान्तरिक्षेणैवास्मै प्रजाः प्र जनयत्यन्तरिक्षं ह्यनु प्रजाः प्रजायन्ते देवः सवितारं गच्छ स्वाहेत्याह सवितृप्रसूत एवास्मै प्रजाः प्र जनयत्यहोरात्रे गच्छ स्वाहेत्याहोरात्राभ्यामेवास्मै प्रजाः प्र जनयत्यहोरात्रे ह्यनु प्रजाः प्रजायन्ते मित्रावरुणौ गच्छ स्वाहा॥२॥

इत्याह प्रजास्वेव प्रजातासु प्राणापानौ दधाति सोमं गच्छ स्वाहेत्याह सौम्या हि देवतया प्रजा यज्ञं गच्छ स्वाहेत्याह प्रजा एव यज्ञियाः करोति छन्दांसि गच्छ स्वाहेत्याह पशवो वै छन्दांसि पशून्वाव रुद्धे द्यावापृथिवी गच्छ स्वाहेत्याह प्रजा एव प्रजाता द्यावापृथिवीभ्यामुभयतः परि गृह्णाति नभः॥३॥

दिव्यं गच्छ स्वाहेत्याह प्रजाभ्य एव प्रजाताभ्यो वृष्टिं नि यच्छत्यग्निं वैश्वानरं गच्छ स्वाहेत्याह प्रजा एव प्रजाता अस्यां प्रतिं स्थापयति प्राणानां वा एषोऽव द्यति योऽव द्यति गुदस्य मनो मे हार्दि यच्छेत्याह प्राणानेव यथास्थानमुप ह्वयते पशोर्वा आलब्धस्य हृदयं शुगच्छति सा हृदयशूलम्॥४॥

अभि समेति यत्पृथिव्यां हृदयशूलमुद्वासयेत्पृथिवीं शुचापयेद्यदप्स्वपः

शुचार्पयेच्छुष्कस्य चार्द्रस्य च संधावुद्वासयत्युभयस्य शान्त्यै यं द्विष्यात्तं
ध्यायेच्छुचैवैनमर्पयति॥५॥

रेतो मित्रावरुणौ गच्छ स्वाहा नमो हृदयशूलन्द्वात्रिंशच्च॥१॥ [१]

देवा वै यज्ञमाग्नीध्रे व्यभजन्त ततो यदत्यशिष्यत तदब्रुवन्वसंतु नु न
इदमिति तद्वसतीवरीणां वसतीवरित्वम् तस्मिन्प्रातर्न समशक्नुवन्तदप्सु प्रावेशयन्ता
वसतीवरीरभवन्वसतीवरीर्गृह्णाति यज्ञो वै वसतीवरीर्यज्ञमेवारभ्य गृहीत्वोप वसति
यस्यागृहीता अभि निम्रोचेदनांरब्धोऽस्य यज्ञः स्यात्॥६॥

यज्ञं वि च्छिन्द्याज्योतिष्यां वा गृहीयाद्धिरण्यं वावधाय सशुक्राणामेव गृह्णाति यो वा
ब्राह्मणो बहूयाजी तस्य कुम्भ्यानां गृहीयात्स हि गृहीतवसतीवरीको वसतीवरीर्गृह्णाति
पशवो वै वसतीवरीः पशूनेवारभ्य गृहीत्वोप वसति यदन्वीपं तिष्ठन्गृहीयान्निर्मागुका
अस्मात्पशवः स्युः प्रतीपं तिष्ठन्गृह्णाति प्रतिरुध्यैवासमै पशून्गृह्णातीन्द्रः॥७॥

वृत्रमहन्सो ३ ऽपो ३ ऽभ्यग्नियत् तासां यन्मेध्यं यज्ञिय ९ सदेवमासीत्तदत्यमुच्यत ता
वहन्तीरभवन्वहन्तीनां गृह्णाति या एव मेध्या यज्ञियाः सदेवा आपस्तासामेव गृह्णाति नान्तमा
वहन्तीरतीयाद्यदन्तमा वहन्तीरतीयाद्यज्ञमिति मन्येत न स्थावराणां गृहीयाद्वरुणगृहीता वै
स्थावरा यथस्थावराणां गृहीयात्॥८॥

वरुणेनास्य यज्ञं ग्राहयेद्यद्वै दिवा भवत्यपो रात्रिः प्र विंशति तस्मात्ताम्रा आपो दिवा
ददश्रे यत्रक्तम्भवत्यपोऽहः प्र विंशति तस्माच्चन्द्रा आपो नक्तं ददश्रे छायायै चातपंतश्च
संधौ गृह्णात्यहोरात्रयोरैवासमै वर्णं गृह्णाति हविष्मतीरिमा आप इत्याह हविष्कृतानामेव
गृह्णाति हविष्मा ९ अस्तु॥९॥

सूर्य इत्याह सशुक्राणामेव गृह्णात्यनुष्टुभां गृह्णाति वाग्वा अनुष्टुग्वाचैवेनाः सर्वया
गृह्णाति चतुष्पदयुर्वा गृह्णाति त्रिः सादयति सप्त सम्पद्यन्ते सप्तपदा शकरो पशवः शकरी
पशूनेवाव रुद्धेऽस्मै वै लोकाय गार्हपत्य आ धीयतेऽमुष्मा आहवनीयो यद्गार्हपत्य
उपसादयेदस्मिन्नौके पशुमान्स्याद्यदाहवनीयेऽमुष्मिन्॥१०॥

लोके पशुमान्स्यादुभयोरुप सादयत्युभयोरैवेन लोकयोः पशुमन्तं करोति सर्वतः परिं

हरति रक्षसामपहत्या इन्द्राग्रियोर्भागधेयीः स्थेत्याह यथायजुरेवैतदाग्रीध्रं उपं वासयत्येतद्वै यज्ञस्यापराजितं यदाग्रीध्रं यदेव यज्ञस्यापराजितं तदेवेना उपं वासयति यतः खलु वै यज्ञस्य विततस्य न क्रियते तदनु यज्ञः रक्षाःस्यैव चरन्ति यद्वहन्तीनां गृह्णाति क्रियमाणमेव तद्यज्ञस्य शये रक्षसामनन्ववचाराय न ह्येता ईलयन्त्या तृतीयसवनात्परि शरे यज्ञस्य सन्तत्यै॥११॥

स्यादिन्द्रो गृह्णीयादस्त्वमुष्मिन्क्रियते षड्विंशतिश्च॥२॥ [२]

ब्रह्मवादिनो वदन्ति स त्वा अध्वर्युः स्याद्यः सोममुपावहरन्त्सर्वाभ्यो देवताभ्य उपावहरेदिति हृदे त्वेत्याह मनुष्येभ्य एवैतेन करोति मनसे त्वेत्याह पितृभ्य एवैतेन करोति दिवे त्वा सूर्याय त्वेत्याह देवेभ्य एवैतेन करोत्येतावतीर्वै देवतास्ताभ्य एवैनः सर्वाभ्य उपावहरति पुरा वाचः॥१२॥

प्रवदितोः प्रातरनुवाकमुपाकरोति यावत्येव वाक्तामव रुद्धेऽपोऽग्रेऽभिव्याहरति यज्ञो वा आपो यज्ञमेवाभि वाचं वि सृजति सर्वाणि छन्दाःस्यन्वाह पशवो वै छन्दांसि पशून्वाव रुद्धे गायत्रिया तेजस्कामस्य परि दध्यान्निष्ठुर्भेन्द्रियकामस्य जगत्या पशुकामस्यानुष्टुभा प्रतिष्ठाकामस्य पङ्क्त्या यज्ञकामस्य विराजान्नकामस्य शृणोत्वग्निः समिधा हवम्॥१३॥

म इत्याह सवितृप्रसूत एव देवताभ्यो निवेद्यापोऽच्छैत्यप इष्य होतरित्याहेषितः हि कर्म क्रियते मैत्रावरुणस्य चमसाध्वर्यवा द्रवेत्याह मित्रावरुणौ वा अपां नेतारौ ताभ्यामेवैना अच्छैति देवीरापो अपां नपादित्याहाहुत्यैवैना निष्क्रीय गृह्णात्यथो हविष्कृतानामेवाभिघृतानां गृह्णाति॥१४॥

कार्ष्णिरीसीत्याह शर्मलमेवासामपं प्लावयति समुद्रस्य वोक्षित्या उन्नय इत्याह तस्मादद्यमानाः पीयमाना आपो न क्षीयन्ते योनिर्वै यज्ञस्य चात्वालं यज्ञो वसतीवरीर्होतृचमसं च मैत्रावरुणचमसं च सःस्पर्श्य वसतीवरीर्व्यानयति यज्ञस्य सयोनित्वायाथो स्वादेवेना योनेः प्र जनयत्यध्वर्योऽवैरपा (३) इत्याहोतेमन्नमुरुतेमाः पश्येति वावैतदाह यद्यग्निष्टोमो जुहोति यद्युक्थ्यः परिधौ नि माँष्टि यद्यतिरात्रो यजुर्वदन्प्र पद्यते यज्ञक्रतूनां व्यावृत्त्यै॥१५॥

वाचो हवमभिघृतानां गृह्णात्युत पञ्चविंशतिश्च॥३॥ [३]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इति ग्रावाणमा दत्ते प्रसूत्या अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याहाश्विनौ हि देवानामध्वर्यू आस्ताम् पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह यत्यै पशवो वै सोमो व्यान उपांशुसर्वनो यदुपांशुसर्वनमभि मिमीते व्यानमेव पशुषु दधातीन्द्राय त्वेन्द्राय त्वेति मिमीत इन्द्राय हि सोम आह्रियते पञ्च कृत्वो यजुषा मिमीते॥१६॥

पञ्चाक्षरा पङ्क्तिः पाङ्क्तौ यज्ञो यज्ञमेवाव रुद्धे पञ्च कृत्वस्तृष्णीन्दश सम्पद्यन्ते दशाक्षरा विराडन्न विराड्विराजैवान्नाद्यमव रुद्धे श्वात्राः स्थ वृत्रतुर इत्याहेष वा अपां सोमपीथो य एवं वेद नाप्स्वार्तिमाच्छति यत्तै सोम दिवि ज्योतिरित्याहेभ्य एवैनम्॥१७॥

लोकेभ्यः सम्भरति सोमो वै राजा दिशोऽभ्यध्यायत्स दिशोऽनु प्राविंशत्प्रागपागुदंगधरागित्याह दिभ्य एवैनं सम्भरत्यथो दिश एवास्मा अव रुद्धेऽम्ब नि प्वरेत्याह कामुका एनः स्त्रियो भवन्ति य एवं वेद यत्तै सोमादाभ्यं नाम जागृवीति॥१८॥

आहेष वै सोमस्य सोमपीथो य एवं वेद न सौम्यामार्तिमाच्छति घ्नन्ति वा एतत्सोमं यदभिषुण्वन्त्यंशूनपं गृह्णाति त्रायत एवैनं प्राणा वा अंशवः पशवः सोमोऽंशून्पुनरपि सृजति प्राणानेव पशुषु दधाति द्वौद्वावपि सृजति तस्माद्वौद्वा प्राणाः॥१९॥

यजुषा मिमीत एनं जागृवीति चतुश्चत्वारिंशच्च॥४॥ [४]

प्राणो वा एष यदुपांशुर्यदुपांश्वग्रा ग्रहां गृह्यन्ते प्राणमेवानु प्र यन्त्यरूपो ह स्माहौपवेशिः प्रातःसवन एवाहं यज्ञं सऽस्थापयामि तेन ततः सऽस्थितेन चरामीत्यष्टौ कृत्वोऽग्रेऽभि पुणोत्यष्टाक्षरा गायत्री गायत्रम्रातःसवनम् प्रातःसवनमेव तेनाप्रोत्येकादश कृत्वौ द्वितीयमेकादशाक्षरा त्रिष्टुत्रैष्टुभ्माध्यंदिनम्॥२०॥

सर्वनम्माध्यंदिनमेव सर्वनं तेनाप्रोति द्वादश कृत्वस्तृतीयन्दवादशाक्षरा जगती जागतं तृतीयसर्वनन्तृतीयसर्वनमेव तेनाप्रोत्येतां ह वाव स यज्ञस्य सऽस्थितिमुवाचास्कन्दयास्कन्नं हि तद्यद्यज्ञस्य सऽस्थितस्य स्कन्दत्यथो खल्वाहुर्गायत्री वाव प्रातःसवने नातिवाद इत्यनतिवादुक एनम्प्रातृव्यो भवति य एवं वेद तस्मादष्टावष्टौ॥२१॥

कृत्वोऽभिपुत्यं ब्रह्मवादिनो वदन्ति पवित्रवन्तोऽन्ये ग्रहां गृह्यन्ते किम्विन्न उपांशुरिति

वाक्पवित्र इति ब्रूयात् वाचस्पतये पवस्व वाजिन्त्रित्याह वाचैवैनम्पवयति वृष्णो अशुभ्यामित्याह वृष्णो ह्येतावशू यौ सोमस्य गभस्तिपूत इत्याह गभस्तिना ह्येनम्पवयति देवो देवानां पवित्रमसीत्याह देवो ह्येषः॥२२॥

सं देवानां पवित्रं येषां भागोऽसि तेभ्यस्त्वेत्याह येषां ह्येष भागस्तेभ्यं एनं गृह्णाति स्वां कृतोऽसीत्याह प्राणमेव स्वमकृत मधुमतीर्न इषस्कृधीत्याह सर्वमेवास्मां इदं स्वदयति विश्वेभ्यस्त्वेन्द्रियेभ्यो दिव्येभ्यः पार्थिवेभ्य इत्याहोभयैष्वेव देवमनुष्येषु प्राणान्दधाति मनस्त्वा॥२३॥

अद्वित्याह मन एवाश्नुत उर्वन्तरिक्षमन्विहीत्याहान्तरिक्षदेवत्यो हि प्राणः स्वाहा त्वा सुभवः सूर्यायेत्याह प्राणा वै स्वभंवसो देवास्तेष्वेव परोक्षं जुहोति देवेभ्यस्त्वा मरीचिपेभ्य इत्याहादित्यस्य वै रश्मयो देवा मरीचिपास्तेषां तद्भागधेयन्तानेव तेन प्रीणाति यदि कामयेत वरपुकः पर्जन्यः॥२४॥

स्यादिति नीचा हस्तेन नि मृज्याद्वृष्टिमेव नि यच्छति यदि कामयेतावरपुकः स्यादित्युत्तानेन नि मृज्याद्वृष्टिमेवोद्यच्छति यद्यभिचरेंदमुं जह्यथ त्वा होष्यामीति ब्रूयादाहुतिमेवैनम्रेप्सन् हन्ति यदि दूरे स्यादा तमितोस्तिष्ठेत्प्राणमेवास्यानुगत्यं हन्ति यद्यभिचरेंदमुष्यं॥२५॥

त्वा प्राणे सादयामीति सादयेदसन्त्रो वै प्राणः प्राणमेवास्य सादयति षड्विंशशुभिः पवयति षड्वा ऋतवं ऋतुभिरेवैनम्पवयति त्रिः पवयति त्रयं इमे लोका एभिरेवैनं लोकैः पवयति ब्रह्मवादिनो वदन्ति कस्मात्सत्यात्रयः पशूनां हस्तादाना इति यन्निरुपांशुः हस्तेन विगृह्णाति तस्मात्रयः पशूनां हस्तादानाः पुरुषो हस्ती मर्कटः॥२६॥

मार्ध्यन्दिनमष्टावष्टावेष मनस्त्वा पर्जन्योऽमुष्य पुरुषो द्वे च॥५॥ [५]

देवा वै यद्यज्ञेऽकुर्वत तदसुरा अकुर्वत ते देवा उपांशौ यज्ञं सः स्थायमपश्यन्तमुपांशौ समस्थापयन्तेऽसुरा वज्रमुद्यत्य देवानभ्यायन्त ते देवा बिभ्यन्त इन्द्रमुपाधावन्तानिन्द्रोऽन्तर्यामेणान्तरधत्त तदन्तर्यामस्यान्तर्यामत्वम् यदन्तर्यामो गृह्यते भ्रातृव्यानेव तद्यजमानोऽन्तर्धत्तेऽन्तस्ते॥२७॥

दधामि द्यावापृथिवी अन्तरुर्वन्तरिक्षमित्याहैभिरेव लोकैर्यजमानो भ्रातृव्यानन्तर्धत्ते ते

देवा अमन्यन्तेन्द्रो वा इदमभूद्यद्वयः स्म इति तैऽब्रुवन्मघवन्ननु न आ भजेति सजोषा देवैरवरैः परैश्चेत्यब्रवीद्ये चैव देवाः परे ये चावरै तानुभयान्॥२८॥

अन्वाभजत्सजोषा देवैरवरैः परैश्चेत्याहु ये चैव देवाः परे य चावरै तानुभयानुन्वाभजत्यन्तर्यामे मघवन्मादयस्वेत्याहु यज्ञादेव यजमानं नान्तरैत्युपयामगृहीतोऽसीत्याहापानस्य धृत्यै यदुभावंपवित्रौ गृह्येयातां प्राणमपानोऽनु न्यच्छेत्प्रमायुकः स्यात्पवित्रवानन्तर्यामो गृह्यते॥२९॥

प्राणापानयोर्विधृत्यै प्राणापानौ वा एतौ यदुपाश्वन्तर्यामौ व्यान उपाशुसर्वनो यं कामयेत प्रमायुकः स्यादित्यसःस्पृष्टौ तस्य सादयेद्यानेनैवास्यं प्राणापानौ वि च्छिनन्ति ताजकप्रमीयते यं कामयेत सर्वमायुरिरयादिति सःस्पृष्टौ तस्य सादयेद्यानेनैवास्यं प्राणापानौ स तनोति सर्वमायुरेति॥३०॥

त उभयान्गृह्यते चतुश्चत्वारिंशच्च॥६॥ [६]

वाग्वा एषा यदैन्द्रवायवो यदैन्द्रवायवाग्रा ग्रहा गृह्यन्ते वाचमेवानु प्र यन्ति वायुं देवा अब्रुवन्सोमः राजानः हनामेति सौऽब्रवीद्वरं वृणै मदग्रा एव वो ग्रहा गृह्यान्ता इति तस्मादैन्द्रवायवाग्रा ग्रहा गृह्यन्ते तमघ्नन्सोऽपूयत् तं देवा नोपाधृष्णुवन्ते वायुमब्रुवन्निम नः स्वदय॥३१॥

इति सौऽब्रवीद्वरं वृणै मदेवत्यान्येव वः पात्राण्युच्यन्ता इति तस्मान्नानादेवत्यानि सन्ति वायव्यान्युच्यन्ते तमेभ्यो वायुरेवास्वदयत्तस्माद्यत्पूर्यति तत्प्रवाते वि षजन्ति वायुरहि तस्य पवयिता स्वदयिता तस्य विग्रहणं नाविन्दन्त्साऽदितिरब्रवीद्वरं वृणा अथ मया वि गृहीध्वम्मदेवत्या एव वः सोमाः॥३२॥

सुत्रा असन्नित्युपयामगृहीतोऽसीत्याहादितिदेवत्यांस्तेन यानि हि दारुमयाणि पात्राण्यस्यै तानि योनेः सम्भूतानि यानि मृन्मयाणि साक्षात्तान्यस्यै तस्मादेवमाहु वाग्वै पराच्यव्याकृतावदत्ते देवा इन्द्रमब्रुवन्निमां नो वाचं व्याकुर्विति सौऽब्रवीद्वरं वृणै मह्यं चैवेष वायवे च सह गृह्याता इति तस्मादैन्द्रवायवः सह गृह्यते तामिन्द्रो मध्यतोऽवक्रम्य व्याकरोत्तस्मादियं व्याकृता वागुद्यते तस्मात्सकृदिन्द्राय मध्यतो गृह्यते द्विर्वायवे द्वौ हि स वराववृणीत॥३३॥

स्वदय सोमाः सहाष्टविंशतिश्च॥७॥ [७]

मित्रं देवा अंब्रुवन्त्सोमं राजानं हनामेति सौऽब्रवीन्नाहं सर्वस्य वा अहमित्रमस्मीति तमंब्रुवन् हनामेवेति सौऽब्रवीद्वरं वृणै पयंसैव मे सोमं श्रीणन्निति तस्मान्मैत्रावरुणम्पयंसा श्रीणन्ति तस्मात्पशवोऽपाक्रामन् मित्रः सन्क्रूरमकरिति क्रूरमिव खलु वा एषः॥३४॥

करोति यः सोमं यजते तस्मात्पशवोऽप क्रामन्ति यन्मैत्रावरुणम्पयंसा श्रीणाति पशुभिरेव तन्मित्रं संमर्धयति पशुभिर्यजमानम्पुरा खलु वावैवमित्रोऽवेदप मत्क्रूरं चक्रुषः पशवं क्रमिष्यन्तीति तस्मादेवमवृणीत वरुणं देवा अंब्रुवन्त्वयांशुभा सोमं राजानं हनामेति सौऽब्रवीद्वरं वृणै मह्यं च॥३५॥

एवैष मित्राय च सह गृह्याता इति तस्मान्मैत्रावरुणः सह गृह्यते तस्माद्राजा राजानमंशुभां घ्नन्ति वैश्येन वैश्यं शूद्रेण शूद्रं वा इदं दिवा न नक्तमासीदव्यावृत्तन्ते देवा मित्रावरुणावब्रुवन्निदं नो वि वांसयतमिति तावब्रूतां वरं वृणावहा एकं एवावत्पूर्वो ग्रहो ग्रहो गृह्याता इति तस्मादेन्द्रवायवः पूर्वो मैत्रावरुणाद्गृह्यते प्राणापानौ ह्येतौ यदुपांश्चन्तर्यामौ मित्रोऽहरजंयद्वरुणो रात्रिन्ततो वा इदं व्योच्छिद्यन्मैत्रावरुणो गृह्यते व्युष्टैः॥३६॥

एष चैन्द्रवायवो द्वाविंशतिश्च॥८॥ [८]

यज्ञस्य शिरोऽच्छिद्यत ते देवा अश्विनावब्रुवन्भिषजौ वै स्थं इदं यज्ञस्य शिरः प्रति धत्तमिति तावब्रूतां वरं वृणावहै ग्रहं एव नावत्रापि गृह्यतामिति ताभ्यामेतमाश्विनमंगृह्णन्ततो वै तौ यज्ञस्य शिरः प्रत्यधत्ताम् यदाश्विनो गृह्यते यज्ञस्य निष्कृत्यै तौ देवा अंब्रुवन्नपूतो वा इमौ मनुष्यचरौ॥३७॥

भिषजाविति तस्माद्ब्राह्मणेन भेषजं न कार्यमपूतो ह्ये ३ षोऽमेध्यो यो भिषक्तो बहिष्पवमानेन पवयित्वा ताभ्यामेतमाश्विनमंगृह्णन्तस्माद्बहिष्पवमाने स्तुत आश्विनो गृह्यते तस्मादेवं विदुषां बहिष्पवमान उपसद्यः पवित्रं वै बहिष्पवमान आत्मानमेव पवयते तयोस्तेषां भेषज्यं वि न्यदधुरग्नौ तृतीयमप्सु तृतीयमब्राह्मणे तृतीयन्तस्मादुदपात्रम्॥३८॥

उपनिधाय ब्राह्मणं दक्षिणतो निषाद्य भेषजं कुर्याद्यावदेव भेषजं तेन करोति

समर्थुकमस्य कृतम्भवति ब्रह्मवादिनो वदन्ति कस्मात्सत्यादेकपात्रा द्विदेवत्यां गृह्यन्ते द्विपात्रा हूयन्ते इति यदेकपात्रा गृह्यन्ते तस्मादेकोऽन्तरतः प्राणो द्विपात्रा हूयन्ते तस्माद्द्वौ बहिष्ठात्राणाः प्राणा वा एते यद्विदेवत्याः पशव इडा यदिडाम्पूर्वा द्विदेवत्येभ्य उपह्वयेत॥३९॥

पशुभिः प्राणानन्तर्दधीत प्रमायुकः स्याद्विदेवत्यांभक्षयित्वेडामुप हूयते प्राणानेवात्मन्यित्वा पशून्पुं हूयते वाग्वा ऐन्द्रवायवश्चक्षुर्मैत्रावरुणः श्रोत्रमाश्विनः पुरस्तादैन्द्रवायवम्भक्षयति तस्मात्पुरस्ताद्वाचा वंदति पुरस्तांमैत्रावरुणं तस्मात्पुरस्ताच्चक्षुषा पश्यति सर्वतः परिहारमाश्विनं तस्मात्सर्वतः श्रोत्रेण शृणोति प्राणा वा एते यद्विदेवत्याः॥४०॥

अरिक्तानि पात्राणि सादयति तस्मादरिक्ता अन्तरतः प्राणा यतः खलु वै यज्ञस्य विततस्य न क्रियते तदनु यज्ञं रक्षांस्यव चरन्ति यदरिक्तानि पात्राणि सादयति क्रियमाणमेव तद्यज्ञस्य शये रक्षसामनन्ववचाराय दक्षिणस्य हविर्धानस्योत्तरस्यां वर्तन्यां सादयति वाच्यैव वाचं दधात्या तृतीयसवनात्परि शेरे यज्ञस्य सन्तत्ये॥४१॥

मनुष्यचरावुदपात्रमुपह्वयेत द्विदेवत्याः पद्वत्वारिंशच्च॥९॥ [९]

बृहस्पतिर्देवानां पुरोहित आसीच्छण्डामर्कावसुराणां ब्रह्मण्वन्तो देवा आसन्ब्रह्मण्वन्तोऽसुरास्ते ऽन्योन्यं नाशंक्रुवन्नभिर्भवितुन्ते देवाः शण्डामर्कावुपामन्नयन्त तावब्रूतां वरं वृणावहै ग्रहावेव नावत्रापि गृह्येतामिति ताभ्यामेतौ शुक्रामन्थिनावगृह्यन्ततौ देवा अभवन्परासुरा यस्यैवं विदुषः शुक्रामन्थिनौ गृह्येते भवत्यात्मना परा॥४२॥

अस्य भ्रातृव्यो भवति तौ देवा अपनुद्यात्मन् इन्द्रायाजुहवुरपनुतौ शण्डामर्कौ संहामुनेति ब्रूयाद्यं द्विष्याद्यमेव द्वेष्टि तेनैनौ सहापं नुदते स प्रथमः सङ्कृतिर्विश्वकर्मेत्येवैनावात्मन् इन्द्रायाजुहवुरिन्द्रो ह्येतानि रूपाणि करिंक्रुदचरदसौ वा आदित्यः शुक्रश्चन्द्रमा मन्थ्यपिगृह्य प्राञ्चौ निः॥४३॥

क्रामत्तस्मात्प्राञ्चौ यन्तौ न पश्यन्ति प्रत्यश्चावावृत्य जुहुतस्तस्मात्प्रत्यश्चौ यन्तौ पश्यन्ति चक्षुषी वा एते यज्ञस्य यच्छुक्रामन्थिनौ नासिकोत्तरवेदिर्भितः परिक्रम्य जुहुतस्तस्मादभितो नासिकां चक्षुषी तस्मात्त्रासिकया चक्षुषी विधृते सर्वतः परि क्रामतो

रक्षसामपहत्यै देवा वै याः प्राचीराहुतीरजुहवुर्ये पुरस्तादसुरा आसन्ताः स्ताभिः प्र॥४४॥

अनुदन्त याः प्रतीचीर्ये पश्चादसुरा आसन्ताः स्ताभिरपांनुदन्त प्राचीरन्या आहुतयो हूयन्ते प्रत्यञ्चौ शुक्रामन्थिनौ पश्चाच्चैव पुरस्ताच्च यजमानो भ्रातृव्याम् णुदते तस्मात्परांचीः प्रजाः प्र वीयन्ते प्रतीचीर्जायन्ते शुक्रामन्थिनौ वा अनु प्रजाः प्र जायन्तेऽत्रीश्चाद्याश्च सुवीराः प्रजाः प्रजनयन्परीहि शुक्रः शुक्रशोचिषा॥४५॥

सुप्रजाः प्रजाः प्रजनयन्परीहि मन्थी मन्थिशोचिषेत्याहेता वै सुवीरा या अत्रीरेताः सुप्रजा या आद्या य एवं वेदान्नस्य प्रजा जायते नाद्या प्रजापतेरक्ष्यंश्चयत्तत्परापतत्तद्विकङ्कतम्प्राविशत्तद्विकङ्कते नारमत तद्यवम्प्राविशत् तद्यवेऽरमत तद्यवस्य॥४६॥

यवत्वं यद्विकङ्कतम्मन्थिपात्रम्भवति सक्तुभिः श्रीणाति प्रजापतेरेव तच्चक्षुः सम्भरति ब्रह्मवादिनो वदन्ति कस्मात्स्थित्यान्मन्थिपात्रं सदो नाश्रुत इत्यार्तपात्रं हीति ब्रूयाद्यदश्रुवीतान्योऽध्वर्युः स्यादार्तिमाच्छेत्तस्मान्नाश्रुते॥४७॥

आत्मना परा निष्प्रा शुक्रशोचिषा यवस्य सप्तत्रिंशच्च॥10॥ [१०]

देवा वै यद्यज्ञेऽकुर्वत तदसुरा अकुर्वत ते देवा आग्रयणाग्रान्ग्रहानपश्यन्तानगृह्णत ततो वै तेऽग्रं पर्यायन् यस्यैवं विदुषं आग्रयणाग्रा ग्रहा गृह्यन्तेऽग्रमेव संमानानां पर्यति रुग्णवत्यर्चा भ्रातृव्यवतो गृहीयाद्भ्रातृव्यस्यैव रुक्ताग्रं समानानां पर्यति ये देवा दिव्येकादश स्थेत्याह॥४८॥

एतावतीर्वै देवतास्ताभ्य एवैनं सर्वाभ्यो गृह्णात्येष ते योनिर्विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य इत्याह वैश्वदेवो ह्येष देवतया वाग्वै देवेभ्योऽपोकामद्यज्ञायातिष्ठमाना ते देवा वाच्यपक्रान्तायां तूष्णीं ग्रहानगृह्णत साऽमन्यत वागन्तर्यन्ति वै मेति साग्रयणम्प्रायागच्छुत्तदाग्रयणस्याग्रयणत्वम्॥४९॥

तस्मादाग्रयणे वाग्वि सृज्यते यत्तूष्णीम्पूर्वे ग्रहा गृह्यन्ते यथां थ्सारीयति म आख इयति नाप राथस्यामीत्युपावसृजत्येवमेव तदध्वर्युराग्रयणं गृहीत्वा यज्ञमारभ्य वाचं वि सृजते त्रिर्हिं करोत्युद्गातृनेव तद्वृणीते प्रजापतिर्वा एष यदाग्रयणो यदाग्रयणं गृहीत्वा हिं करोति प्रजापतिरेव॥५०॥

तत्प्रजा अभि जिघ्रति तस्माद्द्व्यं जातं गौरभि जिघ्रत्यात्मा वा एष यज्ञस्य यदाग्रयणः सर्वनेसवनेऽभि गृह्णात्यात्मन्नेव यज्ञः सं तनोत्युपरिष्ठादा नयति रेत एव तदधात्यधस्तादुप गृह्णाति प्र जनयत्येव तद्वह्मवादिनो वदन्ति कस्मात्सत्याद्रायत्री कनिष्ठा छन्दसाः सती सर्वाणि सर्वनानि वहतीत्येष वै गायत्रियै वृथ्सो यदाग्रयणस्तमेव तदभिनिवर्तः सर्वाणि सर्वनानि वहति तस्माद्द्व्यं संपाकृतं गौरभि नि वर्तते॥५१॥

आहाग्रयणत्वं प्रजापतिरेवेति विशतिश्च॥११॥ [११]

इन्द्रो वृत्राययुर्वै यज्ञेन सुवर्गायेन्द्रो मरुद्विरदितिरन्तर्यामपात्रेण प्राण उपाःशुपात्रेणेन्द्रो वृत्रमहन्तस्य ग्रहान् वै प्राणान्येकादश॥११॥ इन्द्रो वृत्राय पुनरृक्तुनाह मिथुनम्पशवो नेष्टः पर्वामुपाःश्वन्तर्यामयोद्विचत्वारिंशत्॥४२॥ इन्द्रो वृत्राय पाङ्क्तुत्वम्॥ [१२]

॥पञ्चमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां षष्ठमकाण्डे पञ्चमः प्रश्नः॥

इन्द्रो वृत्राय वज्रमुदयच्छत्स वृत्रो वज्रादुद्यतादबिभेत्सोऽब्रवीन्मा मे प्र हारस्ति वा इदम्मयि वीर्यं तत्ते प्र दास्यामीति तस्मा उक्थ्यम्प्रायच्छत्तस्मै द्वितीयमुदयच्छत्सोऽब्रवीन्मा मे प्र हारस्ति वा इदं मयि वीर्यं तत्ते प्र दास्यामीति॥१॥

तस्मा उक्थ्यमेव प्रायच्छत्तस्मै तृतीयमुदयच्छत्तं विष्णुरन्वतिष्ठत जहीति सोऽब्रवीन्मा मे प्र हारस्ति वा इदम्मयि वीर्यं तत्ते प्र दास्यामीति तस्मा उक्थ्यमेव प्रायच्छत्तं निर्मायम्भूतमहन् यज्ञो हि तस्य मायासीद्यदुक्थ्यो गृह्यत इन्द्रियमेव॥२॥

तद्वीर्यं यजमानो भ्रातृव्यस्य वृद्ध इन्द्राय त्वा बृहद्वते वयस्वत इत्याहेन्द्राय हि स तम्प्रायच्छत्तस्मै त्वा विष्णवे त्वेत्याह यदेव विष्णुरन्वतिष्ठत जहीति तस्माद्विष्णुमन्वाभजति त्रिर्निर्गृह्णाति त्रिर्हि स तं तस्मै प्रायच्छदेष ते योनिः पुनरहविरीत्याह पुनःपुनः॥३॥

ह्यस्मान्निर्गृह्णाति चक्षुर्वा एतद्यज्ञस्य यदुक्थ्यंस्तस्मादुक्थ्यं हुतं सोमा अन्वारयन्ति तस्मादात्मा चक्षुरन्वेति तस्मादेकं यन्तम्बहवोऽनु यन्ति तस्मादेको बहूनाम्ब्रो भवति

तस्मादेको ब्रह्मीर्जाया विन्दते यदि कामयेताध्वर्युरात्मानं यज्ञयशसेनापयेयमित्यन्तराहवनीयं च हविर्धानं च तिष्ठन्नव नयेत्॥४॥

आत्मानमेव यज्ञयशसेनापयति यदि कामयेत यजमानं यज्ञयशसेनापयेयमित्यन्तरा संदोहविर्धाने तिष्ठन्नव नयेद्यजमानमेव यज्ञयशसेनापयति यदि कामयेत सदस्यान् यज्ञयशसेनापयेयमिति सद आलभ्याव नयेत्सदस्यानेव यज्ञयशसेनापयति॥५॥

इतीन्द्रियमेव पुनःपुनर्येत्रयस्त्रिंशच्च॥१॥

आयुर्वा एतद्यज्ञस्य यद्धव उत्तमो ग्रहाणां गृह्यते तस्मादायुः प्राणानामुत्तममूर्धानं दिवो अरतिं पृथिव्या इत्याह मूर्धानमेवेन९ समानानां करोति वैश्वानरमृताय जातमग्निमित्याह वैश्वानर९ हि देवतायुरुभयतौवैश्वानरो गृह्यते तस्मादुभयतः प्राणा अधस्ताच्चोपरिष्ठाच्चार्धिनोऽन्ये ग्रहा गृह्यन्तेऽर्धी ध्रुवस्तस्मात्॥६॥

अर्धवाङ्माणाऽन्येषां प्राणानामुपोऽन्ये ग्रहाः साद्यन्तेऽनुपोसे ध्रुवस्तस्मादस्त्रान्याः प्रजाः प्रतितिष्ठन्ति मा९सेनान्या असुरा वा उत्तरतः पृथिवीमपर्याचिकीरुषन्तां देवा ध्रुवेणाद९हन्तद्ध्रुवस्य ध्रुवत्वं यद्धव उत्तरतः साद्यते धृत्या आयुर्वा एतद्यज्ञस्य यद्धव आत्मा होता यद्धोतृचमसे ध्रुवमवनयत्यात्मन्नेव यज्ञस्य॥७॥

आयुर्दधाति पुरस्तादुक्थस्यावनीय इत्याहुः पुरस्ताद्धायुषो भुङ्क्ते मध्यतोऽवनीय इत्याहुर्मध्यमेन ह्यायुषो भुङ्क्ते उत्तरार्धेऽवनीय इत्याहुरुत्तमेन ह्यायुषो भुङ्क्ते वैश्वदेव्यामृचि शस्यमानायामव नयति वैश्वदेव्यो वै प्रजाः प्रजास्वेवायुर्दधाति॥८॥

ध्रुवस्तस्मादेव यज्ञस्यैकान्नचत्वारिंशच्च॥२॥

यज्ञेन वै देवाः सुवर्गं लोकमायन्तेऽमन्यन्त मनुष्या नोऽन्वाभविष्यन्तीति ते संवत्सरेण योपयित्वा सुवर्गं लोकमायन्तमृषय ऋतुग्रहैवानु प्राजानन्यदंतुग्रहा गृह्यन्ते सुवर्गस्य लोकस्य प्रज्ञात्यै द्वादश गृह्यन्ते द्वादश मासाः संवत्सरः संवत्सरस्य प्रज्ञात्यै सह प्रथमौ गृहेते सहोत्तमौ तस्माद्द्वौद्वावृतू उभयतौमुखमृतुपात्रम्भवति कः॥९॥

हि तद्वेद यत ऋतूनाम्मुखमृतुना प्रेष्येति षट्त्वं आह षड्वा ऋतवं ऋतूनेव प्रीणात्यृतुभिरिति चतुश्चतुष्पद एव पशून्प्रीणाति द्विः पुनर्ऋतुनाह द्विपद एव प्रीणात्यृतुना

प्रेष्येति षट्त्वं आहर्तुभिरिति चतुस्तस्माच्चतुष्पादः पशवं ऋतूनुपं जीवन्ति द्विः॥१०॥

पुनर्ऋतूनाह तस्माद्विपादश्चतुष्पदः पशूनुपं जीवन्त्यृतूना प्रेष्येति षट्त्वं आहर्तुभिरिति चतुर्द्विः पुनर्ऋतूनाहाक्रमणमेव तत्सेतुं यजमानः कुरुते सुवर्गस्य लोकस्य समंष्ट्रे नान्योन्यमनु प्र पंचेत् यदन्योन्यमनु प्रपद्येतर्तुर्ऋतुमनु प्र पंचेतर्तवो मोहुकाः स्युः॥११॥

प्रसिद्धमेवाध्वर्युर्दक्षिणेन प्र पंचते प्रसिद्धं प्रतिप्रस्थातोत्तरेण तस्मादादित्यः षण्मासो दक्षिणेनैति षडुत्तरेणोपयामगृहीतोऽसि सः सर्पोऽस्य हस्पत्याय त्वेत्याहास्ति त्रयोदशो मास इत्याहुस्तमेव तत्प्रीणाति॥१२॥

को जीवन्ति द्विः स्युश्चतुस्त्रिंशच्च॥३॥ [३]

सुवर्गाय वा एते लोकाय गृह्यन्ते यदंतुग्रहा ज्योतिरिन्द्राग्नी यदैन्द्राग्रमृतुपात्रेण गृह्णाति ज्योतिरेवास्मा उपरिष्ठादधाति सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्या ओजोभूतो वा एतौ देवानां यदैन्द्राग्नी यदैन्द्राग्नौ गृह्यत ओज एवाव रुद्धे वैश्वदेवः शुक्रपात्रेण गृह्णाति वैश्वदेव्यो वै प्रजा असावादित्यः शुक्रो यद्वैश्वदेवः शुक्रपात्रेण गृह्णाति तस्मादसावादित्यः॥१३॥

सर्वाः प्रजाः प्रत्यङ्मुदैति तस्मात्सर्व एव मन्यते माम्प्रत्युदंगादिति वैश्वदेवः शुक्रपात्रेण गृह्णाति वैश्वदेव्यो वै प्रजास्तेजः शुक्रो यद्वैश्वदेवः शुक्रपात्रेण गृह्णाति प्रजास्वेव तेजो दधाति॥१४॥

तस्मादसावादित्यस्त्रिंशच्च॥४॥ [४]

इन्द्रो मरुद्भिः साविद्येन माध्यदिने सवने वृत्रमहन्यन्माध्यदिने सवने मरुत्वतीयां गृह्यन्ते वार्त्रघ्ना एव ते यजमानस्य गृह्यन्ते तस्य वृत्रं जघ्नुषं ऋतवोऽमुह्यन्त्स ऋतुपात्रेण मरुत्वतीयानगृह्णात्ततो वै स ऋतून्प्राजानाद्यदंतुपात्रेण मरुत्वतीयां गृह्यन्तं ऋतूनाम्प्रज्ञात्यै वज्रं वा एतं यजमानो भ्रातृव्याय प्र हरति यन्मरुत्वतीया उदेव प्रथमेन॥१५॥

यच्छ्रुति प्र हरति द्वितीयेन स्तृणुते तृतीयेनायुधं वा एतद्यजमानः सः स्फुरते यन्मरुत्वतीया धनुरेव प्रथमो ज्या द्वितीय इपुस्तृतीयः प्रत्येव प्रथमेन धत्ते वि सृजति द्वितीयेन विध्यति तृतीयेनेन्द्रो वृत्रं हत्वा परां परावतमगच्छुदपाराधमिति मन्यमानः स हरितोऽभवत्स एतान्मरुत्वतीयानात्मस्पर्णानपश्यत्तानगृह्णीत॥१६॥

प्राणमेव प्रथमेनास्पृणुतापानं द्वितीयेनात्मानं तृतीयेनात्मस्पर्शेण वा एते यजमानस्य गृह्यन्ते यन्मरुत्वतीयाः प्राणमेव प्रथमेन स्पृणुतेऽपानं द्वितीयेनात्मानं तृतीयेनेन्द्रो वृत्रमहन्तं देवा अब्रुवन्महान् वा अयमभूद्यो वृत्रमवधीदिति तन्महेन्द्रस्य महेन्द्रत्वः स एतस्मोहेन्द्रमुद्धारमुदहरत वृत्रं हत्वान्यासु देवतास्वधि यन्मोहेन्द्रो गृह्यत उद्धारमेव तं यजमान उद्धरतेऽन्यासु प्रजास्वधि शुक्रपात्रेण गृह्णाति यजमानदेवत्यो वै मोहेन्द्रस्तेजः शुक्रो यन्मोहेन्द्रः शुक्रपात्रेण गृह्णाति यजमान एव तेजो दधाति॥१७॥

प्रथमेनागृह्णीत देवतास्वष्टाविंशतिश्च॥५॥ [५]

अदितिः पुत्रकामा साध्येभ्यो देवेभ्यो ब्रह्मोदनमपचत्तस्या उच्छेषणमददुस्तत्राश्रात्सा रेतोऽधत्त तस्यै चत्वार आदित्या अजायन्त सा द्वितीयमपचत्सामन्यतोच्छेषणान्म इमेऽज्ञत यदग्रे प्राशिष्यामीतो मे वसीयांसो जनिष्यन्त इति साग्रे प्राश्रात्सा रेतोऽधत्त तस्यै व्युद्धमाण्डमजायत सादित्येभ्य एव॥१८॥

तृतीयमपचद्भोगाय म इदं श्रान्तमस्त्विति तेऽब्रुवन्वरं वृणामहे योऽतो जायाता अस्माकं स एकोऽसृद्योऽस्य प्रजायामृध्याता अस्माकम्भोगाय भवादिति ततो विवंस्वानादित्योऽजायत तस्य वा इयं प्रजा यन्मनुष्यास्तास्वेक एवर्द्धो यो यजते स देवानाम्भोगाय भवति देवा वै यज्ञात्॥१९॥

रुद्रमन्तरायन्थस आदित्यानन्वाक्रमत ते द्विदेवत्यान्प्रापद्यन्त तान्न प्रति प्रायच्छन्तस्मादपि वध्यम्प्रापन्नं न प्रति प्र यच्छन्ति तस्माद्विदेवत्येभ्य आदित्यो निर्गृह्यते यदुच्छेषणादजायन्त तस्मादुच्छेषणाद्गृह्यते तिसृभिर्ऋग्भिर्गृह्णाति माता पिता पुत्रस्तदेव तन्मिथुनमुल्बं गर्भो जरायु तदेव तत्॥२०॥

मिथुनम्पशवो वा एते यदादित्य ऊर्गर्धि दध्ना मध्यतः श्रीणात्यूर्जमेव पशूनाममध्यतो दधाति श्रुतातङ्घ्रौ मेध्यत्वाय तस्मादामा पक्वं दुहे पशवो वा एते यदादित्यः परिश्रित्य गृह्णाति प्रतिरुध्यैवास्मै पशून्गृह्णाति पशवो वा एते यदादित्य एष रुद्रो यदग्निः परिश्रित्य गृह्णाति रुद्रादेव पशून्तर्दधाति॥२१॥

एष वै विवंस्वानादित्यो यदुपांशुसर्वनः स एतमेव सोमपीथं परि शय आ तृतीयसवनाद्विंस्व आदित्यैष ते सोमपीथ इत्याह विवंस्वन्तमेवादित्यः सोमपीथेन

समर्धयति या दिव्या वृष्टिस्तया त्वा श्रीणामीति वृष्टिकामस्य श्रीणीयाद्वृष्टिमेवाव रुद्धे
यदि ताजकप्रस्कन्देद्वरपुङ्कः पर्जन्यः स्याद्यदि चिरमवरपुङ्को न सादयत्यसन्नाद्धि प्रजाः
प्रजायन्ते नानु वर्षद्वरोति यदनुवषट्कुर्याद्बुधं प्रजा अन्ववसृजेन्न हुत्वान्वीक्षेत यदन्वीक्षेत
चक्षुरस्य प्रमायुङ्क्ते स्यात्तस्मान्नान्वीक्ष्यः॥२२॥

एव यज्ञाञ्जरायु तदेव तदन्तर्दधाति न सप्तविंशतिश्च॥६॥ [६]

अन्तर्यामपात्रेण सावित्रमाग्रयणाद्गृह्णाति प्रजापतिर्वा एष यदाग्रयणः प्रजानां प्रजननाय
न सादयत्यसन्नाद्धि प्रजाः प्रजायन्ते नानु वर्षद्वरोति यदनुवषट्कुर्याद्बुधं प्रजा अन्ववसृजेदेष
वै गायत्रो देवानां यथ्सवितेष गायत्रियै लोके गृह्यते यदाग्रयणो यदन्तर्यामपात्रेण
सावित्रमाग्रयणाद्गृह्णाति स्वादेवैनं योनेर्निगृह्णाति विश्वे॥२३॥

देवास्तृतीयं सवनं नोदयच्छन्ते सवितारम्प्रातःसवनभागं सन्तं तृतीयसवनमभि
पर्यणयन्ततो वै ते तृतीयं सवनमुदयच्छन्त्यतृतीयसवने सावित्रो गृह्यते तृतीयस्य
सवनस्योद्यत्तै सवितृपात्रेण वैश्वदेवं कलशाद्गृह्णाति वैश्वदेव्यो वै प्रजा वैश्वदेवः कलशः
सविता प्रसवानामीशे यथ्सवितृपात्रेण वैश्वदेवं कलशाद्गृह्णाति सवितृप्रसूत एवास्मै प्रजाः
प्र॥२४॥

जनयति सोमे सोममभि गृह्णाति रेतं एव तद्वधाति सुशर्मासि सुप्रतिष्ठान इत्याह
सोमे हि सोममभिगृह्णाति प्रतिष्ठित्या एतस्मिन्वा अपि ग्रहे मनुष्येभ्यो देवेभ्यः पितृभ्यः
क्रियते सुशर्मासि सुप्रतिष्ठान इत्याह मनुष्येभ्य एवैतेन करोति बृहदित्याह देवेभ्य एवैतेन
करोति नम इत्याह पितृभ्य एवैतेन करोत्येतावतीर्वै देवतास्ताभ्य एवैनं सर्वाभ्यो
गृह्णात्येष ते योनिर्विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य इत्याह वैश्वदेवो ह्येषः॥२५॥

विश्वे प्र पितृभ्य एवैतेन करोत्येकान्रविंशतिश्च॥७॥ [७]

प्राणो वा एष यदुपांशुयदुपांशुपात्रेण प्रथमश्चोत्तमश्च ग्रहौ गृह्यते प्राणमेवानु प्रयन्ति
प्राणमनूद्यन्ति प्रजापतिर्वा एष यदाग्रयणः प्राण उपांशुः पत्नीः प्रजाः प्र जनयन्ति
यदुपांशुपात्रेण पत्नीवतमाग्रयणाद्गृह्णाति प्रजानां प्रजननाय तस्मात्प्राणं प्रजा अनु प्र
जायन्ते देवा वा इतद्वतः पत्नीः सुवर्गम्॥२६॥

लोकमजिगाःसन्ते सुवर्गं लोकं न प्राजानन्त एतम्प्राणीवतमपश्यन्तमगृह्णत ततो वै ते सुवर्गं लोकम्प्राजानन् यत्प्राणीवतो गृह्यते सुवर्गस्य लोकस्य प्रज्ञात्यै स सोमो नातिष्ठत स्त्रीभ्यो गृह्यमाणस्तं घृतं वज्रं कृत्वाघ्नन्तं निरिन्द्रियम्भूतमगृह्णन्तस्मात्त्रियो निरिन्द्रिया अदायादिरपि पापात्युःस उपस्तितरम्॥२७॥

वदन्ति यद्धृतेन प्राणीवतः श्रीणाति वज्रेणैवेनं वशं कृत्वा गृह्णात्युपयामगृहीतोऽसीत्याहेयं वा उपयामस्तस्मादिमां प्रजा अनु प्र जायन्ते बृहस्पतिसुतस्य त इत्याह ब्रह्म वै देवानाम्बृहस्पतिर्ब्रह्मणैवास्मै प्रजाः प्र जनयतीन्द्रो इत्याह रेतो वा इन्द्र रेत एव तदधातीन्द्रियाव इति॥२८॥

आह प्रजा वा इन्द्रियं प्रजा एवास्मै प्र जनयत्यग्ना(३) इत्याहप्रिवै रेतोधाः पत्नीव इत्याह मिथुनत्वाय सजूर्देवेन त्वष्टा सोमम्पिबेत्याह त्वष्टा वै पशूनामिमिथुनानां रूपकद्रूपमेव पशुषु दधाति देवा वै त्वष्टारमजिगाःसन्त्यस पत्नीः प्रापद्यत तं न प्रति प्रायच्छन्तस्मादपि॥२९॥

वध्यम्प्रपन्नं न प्रति प्र यच्छन्ति तस्मात्प्राणीवते त्वष्ट्रेऽपि गृह्यते न सादयत्यसन्नाद्धि प्रजाः प्रजायन्ते नानु वर्षद्वरोति यदनुवषट्कुर्याद्रुद्रं प्रजा अन्ववसृजेद्यन्नानुवषट्कुर्यादशान्तमग्नीत्सोमम्भक्षयेदुपाःश्वनु वर्षद्वरोति न रुद्रं प्रजा अन्ववसृजति शान्तमग्नीत्सोमम्भक्षयत्यग्नीन्नेष्टुंरुपस्थमा सीद॥३०॥

नेष्टुः पत्नीमुदानयेत्याहाग्नीदेव नेष्टरि रेतो दधाति नेष्टा पत्नियामुद्रात्रा सं ख्यापयति प्रजापतिर्वा एष यदुद्राता प्रजानां प्रजननायाप उप प्र वर्तयति रेतं एव तत्सिञ्चत्यूरुणोप प्र वर्तयत्यूरुणा हि रेतः सिच्यते नग्नंकृत्योरुमुप प्र वर्तयति यदा हि नग्न ऊरुर्भवत्यथ मिथुनी भवतोऽथ रेतः सिच्यतेऽथ प्रजाः प्र जायन्ते॥३१॥

पत्नीः सुवर्गमुपस्तितरमिन्द्रियाव इत्यपि सीद मिथुन्यष्टौ च॥८॥

इन्द्रो वृत्रमहन्तस्य शीर्षकपालमुदैजत्स द्रोणकलशोऽभवत्तस्मात्सोमः समस्रवत्स हारियोजनोऽभवत् व्यचिकित्सञ्जुह्वानी(३) मा हौषा(३) मिति सोऽमन्यत यद्धोष्याम्यामः हौष्यामि यन्न होष्यामि यज्ञवेशंसं करिष्यामीति तमध्रियत होतुः सोऽग्निरब्रवीन्न मय्यामः हौष्यसीति तं धानाभिरश्रीणात्॥३२॥

त॥ शृतम्भूतमजुहोद्यद्धानाभिरहारियोजन॥ श्रीणाति शृतत्वाय शृतमेवैनम्भूतं जुहोति ब्रह्मिभिः श्रीणात्येतावतीरेवास्यामुष्मिँल्लोके कामदुघा भवन्त्यथो खल्वाहरेता वा इन्द्रस्य पृथ्व्यः कामदुघा यद्धारियोजनीरिति तस्माद्ब्रह्मिभिः श्रीणीयादृक्स्वामे वा इन्द्रस्य हरी सोमपानौ तयोः परिधय आधानं यदग्रहृत्य परिधीञ्जुहयादन्तराधानाभ्याम्॥३३॥

घासम्प्र यच्छेत्प्रहृत्य परिधीञ्जुहोति निराधानाभ्यामेव घासम्प्र यच्छत्युन्नेता जुहोति यातयामेव ह्येतरह्यध्वर्युः स्वगाकृतो यदध्वर्युर्जुहयाद्यथा विमुक्तम्पुनर्युनक्ति तादृगेव तच्छीरषत्रधिनिधाय जुहोति शीरषतो हि स समभवंद्विक्रम्य जुहोति विक्रम्य हीन्द्रो वृत्रमहन्त्समृद्धौ पशवो वै हारियोजनीर्यत्सम्भिन्द्यादल्पाः॥३४॥

एनम्पशवो भुञ्जन्त उप तिष्ठेरन्यत्र सम्भिन्द्याद्ब्रह्म एनम्पशवोऽभुञ्जन्त उप तिष्ठेरन्मनसा सम्बाधत उभयं करोति ब्रह्म एवैनम्पशवो भुञ्जन्त उप तिष्ठन्त उन्नेतर्युपहवमिच्छन्ते य एव तत्र सोमपीथस्तमेवाव रुन्धत उत्तरवेद्यां नि वपति पशवो वा उत्तरवेदिः पशवो हारियोजनीः पशुष्वेव पशून्प्रतिं षापयन्ति॥३५॥

अश्रीणादन्तराधानाभ्यामल्पाः स्थापयन्ति॥१॥ [९]

ग्रहान् वा अनु प्रजाः पशवः प्र जायन्त उपा॥श्वन्तर्यामावजावयः शुक्रामन्थिनौ पुरुषा ऋतुग्रहानेकशफा आदित्यग्रहं गावं आदित्यग्रहो भूर्यिष्ठाभिरृग्भिर्गृह्यते तस्माद्गावः पशूनाम्भूर्यिष्ठा यन्त्रिरूपा॥शु॥ हस्तेन विगृह्णाति तस्माद्द्वौ त्रीनजा जनयत्यथावयो भूर्यसीः पिता वा एष यदाग्रयणः पुत्रः कलशो यदाग्रयण उपदस्यैत्कलशाद्ब्रह्मीयाद्यथा पिता॥३६॥

पुत्रं क्षित उपधावति तादृगेव तद्यत्कलशं उपदस्येदाग्रयणाद्ब्रह्मीयाद्यथा पुत्रः पितरं क्षित उपधावति तादृगेव तदात्मा वा एष यज्ञस्य यदाग्रयणो यद्ब्रह्म वा कलशो वोपदस्येदाग्रयणाद्ब्रह्मीयादात्मन एवाधि यज्ञं निष्करोत्यविज्ञातो वा एष गृह्यते यदाग्रयणः स्थात्या गृह्णाति वायव्येन जुहोति तस्मात्॥३७॥

गर्भेणाविज्ञातेन ब्रह्महावम्भृथमव यन्ति परां स्थालीरस्यन्त्युद्वायव्यानि हरन्ति तस्मात्त्रिभ्यं जातां परास्यन्त्युत्पुमा॥स॥ हरन्ति यत्पुरुषमाह यथा वस्यंस आहरति तादृगेव तद्यद्ब्रह्म गृह्णाति यथा वस्यंस आहृत्य प्राह तादृगेव तद्यत्सादयति यथा वस्यंस उपनिधायापक्रामति तादृगेव तद्यद्वै यज्ञस्य साम्ना यजुषा क्रियते शिथिलं तद्यद्वा तद्दृढम्पुरस्तादुपयामा

यजुषा गृह्यन्ते उपरिष्ठादुपयामा ऋचा यज्ञस्य धृत्यै॥३८॥

यथा पिता तस्मादपक्रामन्ति तद्गृहेव तद्यदष्टादश च॥10॥ [१०]

प्रान्यानि पात्राणि युज्यन्ते नान्यानि यानि पराचीनानि प्रयुज्यन्तेऽमुमेव तैर्लोकमभि
जयति पराडिव ह्यसौ लोको यानि पुनः प्रयुज्यन्त इममेव तैर्लोकमभि जयति
पुनःपुनरिव ह्ययं लोकः प्रान्यानि पात्राणि युज्यन्ते नान्यानि यानि पराचीनानि प्रयुज्यन्ते
तान्यन्वोषधयः परा भवन्ति यानि पुनः॥३९॥

प्रयुज्यन्ते तान्यन्वोषधयः पुनरा भवन्ति प्रान्यानि पात्राणि युज्यन्ते नान्यानि यानि
पराचीनानि प्रयुज्यन्ते तान्यन्वारण्याः पशवोऽरण्यमपं यन्ति यानि पुनः प्रयुज्यन्ते तान्यनु
ग्राम्याः पशवो ग्राममुपावयन्ति यो वै ग्रहाणां निदानं वेद निदानं वान्भवत्याज्यमित्युक्थं
तद्वै ग्रहाणां निदानं यदुपांशु शंसति तत्॥४०॥

उपांश्वन्तर्यामयोर्यदुच्चैस्तदितरेषां ग्रहाणामेतद्वै ग्रहाणां निदानं य एवं वेद
निदानं वान्भवति यो वै ग्रहाणाम्मिथुनं वेद प्र प्रजयां पशुभिर्मिथुनैर्जायते स्थालीभिर्न्ये
ग्रहा गृह्यन्ते वायव्यैरन्य एतद्वै ग्रहाणाम्मिथुनं य एवं वेद प्र प्रजयां पशुभिर्मिथुनैर्जायत
इन्द्रस्त्वष्टुः सोममभीषहापिबत्स विष्वङ्॥४१॥

व्याच्छ्रुत्स आत्मन्नारमणं नाविन्दत्स एताननुसवन्म्पुरोडाशानपश्यत्तान्निरवपत्तैर्वै स
आत्मन्नारमणमकुरुत् तस्मादनुसवन्म्पुरोडाशा निरुप्यन्ते तस्मादनुसवन्म्पुरोडाशानाम्प्राश्नीयादात्
कुरुते नैनं सोमोऽति पवते ब्रह्मवादिनो वदन्ति नर्चा न यजुषा पङ्क्तिराप्यतेऽथ
किं यज्ञस्य पाङ्कत्वमिति धानाः करम्भः परिवापः पुरोडाशः पयस्या तेन पङ्क्तिराप्यते
तद्यज्ञस्य पाङ्कत्वम्॥४२॥

भवन्ति यानि पुनः शंसति तद्विष्वङ्मिथुनं तदश च॥11॥ [११]

सुवर्गाय यद्वाक्षिणानि समिष्टयजूष्यवभृथयजूषि स्फ्येन प्रजापतिरेकादशिनीमिन्द्रः
पत्न्या प्रन्ति देवा वा इन्द्रियं देवा वा अदाभ्ये देवा वै प्रबाहुं कप्रजापतिर्देवेभ्यः स
रिरिचानृषोऽश्वेकादश॥11॥ सुवर्गाय यजति प्रजाः सौम्येन गृहीयात्प्रत्यश्च गृहीयात्प्रजां
पशून्निचत्वारिंशत्॥43॥ सुवर्गाय वज्रस्य रूपं समृद्धै॥ [१२]

॥षष्ठमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां षष्ठमकाण्डे षष्ठमः प्रश्नः॥

सुवर्गाय वा एतानि लोकाय हूयन्ते यद्वाक्षिणानि द्वाभ्यां गार्हपत्ये जुहोति
द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्या आग्नीध्रे जुहोत्यन्तरिक्ष एवा क्रमते सदोऽभ्यैति सुवर्गमेवैनं लोकं
गमयति सौरीभ्यामृग्भ्यां गार्हपत्ये जुहोत्यमुमेवैनं लोकं समा रोहयति नयंवत्यर्चाग्नीध्रे
जुहोति सुवर्गस्य लोकस्याभिनीत्यै दिवं गच्छ सुवः पतेति हिरण्यम्॥१॥

हुत्वोद्गृह्णाति सुवर्गमेवैनं लोकं गमयति रूपेण वो रूपमभ्यैमीत्याह रूपेण ह्यासां
रूपमभ्यैति यद्विरण्येन तुथो वो विश्ववेदा वि भञ्जत्वित्याह तुथो हं स्म वै विश्ववेदा
देवानां दक्षिणा वि भञ्जति तेनैवेना वि भञ्जत्येतत्तं अग्ने राधः॥२॥

ऐति सोमंच्युतमित्याह सोमंच्युतः ह्यस्य राध ऐति तन्मित्रस्य पथा नयेत्याह
शान्त्या ऋतस्य पथा प्रेतं चन्द्रदक्षिणा इत्याह सत्यं वा ऋतं सत्येनैवेना ऋतेन
वि भञ्जति यज्ञस्य पथा सुविता नयन्तीरित्याह यज्ञस्य ह्येताः पथा यन्ति यद्वक्षिणा
ब्राह्मणमद्य राध्यासम्॥३॥

ऋषिमारषेयमित्याहैष वै ब्राह्मण ऋषिरारषेयो यः शुश्रुवान्तस्मादेवमाह वि सुवः पश्य
व्यन्तरिक्षमित्याह सुवर्गमेवैनं लोकं गमयति यतस्व सदस्यैरित्याह मित्रत्वायास्मद्वात्रा
देवत्रा गच्छत मधुमतीः प्र दातारमा विशतेत्याह वयमिह प्रदातारः स्मोऽस्मानमुत्र
मधुमतीरा विशतेति॥४॥

वावैतदाह हिरण्यं ददाति ज्योतिर्वै हिरण्यं ज्योतिरेव पुरस्ताद्धत्ते सुवर्गस्य
लोकस्यानुख्यात्या अग्नीध्रे ददात्यग्निमुखानेवतून्प्रीणाति ब्रह्मणे ददाति प्रसूत्यै होत्रे
ददात्यात्मा वा एष यज्ञस्य यद्धोतात्मानमेव यज्ञस्य दक्षिणाभिः समर्धयति॥५॥

हिरण्यं राधो राध्यासममुत्र मधुमतीरा विशतेत्यष्टात्रिंशच्च॥१॥

[१]

समिष्टयजूंषि जुहोति यज्ञस्य समिष्ट्यै यद्वै यज्ञस्य कूरं यद्विलिष्टं यदत्येति
यन्नात्येति यदतिकरोति यन्नापि करोति तदेव तैः प्रीणाति नवं जुहोति नवं वै पुरुषे
प्राणाः पुरुषेण यज्ञः सम्मिंतो यावानेव यज्ञस्तम्प्रीणाति षड्गमियाणि जुहोति षड्वा ऋतवं
ऋतूनेव प्रीणाति त्रीणि यजूंषि॥६॥

त्रयं इमे लोका इमानेव लोकान्प्रीणाति यज्ञं यज्ञं गच्छ यज्ञपतिं गच्छेत्याह
यज्ञपतिमेवैनं गमयति स्वां योनिं गच्छेत्याह स्वामेवैनं योनिं गमयत्येष तं यज्ञो
यज्ञपते सहसूक्तवाकः सुवीर इत्याह यजमान एव वीर्यं दधाति वासिष्ठो हं सात्यहव्यो
दैवभागम्प्रच्छ यथ्सृञ्जयान्बहुयाजिनोऽयीयजो यज्ञे॥७॥

यज्ञम्प्रत्यतिष्ठिपा ३ यज्ञपता ३ विति स होवाच यज्ञपताविति सत्याद्वै सृञ्जयाः परां
बभूवुरिति होवाच यज्ञे वाव यज्ञः प्रतिष्ठाय्य आसीद्यजमानस्यापराभावायेति देवां गातुविदो
गातुं वित्वा गातुमितेत्याह यज्ञ एव यज्ञं प्रतिं षापयति यजमानस्यापराभावाय॥८॥

यजूंषि यज्ञ एकचत्वारिंशच्च॥२॥ [२]

अवभृथयजूंषि जुहोति यदेवार्वाचीनुमेकहायनादेनः करोति तदेव तैरवं यजतेऽपो-
ऽवभृथमवैत्यप्सु वै वरुणः साक्षादेव वरुणमवं यजते वर्त्मना वा अन्वित्यं यज्ञं रक्षांसि
जिघांसन्ति साम्नां प्रस्तोतान्ववैति सामं वै रक्षोहा रक्षसामपंहत्यै त्रिनिधनमुपैति त्रयं
इमे लोका एभ्य एव लोकेभ्यो रक्षांसि॥९॥

अपं हन्ति पुरुषःपुरुषो निधनमुपैति पुरुषःपुरुषो हि रक्षस्वी रक्षसामपंहत्या उरुं
हि राजा वरुणश्चकारेत्याह प्रतिष्ठित्यै शतं तं राजन्भिषजः सहस्रमित्याह भेषजमेवास्मै
करोत्यभिष्ठितो वरुणस्य पाश इत्याह वरुणपाशमेवाभि तिष्ठति ब्रह्मिभि जुहोत्याहुतीनां
प्रतिष्ठित्या अथो अग्निवत्येव जुहोत्यपंब्रह्मिषः प्रयाजान्॥१०॥

यजति प्रजा वै ब्रह्मिः प्रजा एव वरुणपाशान्मुञ्चत्याज्यभागौ यजति यज्ञस्यैव
चक्षुषी नान्तरैति वरुणं यजति वरुणपाशादेवैनम्मुञ्चत्यग्नीवरुणौ यजति साक्षादेवैनं
वरुणपाशान्मुञ्चत्यपंब्रह्मिषावनूयाजौ यजति प्रजा वै ब्रह्मिः प्रजा एव वरुणपाशान्मुञ्चति
चतुरः प्रयाजान् यजति द्वावनूयाजौ षट्सम्पद्यन्ते षड्वा ऋतवः॥११॥

ऋतुष्वेव प्रति तिष्ठत्यवभृथ निचङ्कुणेत्याह यथोदितमेव वरुणमवं यजते समुद्रे ते
हृदयम्पस्वन्तरित्याह समुद्रे ह्यन्तर्वरुणः सं त्वां विशन्त्वोषधीरुताप इत्याहाद्विरेवैनमोषधीभिः
सम्यञ्च दधाति देवीराप एष वो गर्भ इत्याह यथायजुरेवैतत्पशवो वै॥१२॥

सोमो यद्विन्दूनाम्भक्षयैत्पशुमान्स्याद्वरुणस्त्वेनं गृहीयाद्यन्न भक्षयैदपशुः स्यान्नैनं वरुणो
गृहीयादुपस्पृश्यमेव पशुमान्भवति नैनं वरुणो गृह्णाति प्रतियुतो वरुणस्य पाश इत्याह

वरुणपाशादेव निर्मुच्यतेऽप्रतीक्षमा यन्ति वरुणस्यान्तरहित्या एधौऽस्येधिषीमहीत्याह
समिधैवाग्निं नमस्यन्तं उपायन्ति तेजोऽसि तेजो मयि धेहीत्याह तेज एवात्मन्थते॥१३॥

रक्षांसि प्रयाजानृतवो वै नमस्यन्तो द्वादश च॥३॥ [३]

स्पृधेन वेदिमुद्धन्ति रथाक्षेण वि मिमीते यूपम्मिनोति त्रिवृतमेव वज्रं सम्भृत्य
भ्रातृव्याय प्र हरति स्तृत्यै यदन्तर्वेदि मिनुयाद्वैवलोकमभि जयेद्यद्वैहिर्वेदि मनुष्यलोकं
वैद्यन्तस्य संधौ मिनोत्युभयोर्लोकयोरभिजित्या उपरसमितामिनुयात्पितृलोककामस्य
रशनसमिताममनुष्यलोककामस्य चषालसमितामिन्द्रियकामस्य सर्वांश्चसमान्प्रतिष्ठाकामस्य
ये त्रयो मध्यमास्तान्श्चसमान्पशुकामस्यैतान् वै॥१४॥

अनु पशव उप तिष्ठन्ते पशुमानेव भवति व्यतिषज्जेदितरान्प्रजयैवैनम्पशुभिर्व्यतिषजति
यं कामयेत प्रमायुकः स्यादिति गर्तमितं तस्य मिनुयादुत्तरार्ध्यं वर्षिष्ठमथ हर्षीयांसमेपा
वै गर्तमिद्यस्यैवम्मिनोति ताजकप्र मीयते दक्षिणार्ध्यं वर्षिष्ठमिनुयात्सुवर्गकामस्याथ
हर्षीयांसमाक्रमणमेव तत्सेतुं यजमानः कुरुते सुवर्गस्य लोकस्य समष्टे॥१५॥

यदेकस्मिन् यूपे द्वे रशने परिव्ययति तस्मादेको द्वे जाये विन्दते यत्रैकां
रशनां द्वयोर्यूपयोः परिव्ययति तस्मान्नैका द्वौ पती विन्दते यं कामयेत स्यस्य
जायेतेत्युपान्ते तस्य व्यतिषज्जेथ्यैवास्य जायते यं कामयेत पुमानस्य जायेतेत्यान्तं
तस्य प्र वैष्टयेत्पुमानेवास्य॥१६॥

जायतेऽसुरा वै देवान्दक्षिणत उपानयन्तां देवा उपशयेनैवापानुदन्त तदुपशयस्योपशयत्वं
यदक्षिणत उपशय उपशये भ्रातृव्यापनुत्यै सर्वे वा अन्ये यूपाः पशुमन्तोऽथोपशय
एवापशुस्तस्य यजमानः पशुर्यत्र निर्दिशेदार्तिमार्च्छेद्यजमानोऽसौ तं पशुरिति निर्दिशेद्यं
द्विष्याद्यमेव॥१७॥

द्वेष्टि तमस्मै पशुं निर्दिशति यदि न द्विष्यादाखुस्तं पशुरिति ब्रूयान्न
ग्राम्यान्पशून् हिनस्ति नारण्यान्प्रजापतिः प्रजा असृजत् सोऽन्नाद्येन व्यार्ध्यत् स
एतामेकादशिनीमपश्यत्तया वै सोऽन्नाद्यमवारुन्ध यदश यूपा भवन्ति दशाक्षरा विराडन्नं
विराड्विराजैवान्नाद्यमव रुन्धे॥१८॥

य एकादशः स्तन एवास्यै स दुह एवैनां तेन वज्रो वा एषा सम्मीयते

यदेकादशिनी सेश्वरा पुरस्तात्प्रत्यश्च यज्ञः सम्मर्दितोर्यत्पालीवतम्मिनोति यज्ञस्य प्रत्युत्तंभ्यै सयत्वाय॥१९॥

वै समष्ट्यै पुमानेवास्य यमेव रुन्धे त्रिंशच्च॥४॥ [४]

प्रजापतिः प्रजा असृजत् स रिरिचानोऽमन्यत् स एतामेकादशिनीमपश्यत्तया वै स आयुरिन्द्रियं वीर्यमात्मन्नधत्त प्रजा इव खलु वा एष सृजते यो यजते स एतरहि रिरिचान इव यदेषैकादशिनी भवत्यायुरेव तयैन्द्रियं वीर्यं यजमान आत्मन्धत्ते प्रैवाग्नेयेन वापयति मिथुनः सारस्वत्या करोति रेतः॥२०॥

सौम्येन दधाति प्र जनयति पौष्णेन बारहस्पत्यो भवति ब्रह्म वै देवानाम्बृहस्पतिर्ब्रह्मणैवास्मै प्रजाः प्र जनयति वैश्वदेवो भवति वैश्वदेव्यो वै प्रजाः प्रजा एवास्मै प्र जनयतीन्द्रियमेवैन्द्रेणावरुन्दे विशम्मारुतेनौजो बलमैन्द्राग्नेन प्रसवाय सावित्रो निर्वरुणत्वाय वारुणो मध्यत ऐन्द्रमा लभते मध्यत एवेन्द्रियं यजमाने दधाति॥२१॥

पुरस्तादैन्द्रस्य वैश्वदेवमालभते वैश्वदेवं वा अन्नमन्नमेव पुरस्ताद्धत्ते तस्मात्पुरस्तादन्नमद्यत ऐन्द्रमालभ्य मारुतमा लभते विड्वै मरुतो विशमेवास्मा अनु बध्नाति यदि कामयेत योऽवंगतः सोऽपं रुध्यतां योऽपरुद्धः सोऽवं गच्छत्वित्यैन्द्रस्य लोके वारुणमा लभेत वारुणस्य लोक ऐन्द्रम्॥२२॥

य एवावंगतः सोऽपं रुध्यते योऽपरुद्धः सोऽवं गच्छति यदि कामयेत प्रजा मुह्येयुरिति पशून्यतिषजेत्प्रजा एव मोहयति यदभिवाहृतोऽपां वारुणमालभेत प्रजा वरुणो गृह्णीयाद्वक्षिणत उदश्चमा लभतेऽपवाहृतोऽपां प्रजानामवरुणग्राहाय॥२३॥

रेतो यजमाने दधाति लोक ऐन्द्रः सप्तत्रिंशच्च॥५॥ [५]

इन्द्रः पत्न्या मनुमयाजयत्तां पर्यग्निकृतामुदसृजत्तया मनुराध्नोद्यत्पर्यग्निकृतम्पालीवतमुत्सृज्य यामेव मनुरऋद्धिमाध्नोत्तामेव यजमान ऋध्नोति यज्ञस्य वा अप्रतिष्ठिताद्यज्ञः परा भवति यज्ञं पराभवन्तं यजमानोऽनु परा भवति यदाज्येन पालीवतः सऽस्थापयति यज्ञस्य प्रतिष्ठित्यै यज्ञमप्रतिष्ठित्यै यजमानोऽनु प्रति तिष्ठतीष्टं वृषया॥२४॥

भवत्यनिष्टं वृशयाथ पालीवतेन प्र चरति तीर्थ एव प्र चरत्यथो एतरह्येवास्य यामस्त्वाष्ट्रो भवति त्वष्टा वै रेतसः सिक्तस्य रूपाणि वि करोति तमेव वृषाणम्पत्नीष्वपि

सृजति सौऽस्मै रूपाणि वि करोति॥२५॥

वपया षट्त्रिंशच्च॥६॥ [६]

घ्नन्ति वा एतत्सोमं यदभिपुण्वन्ति यत्सौम्यो भवति यथा मृतायानुस्तरणीं घ्नन्ति तादृगेव तद्यदुत्तरार्धे वा मध्ये वा जुहुयाद्देवताभ्यः समदं दध्याद्वक्षिणार्धे जुहोत्येषा वै पितॄणां दिग्बवायामेव दिशि पितृन्निरवदयत उद्गातृभ्यो हरन्ति सामदेवत्यो वै सौम्यो यदेव साम्रश्छम्बद्वुर्वन्ति तस्यैव स शान्तिरव॥२६॥

ईक्षन्ते पवित्रं वै सौम्य आत्मानमेव पवयन्ते य आत्मानं न परिपश्येदित्यासुः स्यादभिदिदिं कृत्वावैक्षेत तस्मिन् ह्यात्मानं परिपश्यत्यथो आत्मानमेव पवयते यो गतमनाः स्यात्सोऽवैक्षेत यन्मे मनः परागतं यद्वा मे अपरागतम् राज्ञा सोमैः तद्वयमस्मासु धारयामसीति मन एवात्मन्दाधार॥२७॥

न गतमना भवत्यप वै तृतीयसवने यज्ञः क्रामतीजानादनीजानमभ्याग्नावैष्णव्यर्चा घृतस्य यजत्यग्निः सर्वा देवता विष्णुर्यज्ञो देवताश्चैव यज्ञं च दाधारोपांशु यजति मिथुनत्वाय ब्रह्मवादिनो वदन्ति मित्रो यज्ञस्य स्विष्टं युवते वरुणो दुरिष्टं कं तर्हि यज्ञः कं यजमानो भवतीति यन्मैत्रावरुणीं वशामालभते मित्रेणैव॥२८॥

यज्ञस्य स्विष्टं शमयति वरुणेन दुरिष्टं नार्तिमाच्छति यजमानो यथा वै लाङ्गलेनोर्वरां प्रभिन्दन्त्येवमृगृत्सामे यज्ञम्र भिन्तो यन्मैत्रावरुणीं वशामालभते यज्ञायैव प्रभिन्नाय मृत्यमन्ववास्यति शान्त्यै यातयामानि वा एतस्य छन्दांसि य ईजानश्छन्दसामेष रसो यद्वशा यन्मैत्रावरुणीं वशामालभते छन्दांस्येव पुनरा प्रीणात्ययातयामत्वायाथो छन्दःस्वेव रसं दधाति॥२९॥

अव दाधार मित्रेणैव प्रीणाति षट्त्रिंशच्च॥७॥ [७]

देवा वा इन्द्रियं वीर्यं ऽ व्यभजन्त ततो यदत्यशिष्यत तदतिग्राह्यां अभवन्तदतिग्राह्याणामतिग्राह्यत्वं यदतिग्राह्यां गृह्यन्त इन्द्रियमेव तद्वीर्यं यजमान आत्मन्धत्ते तेज आग्नेयेनैन्द्रियमैन्द्रेण ब्रह्मवर्चसं सौर्येणोपस्तम्भनं वा एतद्यज्ञस्य यदतिग्राह्याश्चक्रे पृष्ठानि यत्पृष्ठे न गृह्णीयात्प्राञ्चं यज्ञं पृष्ठानि सः शृणीयुर्यदुक्थ्ये॥३०॥

गृह्णीयात्प्रत्यञ्चं यज्ञमन्तिग्राह्याः सः शृणोयुर्विश्वजिति सर्वपृष्ठे ग्रहीतव्या यज्ञस्य
सवीर्यत्वाय प्रजापतिर्देवेभ्यो यज्ञान्व्यादिशत्स प्रियास्तनूरप न्यधत्त तदन्तिग्राह्या
अभवन्वितनुस्तस्य यज्ञ इत्याहुयस्यातिग्राह्या न गृह्यन्ते इत्यप्यग्निष्टोमे ग्रहीतव्या यज्ञस्य
सतनुत्वाय देवता वै सर्वाः सदृशीरासन्ता न व्यावृत्तमगच्छन्ते देवाः॥३१॥

एत एतान्ग्रहानपश्यन्तानगृह्णाताग्नेयमग्निरेन्द्रमिन्द्रः सौर्यः सूर्यस्ततो वै तै-
ऽन्याभिर्देवताभिर्व्यावृत्तमगच्छन् यस्यैवं विदुषं एते ग्रहा गृह्यन्ते व्यावृत्तमेव पाप्मना
भ्रातृव्येण गच्छतीमे लोका ज्योतिष्मन्तः समावद्दीर्याः कार्या इत्याहुराग्नेयेनास्मिन्नैक
ज्योतिर्धत्त ऐन्द्रेणान्तरिक्ष इन्द्रवायू हि सयुजौ सौर्येणामुष्मिन्नैक॥३२॥

ज्योतिर्धत्ते ज्योतिष्मन्तोऽस्मा इमे लोका भवन्ति समावद्दीर्यानेनान्कुरुत एतान् वै
ग्रहान्ब्रम्बाविश्ववयसाववित्ताम् ताभ्यामिमिमे लोकाः पराश्चश्चार्वाश्चश्च प्राभुर्यस्यैवं विदुषं एते
ग्रहा गृह्यन्ते प्रास्मा इमे लोकाः पराश्चश्चार्वाश्चश्च भान्ति॥३३॥

उक्त्यै देवा अमुष्मिन्नैक एकात्रचत्वारिंशच्च॥८॥ [८]

देवा वै यद्यज्ञेऽकुर्वन्त तदसुरा अकुर्वन्त ते देवा अदाभ्ये छन्दांसि सर्वनानि
समस्थापयन्ततो देवा अभवन्परासुरा यस्यैवं विदुषोऽदाभ्यो गृह्यन्ते भवत्यात्मना परास्य
भ्रातृव्यो भवति यद्वै देवा असुरानदाभ्येनादभ्रवन्तददाभ्यस्यादाभ्यत्वं य एवं वेद दभ्रोत्येव
भ्रातृव्यं नैनम्भ्रातृव्यो दभ्रोति॥३४॥

एषा वै प्रजापतेरतिमोक्षिणी नाम तनूर्यददाभ्य उपनद्धस्य गृह्णात्यतिमुत्तया अतिं
पाप्मानम्भ्रातृव्यमुच्यते य एवं वेद घ्नन्ति वा एतत्सोमं यदभिषुण्वन्ति सोमं हन्यमाने
यज्ञो हन्यते यज्ञे यजमानो ब्रह्मवादिनो वदन्ति किं तद्यज्ञे यजमानः कुरुते येन
जीवन्त्सुवर्गं लोकमेतीति जीवग्रहो वा एष यददाभ्योऽनभिषुतस्य गृह्णाति जीवन्तमेवैनः
सुवर्गं लोकं गमयति वि वा एतद्यज्ञं छिन्दन्ति यददाभ्ये सःस्थापयन्त्यः शूनपि सृजति
यज्ञस्य सन्तत्यै॥३५॥

दभ्रोत्यनभिषुतस्य गृह्णात्येकात्रविंशतिश्च॥९॥ [९]

देवा वै प्रबाहुग्रहानगृह्णात स एतं प्रजापतिरःशुमपश्यत्तमगृह्णीत तेन वै स आर्ध्रोद्यस्यैवं
विदुषोऽःशुगृह्यत ऋभ्रोत्येव सकृदभिषुतस्य गृह्णाति सकृद्धि स तेनार्ध्रोन्मनसा गृह्णाति

मनं इव हि प्रजापतिः प्रजापतेरास्या औदुम्बरेण गृह्णात्यूर्वा उदुम्बर ऊर्जमेवाव रुद्धे चतुःस्रक्ति भवति दिक्षु॥३६॥

एव प्रति तिष्ठति यो वा अ॒शोरा॒यत॑नं वेदा॒यत॑नवान्भवति वामदे॒व्यमि॑ति साम॒ तद्वा अ॒स्या॒यत॑नम्मन॒सा गाय॑मानो गृह्णात्या॒यत॑नवानेव भ॒वति॑ यदध्व॒र्युर॑शुं गृह्णार्धयैदु॒भाभ्यां॑ न॒र्थ्येता॒ध्वर्य॑व च॒ यज॑मानाय च॒ यद॒र्धयै॑दु॒भाभ्यां॑ मृ॒ध्येता॑नवानं गृह्णाति सैवा॒स्यर्द्धि॑र॒हिर॑ण्यम॒भि व्य॑नित्यमृतं वै हिर॑ण्यमायुः प्राण आयुषै॒वामृत॑म॒भि धि॑नोति श॒तमा॑नम्भवति श॒तायुः॑ पुरुषः श॒तेन्द्रि॑य आयुष्येवेन्द्रि॒ये प्रति॑ तिष्ठति॥३७॥

दिक्ष्वनिति वि॒श॒तिश्च॑॥१०॥ [१०]

प्रजापतिर्दे॒वेभ्यो॑ य॒ज्ञान्वादि॑शत्स रि॒रिचानो॑ऽमन्यत् स य॒ज्ञाना॑ षोडश॒धेन्द्रि॑य वी॒र्यमा॑त्मानम॒भि सम॑क्खिदत् तथो॒डश॑र्भवन्न वै षोड॒शी नाम॑ य॒ज्ञोऽस्ति॑ यद्वाव षोड॒शः स्तोत्र॑ षोड॒शः श॒स्त्रं तेन॑ षोड॒शी तथो॒डशि॑नः षोड॒शित्वं॑ यथो॒डशी॑ गृह्यत इन्द्रि॒यमे॒व तद्वी॑र्यं यज॑मान आ॒त्मन्य॑त्ते दे॒वेभ्यो॑ वै सु॒वर्गो लो॒कः॥३८॥

न प्रा॒भ॒वत्त ए॒तः षो॒डशि॑नमपश्यन्तम॒गृह्ण॑त् ततो॒ वै तेभ्यः॑ सु॒वर्गो लो॒कः प्रा॒भ॒वद्यथो॒डशी॑ गृह्यते सु॒वर्गस्य॑ लो॒कस्या॑भिजित्या इन्द्रो॒ वै दे॒वाना॑मानुजा॒वर आ॑सीत्स प्रजाप॑तिमुपा॒धाव॑त्तस्मा ए॒तः षो॒डशि॑नम्प्रायच्छ॒त्तम॑गृह्णीत् ततो॒ वै सोऽग्रं॑ दे॒वता॑नां प॒र्येद्य॑स्यै॒वं वि॒दुषः॑ षोड॒शी गृह्य॑ते॥३९॥

अग्रमे॒व सं॑मानानां प॒र्येति॑ प्रातःस॒वने॑ गृह्णाति वज्रो॒ वै षो॒डशी॑ वज्रः प्रातःस॒वने॑ स्वादे॒वेन॑ योनेर्निगृह्णाति स॒वने॑स॒वने॑ऽभि गृह्णाति स॒वना॑त्स॒वनादे॒वेन॑म॒ग्र ज॑नयति तृतीयस॒वने॑ प॒शुकाम॑स्य गृह्णीयाद्वज्रो॒ वै षो॒डशी॑ प॒शव॑स्तृतीयस॒वने॑ वज्रै॒णैवा॑स्मै तृतीयस॒वनात्प॑शून॒व रु॒द्धे नो॒क्थ्ये॑ गृह्णीयात्प्र॒जा वै प॒शव॑ उ॒क्थानि॑ यदु॒क्थ्ये॑॥४०॥

गृह्णीयात्प्र॒जां प॑शूनस्य निर्द॒हेदति॑रात्रे प॒शुकाम॑स्य गृह्णीयाद्वज्रो॒ वै षो॒डशी॑ वज्रै॒णैवा॑स्मै प॒शून॑वरुध्य रात्रि॒योपरि॑ष्टाच्छमयत्य॒प्यग्नि॑ष्टोमे रा॒ज॒न्यस्य॑ गृह्णीयाद्वा॒वृत्कामो॑ हि रा॒ज॒न्यो य॑जते सा॒ह ए॒वास्मै॑ वज्रं गृह्णाति स ए॒नं वज्रो॑ भूत्या इ॒द्धे निर्वा॑ दहत्येकवि॒ंशः स्तोत्र॑म्भवति प्रति॒ष्ठित्यै॑ ह॒रि॒वच्छ॑स्यत् इन्द्र॑स्य प्रि॒यं धाम॑॥४१॥

उपा॑प्रोति कर्नीया॑सि वै दे॒वेषु॑ छन्दा॑स्यास॒ञ्ज्याया॑स्यसुरे॒षु ते दे॒वाः कर्नी॑यसा

छन्दसा ज्यायश्छन्दोऽभि व्यंशः सन्ततो वै तेऽसुराणां लोकमवृञ्जत यत्कर्नीयसा छन्दसा
ज्यायश्छन्दोऽभि विशः सन्ति भ्रातृव्यस्यैव तल्लोकं वृङ्क्ते षडक्षराण्यति रेचयन्ति षड्वा ऋतव
ऋतूनेव प्रीणाति चत्वारि पूर्वाण्यव कल्पयन्ति॥४२॥

चतुष्पद एव पशून्व रुन्दे द्वे उत्तरे द्विपद एवाव रुन्देऽनुष्टुभमभि सम्पादयन्ति
वाग्वा अनुष्टुप्सम्प्राणानां वागुत्तमा संमयाविषिते सूर्ये षोडशिनः स्तोत्रमुपाकरोत्येतस्मिन्वै
लोक इन्द्रो वृत्रमहन्त्साक्षादेव वज्रमभ्रातृव्याय प्र हरत्यरुणपिशङ्गोऽश्वो दक्षिणैतद्वै वज्रस्य
रूपः समृद्धौ॥४३॥

लोको विदुषः षोडशी गृह्यते यदुक्थ्ये धाम कल्पयन्ति सप्तचत्वारिंशच्च॥११॥—[११]

॥ काण्डम् ७ ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयसंहितायां सप्तमकाण्डे प्रथमः प्रश्नः ॥

प्रजननं ज्योतिरग्निर्देवतानां ज्योतिर्विराट्छन्दसां ज्योतिर्विराड्वाचोऽग्नौ सं तिष्ठते
विराजमभि सम्पद्यते तस्मात्तज्ज्योतिरुच्यते द्वौ स्तोमौ प्रातःसवनं वहतो यथा प्राणश्चापानश्च
द्वौ माध्यंदिनः सवनं यथा चक्षुश्च श्रोत्रं च द्वौ तृतीयसवनं यथा वाक् प्रतिष्ठा च
पुरुषसम्मिता वा एष यज्ञोऽस्थूरिः॥१॥

यं कामं कामयते तमेतेनाभ्यश्नुते सर्वं ह्यस्थूरिणाभ्यश्नुतेऽग्निष्टोमेन वै प्रजापतिः
प्रजा असृजत ता अग्निष्टोमेनैव पर्यगृह्णात्तासां परिगृहीतानामश्वतरोऽत्यप्रवत तस्यानुहाय
रेत् आदत्त तद्गर्भे न्यमार्द्धस्मार्द्धभो द्विरेता अथो आहुर्वडंबायां न्यमार्डिति तस्माद्वडंबा
द्विरेता अथो आहुरोषधीषु॥२॥

न्यमार्डिति तस्मादोषधीषोऽनभ्यक्ता रेभन्त्यथो आहुः प्रजासु न्यमार्डिति तस्माद्यमौ
जायेते तस्मादश्वतरो न प्र जायत आत्तरेता हि तस्माद्वरहिष्यनवक्लृप्तः सर्ववेदसे वा
सहस्रे वावक्लृप्तोऽति ह्यप्रवत य एवं विद्वानग्निष्टोमेन यजते प्राजाताः प्रजा जनयति
परि प्रजाता गृह्णाति तस्मादाहुर्ज्येष्ठयज्ञ इति॥३॥

प्रजापतिर्वाव ज्येष्ठः स ह्येतेनाग्रेऽयं जत प्रजापतिरकामयत् प्र जायेयेति स मुखतस्त्रिवृतं निरमिमीत् तमग्निर्देवतान्वंसृज्यत गायत्री छन्दो रथन्तरं सामं ब्राह्मणो मनुष्याणामजः पशूनान्तस्मात्ते मुख्या मुखतो ह्यंसृज्यन्तो रंसो बाहुभ्यां पञ्चदशं निरमिमीत् तमिन्द्रो देवतान्वंसृज्यत त्रिष्टुप्छन्दो बृहत्॥४॥

सामं राजन्यो मनुष्याणामविः पशूनान्तस्मात्ते वीर्यावन्तो वीर्याह्यंसृज्यन्त मध्यतः सप्तदशं निरमिमीत् तं विश्वे देवा देवता अन्वंसृज्यन्त जगती छन्दो वैरूपं सामं वैश्यो मनुष्याणां गावः पशूनान्तस्मात्त आद्या अन्नधानाह्यंसृज्यन्त तस्माद्भूयांसोऽन्येभ्यो भूयिष्ठा हि देवता अन्वंसृज्यन्त पत्त एकविंशं निरमिमीत् तमनुष्टुप्छन्दः [5]

अन्वंसृज्यत वैराजं सामं शूद्रो मनुष्याणामश्वः पशूनान्तस्मात्तौ भूतसङ्क्रामिणावश्वश्च शूद्रश्च तस्माच्छूद्रो यज्ञेऽनवकृत्तो न हि देवता अन्वंसृज्यत तस्मात्पादावुप जीवतः पत्तो ह्यंसृज्येतां प्राणा वै त्रिवृदर्धमासाः पञ्चदशः प्रजापतिः सप्तदशस्त्रयं इमे लोका असावादित्य एकविंश एतस्मिन्वा एते श्रिता एतस्मिन्प्रतिष्ठिता य एवं वेदैतस्मिन्नेव श्रयत एतस्मिन्प्रति तिष्ठति॥६॥

अस्थुरिरोषधीषु ज्येष्ठयज्ञ इति बृहदनुष्टुप्छन्दः प्रतिष्ठिता नवं च॥१॥ [१]

प्रातःसवने वै गायत्रेण छन्दसा त्रिवृते स्तोमाय ज्योतिर्दधेति त्रिवृता ब्रह्मवर्चसेनं पञ्चदशाय ज्योतिर्दधेति पञ्चदशेनौजसा वीर्येण सप्तदशाय ज्योतिर्दधेति सप्तदशेनं प्राजापत्येनं प्रजननेनैकविंशाय ज्योतिर्दधेति स्तोमं एव तथ्स्तोमाय ज्योतिर्दधेत्यथो स्तोमं एव स्तोममभि प्र णयति यावन्तो वै स्तोमास्तावन्तः कामास्तावन्तो लोकास्तावन्ति ज्योतींष्येतावन्त एव स्तोमानेतावन्तः कामानेतावन्तो लोकानेतावन्ति ज्योतींष्यव रुद्धे॥७॥

तावन्तो लोकास्त्रयोदश च॥२॥ [२]

ब्रह्मवादिनो वदन्ति स त्वे यं जेतु योऽग्निष्टोमेन यजमानोऽथ सर्वस्तोमेन यजेतेति यस्य त्रिवृतमन्तर्यन्ति प्राणास्तस्यान्तर्यन्ति प्राणेषु मेऽप्यंसदिति खलु वै यज्ञेन यजमानो यजते यस्य पञ्चदशमन्तर्यन्ति वीर्यं तस्यान्तर्यन्ति वीर्यं मेऽप्यंसदिति खलु वै यज्ञेन यजमानो यजते यस्य सप्तदशमन्तर्यन्ति॥८॥

प्रजां तस्यान्तर्यन्ति प्रजायाम्मेऽप्यंसदिति खलु वै यज्ञेन यजमानो यजते

यस्यैकविंशमन्तर्यन्ति प्रतिष्ठां तस्यान्तर्यन्ति प्रतिष्ठायाम्मेऽप्यसदिति खलु वै यज्ञेन यजमानो यजते यस्य त्रिणवमन्तर्यन्त्युतूँश्च तस्य नक्षत्रियां च विराजमन्तर्यन्त्युतुषु मेऽप्यसन्नक्षत्रियायां च विराजीति॥१॥

खलु वै यज्ञेन यजमानो यजते यस्य त्रयस्त्रिंशमन्तर्यन्ति देवतास्तस्यान्तर्यन्ति देवतासु मेऽप्यसदिति खलु वै यज्ञेन यजमानो यजते यो वै स्तोमानामवमं परमतां गच्छन्तं वेदं परमतामेव गच्छति त्रिवृद्वै स्तोमानामवमस्त्रिवृत्परमो य एवं वेदं परमतामेव गच्छति॥१०॥

सप्तदशमन्तर्यन्ति विराजीति चतुश्चत्वारिंशच्च॥३॥ [३]

अङ्गिरसो वै सन्नमांसतु ते सुवर्गं लोकमायन्तेषाँ हविष्माँश्च हविष्कृच्चाहीयेतान्तावकामयेताँ सुवर्गं लोकमियावेति तावेतं द्वित्रात्रमपश्यतान्तमाहरतान्तेनायजे वै तो सुवर्गं लोकमैतां य एवं विद्वान्द्वित्रात्रेण यजते सुवर्गमेव लोकमैति तावैताम्पूर्वेणाऽह्नाऽगच्छतामुत्तरेण॥११॥

अभिष्टुवः पूर्वमहर्भवति गतिरुत्तरं ज्योतिष्टोमोऽग्निष्टोमः पूर्वमहर्भवति तेजस्तेनाव रुद्धे सर्वस्तोमोऽतिरात्र उत्तरँ सर्वस्यात्यै सर्वस्यावरुद्धै गायत्रम्पूर्वेहृत्सामं भवति तेजो वै गायत्री गायत्री ब्रह्मवर्चसन्तेजं एव ब्रह्मवर्चसमात्मन्धत्ते त्रैष्टुभमुत्तरं ओजो वै वीर्यं त्रिष्टुगोजं एव वीर्यमात्मन्धत्ते रथन्तरम्पूर्वै॥१२॥

अहृत्सामं भवतीयं वै रथन्तरमस्यामेव प्रति तिष्ठति बृहदुत्तरंऽसौ वै बृहदमुष्यामेव प्रति तिष्ठति तदाहुः कं जगती चानुष्टुप्चेति वैखानसम्पूर्वेऽहृत्सामं भवति तेन जगत्यै नैति षोडश्युत्तरं तेनानुष्टुभोऽथाहुयथ्समानेऽधमासे स्यातामन्यतरस्याहो वीर्यमनु पद्येतेत्यमावास्यायाम्पूर्वमहर्भवत्युत्तरस्मिन्नुत्तरन्नानैवार्धमासयोर्भवतो नानावीर्यं भवतो हविष्मन्निधनम्पूर्वमहर्भवति हविष्कृन्निधनमुत्तरं प्रतिष्ठित्यै॥१३॥

उत्तरेण रथन्तरम्पूर्वेऽन्वेकविंशतिश्च॥४॥ [४]

आपो वा इदमग्रेँ सलिलमांसीत्तस्मिन्प्रजापतिर्वायुर्भूत्वाचरत्स इमामपश्यतां वराहो भूत्वाहरतां विश्वकर्मा भूत्वा व्यमादृशप्रथत सा पृथिव्यभवत्तत्पृथिव्यै

पृथिवित्वन्तस्यामश्राम्यत्प्रजापतिः स देवानंसृजत् वसून्नुद्रानादित्यान्ते देवाः
प्रजापतिमब्रुवन्प्र जायामहा इति सौऽब्रवीत्॥१४॥

यथाहं युष्मा९स्तपसासृक्ष्येवं तपसि प्रजननमिच्छध्वमिति तेभ्यो-
ऽग्निमायतनम्प्रायच्छदेतेनायतनेन श्राम्यतेति तैऽग्निनायतनेनाश्राम्यन्ते संवत्सर
एकां गामंसृजन्त तां वसुभ्यो रुद्रेभ्य आदित्येभ्यः प्रायच्छन्नेता९ रक्षध्वमिति तां वसवो
रुद्रा आदित्या अरक्षन्त सा वसुभ्यो रुद्रेभ्य आदित्येभ्यः प्राजायत् त्रीणि च॥१५॥

शतानि त्रयस्त्रिंशत् चाथ सैव सहस्रतम्यभवत्ते देवाः प्रजापतिमब्रुवन्सहस्रेण
नो याजयेति सौऽग्निष्टोमेन वसूनयाजयत् इमं लोकमजयन्तच्चाददुः स
उक्थ्येन रुद्रानयाजयत्तैऽन्तरिक्षमजयन्तच्चाददुः सौऽतिरात्रेणादित्यानयाजयत्तैऽमुं
लोकमजयन्तच्चाददुस्तदन्तरिक्षम्॥१६॥

व्यवैर्यत् तस्माद्रुद्रा घातुका अनायतना हि तस्मादाहुः शिथिलं वै मध्यममहस्त्रिरात्रस्य
वि हि तद्वैर्यतेति त्रैष्टुभम्मध्यमस्याह् आज्यम्भवति संयानानि सूक्तानि श९सति षोडशिन९
श९सत्यहो धृत्या अशिथिलम्भावाय तस्मात्रिरात्रस्याग्निष्टोम एव प्रथममहः स्यादथोक्थ्यो-
ऽथातिरात्र एषां लोकानां विधृत्यै त्रीणित्रीणि शतान्यनूचीनाहमव्यवच्छिन्नानि ददाति॥१७॥

एषां लोकानामनु सन्तत्ये दशत् न विच्छिन्द्याद्विराजं नेद्विच्छिन्नदानीत्यथ या
सहस्रतम्यासीत्तस्यामिन्द्रश्च विष्णुश्च व्यायच्छेता९ स इन्द्रोऽमन्यतानया वा इदं विष्णुः
सहस्रं वक्ष्यत् इति तस्यामकल्पेतां द्विभागं इन्द्रस्तृतीये विष्णुस्तद्वा एषाभ्यनूच्यत उभा
जिग्यथुरिति तां वा एतामच्छावाकः॥१८॥

एव श९सत्यथ या सहस्रतमी सा होत्रे देयेति होतारं वा अभ्यतिरिच्यते यदतिरिच्यते
होतानांसस्यापयिताथाहुरुन्नेत्रे देयेत्यतिरिक्ता वा एषा सहस्रस्यातिरिक्त उन्नेतत्विजामथाहुः
सर्वेभ्यः सदस्येभ्यो देयेत्यथाहुरुदाकृत्या सा वशं चरेदित्यथाहुर्ब्रह्मणं चाग्नीधे च देयेति॥१९॥

द्विभागम्ब्रह्मणे तृतीयमग्नीधं ऐन्द्रो वै ब्रह्मा वैष्णवोऽग्नीद्यथैव तावकल्पेतामित्यथाहुर्या
कल्याणी बहुरूपा सा देयेत्यथाहुर्या द्विरूपोभयतएनी सा देयेति सहस्रस्य परिगृहीत्यै
तद्वा एतत्सहस्रस्यायन९ सहस्रं स्तोत्रीयाः सहस्रं दक्षिणाः सहस्रसम्मितः सुवर्गो लोकः
सुवर्गस्य लोकस्याभिजित्यै॥२०॥

अब्रवीच्च तदन्तरिक्षन्ददात्यच्छावाकश्च देयेति सप्तचत्वारिंशच्च॥५॥ [५]

सोमो वै सहस्रमविन्दत्तमिन्द्रोऽन्वविन्दत्तौ यमो न्यागच्छत्तावब्रवीदस्तु मेऽत्रापीत्यस्तु
ही ३ इत्यब्रूताः स यम एकस्यां वीर्यं पर्यपश्यदियं वा अस्य सहस्रस्य वीर्यम्बिभर्तीति
तावब्रवीदियम्ममास्त्वेतद्युवयोरिति तावब्रूताः सर्वे वा एतदेतस्यां वीर्यम्॥२१॥

परि पश्यामोऽशमा हरामहा इति तस्यामशमाहरन्त तामप्सु
प्रावेशयन्सोमायोदेहीति सा रोहिणी पिङ्गलैकहायनी रूपं कृत्वा त्रयस्त्रिंशता च
त्रिभिश्च शतैः सहोदैत्तस्माद्रोहिण्या पिङ्गलैकहायन्या सोमं क्रीणीयाद्य एवं विद्वान्रोहिण्या
पिङ्गलैकहायन्या सोमं क्रीणाति त्रयस्त्रिंशता चैवास्य त्रिभिश्च॥२२॥

शतैः सोमः क्रीतो भवति सुक्रीतेन यजते तामप्सु प्रावेशयन्निन्द्रायोदेहीति सा रोहिणी
लक्ष्मणा पंष्टौही वार्त्रघ्नी रूपं कृत्वा त्रयस्त्रिंशता च त्रिभिश्च शतैः सहोदैत्तस्माद्रोहिणीं
लक्ष्मणाम्पंष्टौहीं वार्त्रघ्नीं दद्याद्य एवं विद्वान्रोहिणीं लक्ष्मणाम्पंष्टौहीं वार्त्रघ्नीं ददाति
त्रयस्त्रिंशच्चैवास्य त्रीणि च शतानि सा दत्ता॥२३॥

भवति तामप्सु प्रावेशयन् यमायोदेहीति सा जरती मूर्खा तंजघन्या रूपं कृत्वा
त्रयस्त्रिंशता च त्रिभिश्च शतैः सहोदैत्तस्माञ्जरतीम्मूर्खा तंजघन्यामनुस्तरणीं कुर्वीत य
एवं विद्वान्जरतीम्मूर्खा तंजघन्यामनुस्तरणीं कुरुते त्रयस्त्रिंशच्चैवास्य त्रीणि च शतानि
सामुष्मिष्ठौके भवति वागेव सहस्रतमी तस्मात्॥२४॥

वरो देयः सा हि वरः सहस्रमस्य सा दत्ता भवति तस्माद्वरो न प्रतिगृह्यः सा
हि वरः सहस्रमस्य प्रतिगृहीतम्भवतीयं वर इति ब्रूयादथान्याम्ब्रूयादियम्ममेति तथास्य
तत्सहस्रमप्रतिगृहीतम्भवत्युभयतएनी स्यात्तदाहुरन्यतएनी स्यात्सहस्रम्परस्तादेतमिति यैव
वरः॥२५॥

कल्याणी रूपसमृद्धा सा स्यात्सा हि वरः समृद्धौ तामुत्तरेणाग्नीध्रं
पर्याणीयाहवनीयस्यान्तं द्रोणकलशमव घ्रापयेदा जिघ्र कलशंमह्युरुधारा पर्यस्वत्या त्वां
विशन्त्विन्दवः समुद्रमिव सिन्धवः सा मां सहस्र आ भज प्रजयां पशुभिः सह पुनर्मा
विंशताद्रयिरिति प्रजयैवैनम्पशुभीं रय्या सम्॥२६॥

अर्धयति प्रजावान्पशुमात्रयिमान्भवति य एवं वेद तया सहाग्नीध्रम्परेत्यं पुरस्तात्प्रतीच्यां

तिष्ठन्त्यां जुहुयादुभा जिग्यथुर्न परां जयेथे न परां जिग्ये कतरश्चनैनोः। इन्द्रश्च विष्णो यदपस्पृधेतां त्रेधा सहस्रं वि तदैरयेथामिति त्रेधाविभक्तं वै त्रिरात्रे सहस्रं साहस्रीमेवैनं करोति सहस्रस्यैवैनान्मात्राम्॥२७॥

करोति रूपाणि जुहोति रूपैरेवैनः समर्धयति तस्या उपोत्थाय कर्णमा जपेदिडे रन्तेऽदिते सरस्वति प्रिये प्रेयसि महि विश्रुत्येतानि ते अघ्निये नामानि सुकृतं मा देवेषु ब्रूतादिति देवेभ्य एवैनमा वेदयत्यन्वेन देवा बुध्यन्ते॥२८॥

एतदेतस्या वीर्यमस्य त्रिभिश्च दत्ता सहस्रतमी तस्मादेव वरः सम्मात्रामेकात्रचत्वारिंशच्च॥६॥[६]

सहस्रतम्यां वै यजमानः सुवर्गं लोकमेति सैनं सुवर्गं लोकं गमयति सा मा सुवर्गं लोकं गमयेत्याह सुवर्गमेवैनं लोकं गमयति सा मा ज्योतिष्मन्तं लोकं गमयेत्याह ज्योतिष्मन्तमेवैनं लोकं गमयति सा मा सर्वान्मुण्याल्लोकानामयेत्याह सर्वानेवैनम्मुण्याल्लोकानामयति सा॥२९॥

मा प्रतिष्ठां गमय प्रजयां पशुभिः सह पुनर्मा विशताद्रयिरिति प्रजयेवैनम्पशुभी र्यां प्रतिष्ठापयति प्रजावांन्पशुमात्रयिमान्भवति य एवं वेद तामग्नीधे वा ब्रह्मणे वा होत्रे वोद्गात्रे वाध्वर्यवे वा दद्यात्सहस्रमस्य सा दत्ता भवति सहस्रमस्य प्रतिगृहीतम्भवति यस्तामविद्वान्॥३०॥

प्रतिगृह्णाति तां प्रति गृह्णीयादेकांसि न सहस्रमेकां त्वा भूतां प्रति गृह्णामि न सहस्रमेकां मा भूता विश मा सहस्रमित्येकांमेवैनं भूतां प्रति गृह्णाति न सहस्रं य एवं वेद स्योनासि सुषदां सुशेवां स्योना मा विश सुषदा मा विश सुशेवा मा विश॥३१॥

इत्याह स्योनैवैनं सुषदां सुशेवां भूता विशति नैनं हिनस्ति ब्रह्मवादिनो वदन्ति सहस्रं सहस्रतम्यन्वेती ३ सहस्रतमी सहस्रा ३ मिति यत्राचींमुष्जृजत्सहस्रं सहस्रतम्यन्वियात्तत्सहस्रमप्रज्ञात्रं सुवर्गं लोकं न प्र जानीयात्प्रतीचीमुष्जृजति ता सहस्रमनु पर्यावर्तते सा प्रजानती सुवर्गं लोकमेति यजमानमभ्युष्मृजति क्षिप्रे सहस्रम्प जायत उत्तमा नीयते प्रथमा देवान्गच्छति॥३२॥

लोकानामयति साविद्वान्सुशेवा माविश यजमानन्द्वादश च॥७॥[७]

अत्रिरददादौर्वाय प्रजाम्पुत्रक्रामाय स रिरिचानोऽमन्यत निर्वीर्यः शिथिलो यातयामा

स एतं चतूरात्रमपश्यत् तमाहरन्तेनायजत ततो वै तस्य चत्वारो वीरा आजायन्त सुहोता
सूद्राता स्वध्वर्युः सुसंभेयो य एवं विद्वाँश्चतूरात्रेण यजते आस्यं चत्वारो वीरा जायन्ते
सुहोता सूद्राता स्वध्वर्युः सुसंभेयो ये चतुर्विंशाः पवमाना ब्रह्मवर्चसं तत्॥३३॥

य उद्यन्तः स्तोमाः श्रीः सात्रिः श्रद्धादेवं यजमानं चत्वारि वीर्याणि नोपानमन्तेजं
इन्द्रियम्ब्रह्मवर्चसमन्नाद्यं स एताँश्चतुरश्रतुष्टोमान्स्थोमानपश्यत्तानाहरन्तैरयजत तेजं
एव प्रथमेनावारुन्देन्द्रियं द्वितीयेन ब्रह्मवर्चसं तृतीयेनान्नाद्यं चतुर्थेन य एवं
विद्वाँश्चतुरश्रतुष्टोमान्स्थोमानाहरन्ति तैर्यजते तेजं एव प्रथमेनावारुन्देन्द्रियं द्वितीयेन
ब्रह्मवर्चसं तृतीयेनान्नाद्यं चतुर्थेन यामेवात्रिंशद्दिमाध्नोत्तामेव यजमान ऋध्नोति॥३४॥

तत्तेजं एवाष्टादश च॥८॥

जमदग्निः पुष्टिकामश्चतूरात्रेणायजत स एतान्योषाँ अपुष्यत्तस्मात्पलितौ जामदग्नियौ
न सं जानाते एतानेव पोषान्पुष्यति य एवं विद्वाँश्चतूरात्रेण यजते पुरोडाशिन्यं
उपसदो भवन्ति पशवो वै पुरोडाशः पशून्वाव रुन्देऽन्नं वै पुरोडाशोऽन्नमेवाव रुन्देऽन्नादः
पशुमान्भवति य एवं विद्वाँश्चतूरात्रेण यजते॥३५॥

जमदग्निरष्टाचत्वारिंशत्॥९॥

संवत्सरो वा इदमेकं आसीत्सोऽकामयतूर्न्सृजेयेति स एतम्पञ्चरात्रमपश्यत्तमाहरन्तेनायज
ततो वै स ऋतूनसृजत य एवं विद्वान्पञ्चरात्रेण यजते प्रैव जायते त ऋतवः सृष्टा
न व्यावर्तन्त त एतम्पञ्चरात्रमपश्यन् तमाहरन्तेनायजन्त ततो वै ते व्यावर्तन्त॥३६॥

य एवं विद्वान्पञ्चरात्रेण यजते वि पाप्मना भ्रातृव्येणा वर्तते सार्वसेनिः शौचेयो-
ऽकामयत पशुमान्स्थ्यामिति स एतम्पञ्चरात्रमाहरन्तेनायजत ततो वै स सहस्रं पशून्प्राप्नोद्य
एवं विद्वान्पञ्चरात्रेण यजते प्र सहस्रं पशूनांप्रोति बबरः प्रावाहणिरकामयत वाचः प्रवदिता
स्यामिति स एतम्पञ्चरात्रमा॥३७॥

आहरन्तेनायजत ततो वै स वाचः प्रवदिताभवेद्य एवं विद्वान्पञ्चरात्रेण यजते प्रवदितैव
वाचो भवेत्यथो एनं वाचस्पतिरित्याहुरनासश्चतूरात्रोऽतिरिक्तः षड्रात्रोऽथ वा एष सम्प्रति
यज्ञो यत्पञ्चरात्रो य एवं विद्वान्पञ्चरात्रेण यजते सम्प्रत्यैव यज्ञेन यजते पञ्चरात्रो भवेति
पञ्च वा ऋतवः संवत्सरः॥३८॥

ऋतुष्वेव सं वत्सरे प्रति तिष्ठत्यथो पञ्चाक्षरा पङ्क्तिः पाङ्क्तौ यज्ञो यज्ञमेवाव रुन्दे
त्रिवृदग्निष्टोमो भवति तेज एवाव रुन्दे पञ्चदशो भवतीन्द्रियमेवाव रुन्दे सप्तदशो
भवत्यन्नाद्यस्यावरुद्धा अथो प्रैव तेन जायते पञ्चविंशोऽग्निष्टोमो भवति प्रजापतेरास्यै
महाव्रतवानन्नाद्यस्यावरुद्धौ विश्वजिह्वसर्वपृष्ठोऽतिरात्रो भवति सर्वस्याभिजित्यै॥३९॥

ते व्यावर्तन्त प्रवदिता स्यामिति स एतम्पञ्चरात्रमा सं वत्सरोऽभिजित्यै॥१०॥—[१०]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यामा दंद इमामंगृभ्णन्नशनामृतस्य
पूर्व आयुषि विदथेषु कव्या। तया देवाः सुतमा बभूवुर्ऋतस्य सामन्त्सरमारपन्ती।
अभिधा असि भुवनमसि यन्तासि धर्तासि सौऽग्निं वैश्वानरं सप्रथसं गच्छ स्वाहाकृतः
पृथिव्यां यन्ता राड्यन्तासि यमनो धर्तासि धरुणः कृष्ये त्वा क्षेमाय त्वा रय्ये त्वा
पोषाय त्वा पृथिव्यै त्वान्तरिक्षाय त्वा दिवे त्वा सते त्वासते त्वाञ्चस्त्वौपधोभ्यस्त्वा
विश्वेभ्यस्त्वा भूतेभ्यः॥४०॥

धरुणः पञ्चविंशतिश्च॥११॥—[११]

विभूर्मात्रा प्रभूः पित्राश्वोऽसि हयोऽस्यत्योऽसि नरोऽस्यर्वांसि सतिरसि वाज्यंसि
वृषांसि नृमणांसि ययुर्नामस्यादित्यानाम्पत्वान्विह्यग्रये स्वाहा स्वाहेन्द्राग्निभ्यां स्वाहा
प्रजापतये स्वाहा विश्वेभ्यो देवेभ्यः स्वाहा सर्वाभ्यो देवेताभ्य इह धृतिः स्वाहेह विधृतिः
स्वाहेह रन्तिः स्वाहेह रमन्तिः स्वाहा भूरसि भुवे त्वा भव्याय त्वा भविष्यते त्वा
विश्वेभ्यस्त्वा भूतेभ्यो देवा आशापाला एतं देवेभ्योऽश्वम्मेधाय प्रोक्षितं गोपायत॥४१॥

रन्तिः स्वाहा द्वाविंशतिश्च॥१२॥—[१२]

आयन्याय स्वाहा प्रायण्याय स्वाहोद्वावाय स्वाहोद्वाताय स्वाहा शूकराय स्वाहा शूकृताय
स्वाहा पलायिताय स्वाहाऽऽपलायिताय स्वाहाऽऽवल्गते स्वाहा परावल्गते स्वाहाऽऽयते
स्वाहा प्रयते स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा॥४२॥

आयन्यायोत्तरमापलायिताय षड्विंशतिः॥१३॥—[१३]

अग्रये स्वाहा सोमाय स्वाहा वायवे स्वाहापाम्मोदाय स्वाहा सवित्रे स्वाहा सरस्वत्यै
स्वाहेन्द्राय स्वाहा बृहस्पतये स्वाहा मित्राय स्वाहा वरुणाय स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा॥

43॥

[१४]

पृथिव्यै स्वाहाऽन्तरिक्षाय स्वाहा दिवे स्वाहा सूर्याय स्वाहा चन्द्रमसे स्वाहा
 नक्षत्रेभ्यः स्वाहा प्राच्यै दिशे स्वाहा दक्षिणायै दिशे स्वाहा प्रतीच्यै दिशे स्वाहोर्दोच्यै
 दिशे स्वाहोर्ध्वायै दिशे स्वाहा दिग्भ्यः स्वाहाऽवान्तरदिशाभ्यः स्वाहा समाभ्यः स्वाहा
 शरद्भ्यः स्वाहाऽहोरात्रेभ्यः स्वाहाऽर्धमासेभ्यः स्वाहा मासेभ्यः स्वाहर्तुभ्यः स्वाहा संवत्सराय
 स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा॥ 44॥

[१५]

अग्नये स्वाहा सोमाय स्वाहा सवित्रे स्वाहा सरस्वत्यै स्वाहा पूष्णे स्वाहा बृहस्पतये
 स्वाहाऽपाम्मोदाय स्वाहा वायवे स्वाहा मित्राय स्वाहा वरुणाय स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा॥
 45॥

[१६]

पृथिव्यै स्वाहाऽन्तरिक्षाय स्वाहा दिवे स्वाहाऽग्नये स्वाहा सोमाय स्वाहा सूर्याय
 स्वाहा चन्द्रमसे स्वाहाऽह्ने स्वाहा रात्रियै स्वाहर्जवे स्वाहा साधवे स्वाहा सुक्षित्यै स्वाहा
 क्षुधे स्वाहाऽऽशितिभ्ये स्वाहा रोगाय स्वाहा हिमाय स्वाहा शीताय स्वाहाऽऽतपाय
 स्वाहाऽरण्याय स्वाहा सुवर्गाय स्वाहा लोकाय स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा॥ 46॥

[१७]

भुवो देवानां कर्मणापसर्तस्य पृथ्यासि वसुभिर्देवेभिर्देवतया गायत्रेण त्वा छन्दसा
 युनज्मि वसन्तेन त्वर्तुना हविषा दीक्षयामि रुद्रेभिर्देवेभिर्देवतया त्रैष्टुभेन त्वा छन्दसा
 युनज्मि ग्रीष्मेण त्वर्तुना हविषा दीक्षयाम्यादित्येभिर्देवेभिर्देवतया जागतेन त्वा छन्दसा
 युनज्मि वरुषाभिस्त्वर्तुना हविषा दीक्षयामि विश्वेभिर्देवेभिर्देवतयानुष्टुभेन त्वा छन्दसा
 युनज्मि॥४७॥

शरदा त्वर्तुना हविषा दीक्षयाम्यङ्गिरोभिर्देवेभिर्देवतया पाङ्केन त्वा छन्दसा युनज्मि
 हेमन्तशिशिराभ्यां त्वर्तुना हविषा दीक्षयाम्याहं दीक्षामरुहमृतस्य पत्नी गायत्रेण छन्दसा

ब्रह्मणा चर्तः सत्येऽधा सत्यमृतैऽधाम्। महीमू षु सुत्रामाणमिह धृतिः स्वाहेह विधृतिः
स्वाहेह रन्तिः स्वाहेह रमन्तिः स्वाहा॥ 48॥

[१८]

ईङ्काराय स्वाहे कृताय स्वाहा क्रन्दते स्वाहाऽवक्रन्दते स्वाहा प्रोथते स्वाहा
प्रप्रोथते स्वाहा गन्धाय स्वाहा घ्राताय स्वाहा प्राणाय स्वाहा व्यानाय स्वाहाऽपानाय
स्वाहा सन्दीयमानाय स्वाहा सन्दिताय स्वाहा विचृत्यमानाय स्वाहा विचृत्ताय स्वाहा
पलायिष्यमाणाय स्वाहा पलायिताय स्वाहोपरःस्यते स्वाहोपरताय स्वाहा निवेक्ष्यते स्वाहा
निविशमानाय स्वाहा निविष्टाय स्वाहा निषथ्यते स्वाहा निषीदते स्वाहा निषण्णाय
स्वाहा॥ ४९॥

आसिष्यते स्वाहाऽऽसीनाय स्वाहाऽऽसिताय स्वाहा निषथ्यते स्वाहा निषद्यमानाय
स्वाहा निषन्नाय स्वाहा शयिष्यते स्वाहा शयानाय स्वाहा शयिताय स्वाहा सम्मीलिष्यते
स्वाहा सम्मीलते स्वाहा सम्मीलिताय स्वाहा स्वप्स्यते स्वाहा स्वपते स्वाहा सुप्ताय
स्वाहा प्रभोथ्यते स्वाहा प्रबुध्यमानाय स्वाहा प्रबुद्धाय स्वाहा जागरिष्यते स्वाहा जाग्रते
स्वाहा जागरिताय स्वाहा शुश्रूषमाणाय स्वाहा शृण्वते स्वाहा श्रुताय स्वाहा वीक्षिष्यते
स्वाहा॥ ५०॥

वीक्षमाणाय स्वाहा वीक्षिताय स्वाहा सःहास्यते स्वाहा सञ्जिहानाय स्वाहोज्जिहानाय
स्वाहा विवथस्यते स्वाहा विवर्तमानाय स्वाहा विवृत्ताय स्वाहोत्थास्यते स्वाहोत्तिष्ठते
स्वाहोत्थिताय स्वाहा विधविष्यते स्वाहा विधून्वानाय स्वाहा विधूताय स्वाहोत्क्रःस्यते
स्वाहोत्क्रामते स्वाहोत्क्रान्ताय स्वाहा चङ्क्रमिष्यते स्वाहा चङ्क्रम्यमाणाय स्वाहा चङ्क्रमिताय
स्वाहा कण्डूयिष्यते स्वाहा कण्डूयमानाय स्वाहा कण्डूयिताय स्वाहा निकषिष्यते स्वाहा
निकषमाणाय स्वाहा निकषिताय स्वाहा यदत्ति तस्मै स्वाहा यत्पिबति तस्मै स्वाहा
यन्मेहति तस्मै स्वाहा यच्छकृत्करोति तस्मै स्वाहा रेतसे स्वाहा प्रजाभ्यः स्वाहा
प्रजननाय स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा॥ ५१॥

[१९]

अग्नये स्वाहा वायवे स्वाहा सूर्याय स्वाहर्तमस्यृतस्यर्तमसि सत्यमसि सत्यस्य

सत्यमस्यृतस्य पन्थां असि देवानां छायामृतस्य नाम तथ्सत्यं यत्त्वं प्रजापतिरस्यधि
यदस्मिन्वाजिनीव शुभः स्पर्धन्ते दिवः सूर्येण विशोऽपो वृणानः पवते कव्यन्शुं न
गोपा इयः परिज्मा॥ 52॥

[२०]

॥द्वितीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां सप्तमकाण्डे द्वितीयः प्रश्नः॥

साध्या वै देवाः सुवर्गकामा एतः षड्रात्रमपश्यन्तमाहरन्तेनायजन्त ततो वै ते सुवर्गं
लोकमायन् य एवं विद्वांसः षड्रात्रमासते सुवर्गमेव लोकं यन्ति देवसत्रं वै षड्रात्रः
प्रत्यक्षः ह्येतानि पृष्ठानि य एवं विद्वांसः षड्रात्रमासते साक्षादेव देवता अभ्यारोहन्ति
षड्रात्रो भवति षड्वा ऋतवः षट्पृष्ठानि॥१॥

पृष्ठैरेवर्तुन्वारोहन्त्यृतुभिः संवत्सरन्ते संवत्सर एव प्रति तिष्ठन्ति बृहद्रथन्तरा-
भ्यां यन्तीयं वाव रथन्तरमसौ बृहदाभ्यामेव यन्त्यथो अनयोरेव प्रति तिष्ठन्त्येते वै
यज्ञस्याञ्जसायनी सुती ताभ्यामेव सुवर्गं लोकं यन्ति त्रिवृदग्निष्टोमो भवति तेज एवाव
रुन्धते पञ्चदशो भवतीन्द्रियमेवाव रुन्धते सप्तदशः॥२॥

भवत्यन्नाद्यस्यावरुद्धा अथो प्रैव तेन जायन्त एकविंशो भवति प्रतिष्ठित्या अथो
रुचमेवात्मन्दधते त्रिणवो भवति विजित्यै त्रयस्त्रिंशो भवति प्रतिष्ठित्यै सदोहविधानिनं
एतेन षड्रात्रेण यजेरन्नाश्वत्थी हविर्धानं चाग्नीध्रं च भवतस्तद्धि सुवर्ग्यं चुक्रीवती भवतः
सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्या उलूखलबुध्नो यूपो भवति प्रतिष्ठित्यै प्राश्नो यान्ति प्राडिव
हि सुवर्गः॥३॥

लोकः सरस्वत्या यान्त्येष वै देवयानः पन्थास्तमेवान्वारोहन्त्याक्रोशन्तो
यान्त्यवर्तिमेवान्यस्मिन्प्रतिषज्यं प्रतिष्ठां गच्छन्ति यदा दशं शतं कुर्वन्त्यथैकमुत्थानं
शतायुः पुरुषः शतेन्द्रिय आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठन्ति यदा शतं सहस्रं
कुर्वन्त्यथैकमुत्थानं सहस्रसम्मितो वा असौ लोकोऽमुमेव लोकमभि जयन्ति यदैषां

प्रमीयेत यदा वा जीयेरन्नथैकमुत्थानन्तद्धि तीर्थम्॥४॥

पृष्ठानि सप्तदशः सुवर्गो जयन्ति यदैकादश च॥१॥ [१]

कुसुरुबिन्द औद्दालकिरकामयत पशुमान्स्थ्यामिति स एतः सप्तरात्रमाहर्त्तेनायजत तेन वै स यावन्तो ग्राम्याः पशवस्तानवारुन्द्ध य एवं विद्वान्सप्तरात्रेण यजते यावन्त एव ग्राम्याः पशवस्तानेवाव रुद्धे सप्तरात्रो भवति सप्त ग्राम्याः पशवः सप्तरण्याः सप्त छन्दाः स्युभयस्यावरुद्धौ त्रिवृदग्निष्टोमो भवति तेजः॥५॥

एवाव रुद्धे पञ्चदशो भवतीन्द्रियमेवाव रुद्धे सप्तदशो भवत्यन्नाद्यस्यावरुद्धा अथो प्रैव तेन जायत एकविंशो भवति प्रतिष्ठित्या अथो रुचमेवात्मन्धत्ते त्रिणवो भवति विजित्यै पञ्चविंशोऽग्निष्टोमो भवति प्रजापतेरास्यै महाव्रतवानन्नाद्यस्यावरुद्धौ विश्वजिथ्सर्वपृष्ठोऽतिरात्रो भवति सर्वस्याभिजित्यै यत्प्रत्यक्षम्पूर्वेष्वहःसु पृष्ठान्युपेयुः प्रत्यक्षम्॥६॥

विश्वजिति यथा दुग्धामुपसीदत्येवमुत्तममहः स्यान्नैकरात्रश्च न स्याद्बृहद्रथन्तरे पूर्वेष्वहःसूपं यन्तीयं वाव रथन्तरमसौ बृहदाभ्यामेव न युन्त्यथो अनयोरेव प्रति तिष्ठन्ति यत्प्रत्यक्षं विश्वजिति पृष्ठान्युपयन्ति यथा प्रतां दुहे तादृगेव तत्॥७॥

तेज उपेयुः प्रत्यक्षं द्विचत्वारिंशच्च॥२॥ [२]

बृहस्पतिरकामयत ब्रह्मवर्चसी स्यामिति स एतमष्टरात्रमपश्यत्तमाहर्त्तेनायजत ततो वै स ब्रह्मवर्चस्यभवद्य एवं विद्वानष्टरात्रेण यजते ब्रह्मवर्चस्यैव भवत्यष्टरात्रो भवत्यष्टाक्षरा गायत्री गायत्री ब्रह्मवर्चसम्गायत्रियैव ब्रह्मवर्चसमव रुद्धेऽष्टरात्रो भवति चतस्रो वै दिशश्चतस्रोऽवान्तरदिशा दिग्भ्य एव ब्रह्मवर्चसमव रुद्धे॥८॥

त्रिवृदग्निष्टोमो भवति तेज एवाव रुद्धे पञ्चदशो भवतीन्द्रियमेवाव रुद्धे सप्तदशो भवत्यन्नाद्यस्यावरुद्धा अथो प्रैव तेन जायत एकविंशो भवति प्रतिष्ठित्या अथो रुचमेवात्मन्धत्ते त्रिणवो भवति विजित्यै त्रयस्त्रिंशो भवति प्रतिष्ठित्यै पञ्चविंशोऽग्निष्टोमो भवति प्रजापतेरास्यै महाव्रतवानन्नाद्यस्यावरुद्धौ विश्वजिथ्सर्वपृष्ठोऽतिरात्रो भवति सर्वस्याभिजित्यै॥९॥

दिग्भ्य एव ब्रह्मवर्चसमवरुद्धेऽभिजित्यै॥३॥ [३]

प्रजापतिः प्रजा असृजत ताः सृष्टाः क्षुधं न्यायन्त्स एतं नवरात्रमपश्यत्तमाहर्त्तेनायजत

ततो वै प्रजाभ्योऽ कल्पतु यर्हि प्रजाः क्षुधं निगच्छेयुस्तरहि नवरात्रेण यजेतेमे हि वा एतासां लोका अकृता अथैताः क्षुधं नि गच्छन्तीमानेवाभ्यो लोकान्कल्पयति तान्कल्पमानान्प्रजाभ्योऽनु कल्पते कल्पन्ते॥१०॥

अस्मा इमे लोका ऊर्जं प्रजासु दधाति त्रिरात्रेणैवेमं लोकं कल्पयति त्रिरात्रेणान्तरिक्षं त्रिरात्रेणामुं लोकं यथा गुणे गुणमन्वस्यत्येवमेव तल्लोके लोकमन्वस्यति धृत्या अशितिलम्भावाय ज्योतिर्गौरायुरिति ज्ञाताः स्तोमा भवन्तीयं वाव ज्योतिरन्तरिक्षं गौरसावायुरेव लोकेषु प्रति तिष्ठन्ति ज्ञात्रं प्रजानाम्॥११॥

गच्छति नवरात्रो भवत्यभिपूर्वमेवास्मिन्तेजो दधाति यो ज्योगामयावी स्यात्स नवरात्रेण यजेत प्राणा हि वा एतस्याधृता अथैतस्य ज्योगामयति प्राणानेवास्मिन्दाधारोत यदीतासुर्भवति जीवत्येव॥१२॥

कल्पन्ते प्रजानात्रयस्त्रिंशच्च॥४॥ [४]

प्रजापतिरकामयत प्र जायेयेति स एतं दशहोतारमपश्यत्तमंजुहोतेन दशरात्रमसृजत तेन दशरात्रेण प्राजायत दशरात्राय दीक्षिष्यमाणो दशहोतारं जुहुयादशहोत्रैव दशरात्रं सृजते तेन दशरात्रेण प्र जायते वैराजो वा एष यज्ञो यदशरात्रो य एवं विद्वान्दशरात्रेण यजते विराजमेव गच्छति प्राजापत्यो वा एष यज्ञो यदशरात्रः॥१३॥

य एवं विद्वान्दशरात्रेण यजते प्रैव जायत इन्द्रो वै सदङ्गैवताभिरासीत्स न व्यावृतमगच्छत्स प्रजापतिमुपाधावत् तस्मा एतं दशरात्रमप्रायच्छत्तमाहर्त्तेनायजत ततो वै सोऽन्याभिर्देवताभिर्व्यावृतमगच्छुद्य एवं विद्वान्दशरात्रेण यजते व्यावृतमेव पाप्मना भ्रातृव्येण गच्छति त्रिकुद्वै॥१४॥

एष यज्ञो यदशरात्रः ककुत्पञ्चदशः ककुदेकविंशः ककुत्रयस्त्रिंशो य एवं विद्वान्दशरात्रेण यजते त्रिकुद्वै संमानानां भवति यजमानः पञ्चदशो यजमान एकविंशो यजमानस्त्रयस्त्रिंशः पुर इतरा अभिचर्यमाणो दशरात्रेण यजेत देवपुरा एव पर्युहते तस्य न कुतश्चनोपाव्याधो भवति नैनमभिचरन्त्यस्तृणुते देवासुराः संयत्ता आसन्ते देवा एताः॥१५॥

देवपुरा अपश्यन् यदशरात्रस्ताः पर्यौहन्त तेषां न कुतश्चनोपाव्याधोऽभवत्ततो देवा

अभ्वन्परासुरा यो भ्रातृव्यवान्स्याथ्स दंशरात्रेण यजेत देवपुरा एव पर्यूहते तस्य न कुतश्चनोपाव्याधो भवति भवत्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो भवति स्तोमः स्तोमस्योपस्तिर्भवति भ्रातृव्यमेवोपस्तिं कुरुते जामि वै॥१६॥

एतत्कुर्वन्ति यज्ञायाः सुष्ठु स्तोममुपेत्य कनीयाः समुपयन्ति यदग्निष्टोमसामान्यवस्ताच्च परस्ताच्च भवन्त्यजामित्वाय त्रिवृदग्निष्टोमोऽग्निष्टुदाग्नेयीषु भवति तेज एवाव रुद्धे पञ्चदश उक्थ्य ऐन्द्रीष्विन्द्रियमेवाव रुद्धे त्रिवृदग्निष्टोमो वैश्वदेवीषु पुष्टिमेवाव रुद्धे सप्तदशोऽग्निष्टोमः प्राजापत्यासु तीव्रसोमोऽन्नाद्यस्यावरुद्धा अथो प्रैव तेन जायते॥१७॥

एकविंश उक्थ्यः सौरीषु प्रतिष्ठित्या अथो रुचमेवात्मन्यते सप्तदशोऽग्निष्टोमः प्राजापत्यासूपहव्य उपहवमेव गच्छति त्रिणवावग्निष्टोमावभित ऐन्द्रीषु विजित्यै त्रयस्त्रिंश उक्थ्यो वैश्वदेवीषु प्रतिष्ठित्यै विश्वजिह्वसर्वपृष्ठोऽतिरात्रो भवति सर्वस्याभिजित्यै॥१८॥

प्राजापत्यो वा एष यज्ञो यदंशरात्रस्त्रिकुद्धा एता वै जायत एकत्रिंशच्च॥१९॥—[५]

ऋतवो वै प्रजाकामाः प्रजां नाविन्दन्त तैऽकामयन्त प्रजाः सृजेमहि प्रजामव रुन्धीमहि प्रजां विन्देमहि प्रजावन्तः स्यामेति त एतमैकादशरात्रमपश्यन्तमाहंरन्तेनायजन्त ततो वै ते प्रजामसृजन्त प्रजामवारुन्धत प्रजामविन्दन्त प्रजावन्तोऽभवन्त ऋतवोऽभवन्तदार्तवानामार्तवत्वमृतुनां वा एते पुत्रास्तस्मात्॥१९॥

आर्तवा उच्यन्ते य एवं विद्वांसं एकादशरात्रमासते प्रजामेव सृजन्ते प्रजामव रुन्धते प्रजां विन्दन्ते प्रजावन्तो भवन्ति ज्योतिरतिरात्रो भवति ज्योतिरेव पुरस्ताद्दधते सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्यै पृष्ठः षडहो भवति षड्वा ऋतवः षट्पृष्ठानि पृष्ठैरेवतूनन्वारोहन्त्यृतुभिः संवत्सरन्ते संवत्सर एव प्रति तिष्ठन्ति चतुर्विंशो भवति चतुर्विंशत्यक्षरा गायत्री॥२०॥

गायत्रमब्रह्मवर्चसङ्गायत्रियामेव ब्रह्मवर्चसे प्रति तिष्ठन्ति चतुश्चत्वारिंशो भवति चतुश्चत्वारिंशदक्षरा त्रिष्टुगिन्द्रियं त्रिष्टुत्रिष्टुयेवेन्द्रिये प्रति तिष्ठन्त्यष्टाचत्वारिंशो भवत्यष्टाचत्वारिंशदक्षरा जगती जागताः पशवो जगत्यामेव पशुषु प्रति तिष्ठन्त्येकादशरात्रो भवति पञ्च वा ऋतव आर्तवाः पञ्चर्तुष्वेवार्तवेषु संवत्सरे प्रतिष्ठाय प्रजामव रुन्धतेऽतिरात्रावभितो भवतः प्रजायै परिगृहीत्यै॥२१॥

तस्माद्वाय्वेकात्रपञ्चाशच्च॥६॥—[६]

ऐन्द्रवायवाग्रान्गृहीयाद्यः कामयेत यथापूर्वं प्रजाः कल्पेरन्निति यज्ञस्य वै कृत्तिमनु
प्रजाः कल्पन्ते यज्ञस्याकृत्तिमनु न कल्पन्ते यथापूर्वमेव प्रजाः कल्पयति न ज्यायांसं
कर्नीयानिति कामत्येन्द्रवायवाग्रान्गृहीयादामयाविनः प्राणेन वा एष व्यध्यते यस्यामयति प्राण
ऐन्द्रवायवः प्राणेनैवेन९ समर्धयति मैत्रावरुणाग्रान्गृहीरन् येषां दीक्षितानां प्रमीयेत॥२२॥

प्राणापानाभ्यां वा एते व्यध्यन्ते येषां दीक्षितानां प्रमीयते प्राणापानौ मित्रावरुणौ
प्राणापानावेव मुखतः परि हरन्त आश्विनाग्रान्गृहीतानुजावरौऽश्विनौ वै देवानामानुजावरौ
पश्चेवाग्रं पर्येतामश्विनावेतस्य देवता य आनुजावरस्तावेवैनमग्रं परि णयतः शुक्राग्रान्गृहीत
गतश्रीः प्रतिष्ठाकामोऽसौ वा आदित्यः शुक्र एषोऽन्तोऽन्तम्मनुष्यः॥२३॥

श्रिये गत्वा नि वर्ततेऽन्तादेवान्तमा रभते न ततः पारपीयान्भवति
मन्थ्यग्रान्गृहीताभिचरन्नार्तपात्रं वा एतद्यन्मथिपात्रमृत्युनैवेन ग्राहयति ताजगार्तिमार्च्छत्याग्रयणा
यस्य पिता पितामहः पुण्यः स्यादथ तन्न प्राप्नुयाद्वाचा वा एष इन्द्रियेण व्यध्यते यस्य
पिता पितामहः पुण्यः॥२४॥

भवत्यथ तन्न प्राप्नोत्युर इवेतद्यज्ञस्य वागिव यदाग्रयणो वाचैवेनमिन्द्रियेण समर्धयति न
ततः पारपीयान्भवत्युक्थ्याग्रान्गृहीताभिचर्यमाणः सर्वेषां वा एतत्प्राणामिन्द्रियं यदुक्थ्यपात्रं
सर्वेणैवेनमिन्द्रियेणाति प्र युङ्क्ते सरस्वत्यभि नो नेषि वस्य इति पुरोरुचं कुर्याद्वाग्वै॥२५॥

सरस्वती वाचैवेनमति प्र युङ्क्ते मा त्वत्क्षेत्राण्यरणानि गन्मेत्याह मृत्योर्वै क्षेत्राण्यरणानि
तेनैव मृत्योः क्षेत्राणि न गच्छति पूर्णान्ग्रहान्गृहीयादामयाविनः प्राणान् वा एतस्य
शुगच्छति यस्यामयति प्राणा ग्रहाः प्राणानेवास्य शुचो मुञ्चत्युत यदीतासुर्भवति जीवत्येव
पूर्णान्ग्रहान्गृहीयाद्यर्हि पर्जन्यो न वर्षेत्प्राणान् वा एतर्हि प्रजानां९ शुगच्छति यर्हि
पर्जन्यो न वर्षति प्राणा ग्रहाः प्राणानेव प्रजानां९ शुचो मुञ्चति ताजकप्र वर्षति॥२६॥

प्रमीयेत मनुष्यं ऋध्यते यस्य पिता पितामहः पुण्यो वाग्वा एव
पूर्णान्ग्रहान्यश्चवि९शतिश्च॥७॥

[७]

गायत्रो वा ऐन्द्रवायवो गायत्रम्प्रायणीयमहस्तस्मात्प्रायणीयेऽहत्रैन्द्रवायवो गृह्यते स्व
एवैनमायतने गृह्णाति त्रैष्टुभो वै शुक्रश्चैष्टुभं द्वितीयमहस्तस्माद्वितीयेऽहच्छुक्रो गृह्यते स्व
एवैनमायतने गृह्णाति जागतो वा आग्रयणो जागतं तृतीयमहस्तस्मात्तृतीयेऽहन्नाग्रयणो
गृह्यते स्व एवैनमायतने गृह्णात्येतद्वै॥२७॥

यज्ञमापद्यच्छन्दाः स्यात्प्रोति यदाग्रयणः श्वो गृह्यते यत्रैव यज्ञमदृशन्तत एवैनम्पुनः प्र युङ्क्ते जगन्मुखो वै द्वितीयस्मिरात्रो जागंत आग्रयणो यच्चतुर्थेऽहन्नाग्रयणो गृह्यते स्व एवैनमायतने गृह्णात्यथो स्वमेव छन्दोऽनु पर्यावर्तन्ते राथंतरो वा ऐन्द्रवायवो राथंतरं पञ्चममहस्तस्मात्पञ्चमेऽहन्त्र॥२८॥

ऐन्द्रवायवो गृह्यते स्व एवैनमायतने गृह्णाति बारहतो वै शुक्रो बारहतः षष्ठमहस्तस्मात्षष्ठेऽहञ्छुक्रो गृह्यते स्व एवैनमायतने गृह्णात्येतद्वै द्वितीयं यज्ञमापद्यच्छन्दाः स्यात्प्रोति यच्छुक्रः श्वो गृह्यते यत्रैव यज्ञमदृशन्तत एवैनम्पुनः प्र युङ्क्ते त्रिष्टुङ्मुखो वै तृतीयस्मिरात्रस्त्रैष्टुम्भः॥२९॥

शुक्रो यथसप्तमेऽहञ्छुक्रो गृह्यते स्व एवैनमायतने गृह्णात्यथो स्वमेव छन्दोऽनु पर्यावर्तन्ते वाग्वा आग्रयणो वागष्टममहस्तस्मादष्टमेऽहन्नाग्रयणो गृह्यते स्व एवैनमायतने गृह्णाति प्राणो वा ऐन्द्रवायवः प्राणो नवममहस्तस्मान्नवमेऽहन्नेन्द्रवायवो गृह्यते स्व एवैनमायतने गृह्णात्येतत्॥३०॥

वै तृतीयं यज्ञमापद्यच्छन्दाः स्यात्प्रोति यदैन्द्रवायवः श्वो गृह्यते यत्रैव यज्ञमदृशन्तत एवैनम्पुनः प्र युङ्क्तेऽथो स्वमेव छन्दोऽनु पर्यावर्तन्ते पथो वा एतेऽध्यपथेन यन्ति यैः ऽन्येनैन्द्रवायवात्प्रतिपद्यन्तेऽन्तः खलु वा एष यज्ञस्य यद्वंशममहर्दशमेऽहन्नेन्द्रवायवो गृह्यते यज्ञस्य॥३१॥

एवान्तं गत्वापन्थात्पन्थामपि यन्त्यथो यथा वर्हीयसा प्रतिसारं वहन्ति तादृगेव तच्छन्दाः स्यन्त्योन्यस्य लोकमभ्यध्यायन्तान्येतेनैव देवा व्यवाहयन्नेन्द्रवायवस्य वा एतदायतनं यच्चतुर्थमहस्तस्मिन्नाग्रयणो गृह्यते तस्मादाग्रयणस्यायतने नवमेऽहन्नेन्द्रवायवो गृह्यते शुक्रस्य वा एतदायतनं यत्पञ्चमम्॥३२॥

अहस्तस्मिन्नेन्द्रवायवो गृह्यते तस्मादैन्द्रवायवस्यायतने सप्तमेऽहञ्छुक्रो गृह्यत आग्रयणस्य वा एतदायतनं यत्षष्ठमहस्तस्मिञ्छुक्रो गृह्यते तस्माच्छुक्रस्यायतनेऽष्टमेऽहन्नाग्रयणो गृह्यते छन्दाः स्येव तद्वि वाहयति प्र वस्यसो विवाहमाप्नोति य एवं वेदाथो देवताभ्य एव यज्ञे संविदं दधाति तस्मादिदमन्योन्यस्मै ददाति॥३३॥

एतद्वै पञ्चमेऽहन्नेष्टुम्भ एतद्गृह्यते यज्ञस्य पञ्चममन्यस्मा एकञ्च॥८॥

प्रजापतिरकामयत् प्र जायेयेति स एतं द्वादशरात्रमपश्यत्तमाहरत्तेनायजत् ततो वै स प्राजायत् यः कामयेत् प्र जायेयेति स द्वादशरात्रेण यजेत् प्रैव जायते ब्रह्मवादिनो वदन्त्यग्निष्टोमप्रायणा यज्ञा अथ कस्मादतिरात्रः पूर्वः प्र युज्यत इति चक्षुषी वा एते यज्ञस्य यदतिरात्रौ कनीनिके अग्निष्टोमौ यत्॥३४॥

अग्निष्टोमं पूर्वम्प्रयुञ्जीरन्बहिर्धा कनीनिके दध्युस्तस्मादतिरात्रः पूर्वः प्र युज्यते चक्षुषी एव यज्ञे धित्वा मध्यतः कनीनिके प्रति दधति यो वै गायत्रीं ज्योतिःपक्षां वेद ज्योतिषा भासा सुवर्गं लोकमेति यावदग्निष्टोमौ तौ पक्षौ येऽन्तरेऽष्टावुक्थ्याः स आत्मैषा वै गायत्री ज्योतिःपक्षा य एवं वेद ज्योतिषा भासा सुवर्गं लोकम्॥३५॥

एति प्रजापतिर्वा एष द्वादशधा विहितो यद्द्वादशरात्रो यावतिरात्रौ तौ पक्षौ येऽन्तरेऽष्टावुक्थ्याः स आत्मा प्रजापतिर्वावैष सन्धस्व वै सत्रेण स्पृणोति प्राणा वै सत्प्राणानेव स्पृणोति सर्वासां वा एते प्रजानां प्राणैरासते ये सत्रमासते तस्मात्पृच्छन्ति किमेते सत्रिण इति प्रियः प्रजानामुत्थितो भवति य एवं वेद॥३६॥

अग्निष्टोमौ यथ्सुवर्गल्लोकं प्रियः प्रजानां पञ्च च॥१॥ [१]

न वा एषोऽन्यतोवैश्वानरः सुवर्गाय लोकाय प्रामवदूर्ध्वो ह वा एष आतत आसीत्ते देवा एतं वैश्वानरं पर्योहन्सुवर्गस्य लोकस्य प्रभूत्या ऋतवो वा एतेन प्रजापतिमयाजयन्तेष्वार्धोदधि तदृधोति ह वा ऋत्विक्षु य एवं विद्वान्द्वादशाहेन यजते तैऽस्मिन्नैच्छन्त स रसमहं वसन्ताय प्रायच्छत्॥३७॥

यवं ग्रीष्मायौषधीर्वर्षाभ्यो ब्रीहीञ्छुरदे माषतिलौ हेमन्तशिशिराभ्यान्तेन्द्र प्रजापतिरयाजयत्ततो वा इन्द्र इन्द्रोऽभवत्तस्मादाहुरानुजावरस्य यज्ञ इति स ह्येतेनाग्रेऽयंजतैष ह वै कुणपमत्ति यः सत्रे प्रतिगृह्णाति पुरुषकुणपमंश्चकुणपङ्गौवा अन्नं येन पात्रेणान्मिभ्रति यत्तन्न निर्णेजति ततोऽधि॥३८॥

मलं जायत एकं एव यजेतैको हि प्रजापतिराधोद्वादश रात्रीर्दोक्षितः स्याद्द्वादश मासाः संवत्सरः संवत्सरः प्रजापतिः प्रजापतिर्वावैष एष ह त्वे जायते यस्तपसोऽधि जायते चतुर्धा वा एतास्तिस्त्रस्तिस्त्रो रात्रयो यद्द्वादशोपसदो याः प्रथमा यज्ञं ताभिः सम्भरति या द्वितीया यज्ञं ताभिरा रभते॥३९॥

यास्तृतीयाः पात्राणि ताभिर्निर्णेनित्ते याश्चतुर्थीरपि ताभिर्गुत्मानमन्तरतः शुन्यते यो वा अस्य पशुमत्तिं मा५स५ सोऽत्ति यः पुरोडाशंममस्तिष्क५ स यः परिवापं पुरीष५ स यः आज्यंममज्जान५ स यः सोम५ स्वेद५ सोऽपि ह वा अस्य शीर्षण्या निष्पदः प्रति गृह्णाति यो द्वादशाहे प्रतिगृह्णाति तस्माद्द्वादशाहेन न याज्यंमप्यमनो व्यावृत्त्यै॥४०॥

अयच्छुद्धिं रभते द्वादशाहेन चत्वारि च॥10॥ [१०]

एकस्मै स्वाहा द्वाभ्या५ स्वाहा त्रिभ्यः स्वाहा चतुर्भ्यः स्वाहा पञ्चभ्यः स्वाहा षड्भ्यः स्वाहा सप्तभ्यः स्वाहाऽष्टाभ्यः स्वाहा नवभ्यः स्वाहा दशभ्यः स्वाहाैकादशभ्यः स्वाहा द्वादशभ्यः स्वाहा त्रयोदशभ्यः स्वाहा चतुर्दशभ्यः स्वाहा पञ्चदशभ्यः स्वाहा षोडशभ्यः स्वाहा सप्तदशभ्यः स्वाहाऽष्टादशभ्यः स्वाहाैकान्न वि५शत्यै स्वाहा नववि५शत्यै स्वाहाैकान्न चत्वारि५शते स्वाहा नवचत्वारि५शते स्वाहाैकान्न षष्ठ्यै स्वाहा नवषष्ठ्यै स्वाहाैकान्नाशीत्यै स्वाहा नवाशीत्यै स्वाहाैकान्न शताय स्वाहा शताय स्वाहा द्वाभ्या५ शताभ्या५ स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा॥४१॥

नवचत्वारि५शते स्वाहाैकान्नैकवि५शतिश्च॥11॥ [११]

एकस्मै स्वाहा त्रिभ्यः स्वाहा पञ्चभ्यः स्वाहा सप्तभ्यः स्वाहा नवभ्यः स्वाहाैकादशभ्यः स्वाहा त्रयोदशभ्यः स्वाहा पञ्चदशभ्यः स्वाहा सप्तदशभ्यः स्वाहाैकान्न वि५शत्यै स्वाहा नववि५शत्यै स्वाहाैकान्न चत्वारि५शते स्वाहा नवचत्वारि५शते स्वाहाैकान्न षष्ठ्यै स्वाहा नवषष्ठ्यै स्वाहाैकान्नाशीत्यै स्वाहा नवाशीत्यै स्वाहाैकान्न शताय स्वाहा शताय स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा॥४२॥

एकस्मै त्रिभ्यः पञ्चाशत्॥12॥ [१२]

द्वाभ्या५ स्वाहा चतुर्भ्यः स्वाहा षड्भ्यः स्वाहाऽष्टाभ्यः स्वाहा दशभ्यः स्वाहा द्वादशभ्यः स्वाहा चतुर्दशभ्यः स्वाहा षोडशभ्यः स्वाहाऽष्टादशभ्यः स्वाहा वि५शत्यै स्वाहाऽष्टानवत्यै स्वाहा शताय स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा॥४३॥

द्वाभ्यामष्टानवत्यै षड्वि५शतिः॥13॥ [१३]

त्रिभ्यः स्वाहा पञ्चभ्यः स्वाहा सप्तभ्यः स्वाहा नवभ्यः स्वाहाैकादशभ्यः स्वाहा त्रयोदशभ्यः स्वाहा पञ्चदशभ्यः स्वाहा सप्तदशभ्यः स्वाहाैकान्न वि५शत्यै स्वाहा नववि५शत्यै

स्वाहेकात्र चत्वारिंशते स्वाहा नवचत्वारिंशते स्वाहेकात्र षष्ठे स्वाहा नवषष्ठे
स्वाहेकान्नाशीत्यै स्वाहा नवाशीत्यै स्वाहेकात्र शताय स्वाहा शताय स्वाहा सर्वस्मै
स्वाहा॥४४॥

त्रिभ्योऽष्टाचत्वारिंशत्॥14॥ [१४]

चतुर्भ्यः स्वाहाऽष्टाभ्यः स्वाहा द्वादशभ्यः स्वाहा षोडशभ्यः स्वाहा विंशत्यै स्वाहा
पणवत्यै स्वाहा शताय स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा॥४५॥

चतुर्भ्यः पणवत्यै षोडश॥15॥ [१५]

पञ्चभ्यः स्वाहा दशभ्यः स्वाहा पञ्चदशभ्यः स्वाहा विंशत्यै स्वाहा पञ्चनवत्यै स्वाहा
शताय स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा॥४६॥

पञ्चभ्यः पञ्चनवत्यै चतुर्दश॥16॥ [१६]

दशभ्यः स्वाहा विंशत्यै स्वाहा त्रिंशते स्वाहा चत्वारिंशते स्वाहा पञ्चाशते
स्वाहा षष्ठे स्वाहा सप्तत्यै स्वाहाऽशीत्यै स्वाहा नवत्यै स्वाहा शताय स्वाहा सर्वस्मै
स्वाहा॥४७॥

दशभ्यो द्वाविंशतिः॥17॥ [१७]

विंशत्यै स्वाहा चत्वारिंशते स्वाहा षष्ठे स्वाहाऽशीत्यै स्वाहा शताय स्वाहा
सर्वस्मै स्वाहा॥४८॥

विंशत्यै द्वादश॥18॥ [१८]

पञ्चाशते स्वाहा शताय स्वाहा द्वाभ्यां शताभ्यां स्वाहा त्रिभ्यः शतेभ्यः स्वाहा
चतुर्भ्यः शतेभ्यः स्वाहा पञ्चभ्यः शतेभ्यः स्वाहा षड्भ्यः शतेभ्यः स्वाहा सप्तभ्यः शतेभ्यः
स्वाहाऽष्टाभ्यः शतेभ्यः स्वाहा नवभ्यः शतेभ्यः स्वाहा सहस्राय स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा॥४९॥

पञ्चाशते द्वात्रिंशत्॥19॥ [१९]

शताय स्वाहा सहस्राय स्वाहाऽयुताय स्वाहा नियुताय स्वाहा प्रयुताय स्वाहाऽर्बुदाय
स्वाहा न्यर्बुदाय स्वाहा समुद्राय स्वाहा मध्याय स्वाहाऽन्ताय स्वाहा परार्धाय स्वाहोपसे

स्वाहा व्युष्ट्यै स्वाहोदेष्ट्युते स्वाहोद्युते स्वाहोदिताय स्वाहा सुवर्गाय स्वाहा लोकाय
स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा॥५०॥

शतायाष्टात्रिंशत्॥२०॥ [२०]

प्रजवं ब्रह्मवादिनः किमेष वा आप्त आदित्या उभयोः प्रजापतिरन्वायन्निन्द्रो वै सदङ्घ्रिन्द्रो वै
शिथिलः प्रजापतिरकामयतान्नादः सा विराड्सावादित्योऽर्वाङ्मूतमा मेऽग्निना स्वाहाधिन्द्रोऽङ्घ्रेताय
कृष्णायौषधीभ्यो वनस्पतिभ्यो विंशतिः॥२०॥ प्रजवं प्रजापतिर्यदङ्घ्रिन्द्रो मनतं हुवे सवाहमौषधीभ्यो
द्विचत्वारिंशत्॥४२॥ प्रजवः सर्वस्मै स्वाहा॥ [२१]

॥तृतीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां सप्तमकाण्डे तृतीयः प्रश्नः॥

प्रजवं वा एतेन यन्ति यदंशममहः पापावहीयं वा एतेन भवन्ति यदंशममह्यो
वै प्रजवं यतामपथेन प्रतिपद्यते यः स्थाणुः हन्ति यो भ्रेषं न्येति स हीयते स
यो वै दंशमेऽहन्नविवाक्य उपहन्यते स हीयते तस्मै य उपहताय व्याह तमेवान्वाभ्य
समश्नुतेऽथ यो व्याह सः॥१॥

हीयते तस्मादंशमेऽहन्नविवाक्य उपहताय न व्युच्यमथो खल्वाहुर्यज्ञस्य वै समृद्धेन
देवाः सुवर्गं लोकमायन् यज्ञस्य व्युद्धेनासुरान्पराभावयन्निति यत्खलु वै यज्ञस्य समृद्धं
तद्यजमानस्य यद्व्युद्धं तद्वातव्यस्य स यो वै दंशमेऽहन्नविवाक्य उपहन्यते स एवाति
रेचयति ते ये बाह्या दशीकवः॥२॥

स्युस्ते वि ब्रूयुर्यदि तत्र न विन्देयुरन्तःसदसाद्बुध्यं यदि तत्र न विन्देयुर्गृहपतिना
व्युच्यन्तद्बुध्यमेवाथ वा एतत्सर्पराज्ञियां ऋग्भिः स्तुवन्तीयं वै सर्पतो राज्ञी यद्वा अस्यां
किं चार्चन्ति यदानृचुस्तेनेयः सर्पराज्ञी ते यदेव किं च वाचानृचुर्यदतोऽय्यर्चितारः॥३॥

तदुभयमास्वावरुध्योत्तिष्ठामेति ताभिर्मनसा स्तुवते न वा इमामंश्वरथो नाश्वतरीरथः
सद्यः पर्याप्तमरहति मनो वा इमाः सद्यः पर्याप्तमरहति मनः परिभवितुमथ ब्रह्म वदन्ति
परिमिता वा ऋचः परिमितानि सामानि परिमितानि यजूंष्यथैतस्यैवान्तो नास्ति यद्ब्रह्म

तत्प्रतिगृणत आ चक्षीत स प्रतिगुरः॥४॥

व्याह स दृशीकवोऽर्चितारः स एकश्च॥१॥ [१]

ब्रह्मवादिनो वदन्ति किं द्वादशाहस्य प्रथमेनाहर्विजां यजमानो वृद्ध इति तेज इन्द्रियमिति किं द्वितीयेनेति प्राणानन्नाद्यमिति किं तृतीयेनेति त्रीणिमाल्लोणकानिति किं चतुर्थेनेति चतुष्पदः पशूनिति किम्पञ्चमेनेति पञ्चाक्षराम्पङ्क्तिमिति किं षष्ठेनेति षडृतूनिमिति किं सप्तमेनेति सप्तपदाः शकरीमिति॥५॥

किमष्टमेनेत्यष्टाक्षरां गायत्रीमिति किं नवमेनेति त्रिवृतः स्तोममिति किं दशमेनेति दशाक्षरां विराजमिति किमेकादशेनेत्येकादशाक्षरां त्रिष्टुभमिति किं द्वादशेनेति द्वादशाक्षरां जगतीमित्येतावद्वा अस्ति यावदेतद्वावदेवास्ति तदेषां वृद्धे॥६॥

शकरीमित्येकचत्वारिंशच्च॥२॥ [२]

एष वा आप्तो द्वादशाहो यत्रयोदशरात्रः संमानः ह्येतदहर्ह्यत्पायणीयश्चोदयनीयश्च त्र्यतिरात्रो भवति त्रयं इमे लोका एषां लोकानामाप्त्यै प्राणो वै प्रथमोऽतिरात्रो व्यानो द्वितीयोऽपानस्तृतीयः प्राणापानोदानेष्वेवान्नाद्ये प्रति तिष्ठन्ति सर्वमार्युयन्ति य एवं विद्वांसस्त्रयोदशरात्रमासते तदाहुर्वाग्वा एषा वितता॥७॥

यद्द्वादशाहस्तां विच्छिन्द्युर्ध्वन्मध्येऽतिरात्रं कुर्युरुपदासुका गृहपतेर्वाख्यादुपरिष्ठाच्छन्दोमानां कुर्वन्ति सन्ततामेव वाचुमव रुद्धतेऽनुपदासुका गृहपतेर्वाग्भवति पशवो वै छन्दोमा अन्नम्महाव्रतं यदुपरिष्ठाच्छन्दोमानां महाव्रतं कुर्वन्ति पशुषु चैवान्नाद्ये च प्रति तिष्ठन्ति॥८॥

वितता त्रिचत्वारिंशच्च॥३॥ [३]

आदित्या अकामयन्तोभयौर्लोकयोर्ऋध्र्यामेति त एतं चतुर्दशरात्रमपश्यन्तमाहरन्तेनायजन्त ततो वै त उभयौर्लोकयोर्ध्रुवन्नस्मिंश्चामुष्मिंश्च य एवं विद्वांसश्चतुर्दशरात्रमासत उभयौरेव लोकयोर्ऋध्रुवन्त्यस्मिंश्चामुष्मिंश्च चतुर्दशरात्रो भवति सप्त ग्राम्या ओषधयः सप्तारण्या उभयीषामवरुद्धै यत्पराचीनानि पृष्ठानि॥९॥

भवन्त्यमुमेव तैर्लोकमभि जयन्ति यत्प्रतीचीनानि पृष्ठानि भवन्तीममेव तैर्लोकमभि जयन्ति त्रयस्त्रिंशौ मेध्यतः स्तोमौ भवतः साम्राज्यमेव गच्छन्त्यधिराजौ भवतोऽधिराजा एव संमानानां भवन्त्यतिरात्रावभितो भवतः परिगृहीत्ये॥१०॥

पृष्ठानि चतुस्त्रिंशच्च॥४॥ [४]

प्रजापतिः सुवर्गं लोकमैतं देवा अन्वायन्तानादित्याश्च पशवश्चान्वायन्ते देवा अब्रुवन्
यान्पशून्पुजार्जीविष्म त इमैऽन्वाग्मन्निति तेभ्य एतं चतुर्दशरात्रम्प्रत्यौहन्त आदित्याः
पृष्ठैः सुवर्गं लोकमारोहन्त्यहाभ्यामस्मिन्नौके पशून्प्रत्यौहन्पृष्ठैरादित्या अमुष्मिन्नौक
आर्ध्ववच्यहाभ्यामस्मिन्॥११॥

लोके पशवो य एवं विद्वांसश्चतुर्दशरात्रमासत उभयोरेव लोकयोर्ऋध्रुवन्त्यस्मिंश्चामुष्मि
पृष्ठैरेवामुष्मिन्नौक ऋध्रुवन्ति च्यहाभ्यामस्मिन्नौके ज्योतिर्गौरायुरिति च्यहो भवतीयं वाव
ज्योतिरन्तरिक्षं गौरसावायुरिमानेव लोकानभ्यारोहन्ति यदन्यतः पृष्ठानि स्युर्विविधं
स्यान्मध्ये पृष्ठानि भवन्ति सविवधत्वाय॥१२॥

ओजो वै वीर्यं पृष्ठान्योज एव वीर्यमध्यतो दधते बृहद्रथन्तराभ्यां यन्तीयं वाव
रथन्तरमसौ बृहदाभ्यामेव यन्त्यथो अनयोरेव प्रति तिष्ठन्त्येते वै यज्ञस्याञ्जसायनी स्मृती
ताभ्यामेव सुवर्गं लोकं यन्ति पराञ्चो वा एते सुवर्गं लोकमभ्यारोहन्ति ये पराचीनानि
पृष्ठान्युपयन्ति प्रत्यङ्महो भवति प्रत्यवरूढा अथो प्रतिष्ठित्या उभयोर्लोकयोर्ऋद्धात्तिष्ठन्ति
चतुर्दशैतास्तासां या दश दशाक्षरा विराडन्न विराड्विराजैवान्नाद्यमव रुन्धते याश्चतस्रश्चतस्रो
दिशो दिक्ष्वेव प्रति तिष्ठन्त्यतिरात्रावभितो भवतः परिगृहीत्यै॥१३॥

आर्ध्ववच्यहाभ्यामस्मिन्सविवधत्वाय प्रतिष्ठित्या एकत्रिंशच्च॥५॥ [५]

इन्द्रो वै सदृङ्देवताभिरासीत्स न व्यावृतमगच्छत्स प्रजापतिमुपाधावत्तस्मा
एतम्पञ्चदशरात्रम्प्रायच्छत्तमाहरत् तेनायजत् ततो वै सौऽन्याभिर्देवताभिर्व्यावृतमगच्छद्य
एवं विद्वांसः पञ्चदशरात्रमासते व्यावृतमेव पाप्मना भ्रातृव्येण गच्छन्ति ज्योतिर्गौरायुरिति
च्यहो भवतीयं वाव ज्योतिरन्तरिक्षम्॥१४॥

गौरसावायुरेव लोकेषु प्रति तिष्ठन्त्यसन्नं वा एतद्यदच्छन्दोमं यच्छन्दोमा भवन्ति
तेन सन्नं देवता एव पृष्ठैरव रुन्धते पशूच्छन्दोमैरोजो वा वीर्यं पृष्ठानि पशवश्छन्दोमा
ओजस्येव वीर्यं पशुषु प्रति तिष्ठन्ति पञ्चदशरात्रो भवति पञ्चदशो वज्रो वज्रमेव भ्रातृव्येभ्यः
प्र हरन्त्यतिरात्रावभितो भवत इन्द्रियस्य परिगृहीत्यै॥१५॥

अन्तरिक्षमिन्द्रियस्यैकं॥६॥ [६]

इन्द्रो वै शिथिल इवाप्रतिष्ठित आसीत्सोऽसुरेभ्योऽविभेत्स प्रजापतिमुपाधावत्तस्मा
एतम्पञ्चदशरात्रं वज्रम्प्रायच्छत् तेनासुरान्पराभाव्यं विजित्य श्रियंमगच्छदग्निष्टुतां पाप्मानं
निरदहत पञ्चदशरात्रेणौजो बलमिन्द्रियं वीर्यमात्मनधत् य एवं विद्वांसः पञ्चदशरात्रमासते
भ्रातृव्यानेव पराभाव्यं विजित्य श्रियं गच्छन्त्यग्निष्टुतां पाप्मानं निः॥१६॥

दहन्ते पञ्चदशरात्रेणौजो बलमिन्द्रियं वीर्यमात्मनधत् एता एव पञ्चव्याः पञ्चदश
वा अर्धमासस्य रात्रयोऽर्धमासशः संवत्सर आप्यते संवत्सरम्पशवोऽनु प्र जायन्ते
तस्मात्पञ्चव्या एता एव सुवर्ग्याः पञ्चदश वा अर्धमासस्य रात्रयोऽर्धमासशः संवत्सर
आप्यते संवत्सरः सुवर्गो लोकस्तस्मात्सुवर्ग्या ज्योतिर्गौरायुरिति त्र्यहो भवतीयं वाव
ज्योतिरन्तरिक्षम्॥१७॥

गौरसावायुरिमानेव लोकानभ्यारोहन्ति यदन्यतः पृष्ठानि स्युर्विविबधः स्यान्मध्ये
पृष्ठानि भवन्ति सविवधत्वायौजो वै वीर्यं पृष्ठान्योजं एव वीर्यमध्यतो दधते बृहद्रथन्तरा-
भ्यां यन्तीयं वाव रथन्तरमसौ बृहदाभ्यामेव यन्त्यथो अनयोरेव प्रति तिष्ठन्त्येते वै
यज्ञस्याञ्जसायनी सुती ताभ्यामेव सुवर्गं लोकम्॥१८॥

यन्ति पराञ्चो वा एते सुवर्गं लोकमभ्यारोहन्ति ये पराचीनानि पृष्ठान्युपयन्ति प्रत्यङ्ग्रहो
भवति प्रत्यवरूढा अथो प्रतिष्ठित्या उभयोर्लोकयोर्ऋद्धोत्तिष्ठन्ति पञ्चदशैतास्तासां या
दश दशाक्षरा विराडन्नं विराड्विराजैवान्नाद्यमव रुन्धते याः पञ्च पञ्च दिशो दिक्ष्वेव प्रति
तिष्ठन्त्यतिरात्रावभितो भवत इन्द्रियस्य वीर्यस्य प्रजायै पशूनां परिगृहीत्यै॥१९॥

गच्छन्त्यग्निष्टुतां पाप्मानन्तिरन्तरिक्षल्लोकं प्रजायै द्वे च॥७॥ [७]

प्रजापतिरकामयतान्नादः स्यामिति स एतं सप्तदशरात्रमपश्यत्तमाहरतेनायजत् ततो
वै सोऽन्नादोऽभवद्य एवं विद्वांसः सप्तदशरात्रमासतेऽन्नादा एव भवन्ति पञ्चाहो भवति
पञ्च वा ऋतवः संवत्सर ऋतुष्वेव संवत्सरे प्रति तिष्ठन्त्यथो पञ्चाक्षरा पङ्क्तिः पाङ्क्तौ
यज्ञो यज्ञमेवाव रुन्धतेऽसंत्रं वा एतत्॥२०॥

यदच्छन्दोमं यच्छन्दोमा भवन्ति तेन सत्रं देवता एव पृष्ठैरव रुन्धते पशूच्छन्दोमैरोजो
वै वीर्यं पृष्ठानि पशवश्छन्दोमा ओजस्येव वीर्यं पशुषु प्रति तिष्ठन्ति सप्तदशरात्रो भवति
सप्तदशः प्रजापतिः प्रजापतेराभ्यां अतिरात्रावभितो भवतोऽन्नाद्यस्य परिगृहीत्यै॥२१॥

एतत्सप्तत्रिंशच्च॥८॥ [८]

सा विराड्भिर्योतिष्ठद्ब्रह्मणा देवेष्वन्नेनासुरेषु ते देवा अकामयन्तोभयं सं वृञ्जीमहि
ब्रह्म चान्नं चेति त एता विशतिं रात्रीरपश्यन्ततो वै त उभयं समवृञ्जत ब्रह्म
चान्नं च ब्रह्मवर्चसिनोऽन्नादा अभवन् य एवं विद्वांस एता आसंत उभयमेव सं वृञ्जते
ब्रह्म चान्नं च॥२२॥

ब्रह्मवर्चसिनोऽन्नादा भवन्ति द्वे वा एते विराजौ तयोरेव नाना प्रति तिष्ठन्ति विंशो वै
पुरुषो दश हस्त्या अङ्गुलयो दश पद्या यावानेव पुरुषस्तमास्वोत्तिष्ठन्ति ज्योतिर्गौरायुरिति
त्र्यहा भवन्तीयं वाव ज्योतिरन्तरिक्षं गौरसावायुरिमानेव लोकानभ्यारोहन्त्यभिपूर्वं त्र्यहा
भवन्त्यभिपूर्वमेव सुवर्गम्॥२३॥

लोकमभ्यारोहन्ति यदन्यतः पृष्ठानि स्युर्विविधं स्यान्मध्ये पृष्ठानि भवन्ति
सविवधत्वायोजो वै वीर्यं पृष्ठान्योज एव वीर्यमध्यतो दधते बृहद्रथन्तराभ्यां यन्तीयं
वाव रथन्तरमसौ बृहदाभ्यामेव यन्त्यथो अनयोरेव प्रति तिष्ठन्त्येते वै यज्ञस्याञ्जसायनी
सूती ताभ्यामेव सुवर्गं लोकं यन्ति पराञ्चो वा एते सुवर्गं लोकमभ्यारोहन्ति ये
पराचीनानि पृष्ठान्युपयन्ति प्रत्यङ्महो भवति प्रत्यवरूढा अथो प्रतिष्ठित्या उभयोर्लोकयोर्
ऋद्धोत्तिष्ठन्त्यतिरात्रावभितो भवतो ब्रह्मवर्चसस्यान्नाद्यस्य परिगृहीत्यै॥२४॥

वृञ्जते ब्रह्म चान्नं च सुवर्गमेते सुवर्गत्रयोविंशतिश्च॥९॥ [९]

असावादित्योऽस्मिन्नौक आसीत्तं देवाः पृष्ठैः परिगृह्य सुवर्गं लोकमंगमयन्परैरवस्तात्पर्यं गृह्णा
सुवर्गे लोके प्रत्यंस्थापयन्परैः परस्तात्पर्यं गृह्णन्पृष्ठैरुपावारोहन्त्य वा असावादित्यो-
ऽमुष्मिन्नौके परैरुभयतः परिगृहीतो यत्पृष्ठानि भवन्ति सुवर्गमेव तैर्लोकं यजमाना यन्ति
परैरवस्तात्परिं गृह्णन्ति दिवाकीर्त्येन॥२५॥

सुवर्गे लोके प्रति तिष्ठन्ति परैः परस्तात्परिं गृह्णन्ति पृष्ठैरुपावारोहन्ति यत्परं
परस्तान्न स्युः पराञ्चः सुवर्गाल्लोकात्रिष्वधेरन् यदवस्तान्न स्युः प्रजा निर्दहेयुरभितो
दिवाकीर्त्यं परःसामानो भवन्ति सुवर्ग एवैनाल्लौक उभयतः परि गृह्णन्ति यजमाना वै
दिवाकीर्त्यं संवत्सरः परःसामानोऽभितो दिवाकीर्त्यं परः सामानो भवन्ति संवत्सर
एवोभयतः॥२६॥

प्रति तिष्ठन्ति पृष्ठं वै दिवाकीर्त्यम्पार्श्वे परःसामानोऽभितौ दिवाकीर्त्यं परःसामानो भवन्ति तस्मादभितः पृष्ठम्पार्श्वे भूर्यष्टा ग्रहा गृह्यन्ते भूर्यष्टः शस्यते यज्ञस्यैव तन्मध्यतो ग्रन्थं ग्रन्थन्त्यविस्रसाय सप्त गृह्यन्ते सप्त वै शीर्ष्ण्याः प्राणाः प्राणानेव यजमानेषु दधति यत्पराचीनानि पृष्ठानि भवन्त्यमुमेव तैर्लोकमभ्यारोहन्ति यदिमं लोकं न॥२७॥

प्रत्यवरोहैयुरुद्धा माद्यैर्युयजमानाः प्र वा मीयेरन् यत्पतीचीनानि पृष्ठानि भवन्तीममेव तैर्लोकमप्रत्यवरोहन्त्यथो अस्मिन्नेव लोके प्रति तिष्ठन्त्यनुन्मादायेन्द्रो वा अप्रतिष्ठित आसीत्स प्रजापतिमुपाधावत्तस्मा एतमेकविंशतिरात्रम्प्रायच्छत्तमाहरत्तेनायजत् ततो वै स प्रत्यतिष्ठद्ये बहुयाजिनोऽप्रतिष्ठिताः॥२८॥

स्युस्त एकविंशतिरात्रमासीरन्द्वादश मासाः पञ्चतवस्त्रय इमे लोका असावादित्य एकविंश एतावन्तो वै दैवलोकास्तेष्वेव यथापूर्वं प्रति तिष्ठन्त्यसावादित्यो न व्यरोचत स प्रजापतिमुपाधावत्तस्मा एतमेकविंशतिरात्रम्प्रायच्छत्तमाहरत्तेनायजत् ततो वै सौरोचत य एवं विद्वांस एकविंशतिरात्रमासंते रोचन्त एवेकविंशतिरात्रो भवति रुग्वा एकविंशो रुचमेव गच्छन्त्यथो प्रतिष्ठामेव प्रतिष्ठा ह्येकविंशोऽतिरात्रावभितौ भवतो ब्रह्मवर्चसस्य परिगृहीत्यै॥२९॥

गृह्णन्ति दिवाकीर्त्यैर्नैवोभयतो नाप्रतिष्ठिता आसन्त एकविंशतिश्च॥१०॥

अर्वाङ्ग्रजः सं क्रामत्वमुष्मादधि मामभि। ऋषीणां यः पुरोहितः। निर्देवं निर्वीरं कृत्वा विष्कन्धं तस्मिन् हीयतां योऽस्मान्द्वेष्टि। शरीरं यज्ञशमलं कुसीदं तस्मिन्सीदतु योऽस्मान्द्वेष्टि। यज्ञं यज्ञस्य यत्तेजस्तेन सं क्राम मामभि। ब्राह्मणानृत्विजो देवान् यज्ञस्य तपसा ते सवाहमा हुवे। इष्टेन पक्वमुप॥३०॥

ते हुवे सवाहम। सन्ते वृञ्जे सुकृतं सं प्रजां पशून्। प्रैषान्त्सामिधेनीराधारावाज्यभागावाश्रु शृणामि ते। प्रयाजानूयाजान्त्स्विष्टकृतमिडामाशिष आ वृञ्जे सुवः। अग्निनेन्द्रेण सोमैर्न सरस्वत्या विष्णुना देवताभिः। याज्यानुवाक्याभ्यामुप ते हुवे स्वाहं यज्ञमा ददे ते वषट्कृतम्। स्तुतं शस्त्रम्प्रतिगरं ग्रहमिडामाशिषः॥३१॥

आ वृञ्जे सुवः। पत्नीसंयाजानुप ते हुवे सवाहं संमिष्टयजुरा ददे तव। पशून्स्वतुपुरोडाशान्त्सर्वानान्योत यज्ञम्। देवान्त्सेन्द्रानुप ते हुवे सवाहमग्निमुखांस्त्वोमंवतो ये च विश्वैः॥३२॥

उप॒ ग्रहमिडांमा॑शिषो॒ द्वात्रिंशच्च॑॥११॥ [११]

भूत॑म्भ॒व्यम्भ॑विष्यद्व॒षट्स्वाहा॑ नम॒ ऋ॒क्साम॑ यजुर्व॒षट्स्वाहा॑ नमो॑ गाय॒त्री त्रिष्टु॑जगती॒
वष॑ट्स्वाहा॒ नमः॑ पृथि॒व्यन्तरि॑क्षं द्यौर्व॒षट्स्वाहा॑ नमो॑ऽग्निर्वा॒युः सूर्यो॑ वष॑ट्स्वाहा॒ नमः॑
प्रा॒णो व्या॒नोऽपा॒नो वष॑ट्स्वाहा॒ नमो॑ऽन्नं कृषिर्वृ॒ष्टिर्वष॑ट्स्वाहा॒ नमः॑ पि॒ता पु॒त्रः पौ॒त्रो
वष॑ट्स्वाहा॒ नमो॑ भूर्भुवःसुव॒र्वष॑ट्स्वाहा॒ नमः॑॥३३॥

भुव॑श्च॒त्वारि॑ च॥१२॥ [१२]

आ मे॑ गृहा भ॑वं त्वा प्र॒जा म॒ आ मां य॒ज्ञो वि॑शतु वी॒र्या॑वान्। आपो॑ दे॒वीर्य॑ज्ञिया॒
मा वि॑शन्तु स॒हस्र॑स्य मा भू॒मा मा प्र॑ हांसीत्। आ मे॒ ग्रहो॑ भव॒त्वा पु॑रोरु॒रुक्ष॑तु॒तश॑स्त्रे
मा वि॑शता॒ समी॑ची॒। आ॒दित्या॑ रु॒द्रा वस॑वो मे सद॒स्यः स॒हस्र॑स्य मा भू॒मा मा
प्र॑ हांसीत्। आ मा॒ग्निष्टो॒मो वि॑शतु॒क्थ्यंश्चाति॑रा॒त्रो मा वि॑शत्वापि॒शर्व॑रः। ति॒रोअ॑हिया मा
सु॒हुता॒ आ वि॑शन्तु स॒हस्र॑स्य मा भू॒मा मा प्र॑ हांसीत्॥३४॥

अ॒ग्निष्टो॒मो वि॑शत्वा॒ष्टाद॑श च॥१३॥ [१३]

अ॒ग्निना॒ तपो॑ऽन्व॒भव॒द्वाचा॑ ब्रह्म॑ म॒णिना॑ रू॒पाणी॑न्द्रेण॒ देवान्॑ वातेन॒
प्रा॒णान्ध॑सूर्येण॒ द्याश्च॑न्द्रम॒सा नक्ष॑त्राणि॒ यमेन॑ पितृ॒त्राज्ञां॑ मनु॒ष्यान्फ॑लेन॒
नादे॒यान॑जग॒रेण॑ सर्पा॒न्व्याघ्रे॑णा॒रण्या॑न्प॒शूञ्छे॒नेन॑ प॒तत्रि॑णो वृ॒ष्णाश्वानृ॑षभेण॒ गा
ब॒स्तेना॑जा वृ॒ष्णिना॑वी॒र्व्रीहि॑णान्ना॒नि यवे॑नौष॒धीर्न्य॑ग्रोधेन॒ वन॑स्प॒तीनु॑दु॒म्बरे॑णोर्ज॒ङ्गाय॑त्रिया॒
छन्दा॑सि त्रि॒वृता॒ स्तोम॑न्ब्राह्म॒णेन॒ वाच॑म॥३५॥

ब्रा॒ह्मणे॑नैकंश्च॥१४॥ [१४]

स्वाहा॒धिमा॑धी॒ताय॑ स्वाहा॒ स्वाहा॑धी॒तुम्भ॑नसे॒ स्वाहा॑ स्वाहा॒ मनः॑ प्र॒जाप॑तये॒ स्वाहा॑
काय॑ स्वाहा॒ कस्मै॑ स्वाहा॑ क॒तम॑स्मै स्वाहा॒दित्यै॑ स्वाहा॒दित्यै॑ म॒ह्यै स्वाहा॑दित्यै सु॒मृडी॑कायै॒
स्वाहा॑ सर॒स्वत्यै॑ स्वाहा॑ सर॒स्वत्यै॑ बृ॒हत्यै॑ स्वाहा॑ सर॒स्वत्यै॑ पाव॒कायै॑ स्वाहा॑ पू॒ष्णे स्वाहा॑
पू॒ष्णे प्र॑प॒थ्याय॑ स्वाहा॑ पू॒ष्णे न॒रन्धि॑षाय॒ स्वाहा॑ त्वष्ट्रे॑ स्वाहा॑ त्वष्ट्रे॑ तुरी॒पाय॑ स्वाहा॑ त्वष्ट्रे॑
पु॒रुरू॑पाय॒ स्वाहा॑ विष्ण॑वे स्वाहा॑ विष्ण॑वे नि॒खुर्य॑पाय॒ स्वाहा॑ विष्ण॑वे नि॒भूय॑पाय॒ स्वाहा॑
सर्व॑स्मै स्वाहा॑॥३६॥

पु॒रुरू॑पाय॒ स्वाहा॑ दश॑ च॥१५॥ [१५]

द्व्यः स्वाहा हनू॑भ्याः॒ स्वाहोष्ठा॑भ्याः॒ स्वाहा मुखा॑य स्वाहा नासिका॑भ्याः॒
स्वाहाक्षी॑भ्याः॒ स्वाहा कर्णा॑भ्याः॒ स्वाहा पार इक्षवो॑ऽवार्येभ्यः पक्ष्म॑भ्यः स्वाहावार
इक्षवः॑ पार्येभ्यः पक्ष्म॑भ्यः स्वाहा शीर्ष्णे स्वाहा भ्रू॑भ्याः॒ स्वाहा ललाटा॑य स्वाहा मूर्ध्ने
स्वाहा मस्तिष्का॑य स्वाहा केशे॑भ्यः स्वाहा वहां॑य स्वाहा ग्रीवा॑भ्यः स्वाहा स्कन्धे॑भ्यः
स्वाहा कीर्कसा॑भ्यः स्वाहा पृष्ठी॑भ्यः स्वाहा पाज॑स्याय स्वाहा पार्श्वा॑भ्याः॒ स्वाहा॥३७॥

अ॒सा॑भ्याः॒ स्वाहा दोष॑भ्याः॒ स्वाहा बाहु॑भ्याः॒ स्वाहा जङ्घा॑भ्याः॒ स्वाहा श्रोणी॑भ्याः॒
स्वाहोरु॑भ्याः॒ स्वाहा॑ष्ठीवज्राः॒ स्वाहा जङ्घा॑भ्याः॒ स्वाहा भ॒सदे॑ स्वाहा शिखण्डे॑भ्यः स्वाहा
वा॒ल॒धा॒ना॑य स्वाहाण्डा॑भ्याः॒ स्वाहा शेपा॑य स्वाहा रेत॑से स्वाहा प्र॒जा॑भ्यः स्वाहा प्र॒ज॒न॒ना॑य
स्वाहा प॒द्भ्यः स्वाहा श॒फे॑भ्यः स्वाहा लोम॑भ्यः स्वाहा त्व॒चे स्वाहा लोहि॑ताय स्वाहा
मा॒सा॑य स्वाहा स्नाव॑भ्यः स्वाहास्थ॑भ्यः स्वाहा म॒ज्ज॑भ्यः स्वाहाङ्गे॑भ्यः स्वाहात्म॑ने स्वाहा
सर्व॑स्मै स्वाहा॥३८॥

पा॒र्श्वा॑भ्याः॒ स्वाहा म॒ज्ज॑भ्यः स्वाहा षट्॥१६॥ [१६]

अ॒ज्ये॑ताय स्वाहा॑ञ्जिस॒क्थाय॑ स्वाहा शि॒ति॒पदे॑ स्वाहा शि॒ति॒ककु॑दे स्वाहा शि॒ति॒र॒न्ध्राय॑
स्वाहा शि॒ति॒पृष्ठा॑य स्वाहा शि॒त्य॒सा॑य स्वाहा पु॒ष्प॒कर्णा॑य स्वाहा शि॒त्योष्ठा॑य स्वाहा
शि॒ति॒भ्रवे॑ स्वाहा शि॒ति॒भ॒सदे॑ स्वाहा श्वे॒तानू॑काशाय स्वाहाञ्जये॑ स्वाहा ल॒लामा॑य
स्वाहासि॑तज्ञवे स्वाहा कृष्णै॑ताय स्वाहा रोहि॑तैताय स्वाहा॒रुणै॑ताय स्वाहा॒दृशा॑य स्वाहा
की॒दृशा॑य स्वाहा ता॒दृशा॑य स्वाहा स॒दृशा॑य स्वाहा वि॒स॒दृशा॑य स्वाहा सु॒स॒दृशा॑य स्वाहा
रूपा॑य स्वाहा सर्व॑स्मै स्वाहा॥३९॥

रूपा॑य स्वाहा द्वे च॥१७॥ [१७]

कृष्णा॑य स्वाहा श्वे॒ताय॑ स्वाहा पि॒शङ्गा॑य स्वाहा सा॒र॒ङ्गाय॑ स्वाहा॒रूपा॑य स्वाहा
गौरा॑य स्वाहा ब॒भ्रवे॑ स्वाहा नकु॑लाय स्वाहा रोहि॑ताय स्वाहा शो॒णा॑य स्वाहा श्या॒वाय॑
स्वाहा श्या॒माय॑ स्वाहा पा॒कला॑य स्वाहा सु॒रूपा॑य स्वाहा॒नु॒रूपा॑य स्वाहा वि॒रूपा॑य
स्वाहा स॒रूपा॑य स्वाहा प्र॒ति॒रूपा॑य स्वाहा श॒बला॑य स्वाहा क॒म॒लाय॑ स्वाहा पृ॒थ्व्ये॑
स्वाहा पृ॒श्जि॒स॒क्थाय॑ स्वाहा सर्व॑स्मै स्वाहा॥४०॥

कृष्णा॑य षट्॒त्वारि॑शत्॥१८॥ [१८]

ओषधीभ्यः स्वाहा मूलैभ्यः स्वाहा तूलैभ्यः स्वाहा काण्डेभ्यः स्वाहा वलशैभ्यः
स्वाहा पुष्पैभ्यः स्वाहा फलेभ्यः स्वाहा गृहीतेभ्यः स्वाहागृहीतेभ्यः स्वाहावपन्नेभ्यः स्वाहा
शयानेभ्यः स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा॥४१॥

ओषधीभ्यश्चतुर्विंशतिः॥19॥ [१९]

वनस्पतिभ्यः स्वाहा मूलैभ्यः स्वाहा तूलैभ्यः स्वाहा स्कन्धैभ्यः स्वाहा शाखैभ्यः
स्वाहा पुष्पैभ्यः स्वाहा पुष्पैभ्यः स्वाहा फलेभ्यः स्वाहा गृहीतेभ्यः स्वाहागृहीतेभ्यः
स्वाहावपन्नेभ्यः स्वाहा शयानेभ्यः स्वाहा शिष्टाय स्वाहातिशिष्टाय स्वाहा परिशिष्टाय
स्वाहा सशिष्टाय स्वाहोच्छिष्टाय स्वाहा रिक्ताय स्वाहारिक्ताय स्वाहा प्ररिक्ताय स्वाहा
सरिक्ताय स्वाहोद्रिक्ताय स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा॥४२॥

वनस्पतिभ्यः स्कन्धैभ्यः शिष्टाय रिक्ताय षट्त्वारिंशत्॥20॥ [२०]

बृहस्पतिः श्रद्धया वा ऋक्षा वै प्रजापतिर्येनयेन द्वे वाव देवसूत्रे आदित्या अकामयन्त
सुवर्गं वसिष्ठः सं वत्सरायं सुवर्गं ये सत्रम्ब्रह्मवादिनोऽतिरात्रो ज्योतिष्टोमं मेघः कूप्याभ्योऽद्भ्यो
यो नमो मयोभूः किं स्विदम्बे भूः प्राणायं सिताय द्वाविंशतिः॥22॥ बृहस्पतिः प्रतितिष्ठन्ति
वै दंशरात्रेण सुवर्गं यो अर्वन्तं भूस्त्रिंशत्॥53॥ बृहस्पतिः सर्वस्मै स्वाहा॥ [२१]

॥चतुर्थः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां सप्तमकाण्डे चतुर्थः प्रश्नः॥

बृहस्पतिरकामयत् श्रमे देवा दधीरन्गच्छेयं पुरोधामिति स एतं
चतुर्विंशतिरात्रमपश्यत्तमाहर्त्तेनायजत् ततो वै तस्मै श्रद्धेवा अर्द्धतागच्छत्पुरोधां य एवं
विद्वांसश्चतुर्विंशतिरात्रमासते श्रद्धेभ्यो मनुष्या दधते गच्छन्ति पुरोधां ज्योतिर्गौरायुरिति
त्र्यहा भवन्तीयं वाव ज्योतिरन्तरिक्षं गौरसावायुः॥१॥

इमानेव लोकानभ्यारोहन्त्यभिपूर्वं त्र्यहा भवन्त्यभिपूर्वमेव सुवर्गं लोकमभ्यारोहन्त्यसत्रं
वा एतद्यदच्छन्दोमं यच्छन्दोमा भवन्ति तेन सत्रं देवता एव पृष्ठैरव रुन्धते पशूच्छन्दोमैरोजो
वै वीर्यं पृष्ठानि पशवश्छन्दोमा ओजस्येव वीर्यं पशुषु प्रति तिष्ठन्ति बृहद्रथन्तराभ्यां

यन्तीयं वाव रथन्तरमसौ बृहदाभ्यामेव॥२॥

यन्त्यथो अनयोरैव प्रति तिष्ठन्त्येते वै यज्ञस्याञ्जसायनी सुती ताभ्यामेव सुवर्गं लोकं यन्ति चतुर्विंशतिरात्रो भवति चतुर्विंशतिरर्धमासाः संवत्सरः संवत्सरः सुवर्गो लोकः संवत्सर एव सुवर्गं लोके प्रति तिष्ठन्त्यथो चतुर्विंशत्यक्षरा गायत्री गायत्री ब्रह्मवर्चसङ्गायत्रियैव ब्रह्मवर्चसमव रुन्धतेऽतिरात्रावभितो भवतो ब्रह्मवर्चसस्य परिगृहीत्यै॥३॥

असावायुराभ्यामेव पञ्चचत्वारिंशच्च॥१॥ [१]

यथा वै मनुष्या एव देवा अप्र आसन्तेऽकामयन्तावर्तिम्पाप्मानंमृत्युमपहृत्य दैवीं स॒सदं गच्छेमेति त एतं चतुर्विंशतिरात्रमपश्यन्तमाहंरन्तेनायजन्त ततो वै ते-
ऽवर्तिम्पाप्मानंमृत्युमपहृत्य दैवीं स॒सदमगच्छन् य एवं विद्वांसश्चतुर्विंशतिरात्रमास्ते-
ऽवर्तिमेव पाप्मानमपहृत्य श्रियं गच्छन्ति श्रीरहि मनुष्यस्य॥४॥

दैवीं स॒सञ्ज्योतिरतिरात्रो भवति सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्यै पृष्ठः षडहो भवति षड्वा ऋतवः संवत्सरस्तम्मासा अर्धमासा ऋतवः प्रविश्य दैवीं स॒सदमगच्छन् य एवं विद्वांसश्चतुर्विंशतिरात्रमास्ते संवत्सरमेव प्रविश्य वस्यंसी स॒सदं गच्छन्ति त्रयस्त्रयस्त्रिंशा अवस्ताद्भवन्ति त्रयस्त्रयस्त्रिंशाः परस्तात्रयस्त्रिंशैरेवोभयतोऽवर्तिम्पाप्मानमपहृत्य दैवीं स॒सदमध्यतः॥५॥

गच्छन्ति पृष्ठानि हि दैवीं स॒सञ्जामि वा एतत्कुर्वन्ति यत्रयस्त्रयस्त्रिंशा अन्वञ्चो मध्येऽनिरुक्तो भवति तेनाजाम्यूर्ध्वानि पृष्ठानि भवन्त्यूर्ध्वाश्छन्दोमा उभाभ्यां रूपाभ्यां सुवर्गं लोकं यन्त्यसत्रं वा एतद्यदछन्दोमं यच्छन्दोमा भवन्ति तेन सत्रं देवता एव पृष्ठैरव रुन्धते पशूच्छन्दोमैरोजो वै वीर्यं पृष्ठानि पशवः॥६॥

छन्दोमा ओजस्येव वीर्यं पशुषु प्रति तिष्ठन्ति त्रयस्त्रयस्त्रिंशा अवस्ताद्भवन्ति त्रयस्त्रयस्त्रिंशाः परस्तान्मध्ये पृष्ठान्युरो वै त्रयस्त्रिंशा आत्मा पृष्ठान्यात्मन एव तद्यजमानाः शर्म नहन्तेऽनात्यै बृहद्रथन्तराभ्यां यन्तीयं वाव रथन्तरमसौ बृहदाभ्यामेव यन्त्यथो अनयोरैव प्रति तिष्ठन्त्येते वै यज्ञस्याञ्जसायनी सुती ताभ्यामेव॥७॥

सुवर्गं लोकं यन्ति पराञ्चो वा एते सुवर्गं लोकमभ्यारोहन्ति ये पराचीनानि पृष्ठान्युपयन्ति प्रत्यङ्महो भवति प्रत्यवरूढा अथो प्रतिष्ठित्या उभयोर्लोकयोर्ऋद्धोत्तिष्ठन्ति

त्रिवृतोऽधि त्रिवृतमुप यन्ति स्तोमानाः सम्पत्त्यै प्रभवाय ज्योतिरग्निष्टोमो भवत्ययं वाव स
क्षयोऽस्मादेव तेन क्षयात्र यन्ति चतुर्विंशतिरात्रो भवति चतुर्विंशतिरर्धमासाः संवत्सरः
संवत्सरः सुवर्गो लोकः संवत्सर एव सुवर्गे लोके प्रति तिष्ठन्त्यथो चतुर्विंशत्यक्षरा
गायत्री गायत्री ब्रह्मवर्चसङ्गायत्रियैव ब्रह्मवर्चसमव रुन्धतेऽतिरात्रावभितो भवतो ब्रह्मवर्चसस्य
परिगृहीत्यै॥८॥

मनुष्यस्य मध्यतः पशवस्ताभ्यामेव सं वत्सरश्चतुर्विंशतिश्च॥२॥ [२]

ऋक्षा वा इयमलोमकांसीध्माकामयतौषधीभिर्वनस्पतिभिः प्र जायेयेति
सैतास्त्रिंशत् रात्रौ पश्यत्ततो वा इयमोषधीभिर्वनस्पतिभिः प्राजायत ये प्रजाकांमाः
पशुकांमाः स्युस्त एता आसीरन्त्रैव जायन्ते प्रजयां पशुभिरियं वा अक्षुध्यत्सैतां
विराजं पश्यत्तामात्मन्धित्वान्नाद्यमवारुन्धौषधीः॥९॥

वनस्पतीन्प्रजां पशून्तेनावर्धत सा जेमानम्महिमानमगच्छद्य एवं विद्वांस एता आसंते
विराजंमेवात्मन्धित्वाऽन्नाद्यमव रुन्धते वर्धन्ते प्रजयां पशुभिर्जेमानम्महिमानं गच्छन्ति
ज्योतिरतिरात्रो भवति सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्यै पृष्ठाः षडहो भवति षड्वा ऋतवः
षट्दृष्टानि पृष्ठैरेवतूनवारोहन्त्यृतुभिः संवत्सरन्ते संवत्सर एव॥१०॥

प्रति तिष्ठन्ति त्रयस्त्रिंशत्रयस्त्रिंशमुप यन्ति यज्ञस्य सन्तत्या अथो प्रजापतिर्वै
त्रयस्त्रिंशः प्रजापतिमेवा रंभन्ते प्रतिष्ठित्यै त्रिणवो भवति विजित्या एकविंशो भवति
प्रतिष्ठित्या अथो रुचंमेवात्मन्दधते त्रिवृदग्निष्टुद्ववति पाप्मानमेव तेन निर्दहन्तेऽथो तेजो
वै त्रिवृत्तेज एवात्मन्दधते पञ्चदश इन्द्रस्तोमो भवतीन्द्रियमेवाव॥११॥

रुन्धते सप्तदशो भवत्यन्नाद्यस्यावर्द्ध्या अथो प्रैव तेन जायन्त एकविंशो भवति
प्रतिष्ठित्या अथो रुचंमेवात्मन्दधते चतुर्विंशो भवति चतुर्विंशतिरर्धमासाः संवत्सरः
संवत्सरः सुवर्गो लोकः संवत्सर एव सुवर्गे लोके प्रति तिष्ठन्त्यथो एष वै विष्वान्
विष्वन्तो भवन्ति य एवं विद्वांस एता आसंते चतुर्विंशत्पृष्ठान्युप यन्ति संवत्सर
एव प्रतिष्ठाय॥१२॥

देवता अभ्यारोहन्ति त्रयस्त्रिंशत्रयस्त्रिंशमुप यन्ति त्रयस्त्रिंशद्वै देवता देवतास्वेव
प्रति तिष्ठन्ति त्रिणवो भवतीमे वै लोकास्त्रिणव एष्वेव लोकेषु प्रति तिष्ठन्ति द्वार्वेकविंशौ

भवतुः प्रतिष्ठित्या अथो रुचमेवात्मन्दधते बृहवः षोडशिनो भवन्ति तस्माद्बृहवः प्रजासु
वृषाणो यदेते स्तोमा व्यतिषक्ता भवन्ति तस्मादियमोषधीभिर्वनस्पतिभिर्व्यतिषक्ता॥१३॥

व्यतिषज्यन्ते प्रजयां पशुभिर्य एव विद्वांस एता आसतेऽक्लृप्ता वा एते सुवर्गं
लोकं यन्त्युच्चावचान् हि स्तोमानुपयन्ति यदेत ऊर्ध्वाः क्लृप्ताः स्तोमा भवन्ति क्लृप्ता
एव सुवर्गं लोकं यन्त्युभयोरेभ्यो लोकयोः कल्पते त्रिंशदक्षरा विराडन्नं
विराड्विराजैवान्नाद्यमव रुन्धतेऽतिरात्रावभितो भवतोऽन्नाद्यस्य परिगृहीत्यै॥१४॥

ओषधीः सं वत्सर एवाव प्रतिष्ठाय व्यतिषक्तेकान्नपञ्चाशच्च॥३॥ [३]

प्रजापतिः सुवर्गं लोकमेतं देवा येनयेन छन्दसानु प्रायुञ्जत तेन नाप्रवन्त
एता द्वात्रिंशत् रात्रीरपश्यन् द्वात्रिंशदक्षरानुष्टुगानुष्टुभः प्रजापतिः स्वेनैव छन्दसा
प्रजापतिमात्वाभ्यारुह्य सुवर्गं लोकमायन् य एवं विद्वांस एता आसते द्वात्रिंशदेता
द्वात्रिंशदक्षरानुष्टुगानुष्टुभः प्रजापतिः स्वेनैव छन्दसा प्रजापतिमात्वा श्रियं गच्छन्ति॥१५॥

श्रीरहि मनुष्यस्य सुवर्गो लोको द्वात्रिंशदेता द्वात्रिंशदक्षरानुष्टुगवानुष्टुप्सर्वामेव
वाचमाप्रवन्ति सर्वे वाचो वन्दितारो भवन्ति सर्वे हि श्रियं गच्छन्ति ज्योतिर्गौरायुरिति
त्र्यहा भवन्तीयं वाव ज्योतिरन्तरिक्षं गौरसावायुरिमानेव लोकानभ्यारोहन्त्यभिपूर्वं त्र्यहा
भवन्त्यभिपूर्वमेव सुवर्गं लोकमभ्यारोहन्ति बृहद्रथन्तराभ्यां यन्ति॥१६॥

इयं वाव रथन्तरमसौ बृहदाभ्यामेव यन्त्यथो अनयोरेव प्रति तिष्ठन्त्येते वै
यज्ञस्याञ्जसायनी सुती ताभ्यामेव सुवर्गं लोकं यन्ति पराञ्चो वा एते सुवर्गं
लोकमभ्यारोहन्ति ये पराचरुहानुपयन्ति प्रत्यङ्महो भवति प्रत्यवरूढ्या अथो प्रतिष्ठित्या
उभयोर्लोकयोर्ऋद्धोतिष्ठन्ति द्वात्रिंशदेतास्तासां यास्त्रिंशदक्षरा विराडन्नं
विराड्विराजैवान्नाद्यमव रुन्धते ये द्वे अहोरात्रे एव ते उभाभ्यां रूपाभ्यां सुवर्गं लोकं
यन्त्यतिरात्रावभितो भवतुः परिगृहीत्यै॥१७॥

गच्छन्ति यन्ति त्रिंशदक्षरा द्वाविंशतिश्च॥४॥ [४]

द्वे वाव देवसूत्रे द्वादशाहश्चैव त्रयस्त्रिंशदहश्च य एवं विद्वांसंस्त्रयस्त्रिंशदहमासंते
साक्षादेव देवता अभ्यारोहन्ति यथा खलु वै श्रेयानभ्यारूढः कामयते तथा करोति
यद्यवविध्यति पापीयान्भवति यदि नावविध्यति सदृष्ट्य एव विद्वांसंस्त्रयस्त्रिंशदहमासंते

वि पाप्मना भ्रातृव्येणा वर्तन्तेऽहर्भाजो वा एता देवा अग्र आहरन् ॥१८॥

अहरेकोऽभजताहरेकस्ताभिर्वै ते प्रबाहुंगार्ध्वन् य एवं विद्वांसंस्त्रयस्त्रिंशदहमासंते सर्व एव प्रबाहुंगृध्रवन्ति सर्वे ग्रामणीयम्प्राप्नुवन्ति पञ्चाहा भवन्ति पञ्च वा ऋतवः संवत्सर ऋतुष्वेव संवत्सरे प्रति तिष्ठन्त्यथो पञ्चाक्षरा पङ्क्तिः पाङ्क्तौ यज्ञ यज्ञमेवाव रुन्धते त्रीण्यांश्चिनानि भवन्ति त्रयं इमे लोका एषु ॥१९॥

एव लोकेषु प्रति तिष्ठन्त्यथो त्रीणि वै यज्ञस्यैन्द्रियाणि तान्येवाव रुन्धते विश्वजिद्वंवत्यन्नाद्यस्यावरुद्धौ सर्वपृष्ठो भवति सर्वस्याभिजित्ये वाग्वै द्वादशाहो यत्पुरस्ताद्द्वादशाहमुपेयुरनांतां वाचमुपेयुरुपदासुकेषां वाग्वस्यादुपरिष्ठाद्द्वादशाहमुप यन्त्याप्तामेव वाचमुप यन्ति तस्मादुपरिष्ठाद्वाचा वदामोऽवान्तरम् ॥२०॥

वै दशरात्रेण प्रजापतिः प्रजा असृजत् यदशरात्रो भवति प्रजा एव तद्यजमानाः सृजन्त एता ५ ह वा उदङ्कः शौल्बायनः सत्रस्यर्द्धिमुवाच यदशरात्रो यदशरात्रो भवति सत्रस्यर्द्धा अथो यदेव पूर्वेष्वहःसु विलोम क्रियते तस्यैवैषा शान्तिर्द्विनीका वा एता रात्रयो यजमाना विश्वजित्सुहार्तिरात्रेण पूर्वाः षोडश सुहार्तिरात्रेणोत्तराः षोडश य एवं विद्वांसंस्त्रयस्त्रिंशदहमासंते ऐषा द्विनीका प्रजा जायतेऽतिरात्रावभितौ भवतः परिगृहीत्यै ॥२१॥

अहर्त्रेष्वावन्तरं षोडश सह सप्तदश च ॥५॥ [५]

आदित्या अकामयन्त सुवर्गं लोकमियामेति ते सुवर्गं लोकं न प्राजानन्त सुवर्गं लोकमायन्त एत ५ षट्त्रिंशद्रात्रमपश्यन्तमाहरन्तेनायजन्त ततो वै ते सुवर्गं लोकम्प्राजानन्तसुवर्गं लोकमायन् य एवं विद्वांसः षट्त्रिंशद्रात्रमासंते सुवर्गमेव लोकम्प्राजानन्ति सुवर्गं लोकं यन्ति ज्योतिरतिरात्रः ॥२२॥

भवति ज्योतिरेव पुरस्ताद्धते सुवर्गस्य लोकस्यानुग्व्यात्यै षड्हा भवन्ति षड्वा ऋतवः ऋतुष्वेव प्रति तिष्ठन्ति चत्वारो भवन्ति चतस्रो दिशो दिक्ष्वेव प्रति तिष्ठन्त्यसंत्रं वा एतद्यदच्छन्दोमं यच्छन्दोमा भवन्ति तेन सत्रं देवता एव पृष्ठैरव रुन्धते पशूच्छन्दोमैरोजो वै वीर्यं पृष्ठानि पशवश्छन्दोमा ओजस्येव ॥२३॥

वीर्यं पशुषु प्रति तिष्ठन्ति षट्त्रिंशद्रात्रो भवति षट्त्रिंशदक्षरा बृहती बारहताः

पशवो बहुल्येव पशूनव रुन्धते बृहती छन्दसाऽऽ स्वाराज्यमाश्रुताश्रुवते स्वाराज्यं य एवं विद्वांसः षट्त्रिंशद्वात्रमासते सुवर्गमेव लोकं यन्त्यतिरात्रावभितौ भवतः सुवर्गस्य लोकस्य परिगृहीत्यै॥२४॥

अतिरात्र ओजस्येव षट्त्रिंशच्च॥६॥ [६]

वसिष्ठो हतपुत्रोऽकामयत विन्देयं प्रजामभि सौदासान्भवेयमिति स एतमैकस्मान्नपञ्चाशमपश्यत्तमाहरत्तेनायजत ततो वै सोऽविन्दत प्रजामभि सौदासान्भवद्य एवं विद्वांसं एकस्मान्नपञ्चाशमासते विन्दन्तै प्रजामभि भ्रातृव्यान्भवन्ति त्रयस्त्रिवृतौऽग्निष्टोमा भवन्ति वज्रस्यैव मुखं सऽ श्यन्ति दश पञ्चदशा भवन्ति पञ्चदशो वज्रः॥२५॥

वज्रमेव भ्रातृव्येभ्यः प्र हरन्ति षोडशिमदशममहर्भवति वज्रं एव वीर्यं दधति द्वादश सप्तदशा भवन्त्यन्नाद्यस्यावरुद्धा अथो प्रैव तैर्जायन्ते पृष्ठं पडहो भवति षड्वा ऋतवः षट्पृष्ठानि पृष्ठैरेवतून्वारोहन्त्यृतुभिः संवत्सरन्ते संवत्सर एव प्रति तिष्ठन्ति द्वादशैकविंश भवन्ति प्रतिष्ठित्या अथो रुचमेवात्मन्॥२६॥

दधते बृहवः षोडशिनो भवन्ति विजित्यै षडांश्चिनानि भवन्ति षड्वा ऋतवः ऋतुष्वेव प्रति तिष्ठन्त्यूनातिरिक्ता वा एता रात्रय ऊनास्तद्यदेकस्यै न पञ्चाशदतिरिक्तास्तद्यद्भूयसीरष्टाचत्वारिंशत ऊनाच्च खलु वा अतिरिक्ताच्च प्रजापतिः प्राजायत ये प्रजाकामाः पशुकामाः स्युस्त एता आसीरन्मैव जायन्ते प्रजया पशुभिर्वैराजो वा एष यज्ञो यदेकस्मान्नपञ्चाशो य एवं विद्वांसं एकस्मान्नपञ्चाशमासते विराजमेव गच्छन्त्यन्नादा भवन्त्यतिरात्रावभितौ भवतोऽन्नाद्यस्य परिगृहीत्यै॥२७॥

वज्रं आत्मन्प्रजया द्वाविंशतिश्च॥७॥ [७]

संवत्सराय दीक्षिष्यमाणा एकाष्टकायां दीक्षेत्रेषा वै संवत्सरस्य पत्नी यदेकाष्टकैतस्यां वा एष एताः रात्रिं वसति साक्षादेव संवत्सरमारभ्य दीक्षन्त आर्तं वा एते संवत्सरस्याभि दीक्षन्ते य एकाष्टकायां दीक्षन्तेऽन्तनामानावृतू भवतो व्यस्तं वा एते संवत्सरस्याभि दीक्षन्ते य एकाष्टकायां दीक्षन्तेऽन्तनामानावृतू भवतः फल्गुनीपूर्णमासे दीक्षन्मुखं वा एतत्॥२८॥

संवत्सरस्य यत्फलं लुनीपूर्णमासो मुखत एव संवत्सरमारभ्य दीक्षन्ते तस्यैकैव निर्या यत्साम्ये विष्वान्धसम्पद्यते चित्रापूर्णमासे दीक्षेरन्मुखं वा एतत्संवत्सरस्य यच्चित्रापूर्णमासो मुखत एव संवत्सरमारभ्य दीक्षन्ते तस्य न का च न निर्या भवति चतुरहे पुरस्तात्पौर्णमास्यै दीक्षेरन्तेषामेकाष्टकायां क्रयः सम्पद्यते तेनैकाष्टकां न छुम्बद्बुवन्ति तेषाम्॥२९॥

पूर्वपक्षे सुत्या सम्पद्यते पूर्वपक्षममासा अभि सम्पद्यन्ते ते पूर्वपक्ष उत्तिष्ठन्ति तानुत्तिष्ठत ओषधयो वनस्पतयोऽनूत्तिष्ठन्ति तान्कल्याणी कीर्तिरनूत्तिष्ठत्यराधसुरिमे यजमाना इति तदनु सर्वे राधुवन्ति॥३०॥

एतच्छुम्बद्बुवन्ति तेषाञ्चतुस्त्रिंशच्च॥८॥ [८]

सुवर्गं वा एते लोकं यन्ति ये सत्रमुपयन्त्यभीन्धत एव दीक्षाभिंरात्मानं श्रपयन्त उपसद्भिर्द्वाभ्यां लोमाव द्यन्ति द्वाभ्यान्त्वचन्द्राभ्यामसूद्वाभ्याममासन्द्व्याभ्यामस्थि द्वाभ्याम्मज्जानमात्मदर्शकणं वै सत्रमात्मानमेव दक्षिणां नीत्वा सुवर्गं लोकं यन्ति शिखामनु प्र वपन्त ऋद्ध्या अथो रघीयाः सुवर्गं लोकमयामेति॥३१॥

सुवर्गम्पञ्चाशत्॥९॥ [९]

ब्रह्मवादिनो वदन्त्यतिरात्रः परमो यज्ञक्रतूनां कस्मात्तम्प्रथममुप यन्तीत्येतद्वा अंग्रिष्टोमम्प्रथममुप यन्त्यथोक्थ्यमथ षोडशिनमथातिरात्रमनुपूर्वमेवैतद्यज्ञक्रतूनुपेत्य तानालभ्यं परिगृह्य सोममेवैतत्पिबन्त आसते ज्योतिष्टोमम्प्रथममुप यन्ति ज्योतिष्टोमो वै स्तोमानाम्मुखंमुखत एव स्तोमान्प्र युञ्जते ते॥३२॥

सस्तुता विराजमभि सम्पद्यन्ते द्वे चर्चावति रिच्येते एकया गौरतिरिक्त एकयायुःरूनः सुवर्गो वै लोको ज्योतिरुर्विराद्बुवर्गमेव तेन लोकं यन्ति रथन्तरं दिवा भवति रथन्तरं नक्तमित्याहुर्ब्रह्मवादिनः केन तदजामीति सौभरं तृतीयसवने ब्रह्मसामम्बृहत्तन्मध्यतो दधति विधृत्य तेनाजामि॥३३॥

त एकात्रपञ्चाशच्च॥१०॥ [१०]

ज्योतिष्टोमम्प्रथममुप यन्त्यस्मिन्नेव तेन लोके प्रति तिष्ठन्ति गोष्ठोमं द्वितीयमुप यन्त्यन्तरिक्ष एव तेन प्रति तिष्ठन्त्यायुष्टोमं तृतीयमुप यन्त्यमुष्मिन्नेव तेन लोके प्रति तिष्ठन्तीयं वाव ज्योतिरन्तरिक्षं गौरसावायुर्यदेतान्स्थोमानुपयन्त्येष्वेव तल्लोकेषु सन्निषाः

प्रतिष्ठन्तो यन्ति ते सऽस्तुता विराजम्॥३४॥

अभि सम्पद्यन्ते द्वे चर्चावति रिच्येते एकया गौरतिरिक्त एकयारुनः सुवर्गो वै लोको ज्योतिरुर्ग्विराडूर्जमेवाव रुन्धते ते न क्षुधातिमार्च्छन्त्यक्षौधुका भवन्ति क्षुत्सम्बाधा इव हि सन्निर्णोऽग्निष्टोमावभितः प्रधी तावुक्थ्या मध्ये नभ्यं तत्तदेतत्परियदैवचक्रं यदेतेन॥३५॥

षडहेन यन्ति देवचक्रमेव समारोहन्त्यरिष्ट्यै ते स्वस्ति समंश्रुवते षडहेन यन्ति षड्वा ऋतव ऋतुष्वेव प्रति तिष्ठन्त्युभयतोऽज्योतिषा यन्त्युभयत एव सुवर्गे लोके प्रतिष्ठन्तो यन्ति द्वौ षडहौ भवतस्तानि द्वादशाहानि सम्पद्यन्ते द्वादशो वै पुरुषो द्वे सुक्थ्यौ द्वौ बाहू आत्मा च शिरश्च चत्वार्यङ्गानि स्तनौ द्वादशौ॥३६॥

तत्पुरुषमनु पर्यावर्तन्ते त्रयः षडहा भवन्ति तान्यष्टादशाहानि सम्पद्यन्ते नवान्यानि नवान्यानि नव वै पुरुषे प्राणास्तत्प्राणाननु पर्यावर्तन्ते चत्वारः षडहा भवन्ति तानि चतुर्विंशतिरहानि सम्पद्यन्ते चतुर्विंशतिरर्धमासाः संवत्सरस्तत्संवत्सरमनु पर्यावर्तन्तेऽप्रतिष्ठितः संवत्सर इति खलु वा आहुर्वर्षीयान्प्रतिष्ठाय इत्येतावद्वै संवत्सरस्य ब्राह्मणं यावन्मासो मासिमास्येव प्रतिष्ठितो यन्ति॥३७॥

विराजमेतेन द्वादशावेतावद्वा अष्टौ च॥११॥

मेपस्त्वा पचतैरवतु लोहितग्रीवश्छागैः शल्मलिर्वृद्धा पूर्णो ब्रह्मणा प्लक्षो मेधेन न्यग्रोधश्चमसैरुदुम्बर ऊर्जा गायत्री छन्दोभिस्त्रिवृत्स्तोमैरवन्तीः स्थावन्तीस्त्वावन्तु प्रियं त्वां प्रियाणां वर्षिष्ठमाप्यानां निधीनां त्वां निधिपतिः हवामहे वसो मम॥३८॥

मेपष्वद्विंशत्॥१२॥

कूप्याभ्यः स्वाहा कूल्याभ्यः स्वाहा विक्र्याभ्यः स्वाहाऽवृत्त्याभ्यः स्वाहा खन्याभ्यः स्वाहा हृद्याभ्यः स्वाहा सूद्याभ्यः स्वाहा सरस्याभ्यः स्वाहा वैशन्तीभ्यः स्वाहा पल्वल्याभ्यः स्वाहा वर्ष्याभ्यः स्वाहाऽवर्ष्याभ्यः स्वाहा ह्रादुनीभ्यः स्वाहा पृष्याभ्यः स्वाहा स्यन्दमानाभ्यः स्वाहा स्थावराभ्यः स्वाहा नादेयीभ्यः स्वाहा सैन्धवीभ्यः स्वाहा समुद्रियाभ्यः स्वाहा सर्वाभ्यः स्वाहा॥३९॥

कूप्याभ्यश्चत्वारिंशत्॥१३॥

अ॒ञ्चः स्वाहा॑ वह॑न्तीभ्यः स्वाहा॑ परि॒वह॑न्तीभ्यः स्वाहा॑ सम॒न्तं वह॑न्तीभ्यः स्वाहा॑
शीघ्रं॑ वह॑न्तीभ्यः स्वाहा॑ शीघ्रं॑ वह॑न्तीभ्यः स्वाहो॑ग्रं वह॑न्तीभ्यः स्वाहा॑ भीमं॑ वह॑न्तीभ्यः
स्वाहा॑ऽम्भो॑भ्यः स्वाहा॑ नभो॑भ्यः स्वाहा॑ महो॑भ्यः स्वाहा॑ सर्व॑स्मै स्वाहा॑॥४०॥

अ॒ञ्च एका॒त्रिंशत्॑॥१४॥ [१४]

यो अ॒र्वन्तं॑ जिघा॑सति॒ तम॑भ्यमीति॒ वरु॑णः। प॒रो म॑र्तः प॒रः श्वा। अ॒हं च॑ त्वं
च॑ वृ॒त्रह॑न्त्सम्ब॒भूव॑ स॒निभ्य॑ आ। अ॒रा॒तीवा॑ चि॒दद्वि॑वोऽनु॒ नौ शू॒र म॑स॒तै भ॒द्रा इन्द्र॑स्य
रा॒तयः॑। अ॒भि क॒र्त्वेन्द्र॑ भूर॒धु ज॑म॒त्र तै वि॒व्यङ्ग॑हि॒मान् र॒जा र॑सि। स्वेना॑ हि वृ॒त्र
श॒वसा॑ ज॒घन्थ॑ न शत्रु॒रन्तं॑ वि॒विदद्यु॑धा तै॥४१॥

वि॒विद॑द्वे च॑॥१५॥ [१५]

नमो॑ रा॒ज्ञे नमो॑ वरु॑णाय॒ नमो॑ऽश्वा॒य नमः॑ प्र॒जाप॑तये॒ नमो॑ऽधि॒पत॑ये॒ऽधि॒पति॑र॒स्यधि॑पतिं
मा कु॒र्वधि॑पति॒रहं॑ प्र॒जानां॑ भूया॒सम्मां॑ धेहि॒ मयि॑ धे॒द्युपा॑कृ॒ताय॑ स्वाहा॑ऽऽल॒ब्धाय॑ स्वाहा॑
हु॒ताय॑ स्वाहा॑॥४२॥

नम॑ एका॒त्रिंशत्॑॥१६॥ [१६]

म॒योभू॑वा॒तो अ॒भि वा॑तू॒स्त्रा ऊ॒र्जस्व॑ती॒रोष॑धी॒रा रि॑श॒न्ताम्। पी॒वंस्व॑ती॒र्जोव॑ध॒न्याः
पि॒बन्त्व॑व॒साय॑ प॒द्वतै॑ रु॒द्र मृ॒ड। याः स॒रूपा॑ वि॒रूपा॑ ए॒करू॑पा॒ यासां॑म॒ग्निरि॑ष्ट्या॒ नामा॑नि
वेद॑। या अ॒ङ्गिर॑स॒स्तप॑से॒ह च॑क्रु॒स्ताभ्यः॑ प॒र्जन्य॑ म॒हि श॑र्म॒ यच्छ॑। या दे॒वेषु॑ त॒नुव॑मैर॒यन्त॑
यासा॑ र॒ सोमो॑ वि॒श्वा रू॒पाणि॑ वेद॑। ता अ॒स्मभ्य॑म्य॒यसा॑ पि॒न्वमा॑नाः प्र॒जाव॑तीरिन्द्र॥४३॥

गो॒ष्ठे रि॑रीहि। प्र॒जाप॑तिर्म॒ह्यमे॒ता ररा॑णो॒ विश्वै॑र्दे॒वैः पि॑तृभिः॒ संवि॑दानः। शि॒वाः स॒तीरु॑पं
नो गो॒ष्ठमा॑क॒स्तासां॑ व॒यं प्र॑जया॒ स सं॑देम। इ॒ह धृ॑तिः स्वाहे॒ह वि॑धृ॒तिः स्वाहे॒ह रन्तिः॑
स्वाहे॒ह र॑म॒तिः स्वाहा॑ म॒हीमू॑ षु सु॒त्रामा॑णम्॥४४॥

इन्द्रा॑ष्टा॒त्रिंशच्च॑॥१७॥ [१७]

किं॑ स्वि॒दासी॑त्पूर्व॒चित्तिः॑ किं॑ स्वि॒दासी॑द्बृह॒द्वयः॑। किं॑ स्वि॒दासी॑त्पि॒शङ्गि॑ला किं॑
स्वि॒दासी॑त्पि॒लिप्पि॑ला। द्यौ॒रासी॑त्पूर्व॒चित्ति॑र॒श्व आसी॑द्बृह॒द्वयः॑। रा॒त्रिरासी॑त्पि॒शङ्गि॑ला वि॒रासी॑त्पि॒लिपि॑
कः॑ स्वि॒देका॑की च॒रति॑ क उ॒ स्वि॒ज्जा॒यते॑ पुनः॑। किं॑ स्वि॒द्धि॒मस्य॑ भे॒षजं॑ किं॑

स्विदावपनम्महत्। सूर्य एकाकी चरति॥४५॥

चन्द्रमा जायते पुनः। अग्निर्हिमस्य भेषजम्भूमिरावपनम्महत्। पृच्छामि त्वा परमन्तं पृथिव्याः पृच्छामि त्वा भुवनस्य नाभिम्। पृच्छामि त्वा वृष्णो अश्वस्य रेतः पृच्छामि वाचः परमं व्योम। वेदिमाहुः परमन्तं पृथिव्या यज्ञमाहुर्भुवनस्य नाभिम्। सोममाहुर्वृष्णो अश्वस्य रेतो ब्रह्मैव वाचः परमं व्योम॥४६॥

सूर्य एकाकी चरति षट्त्वारिंशच्च॥१८॥

अम्बे अम्बाल्यम्बिके न मां नयति कश्चन। ससस्त्यंश्वकः। सुभगे काम्पीलवासिनि सुवर्गे लोके सं प्रोर्ण्वाथाम्। आहमंजानि गर्भधमा त्वमंजासि गर्भधम्। तौ सह चतुरः पदः सम्प्र सांरयावहै। वृषां वा९ रेतोधा रेतो दधातूथ्सक्थ्योगृदं धेह्यञ्जिमुदंज्जिम्बंज। यः स्त्रीणां जीवभोजनो य आंसाम्॥४७॥

बिलधावनः। प्रियः स्त्रीणामपीच्यः। य आंसां कृष्णे लक्ष्मणि सदिगृदिम्प्रावधीत्। अम्बे अम्बाल्यम्बिके न मां यमति कश्चन। ससस्त्यंश्वकः। ऊर्ध्वामेनामुच्छ्रयताद्वेणुभारं गिराविवा। अथास्या मध्यमेधता९ शीते वाते पुनर्निवा। अम्बे अम्बाल्यम्बिके न मां यमति कश्चन। ससस्त्यंश्वकः। यद्वरिणी यवमति न॥४८॥

पुष्टम्पशु मन्यते। शूद्रा यदर्यजारा न पोषाय धनायति। अम्बे अम्बाल्यम्बिके न मां यमति कश्चन। ससस्त्यंश्वकः। इयं यका शकुन्तिकाहलमिति सर्पति। आहतं गुभे पसो नि जल्लुगुलिति धाणिका। अम्बे अम्बाल्यम्बिके न मां यमति कश्चन। ससस्त्यंश्वकः। माता च ते पिता च तेऽग्रं वृक्षस्य रोहतः॥४९॥

प्र सुलामीति ते पिता गुभे मुष्टिमंतसयत्। दधिक्राव्णो अकारिषं जिष्णोरश्वस्य वाजिनः। सुरभि नो मुखां करत्प्र ण आयू९पि तारिषत्। आपो हि ष्ठा मयोभुवस्ता न ऊर्जे दधातन। महे रणाय चक्षसे। यो वः शिवतमो रसस्तस्य भाजयतेह नः। उ३तीरिव मातरः। तस्मा अरं गमाम वो यस्य क्षयाय जिन्वथ। आपो जनयथा च नः॥५०॥

आंसामति न रोहतो जिन्वथ चत्वारि च॥१९॥

भूर्भुवः सुवर्वसंवस्त्वाञ्जन्तु गायत्रेण छन्दसा रुद्रास्त्वाञ्जन्तु त्रैष्टुभेन

छन्दसादित्यास्त्वाञ्जन्तु जागतेन छन्दसा यद्वातो अपो अगमदिन्द्रस्य तनुवम्प्रियाम्।
एतः स्तोतरेतेन पथा पुनरश्वमा वर्तयासि नः। लाजी (३) ज्वाची (३) न यशो
ममा (४)म्। यव्यायै गव्याया एतद्वैवा अन्नमतैतदन्नमद्धि प्रजापते। युञ्जन्ति ब्रध्नमरुषं
चरन्तं परि तस्थुषः। रोचन्ते रोचना दिवि। युञ्जन्त्यस्य काम्या हरी विपक्षसा रथै।
शोणा धृष्णू नृवाहसा। केतुं कृण्वन्नकेतवे पेशो मर्या अपेशसै। समुषद्विरजायथाः॥५१॥

ब्रध्नं पञ्चविंशतिश्च॥२०॥ [२०]

प्राणाय स्वाहा व्यानाय स्वाहाऽपानाय स्वाहा स्नावभ्यः स्वाहा सन्तानेभ्यः स्वाहा
परिसन्तानेभ्यः स्वाहा पर्वभ्यः स्वाहा संधानेभ्यः स्वाहा शरीरेभ्यः स्वाहा यज्ञाय स्वाहा
दक्षिणाभ्यः स्वाहा सुवर्गाय स्वाहा लोकाय स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा॥५२॥

प्राणायष्टाविंशतिः॥२१॥ [२१]

सिताय स्वाहाऽसिताय स्वाहाऽभिहिताय स्वाहाऽनभिहिताय स्वाहा युक्ताय स्वाहाH-
ऽयुक्ताय स्वाहा सुयुक्ताय स्वाहोद्युक्ताय स्वाहा विमुक्ताय स्वाहा प्रमुक्ताय स्वाहा वञ्चते
स्वाहा परिवञ्चते स्वाहा संवञ्चते स्वाहाऽनुवञ्चते स्वाहोद्वञ्चते स्वाहा यते स्वाहा धावते
स्वाहा तिष्ठते स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा॥५३॥

सितायष्टात्रिंशत्॥२२॥ [२२]

गावो गावः सिपांसन्तीः प्रथमे मासि समान्यो यदि सोमौ षड्हेरुत्सृज्या(३) देवानामर्क्येण
चर्माव पृथिव्यै दत्वते कस्त्वाग्नये यो वै यः प्राणतो य आत्मदा आ ब्रह्मन्नाक्राञ्जि बीजमाग्नेयौ-
ऽष्टाकपालोऽग्नयेऽहोमुचेऽष्टाकपालोऽग्नये समनमद्ये ते पन्थानो यो वा अश्वस्य मेध्यस्य शिरः
पञ्चविंशतिः॥२५॥ गावः समान्यः सर्वनमष्टभिर्वा एते देवकृतश्चाभिजित्या इत्याहुर्वरुणोऽद्विः
साम्ने चतुःपञ्चशत्॥५४॥ गावो योनिः समुद्रो बन्धुः॥ [२३]

॥पञ्चमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां सप्तमकाण्डे पञ्चमः प्रश्नः॥

गावो वा एतत्सुत्रमांसताशृङ्गाः सतीः शृङ्गाणि नो जायन्ता इति कामेन तासां दश मासा निषण्णा आसन्नथ शृङ्गाण्यजायन्त ता उदतिष्ठन्नराध्मेत्यथ यासां नाजायन्त ताः संवत्सरमास्वोदतिष्ठन्नराध्मेति यासां चाजायन्त यासां च न ता उभयोरुदतिष्ठन्नराध्मेति गोसुत्रं वै॥१॥

संवत्सरो य एवं विद्वांसः संवत्सरमुपयन्त्यध्रुवन्त्येव तस्मात्तूपरा वार्षिकौ मासौ पत्वा चरति सुत्राभिजितुः ह्यस्यै तस्मात्संवत्सरसदो यत्किं च गृहे क्रियते तदाप्तमवरुद्धमभिजितं क्रियते समुद्रं वा एते प्र प्लवन्ते ये संवत्सरमुपयन्ति यो वै समुद्रस्य पारं न पश्यति न वै स तत् उदति संवत्सरः॥२॥

वै समुद्रस्तस्यैतत्पारं यदतिरात्रौ य एवं विद्वांसः संवत्सरमुपयन्त्यनार्ता एवोदृचं गच्छन्तीयं वै पूर्वोऽतिरात्रोऽसावुत्तरो मनः पूर्वो वागुत्तरः प्राणः पूर्वोऽपान उत्तरः प्ररोधन्मूर्ध्वं उदयन्मुत्तरो ज्योतिर्ष्टोमो वैश्वानरोऽतिरात्रो भवति ज्योतिरेव पुरस्ताद्वधते सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्यै चतुर्विंशः प्रायणीयो भवति चतुर्विंशतिरर्धमासाः॥३॥

संवत्सरः प्रयन्त एव संवत्सरे प्रति तिष्ठन्ति तस्य त्रीणि च शतानि षष्टिश्च स्तोत्रीयास्तावतीः संवत्सरस्य रात्रय उभे एव संवत्सरस्य रूपे आप्नुवन्ति ते सङ्स्थित्या अरिष्ट्या उत्तरैरहोभिश्चरन्ति षड्हा भवन्ति षड्वा ऋतवः संवत्सर ऋतुष्वेव संवत्सरे प्रति तिष्ठन्ति गौश्चायुश्च मध्यतः स्तोमौ भवतः संवत्सरस्यैव तन्मिथुनम्मध्यतः॥४॥

दधति प्रजननाय ज्योतिरभितो भवति विमोचनमेव तच्छन्दास्येव तद्विमोचं यन्त्यथो उभयतोऽज्योतिषैव षड्हेन सुवर्गं लोकं यन्ति ब्रह्मवादिनो वदन्त्यासन्ते केन यन्तीति देवयानेन पथेति ब्रूयाच्छन्दासि वै देवयानः पन्थां गायत्री त्रिष्टुब्जगती ज्योतिर्वै गायत्री गौस्त्रिष्टुगायुर्जगती यदेते स्तोमा भवन्ति देवयानेनैव॥५॥

तत्पथा यन्ति समानं सामं भवति देवलोको वै सामं देवलोकादेव न यन्त्यन्याअन्या ऋचो भवन्ति मनुष्यलोको वा ऋचो मनुष्यलोकादेवान्यमन्यं

देवलोकमभ्यारोहन्तो यन्त्यभिवर्तो ब्रह्मसामम्भवति सुवर्गस्य लोकस्याभिवृत्त्या अभिजिद्भवति सुवर्गस्य लोकस्याभिजित्यै विश्वजिद्भवति विश्वस्य जित्यै मासिमासि पृष्ठान्युप यन्ति मासिमास्यतिग्राह्या गृह्यन्ते मासिमास्येव वीर्यं दधति मासां प्रतिष्ठित्या उपरिष्ठान्मासां पृष्ठान्युप यन्ति तस्मादुपरिष्ठदोषधयः फलं गृह्णन्ति॥६॥

गोसूत्रं वा एति सं वत्सरोऽर्धमासा मिथुनम्मध्यतो देवयानेनेव वीर्यत्रयोदश च॥१॥[१]

गावो वा एतत्सूत्रमांसताशृङ्गाः सूतीः शृङ्गाणि सिपांसन्तीस्तासां दश मासा निषण्णा आसन्नथ शृङ्गाण्यजायन्त ता अब्रुवन्नराध्मोत्तिष्ठामाव तं काममरुध्महि येन कामेन न्यर्षदामेति तासामु त्वा अब्रुवन्नर्धा वा यावतीर्वासामहा एवेमौ द्वादशौ मासौ संवत्सरः सम्पाद्योत्तिष्ठामेति तासाम्॥७॥

द्वादशे मासि शृङ्गाणि प्रावर्तन्त श्रद्धया वाश्रद्धया वा ता इमा यास्तूपरा उभय्यो वाव ता आर्ध्वन् याश्च शृङ्गाण्यसन्वन् याश्चोर्जमवारुन्धतर्धोति दशसु मासूत्तिष्ठन्नृधोति द्वादशसु य एवं वेद पदेन खलु वा एते यन्ति विन्दति खलु वै पदेन यन्तद्वा एतदृद्धमयनन्तस्मादेतद्गोसर्नि॥८॥

तिष्ठामेति तासान्तस्माद्दे च॥२॥[२]

प्रथमे मासि पृष्ठान्युप यन्ति मध्यम उपं यन्त्युत्तम उपं यन्ति तदाहुर्या वै त्रिकस्याहं उपसीदन्ति दहं वै सापराभ्यां दोहाभ्यां दुहेऽथ कुतः सा धौक्ष्यते यां द्वादश कृत्वं उपसीदन्तीति संवत्सरः सम्पाद्योत्तमे मासि सकृत्पृष्ठान्युपयुस्तद्यजमाना यज्ञं पूशनव रुन्धते समुद्रं वै॥९॥

एतेऽनवारमपारम्प्र प्लवन्ते ये संवत्सरमुपयन्ति यद्वहद्रथन्तरे अन्वर्जैर्युयथा मध्ये समुद्रस्य प्लवमन्वर्जैर्युस्तादृक्तदनुर्धर्गम्बहद्रथन्तराभ्यामित्वा प्रतिष्ठां गच्छन्ति सर्वभ्यो वै कामैभ्यः सन्धिर्दुहे तद्यजमानाः सर्वान्कामानव रुन्धते॥१०॥

समुद्रं वै चतुस्त्रिंशच्च॥३॥[३]

सामान्यं ऋचौ भवन्ति मनुष्यलोको वा ऋचौ मनुष्यलोकादेव न यन्त्यन्यदन्यत्सामं भवति देवलोको वै सामं देवलोकादेवान्यमन्यम्मनुष्यलोकम्प्रत्यवरोहन्तो यन्ति जगतीमग्र

उपं यन्ति जगतीं वै छन्दांसि प्रत्यवरोहन्त्याग्रयणं ग्रहां बृहत्पृष्ठानि त्रयस्त्रिंशः
स्तोमास्तस्माज्ज्यायांसं कनीयान्प्रत्यवरोहति वैश्वकर्मणो गृह्यते विश्वान्येव तेन कर्माणि
यजमाना अव रुन्धत आदित्यः॥११॥

गृह्यत इयं वा अदितिरस्यामेव प्रति तिष्ठन्त्यन्योन्यो गृह्यते मिथुनत्वाय प्रजात्या
अवान्तरं वै दशरात्रेण प्रजापतिः प्रजा असृजत यदशरात्रो भवति प्रजा एव तद्यजमानाः
सृजन्त एताः ह वा उदङ्कः शौल्बायनः सूत्रस्यर्द्धिमुवाच यदशरात्रो यदशरात्रो भवति
सूत्रस्यर्द्धा अथो यदेव पूर्वेष्वहःसु विलोम क्रियते तस्यैवेषा शान्तिः॥१२॥

आदित्यस्तस्येव द्वे च॥४॥ [४]

यदि सोमो सःसुंतौ स्यातामहति रात्रियै प्रातरनुवाकमुपाकुर्यात्पूर्वो वाचम्पूर्वो
देवताः पूर्वश्छन्दांसि वृङ्क्ते वृषण्वतीं प्रतिपदं कुर्यात्प्रातःसवनादेवेषामिन्द्रं वृङ्क्तेऽथो खल्वाहुः
सवनमुखेसवनमुखे कार्येति सवनमुखात्सवनमुखादेवेषामिन्द्रं वृङ्क्ते संवेशायोपवेशाय
गायत्रियास्त्रिष्टुभो जगत्या अनुष्टुभः पङ्क्त्या अभिभूत्यै स्वाहा छन्दांसि वै संवेश
उपवेशश्छन्दोभिरेवेषाम्॥१३॥

छन्दांसि वृङ्क्ते सजनीयः शस्यं विहव्यः शस्यमगस्त्यस्य कयाशुभीयः शस्यमेतावद्वा
अस्ति यावदेतद्यावदेवास्ति तदैषां वृङ्क्ते यदि प्रातःसवने कलशो दीर्येत वैष्णवीपुं
शिपिविष्टवतीषु स्तुवीरन् यद्वै यज्ञस्यातिरिच्यते विष्णुं तच्छिपिविष्टमभ्यति रिच्यते
तद्विष्णुः शिविपिष्टोऽतिरिक्त एवातिरिक्तं दधात्यथो अतिरिक्तेनैवातिरिक्तमाप्त्वाव रुन्धते यदि
मध्यन्दिने दीर्येत वषट्कारनिधनः सामं कुर्युर्वषट्कारो वै यज्ञस्य प्रतिष्ठा प्रतिष्ठामेवैनद्रमयन्ति
यदि तृतीयसवन एतदेव॥१४॥

छन्दोभिरेवेषामवैकान्रविःशतिश्च॥५॥ [५]

षडहैर्मासांन्त्यस्यम्पाद्याहुरुत्सृजन्ति षडहैर्हि मासांन्त्यस्यम्पश्यन्त्यर्धमासैर्मासांन्त्यस्यम्पाद्याहुरुत्सृजन्ति
मासांन्त्यस्यम्पश्यन्त्यमावास्याया मासांन्त्यस्यम्पाद्याहुरुत्सृजन्त्यमावास्याया हि मासांन्त्यस्यम्पश्यन्ति
पौर्णमास्या मासांन्त्यस्यम्पाद्याहुरुत्सृजन्ति पौर्णमास्या हि मासांन्त्यस्यम्पश्यन्ति यो वै पूर्ण
आसिञ्चति परा स सिञ्चति यः पूर्णादुदचति॥१५॥

प्राणमस्मिन्त्यस्य दधाति यत्पौर्णमास्या मासांन्त्यस्यम्पाद्याहुरुत्सृजन्ति संवत्सरायैव तत्प्राणं

दधति तदनु सन्निः प्राणन्ति यदहर्नोऽभ्युज्येयुर्यथा दृतिरुपनद्धो विपतत्येव संवत्सरो
वि पतेदार्तिमार्च्छेयुर्यत्पौर्णमास्या मासांश्चम्पाद्याहंरुभ्युजन्ति संवत्सरायैव तदुदानं दधति
तदनु सन्निः उत॥१६॥

अनन्ति नार्तिमार्च्छन्ति पूर्णमासे वै देवानां सुतो यत्पौर्णमास्या
मासांश्चम्पाद्याहंरुभ्युजन्ति देवानामेव तद्यज्ञेन यज्ञमप्रत्यवरोहन्ति वि वा एतद्यज्ञं
छिन्दन्ति यत्पडहसततं सन्तमथाहंरुभ्युजन्ति प्राजापत्यम्पशुमालभन्ते प्रजापतिः सर्वा
देवता देवताभिरेव यज्ञं सं तन्वन्ति यन्ति वा एते सर्वनाद्येऽहः॥१७॥

उभ्युजन्ति तुरीयं खलु वा एतत्सर्वं यथाऽन्नाय्यं यथाऽन्नाय्यम्भवति तेनैव सर्वनात्र
यन्ति समुपहूय भक्षयन्त्येतत्सोमपीथा ह्येतर्हि यथायतनं वा एतेषां सर्वनाभाजो देवता
गच्छन्ति येऽहंरुभ्युजन्त्यनुसवनं पुरोडाशान्निर्वपन्ति यथायतनादेव सवनभाजो देवता अव
रुन्धतेऽष्टाकपालान्प्रातःसवनं एकादशकपालान्माध्यन्दिने सवने द्वादशकपालांस्तृतीयसवने
छन्दास्येवास्वावं रुन्धते वैश्वदेवं चरुं तृतीयसवने निर्वपन्ति वैश्वदेवं वै तृतीयसवनन्तेनैव
तृतीयसवनान्न यन्ति॥१८॥

उदचत्युद्येऽहरास्वा पञ्चदश च॥६॥

उभ्युज्या (३) नोभ्युज्या (३) मिति मीमांसन्ते ब्रह्मवादिनस्तद्वाहंरुभ्युज्यमेवेत्यंमावास्याया
च पौर्णमास्यां चोभ्युज्यमित्याहुरेते हि यज्ञं वहत इति ते त्वाव नोभ्युज्ये इत्याहुयं
अवान्तरं यज्ञम्भेजाते इति या प्रथमा व्यष्टका तस्यामुभ्युज्यमित्याहुरेष वै मासो विश्वर
इति नादिष्टम्॥१९॥

उभ्युज्येयुर्यदादिष्टमुभ्युज्येयुर्यादृशे पुनः पर्याप्तावे मध्ये षडहस्यं सम्पद्येत
षडहर्मासांश्चम्पाद्या यत्सप्तममहस्तस्मिन्नुभ्युज्येयुस्तदग्नये वसुमते पुरोडाशमष्टाकपालं
निर्वपेयुरेन्द्रं दधीन्द्राय मरुत्वते पुरोडाशमेकादशकपालं वैश्वदेवं द्वादशकपालमग्नेर्वै
वसुमतः प्रातःसवनं यदग्नये वसुमते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपन्ति देवतामेव तद्वागिनीं
कुर्वन्ति॥२०॥

सर्वनमष्टाभिरुप यन्ति यदेन्द्रं दधि भवतीन्द्रमेव तद्वाग्धेयान्न च्यावयन्तीन्द्रस्य वै
मरुत्वतो माध्यन्दिनं सर्वं यदिन्द्राय मरुत्वते पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपन्ति देवतामेव

तद्वाग्निनीं कुर्वन्ति सवनमेकादशभिरुपं यन्ति विश्वेषां वै देवानामृभुमतां तृतीयसवनं यद्वैश्वदेवं द्वादशकपालं निर्वपन्ति देवता एव तद्वाग्निनीं कुर्वन्ति सवनं द्वादशभिः॥२१॥

उपं यन्ति प्राजापत्यम्पशुमा लभन्ते यज्ञो वै प्रजापतिर्यज्ञस्याननुसर्गायाभिवर्त इतः षण्मासो ब्रह्मसामम्भवति ब्रह्म वा अभिवर्तो ब्रह्मणैव तत्सुवर्गं लोकमभिवर्तयन्तो यन्ति प्रतिकूलमिव हीतः सुवर्गो लोक इन्द्र क्रतुं न आ भर पिता पुत्रेभ्यो यथा। शिक्षा नो अस्मिन्पुरुहूत यामनि जीवा ज्योतिरशीमहीत्यमुत आयताः षण्मासो ब्रह्मसामम्भवत्ययं वै लोको ज्योतिः प्रजा ज्योतिरिममेव तल्लोकम्पश्यन्तोऽभिवदन्त आ यन्ति॥२२॥

नार्दिष्टकुर्वन्ति द्वादशभिरिति वि०श्रुतिश्च॥७॥ [७]

देवानां वा अन्तं जग्मुषामिन्द्रियं वीर्यमपाक्रामत्तत्क्रोशेनावां रुन्धत तत्क्रोशस्य क्रोशत्वं यत्क्रोशेन चात्वालस्यान्तं स्तुवन्ति यज्ञस्यैवान्तं गत्वेन्द्रियं वीर्यमव रुन्धते सत्रस्यर्द्धाहवनीयस्यान्तं स्तुवन्त्यग्निमेवोपद्रष्टारं कृत्वर्द्धिमुपं यन्ति प्रजापतेरहृदयेन हविर्धानेऽन्तः स्तुवन्ति प्रेमाणमेवास्य गच्छन्ति श्लोकेन पुरस्तात्सदसः॥२३॥

स्तुवन्त्यनुश्लोकेन पश्चाद्यज्ञस्यैवान्तं गत्वा श्लोकभाजो भवन्ति नवभिरध्वर्युरुद्रायति नव वै पुरुषे प्राणाः प्राणानेव यजमानेषु दधाति सर्वा ऐन्द्रियो भवन्ति प्राणेष्वेवेन्द्रियं दधत्यप्रतिहृताभिरुद्रायति तस्मात्पुरुषः सर्वाण्यन्यानि शीर्ष्णोऽङ्गानि प्रत्यंचति शिरं एव न पञ्चदशः रथन्तरम्भवतीन्द्रियमेवाव रुन्धते सप्तदशम्॥२४॥

बृहदन्नाद्यस्यावरुद्धा अथो प्रैव तेन जायन्त एकविंशम्भद्रं द्विपदांसु प्रतिष्ठित्यै पत्न्य उपं गायन्ति मिथुनत्वाय प्रजात्यै प्रजापतिः प्रजा असृजत सोऽकामयतासामूहः राज्यं परीयामिति तासां राजनेनैव राज्यं पर्यैतद्राजनस्य राजनत्वं यद्राजनम्भवति प्रजानामेव तद्यजमाना राज्यं परि यन्ति पञ्चविंशम्भवति प्रजापतेः॥२५॥

आप्त्यै पञ्चभिस्तिष्ठन्तः स्तुवन्ति देवलोकमेवाभि जयन्ति पञ्चभिरासीना मनुष्यलोकमेवाभि जयन्ति दश सम्पद्यन्ते दशाक्षरा विराडन्नं विराजैवान्नाद्यमव रुन्धते पञ्चधा विनिषद्य स्तुवन्ति पञ्च दिशो दिक्ष्वेव प्रति तिष्ठन्त्येकैक्यास्तुतया स्मरयन्ति दिग्भ्य एवान्नाद्यः सम्भरन्ति ताभिरुद्रातोद्रायति दिग्भ्य एवान्नाद्यम्॥२६॥

सम्भृत्य तेजं आत्मन्दधते तस्मादेकः प्राणः सर्वाण्यङ्गान्यवत्यथो यथा सुपर्ण

उत्पतिष्यच्छिरं उत्तमं कुरुत एवमेव तद्यजमानाः प्रजानामुत्तमा भवन्त्यासन्दीमुद्राता रोहति साम्राज्यमेव गच्छन्ति प्लेङ्गं होता नाकस्यैव पृष्ठं रोहन्ति कूर्चावध्वर्युर्ब्रध्नस्यैव विष्टपं गच्छन्त्येतावन्तो वै देवलोकास्तेष्वेव यथापूर्वं प्रति तिष्ठन्त्यथो आक्रमणमेव तथ्सेतुं यजमानाः कुर्वते सुवर्गस्य लोकस्य समष्टौ॥२७॥

सदसः सप्तदशं प्रजापतेर्गायति दिग्भ्य एवान्नाद्यम्प्रत्येकादश च॥८॥ [८]

अर्क्येण वै संहस्रशः प्रजापतिः प्रजा असृजत ताभ्य इलान्देनेरां लूतामवारुन्ध यदर्क्यम्भवति प्रजा एव तद्यजमानाः सृजन्त इलान्दम्भवति प्रजाभ्य एव सृष्टाभ्य इरां लूतामव रुन्धते तस्माद्यां समां सत्रं समृद्धं क्षोधुकास्तां समां प्रजा इषं ह्यासामूर्जमाददते यां समां व्यृद्धमक्षोधुकास्तां समां प्रजाः॥२८॥

न ह्यासामिषमूर्जमाददत उत्क्रोदं कुर्वते यथा बन्धान्मुमुक्षुना उत्क्रोदं कुर्वत एवमेव तद्यजमाना देवबन्धान्मुमुक्षुना उत्क्रोदं कुर्वत इषमूर्जमात्मन्दधाना वाणः शततन्तुर्भवति शतायुः पुरुषः शतेन्द्रिय आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठन्त्याजिं धावन्त्यनभिजितस्याभिजित्यै दुन्दुभीन्स्मार्गन्ति परमा वा एषा वाग्या दुन्दुभौ परमामेव॥२९॥

वाचमव रुन्धते भूमिदुन्दुभिमा ग्नन्ति यैवेमां वाक्प्रविष्टा तामेवाव रुन्धतेऽथो इमामेव जयन्ति सर्वा वाचो वदन्ति सर्वासां वाचामवरुद्धा आर्द्रं चर्मन्व्यायच्छेते इन्द्रियस्यावरुद्धा अन्यः क्रोशति प्रान्यः शंसति य आक्रोशति पुनात्यैवेनान्धस स यः प्रशंसति पूतेष्वेवान्नाद्यं दधात्यृषिकृतं च॥३०॥

वा एते देवकृतं च पूर्वैर्मसैरव रुन्धते यद्भूतेच्छदां सामानि भवन्त्युभयस्यावरुद्धौ यन्ति वा एते मिथुनाद्ये संवत्सरमुपयन्त्यन्तर्वेदि मिथुनौ सम्भवतस्तेनैव मिथुनान्न यन्ति॥३१॥

व्यृद्धमक्षोधुकास्तां समां प्रजाः परमामेव च त्रिंशच्च॥९॥ [९]

चर्माव भिन्दन्ति पाप्मानमेवैषामव भिन्दन्ति मापं राथसीर्मातिं व्याथसीरित्याह सम्प्रत्यैवैषां पाप्मानमव भिन्दन्त्युदकुम्भानधिनिधाय दास्यो मार्जालीयं परि नृत्यन्ति पदो निघ्नतीरिदम्भुं गायन्त्यो मधु वै देवानां परममन्नाद्यं परममेवान्नाद्यमव रुन्धते पदो

नि घ्नन्ति महीयामेवैषु दधति॥३२॥

चर्मैकान्नपञ्चाशत्॥10॥ [१०]

पृथिव्यै स्वाहान्तरिक्षाय स्वाहा दिवे स्वाहा सम्प्लोष्यते स्वाहा सम्प्लवमानाय स्वाहा सम्प्लुताय स्वाहा मेघायिष्यते स्वाहा मेघायते स्वाहा मेघिताय स्वाहा मेघाय स्वाहा नीहाराय स्वाहा निहाकायै स्वाहा प्रासचाय स्वाहा प्रचलाकायै स्वाहा विद्योतिष्यते स्वाहा विद्योतमानाय स्वाहा संविद्योतमानाय स्वाहा स्तनयिष्यते स्वाहा स्तनयते स्वाहोग्रः स्तनयते स्वाहा वर्षयिष्यते स्वाहा वर्षते स्वाहाभिवर्षते स्वाहा परिवर्षते स्वाहा संवर्षते॥३३॥

स्वाहानुवर्षते स्वाहा शीकायिष्यते स्वाहा शीकायते स्वाहा शीकिताय स्वाहा प्रोषिष्यते स्वाहा प्रुष्णते स्वाहा परिप्रुष्णते स्वाहोद्गृहीष्यते स्वाहोद्गृह्यते स्वाहोद्गृहीताय स्वाहा विप्रोष्यते स्वाहा विप्लवमानाय स्वाहा विप्लुताय स्वाहातप्स्यते स्वाहातपते स्वाहोग्रमातपते स्वाहगर्भ्यः स्वाहा यजुर्भ्यः स्वाहा सामभ्यः स्वाहाङ्गिरोभ्यः स्वाहा वेदैभ्यः स्वाहा गाथाभ्यः स्वाहा नाराशःसीभ्यः स्वाहा रैभीभ्यः स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा॥३४॥

सं वर्षते रैभीभ्यः स्वाहा द्वे च॥11॥ [११]

दत्वते स्वाहाऽदन्तकाय स्वाहा प्राणिने स्वाहाऽप्राणाय स्वाहा मुखवते स्वाहाऽमुखाय स्वाहा नासिकवते स्वाहाऽनासिकाय स्वाहाऽक्षण्वते स्वाहाऽनक्षिकाय स्वाहा कर्णिने स्वाहाऽकर्णकाय स्वाहा शीर्षण्वते स्वाहाऽशीर्षकाय स्वाहा पृद्धते स्वाहाऽपादकाय स्वाहा प्राणते स्वाहाऽप्राणते स्वाहा वदते स्वाहाऽवदते स्वाहा पश्यते स्वाहाऽपश्यते स्वाहा शृण्वते स्वाहाऽशृण्वते स्वाहा मनस्विने स्वाहा॥३५॥

अमनसे स्वाहा रेतस्विने स्वाहाऽरेतस्काय स्वाहा प्रजाभ्यः स्वाहा प्रजननाय स्वाहा लोमवते स्वाहाऽलोमकाय स्वाहा त्वचे स्वाहाऽत्वक्काय स्वाहा चर्मण्वते स्वाहाऽचर्मकाय स्वाहा लोहितवते स्वाहाऽलोहिताय स्वाहा मांसवते स्वाहाऽमांसकाय स्वाहा स्नावभ्यः स्वाहाऽस्नावकाय स्वाहाऽस्थवते स्वाहाऽनस्थिकाय स्वाहा मङ्गण्वते स्वाहाऽमङ्गकाय स्वाहाऽङ्गिने स्वाहाऽनङ्गाय स्वाहाऽऽत्मने स्वाहाऽनात्मने स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा॥३६॥

म॒न॒स्विने॒ स्वाहा॑ऽना॒त्मने॒ स्वाहा॑ द्वे च॥12॥ [१२]

कस्त्वा॑ यु॒नक्ति॑ स त्वा॑ यु॒नक्तु॑ विष्णु॑स्त्वा यु॒नक्त॑स्य यु॒ज्ञस्य॑र्द्धं म॒ह्यं स॒न्न॑त्या
अ॒मुष्मै॒ कामा॑यायुषे॒ त्वा प्रा॑णाय॑ त्वाऽप॒नाय॑ त्वा व्या॒नाय॑ त्वा व्यु॒ष्टौ त्वा र॒य्यै त्वा
राध॑से॒ त्वा घो॑षाय॑ त्वा पोषाय॑ त्वा रा॒द्धोषाय॑ त्वा प्रच्यु॑त्यै त्वा॥३७॥

कस्त्वा॑ऽष्टात्रिंशत्॥13॥ [१३]

अ॒ग्नये॑ गा॒यत्राय॑ त्रि॒वृते॒ राथ॑तराय॒ वास॑न्ता॒याष्टा॑कपाल॒ इन्द्रा॑य॒ त्रैष्टु॑भाय॒ पञ्च॑द॒शाय॒
बा॒र्हता॑य॒ श्रैष्म॑यैका॒दश॑कपालो॒ विश्वे॑भ्यो॒ देवे॑भ्यो॒ जाग॑तेभ्यः॒ सप्त॑द॒शेभ्यो॒ वैरू॑पेभ्यो॒
वा॒र॒षिके॑भ्यो॒ द्वाद॑शकपालो॒ मि॒त्रावरु॑णाभ्या॒मानु॑ष्टुभाभ्यामेकविं॒शाभ्या॑ वैरा॒जाभ्या॑ शार॒दा॒भ्या॑
पय॑स्या॒ बृह॑स्पतये॒ पाङ्गा॑य॒ त्रिण॑वाय॒ शाक॑राय॒ हैम॑न्तिकाय॒ च॒रुः संवि॑त्र आ॒तिच्छ॑न्द॒साय॑
त्रय॑स्त्रिं॒शाय॑ रै॒वता॑य॒ शैशि॑राय॒ द्वाद॑शकपालोऽदि॒त्यै विष्णु॑प॒त्न्यै च॒रुर्ग्नये॑ वैश्वान॒राय॒
द्वाद॑शकपालोऽनु॒मत्यै॒ च॒रुः का॒य एक॑कपालः॥३८॥

अ॒ग्नये॑ऽदित्या॒ अनु॑मत्यै॒ सप्त॑च॒त्वारि॑ंशत्॥14॥ [१४]

यो वा अ॒ग्नाव॑ग्निः प्र॒हिय॑ते॒ यश्च॑ सोमो॒ राजा॑ तयो॒रेष आ॑तिथ्यं॒ यद॑ग्री॒षोमी॑योऽथै॒ष
रु॒द्रो यश्च॑यते॒ यत्सञ्चिते॑ऽग्नावे॒तानि॑ ह॒वींषि॑ न निर्व॑पे॒देष॑ ए॒व रु॒द्रोऽशान्त॑ उ॒पोत्था॑य॒
प्र॒जां प॑शून्॒ यज॑मानस्या॒भि म॑न्येत॒ यत्सञ्चिते॑ऽग्नावे॒तानि॑ ह॒वींषि॑ निर्व॑पति॒ भाग॑धेये॒नैवैनं॑
शम॑यति॒ नास्य॑ रु॒द्रोऽशान्तः॥३९॥

उ॒पोत्था॑य॒ प्र॒जां प॑शून्॒भि म॑न्यते॒ दश॑ ह॒वींषि॑ भवन्ति॒ न॒व वै पु॑रुषे प्रा॒णा नाभि॑र्द॒शमी॑
प्रा॒णाने॒व यज॑माने॒ दधा॑त्यथो॒ दशा॑क्षरा॒ विरा॑डन्नं॒ विरा॑ज्ये॒वान्नाद्ये॑ प्र॒ति तिष्ठ॑त्यु॒तुभि॑र्वा ए॒ष
छन्दा॑भिः॒ स्तोमैः॑ पृ॒ष्ठैश्चै॒तव्यं॑ इत्या॒हुय॑दे॒तानि॑ ह॒वींषि॑ निर्व॑प॒त्युतुभि॑रे॒वैनं॑ छन्दा॑भिः॒ स्तोमैः॑
पृ॒ष्ठैश्चि॑नुते॒ दिशः॑ सु॒षुवा॑णेन॥४०॥

अ॒भि॒जित्या॒ इत्या॑हुय॒देतानि॑ ह॒वींषि॑ निर्व॑पति॒ दिशा॑म॒भिजि॑त्या ए॒तया॒ वा इन्द्र॑
दे॒वा अ॑याज॒यन्त॑स्मा॒दिन्द्र॑स॒व ए॒तया॒ मनु॑म्मनु॒ष्यास्त॑स्मा॒न्मनु॑स्वो॒ यथेन्द्रो॑ दे॒वानां॒ यथा॒
मनु॑र्मनु॒ष्याणा॑मे॒वम॑वति॒ य ए॒वं वि॒द्वाने॒तये॑ष्टा॒ यज॑ते दि॒ग्वतीः॒ पुरो॑नुवा॒क्या भव॑न्ति॒ सर्वा॑सां
दि॒शाम॒भिजि॑त्यै॥४१॥

अशान्तः॑ सु॒षुवा॑णेनैक॒चत्वारि॑ंशच्च॥15॥ [१५]

यः प्राणतो निमिषतो महित्वैक इद्राजा जगतो बभूव। य ईशे अस्य द्विपदश्चतुष्पदः
कस्मै देवाय हविषा विधेम। उपयामगृहीतोऽसि प्रजापतये त्वा जुष्टं गृह्णामि तस्य ते
द्यौर्महिमा नक्षत्राणि रूपमादित्यस्ते तेजस्तस्मै त्वा महिम्ने प्रजापतये स्वाहा॥४२॥

यः प्राणतो द्यौरादित्योऽष्टात्रिंशत्॥१६॥ [१६]

य आत्मदा बलदा यस्य विश्वं उपासते प्रशिषं यस्य देवाः। यस्य छायामृतं यस्य
मृत्युः कस्मै देवाय हविषा विधेम। उपयामगृहीतोऽसि प्रजापतये त्वा जुष्टं गृह्णामि
तस्य ते पृथिवी महिमोषधयो वनस्पतयो रूपमग्निस्ते तेजस्तस्मै त्वा महिम्ने प्रजापतये
स्वाहा॥४३॥

य आत्मदाः पृथिव्यग्निरैकान्नचत्वारिंशत्॥१७॥ [१७]

आ ब्रह्मन्ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चसी जायतामाऽस्मिन्नाष्ट्रे राजन्यं इषव्यः शूरो महार्थो
जायतान्दोग्ध्री धेनुर्वोढाऽनङ्गानाशुः सप्तिः पुरंधियोषा जिष्णू रथेष्ठाः सभेयो युवाऽस्य
यजमानस्य वीरो जायतान्निकामेनिकामे नः पर्जन्यो वर्षतु फलिन्यो न ओषधयः
पच्यन्तां योगक्षमो नः कल्पताम्॥४४॥

आ ब्रह्मन्नेकचत्वारिंशत्॥१८॥ [१८]

आक्रान् वाजी पृथिवीमग्निं युजमकृत वाज्यर्वाक्रान् वाज्यन्तरिक्षं वायुं युजमकृत
वाज्यर्वा द्यां वाज्याऽक्रंस्तु सूर्यं युजमकृत वाज्यर्वाग्निस्ते वाजिन् युङ्क्षु त्वा रभे
स्वस्ति मा सम्पारय वायुस्ते वाजिन् युङ्क्षु त्वा रभे स्वस्ति मा सम्॥४५॥

पारयादित्यस्ते वाजिन् युङ्क्षु त्वा रभे स्वस्ति मा सम्पारय प्राणधृगंसि प्राणं मे
दृह व्यानधृगंसि व्यानं मे दृहापानधृगंस्यपानं मे दृह चक्षुरसि चक्षुर्मयि धेहि
श्रोत्रमसि श्रोत्रम्मयि धेह्यायुरस्यायुर्मयि धेहि॥४६॥

वायुस्ते वाजिन् युङ्क्षु त्वा रभे स्वस्ति मा सन्निचत्वारिंशच्च॥१९॥ [१९]

जज्ञि बीजं वर्ष्टा पर्जन्यः पक्ता सस्यं सुपिप्पला ओषधयः स्वधिचरणेयं
सूपसदनोऽग्निः स्वध्यक्षमन्तरिक्षं सुपावः पवमानः सूपस्थाना द्यौः शिवमसौ तपनं
यथापूर्वमहोरात्रे पञ्चदशिनोऽर्धमासास्त्रिंशिनो मासाः कृता ऋतवः शान्तः संवत्सरः॥४७॥

जज्ञि बीजमेकत्रिंशत्॥20॥ [२०]

अग्नेयोऽष्टाकपालः सौम्यश्चरुः सावित्रोऽष्टाकपालः पौष्णश्चरु रौद्रश्चरुः अग्नये वैश्वानराय द्वादशकपालो मृगाखरे यदि नागच्छेदग्नयेऽहोमुचेऽष्टाकपालः सौर्यम्पयो वायव्यं आज्यभागः॥४८॥

अग्नेयश्चतुर्विंशतिः॥21॥ [२१]

अग्नयेऽहोमुचेऽष्टाकपाल इन्द्रायाऽहोमुच एकादशकपालो मित्रावरुणाभ्यामागोमुग्भ्यां पयस्या वायोसावित्र आगोमुग्भ्यां चरुरश्विभ्यामागोमुग्भ्यां धाना मरुद्भ्य एनोमुग्भ्यः सप्तकपालो विश्वेभ्यो देवेभ्य एनोमुग्भ्यो द्वादशकपालोऽनुमत्यै चरुग्नये वैश्वानराय द्वादशकपालो द्यावापृथिवीभ्यामहोमुग्भ्यां द्विकपालः॥४९॥

अग्नयेऽहोमुचै त्रिंशत्॥22॥ [२२]

अग्नये समनमत्पृथिव्यै समनमद्यथाग्निः पृथिव्या समनमदेवम्मह्यम्भद्राः सन्नतयः सं नमन्तु वायवे समनमदन्तरिक्षाय समनमद्यथा वायुरन्तरिक्षेण सूर्याय समनमद्विवे समनमद्यथा सूर्यो दिवा चन्द्रमसे समनमन्नक्षत्रेभ्यः समनमद्यथा चन्द्रमा नक्षत्रैर्वरुणाय समनमदद्ध्यः समनमद्यथा॥५०॥

वरुणोऽद्भिः साग्रे समनमदृचे समनमद्यथा सामर्चा ब्रह्मणे समनमत्क्षत्राय समनमद्यथा ब्रह्म क्षेत्रेण राज्ञे समनमद्विशे समनमद्यथा राजा विशा रथाय समनमदश्वेभ्यः समनमद्यथा रथोऽश्वैः प्रजापतये समनमद्भूतेभ्यः समनमद्यथा प्रजापतिर्भूतैः समनमदेवम्मह्यम्भद्राः सन्नतयः सं नमन्तु॥५१॥

अद्ध्यः समनमद्यथा मह्यं चत्वारि च॥23॥ [२३]

ये ते पन्थानः सवितः पूर्व्यासोऽरेणवो वितता अन्तरिक्षे। तेभिर्नो अद्य पृथिभिः सुगेभी रक्षा च नो अर्धि च देव ब्रूहि। नमोऽग्नये पृथिविक्षिते लोकस्पृते लोकमस्मै यजमानाय देहि नमो वायवेऽन्तरिक्षक्षिते लोकस्पृते लोकमस्मै यजमानाय देहि नमः सूर्याय दिविक्षिते लोकस्पृते लोकमस्मै यजमानाय देहि॥५२॥

ये ते चतुश्चत्वारिंशत्॥24॥ [२४]

यो वा अश्वस्य मेध्यस्य शिरो वेदं शीर्षण्वान्मेध्यो भवत्युषा वा अश्वस्य मेध्यस्य
 शिरः सूर्यश्चक्षुर्वीर्यं प्राणश्चन्द्रमाः श्रोत्रं दिशः पादा अवान्तरदिशाः पर्शवोऽहोरात्रे निमेषो-
 ऽर्धमासाः पर्वाणि मासाः संधानान्यृतवोऽङ्गानि संवत्सर आत्मा रश्मयः केशा नक्षत्राणि
 रूपन्तारका अस्थानि नभो मांसान्योषधयो लोमानि वनस्पतयो वाला अग्निमुखं वैश्वानरो
 व्यात्तम्॥५३॥

समुद्र उदरं मन्तरिक्षं म्यायुर्द्यावापृथिवी आण्डौ ग्रावा शेपः सोमो रेतो यज्जङ्गम्यते तद्वि-
 द्योतते यद्विधूनुते तथ्स्तनयति यन्मेहति तद्वरपति वागेवास्य वागहर्वा अश्वस्य जायमानस्य
 महिमा पुरस्ताज्जायते रात्रिरेनम्महिमा पश्चादनु जायत एतौ वै महिमानावश्वमभितः
 सम्बभूवतुरह्यो देवानवहृदवांसुरान् वाजी गन्धर्वानश्वो मनुष्यान्समुद्रो वा अश्वस्य योनिः
 समुद्रो बन्धुः॥५४॥

व्यात्तमवहृद्वादश च॥२५॥

[२५]